

94/X. 16

OB
63.309

Dr.
MUNK ARTUR

KÖSZÖNÖM ADDIG IS...

MUNK ARTUR

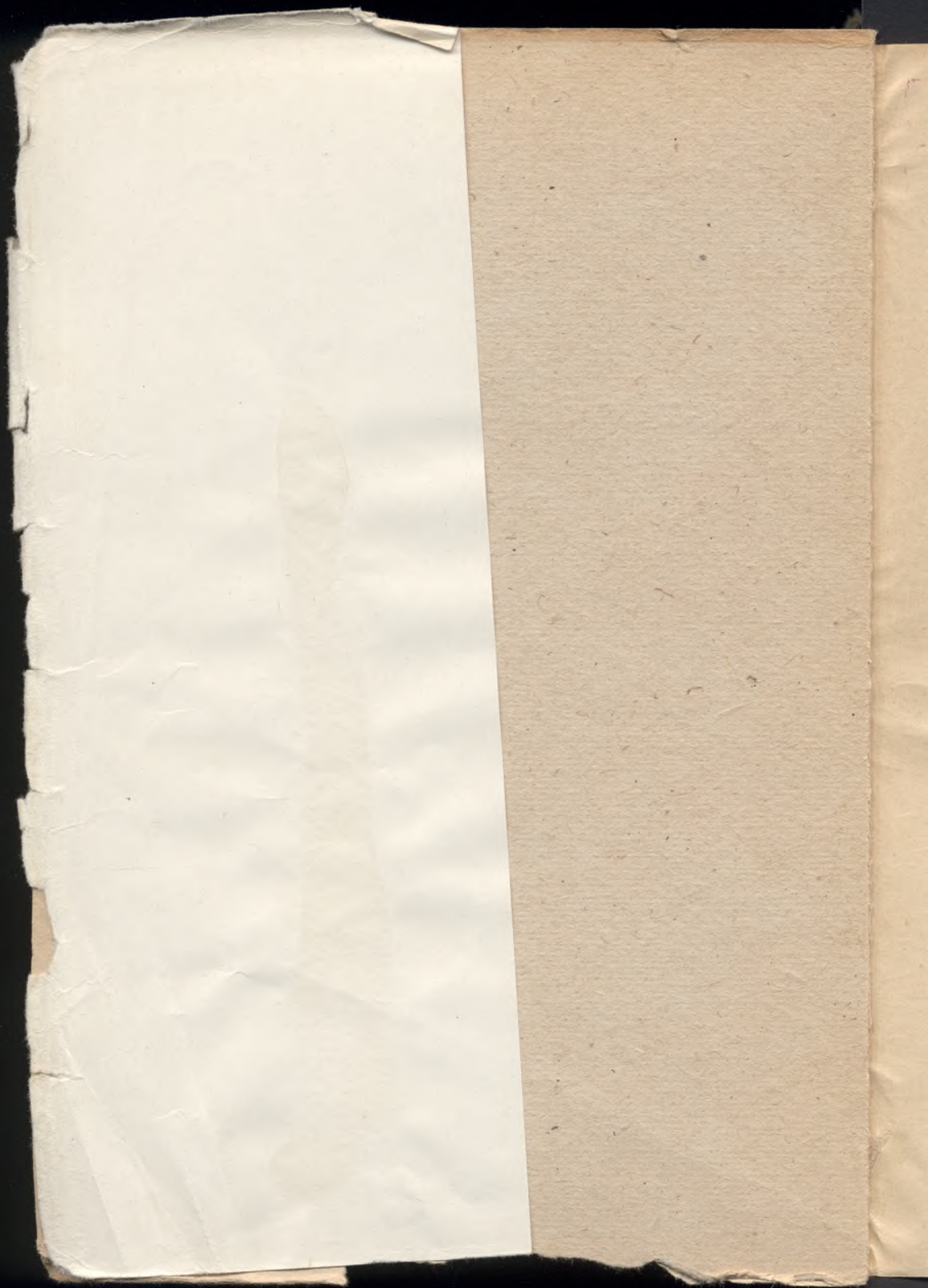
KÖSZÖNÖM
ADDIG IS ...



OB
63.309

MUNK ARTUR

Köszönöm addig is...



Издавачко предузеће
„БРАТСТВО-ЈЕДИНСТВО“

И/1 НОВИ САД 40

MUNK ARTUR

KÖSZÖNÖM ADDIG IS...

...ADDITIONAL...

MUNK ARTUR

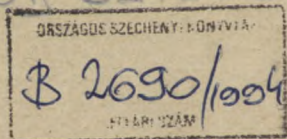
KÖSZÖNÖM ADDIG IS...

EGY ORVOS ÉLETREGÉNYE



ÚJVIDÉK 1953

OT 63.309



„MINERVA”

Iapkiadó- és nyomdavállalat, Szabadka 1389 53

PIROS-UTCA

Poros szülővárosom, Szabadka, a világ legnagyobb faluja. Kegyetlen szél söpri az utcák porát egyik kerületből a másikba, teleszórja szemünket, szánkat, tudónket finom üvegszerű porral, aztán — mint aki jól végezte dolgát, — megpihen, hogy másnap mindent előről kezdjen.

Szavahihető, komoly történetírók állapították meg, hogy a mi városunkban és környékén évszázadok óta nem történt feljegyzésre méltó esemény.

A koránfekvő polgárok parányi életét, ólmos álmát sohasem zavarta árvíz, földrengés, forradalom, polgárháború. Még csak valamirevaló tűzvész sem pusztított itt soha. Ezzel magyarázható, hogy a nagy poros-boros alföldi város, nádfödeles házaival bizony alaposan lemaradt a korral lépést tartó, rohamosan fejlődő, bár fiatalabb Sanfrancisko mellett.

Amikor a szomszédos városokat árvíz öntötte el, földrengés sújtotta porba, városunk árkos-gödrös utcáin legfeljebb csak örvénylő porfelhők jelezték a közeli katasztrofákat. A város polgárai azzal a megnyugtató, biztos tudattal végezték mindennapi munkájukat, hogyha az egész világ el is pusztul, Szabadka és környező szállásai zavar-talanul keringenek tovább a világűrben.

Ennek a Nagy Falunak egyetlen körútja van és ez a Piros-utca. Itt éltem le szomorú gyermekkoromat.

Kilencéves voltam, amikor apámat elvitte a tüdővész. Fiatal volt, alig harmincnégyéves. Kis, sötét szobában feküdt és rekedten köhögött. Arcsontjai kimeredtek, fénylő,

fekete szeme mélyen ült a beszáradt szemgödörben. Nem szerettem apámat, szöktem tőle, féltem sötét tekintetétől. Élénken emlékezem az öreg, szuszogós orvosra, aki néha meglátogatta sorvadásos apámat, felírt holmi teát, vagy kenőcsöt, aztán fogta fekete botját és tovább ment.

Anyám, — aki kézimunkázással tartotta el családját és akit nagyon szerettem, — még ki sem fizette a patikára és temetésre felvett kölcsönt, máris követte apámat. Szegény, szép, szorgalmas anyámat is a tüdővész vitte sírba... Sokat sírt apám halála után, keveset evett, éjjel, nappal dolgozott. Néha megsimogatta, megcsókolta fejemet. A hajam könnyeitől volt nedves. Még ma is előttem van könnyektől ragyogó, nyílt tekintete, amellyel szinte búcsúzott tőlem.

Anyámat szívből megsirattam.

Tízestendő koromban vett magához szegény özvegy nagyanyám, — édesanyám anyja — piros-utcai kis földes, szoba-konyhás lakásába. Bizakodva mondogatta:

— Valahogy majd csak megélünk.

Még volt egy serdülő leánya is, aki kézimunkájával, varrással járult a sovány keresethez. Milyen nehezen élünk, mennyit küzködött édes nagyanyám. Pedig milyen olcsó volt akkor az élet a mi városunkban. Egy krajcárért három tojást kaptunk, meg egy darab kenyeret... De hiányzott az a bizonyos rézkrajcár is.

Beiratkoztam a gimnázium első osztályába. A szomszédok egyre mondták öreganyámnak, hogy ne költsön rám, adjon inasnak, előbb keresek és többre viszem.

Megvallom nem nagyon rajongtam a gimnáziumért. Nem szerettem a tankönyveket, inkább regényeket faltam. Ösztönösen imádtam a szabad természetet, az erdőt, az utcát. Tanulás helyett barátaimmal métáztunk az erdőben, rabló-zsandárt játszottunk, püföltük egymást, golyóztunk, pajáztunk. Barackéréskor magoztunk. Szüreti időben kijártunk a szőlők közé: almát és szőlőt loptunk. Az erdő dzsungelje volt a mi igazi birodalmunk, ide jártunk ki ősszel galagonyát szedni, itt bújtunk meg a nagyobb fiúkkal, akik olyan áhítattal tudtak „mejbézni”, tüdőre szívni a cigaretta füstjét.

Vakációban Palicsra mentünk fürdeni. Gyalog bandukoltunk, cipőkkal a hátunkon. Villamos még nem járt, a vasút meg drága volt.

Elsős gimnazista voltam. A palicsi férfifürdő betónos uszómedencéjének peremén napoztam. A „mélyvíz” oldalon heverésztem, amikor egy nagyobb fiú — abban a hiszenben, hogy jó úszó vagyok, — belökött a közel két méter mély vízbe és — elszaladt. Kétségbeesett vergődésemet észrevette a hatodikos, kitűnő úszó Vass Gyuka, fejest ugrott a vízbe és kimentett. Aztán, mintha mi sem történt volna, otthagytott és himbáló lépteivel átment a másik fürdőbe, hogy átússza a mélyvízű tavat.

A kilencvenes években a palicsi férfi és női fürdő szigorúan el volt különítve. A női szemérem nem tűrte a kíváncsi férfiszemek sóvárgó tekintetét. A nők gondosan takargatták bájaikat. Tarka kabátkát, bokáig érő buggyos nadrágot viseltek. Széles karimájú szalmakalapokkal védték arcukat a naptól. A barnára lesült bőr nem volt divat. Habtestű, dúsmellű, kövér nő volt a „női ideál”. És mentől inkább takargatták magukat, annál jobban izgatták a férfinép fantáziáját. Mi gyerekek is minden alkalmat megragadtunk, hogy egy-egy repedésen át bekukucskáljunk a női-fürdő rejtelseibe.

Erre az időre esik első szerelmem is. Fülig szerelmes voltam egy kis nyolcéves, szőke, kékszemű lányba. Bakk Hilda volt a neve. Apjának üvegárú üzlete volt a kiskápolnával szemben. A kis leányka gyakran állt az üzletajtó előtt és én boldog voltam, ha láttam, vagy megérintettem selymes haját.

Egy alkalommal háromkerekű biciklin mutogattam ügyességemet kis ideálom előtt. Különböző akrobata mutatványokkal szórakoztattam szívyszerelmemet, közben felfordultam és alaposan összevertem magamat. A kis Hilda ezen olyan jóízút kacagott, hogy fehér arca belepirosodott. Azon nyomban kiábrándultam szerelmemből. Még az utcát is elkerültem, annyira megsértődtem.

... Azon a télen történt, hogy mi gyerekek Palicsra mentünk korcsolyázni. Abban az időben igen drága volt az acélkorcsolya. Fából faragtunk korcsolyát, talpára vas-

tag drótot húztunk és spárgával erősítettük lábunkra. Kigyalogoltunk Sándorba és onnan korcsolyáztunk át a nyílt palicsi tóra. A tó még gyengén volt befagyva: minél közelebb értünk a tó közepéhez, annál inkább hintáztott alattunk a jég. Nekünk roppant tetszett a jég hajladozása, recsegése. Nagyokat kacagtunk. Egyszer csak a hátunk mögött bukácsoló vörös Pali alatt beszakadt a jég. Hason csúszva közelítettük meg ordító társunkat és csak nagy nehezen sikerült kihúzni a jeges vízből. Egy közeli parasztházba vittük a didergő fiút, mi pedig, — mintha mi sem történt volna, — vígan tovább korcsolyáztunk.

Egész életemben szerettem a különböző sportokat. Kitűnő tornász voltam, már első gimnazista koromban az első csapat előtornászának osztott be a tornatanár. Ezt a megtisztelő beosztást nyolc éven át megőriztem és mindig büszke voltam rá. Póznamászásban is első voltam.

Egy vasárnap nagy népünnepély volt az erdőben zsákbanfutással, lepényevéssel, póznamászással egybekötve. Ott ácsorogtam én is a vastagon beszappanozott sürgönykaró tövében. A hétméteres, sikamlós, vastag oszlop tetején volt a díj: egy ezüst zsebóra. Az nyeri az órát, aki leveszi. Mezítlábas gyerekek, csizmás legények, diákok kísérelték meg a pózna megmászását, de fél útról visszacsúsztak. Barátaim unszolására könnyedén felmáshoztam a pózna tetejére és levettem az órát. Diadalmas örömmel mutogattam másnap társaimnak az értékes órát. Osztályunkban eddig csak a gazdag tojáskereskedő fiának volt órája. Sikerem annyira fellelkesítette a gazdag fiút, hogy meghívott születésnap üzsonnára.

Tiszta matróruhában jelentem meg osztálytársam pazar lakásán. Az ülepemen foltos volt a nadrág, de ha leültem, nem látszott. Gondosan kisubickolt, foltos cipőimet az asztal alá bujtattam, a puha perzsaszőnyeg fölé. Vagy tízen voltunk ott, nagyobb részt módos szülők gyermekei.

Pompás uzsonna volt: csokoládé tejszínhabbal, különféle torták, aprósütemények, édességek, amikről eddig nem is álmodtam. Fehérbóbitás szobalány szolgált ki bennünket. Fulladásig teleettem magamat.

Uzsonna után észrevettem, hogy a szobalány valamit sügött a ház úrnőjének és rám mutatott.

A kicicomázott boldog anya hozzám lépett és elborult arccal mondta:

— Kisfiú... te eldugtad a kanalat?

— Igen... — feleltem kipirultan.

— Hát bizony ez nem szép dolog... nem illik...

Társaim meglepetten néztek rám.

Benyúltam a matrózbólú buggyába és kivettem a kávéskanalat.

— Csakugyan! — kiáltotta izgatottan a mama. — Add vissza!...

— Nem adom!

— Nem adod?...

— Nem, mert ez az enyém... Tessék megnézni, be van vésve a nevem.

Megmutattam a kanalat, azután otthagytam az egész társaságot. Könnyes szemmel, de könnyű szívvel távoztam. Soha többé nem fogadtam a gazdag fiú meghívását, pedig felsős koromban mindig én írtam a magyar dolgozatát. Ez az ezüstkánál volt egyetlen szülői örökségem. Ha idegenbe mentem, mindig magammal vittem. Még egyetemista koromban is ezzel a kanállal kanalaztam a kiskávét a pesti kávémérésekben. Egy ízben, — medikus koromban, — a professzor megdicsért, mert nem fogtam kezembe azt a tárgyat, melynek érintése felesleges volt. Az orvostanár tanítása ilyenképen hangzott: a jó orvos feleslegesen nem piszkítja be kezét és mégis gondosan megmossa.

Gyerekkoromtól mindig „fínyás” voltam. Egyik komisz osztálytársam ismerte gyengémet és kihívóan kérdezte:

— Mennyiért markolnád meg a kórház boncoló szolgájának biciklifogóját?...

— Semmi pénzért sem... — feleltem komolyan.

— És egy halott embert megfognál?

— Nem.

— Egy ujjal sem?

— Nem.

— Még ezer aranyért sem?

— Nem!... — és borzadva gondoltam arra, hogy csak egy ujjal is hozzányúljak a halott hideg testéhez.

Akkor még persze nem sejthettem, hogy valaha orvos lesz belőlem. Nem is gondolhattam ilyesmire.

Nagyanyámnak kifőzése volt, kosztosokat tartott. Eből éltünk. Közben szorgalmasan hordtam ki házakhoz a kolbászt és virslit, amit öreganyám készített. Ha korgott a gyomrom, arra gondoltam, vajjon marad-e étel számomra, nem viszik-e szét a kosztosok.



Szívszorító álmaimban még ma is megjelenik néha gyermekkorom réme: Üрге.

Az Üрге...

Kisgimnazista pajtásaimmal megremegtünk e név puszta említésekor. Üрге Pali volt a Kakas-iskola környékének rettegett bitangja, az erdő félelmetes haramiája.

Elmosódott kép elevenedik meg előttem: Üрге Pali visszataszító, vigyorgó bronzarca. Apró, szénfekete, szúrós, gyilkostüzi szemei mélyen a homlokboltozat alatt ültek. Lapos orrának rezgése jelezte kicsapódó indulatát. Vérszomjas, kegyetlen verekedő volt. Már tizenkétéves korában kezdte a legénykedést: duhajkodott az utcán, megkergette a tollaslányokat, nyúlkaft utánuk, félre-csapott kalapjával ittasnak tetette magát. Nem tanult mesterséget. Ha pénzre volt szüksége, meglopta anyját, aki gyümölcsfélével kofáskodott. Elitta, elsukkozta, eldobálta a pénzt, vagy galambot vásárolt a galambpiacon. Különös szenvedéllyel támadta meg az utcán a magánosan haladó diákgyereket. Fegyvere az ólmos bikacsök, meg a bicska volt, ami ellen mi kisdíákok csak a fejésvonalzóval, könyvszíjjal, körmünkkel védekeztünk.

Hazamenet összebújtunk, nyakunkat vállunk közé húzva sápadtan mondogattuk:

— Vigyázz... ne menj arra, a Piros-utca sarkán les az Üрге.

Csapatostul jártunk ki az erdőbe. Üрге tisztos távolból nézett bennünket. Néha elszaladt a méta rongylabdá-

jával, máskor meg a piros-utcai „atletikai” versenyünket zavarta meg egy jólirányított kődobással. Közelharcra csak a nálánál gyengébb, magános fiúnál vállalkozott. Még ma is fejem búbján viselem az egyik Űrge-féle emléket. Téli délután iskolából mentem haza, amikor Űrge hátulról megtámadott, téglával beverte a fejemet és elfutott. Magam gyógyítottam sebemet petróleumos ronggyal, nem szóltam senkinek az egy Kovách Gyulán kívül, aki a Kakas-iskolával szemben lakott. Gyula akkor már hatodik gimnazista volt, őt úgy ismertük, mint az intézet legerősebb diákját. Kitűnő, jóeszű tanuló volt. A szelíd, kékszemű, lányos arcú fiúban az ész és az erő párosult. Ropant érzékeny volt. Komoly arca elborult, amikor megmutattam fejsebemet.

— Ne félj Abu... — mondta nekipirultan, — majd ellátom én az Űrge baját... Csak ügyesen lessed ki...

Ki is lestem. Óraszámra vártam rá Gyulának kapujában. Vasárnap reggel gyümölcsöt vitt a piacra. Messziről felismertem gonosz fejét.

— Itt van!!... Jön... — jelentettem Gyulának elfuló lihegéssel.

Gyula felgyűrte ingujját és kiugrott az utcára:

— Hol van a bitang?... — kérdezte bársonyos, mély hangján.

Űrge már csak pár lépésnyire volt a kaputól.

Félreacsapott, ünneplő kalappal, mezítlábas papucsban, füstölögve lépegetett. Mindkét kezében dióval telt kosarat cipelt.

Gyula szétterpesztett lábakkal állta el útját:

— Te bántottad az én barátomat?

Űrge széles orrcimpái megremegtek. Hetykén vágta vissza:

— Mi közöd hozzá?... Ki bántott téged?

Hatalmas rúgás volt a válasz. A kosarak emeletnyi magasságba repültek, diók koppantak a kövezeten.

Gyula pusztá kézzel úgy elpáholta az „erdő rémét”, hogy már magam is megsokallottam. Űrge a helyszínen köpte ki felső metszőfogait. A kiadós verés után hosszú

ideig nem mutatkozott a Kakas-iskola tájékán. Még akkor is kerülte a környéket, amikor mi diákok már rég eltemettük a derék Kovách Gyulát. Holmi ártatlan diákcsinny miatt vonta felelősségre egyik bogaras tanárunk. Az önérzetes, érzékeny fiú a megszégyenítés elől a halálba menekült. A Palicsra vezető vasúti töltésen föbe-lőtte magát.

Nagyon megsirattuk, meggyászoltuk Gyulát. A sok friss virág elhervadt sírján, a hó is eltűnt, újból virágok nyíltak. Az özvegy édesanya könnyei is főlészáradtak. A városszerzte tárgyal, példátlan gimnáziumi botrány lassankint elült... Az idő múltott... mi is nagydiákok let-tünk, de velünk nőtt, erősödött Űrge Pali is. Félelmetes erejű, tenyeres-talpas, drótbajuszú, gyilkostekintetű, hírhedt legény vált belőle. Éjszakánként ittas fővel összeszurkálta a járőkelőket és odébb állt. Azt mondták, hogy egy kárpitós fülét ő metszette le és röviddel ezután egy má-sik polgárt szúrt hasba. A megejtett nyomozás mindig eredménytelen maradt és az „ismeretlen tettes” tovább garázdálkodott. Űrge főhadiszállása a temető melletti „Limbus” kocsmában volt, oda pedig éjjel a rendőrök sem mertek kimenni.

Nyolcadik gimnazista voltam, amikor a helyi lapok-ban „Halálosvégű bicskázás” cím alatt a vérszomjas Űrge Pál nevével találok.



A gimnázium felsőbb osztályaiban már a jobb tanu-lók közé tartoztam. A gazdag fiú magyar dolgozatait to-vábbra is én írtam tíz korona honoráriumért. A „Bácskai Hirlap” ennek csak a harmadrészét fizette egy tárcáért. Olcsóbb áron több megrendelőm is akadt az irodalmi órán. Egy alkalommal az irodalom tanára különösen megdicsér-te a gazdag fiú dolgozatát, ugyanakkor az enyémet gyenge tákolmánynak találta. Persze a magaméra már nem jutott idő: éjjel, faggyúgyertya lángja mellett, fáradtan csap-tam össze. Az így keresett pénzen cipőt, ruhaneműt vet-tem magamnak. Tizenhétéves voltam, amikor az első ho-norált írásom jelent meg a szabadkai „Bácskai Hirlap” hasábjain.

Az elmúlt fél évszázad ködös emlékei között találok elhunyt középiskolai tanárait is. Elgondolom: milyen haszontalan dolgokkal töltötték tele fogékony, fiatal koponyáinkat. A legfontosabb volt a latin és a matematika. Nyolc éven át bifláztuk a latint és a végén nem tudtunk semmit. A szabad fordítás is nehezen ment. A praktikus, életre fontos tudnivalók helyett betéve fújtuk Vergiliust. Matematika professzorom nagytudású, kevésbeszédű ember volt, csak nagy ritkán állt szóba tanítványaival. Különös módszerével sikerült velünk a matematikát megújíttatnia. Nem sokat magyarázott. Felírta a képleteket a táblára, aztán gyorsan letörölte. Aki értette, annak jó, aki nem értette, tanulja meg.

A történelem tanára a cingár, pápaszemes „Táti” nagy magyar volt, amit a családneve: Sziebenburger is ékesen bizonyít. A vékonydongájú emberke a színügyi bizottság elnöke és az önkéntes tűzoltók főparancsnoka volt. Az öreg szívesen viselte egyenruháját, különösen, ha szép, fiatal színésznők körül legyeskedett. Tudnivaló, hogy a színgazgató szubvenciót kapott a várostól és a színészek szerződése a színügyi bizottság elnökétől is függött.

Egy alkalommal, — hetedikes voltam, — a híres, szőke, pesti operettdíva Küry Klára látogatott le városunkba. A „Casanova” és az „Ádám és Éva” című fületlen operetekben vendégszerepelt. A diákok között nagy izgalmat keltett a színházi hír: megtudtuk, hogy frívól darabokról van szó, a művésznő trikós szerepben lép föl és nem takarékoskodik telt idomai mutogatásával.

Gimnáziumi igazgatónk — Kosztolányi Dezső apja — szigorú, nagyhangú, kíméletlen ember volt, innen kapta „spanyol” becenevét is. Körözvénnel tiltotta el a diákságot az operettek látogatásától. Szigorú büntetést, kizárást helyezett kilátásba a tilalom megszegőinek.

Mi diákok — köztük Kosztolányi, Csáth Géza, Fenyves Ferenc, Sztrókay Kálmán — elhatároztuk, hogy az előadásokon a tilalom ellenére is résztveszünk. Ott is ültünk a diákhelyen és olyan parázs tüntetést rendeztünk

a bájos, gömbölyű művésznő mellett, hogy azt a publikum is megsokalta. Véresre tapsoltuk tenyereinket, rekedtségig ordítoztunk. A második előadás után tüntetést rendeztünk a művésznő mellett. Fiákert rendeltünk a művészkijáró elé és mi diákok húztuk a kocsit végig a kórzon a Nemzeti Szállodáig. A fiákeren a művésznő mellett a „Táti”, a történelem tanára ült uniformisban. Jobbjával átölelve tartotta az operettdívat úgyis mint a színibizottság elnöke, úgyis mint tűzoltófőparancsnok, végül, mint a művésznő reménytelen hódolója.

„Forró” színházi est volt. Még ma is előttem van Küry Klára mosolygós arca, túlonlott alakja, vaskos lábszára, de előttem van pedellusunk szigorú, vörös képe is, amint sorra felírta egy listára a tüntető diákok névsorát.

Másnap a gimnázium igazgatója maga elé idézte az egész diák társaságot. Hatalmas baritonja félelmetesen harsogott. Kicsapatással fenyegette a „fegyelmezetlen bandát”. A teremben ült a Táti is, őszinte aggodalommal kísértette a hangos kihallgatás menetét. A kicsapatástól Táti húzott ki bennünket. Kevésbé szabályszerű magaviselettel és igazgatói megróvással úsztuk meg az esetet. A színház látogatásától egy évre eltiltották a társaságot.

Lehet, hogy Kosztolányi Dezső is mentette barátait, de pár hét múltán saját magát nem tudta megmenteni.

Az önképzőkörben műsorra került Kosztolányi egyik verse: „Sírvirágok Etelka sírjára”. A hangulatos, kis diákverset Fenyves Ferenc bírálta és alaposan lehúzta. Véleménye szerint a vers nem ütötte meg az önképzőkör mértékét.

Csáth Géza, Sztrókay Kálmán és jómagam díszkönyvre méltónak ítéltük a költeményt. Parázs vita támadt ebből. Az utolsó szó az irodalomtanárt, Révfy Zoltánt illette. Véleménye szerint a vers tehetségtelen poéta fércműve, a bíráló helyesen ítélt. Dicséretre nem méltó.

Kosztolányi magából kikelve ugrott fel helyéről. Vaskos gorombaságokat vágott a tanár fejéhez, azután ezekkel a szavakkal fejezte be kitörését:

— Különben is a tanár úr a vershez nem ért... Hol a kalapom? ... —

A kalap a fogason lógott. Kosztolányi kalap nélkül rohant ki a teremből.

Az affér kicsapással végződött. Kosztolányi magánúton végezte a nyolcadik osztályt és kitűnő eredménnyel tette le az érettségét.

Szerencsésen átestem magam is az érettségének csúfolt kínzáson.

Az osztályvizsgák után — Csáth Géza és Sztrókay társaságában — koncertet rendeztünk, amelyen Csáth művészién hegedült, mi pedig Sztrókayval humoros jeleneteket adtunk elő. Az egyik darabot én írtam. Az előadott mókákkal akkora sikert értünk el, hogy az igazgató, a különben vad „spanyol” valósággal hahotázott. Hangos kacagása átragadt a morózus tanárookra is, itt láttuk először mosolyogni bajusza alatt „Misát”, a matematikust és a filozófia tanára, a „Kabak” is alig győzte hosszú szakállába rejteni derűs mosolyát. Nekünk, szereplőknek, nyert ügyünk volt. Megnyertük a tanárok szívét, pont az érettségi előtt.

A szóbeli érettségim símán ment, csak éppen azzal a betyár matematikával volt baj. Pont a legutolsó tételt húztam ki: „A binomiális együtthatók tulajdonságai”. Fogalmam sem volt, hogy mik azok a binomiális együtthatók, ennél fogva még kevésbé ismerhettem a tulajdonságaikat. És pont ezt a tételt húzta alá a pesti latinszakos kormánybiztos. Persze neki éppen olyan kevés fogalma volt a kérdésről, mint nekem. Intettem a matematika tanárnak, hogy nem tudom. Misa félszegen felhúzta egyik vállát, megpödrötte dús, szőke bajuszát és — elfordult tőlem. És most jött segítségemre Thália papnője, koncerti szereplésem. Kosztolányi igazgató barna, szénégető fejével a kormánybiztoshoz fordult és beszélgetni kezdett vele. Valósággal lefoglalta. Ezt a percet használta ki Misa. Eles tenorján megszólalt:

— Írja! ...

És feldiktálta a teljes képletet, amiről csak le kellett olvasnom a feleletet. Lázasan írtam a táblára a diktált képletet, a kréta két ízben is eltörött görcsös ujjaim között. Meg voltam mentve... Fújtam a tételt. A tábláról olvastam le a binomiális együtthatók átkozott tulajdonságait...

Az érettségi biztos el volt tőlem ragadtatva, kitűnőt akart adni, az igazgató kettest, vagyis jó osztályzatot, de Misa elégségesre, háromasra alkudta le s az is maradt. Egyszer tudtam volna kóklerséggel, bohóckodással jó jegyet szerezni matematikából, akkor sem sikerült.

A „nagy izgalom” emlékére több, mint tíz éven át *Binomi* álnév alatt írtam humoros karcolataimat.

EGYETEMI ÉLET

Diákkoromban a világ minden kincséért sem érintetem volna hullát. Messze elkerültem a halottat és mégis az orvosi pályát választottam. Talán azért döntöttem így, mert legjobb barátom, osztálytársam Csáth Géza is orvosnak készült.

Így kerültem fel Pestre. Ott már vártak bennünket, „gólyákat”, az öreg egyetemisták, a másodévesek. Első dolguk az volt, hogy levittek bennünket a hullapincébe. Kihívóan viselkedtek, mintha idegeinket és érzékenysé-
günket akarták volna próbára tenni.

Pista bácsi, Lenhossék anatómiai tanár szolgája, ka-
lauzolt bennünket, — lehattunk vagy tizen — a hullapin-
cébe. Szorongva, sápadtan lépkedtünk nyomában, megját-
szottuk a hőst, aki mindent elbír, pedig orrunkat csavarta
a hullabűz, gyomrunk ugyancsak háborgott. Pista bácsi
felnyitott egy hatalmas, betonból épült medencét. Forma-
linban úszott ott vagy féltucat hulla, férfi és nő egymás
hegyén-hátán. Egy kolléga azonnal ott hagyott bennünket,
a másik ájultan esett össze, mint egy zsák. Pista bácsi föl-
emelte, gondosan kivitte a levegőre és a delikvens fülébe
súgta:

— Tessék minél előbb átiratkozni a jogra... — Az-
tán ott hagyta.

A pince egyik sarkában, az ablak alatt, márvány-
asztalon egy gyönyörű, fiatal szőke nő meztelen hullája
volt kiterítve. Alaposan megnéztem a márványszerű te-
tetet és legnagyobb meglepetésemre — gyönyörködtem

benne. Nem volt ebben semmi borzalmas. Sokáig elnéztem a szabályos idomokat, a nyugodt arcot, a fürtökben lógó, hosszú szőke haját. Így barátkoztam meg lassan a gondolattal, hogy a halott ember szemlélése nem is olyan borzalmas. Mire az első boncolásra került a sor, megszoktam a penetráns szagot és már észre sem vettem, hogy tíz szétdarabolt hulla társaságában végzem a kötelező boncolást az anatómiai intézet nagy bonctermében.

Akkor már Pista bácsi is barátságába fogadott. Az öreg bonctani szolga abban az időben ünnepelte huszonöt-éves működési évfordulóját. Bízvást mondhatom: a paraszti származású szolga jobban tudta az anatómiát, mint a fiatal demonstrátor doktor.

Az anatómiai vizsgákon Pista bácsi is segédkezett. Nem egyszer súgta a boncolást végző medikus fülébe:

— Vigyázzon doktor úr... át ne vágja a vagus ideget, különben elbuktatja a professzor... Itt van a vena jugularis interna alatt...

Máskor meg ügyesen rámutatott a helyre, ahol a bemetszést kellett végezni, de megbecsülhetetlen volt ügyes keze akkor is, amikor a koponya, vagy a mellkas megnyitásáról volt szó.

Atyai hangon intette a gólyákat:

— Tessék vigyázni a kezére, nehogy felsebbezze doktor úr, mert abból baj lehet...

Az elsőéveseket is doktorurazta és mi büszkék voltunk a megszólításra. A mi derék, lassújárású, halkszavú Pista bácsink kezelte az intézet preparátumait és ő vásárolta fel a klinikákon és kórházakban a boncolásra alkalmas hullákat. A szegény elhunytak hulláit vásárolta fel a hozzátartozóktól azzal a kikötéssel, hogy a temetésről az anatómiai intézet gondoskodik. Hús koronát fizetett egy hulláért. A boncintézetbe kerültek a hozzátartozó nélkül elhaltak tetemei is. Ezeknek a csontjait kifőzte, kikészítette Pista bácsi és a csontokat, koponyákat a medikusoknak olcsó pénzért eladta. A medikusok persze valóságos sportot csináltak a koponyacsontokkal: ismerőseiket ijesztették velők.

A boncteremben nem a sok hulla volt a rémes, hanem a szétdarabolt emberi tagok tették próbára a medikus idegrendszerét. Itt egy kar, amott egy láb, az ablaknál egy levágott emberi fej. A legkellemetlenebb volt a fej boncolása. A medikus szemben ült embertársa lemetszett fejével. Az egyik szem nyitva, a másik félig csukva. Még jó, hogy nem pislog. De hol van a törzse és hol vannak a végtagjai? És most ezen a rémes fejen kell biztos met-szésekkel kipreparálni a nevető izmokat. Hamarosan rá-jöttünk, hogy nem a „kibírom”, „nem bírom” a főprob-léma, hanem az anatómiai tudás és a kézügyesség.



Tizenkilenc éves voltam. Kosztolányi hozott be kettőn-
ket Csáth Gézával a „Budapesti Naplóhoz”. Csáth zenekri-
tikákat, én meg tárcákat, humoreszkeket írtam a lap szá-
mára. Itt vettük fel az első tisztességes honoráriumokat.
A lap szerkesztői Bíró Lajos és Kabos Ede voltak. Bíró-
t már ismertem János öccse révén, aki évekig dolgozott a
szabadkai „Bácskai Hírlap”-nál, a kitűnő Braun Henrik
(Quasimodo) lapjánál. Cikkeim egyidőben jelentek meg
Pesten és Szabadkán, csakhogy a hazai honorárium igen
gyenge volt.

Kabos Ede kis, szemüveges, szúrósszemű, barátságta-
lan emberke volt. Bizalmatlanul fogadott, de amikor elol-
vasta „Vér” című novellámat, ennyit mondott:

— Írjon...

És a novellát a vasárnapi számban hozta le.

Abban az időben kezdődött az első igazi munkásmoz-
galom, amely az általános, titkos választójogot tűzte ki
zászlajára. A belügyminiszteri székben egy Kristóffy ne-
vű, mindenre képes darabont-lakáj, eladósodott dzsentrí
ült, aki nem egyszer lövetett csendőreivel a munkástömeg
közé, sőt a katonaságot is felhasználta a munkásmozgalom
letörésére. Ebben a kritikus időben jelent meg néhány
„állatmesém” a Pesti Naplóban.

Az egyik politikai állatmesét itt közlöm:

A RÓKA ÉS A SAS

A kétfejű sasnak megakadt a torkán egy jókora csont. Életveszélyben forgott, tehetetlenül vergődött a porban, amikor megpillantott egy eladósodott rókát, akinek bőrét éppen le akarták húzni hitelezői.

— Ugyan kedves rókám, húzd ki ezt az átkozott csontot a torkomból, — könyörgött a kétfejű sas, — különben megfulladok...

— Kihúdom... — felelte kaján mosollyal a róka, — de húzzál ki adósságaimból...

Az alku megtörtént.

A kétfejű sas megmenekült a pusztulástól, a rókából pedig — belügyminiszter lett.



Kosztolányi a „Budapesti Napló” belső munkatársára lett, de ott láttam a szerkesztőség dolgozótársai között Jászi Oszkárt és Ady Endrét is, aki azonban igen rendszertelenül látogatta az Eötvös-utcai szerkesztőséget. Csáth Géza a B. N. zenekritikusa ebben az évben írta meg Pucciniről feltűnést keltő tanulmányát. Kilencszáznégyet írtunk. A fiatal titánok Kiss József „Hét” című irodalmi lapjának írtak, az ősz költő azonban a honoráriumot rendszerint lesírta. Kosztolányi Dezső beiratkozott ugyan az egyetem filozófiai tanszékére, de nem látogatta az előadásokat. Szülei rendesen küldték a havi díjakat abban a hiszemben, hogy fiuk szorgalmasan tanul az egyetemen. A fiatal költő a divatnak megfelelően magas kemény dupla-gallért hordott, vékony zöld nyakkendővel. Nagy, borzas fején gyűrött kalap ült, hátára borított köpenyegét lobogtatta a szél, amint a pesti aszfalton száguldozott. Adyt sohasem szívelte, nem becsülte nagyra, de annál jobban szerette Karinthy Frigyes és az örökké borostásarcú Somlyó Zoltánt. Úgy látszik Adyban talált igazi vetélytársra. Ady kevésszámú hívei közé tartoztunk Csáth Gézával. Sokat vitakoztunk emiatt Kosztolányival, másokkal is, olyanokkal, akik nagy irodalmároknak tartották magukat. A legfőbb baj abban rejlett, hogy a magyar középosztály

nem értette meg Adyt, aki felrúgta a század elején a régi versformákat, valami egészen újat alkotott. Bűnéül rótták, hogy megtagadta osztályát, forradalmár, internacionalista, istentagadó, pogány volt. Kora valósággal gyűlölte Adyt, kinevette, kigúnyolta legszebb alkotásait. Amikor mi, Ady lelkes hívei, nagyobb társaságban Ady verseit ismertettük, rendszerint kinevettek, kigúnyoltak bennünket is.

Kosztolányi imádta Karinthy Frigyes, gyakran látta vendégül Szabadkán a kiváló satírikus író és költőt.

„A húgomat a bánat eljegyezte” című Kosztolányi vers megjelenése után Karinthy a Kosztolányi család vendége volt. Szabadkán persze megismerkedett a költő húgával is. Elutazása előtt Karinthy ártatlan arccal fordult Dezső barátjához és a húgához írt versre célozva komolyan mondta:

— Tudod Dide, hogy a húgod aránylag jó partit csinál...



Bizony nehéz volt a szegény diákok megélhetése a „boldog” békeidőben, különösen annak, aki nem kapott hazulról állandó segílyt, amire számíthatott.

A szegény diákok legfőbb kereseti forrása a házitánítás volt. Annyi diákot vettünk fel, amennyit csak elbírtunk, — a nagy egyetemi lekötöttség mellett.

Hideg időben beültünk az egyetemi könyvtár fűtött helyiségébe és a sárga gázláng mellett tanultunk. Százötven fiatalember között néha megjelent egy-egy medika, egyetlen nőszemély. Ilyenkor mozgás, susogás támadt. A medika pedig komolyan lépkedett a könyvtároshoz, kiváltotta könyvét és két fiú közé ült le, föl sem nézett könyvéből, mintha senki sem érdekelné.

Reggel a kávécsarnokban végigböngésztük a lapok „Oktatás” rovatát, aztán rohantunk az adott címre, hogy valami alkalmazást kapjunk.

Emlékszem egy kedves esetre.

A fekete, göndörhajú Weissberger fiú jogot tanult, de sokat koplalt a tudományért. Néha a reggeli kiskávét

egész napi táplálkozása. Valahogy nem sikerült neki házitanítói álláshoz jutni.

Egy reggel azt olvasta a klerikális „Alkotmány” apórhirdetése között, hogy egy nagy hentesárú-üzlet tulajdonosa keresztény tanárt keres ötödik gimnazista fia mellé. Szegény fiú pár percig gondolkozott a keresztény kitélen, végülis elszántan becsöngetett a hentes lakásába.

Jól megtermett hölgy, a hentes felesége, nyitott ajtót:

— A hirdetésre ajánlkozom, kezét csókolom... Vadas joghallgató vagyok — és ünnepélyesen kezét csókolt.

— Ja kérem, — mondta önágyasága, — én latin-szakos bölcsészt keresek a fiam mellé.

— Éppen a napokban mentem át a bölcsészeti szakra nagyságos asszonyom, még pedig a latin szakra...

— Tud teniszezni, Vadas úr?

— Hogyne tudnék... Szabadkán én voltam a legjobb teniszező — harcolt tovább Weissberger.

Szegény ördög azt sem tudta, mi fán terem a teniszjáték, legfeljebb a hálón kívül nézte valaha a játékot. Aztán addig erőlködött, míg végre is felvette az asszony házitanítónak.

Másnap már tanított, ami igen jól ment, de harmadnap már teniszezni vitték a tanító urat. Útközben anya és gyermeke versenyt szidták a zsidókat.

Hogy miként ment a teniszezés Weissbergernek, arról maga sem tudott beszámolni. Annyit mindenestre elárult, hogy játék közben az anya odaszólt fiához:

— Pistikém, ne fogd azt a rakettet olyan zsidósan... úgy fogjad, ahogy a tanító úr...



Ilyen nehéz volt az élet.

Milyen jól esett a kettőért tepertő és milyen elképesztő étvágyat kaptunk elfogyasztása után. Akinek nem volt ennivalója, ágyban maradt, mert úgy könnyebb volt a koplalás. Körüludvaroltuk a hentesüzlet elárúsítónait, — „nagysám”-nak szólítottuk őket, kezétcsókolommal köszöntöttük, csak hogy mentől több tepertőt rakjon a stancliciba.

Közeledtek az első vizsgák és én mind inkább távolodtam az irodalomtól. Beláttam: nehéz a vizsgákra készülni és írni. Tanulás közben téma ötlött fel agyamban, azonnal leskicceltem, aztán újból tanultam, tanítottam, az anatómiai intézet részére rajzoltam, sőt a festőakadémiára is feljártam. A model utáni rajzolás mindenesetre kellemesebb volt, mint a boncolás.

Az anatómiai vizsga előtt öreg barátom, Pista bácsi jött segítségemre. Átismételtem vele az egész anyagot és ő gyakorlatilag is értékes útmutatásokat adott.

A második év végére esett az anatómiai vizsga. Lenhossék tanárnál nem volt könnyű dolog ez. Már kora reggel megjelentem Pista bácsinál „kurzusra”. Kegyetlen meleg júniusi nap volt, de a melegnél is többet szenvedtem a boncterem facsaró bűzétől, amely tudómet fojtogatta.

A boncterem szolgálja egy szegény, kendős asszonnyal tárgyalt:

— Mit akar nénikém? ... — kérdezte Pista bácsi.

— Visszakérem a férjem holttestét ... Itt a pénz, visszahoztam ... — és már nyujtotta is a kék papírbankót.

— No és — aztán? ...

— Aztán magam akarom eltemettetni ... meg akarom adni a végtisztességet, úgy ahogy az illik ... Hogy legyen hova kijárni mindszentek napján.

Az öreg szolga elgondolkozva simogatta tömött, sárga bajuszát és nagyokat nyögött, mint akinek fáj valamije.

Elgondolkozva mondta:

— De hiszen jó asszony mi eltemetjük az urát annak rendje és módja szerint ... Tartsa meg a pénzét, jól jön az kenyérre ... Megadjuk a temetői parcellát, számot, helyet, aztán leróhatja a kegyeletet boldogult urának ...

— Itt van már a koporsó az udvarban, — siránkozott az asszony, — külön sírba fektetném szegényt ... hallottam, hogy maguk közös sírba teszik ... Itt van a rokonság is.

Az asszony nem engedett. Siránkozott, hogy ő nem volna nyugodt, ha tudná, hogy közös sírban fekszik az ura és nem adhatná meg halottak napján a neki járó kegyeletet ...

— Hm... hm... — hűmmögött elgondolkozva Pista bácsi. — Ilyen eset még nem fordult elő huszonöt esztendő óta.

— Talán még nincs felboncolva? — érdeklődött az asszony.

— Dehogy nincs... No mindegy... Hozzák fel ide a koporsót, szemfödelet, a többit majd eligazítom valahogy. Hogy is hívták az urát?

— Granyák János, napszámos... — és az asszony már rohant is le a lépcsőkhöz a koporsóért.

Borzalommal fordultam Pista bácsihoz:

— Mit fog most csinálni? — kérdeztem. — Hisz a felboncolt hullarészek cafatokban hevernek a közös medencében. Felismerhetetlen fejek, női és férfi lábszárok, karok... halomra dobálva...

— Csak bizza rám, doktor úr.

Már hozták is az olcsó deszkakoporsót.

— Maguk most menjenek ki a folyosóra és ott várjanak, — dirigált Pista bácsi és kitessékelte az asszonyt kíséreiével együtt.

Pista bácsi biztos kézzel nyúlt a hullamedencébe, ahol legalább egy tucat hulla szétdarabolt maradványa hevert. Találomra kimarkolt egy fejet.

— Itt van a fej... ez jó lesz. Itt van a törzs... egyik láb... úgy látszik asszonyláb, a másik férfié... Itt van egy félkar, ördögbe is nem talállok egy másikat. Jó lesz oda egy lábszár is.

— Mit csinál maga Pista bácsi?

— Visszaadom a szegény asszonynak Granyák János tetemét.

— De hiszen itt nincs a Granyák Jánosból egy darabka sem...

— No és aztán? Hát nem mindegy az, doktor úr?

Szemfedővel letakarta a borzalmasan összetákoltságú és csontcafátokat, aztán gondosan leszögezte a koporsót.

Kiszólt a folyosóra:

— Készen vagyunk!... Viheti az urát, jóasszony.

Elképedve néztem a jelenetet.

Ebben a percben halt meg bennem az idealizmus.

SALZBURG

A vizsgák után a diákéletet felváltotta a katonai „gyöngyélet”. Önkéntes voltam, de nem önként mentem, hanem marhakocsiban vittek Salzburgba. A tiroli császárvadászokhoz osztottak be mint államköltséges egyéves önkéntest.

Kaszárnyában laktam tiroli parasztfiúk között, vagy huszan aludtunk egy teremben. A szobaparancsnok altiszt legfőbb gondja az volt, hogy szabályosan van-e megágyazva az egyetlen önkéntes szalmazsákja, nincs-e szemét az ágya alatt, nincs-e rendetlenség a polcán.

Akkor még nem sejtettem, hogy Salzburg lesz életem egyik legszebb állomása. Bámultam a vidéket, a hóval borított Alpesekeket, szorgalmasan tanultam németül, hogy érintkezhessenek a barátságos, kedvesen csacsogó osztrákokkal. Abban az időben a világ minden tájékáról oda zarándokoltak a turisták, hogy gyönyörködjenek a táj szépségeiben. Mások nehéz arannyal fizettek, nekem mindez „potyán” jutott osztályrészül, még az útiköltségemet is az állam fizette. Cifra ruhát húztak rám, fegyvert adtak kezembe, hogy szükség esetén megvédjem az osztrák hazát.

Kiképzés után a harmadik századhoz osztottak be, a hirhedt Mitterer őrmester mellé.

Szabályosan jelentkeztem az őrmester úr irodájában. Az őrmester vonalozással volt elfoglalva. Torkaszakadtából ordított rám:

— Kuss! ... Mars kifelé! — és valósággal kidobott.

Félóráig ácsorogtam a folyosón, amikor az őrmester tirolai cseréppipával a szájában megjelent és harsányan kiáltotta:

— Ügyeletes!

És az ügyeletes ész nélkül loholt a mindenható őrmester úr irodája felé.

Egyórás várakozás után megjelent Mitterer őrmester szálas, csontos alakja a küszöbön.

— Kicsoda maga? — kérdezte leereszkedve.

— Egyéves önkéntes, jelentem alásan.

— Nem látta, hogy dolgozom?

— Parancsára — nem láttam.

— Várjon a folyosón, amíg szólítom.

— Igenis, őrmester úr ...

Valójában az őrmesternek a vadászoknál fővadász a címe. Még vagy félórás várás után behívott.

— Mutatkozzon be! — szólt rám keményen.

Előírás szerint bemutatkoztam. Nagy leereszkedéssel hallgatott meg, aztán egyre azt kérdezte, hogy mi a foglalkozásom, látszólag nem értette, hogy milyen foglalkozást jelent az, hogy mediciner.

Aztán kissé megenyhült hangon, pipázás közben megmutatta, hogy min dolgozik, már reggel óta. Kimutatást kellett készítenie a század fegyver, történetgyűjtemény és egyéb felszereléséről. És a vonalozás sehogy sem sikerült neki.

— Borzasztó, — recsegte tirolai németiséggel, — hogy az irodának nincs egy rendes vonalzója. Egy esztendő óta kérvényezek már és „urgirozom” az új vonalzót és még csak választ sem kapok ... Rettenetes ... Ezzel a vonalzóval nem lehet dolgozni, olyan mint egy rossz fűrész. És a századparancsnokom Scaccigino kapitány nem törődik az irodai felszereléssel ... Nem törődik az semmivel sem ... Ezt az ívet is elrontottam, most harmadszor kezdek elölről a vonalozást.

Egyet gondoltam és elfutottam a közeli papírkereskedésbe és kiválasztottam egy ugyanolyan hibátlan vonalzót. Én, a szegény, államköltséges diák megajándékoztam a k. u. k. kincstárát egy négykrajcáros vonalzóval. És már

vittem is loholva a vonalzót és szerényen elhelyeztem az íróasztalon, mint valami nagy áldozatot.

Mitterer fővadász száraz, szeplős, hosszú ujjai közé vette az új léniát, arca kipirosodott, rám nézett, aztán a vonalzót simogatta tekintetével. A kihűlt pipát kivette sárga agyarái közül és csak ennyit mondott:

— Hm... hm!...

Bizonyára elismeréssel gondolt arra, hogy az újonc önkéntes vadász egy csapásra megoldotta az ő esztendő, kínos problémáját. Szemmelláthatóan meg volt hatva, vörhenyes, ritka bajuszán babrált, majd ügyetlen mozdulatokkal újból hozzáfogott a — vonalozáshoz.

Bátortalanul szólaltam meg:

— Ha talán megengedi, fővadász úr, majd megcsinálom én a vonalozást.

— Hm... mi a maga foglalkozása?

— Medikus vagyok.

— Azt kérdem, micsoda maga civilben?

— Orvos szeretnék lenni. Annak tanulok.

Nagyot legyintett lapátszerű szeplős, szőrös kezével, pipára gyújtott és mély sóhajtással adta át nekem a papirost és ceruzát.

Mindig jó rajzoló voltam, alig öt perc alatt készen volt a vonalozás. Igen jól sikerült, nem talált hibát még az őrmester sem.

— Mi a maga foglalkozása? — kérdezte és nagy szemekkel meredt rám.

— Medikus.

— Hm... hm... — csóválta a fejét — ezt nem néztem ki magából...

Így vásároltam meg a vad, félelmetes Mitterer fővadász barátságát négy krajcárért, kilencszázhet május havában.



Már a gimnáziumi évek alatt nagy ambícióval tanultam a németen kívül az angol nyelvet. Valahogy „feküdt” nekem ez a nyelv, könnyen ment a tanulás. Az angol nyelv elsajátítását Salzburgban fokozott mértékben foly-

tathattam; időm volt bőségesen és az idegenforgalom lehetővé tette a nyelv gyakorlását. Az idegenek között igen sok volt az angol, akiket mint „amatőr idegenvezető” szívesen kalauzoltam szabad óráimban. Megmutattam nekik Hellbrunn forrásait, a gyönyörű szökőkutakat, a káprázatos Mirabell-kertet, a világ első szabadtéri színpadával, ahol a kulisszákat nyesett bokrok helyettesítették. Elvittem őket a híres, öreg Dom-templomhoz, meghallgattuk a harangjátékot. Felvittem az angolokat a várba a vén Hochensalzburgba és csak távolról ismertettem a hegyeket: a hólepte Alpeseket, Untersberget, Gaisberget és a Kapucinusok hegyét. Elkauzoltam az idegeneket a barlangszerű Augustiner sörözőbe, ahol mindenki maga mosta ki forrásvízzel kőkorsóját, hogy azután kihörpintse a pompás Bakk-sört.

A Kapucinusok hegyén volt egy kis padom gyönyörű kilátással a kedves Salzach folyóra és a Gaisbergre. Itt tanultam hangosan — a katonai k. u. k. szolgálati szabályzat helyett — az angol nyelvet. Eredetiben olvastam akkori kedvenc íróim, Oscar Wilde: „Dorian Gray arcképe” című könyvét és mindez feledtette velem a császári és királyi katonai fegyelem ostoba terhét.

A tiroli császárvasadászoknál a fegyelem, a kritika nélküli parancsteljesítés közismert volt. Én pedig meglehetősen fegyelmezetlen civil voltam és az is maradtam. Nehezen hajtottam fejet a katonai „drill” és diszciplin előtt. Akkor már káplárrá léptettek elő, ami két fehér csillagot jelentett a zöld hajtókán.

Az egyik ezredgyakorlaton elrontottam az oszlop menetelését azzal, hogy mint szárnyaltiszt — kikerültem egy pocsolyát. Példámat követték a többiek is, úgyhogy a tömött osztag hullámozott, mint a tenger. Persze az ezredes csúnyán leszidott. Más alkalommal — hegyi gyakorlatunk volt — s lekéstem az altiszti megbeszélésről. Kürtszóra már mindenki a helyén állott, csak rám, az önkéntesre vártak, míg az útbaeső csárdá előtt kiittam sörömet. A hegyoldal tisztásáról az ezredes távcsővel nézett és pálcájával fenyegetett.

Futólépésben mentem fel a tiszásra. Lejelentkeztem.

Az ezredes pulykapiros arccal csapkodta csizmáját:

— Hányadik század? — süvített felém az ezredes tenorja.

— Harmadik század.

— Scaccigino kapitány!... Holnap rapportra a kölyökkel. Bezárni, amíg fekete lesz és megtanulja a császári és királyi hadsereg fegyelmét.

— Igenis ezredes úr! — csapta össze sarkantyúját a kis kövér, olasz kapitány.

Másnap izgatottan, sápadt arccal jelentkeztem a század rapportján. A pocakos, fekete Scaccigino százados alaposan körülmustrált, nagyokat fújt, lovagló pálcájával orrom előtt hadonászott:

— Önkéntes! Ezért legalább tíznapi egyes jár. Érti?

— Igenis, kapitány úr.

— Maga nemcsak hogy nem teljesítette a parancsot, hanem szabotált is... Igen, igen. Dienstverletzung! Legalább is tíznapi egyes jár ezért. Világos!... Igaz?

— Igenis.

— Érti?

— Igenis értem, kapitány úr.

— Parancsot kapott, hogy azonnal jelentkezzék a megbeszélésen, ahol az ezredessel az egész tisztikar, az összes altisztek várták, amíg az önkéntes úr kiissza a sörét... Mert a kürtjel ugyanolyan parancs, mintha azt vezényelném, hogy hátra arc, vagy jobbra át... Úgy van?...

— Igenis.

— Tehát tíz nap súlyosbbitott egyes. Ez jár magának. Azonban és most jön a java... Azonban én Scaccigino százados már tizenhat éve várom őrnagyi kinevezésemet és hiába várom. Most május elsejére sem neveztek ki az átkozottak... Meg vagyok értve?

— Szolgálatjára, kapitány úr.

— No most ide figyeljen, önkéntes!... Én, az olasz származású, megbízhatatlan kapitány, tartsak fegyelmet ebben az átkozott császári és királyi hadseregben? Én, Scaccigino százados, aki már tizenhat éve hiába várom ör-

nagyi kinevezésemet? Háhá! Egy smarn! Eszem ágában sincs! A büntetését — elengedem... Leléphet és felőlem mehet a pokolba...

Fellélekzettem: megszabadultam a büntetéstől. Annál is inkább örültem, mert az estére első találkám volt egy édesen csacsogó kis osztrák lánnyal — a Mirabell kertben.



Velem egy zászlóaljban szolgált Pajzs Pál országos kardvívó-bajnok. Ő is orvos volt, de más században kapott beosztást. Egy ízben együtt mentünk át a Salzach-folyó hídján, amikor egy szőrösképpű, pisze, borzashajú, kiöltözött gigerli jött velünk szembe.

Pajzs hangos megjegyzést tett az idegenre:

— Nézd csak, ez a ficsúr pont olyan, mint egy majom...

Az idegen magyar volt. Rövid szóváltás után névjegycsere. Provokálás. Pajzs Pál az affért jelentette századosának. A segédek kardpárbajban állapodtak meg.

A századparancsnok kapitány — aki az ezred legjobb vívója volt — próbavívásra rendelte be Pajzs önkéntest, leckét akart neki adni a vívásból.

A próbavíváson Pajzs kollégám annyira összekasza-bolta tulajdon századosát, hogy a jelenlevők őszintén sajnálták a kitűnően védekező tisztet. A párbajt azonnal lefűjták és elrendelték, hogy a lovagias ügyet békésen, bocsánatkéréssel kell elintézni. Pajzs önkéntes bocsánatot is kért és kijelentette, hogy megjegyzését nem sértő szándékkal mondta. A civil megelégedett a bocsánatkéréssel annál is inkább, mert közben megtudta, hogy vívóbajnokkal van dolga. Az első vonattal hazautazott.

Röviddel az affér után újból összeütközésbe kerültem a császári és királyi k. u. k. fegyellemmel.

Őrmeisterem, Mitterer fővadász, úgy látszik már elfelejtette négykrajcáros, nagylelkű vonalzó-adományomat és váratlanul őrségparancsnoknak írt ki a — várbörtönbe. A katonai börtön, a garnizon egyetlen óriási ilyen intézménye fönt a hegyen, a régi várban volt elhelyezve. Mi

medikusok nem tanultuk a katonai szolgálati szabályzatot, a k. u. k. Reglamát. A börtön tele volt katonaszökevényekkel és a hadbírótság elítéltjeivel.

Tiltakoztam Mitterer őrmesternél:

— Őrmester úr, ne tegyen engem parancsnoknak olyan őrségre, amelyre csak olyan altisztet szabad beosztani, aki tisztában van a szolgálati szabállyal, ki van képezve őrségszolgálatra.

— Nekem az vurst! Tudja vagy nem tudja, tanulta vagy nem tanulta, maga éppen olyan altiszt, mint a többi: káplár, alvadász. És nekem pont ilyen stramm altisztre van szükségem, mint maga.

Először arra gondoltam, hogy egy pakli pipadohánnyal szelídítem meg a megvadult őrmestert, de azután hirtelen más gondolatom támadt:

— No megáll csak, бүдös Mitterer, — gondoltam magamban, — most az egyszer kibabrálok veled, megkapod a magadét...

Délben átvettem a várbörtön őrségének parancsnokságát. Tizenkét vadásszal és egy őrsvezetővel felmentünk a hegyen levő garnizonbörtönbe. Leváltottam a régi őrséget. Közben egyre ez járt az eszemben: — No megállj, бүдös Mitterer!

Az őrsvezető, — aki már többször volt itt szolgálatban, — felvezette helyükre a katonákat, én pedig ledőltem a priccsre és átaludtam az egész délutánt. Este megittam a feketekávé, „vacsora” után az őrsvezetőhöz fordultam:

— Most pedig lefekszem aludni.

Az őrsvezetőt — aki tiroli olasz volt — a hideg majd kirázta:

— Ne tessék ilyet csinálni, alvadász úr.

— Lefekszem és alszom. Pont.

— De hiszen éjjel jön az ügyeletes ellenőrző tiszt.

— Akkor itt lesz.

— És ha nem találja ébren az őrségsparancsnokot, azonnal börtönbe zárja...

— Hadd zárjon. Ha keres, mondjad csak neki, hogy alszom.

— De...

— Semmi de! Két óránként leváltod az embereket, a többivel ne törődj.

Elhelyezkedtem a priccsen, köpenyegemet fülemre húztam és jól aludtam.

Éjfél körül valóban megjelent az ügyeletes, ellenőrzőtiszt, egy tényleges főhadnagy.

— Őrségparancsnok altiszt! — harsogta élesen.

Az álom azonnal eltűnt szememből.

— Alszik! ... — felelték kórusban a katonák.

— Micsoda?

— Alszik.

— A garnizon várbörtönének parancsnoka alszik?

— Igenis alszik. Átaludta az egész délutánt is.

Mozdulatlanul feküdtem, alvást színleltem.

— Őrségparancsnok! — kiáltotta vezénylő hangon a főhadnagy. — Auf!

Felugrottam a priccsről és lejelentkeztem.

— Mit csinált maga, őrségparancsnok?!

— Aludtam, főhadnagy úr.

— És ezt bevallja?

— Miért ne?

— Tudja maga, hogy ez a szolgálati szabályzat legsúlyosabb megsértése? Dienstverletzung és ezért kétévi várbörtön jár?

— Nem tudtam, főhadnagy úr.

— Azt sem tudta, hogy a várbörtönben súlyos katonai bűnözők vannak elzárva és az őrség parancsnokának nem szabad aludnia?

— Nem tudtam.

— Hát nem tanult maga Reglamát? Szolgálati szabályzatot?

— Nem.

— De hát kicsoda maga?

— Egyéves önkéntes mediciner. Mi nem tanultunk reglamát. Fogalmam sincs róla...

— Dehát akkor ki volt az az állat, aki erre a felelős helyre beosztotta?

— Mitterer fővadász, a harmadik századból.

A főhadnagy magából kikelve fordított hátat és dühösen elrohant. Az eset után a hajam szála sem görbült. Hogy mit kapott a vad Mitterer őrmester, azt csak abból sejtettem, hogy két hétig rám sem nézett, a harmadik héten pedig megkapta áthelyezését egy kis tiroli városkába.

Elutazása előtt bosszúból beosztott egy katonai temetésre — zászlóvivőnek.



A katonai „gyöngyélet” véget ért.

Fájó szívvel vettem búcsút a gyönyörű vidéktől. Még egyszer bebarangoltam a Mirabell kertet, meghallgattam a Dóm kedves harangjátékát, búcsúztam a salzburgi csacsogó lányoktól, akik oly nagy odaadással imádták a császár vadászok csinos egyenruháját. Még egyszer emlékembe véstem az égigérő hegyeket, a vadregényes tájat és fogadalmat tettem, hogy mihelyt csak tehetem, újból meglátogatom e csodaszép vidéket — de civilben. Így búcsúztam a várostól:

— A viszontlátásra — Salzburg.

„DOKTORRÁ AVATOM”

A parádés salzburgi katonáskodást felváltotta a szürke civilélet. Előszedtem kopott ruháimat s előlről kezdtem az egyetemi polgár küzdelmes életét. Most már élelmezésemről nem az állam gondoskodott, hanem magamnak kellett gondoskodnom. A megúnt császármorzsa és „zupa” helyét betöltötte a tepertő.

Abban az időben hágott tetőpontra a divatos „tulipán-mozgalom”. Bojkottálták a külföldi iparcikkeket, a jelszó ez volt: magyart a magyarnak. A mozgalom élén nacionalisták állottak, akik tulipánjelvényt viseltek és parázs tüntetéseket rendeztek a „Népszava” szerkesztősége előtt. A lap beszüntetését követelték, közben éltették a sajtószabadságot. A darabont kormány rendőrsége a tüntetések alkalmával a nacionalista diákságnak asszisztált. Emlékszem, évtársaim közül egyetlen fiú, Berkes kolléga volt tagja az akkori szociáldemokrata pártnak. A tulipános egyetemi ifjak eleinte csak izolálták magukat Berkestől, később valósággal kiverték őt a tanteremből. A szocialista mozgalom vezéreire úgy tekintettek, mint a belpoklosokra, mindenütt csak üldözésben volt részük. Miért félt a kormány a szociáldemokratáktól? Hiszen ők nem akarták felforgatni az ország rendjét, nem csináltak polgárháborút, nem gyilkoltak le senkit se. Mindössze az általános, titkos választójogot követelték és tisztességes bért a végzett munkáért. Úgy látszik, hogy a kormány veszélyesnek tartotta a választójog kiterjesztését és titkosságát. Emlékszem, arra hivatkoztak, hogy a magyar ember

jelleméhez nem méltó a titkosság... Persze a kormány a nyílt szavazásnál pontosan ellenőrizhette alkalmazottjainak pártállását és a delikvenseket büntetésekkel, elbocsájtásokkal sújtotta. Választásoknál — a jó békevilágban — nem egyszer megtörtént, hogy csendőrszurony tartotta vissza a kormányellenes tömeget választói jogának gyakorlásától.

A néptömegek a zavaros politikai viszonyokra és a nehéz megélhetésre tömeges kivándorlással feleltek. Az amerikai kivándorlók elenyésző kis része volt kalandvágyó és szerencselovag. Túlnyomó többségben a pusztta megélhetés, a kenyérkereset kényszerítette tengerentúlra.



Mire évfolyamom a klinikára került, az ötszázas szám a felére olvadt le. A négy kolléganő közül három — férjhez ment. A legszebbet, a szőke szász Amáliát, a bonctani tanársegéd vette nőül.

A klinikai tantárgyak, — különösen a sebészet — már élenkebben érdekeltek bennünket. Nagy műtéteket néztünk végig a teátrális, emeletes műtőtermekben. Persze vittünk magunkkal „jogászt” is és nagyokat mulattunk, amikor vendégünk a vér láttára ájuldozott. Az összeesett vendéget „jogász” kiáltással vittük ki a levegőre.

Európai híré sebész, Dollinger professzor tanítványa voltam. A hatvanon felüli műtőorvos munkabíráásával, mozgékonyásával felülmulta a fiatalokat is. Egy-egy sikerült műtét után színészi pózokkal aratta le a sikert hallgatói előtt. Nem egyszer megtörtént, hogy a nagy műtétet követő napon odaszólt tanársegédjének:

— Holzwarth, kérem, majd bemutatjuk hallgatóinknak a tegnapi sikeresen megoperált betegünket. Hozza be kérem.

A tanársegéd valamit súgott a professzor fülébe.

— Oh... — mondta könnyedén a sebész, — akkor talán kérem egy másik beteg bemutatását. Talán a bél-rezekciósat.

A tanársegéd újból súgott, még halkabban.

— Hja igen... igen, — szólta a professzor, — akkor kérem a soronkövetkező műtétet. — És könnyedén megfordult tengelye körül, máris mosta a kezét.

Mi már megértettük a tanársegéd ságását: a műtét sikerült, de a beteg meghalt. A hibát sohasem az operáló orvosban, mindig a betegben kell keresni.

A kórbonctan tanárát, az öreg Genersicset nagyon szerettem. Szeszélyes, különc ember volt, de nagy tudós. Az ügyetlenül boncoló medikusokat gyilkosoknak nevezte. Kedvenc mondása volt:

— Magából nem lesz orvos, hanem közönséges gyilkos.

Itt a kórbonctanon történt. Egy Sugár nevű kollégával közösen dolgoztunk egy férfihulla mellkasának megnyitásán. A kiszáradt hulla éles bordacsontjai valahogyan megsértették kezünket. Körülbelül ugyanabban az időben vettük észre, hogy vérzik a kezünk feje. A jobbkezem gyulladásba jött, erősen megdagadt, de néhány nap múltán teljesen helyre jött. Sugár kolléga sebe elmérgesedett, a gyulladás egyre terjedt, hullamérgezést kapott, úgyhogy jobbkarját pár hét múlva tőből amputálták.

Tanulmányaim megengedték, hogy szombatról vasárnapra mentőszolgálatot teljesítsek a hírneves pesti mentőállomáson. A huszonnégyórás teljesítményért jó koszt, fizetés járt és hozzá: sokat tanultunk. A mentőszolgálat tanított meg bennünket önállóságra, bepillantást nyújtott nekünk, fiatal medikusoknak az élet legmélyebb rejtelmeibe. A Dunától, a zsírszódától, — a díszes márványpalotáig.

Egy alkalommal ügyeletes voltam a mentőállomáson.

Megszólalt az egyik telefon. Külvárosi rendőrőrszem jelentette, hogy a gázgyárban szerencsétlenség történt, kéri a mentők kivonulását. Én voltam a soros mentőorvos. Negyedéves medikus. Autónk pár perc alatt a helyszínre száguldott. Legnagyobb meglepetésemre maga a feldúlt igazgató fogadott a kapuban.

— Doktor úr, az istenért, siessen — lihegte. — Szörnyű robbanás történt. Három halott, tíz sebesült. Siessen...

Borzalmas látvány tárult elém: három pecsenyére sült félmeztelen, halott munkás és több mint tíz összeégett, jajveszékelő sebesült. És én magam voltam egy ápolóval, könnyű sérülésekre berendezett mentőtáskával.

— Mentse meg az embereket — rimánkodott egy hivatalnok.

— A fiamat mentse meg — sírángozott egy kormosarcú öreg munkás.

— Csak gyorsan... gyorsan.

— Hol a telefon? — fordultam az igazgatóhoz.

— Csak nem akar most telefonálni? — ...szólt rám az igazgató.

Rohantam a telefonhoz, mialatt ápolóm megkezdte az olajos kötések alkalmazását. Mozgósítottam az egész mentőközpontot valamennyi orvosával. Mire az első sebesültet elláttam, autókön segítségemre jött a készségség kellő felszereléssel, öt orvossal.

Bevonulásunk után dicséretet kaptam.

Ugyanaznap hajnalban összeesést jelentettek a Podmanitzky-utcából. Egy munkásasszony esett össze az aszfalton. Egyedül vonultam ki. A jelzett ház kapualjában csikorgó hidegben egy asszony vajúdott. A szülést a kapu alatt vezettem le szabályszerűen. Olyan rohamos volt a szülés, hogy már nem volt idő az asszony elszállítására. Ez volt az első önálló szülészeti esetem. Pokrócba csavartuk az újszülöttet és az anyával együtt beszállítottuk a Rókus-kórházba. Később megtudtam, hogy anya és gyermeke egészségesen hagyták el a kórházat.

Egy másik alkalommal tehénistállóban vezettem le a szülést rongypokrócon és ez az asszony sem lázasodott be. Ugyanakkor a szülészeti klinikán a nagy sterilitás mellett sem tudták sokszor meggátolni a gyermekágyi láz fellépését.

Kétségkívül jó iskola ez, az élet iskolája.

A minden helyzetben való feltalálást tanultuk meg a mentőknél. Egyszer egy villamosszerencsétlenségénél, máskor öngyilkoságnál kellett első segílyt nyújtani. Ugyanazon év telén kivonultam éjjel egy ünnepelt ope-

rettprimadonna lakására. Gázmérgezést jelentettek. A pazarul berendezett hálószoba egyetlen ágyában két eszméletlen személyt találtam: a primadonnát és igazgatóját. A nyitva felejtett gázkályhából ömlött ki a gyilkos gáz. A primadonna rövidesen magához tért, a félholt férfinak csak nagy fáradsággal tudtam lelket önteni.

Élénken emlékezem egy furcsa színházi estémre is.

Az öreg Nemzeti-színház állandó orvosa betelefonált mentőorvos barátjának, hogy helyettesítse őt az esti színházi előadáson. Az orvos elvállalta a helyettesítést, de közben valami sürgős dolga akadt és nekem, a negyedéves medikusnak adta át a jegyet. Megbízott, hogy menjek el helyette a Nemzetibe és helyettesítsem a színházi orvost.

— Mehetsz egész nyugodtan, — mondotta mosolyogva az orvos, — ügyse lesz dolgod és legalább végignézed az előadást.

Örültem a szabadjegynek: földszint harmadik sor, bal sarokszék. Hogyne vállaltam volna. Imádtam a színházakat és nekem eddig csak álló, vagy olcsó helyre tellett.

Beültem a támlásszékbe és élveztem a „Váljunk el” első felvonását, mint a „Nemzeti” színház ügyeletes orvosa.

A második felvonás elején a hátam mögé lépett az egyenruhás jegyszedő és a fülembe súgta:

— Doktor úr... kérem, szíveskedjék fölfáradni a színpadra.

Az első pillanatban azt hittem, tévedésről van szó. Ijedten néztem körül, de hamarosan ráeszméltem, hogy én vagyok a „doktor úr”.

— Mi történt? — kérdeztem lámpalázasan.

— Nem tudom, kérem... az ügyeletes orvost kéretik.

Elszántan mondtam:

— Vezessen!

Aztán zavartan gondoltam az esetleges blamázsra, hiszen hallgatósó sem volt a zsebemben.

Kanyargós, rosszul világított folyosókon jutottunk fel a színpadra, ahol egy vékony, borzas úr fogadott:

— Erre tessék, doktor úr... Csillag Teréz művésznő lett rosszul és rövidesen jelenése következik. Őnagysága öltözőjébe megyünk... Itt tessék vigyázni, három lépcső van... tessék...

Csillag Teréz, az akkori idők népszerű drámai művésznője, karosszékekben ült és ájuldozott. Háta mögött állott a fiatal Herczeg Ferenc és láthatólag kényelmetlenül érezte magát estélyi ruhájában. Az öltöztető sápadtan remegett a művésznő mellett és valamit szagoltatott vele.

— No ez sem lesz valami veszélyes eset — gondoltam magamban.

Észrevettem, hogy a „habtestű”, öregedő, telt idomú művésznő derekát kegyetlenül szorította a fűző. Utasításomra az öltöztető meglazította a fűzőpáncélokat. A művésznő hálás pillantást vetett rám kék szemével. Aspirint találtam a mellényszabombában, beadtam neki. Egy kis kölnivizes locsolás és máris elmúlt az „ijesztő” rosszullét. Az ügylő kopogott, a művésznő jelenése következett.

Újabb hálás pillantás, kényszeredett mosoly, barátságos kézfogás, a művésznő elbájolóan súgta felém:

— Doktor úr, köszönöm addig is...

Csillag Teréz nem láttam többé az életben. Ez volt az első és utolsó színházorvosi szereplésem.



Elérkeztek a szigorlati napok.

Ezekben a nehéz időkben elhallgattak a múzsák, meghalt a szerelem, teljes erővel — tanultam. Az eredmény nem is maradt el: huszonhároméves koromban doktorrá avattak.

Ma sem tudnék számot adni arról, hogy hány helyről koldultam össze a felavathoz szükséges jelentős összeget, de végülis sikerült összekaparni. A Petőfi-utcai ócskás üzletben kikölcsönöztem az akkor előírással frakkot, egy délelőttre. Az ócska frakk szűk volt, alig fértem bele, de erre az alkalomra megfelelt. A parádéba öltözött dékánok doktorrá fogadtak. A díszes avatás véget ért.

Szédülten jöttem le a lépcsőkön, a kényelmetlen frakkban még a járás is nehezemre esett.

Az utcán találtam magamat az egyetem aulája előtt. Esett az eső. Egy ideig fázósan ácsorogtam a szűk, párás öltözetben, üres zsebekkel. Csak most éreztem igazán: milyen nagy Senki vagyok: Dr. medicinae.

A nincstelenség rontotta meg örömömet.

Úgy éreztem: mindent előlről kell kezdenem.

ÚJ JÁNOS-KÓRHÁZ ÉS A „VÁROSMAJOR”

Itt kaptam állást mint „cselédkönyves” orvos. Fizetés nem járt és ez újabb gondok elé állított. Uraságoktól levetett ruháim már lesírtak testemről, ingeimnek csak az eleje volt ép. Bútorozott szobában laktam. Lakásadónőm egy ízben rajtakapott, amikor a fehéreneműmet a lavórban mostam. A vénasszony a szemembe vágta, hogy előző bérlője, egy divatáru kereskedősegéd, sokkal intelligensebb és finomabb úriember volt, mint én, sohasem fröcskölte össze a padlót, holmiját példás rendben tartotta... Főként, nem mosott a bútorozott szobában. És előbbi lakójának milyen szép öltöneyei voltak, a szekrényben gondosan tartotta finom fehéreneműit. Én meg örökösen rendtlenséget csinálok, nem győz utánam takarítani. Különben is minél előbb fizessem ki kéthónapi tartozásomat.

Szerencsés véletlen folytán fizetési állást kaptam a kórházammal szomszédos Városmajor Szanatóriumában. Kapóra jött ez az alorvosi állás, mert fizetesen kívül élelmezést és lakást is kaptam. A szanatóriumban délután dolgoztam, főorvosom egy ismert pesti belgyógyász tanár volt, aki egyúttal a Poliklinika belgyógyászati osztályát is vezette.

A Városmajor Szanatórium betege volt ebben az időben Ady Endre is. Barátja, Hatvany Lajos helyezte el a szanatóriumban, erélyes elvonókurára, a költő azonban nem ismert fegyelmet, csaknem egész éjjeleket kocsmákban töltött, bolyongott a városban és a hajnal vetette visz-

sza — ittasan. Népszerűtlenségének csúcspontját élte meg a nagy költő. Talán bánatát fojtotta alkoholba. Luetikus eredetű aortagyulladásal kezelte őt főorvosom vajmi kevés eredménnyel. A kertrenéző tágas társalgó egyik intim asztalánál írt néha verset. Ritkán látogatta vendég. Hatvanyn kívül Révész Béla, Bíró Lajos, Reinitz Béla és az örök bohém Téglás mester érdeklődtek néha hogyléte felől.

Ady teljesen rekedt volt. Amikor célzást tettem a baj gyógyítására, a költő fáradtan legyintett és szomorúan nézett tágranyílt, barna szemével:

— Hagyjad, doktorkám, — mondta kedvesen, fanyar mosollyal, — ezen úgy sincs segítség... rekedten halok meg... Már a bölcsőben is rekedten sírtam...



Szanatóriumi főorvosom egy alkalommal vidéki, beteg nőt fogadott.

A fiatal asszony gyomorégésről panaszkodott és a tanár belladonnás porokat írt fel neki. Utasította betegét, hogy naponta három port fogyasszon el étkezések előtt. A paciens vidékre utazott.

A másnap délutáni beteglátogatás alkalmával hirtelen a fejéhez kapott a főorvos:

— Kollegám, — fordult hozzám összeráncolt szemöldökkel. — Azt hiszem, hogy annak a vidéki asszonynak a receptjét hibásan írtam fel. Két centigramm Belladonna helyett húszat írtam egy adagra. Az napi hatvan centigrammnak felel meg. Baj lesz ebből, ha beveszi a legmagasabb adag háromszorosát. Nem írtam fel a páciens címét, hogy értesíteni tudnám az életveszélyről.

Nyugtalan napok után több mint két hét múltán újból megjelent a szanatóriumi rendelőben a fiatalasszony. Ragyogott az arca, szemmel láthatóan feljavult.

— Magával hozta a receptemet? — kérdezte izgatottan a főorvos.

— Igenis, — mondta az asszonyka és nyugodtan előkereste a papírost táskájából. — Tessék kérem...

A főorvos két kézzel kapott a recept után... Csakugyan elírta magát: kettő helyet húsz centigrammot írt a méregből. A gyógyszerész vörös tintával felkiáltó jelet tett a szokatlanul nagy adag után, ezzel jelezte, hogy a gyógyszerert kiszolgáltatta.

— És hogy van kedves asszonyom? — kérdezte a főorvos szorongással. — Nem lett rosszul a poroktól?

— Jaj, tanár úr, — lelkesedett az asszony, — nem is tudom, hogyan háláljam meg jószágát... A porok teljesen kigyógyítottak gyomorbajomból. Áldottam is a tanár urat... Nagyon, de nagyon hálás vagyok a tanár úrnak. Tökéletesen meggyógyultam...

— És még csak kellemetlen érzése, mondjuk hányingere sem volt a porok bevétele után? — kérdezte a főorvos.

— Nem, nagyon jól tettek a porok... Azonban...

— ...azonban?

— ...azonban csak egy, egyetlen port adtam kölcsön a szomszédasszonynak és majdnem meghalt tőle. Bevitték a kórházba és csak nagy nehezen tudták megmenteni az életét.



Tavaszi volt, gyönyörű május. A kis Svábhegy és a Városmajor fái újból kizöldültek, lombosodtak. Tavasz volt és én már nem kettőért tepertőt vacsoráztam, hanem a szanatórium díszes ebédlőjében szép tiszta terítéken fogyasztottam az előételes vacsorát. A szanatórium vérszegény és étvágytalan betegek között valósággal „előevő” voltam, étvágyjavításra nem szorultam.

Május huszonötödikén, születésnapomon történt. A szanatórium, délutáni beteglátogatásokat végeztem. Az ágyban-fekvők megkapták a szükséges, előírt oltásokat, most még csak egy villamosítás maradt hátra: nyugalmazott miniszter járt be hozzánk elektromos gyógykezelésre úgy öt óra tájban.

Bevittem az elegáns öreg urat az elektroterápiás szobába, ahol a páciens derékig levetkőzött, mire megkezdtem a faradizálást.

Egyszerscak az ápolónő kopogtat az ablakon:

— Doktor úr, új beteget hoztak...

— Bocsánatot kérek, egy pillanatra, — fordultam a nyugdíjas bácsihoz, — betegfelvétel, nagyon fontos... tetszik tudni, ez is üzlet...

— Csak tessék, tessék — udvariaskodott az öreg úr... — Majd megvárom, — és úgy, ahogy volt, derékig meztelen, elhelyezkedett a karosszékbén.

Rohantam a felvételi irodába, ahol nem is egy, hanem két új beteg várt felvételre.

Felvittem őket az emeletre, elhelyeztem a betegeket a megfelelő szobákban, elláttam az ápolónőt utasításokkal. Még be sem fejeztem munkámat, amikor az irodakisasszony jött értem:

— Doktor úr, a telefonhoz... — mondta és gúnyosan mosolygott.

— Ki keres?

— Egy csicsergő, szoprán hang... — és már hátat is fordított.

— Női hang? Ugyan ki keres ebben a szokatlan időben? — morfondíroztam magamban a lépcsőkön.

Szinte repültem a telefonhoz.

— Halló! Ki beszél? Maga az Ilonka?... Kezét csókolom.

És megindult a tárgyalás, végtelen percek át. Mindenről megfeledkezve beszélgettünk, végülis megegyeztünk: este hét órakor a Margitszigeten, a nagyvendéglő előtt találkozunk. Pont hétkor.

Letettem a kagylót, bediktáltam a nagykönyvbe az új betegek adatait, aztán a főorvosomnak jelentettem telefonon a páciensek felvételét.

Hat óra. Csenget a telefon. Az új János kórház portása jelentette, hogy holnap éjjel én vagyok a kórházi éjjeli inspekciós orvos.

Kifelé mentem az irodából, újabb telefoncsengetés.

A kisasszony szokásos mosolyával nyujtotta a kagylót:

— Doktor urat keresi egy alt női hang...

Szórakozottan nyúltam a kagyló után:

— Halló! Maga az Mária? — és újabb tízperces beszélgetés következett. Már abban az időben is fáradhatatlanok voltak a nők a telefonkészülék mellett. — Hogy mikor találkozunk, Mária? Ma semmiesetre sem... Holnap ügyeletes vagyok... Talán holnapután ráérek...

Kimerített a sok telefonálás. Még a gyógyszerértárba is telefonáltam gyógyszerekért és friss oltóanyagért.

— De hol a kalapom?...

Fél hét van, még át kell öltöznöm. Hétkor a Margitszigeten vár Ilonka és ő nagyon szereti a pontosságot.

— Hol a kalapom?!... — kiáltottam türelmetlenül.

Itt nincs sehol. Az emeleti betegszobákat is végigkutattam, a kalap eltűnt.

Vöröskeresztes nővér jelent meg az emeleti folyosón:

— Kedves nővér, nem látta a kalapomat?

— Talán a villamoszó szobában van, — mondta megszokott közömbös hangját az ápolónő. — Ott láttam utoljára a doktor urat... — és már ment is dolga után.

— Áh — az lehet... — feleltem sebtében és máris száguldottam lefele a lépcsőkön a földszintre. — Már tíz perccel múlt fél hét és még át kell öltöznöm...

Beléptem a terembe. Majd hanyatt vágódtam: az én pőrére levetkőztetett nyugdíjas miniszterem ott ült a főtőjben úgy, ahogy hagytam. Mint egy elfuserált szobor.

Erről az emberről teljesen megfeledkeztem. Tőlem ugyan reggelig is ott ülhetett volna, ha a kalapomat nem keresem.

— Bocsánatot kérek a megvárakoztatásért... Még egyszer bocsánatot kérek... — dadogtam szégyenkezve.

— Nem tesz semmit, fiatalember, — mondta az öreg úr, — nyugdíjas vagyok, telik az időmből... Ezzel is agyonütöttem másfél órát...

A kalap persze ott volt az ablakpárkányon.

A találkára egyórás késéssel érkeztem.

Hogy mit kaptam a kisírt szemű Ilonkától, aki hűségesen várt rám, arról jobb — hallgatni.

Hiába: tavasz volt, fiatal voltam, mindössze huszonöt éves.

KÖSZÖNÖM ADDIG IS...

Távol áll tőlem a gondolat, hogy a János-kórházi fiatal kollégáimról rosszat mondjak. Kartársakkal szemben mindig korrekt voltam, vagy legalább — közömbös. A még életben lévő kollégáim bizonyára nem veszik zokon, ha elárulom: nem voltak hozzám őszinték. Talán ez a helyes kifejezés: irigyek voltak. Ez az egyetlen foglalkozási ág, — már mint az orvosi, — ahol valami különös hisztériás féltékenység uralkodik a kartársakon. Más nyelven: kenyéririgység. Ha egy községben két orvos működik, akkor azok előbb-utóbb csunyán összevesznek, nem érintkeznek egymással, halálos ellenségekké válnak. A lakosság is két pártra szakad, mindegyik a maga orvosát dicséri, és szidalmazza, rágalmazza a másikat. A vetélykedés ilyen mérvét csak az operettprimadonnák között figyelhetjük meg.

A fiatal kórházi orvosokban is megvolt ez a kenyéririgység, ha csak csíráiban is. Íme:

Tizenegy tavaszán történt. Kórházi ügyeletes voltam. Elégge unalmas volt a szolgálat. Kevés dolgomat elvégeztem, az álom elkerülte szememet. Angol nyelvtanomban lapozgattam.

Éjfél körül járt, amikor a kórház portása kopogott be hozzám:

— Doktor úr, — mondta izgatottan, — a kórház előtt áll egy magánautó. A sofőr, aki sógorom, rimánkodva orvost kér... Házhoz kellene kimenni...

— A kórházat nem hagyhatom orvos nélkül. Talán itthon van valamelyik kolléga?...

— Már érdeklődtem... Nincs itthon senki, benn vannak a városban...

— Van elég orvos Pesten.

— Azt mondja, már több helyen járt, sehol sem talált otthon orvost... Egy ember fuldoklik... azóta talán már meg is halt.

— A kórház nem maradhat orvos nélkül. Utasítsa magánorvoshoz.

A portás nem nyugodott. Nem nagy távolságról van szó, pár perc az egész és kezeskedik, hogy nem lesz semmi baj, csak mentsem meg a fuldokló ember életét. Dühösen kaptam fel táskámat, amelyben éppen néhány újonnan beszerzett, hosszú nőgyógyászati fogó és fecskendő volt. Elszántan mondtam:

— Gyerünk!

Szinte repült velünk az autó a néptelen, széles budai utcákon. Pár perc múlva a Vígszínház hátamögött, egyik új, többemeletes bérház előtt fékezett le a sofőr.

Felrohantunk az első emeletre. A lakás ajtaja nyitva volt. Ragyogóan kivilágított, pazar szobák, égő, kristályüveges csillárok. Kisírtszemű szobalány vezetett a nappali fényben úszó hálószobába.

— Él még az igazgató úr?... — kérdezte kifulladásra a sofőr.

Az ágyon egy erős, elhízott, negyvenes férfi feküdt fuldokolva. Felfújt, eltorzult arca lilára vált. Olyan volt, mint a vízbefúló. Kopaszodó fejéről, vastag, vérbő nyakáról patakokban csorgott a verejték. A lélekzés már szűnőben volt.

A heverőn szétzilált hajjal, fiatal, ájult nő feküdt. A szobalány a kandalló mellett szipogott.

Itt nem volt veszteni való idő.

Észrevettem, hogy a haldokló egyik orrnyílásából gyengén vér szivárog.

Ösztönösen cselekedtem. Még ma sem tudom pontosan, mi indított arra, hogy a beteg torkába nézzek. Erős

lapoccal kifeszítettem a száját. A fényes kivilágításnak köszönhettem, hogy megláttam a gégefőre lecsúszott vattatampont. Ez az ujnyi vastag tampon zárta el a légzés útját. Az egyik hosszú nőgyógyászati műszeremmel megragadtam a negyedméteres tampont és óvatosan kihúztam.

Mesterséges légzés alkalmazásával lassan életre kapott a beteg, a lélekzés és a vérkeringés megindult. Az arc puffadása is fokozatosan megszűnt. A további javulás már magától jött, ahhoz nem kellett orvosi segítség.

Önagyságával nem sokat foglalkoztam. Ijedtség okozta ájulása elmúlt. Mire a férje visszanyerte hangját, ő már a tükör előtt igazgatta tornyos haját. Persze az életveszély elmúltával megjött az asszony hangja is. Elmondotta a katasztrófának indult szörnyű éjszaka történetét.

A dúsgazdag bútorgyáros és háztulajdonoson egy híres pesti orvosprofesszor orrműtétet végzett és az orrba hosszú tampont vezetett fel. Éjjel, a mély alvás következtében a vattacsomó hátracsúszott, ráfeküdt a gégefőre és ezzel teljesen elzárta a lélekzés útját. Mentől inkább szabadulni akart a fojtogató tampontól, annál mélyebbre csúszott. Ilyen súlyos műtéti hibáról azóta sem hallottam. Lehet, hogy előzőleg a gyáros egy kissé be is ivott. Mind-egy: megtörtént. Az életét mentettem meg. Ha csak egy percet kések, — már csak a beállott halált állapíthattam volna meg.

Persze nagy volt az öröm... Hálásan szorongatták kezemet. Kikérdeztek: ki vagyok, hol dolgozom. Az asszony azonnal elkérte névkártyámat, címemet. Szinte menekülnöm kellett az ünneplés elől.

Elköszöntem.

A gyáros elérzékenyülten, könnybe lábadt szemmel mondta:

— Köszönöm, doktor úr... köszönöm addig is...

Visszarobogtam a kórházba. Szédülten gondoltam a beavatkozásra: hogyan is jutott eszembe, hogy a szájába nézek, hiszen a haldokló az agyvérzéses, szélütött ember ájulására emlékeztetett. Ilyenkor pedig az érvágás lett

volna az első tennivaló. És milyen szerencsés véletlen, hogy a nőgyógyászati fogó kéznél volt. Az ujjammal talán el sem értem volna a tampon... No, mindegy. Szerencse, vagy véletlen, az ipse életben maradt. Emberéletem mentettem.

A kórház portása már türelmetlenül várt. Elbeszélésem után diadalmas örömkítőréssel kiáltotta:

— Csakhogy sikerült!... Majd meglátja: gazdaggá teszi magát ez az ember. Többszörös milliomos.

Egész éjjel le sem húnytam a szememet. Elkerült az álom. Felizgatott éjjeli kalandom, a nem mindennapi eset. Nem a várható honorárium vette el nyugalmamat, a pénz sohasem izgatott. Elgondoltam: milyen labilis az ember élete és milyen nagy szerep jut ebben a véletlennek. Ha csak egy percnyi is kések — ez az ember halott. Az isten sem támasztja fel. Hát az egész emberi életet ilyen véletlenek irányítják? A gazdag ember pénzzel váltja meg életét. Ha valóban nagyobb összeget kapok tőle, egy csomó pénzt küldök nagyanyámnak, akire bizony ráfér az anyagi segítség. Kifizetem tartozásaimat, kiegyenlítem azt a harminc koronát is, amivel egyik rokonomnak tartozom az avatás óta. Ha sikerül, kiutazom tanulmányútra Párizsba, Londonba. Minden attól függ, hogy milyen öszszegre becsüli életét a milliomos.

A rendkívüli eset futótűzként terjedt el a kollégák között. Egyeseket a sárga irígység majd megevett. Különösen az idősebb alorvosok orroltak rám. Olyan is akadt köztük, aki feljelentéssel fenyegetett, mert ügyelet alatt elhagytam a kórház területét. Szerencsére a kórház igazgatója szoros barátságban élt a gyárossal, úgyhogy még dícséretben részesített. A portás pedig egyre öntötte az olajat a tűzre: a kollégák előtt kijelentette, hogy ilyen ügyes orvos, mint én, minden kórháznak büszkeségére válnék. Néhány privát beteghez is beajánlott... Még csak ez kellett. Irigyeim száma napról-napra szaporodott. A belgyógyászat öreg alorvosa csak úgy félvállról beszélt velem, amint csak tehette, elgáncsolt főorvosom előtt.

A János-kórház közös ebédlőjében megindult a vita a várható honorárium nagyságáról. A hangos bőrgyógyász kijelentette.

— Ilyen kitűnő fogást életében csak egyszer csinálhat az orvos.

— Én ismerem a gyárost, — tette hozzá a nőgyógyász alorvos, — Budapest egyik leggazdagabb embere. Annyi pénze van, hogy azt sem tudja hova tegye. A felesége a nyarat a legdrágább fürdőhelyeken tölti, pedig gyönyörű villájuk van a Svábhegyen.

— Butának van szerencséje... — mondotta a sebészeti asszisztens lemondóan. — Az istenfáját, nekem nincs ilyen mázlim...

Mondanom sem kell, hogy a megjegyzések nem izgatnak túlságosan, annyit azonban elértek, hogy elvették az — étvágyamat. Vagy talán túlzottan izgatott voltam? Nem hinném. A pénzt, amit kerestem eddig, könnyelműen ki is adtam, nem melegedett meg a zsebemben.

A tudóosztály orvosa szeretettel fordult felém:

— Valóságos főnyereményt csináltál. Milyen nagy kölcsönre számíthatok? — tette hozzá és megsimogatott. Kollégám állandóan „pillanatnyi” pénzzavarban szenvedett.

Ez a csipkedés így ment heteken át.

Nyugtalanított a honorárium kérdése. Izgatott álmaim voltak. Álmomban ujjal akartam kiszedni a tampont, de a fuldokló leharapta az ujjamat és vérbajt kaptam. Máskor meg az érettségiről álmodtam. A kormánybiztos a felpuffadt arcú gyáros volt. Rekedt hangon mondta:

— Ön elbukott az érettségén... Nem tudta felsorolni a binomiális együtthatók tulajdonságait. Elégtelen!... Hallottam a matematika tanárának éles hangját: „Meg kellett volna ezt tanulni!” — Jaj — — — nyögtem álmomban... Megbuktam az érettségén, sohase lesz belőlem orvos... De hiszen ott van a nagy függőpecsétetes orvosi diplomám a fiókomban, nincs is szükségem az érettségire. Ha igaz, hogy kész orvos vagyok, — pedig ez valóság, — akkor fűtyülök az egész érettségire... A nagy „drukktól” izzadtan ébredtem fel.



Csáth Géza — aki akkor a Moravcsik ideg- és elmeklinikának volt gyakornoka — komolyan megharagudott, hogy még ő előtte is eltitkolom a kapott honorárium nagyságát... Pedig neki is szüksége lett volna egy kis kölcsönre. Magával vitt a délutáni vizitre és ügyes fogással bezárt az elmebeteg nők közé, akik mint a polipok tapadtak rá, majd letépték rólam a ruhát. Lábaimba kapaszkodtak és rimánkodva kértek, földön kúszva, hogy szabadítsam ki őket az elmebetegek közül, ők valamenynyien egészségesek, nincs semmi bajuk. Negyed óráig tartott ez az ostrom, míg végre a klinikai ápoló mentett ki az egyre izgatottabb, tébolyodott nők karmaiból.

Amikor ziláltan, felborzolt hajjal, megtépett ruhával Csáth doktor szobájába léptem, még ki is nevetett:

— Ez volt a büntetésed... — mondotta a szadisták kielégült mosolyával, — te tudod, mért kaptad ezt...

Kosztolányi gúnyos hangon mondta:

— Úgy látszik, az orvosi praxisis többet jövedelmez, mint az írás.



Az idő, — már negyven évvel ezelőtt is megvolt az a rossz szokása, — észrevétlenül repült. Több mint három hónap múlt el az emlékezetes éjféli kaland óta és az én bútorgyárosom még a füle botját sem mozgatta. A portástól értesültem, hogy a nyarat Swinemündében töltötte felesége társaságában, utókurára pedig a Tátrába rándultak ki.

— Ne féljen, doktor úr... — vigasztalt a kórházi portás.

— Hát olyan félősnek ismer engem?

— Csak úgy mondom: ne féljen... Biztos pénz... Ezek a milliomosok nem sietnek a fizetéssel. Ráérnek. Nem csinálnak belőle lelkiismereti kérdést. A magunkfajta szegény ember szegyenli a tartozását és már pusztá szeméremből is fizet, ha az utolsó garasát is adja oda. De ezek? A sofőrtől hallottam, hogy a gyáros, elutazásuk előtt vagyont érő briliáns fülbevalókkal lepte meg a felesé-

gét... Ccc... Dúsgazdag emberek ezek. Milliomosok. A fejedelmi honorárium csak késik, de el nem maradhat.

Szörnyen bántott az eset. Kényelmetlen volt, hiszen a kollegáim továbbra is megátalkodott tőkésnek, „uzsi”-nak tartottak. Mindenki azt hitte, hogy a mesebeli összeget már felvettem és — eltitkolom előttük. Még a legjobb barátaim sem adtak hitelt szavamnak.

Néha „véletlenül” a bútorgyáros palotája előtt ögyelegtem, arra számítva, hãtha meglátom éjszakai „hálás” páciensemét, vagy legalább a feleségét. A sétákból csak annyi hasznom volt, hogy a Vigszínház művészbejárója előtt közlrlől láthattam a színház kedvenc mővészeit: Hegedős Gyulát, Góth Sándort, Tanay Frigyet, Vendrei tatát és az ünnepeelt Varsányi Irént.

Egy alkalommal, a délutáni órákban elcsíptem a kapu előtt a sofórt. Nagyon megörültünk egymásnak.

— Nem tudja, otthon van az igazgató úr? — kérdeztem.

— Igen... éppen most hoztam haza.

— Szeretnék vele beszélni.

Amint a lépcsőn jártam, lépteim nyomán hallottam a milliomos hangját:

— Köszönöm addig is... Köszönöm addig is.

A bóbitás szobalány azonnal megismert.

A gyáros dolgozószobájában fogadott. Révedező tekintettel nézett rám, ismeretlenre. Most vettem észre: az egyik szeme hályogos és vörös.

— Parancsol, fiatalember? — kérdezte erőltetett udvariassággal. — Mit óhajt? — és erősen hunyorgott.

Részletre csináltatott, mértékre szabott sötétszürke öltöny volt rajtam. Semmiesetre sem festettem úgy, mint egy — kéregető.

— Nem ismer?

— Nem... Fogalmam sincs.

— Szóval nem ismer.

— De igen... igen... a hangja... olyan ismerős...

— Persze, hiszen éjszaka találkoztunk, akkor is rövid időre.

— Ah... ah... az én doktorkám! Igen... igen... most már emlékezem. Foglaljon helyet, fiatal barátom... Parancsol egy feketét?... Tessék szivar, cigaretta... Hogy van, hogy van?...

És beszélt összevissza mindenről, csak arról nem, ami engem érdekelt. Egyiptomi cigarettával kínált meg, a szobalány elébem tette a feketekávét. A gyáros sajnálkozását fejezte ki, hogy a felesége nincs itthon, a szabónőnél jár. Szórja a pénzt... Ezek az asszonyok...

— Apropos, doktorkám, ön nőtlen?

— Nőtlen.

— És szegény ember?

— A keresetemből élek.

— Nahát, akkor azt tanácsolom, fiatalember, hogy ne nősüljön meg, mert a nősülés nem szegény embernek való.

Újabb szóáradat: milyen nagy vagyont költött a feleségére és a nyaralásra.

Felállottam. Cigarettámat a hamutartóba fojtottam:

— Megyek. Örülök, hogy igazgató úr viruló egészségnek örvend.

— Egészség? Dehogy is... Sokat köhögök... Azt hiszem ez az átkozott preparált dohány...

— Ajánlom magamat.

A gyáros a fejéhez kapott:

— Hohó doktorkám! De hiszen én még tartozom önnek... Még nem egyenlítettem ki a számlámat...

Pénztárcája után nyúlt:

— Mennyit tesz ki az ön számlája? Éppen ideje, hogy kiegyenlítsem... Kérem a számláját...

— Számla? Micsoda számla?...

— Hát az éjjeli vizitről... Úgy tudom, egy látogatás volt... — és duzzadt pénztárcáját párnás ujjai között tartotta. — Nos doktor úr, mennyi a taksája?

Elképedve állottam előtte és nagyon furcsán nézhettem rá, mert tovább magyarázkodott:

— Úgy értem, mennyi az éjjeli szabvány. Tudtommal a nappali vizit duplája... Úgyebár? Nemde?... Nos, mennyivel tartozom? Adós fizess. Hehehe... Nem igaz? Nos?...

Szinte megnémultan álltam a kövér milliomos előtt. Egyre a vörös, hályogos, hunyorgó szemét néztem. A fejembe ötlött: milyen kár, hogy nem hagytam elpusztulni, milyen kár, hogy kihúztam a tampont a gégéjéről. Milyen könnyen beszél, most van elég levegője.

— Ön talán tréfálgatik a taksával? — kérdeztem élesen.

— Egész komolyan fizetni akarok... Hehehe... igaz, hogy nem volt sok dolga velem, csak egy pillanat, amíg kihúzta azt az átkozott tampont, de hát ezt sem kívánhatom elvégre ingyen...

— Ön nem tartozik semmivel! — és minden szót hangsúlyoztam.

— Nem... nem. Azt nem fogadhatom el, — mondta és zsebe mélyébe süllyesztette pénztárcáját... — Húsz koronát gondoltam...

— Ön nem tartozik semmivel, — ismételtem határozottan.

A gyáros vállat vont:

— Furcsa ember... Nem fogadja el a pénzt... húsz koronát. De ha nem kell, úgy is jó, de megjósolom, hogy ön egész életén át szegény marad...

Kifordultam az ajtón. Lángolt az arcom.

A szobalány csodálkozva nézett rám.

Szédülten tápolyogtam le a márványlépcsőkön.

A gyáros még ma is adósom az éjjeli életmentésért, de jóslata bevált: egész életemen át szegény maradtam.

AMERIKA

Az események letörtek. Kerültem az embereket, a zajos társaságot. Kerestem a magányt. Csendes, eldugott zugban húzódtam meg, hogy ne lássak senkit. Társaim meg voltak győződve, hogy vagyonos ember vagyok, gazdaggá tett a gyáros, csak hogy eltitkolom előttük. Undok, megvetni való uzsorás vagyok. Szinte szenvedés volt számomra a kórházi ebédet jelző gong.

Megfigyeltem, hogy amikor a kórházi ebédlőbe léptem, a kollégák, mintegy varázsütésre elnémultak. Csendben ültek, mintha megjelenésem torkukra fagyasztotta volna a szót. Nem sokat törődtem velök, örültem, ha békén hagynak engem, a nagytőke „szerencsefiát”. Hiába mondtam nekik, hogy egy bűdös vasat sem kerestem a gyárostól, nem adtak hitelt szavamnak. Inkább hallgattam. De mire való ez a nagy titkolózás? ... Talán valami diszkrét nőügy, vagy pláne lovagias affér? Biztos, hogy valami titkolnivalójuk van.

Egyik délután a tudóosztály sápadtképű alorvosa félrehívott a kórházkert eldugott zugába. Titokzatos hangon kérdezte:

— Beszélsz te angolul?

— Igen.

— Perfektül?

— Nagy majom vagy. Azt hiszem, kevés született angol beszélí perfektül anyanyelvét.

— De mégis — jól bírod a nyelvet?

— Egészen jól. Miért érdekel az én nyelvtudásom?

Kollégám cigarettával kínált meg, maga is rágyujtott. Zavartan köhögött, ajkát harapdálta, aztán hosszan elnézte a cigaretta hamuját. Rövid gondolkodás után:

— Akarsz kimenni Amerikába? — kérdezte fontoskodva.

— Akar a fene — mondtam és máris — menekültem. Karonfogott.

— Bolond vagy? ... Hogy beszélhetsz így? Gondold meg jól...

— Már meggondoltam: eszem ágában sincs Amerika.

Aztán elárulta a nagy titkot: Amerikát. Ezt titkolták előttem a kollégák. A Cunard Line angol hajóstársaság már hónapok óta keres angolul beszélő magyar orvosokat a kivándorlókat szállító hajók számára. Eddig vagy ötven orvos jelentkezett az amerikai útra, de a társaság csak angolul beszélő orvosokat szerződtetett. Magas fizetést, elsőosztályú ellátást, egyenruhát adtak az orvosoknak. Megtudtam azt is, hogy a János-kórház fiatal orvosai már hónapokkal ezelőtt jelentkeztek a hajóstársaság pesti irodájában és reménykedve várták a behívót. Megkönnyebbülten mondtam:

— Hát ez volt az a nagy, hülye titkolózás? Most már értem...

— Persze. Tudtuk, hogy te vagy az egyetlen közöttünk, aki tud angolul. Nem akartuk, hogy elébünk kerülj a behajózással...

— Semmi kedvem sincs az amerikai úthoz. Fölösleges volt az egész megrendezett komédia. Nem megyek és pont.

— Ide figyelj... — folytatta nagy hévvel kollégám.

— A Cunard Line hatszáz koronát fizet havonta a pompás ellátáson kívül... Külön inas és szobalány jár az orvosnak, külön lakosztály. Mit gondolsz? És micsoda ellátás? ... Nem krumpli, káposzta, meg babfőzelék, mint itt minálunk, hanem olyan finom koszt, amelyet még álmodban sem eszel. Fogalmad sincs, mit jelent ez... Itt nincs mit gondolkoznod... Nos?

A fejemet ráztam:

— Valahogy nem izgat a dolog. Talán azért nem, mert ti így töritek magatokat. Csak menjetek ti...

— Különös ember vagy. Más könyököl ezért az állásért, te pedig eldobod magadtól a kínálkozó szerencsét...

— Csak a szerencsémről ne beszélj... És mit szól ehhez a kórház igazgatója?

— A behajózás és szerződés idejére fizetéstelen szabadságot kapunk. Erről kormányrendelet intézkedik... Nos? Legalább egy útra jelentkezzél. El ne árulj a többieknek, hogy tőlem tudtad meg... Nos?

— Majd meggondolom a dolgot.

— Talán a nőket nem akarod itthagyni?

Erre nem adtam feleletet.

— Figyelmeztetlek, — erőlködött tovább kollégám, — hogy ilyen alkalom ritkán adódik az életben. Világot láatsz, tanulsz, éled világodat és még ők fizetnek neked. Bár én mehetnék. Jót tenne lyukas tudómnak. Persze a kollégák vadul tanulnak angolul...

Ez a párbeszéd pénteken délután hangzott el a kórház kertjében.

Másnap délben találkoztam kollégámmal.

— Hol kell jelentkezni az amerikai útra? — kérdeztem.

— A Szabadságtéren, a Cunard Line irodájában. Majd elkísérlek.

Délután felmentünk a hajózási irodába. Magas, szőke, sápadtarcú pesti fiatalember volt az angolok megbízottja. Udvariisan fogadott, feljegyezte adataimat, pontos lakcímemet. Első pillanatra megnyertem tetszését.

— Kár, hogy nem tud angolul... — mondta sajnálkozással.

— Egészen jól beszélek, — válaszoltam mosolyogva.

Angolra fordítottuk a társalgás nyelvét. Kiderült, hogy sokkal jobban beszélem a nyelvet, mint ő maga.

— Ember! — kiáltotta lelkesen. — Hiszen magát keressük már hónapok óta... Hol bujkált eddig? Miért nem jelentkezett már előbb? Végre egy angolul beszélő orvos... — és kitörő örömmel ölelgetett, tapogatott, mint aki valami kincset fedezett fel.

- Vállalkozik egy amerikai útra?
- Egyelőre nincs komoly szándékom.
- Micsoda beszéd ez?! Több, mint ötven kartársa van már előjegyzésben.
- Éppen ezért...
- Türelmetlenül várják a behajózást... — és máris felkapta a telefonkagylót és rövid angol jelentést tett főnökének.

Aztán felém fordult:

— Hajója a Caronia, holnapután, hétfőn indul Rijékából — New-Yorkba. A harmincötezer tonnás óceánjáró kiköt Nápoly, Palermo, Messina olasz kikötőkben, érinti az afrikai partokat, Alexandriát és Algirt, aztán Gibraltárnál fut ki az Atlanti-óceánra. Minden kikötőben egy napig időzik. Az Óceánt hét nap alatt szeli át... Több, mint ezerötszáz magyar kivándorlót visz a hajó Amerikába. Az adriai kikötőkben még ötszáz olasz kivándorlót vesznek fel, de ezek ellátása az olasz orvosra tartozik. Uniformist a hajón kap...

És máris gépelte szerződésemet. Ezer korona előleget nyomott a markomba.

Így történt, hogy tizenegy tavaszán behajóztam a Caroniára. A hatalmas hajókolosszus fedélzetén már hétfő éjjel útban voltam — Amerika felé.



Megvallom, különösen hatott rám a hajóóriás fényűzéssel berendezett elsőosztályú étterme a pesti „Kispipa”-vendéglő és a kórházi étterem után. Meglepetten olvastam a hajó nyomtatott étlapját, amelyen harminc különböző étel között válogathattam. Szinte rosszul éreztem magamat, amikor az estebéden frakkba öltözött pincér, — a hozzám beosztott steward, — várta rendeléseimet. A kiskésít neki, — gondoltam — a Piros-utcai földes szobában nem szoktam meg ezt az előkelő kiszolgálást. Akkor örültem, ha a kosztosok után maradt számomra is egy kis harapnivaló, és bizony sokszor ettem az ebédemet lábasból, vacsorámat papirosról, hogy kevesebb legyen a

mosogatnivaló edény. És a megszokott krumpli, bab és káposzta után most dúsíthatok a különböző húseledekben. Még hozzá hajózenekar játszik az étkezések alatt. Nagy úr lettem egyszeriben, éppen hogy csak a cipőm talpa lyukas. Nem baj, nem adom az inasom kezébe, majd New Yorkig magam pucolom, aztán veszek új cipőt. Fényűzéssel berendezett lakosztályomban külön angol szobalány tartott rendet. Mindjárt az első nap megkérdezte a stewardess, hogy édesvízű vagy tengervízű fürdőt készíten számomra.

A frakkos, hajóorvosi uniformisban sem a legjobban éreztem magamat. Az egyik asztalfőre ültettek. A további főhelyeket a hajó kapitánya, az angol és olasz orvosok, végül a gazdasági intéző foglalták el. Egy-egy asztalnál körülbelül negyven utas foglalt helyet, valamennyi estélyi ruhában.

Közvetlen szomszédaim angolok voltak. Élénk társalgás indult meg közöttük. Minden alkalmat felhasználtam, hogy tökéletesítem nyelvtudásomat. Harmadik szomszédaim pesti nászutazók voltak, magyarul beszélgettek abban a hiszemben, hogy itt csak angolok ülnek. A legnagyobb malacságokkal, trágár intimitásokkal traktálták egymást. Epés megjegyzéseket tettek szomszédaimra, sőt jómagamra is. Nápolyig utaztak velem. Kiszállásuk előtt magyarul szólítottam meg őket:

— Szép asszony, nem hallottam semmit.

A csinos asszonyka ájuldozott és csak akkor nyugodt meg valamennyire, amikor újólág biztosítottam, hogy beszélgetésükből egy árva szót sem hallottam.

Amíg a tenger nyugodt volt, nem sok dolgom akadt. Kora reggel a kapitány az orvosokkal bejárta a hajó minden zugát. Végigvizsgáltuk a fedélközt, lemásztunk a gépházba is. Itt vettem igazán hasznát annak, hogy diákkoromban kitűnő tornász voltam. Mialatt angol és olasz kollégáim ügyetlenül bukdácsoltak a komplikált, keskeny fémlétrákon, hágcsókon és meredek lépcsőkön, addig én a legnagyobb könnyedséggel jártam a kapitány nyomában.

Nápoly és Palermó kikötői után hajónk Messinába érkezett. Szomorú látványban volt részünk: a hajdan virágzó város romokban hevert. Pár nappal a katasztrófális földrengés után érkeztünk Messina kikötőjébe. A városban egyetlenegy ép házat sem találtunk. Rom, mindenütt rom és hatalmas kőtorlaszok zárták el az utakat, a tengeri szél hatalmas port kavart fel mindenütt.

Csak itt-ott maradt meg félig bedőlt márványpalota és templom. A földrengés alkalmával hetvenezer ember vesztette életét. A város nyugati részén eljutottam a temetőig. Megdöbbenő látvány tárult elém: hetvenezer frissen hantolt sír, ugyanannyi apró, egyforma kereszt jelezte a katasztrófális földrengés nagyságát. Valóságos keresztterdő.

Néhány kiéhezett, agyongyötört ember dolgozott a romok eltakarításán. A kikötőben rongyos koldusok nyujtották tenyerüket alamizsnáért az idegenek felé.

A romváros főútján ideiglenes fabódékban dolgoztak a hatóság emberei, ugyanilyen kis házikókban kaptak elhelyezést a külföldi államok képviselői is. Az angol megbízottnak akkora bódé jutott, hogy az nálunk még egy piaci árusnak is kicsiny lett volna.

A szomorú romvárosban egy afférem volt.

Bolyongásaim során állandóan nyomomban járt egy konflis. A sovány gebe lépésben követett. Fején széles kárimájú szalmakalap ült. Az öreg kocsis kitartóan kínálta kocsiját:

— Una lira, signore una lira...

Egy lira nem sok, de szívesebben mentem gyalog a romok között, egy csepp kedvem sem volt rázatni magamat a hepehupás úton. A ló egyre mellettem lépkedett, mint a hú kutya, gazdája pedig gépiesen ismételte:

— Una lira... una lira.

Gondoltam: azért se, éppen mert ilyen tolakodó. Hadd jöjjön utánam, telik idejéből. Nem szóltam egy szót sem, csak megszaporoztam lépteimet. De bizony az olasz kocsis nem tágitott, utánam nógatta gebéjét. Eleinte mulattatott

a dolog, mosolyogtam, később már bosszankodni kezdtem. Egészen közel voltunk a kikötőhöz. Két ezüstlira csörgött a zsebemben.

— A fene egyen meg, — gondoltam, — nem tudok tőled másképpen szabadulni... hadd keressen. És beültem a piszkos, poros egyfogatú tragacsba. Talán száz métert vitt, aztán kiszálltam. Nagylelkűen kezébe nyomtam a lirát.

— Due lire! Due lire! — kiáltotta nagyhangon az én fiakkere sem és mindkét kezével hadonászott, magyarázott.

A nagy kiabálásra néhány lézengő munkanélküli vette körül a kocsit és érdeklődéssel hallgatta a fiakkeres méltatlankodását. Úgy festett a dolog, hogy én akartam becsapni őt és egy lírával megrövidítettem.

— Due lire... due lire...!

Mit volt mit tennem? Átadtam a két lirát az olasznak és örültem, hogy ép bőrrel úsztam meg a kalandot.



A Földközi-tenger közepe táján viharzónába került a Caronia.

Amikor elindultunk a bodros Adrián, biztos voltam abban, hogy az óriási, négy emelet magas hajókolosszussal szemben tehetetlenek a tenger hullámai. Alaposan csalódtam. A hatalmas hajótestet, amelyen közel kétezer ember utazott, — dióhéjként dobálták az emeletes hullámok. Közben megeredt az eső és élesen sívított az északi szél.

Bevonultam a társalgóba és az egyik utassal leültünk a beépített sakktábla mellé. Tudnivaló, hogy a hajókon a sakfigurák faszegekkel vannak ellátva, a sakkmezők közepén lyukak vannak, ide rögzítik a figurákat. Partnerem jobbnak bizonyult, a parti vesztesre állt. Elszántan küzdöttem: ezt a játszmat meg kell nyernem! Alaposan meggondoltam a következő lépést. Igen, igen, ezt a partit mindenáron, ha törik vagy szakad, meg kell nyernem. Futó-áldozattal sakkot adtam:

— Sakk!

Homlokomra helyezett tenyérrel neki könyököltem és türelmesen vártam partnerem lépését.

Jó darabig vártam, aztán felnéztem: a partnerem el-tűnt, mint a bugyborék. A társalgó üres. Észre sem vettem, hogy kiment, lépteit felfogta a puha szőnyeg. Vártam, vártam, de nem jelentkezett, pedig már a következő lépést is kiagyaltam.

Felnéztem és enyhe szédülést éreztem. Észrevettem, hogy a társalgó ablakai hol a vízre, hol pedig az égre néznek. A hajó jobbról-balra, — előlről-hátra hintázott nagy kilengésekkel, akárcsak a ligeti hajóhinta. Partneremet a hajókorlát mellett találtam a földön, összekuporodva, zöldre vált arccal. Mellé léptem. Kezével intett, hogy ne szóljak hozzá és a következő percben hosszú, vékony nyaka kinyúlt a korláton keresztül, hogy bőséges ebédjével a halakat táplálja.

— Mi lesz a partival? — kérdeztem mosolyogva.

— Feladom! — hörögte és két kézre fogta gyomrát.

A partit megnyertem, de a vihar egyre fokozódott. Sápadtan álltam a fedélzeten, hősiesen küzdöttem a tengeri betegség ellen. A betegápoló jött érttem és levitt magával a fedélközi utasok közé. Szörnyű látvány tárult elélem: formális „haldoklók” fetrengtek a padlón egymás hegyén-hátán. Nyögtek, káromkodtak, sikongtak, jajveszékeltek, férfiak és nők egyaránt. A levegő fojtós, bűzös savanyú volt. Mindenütt hányadék. A talpam egyre sikamlós lében csuszkált. Sápadt asszonyok nyujtották felém kezüket.

— Segítség, doktor úr! ... Meghalok! ...

Tehetetlen voltam a betegség ellen, különben is a látványra, no meg a szakadatlan hintázásra felfordult a gyomrom. Szabad levegőre menekültem, a hajó közepén helyezkedtem el, itt volt a legkisebb kilengés. A habos hullámok ordítva, bögve csaptak fel a fedélzetre. A hajó néha annyira megdőlt, hogy azt hittem — felfordulunk.

Rosszul éreztem magamat. Mintha minden vérem a lábaimba szaladt volna. Kavargott a gyomrom. Jó erősen belekapaszkodtam egy karfába, megvetettem lábaimat, nehogy a himbálás a falhoz dobjon.

— Kellett ez neked? — gondoltam magamban elke-
seredve. — Hát nem biztosabb a járás otthon az aszfal-
ton? Hogy mért nem ül az ember otthon nyugodtan, az
ülepén? Mért keresi a veszedelmeket?!

Egyszer csak mellém állt egy napbarnított arcú, idő-
sebb matróz. Gumiköpenyt viselt, csuklya volt a fején:

— Doktor... hogy van?... Nagyon sápadt. Talán
csak nem beteg?

Nevetve tette hozzá: sea-sickness, tengeri betegség.

— Nincs nekem semmi bajom, — hűsködtem.

— Az olasz orvos betegen fekszik a kabinjában, az
angol orvos sem mutatkozik.

— Nem vagyok beteg... csak nem érzem jól ma-
gamat.

— Ez az első útja a tengeren?

— Igen.

— Akkor értem. Várjon rám ezen a helyen. Majd ki-
gyógyítom én magát, hungarian — doktor.

Elment, de rövidesen megjelent, bő esőköpennyel
kezeiben:

— Bújjon be a kabátba. Húzza fejére a csuklyát és
jöjjön utánam. Olyan tengerészt faragok magából, hogy
egész életében gondol rám.

Tekervényes utakon, hágcsókon, vaslépcsőkön kúszva
vezetett.

Az eső elállott, a szél mintha engedett volna.

Megtapogatta karizmait és meglegedetten állapí-
totta meg, hogy izmos sportemberrel van dolga. Felállított
pont a hajó orrára.

— No most ide figyeljen, doktor, — kezdte az isko-
láztatást, — átveszem a kommandót. Két kézzel markolja
meg a hajó korlátját, vesse szét egy kissé a lábát... és
most *mi* hintáztatjuk a hajót, nem pedig *ő* minket. Tehát
e... egy — most megyünk fölfelé — ket-tő... leguggolva
nyomjuk vissza a hajót a hullámvölgybe. Hintázunk...
Egy... megyünk fölfelé... Kettő... visszanyomjuk a ha-
jót a vízbe. A guggolást lábujjhegyen végezzük... Most!
— Visszanyomjuk a hajót... Egészen kellemes ez a hin-
tázás? Pompás érzés, úgy-e?

Nagy lendülettel, erőbevetéssel követtem utasításait. Egy ... a hajó orra az egekig emelkedett, de *mi* nagy erővel nyomtuk vissza a mélybe. A hajót *mi* hintáztattuk. A hullámok átsaptak a fejem fölött. Arcom kipirosodott, éreztem szívem dobbanását, vérem lüktetését. Hisz ez valóban nagyszerű érzés! Fenséges valami! A hajó simán haladna, ha *én* nem hintáztatnám! Gyerünk csak, öreg Caronia ... Leküldelek a mélybe, a hullámsírba. Tetszik vagy nem tetszik, nincs pardon, vissza a völgybe, vén teknő ... Csodás érzés ez a hintáztatás. Ajkamat, szememet marta a sós víz.

— Csak jó erősen kapaszkodjék a korlátba doktor, — nehogy valamelyik hullám belesodorja a tengerbe.

A kapitány látcsővel szemlélte a különös „tornázást” és integetett.

— No, most már elég lesz! — szólt rám az öreg matróz.

— Dehogyan elég! — kiáltottam dermedt, sós szájjal. — Csak most jöttem igazán bele.

Pompásan éreztem magamat, kitörő örömmel élveztem az elemek tombolását, a hajó kegyetlen ringását. Föl-emelő érzés vett rajtam erőt. Egyelőre nem mertem elhagyni helyemet, attól tartottam, hogy újból visszatér a rosszullét. Vagy félóráig „tornáztattam” a hajót, játszottam a tomboló elemekkel, de emberségemre mondom, a tengeri betegségtől végleg megszabadultam. Sem akkor, sem későbbi utaimon tengeri betegségbe nem estem és mindenkor *élveztem* a tenger hullámozását, a hajó ringását.

Tengerésszé avatott az öreg matróz az ő különös módszerével. Mint ahogy mondta: „seaman” lettem. Gibraltár után még hat napig tartott a vihar és kutyabajom sem volt. A reggeli ellenőrző utakra — az első tiszten kívül — csak én kísértem a kapitányt. Erre a teljesítményre igen büszke voltam. Mialatt angol és olasz kollégáim beteget jelentettek, addig én vígan dolgoztam és élveztem a viharzó tengert. Azok tenger mellett születtek, én pedig a

kis palicsi tó mellett, a Jaszi-bara partján, amit a legjobb akarattal sem lehet tengernek nevezni. Még tengerszemnek sem...



Harmadik gimnazista voltam, kitűnő tornász, az első csapat előtornászája. Akkor épült fel a Petőfi-utcai új gimnázium. Tető alatt volt az épület, csak a padlózat hiányzott még. Egyik nyápic, szemüveges osztálytársammal felmásztunk a második emeletre és lenéztünk a szédítő mélységbe. Megbámultuk a vastraverzeket, amelyek a falakat, — a tantermek csupaszon meredező falait — kötötték össze. Társam kihívóan mondta:

— No, híres tornász... Nem mersz, úgy-e keresztül menni ezen a vason? Félsz, hogy leszédülsz a két emeletről? Ha átmégysz, tied lesz a ceruzafaragóm.

— Nem merek? Te béka!... Ide süss!... — és biztos léptekkel mentem át a keskeny vastraverzen két emelet magasságban. Könnyen értem el a szemközti falat. Igen ám, de meg kellett fordulnom a keskeny vasrúdon. Ez már nehezen ment. Körmeimmel görcsösen kapaszkodtam a vakolatlan téglákba... Könnyű szédülés fogott el, most eszméltem rá, hogy életveszélyes produkcióba fogtam. Pár percnyi pihenés után minden erőmet összeszedtem és szerencsésen sikerült visszajutni kiindulási helyemre, az épületállványra.

A sikerült vállalkozás után átvettem a ceruzafaragót és osztálytársam orráról lepofoztam a cvikkert. Így álltam bosszút rajta. Megfogadtam magamban: soha többé nem kozkázatom testi épségemet, életemet.

A Caronia fedélzetén, — tíz egynéhány év multán megfeledkeztem gyermekkori fogadalmamról.

Amerikai utasokkal beszélgettem a főárbc tövében. Néhány csinos hölgy, unatkozó fiatalember volt a társágban.

Arról volt szó, hogy vajjon melyikünk merne a két-emelet magas főárbc kosarába felmászni. Erős szél fújt, a hajó oldalt hintázott.

Az egyik amerikai fiatalember hetykén mondta:

— Egy üveg pezsgőt fizetek a vállalkozónak.

Senki sem mozdult.

— Öt üveg pezsgő.

Nem vállalkozott senki.

— Fizetek tíz üveget! — licitált a jenki.

Nekiálltam a kötélhágcsónak és máris kúsztam fölfelé. A hátam mögül sikoltást hallottam:

— A doktor...

A fele útig könnyen ment minden. A kötélhágcsó fölfelé egyre keskenyedett, hatalmas szél markolt ruhámba, elkapta sapkámat és a tengerbe röpítette.

Tekintetem a parancsnoki hídra esett. A kapitány öklét rázta felém, pirosra vált arccal kiáltozott, de hangját elkapta a szél. Minden izmomat megfeszítve másztam fölfelé a keskeny hágcsón. Elértem a keményfából készült kosarat, amely olyan volt, mint egy kis erkély. Az a matróz állt benne őrt, aki a tengeri betegségből gyógyított ki. Kétségbeesetten kiáltotta le felém:

— Mirevaló ez, doktor!...

Megragadta felnyújtott jobb csuklómát és felhúzott a magasba. Még egy lendület és benn voltam a kosárban. Lihegve, szótlánul álltam mellette, minden tagom remegett. Lenn, a fedélzeten a „publikum” tapsolt, lelkesen integetett, a kapitány öklével fenyegetett.

Eszembe jutott gimnáziumi esztelen vállalkozásom. Megszegtem fogadalmamat. Mire való volt ez a bravur? Virtuskodás? Talán az egyik szőke, amerikai lány diószerű szeméért? Megtörtént. Soha többé! Szerettem volna öklével az orromra vágni.

A hajó kilengését a magasban fokozottabb mértékben éreztem. A távolban füstöt láttam, hajó közeledett.

Jódarabig álltam a kosárban. Nagyokat fújtam, élveztem a tengert, az életet. Végre is le kell innen mennem.

— Visszafelé sokkal nehezebb az út, — mondta matróz barátom, mintha leolvasta volna gondolatomat.

Újból a gimnáziumi élményre gondoltam, akkor is visszafelé volt nehezebb. A visszakúszás akrobata mutatványnak is beillett volna. A kosár peremén félkézzel lóg-

tam, jobb kezemmel egy kötelet ragadtam meg. A kötél-
len addig lendültem, amíg egyik lábamat meg nem vetet-
tem a hágcsó legfelső fokában, aztán a másik lábammal
kapaszkodtam meg. Nagy nehézség árán sikerült a hágcsó
kötélét is megragadnom. A szél újult erővel akart letépni
a hágcsóról, de végül is a fedélzet deszkáját éreztem a lá-
bam alatt.

Fedetlen fővel, felborzolt hajjal áltam a felszaporod-
dott „ünneplő” közönség körében. Mondanom sem kell,
hogy a pezsgőt meg sem kóstoltam, a fedélközi utasok közt
osztottam szét.

Másnap reggel hajónk — teljesen lecsendesedett ví-
zen — közeledett Amerika földje felé.

Már messziről feltűnt az óriási, fáklyát tartó nő bronz-
alakja: a szabadságszobor. A távoli párás ködben a felhő-
karcolók körvonalai bontakoztak ki.

A Caronia csendesen siklott a newyorki kikötőbe.

NEW-YORK

Amerikát nincs szándékomban fölfedezni. Ezzel megelőzött Kolumbusz Kristóf úr, ő pedig — a monda szerint — egy élelmes cseh állampolgár.

A Caronia az East Side tizennegyedik utcájának megfelelő Cunard-dokkban kötött ki, itt pihente ki óriási teste az út fáradalmait. A kivándorlókat Ellis Islandba vitték egészségügyi megfigyelésre.

Civilbe öltöztem és térképpel a kezemben vágtam neki a végtelen utcáknak. A térkép utáni tájékozódás könnyebb volt, mint hittem. Százhatvan utca szeli át a Manhattan nevű városközpontot, a Cityt, kelet és nyugat, East és West jelzéssel. Minden utcának megvan a maga sorszáma. Ezeket keresztbe szelik a számozott sugárutak, az Avenue-k; és az egész várost mint egy átmérő kettévágja a Broadway, a kereskedelmi és színházi élet főútjára.

New-York központi városrésze a Hudson folyó keleti partján terül el és kétmillió lakosa van. A nagy New-Yorkhoz még négy városrész tartozik: Brooklyn, Queens, Bronx és Richmond összesen hatmillió lélekkel. New-York lakosainak száma tehát nyolc millió.

Bocsásson meg az olvasó, hogy ezeket a száraz adatokat felsorolom, de teszem ezt azok kedvéért, akik tanulni akarnak és nem áll módjukban a költséges, körülményes utazás.

Négy hétig tartózkodtam New-Yorkban. Ebből két hétig a Caronián, egy hétig a Lusitanián és egy hétig a Saxonián laktam és étkeztem. Megtudtam, hogy a Liverpoolból érkező Saxonián utazom vissza Európába.

Már az első napokban megállapítottam, hogy a milliomosok híres Fifth Avenue-jének fényűző palotái és Brooklyn, vagy Brox munkáslakásai között leírhatatlan nagy a különbség. A négerkérdés is kiéleződött abban az időben: a színes-embereket, a Negro-kat nem tartották embereknek. Ezek a négerek a Harlem nevezetű városrészben elkülönítve „gettóban” éltek. A kilencvenhatodik és száztizedik utcák közé voltak összeszorítva a Hudson-river keleti partján. Az amerikai ember számára rendkívül kellemetlen a néger-kérdés. Nem szeretik, ha az idegen ezt a problémát bolygatja vagy csak érinti is. A néger nem ember, de nem is állat. Valahol a kettő között. Lakásokból, szállodákból, iskolákból mindenütt kiverték őket, mint a kutyákat

A kikötő bejáratánál a monumentális szabadság-szobor, a Statue of Liberty fogadja az idegeneket. A glóriával övezett női alak jobbában fáklyát, baljában a törvénykönyvet tartja. Figyelmezteti ez a szobor az amerikai parthoz közeledő idegent, hogy ez a föld a szabadság földje. Dehát milyen szabadság az, ahol a színes-embereket elkülönítik, mint a belpoklosokat? És az égető néger kérdés azóta sem tett egy lépést sem a megoldás felé. New-York városában nyolcvan különböző nemzetiségű ember él és szabadon használhatja anyanyelvét — otthon, az iskolák hivatalos nyelve az angol. A négerek külön néger iskolába járnak.

Vajjon mit jelképez akkor a kikötőben levő szabadság-szobor a magasra emelt fáklyával? Hogy értelmezik az egyenlőséget?

Valószínűleg úgy, hogy Amerikában a milliomosnak és a proletárnak — legyen az fehér vagy színes — egyaránt szabadságában áll, hogy éjszakáját a Central park egyik padján töltsse el.

A földalatti és a magas villamosokon külön kupékban ültek a négerek. Egy alkalommal szándékosan a néger kupéba ültem be. Megrökönyödve bámultak rám a fekete utasok, de hamarosan lelohadt az érdeklődés, látták, hogy ez a fiatalember újonc, greenhorn. Megbámultam a néger csecsemőket. Ez külön látványosság. Fekete, bodros

dróthaj. Az egész arcot elfoglaló vastag, piros száj és a csokoládébőrből kivilágló fehér szemhéjak. Sokszor hal-
lottam, olvastam arról, hogy a néger embernek átható, kel-
lemetlen testszaga van. Valami izzadsággal vegyes bőr-
szag. Bár jó szaglásom van, ilyesmit nem állapítottam
meg, nem észleltem.

A négert lenézték, kiközösítették akkor is, ma is. Csak
akkor veszik őket elő, ha mint sportolókra, vagy mint ka-
tonákra szükség van rájuk. A négerek elsőrangú sporto-
lók, kiváló atléták, boxolók és megbízható katonák. Az
olimpiász vagy a háború befejezésével — újból folytató-
dik az elkülönítés és a megkülönböztetés. Pedig ugyan-
csak rászolgáltatnának a teljes szabadságra és egyenlőségre
ezek a jobb sorsra méltó színes-emberek. Arról nem is
akarak említést tenni, hogy milyen sorsra jut a néger
férfi, ha egy hisztériás, fehér vénkisasszony „erőszakos-
kodás” miatt feljelenti a bíróságnál a szegény ördögöt.

Bejártam a Harlem, a néger-negyed szomorú utcáit,
szegényes, piszkos házait. Soha életemben annyi leron-
gyolt gyereket nem láttam, mint ott. Az aránylag kis
negyedben négy néger színház működött abban az időben,
amelyek közül a leghíresebb az Apolló Theater volt. A
négert lenézték, kiközösítették a fehérek, de ez nem gá-
tolta őket abban, hogy a néger dalokban és táncproduk-
ciókban gyönyörködjenek. Emlékszem az óriási méretű,
hatezer néző számára épült „Hippodrom” egyik néger re-
vüjére, a „Néger falu”-ra, amelyben kétszáz néger férfi,
nő és gyermek órákon keresztül szórakoztatta dalokkal,
akrobata táncokkal, mókákkal a közönséget.

A világ legnagyobb kikötőjében a hajók szénellátását
kizárólag néger munkások végezték.

A kínai-negyedet is meglátogattam. Ismerőseim ijeszt-
gettek: ne merészkedjek egyedül a kínai városrész utcáin
mutatkozni. A kínaiak elkapják a jól öltözött idegent, tit-
kos utakon leviszik a pincékbe, kifosztják és megölik az
áldozatot. Engem nem bántottak, pedig egyedül botorkál-
tam a szűk utcákon, sőt vásároltam tőlük fafaragásokat,
különböző emléktárgyakat, többek között egy eredeti hát-
kapat is. Híresek voltak a kínai mosodák. Néha óra-

számra elnéztem a sárgaarcú, csontvázzá sorvadt embereket, amint fáradhatatlanul mostak a nagy teknők mellett. Pihenésük csak néhány perc volt. A fáradságtól kimerült kínai szinte összecsuclott a sarokban. Szeme lezárult, sárga arca megmerevedett és azonnal mély álomba merült. Mintegy negyedórai guggoló pihenés, alvás után fölrezzent a kuli, felugrott és tovább dolgozott.

Az állandó gyári munkásokat, alkalmazottakat aránylag elég jól fizették. Szerényen, de megéltek keresetükből, különösen akkor, ha az asszony is dolgozott. A bevándorlók azonban évekig vergődtek, nyomorogtak, nélkülöztek addig, amíg az angol nyelvet el nem sajátították. A munkanélküliekkel senki sem törődött.

Lakbért hetenként fizettek a lakók. A háziúr a nem tetsző lakót egy heti felmondással kitette az utcára.

Az utca teljesen szabad volt. Egy ízben meghallgattam a Broadwayn egy utcai szónokot. A szakállas, jóltáplált, krisztusarcú ember új vallást alapított és azt propagálta. Ez is szabadság. A szónoklás után egy dollárért árulta az új vallás tanait összefoglaló könyvét. A ráérő emberek meghallgatták, akadt, aki megvette a könyvet, de a legtöbbje mosolyogva jegyezte meg: — Bolond.

Aki a new-yorki zsidónegyedet akarja meglátogatni, az vasárnap menjen a Delancey és az Orchard-utcákba, ahol valóságos börze van. A rőfösöket az Allen-streeten találja. Ilyenkor lármások ezek az utcák és nagy a forgalom. Szombati napon minden csendes, jól táplált asszonyok ülnek a házak előtt és — beszélgetnek.

A város nyugati részén a harmadik Avenue környékén a negyvenhatodik utca táján van a magyar negyed. Egyedül itt van kávéház és cigányzene. A cigányzenekart az amerikaiak igen kedvelik és „gypsy orchestra” néven ismerik. Jó itt a konyha és nagy vonzóerőt jelent a valódi tokaji bor. Egyébként a világ minden nemzetiségének megtaláljuk itt New-Yorkban a „hazai” konyháját. Van ott kínai, görög, orosz, cseh, sziriai és nyugatindiai vendéglő is a maga speciális étrendjével.

Fiatal, nőtlen ember voltam, persze megnéztem az amerikai nőket is. Általában nem szépek, de tetszetősek:

jó növésűek, karcsú, nyulánk természetűek. Lábszáruk formás, arányos, a derék rövid. Nem sokat törődnek a párisi divattal, eredetiségre, egyéni ízlésre törekedtek az öltözködésnél. A lányok önállóak. Már abban az időben is egyedül mentek táncmulatságra, színházba, koncertre. Ej-jel nem kell nekik kísérő. Az amerikai törvény, erkölcs szinte túlzottan védi a női nemet. Egy csók már elkötelezi a férfit a házasságra. Persze a szigorú erkölcsi felfogás igen sok alkalmat ad a — szélhámoskodásra.

A kórházakban magyar származású kollégáim kalauzoltak. A híres Rockefeller-intézetet és az East Riveren fekvő Columbia-egyetemet csak kívülről láttam. Közvetlen közelükben, a York-avenuen terül el a hatalmas városi kórház, a New-York Hospital és a Medical College.

Furcsán hangzik, de fedi a valóságot, hogy a közel fél évszázad előtti amerikai orvostudomány nívója az európai alatt volt. Különösen alacsony színvonalon állott az orvosképzés. Úgyis mondhatnám: az amerikai orvosok sokat tanulhattak az európai klinikáktól. Egyedül a sebészet kezelítette meg az európai nívót. Valahogy túlságosan hidegnek, pénzéhesnek találtam az amerikai orvosok egy részét. Őket első és utolsó sorban is csak a dollár érdekelte. Ez is business volt, mint minden egyéb. Üzlet. A dollár volt a — vezérmotivum. Persze az amerikai sebészek az ottani ízléshez, felfogáshoz, divathoz alkalmazkodtak. Az egyik csak fejműtétet végzett, a másik csak a hason operált. A sebész már akkor is a biztosító intézetekkel dolgozott, sikertelen műtét után búsásan fizettek. Az ilyesmi nagyon imponál az amerikainak. Az sem baj, ha meghal a hozzátartozója, csak a biztosító — fizessen...

Nagy orvosbotránynak voltam tanuja.

Az egyik new-yorki magánszanatóriumban csak vakbélműtéteket végeztek és kizárólag — egészséges embereken. Tehát csakis olyan egyéneknél, akiknél még gyulladásoz tünetek nem jelentkeztek. Jótállás mellett távolították el a féregnyulványokat, halálesetre horribilis öszszeggel biztosították a delikvenst. Szenzációként hatott a tény, hogy a megoperált beteg már másnap felkelhetett és negyednapra elhagyhatta a szanatóriumot. Ötödik na-

pon már dolgozott. Így ment ez két éven át. Szinte törtek magukat az emberek, hogy minél előbb átessenek a veszélytelen műtéten.

Akkoriban történt, hogy egy ilyen „megoperált” fiatal lány súlyos állapotban a városi közkórházba került. A tünetek vakbélgyulladás mellett szóltak. A kórház orvosai, — látva a tipikus műtégi heget, — nem is gondoltak újabb operációra. Ha kivették már előzőleg a féregnyulványt, akkor most nem lehet gyulladásban. Tehát valami más betegségről lehet szó.

Ugyanakkor egy másik beteg is jelentkezett, hasonló tünetekkel. Ez is „operált” vakbeles volt, ugyanabból a híres szanatóriumból. A fiatal lány állapota aggasztó lett, a kórkép mindenképen heveny vakbélgyulladás mellett szólt. A kórházi sebész megnyitotta a has jobb oldalát, a műtégi heg mellett és legnagyobb meglepetésére a hasürben találta a gyulladásos féregnyulványt. Egyik ilyen műtét követte a másikat, hamarosan rájöttek, hogy a szanatórium valamennyi betegének meg van az ominózus féregnyulványa. Pedig éppen ez a vakbélműtét lényege: a felesleges féregnyulvány eltávolítása.

Az ügy a bíróság elé került. A további vizsgálat ki derítette, hogy a szanatóriumi sebész urak kontárok voltak, sebészi diplomájuk sem volt és a szerencsétlen áldozatokon a horribilis összegekért csak bőrmetszést végeztek és azt nyomban be is varrták. A hasüreget egy esetben sem nyitották meg. Innen volt a gyors gyógyulás és a biztos siker.

A szélhámos álsebészeket persze lecsukták.

A dollárláz — ragadós betegség. Töredelmesen megvallom, magam is beleestem. Az a gondolat ötlött fel bennem, hogy amerikai orvos leszek. Nagyon keresték az európai orvosokat és bizony igen jól kerestek, kórházi, jól dotált állásokhoz jutottak. Gondoltam: szerencsét próbálok. Leteszem egyik utazásom alkalmával a különbözeti vizsgát és a hozzávaló összeget mint hajóorvos keresem meg az angoloktól. Nagy volt akkor az orvoshiány a magyarlakta területeken is. A terv megvolt, csak még a kivitel hiányzott.

Most még néhány szót a — felhőkarcolókról.

Ha Amerikáról beszélünk, önkéntelenül a felhőkarcolókra gondolunk. Ez a „kapcsolás” szinte természetes. Ezek a felhőkarcolók jelképezik az „Újvilág” metropoliszait. Tudnivaló, hogy az ilyen égiségű ízléstelen építményekben nem lakik senki. Ezekben az épületekben kizárólag irodák, raktárak, ügynökségek, képviselők vannak elhelyezve. Szédítő gyorsasággal közlekedő felvonók szállítják fel az üzletfeleket akár a negyvenedik emeletre is, hogy megkösse a maga kis dollár-üzletét. A lakóházak legfeljebb hat, hétemeletesek. Minden stílus, ízlés nélküli bérházak egymás mellé rakva végtelen sorokban.

A felhőkarcolók közül a legérdekesebb a Broadway és a Fifth Avenue sarkán épült Flatiron Building. A húszegynéhány emeletnyi lapos felhőkarcoló nagy szélroham alkalmával hajladozik, mint nálunk a magas nyárfa. Híres felhőkarcolók még a negyvenemeletes Municipal Building és a hatvanemeletes Woolworth Building, a „champion skyscraper”. A legrégebb és legdrágább felhőkarcoló, az amerikaiak büszkesége, a barna márványból készült City Court Building.

Négyhetes new-yorki tartózkodásom alatt az utcán öregembert, öregasszonyt nem láttam egyet sem. Egyik informátorom szerint öreg egyének nem tudnak lépést tartani az őrült rohanással. Egy kollégám megsúgta, hogy az emberek ritkán érik meg a magas kort.

Azt hiszem, ez utóbbi vélemény fedte az igazságot.

A SAXONIA FEDELZETÉN

A Lusitania pazar berendezésű, óriási luxushajón való vendégszereplésem véget ért. A Caronia Dél-Amerikába vitt árut, Liverpoolból megérkezett a Saxonia Cunard hajó és kikötött a dokkban. Erre a hajóra költöztem át, ide kötött további szerződéseim.

Egyheti newyorki tartózkodás után a Saxonia is felsezdedte horgonyait és a kis kalauzhajó kivontatta a tizen-négyezer tonnás Saxoniát a Hudson-öbölből a nyílt Óceánra.

A kapitány, Mr. Sanders és az angol orvos, Mr. Dutch szeretettel fogadtak.

Május végén vágunk neki az Atlanti-óceán végtelen vizének — egyre keletnek — Gibraltár felé.

Az időjárás feltűnően kedvezett. A tenger tükörsíma volt és oly ártatlanul, lomhán feküdt előttünk, mint az olaj. Az éhes sirályok messzire elkísérték hajónkat, aztán panaszkodó káromgással fordultak vissza. A tenger zöld tükrében itt-ott felütötte fejét egy hal, hogy fürödjék a májusi napsütésben.

Ilyen szép, sima utam még nem volt. Motorzúgás sem hallatszott, a hajó nem recsegett, szél sem lebbent.

A Saxonia első osztályán közel kétszáz amerikai katolikus pap utazott Rómába. A szent hétre zarándokoltak. Vezetőjük egy fehérhajú, pirosarcú, kövér püspök volt.

A fedélközön nyolcszáz személy — nagyrészt olasz és magyar visszavándorló — nyert elhelyezést, a másodosz-

tályon alig volt utas. Ez az utazás számomra nem sok munkát ígért. Elveztem símán sikló hajónkat, a végtelen nyugodt tengert, a napsütést, a levegőt.

Szombati nap volt. A kövér, rövidlélekzetű Sanders kapitány kiadta rendelkezéseit a vasárnapi istentisztelet rendjéről.

Az angol hajókon a kapitány tartott vasárnaponként istentiszteletet az anglikán szertartás szerint. Felolvasott egy fejezetet a bibliából, azután a személyzeti énekkar egyházi dalokat adott elő.

Sohasem voltam vallásos, de meghatottak a nyílt Óceánon ezek az egyházi dalok. Az ember szinte elhitte, hogy mi, hajósok, egy ismeretlen hatalom kezében vagyunk és kizárólag az ő kegyelmétől függ rongyos életünk.

Ott ültem a kapitány dolgozószobájában, viszkít it-tunk szódával. Azon törtem fejem, hogy mi jót találnak az angolok ezen a bűdös viszkin, hisz ennél a mi kocsis-pállinkánk is jobb, hogy a barackról vagy szilvóriumról ne is beszéljek.

Kopogtattak az ajtón. A püspök lépett be és a szokásos udvarias bevezetés után rátért jövetele céljára: kétszáz katolikus pap nevében kérte a kapitányt, hogy holnap, vasárnap a szokásos anglikán istentisztelet helyett ő tartson szentmisét paptársai és az utasok részére.

Sanders kapitány a legnagyobb készséggel teljesítette a főpap kérését és máris kiadta erre vonatkozó rendelkezéseit.

A püspök ragyogó arccal, hálálkodó kézszorítások után távozott.

A kapitány pipára gyujtott, az ablakhoz lépett és kémelve kutatott éles szemével a nyugati horizonton. A tenger nyugodt volt, csak a hajó útját jelezték kilométeres távolságra a tarajos sávok. Kilépett a parancsnoki hídra, néhányszor fel-alá sétált, távcsővel nézte a horizontot; aztán újból visszaült íróasztalához.

— Ebből a miséből nem lesz semmi, — fordult felém komoly arccal és kiverte pipáját.

— De hiszen a tenger síma, mint a tükör...

— A misét nem ők, hanem mi tartjuk meg... — tette hozzá mosolyogva.

— Gondolja?

— Biztos vagyok benne.

Szentül meg voltam győződve, hogy a kapitány ezúttal alaposan tévedett, hiszen az Óceán olyan síma volt, mint a tükör.

Este meglepett a főszakács: néhány pompás kaliforniai almával ajándékozott meg. Az almákat az ágyam fölötti kis hálóban helyeztem el, gondoltam, haza viszek belőle mutatóba. Ilyet otthon úgysem láttak még. Hajnalodott már, amikor a fejemen koppant az alma, rögtön utána egy másik a mellemre pottyant. Mi ez? A hajó annyira hintázott, hogy a kabinok falai szinte csikorogtak. Felsavartam a villanyt. Emeletnyi hullámok tornyosultak, tobzódtak, dühöngve dobálták a hajó testét. A hullámok játékát állandó moraj kísérte, amihez hozzájárult még a gépek erőltetett zakatolása is.

Megeredt az eső.

Vasárnap reggel a vihar fokozódott, az étterem üres volt, csak mi, orvosok ültünk az asztalfőkön, a kapitány társaságában. Jóízűen falatoztunk. A papok nyomtalanul eltűntek. A kapitány igen komoly volt. Megreggelizett, aztán valamit mondott a gazdasági tisztnek.

Tizenegy óra. Tetőpontra hágott a vihar. Hatalmas szél tobzódtott. Tajtékos hullámok csaptak át a fedélzeten.

A kapitány küldöncöt menesztett a püspökhöz, hogy érdeklődjék, mi lesz a vasárnapi misével. Bizony a főpap és társai valamennyien elbújtak a kabinok mélyére és — betegek voltak. A kabinokból nyögés, sóhajtás hallatszott ki. Még a pompás vasárnapi ebédet is lemondották.

Pár perccel tizenegy után felhangzott a gong és megkezdődött a kapitány vezetésével a szokásos anglikán istentisztelet. Az ünneplő formaruhába öltözött csinos stewardessek még szebben énekeltek, mint máskor. A női énekkar hangja túlszárnyalta a hullámverés félelmetes hangját.

Mi orvosok lemaradtunk a vasárnapi „divine service”-ről: sorra látogattuk a „haldokló” papokat és — lelki vigaszban részesítettük őket. Mert mit is tehet az orvos a tengeribetegség ellen?

Minden évben feltalálnak valami újat a szörnyű betegség „gyógyítására”, valami szenzációs gyógyszert, hogy azután a következő évben az élelmes gyógyszergyárak megint valami „biztos” szerrel lepjék meg a közönséget. Valójában erre a betegségre csak egy gyógyszer van: a biztos szárazföld.

Az adagolt gyógyszerek csak pillanatnyilag hatnak és csak — szuggesztíve. Az orvos megjelenése megnyugtatólag hat a betegre, de mihelyt eltávozik, újból meglepi a beteget a görcsös hányás, a megsemmisülés érzése. Ideges egyének — főleg hisztériás nők valósággal összeesnek, formálisan haldokolnak, amellet éktelenül sikoltoznak:

— Orvost! ... Orvost! ... Segítség! ... Meghalok!

Persze, mentől hangosabb, annál kisebb az életveszély. (Halálesetet tengeri betegségnél egyetlenegy ízben sem láttam, de koraszülést annál többet.) A „haldokló” hisztérika mihelyt kiköt a hajó, azonnal jobban lesz, tükröz elött illegeti magát és kikészíti arcát, haját. Mintegy varázsütésre — meggyógyul. El is felejt, hogy öt perccel ezelőtt még „haldoklott”. Azt a gyógymódot, amit öreg matrózom nálam alkalmazott, tömegkezelésre nem használhattuk fel. Ijedős, gyenge nőket nem lehet viharban a hajó orrán tornásztatni a felcsapó hullámok ölelésében. Mit ajánlok a tengeri betegség leküzdésére?

A baj legyűrésére mindenestre jó idegrendszer kell. Ismertem gyenge idegzetű hölgyeket, akik már az álló hajón is rosszul lettek, mihelyt hallották a tengervíz locsanását. Tanácsom ez: az érzékeny utas helyezkedjék el a hajó közepén, a ringás tengelyében. Feküdjék le fekvőszékbe háttal a menet irányának. Gyönyörködve nézze a széles, habos sávot, amit a hajó maga után hagy. Mihelyt élvezni tudja a hajó ringatását, meg van mentve a betegségtől, de beleesik a bajba, ha a ringástól — szenved és azt kellemetlennek tartja. Baj lesz abból is, ha nem rögzítjük testünket, hanem ide-oda vetődünk, mint a részeg

ember. A koplalás nem használ, inkább árt. Együnk étvágy nélkül is — pépes ételeket. Üres gyomor mellett kínosabb a hányás. Érdekes, hogy apró gyerekek és öreg egyének — hatvanon felül — nem kapják meg a tengeri betegséget.

Utunkat tragikus esemény zavarta meg. — Az Óceán közepe táján felütötte fejét a sárga rém: az ázsiai kolera.

Itt láttam először kolerás beteget.

A kolerát az olasz visszavándorlók hurcolták a Saxonia fedélközére. A betegség a tűznél is gyorsabban terjedt. A hajótűz sem kellemes „szórakozás”, volt benne részem, de a kolera ennél is borzalmasabb.

Első betegünk egy olasz kőfaragó, fedélközi utas volt. Negyvenes, kidolgozott, kiéhezett, legyengült férfi. Éjjel betegedett meg, reggelre már halott volt. Az angol orvos, doktor Dutch állapította meg a bajt, neki már többéves praxsisa volt e téren.

A hajóácsok koporsót készítettek, a halott mellé ócskavasat raktak. Az angol lobogóval befödött koporsót a szénnnyílás csuzdájára erősítették. A kapitány rövid halotti imát mondott, felolvasott egy szakaszt a bibliából, a matrózok megoldották a kötelékeket és a súlyos koporsó nagy loccsanással zuhant a tengerbe.

Éjjel-nappal dolgoztunk a kór terjedése ellen, de eredménytelenül: egyre szaporodtak a kolerás betegek. Két nap alatt kilenc halottunk volt. A bacillusos fertőzés jó melegágyra talált a fedélköz tömeglakásaiban, kíméletlenül szedte áldozatait. A hajó kórházai megteltek kolerás és koleragyanús betegekkel. A temetési szertartást az első tiszt vette át, majd később mi orvosok végeztük a papi teendőket is. A szigorú izoláció nem engedte meg, hogy az első osztályon utazó papok végezzék a temetési szertartásokat. A betegek elkülönítése tökéletes volt, azonban a megbetegedések száma csak lassan csökkent. Elfogyott a felhasználható deszkaanyag is, úgyhogy a későbbi halottakat ponyvába, zsákba burkoltan csúszattuk a tengerbe. A vassúlyokat a végtagokhoz erősítettük.

Az utasok között valóságos pánik ütött ki. A tengeri-betegségben szenvedők is kolerásoknak képzelték magu-

kat. A vihar egyre, szünet nélkül tombolt, valamennyi utas beteg volt, bennünket orvosokat is a megsemmisülés érzése környékezett.

A kapitánynak és a gazdasági tisztnek külön gondot okozott az, hogy a fedélköz alatt nagymennyiségű fagyott hús volt elraktározva. Minden okunk megvolt annak feltevésére, hogy a fertőzött hajóról származó élelmiszereket a kikötői hatóságok megsemmisítik.

Mire hajónk befutott a trieszti „fertőző” kikötőbe, a halottak száma elérte a tizenegyet. A trieszti hatóságok Marconi útján értesültek a fertőző megbetegedésekről és teljes készütséggel várták — a várostól távol eső elszigetelő-kikötőben a Saxoniát. Hajónk a parttól egy kilométernyire vetett horgonyt, árbocára felhúzták a sárga zászlót.

A baj azonban sohasem jár egyedül. Sürgősen partra kellett szállni egy bizottságnak a kapitány vezetésével, hogy megindítsák a tárgyalásokat a betegek elhelyezéséről, az elszigetelés időtartamáról és külön a hússzállítmány sorsáról, de... De olyan nagymérvű hullámverés volt a parton, hogy lehetetlenséggel volt határos a csónak vízrebocsájtása. A kapitány már kora reggel hívatott: engem szemelt ki mint orvost a bizottságba, egyúttal mint német-angol tolmácsot.

A hajó korlátjának támaszkodva vártunk az indulásra alkalmas időre.

A hullámverés nemhogy szűnt, de még fokozódott.

A kapitány kiadta a parancsot:

— Lebocsájtani a mentőcsónakot!

Aztán felém fordult:

— Doktor, csak maga miatt aggódok. Nehezen tudjuk a partot megközelíteni... Hogy fog ön kiszállni a csónakból? És mi lesz magával, ha ezek az örült hullámok a parthoz csapják csónakunkat és darabokra zúzzák?

Megnyugtattam: ne féltsen, jó úszó vagyok.

Elhelyezkedtünk a mentőcsónakban. A kapitány a csónak orránál állt, onnan osztotta parancsait a legjobb tíz evezős matróznak. A kormányrúdnál a második tiszt állott, én meg a csónak farán helyezkedtem el.

Tíz izmos matróz feküdt neki az evezőknek, hogy leküzdjék a tornyosodó hullámokat, amelyek úgy dobálták a mentőcsónakot, mint valami játékszert. A hátára vette a hullám, aztán szinte eltűnt a csónak a hullámvölgyben.

A csónak kormányja eltörött, elvitték a megbokrosodott habok, csak az árva kormányrúd maradt a tiszt kezében.

Három méternyire közelítettük meg a terméskőből kiépített rakpartot. A matrózok a part felé nyújtott evezőkkel védték a csónakot a hullámok mindent elsöprő árja ellen. A parton kikötőmunkások állottak kötelekkel, rudakkal, tömött zsákokkal, hogy segítségünkre legyenek.

A kapitány arca kipirult, nagyokat káromkodott. Még a hullámverés tompa zaján át is hallottam hangját:

— A doktor! A doktor! ...

A csónak farán állottam arccal a kőpart felé és figyelttem a hullámok játékát. Egyszer magasan fent, aztán a hullámvölgyben lenn voltunk. Csak álltam mereven, erősen megvetett lábakkal, félkézzel a törött kormányrudat tartottam. Mérlegeltem a távolságot. Három méterre becsültem ... De hiszen valamikor jó ugró voltam ... Füleml felfogta a kapitány hangját:

— A doktor ...

Ruhám csurom víz volt a felcsapódó hullámoktól.

Eszembe villant: — Már megint egy kockázatos, őrült vállalkozás ...

Figyelttem, mint egy ugrásra kész macska. A csónak fara a magasba emelkedett és én egy erős lendülettel kiugrottam a köves partra. És mint aki jól végezte dolgát, nyugodtan intettem a kapitány felé, aki a csodálkozástól néma meredtséggel nézett rám. Már vagy félórája tárgyaltam a kikötői orvosokkal, amikor a kapitánynak sikerült a partraszállás.

A kikötői hatóságok kéthetes vesztegzárt sóztak ránk. Minden további megbetegedés után újabb két hét.

A vihar megszűntével a kolerás betegeket járványbarakokban helyeztük el, kezelésüket a trieszti orvosok

vették át. A többbezernyi tonna hússzállítmány a tenger fenekére került. A kikötőben új megbetegedés, haláleset nem történt. A járvány megszűnt.

A kéthetes vesztegzárr természetesen a Saxonia összes utasaira vonatkozott.

A lehorgonyozott, sárgazászlós hajón az amerikai papok végre zavartalanul hallgathattak — misét.

PÁRIZS

A halálhajón való utazásom egyelőre kedvemet szegte. A vizet még a pohárban sem szíveltem, víziszonyban szenvedtem. A tenger zúgása, a hajógépek dübörgése, a kolerás betegek nyögése hetekig kísértett a szárazföldön is. És még valami: a pénz, ami sohasem melegedett meg zsebemben. Ez a kitűnő szokásom elkísért, kitartott melletttem, mind a mai napig. Amint megkeresem a pénzt, nyomban ki is adom. A takarékoság nem tartozik érenyeim közé. Mondhatnám így is: nyugtalanít a pénz. Bámulom a takarékos embereket. Egy ízben egy közismert fősvényt arra kértem, hogy adjon leckét a takarékoságból. Egy alapos leckéért fizetek neki egy százast. A fukar ember ezt felelte:

— Ha takarékoskodni akar, akkor azt a százast is takarítsa meg. Ne fizessen nekem se...

A pénz ezúttal bántott, szorongatott, nyugtalanított... Megvillant a terv: Párizs... Álmaim álma, titkos vágyaim végcélja: Párizs.

Kilencszáztizenegy őszén érkeztem meg Párizsba, a világ fővárosába. Akkoriban nem kellett vízum, útlevél. Az ember, ha volt pénze, ott szállt fel a vonatra, ahol akart és ott szállt le, abban az országban, ahová éppen a szíve húzta. Vagy: ameddig tellett a pénzéből. A keleti pályaudvaron a pénztárosnő alaposan megnézett, amikor bemondtam: Párizs, harmadik osztály. Szegény madárka. Bizonyára arra gondolt: milyen jó volna neki is egy kis időre kirepülni a kalitkából.

A közel két napig tartó utazásom alatt még csak nem is igazoltattak. A rohanó, fülsiketítő zaj, a dühörgő, szívtelen dollárhajszá metropolisza után — Párizs nyugodt, fölényes ősi kultúrája. Az ízléstelen felhőkarcolók után szemembe tűnt a kecses, karcsú Eiffel-torony.

Egyik ismerősöm tanácsára angol penzióban szálltam meg, az Avenue du Trocadero hetes számú házában. Szolid, olcsó penzió volt, jó ellátással. Abban az időben az élet a francia fővárosban feltűnő olcsó volt, talán ezzel magyarázható, hogy itt közel sem láttam akkora nyomort, mint a dollárok hazájában, Amerikában. Rongyos embert sem láttam, ellenben igen sok derűt sugározó öreg bácsit és mosolygós, őszhajú nénikét. Ezeket a bájos öregeket New-Yorkban hiába kerestem.

Ajánló levéllel jelentkeztem a Notre Dame templommal szomszédos kórházban, amelynek homlokzatán ez a felírás olvasható: *Hotel Dieu*. A hatalmas, ezerágyas kórház a Notre Dame és a Palais Justice között terül el az „Ile de la Cité” közepén. Európa legősibb kórházai közé tartozott. Ide jártam be mint vendégorvos, aki mindent megnézhet, de lehetőleg ne nyúljon semmihez.

Nem kis meglepetéssel tapasztaltam, hogy a francia fővárosban az angol nyelv tanulása volt a legfőbb divat. A kórházi orvosok egymással versenyezve — angolul tanultak. És milyen élénken vitatkoztak a helyes kiejtés miatt. És milyen szörnyű volt a gallok angol kiejtése. Könnyen hascsikarást kapott tőle az ember. Gyakran nekem kellett a döntőbíró tisztet betölteni. Kinek adjak igazat: a főorvosnak, vagy az asszisztensnek?

De hogyan? — kérdezhetné joggal az olvasó. — Hiszen a francia polgár nem szívesen tanul idegen nyelvet, csak, ha nagyon „muszáj”. Vajjon mi volt ennek az angol láznak az indító oka?

A német-francia háború vetette előre kísérteties árnyékát.

Vilmos, a nagy Wilhelm, a németek hetykebajuszú, agresszív császára egyre gyakrabban nyilatkozott. A kardcsörgetésre reagált a francia főváros. A német militarizmus hódító hadjáratra készült.

Az orosz cári diplomácia is teljes gőzzel dolgozott.

A békeszerető franciák, — úgy látszik — előrelátták a közeledő háborút, bíztak az angol segítségben, tudták, hogy az angol csak angolul beszél. Így történt, hogy párizsi tartózkodásom alatt többet beszéltem angolul, mint francia nyelven. Fiatal kollégáimnak angolnyelvű előadást tartottam az amerikai kórházi viszonyokról.

A new-yorki orvosokról nem volt hízelgő véleményem: üresek, elbizakodottak, műveletlenek, modortalanok. Hiányzik belőlük a jó orvos legfőbb tulajdonsága: a szív. Ezzel szemben a francia orvos: csupa szív, modora pedig olyan elbájolóan kedves, hogy a beteg már a szavától is meggyógyul.

A párizsi orvosi iskola nem állott magasabb nívón, mint a budapesti, vagy a bécsi. Abban az időben nem ismertük a belső elválasztású mirigyek, a hormonok működését, fogalmunk sem volt a vitaminokról. A gazdag ember gyerekétől tiltották a nyers gyümölcsöt, nehogy bélhurutot kapjon. Csak főtt ételekkel táplálták, mégis satnya volt. A szegény gyerekek pedig a fáról szedték le az éretlen gyümölcsöt és milyen egészségesek, erősek voltak. A német találmányú Salvarsan már széleskörű alkalmazást nyert — francia módosítással. A francia orvosi iskola véleménye szerint a beteg vagy meggyógyul, vagy meghal. A diagnózis a fontos, nem a gyógykezelés. A sok orvosságból elvégre az egyik mégis csak — használ. Ártatlan gyógyszereket adjunk, nehogy ártsunk a betegnek. Az orvos legnagyobb szégyene, ha betege diagnózis nélkül hal meg. A franciák az ártalmatlan, csaknem hatástalan gyógyszerek adagolásának — mesterei. Ebben néha túlzásba is estek.

Öthónapos párizsi tartózkodásom programja ez volt: délelőtt kórház, délután Louvre-látogatás, este — színház.

Louvre.

Külön kötetet írhatnék a világ legrégibb és leggazdagabb múzeumáról.

A több épületből álló stílusos palotasorozat a Rue de Rivoli és a Szajna partja között terül el a Tuileries park

szomszédságában. Első Ferenc, francia király alapította több, mint négyszáz évvel ezelőtt. Az emberi műveltség templomába jártam hónapokon keresztül, napról-napra, de még csak közel sem értem el céloimat: a múzeum anyagának áttekintését. Csak felületesen szemléltem meg a legrégebb kultúrák emlékeit.

A Louvre-ban őrzik a milói Venus szobrát, amely időszámításunk előtti második századbeli alkotás. Ismeretlen szobrász örökbecsű műve. A meztelen Venus valóban az örök női szépség tökéletes szimbóluma. Érdekes feljegyezni, hogy a milói Venus szobrát a görög Melos szigetén találta egy paraszt száz évvel ezelőtt és hatezer frankért adta el az akkori konstantinápolyi francia követnek. Így került Aphrodité szobra a párizsi Louvre-ba.

Hogy mit jelentett számomra a világ legnagyobb képtárának szemlélése, arról nem tudok beszámolni. Az eddig csak reprodukciókban látott képeket most eredetiben csodálhattam meg. Leonardo da Vinci, Raffael, Tizian, Rubens, Murillo, a nagy realista Goya, a holland Rembrandt, a német Holbein örökbecsű képeit eredetiben láttam. Óraszámra ácsorogtam Monna Liza, „la Gioconda” portréja előtt és nem teltem be a csodálattól. Mindent feledve néztem titokzatos szfinksz-mosolyát, amelynek jelentőségét háromszázötven év óta sem fejtette meg tudós, esztéta, műtörténész. És a titokzatos mosoly ott ül Monna Liza arcán időtlen időkön át...



Párizsban több, mint negyven színház nyitotta meg kapuit abban a szezonban, amely szám, — hárommillió lakós mellett — nem is magas. Minden estémet színházban töltöttem. A párizsi Operába csak egyszer jutottam be, a Faust előadására. Sorra jöttek a nagyobb színházak: a Comédie Française, Opera Comique, Renaissance, Gymnase, Gaité, Antoin, Odeon, Theatre des Arts és a többi, már a nevükre sem emlékezem. Az Odeonban megnéztem az öreg Sarah Bernhardt a Sasfiók főszerepében. Nem voltam tőle elragadtatva. A párizsi közönség udvarias tapsokkal adózott a hajdan nagy művésznőnek.

A francia színészek akkoriban még nem vetették le a latin pátoszt. A modern társadalmi színműben is szavaltak. A természetes színpadi beszéd iskoláját a Theatre des Arts vezette be. Ebben a művész-színházban B. Shaw: „Warren asszony mestersége” ment estéről-estére. A darabnak átütő sikere volt. Az összes francia lapok leközltek az akkor ötvenéves angol író levelét, amit a színház igazgatójának írt. A nem éppen udvarias levél egyik részletére ma is élénken emlékezem. „Csodálkozom,” — írta többek között Shaw, — „hogya a műveletlen franciák végre észhez tértek és előadják egyik kitűnő darabomat. Shawt ismerni, a műveltséghez tartozik. Legfőbb ideje, hogy megtört a franciák makacs ellenállása. Tanuljanak tőlem! — B. Shawtól.”

A Grand Guignol-ban csak hátborzongató, hajmeresztő rémdrámákat adtak. A színlapra ki volt írva: csak erős idegzetűeknek. Egyetlenegy estére megreszkíroztam a hét frankot, annyiba került a legolcsóbb hely. A kíváncsiság hajtott oda. Egyfelvonásos rémhüyeségeket adtak kitűnő színészekkel. Az első darab színhelye: idegenlégió kaszárnya. Az ezredorvos a katonákat a veszettség mérgével oltotta be. A végén kiderült, hogy a katonaorvos tébolyodott volt és ott előttünk öngyilkossággal vetett véget életének. A megveszett katonák láttára, — mondanom sem kell — nem egy gyenge idegzetű hölgyet vezettek ki a nézőtérrel.

A másik darab címe: „Öngyilkosok klubja” volt. Előkelő klubhelyiség. Csak öngyilkosjelölteket vettek fel a tagok közé. Belépés után a „jelölt” nem hagyhatta el a klubhelyiséget. Válogatott halálnemekről maga a rémes külsejű „Elnök” gondoskodott. A halál mindig váratlanul érte a tagot. Főhősünk egy jobb sorsra érdemes fiatalember szerelmi csalódása miatt akart meghalni, de úgy látszik észhez tért, meggondolta magát és szökni készült. Szökési kísérletét leleplezték, ott előttünk bezárták egy szobába és a rettenetes Elnök rendeletére kiszivattyúzták a terem levegőjét. Elképzelhető az élethez ragaszkodó ifjú vergődése, haláltusája. Az utolsóelőtti pillanatban a rendőrség emberei betörnek az épületbe és megmentik az ifjú

életét. Az Elnököt letartóztatják, de közben öngyilkosságot követ el és ott előttünk hal meg. Rémes... Jó idegeim vannak, de nekem is elég volt. Csodálom, hogy a franciák nem permeteztek a színpadra műhullaszagot is. Az új műsort, amely a plakátok szerint még borzalmasabb volt, már nem néztem meg.

New-Yorkban base-ball, basket-ball és boxmérkőzésekben gyönyörködtem, Párizsban meglátogattam a Pantheont, a francia nép halhatatlanjainak nyugvóhelyét, ahol a többi közt Mirabeau, Voltaire, Rousseau, Viktor Hugo. Emile Zola alusszák örök álmukat. Megnéztem a Hotel des Invalides monumentális épületében Napóleon sírját. A hangos, dübörgő new-yorki utcák után milyen más volt a Quartier Latin Szajna-parti poetikus csendje.

Zarándok módjára kerestem fel Párizs híres teemtőjét, a Père Lachaist.

Égigérő ciprusfák fogadják a látogatót, sötét árnyékuk elkíséri a vándort Rossini és Musset sírjáig. Közvetlen szomszédságban vannak La Fontaine és Molière síremlékei. Sokáig állottam a száműzött angol író, Oskar Wilde sírhantja mellett, elnéztem szobrát, amely Rodin mester alkotása. Kissé távolabb, a főút mentén három halhatatlan zeneszerző pihen egymás mellett: Chopin. Bellini és Cherubini. A sok ápolt sír és síremlék között véletlenül ráakadtam egy elhanyagolt sírhantra. A sírkövön ez a felírás állott: Heinrich Heine. A nagy német lírikus nyugvóhelye.

Néhány sort a világhírű párizsi divatról.

A párizsi nő karcsú, szemre soványnak látszik. Csak látszólag sovány, a valóságban formás, nincs rajta felesleges háj. A nők — általában — nem szépek, de néha szépséghibájuk is vonzó. Elevenek, kedvesek. Jól és egyszerűen öltözködnek és csak kivételesen a „párizsi divat” szerint. A divatlapok csak arra valóak, hogy a külföldi hölgyek másolják le egyéni kritika nélkül.

A munkásnők, a dolgozók, nem tartottak lépést a divattal. Tudták, hogy ha az idei szezonban a szűk, rövid szoknya a divat, akkor jövőre bizonyára a bő, harangsze-

rű, hosszú szoknyát írják elő a divat diktátorai. Szolidan, jól, ízlésesen, főleg praktikusán öltözködtek a dolgozó nők, a szeszélyesen múltó divatra ügyet sem vetettek.

Mint érdekességet jegyzem fel, hogy abban az őszi szezonban a nagy lábon élő, nem dolgozó, unatkozó nők részére divatba hozták az óriási karimájú kalapokat. A kalap átmérője elérte a nyolcvan-száz centimétert, tehát akkora volt, mint egy kocsikerék. Az óriási kalapokat a dámák kizárólag kikocsikázáskor tették fel. A kalapokat törnek is beillő, hosszú kalaptűkkel erősítették a hajépítményhez. A dáma beült a gumikerekű, nyitott hintóba és végigkocsikázott a Champs-Élysées faburkolatán.

Minden rendben lett volna, a bolond kalapdivat a kikocsikázó hölgy — magánügye. Illetve a masamódoké, akik ezekkel a torz kreációkkal nagyszerű üzleteket csináltak. A párizsi utcán sétáló hölgy ilyen óriási kalapot nem viselt. Igen ám, de a pesti nők átvették a divatot. Még rendben lett volna a divatmajmolás, ha a pesti dáma óriási méretű kalapjában gumikerekűbe ül és végig kocsikázik a Stefánián. A pesti polgárasszony azonban ezekkel a kalapokkal a villamos és az omnibusz zsúfolt perronjaira tolakodott fel, mialatt a hosszú kalaptűvel jobbra-balra osztogatta a döféseket. Szerencsés volt az az utas, akinek a szemét nem szúrták ki ilyen hosszú kalaptűkkel. Szomorú példája ez a női divat kritika nélküli majmolásának.

Kilencszáztizenkettő tavaszára fordult az idő. Pénzem fogytán volt. Olcsóbb szállodába mentem át, a Rue Ecole de Medicinera. Búcsúztam Párizstól, ahol csaknem öt hónapig tartózkodtam és ez alatt az idő alatt senki sem kért tőlem — személyi igazolványt. Búcsúztam az Eiffel toronytól, a Bois de Boulogne és a Luxemburg kertben játszadozó kis barátaimtól.

A gare de l'Est pályaudvaron szomorúan, üres zsebekkel búcsúztam Párizstól, a világ fővárosától, a soha

vizszontlátásra. Beültem a harmadosztályú kupéba és vonatom megindult kelet felé...

A pesti Rudas fürdőben régi, öreg tyúkszemvágóm fejcsóválva jegyezte meg:

— Rosszul néz ki, doktor úr... Talán beteg?...

— Igen, — feleltem —, beteg vagyok... Nagyon beteg.

MIERT NEM LETTEM AMERIKAI ORVOS?

Pesti lakásomon már várt a Cunard Line levele. A titkár írt, hogy mielőbb beszélni óhajt velem. Sürgős ügyről van szó... Sürgős ügy? Sejtettem. Ötven orvos várja türelmetlenül a behajózást és a titkár — rám számít. Nem volt nagy kedvem hozzá, de az üres zseb irányította soromat.

A titkár nagy lelkesedéssel köszöntött és széles gesztusokkal magyarázott: pár nap múlva ezer kivándorlóval Amerikába indul az „Ultonia”, — feltétlenül számít rám, mint a hajó orvosára. Fizetésemelést kapok. A hajó csak New-Yorkig megy, onnan Braziliába rendelték. Én a Carpathia fedélzetén jövök vissza Európába. A Carpathia megérkezéséig a Mauretaniá-n kapok lakást és étellemezést.

— Ez alatt az idő alatt New-Yorkban leteheti a különbözeti vizsgát, — tette hozzá jelentős mosollyal.

Hallgattam.

— Úgyis tudom, hogy az lesz a vége... Igaz?

— Lehet... — sóhajtottam és az elhanyagolt nőkre gondoltam.

Aláírtam a szerződést azzal, hogy a Carpathia fedélzetén még egy harmadik utazást is teszek visszatérésem után. Elindult a rijekai kikötőből a tizennégyezer tonnás Ultonia. Ez a hajó az angol-búr háborúban játszott nagy szerepet. Az ezer főnyi magyar kivándorlóhoz felvett az angol társaság egy tolmácsot is, de szerencsére még az indulás előtt kiderült, hogy a feketeképű, borzashajú, ro-

mánszármazású „tolmács” nem beszél sem magyarul, sem angolul. Kidobták. Úgy látszik, így akart kijutni Amerikába az ifjú szélhámos.

Kedvezett az időjárás. Március második felében járunk. Hajónk símán haladt, de lehet, hogy csak nekem volt síma, aki a kisebb kilengéseket már fel sem vettem. Munkám kevés akadt. Szabad időmben szorgalmasan készítettem a new-yorki különbözeti diploma-vizsgára.

Néhány földim utazott a fedélközön. Gyakran látogattam le hozzájuk és elbeszélgettem a bácskai kivándorlókkal. Meghallgattam panaszukat.

Vajjon mért vándorolt ki egymillió magyar hazájából? Talán kalandvágyból? Vagy talán gyarló kíváncsiságból?

A nincstelenség, a szegénység adta kezükbe a vándorbotot.

— Hogyan, — kérdezné valaki, — hát abban a boldog, bő békevilágban is nélkülöztek az emberek?

Erre a kérdésre egy ráncosképű, negyvenes, száraz földmunkás adta meg a választ:

— Uradalmi nagybirtokon dolgoztam gyerekkorom óta, — mondotta többek között a koravén paraszt és nagy, kidolgozott, csontos kezével végigsímította ritkuló, szőke haját, — közönséges, rosszul fizetett cseléd voltam világéletemben. Olyan cseléd, aki ha kinyitotta a száját, máris repült, aztán mehetett arra, amerre a lába vitte, de ott többé nem volt maradása. Szervezkedésről szó sem lehetett, az ilyesmit már csírájában fojtotta el az ispán, a csendőrség. A csendőrség mindig az uraság pártján volt. Ha csak egy talpalatnyi földet kaptam volna, nem hagyom ott a falumat... Tudom, nehéz sors az, idegen országba kivándorolni... De hát mit csinálhattam mást, már hónapok óta nem volt kenyér a háznál...

Fiatal, gyári munkás közbe szólt:

— A gyári munkásság helyzete egy árnyalattal jobb volt, — mondotta — mert a „tulipán-mozgalom” most még ad munkát.

Pártoljuk a magyar ipart!... Ez volt a jelszó, de az osztrák, meg a német gyárak versengése hamarosan megszüntette a nemzeti-ízű mozgalmat. Persze, a gyülekezési jog hiányában a munkásság szervezkedése igen lassan haladt előre. A sztrájkoló munkásokat a rendőrök és kakastollas csendőrök tartották féken. A karhatalom még az ártatlan csoportosulásukat sem tűrte.

— És a kormány? ... Nem karolta föl a munkásságot? — vetette közbe egyik hallgató.

— A kormány? ... Báró Fehérváry Géza? ... Vagy Khuen-Héderváry gróf? Törődnek is ezek az urak a munkások sorsával

Igaza volt. Ezek az urak a nagytőke érdekeit képviselték. Védtek a vagyont. Letörték a munkások minden megmozdulását, nehogy ezáltal a magántulajdon és a nagytőke csorbát szenvedjen. Hogy van-e a milliós tömegnek kenye-re, az az ő legkisebb gondjuk. Törvénybe iktatták a megengedett kivándorlást, megnyitották az elégedetlenség levezető csatornáját

— És most itt vagyunk ... Behajóztunk, megyünk szerencsét próbálni ... — mondta a munkás, aki persze mindezt a maga egyszerű, elkeseredett szavaival mondta el.

A néptömegek kezébe tehát az elkeseredés és elégedetlenség adta a vándorbotot. Kénytelenek voltak szerencsét próbálni az Újvilágban. Aztán kinek milyen szerencséje volt. Amerika telhetetlen torka elnyelte a milliós magyar tömeget, mint ahogy a nagy folyó vizét elnyeli a tenger. Az egyik kivándorló éppen hogy megélt, a másik megszédte magát, a harmadik ólombánya mélyén lelte halálát. A rokkantakat, gyógyíthatatlan betegeket az U. S. A. kivándorló hatásága Ellis Island-ban gyűjtötte össze és a Cunard hajókkal küldte vissza hazájukba.

Ezen a szigeten, Ellis Islandban rostálták át a kivándorlókat és csak kétheti megfigyelés után engedték őket útjukra. A betegeket, munkaképteleneket már a legközelebbi hajóval hazaszállították, be sem engedték őket Amerikába, az ígéret földjére.

Az Ultonia kapitányával és angol orvosával hamarosan megbarátkoztam. Néhány friss, vaskos pesti adomával megkacagtattam őket és kész volt a barátság. Ezeknek az angoloknak fogalmuk sincs, hogy mi fán terem a — humor. A purser, a gazdasági tiszt, nehéz ember volt, kerestem a barátságát, hiszen tőle kaptuk a — fizetést. Éjjel-nappal dolgozott és sohasem készült el munkájával. A hajó személyzete angolul beszélt, idegen nyelvről fogalmuk sem volt. Nem is gondoltak idegen nyelvek elsajátítására.

Második óceáni útamon a tengeribetegségnél is nagyobb betegségbe estem: szerelembe. Nápolyban egy igen csinos amerikai lány szállt fel hajónkra apja kíséretében. A feltűnően szép teremtés azonnal felkeltette érdeklődésemet. Úgy látszik az érdeklődés nem volt egyoldalú. Rövid, kölcsönös szemezés után már másnap megismerkedtünk.

Miss Cox, — így hívták a lányt, — mozgékony, karcsú, formás alakjával, élénk mandulavágású szemével valószággal — meghódított. Nagyokat kacagott, ilyenkor kivillogtak fehér fogai piros, keskeny ajkai közül. Minden szabad időmet társaságában töltöttem. Igen sokszor „véletlenül” találkoztunk. Megértettük és megszerettük egymást. A kikötőkben otthonosan kalauzoltam a fiatal lányt, megmutattam neki Palermo, Messina, Gibraltár nevezetességeit. Algir arab városrészében megbámultuk az arab nőket, akik különleges festékkel élénk pirosra festették körmeiket. Barbárságnak bélyegeztük ezt a primitív népszokást. Akkor még nem sejtettük, hogy néhány esztendő múltán a világ összes divathölgyei átveszik ezt az „undok, barbár” divatot. Csodálkozással láttuk, hogy itt a francia gyarmat nagy kikötővárosában senki sem dolgozik. Erőtelmes arab férfiak a kávéházak előtt szürcsölték feketéjüket és cigarettázva sakkoztak — a legnagyobb munkaidőben. Dolgozni? Minek? ... Ha kell, dolgozik az asszony, esetleg eladja saját lányát is az idegennek — jó arany valutáért. A fő, hogy meglegyen a mindennapi kávé és cigaretta.

A francia szuronyterror ellenére történtek ugyan arab megmozdulások, akadtak mindig harcosok, akik népüket ki akarták szabadítani a gyarmati elnyomottság bilincseiből, de vállalkozásuk legtöbbször a börtönben végződött.



Vagy ötven tengeri mérföldre voltunk New-York kikötőjétől, amikor Mr. Cox, az apa felkeresett és a szokásos how-do-you-do üdvözlés után egyenesen mellemnek szegezte a kérdést: hajlandó vagyok-e nőül venni leányát, miss Coxot?

— Még jó, hogy nem csókoltam meg... — gondoltam magamban, — mert az ilyen amerikai örült kucséber nem ismer tréfát...

Az apa nagy komolyan megígérte, hogy házasság esetén gondoskodik jövőmről, Clevelandban behoz a kórházba és garantálja a magán prakszist is. Sokat beszélt... Eszem ágában sem volt a nősülés. Zavarba hozott az öreg úr. Erre a támadásra nem voltam elkészülve. A védekezés sem volt könnyű.

— Nos? — kérdezte Mr. Cox és felhúzta szemöldökét. — Well?

— Most nem adhatok végleges választ, — makogtam zavartan. — Különbben is minden a különbözeti vizsga sikerétől függ... Miss Cox igen szimpatikus, nagyon tetszik nekem...

Aznap este búcsúbálat rendezett a purser. Nyomtatott, ízléses meghívókat osztottak szét az elsőosztályú utasok között. A meghívók névre szóltak. A hajó első osztályán egyetlen magyar utas utazott: egy közismert arisztokrata család tősgyökeres magyar tagja. Magas, szőke, sasorrú fiatalember. Emlékszem: feltűnő nagy orra volt.

A késő délutáni órákban felkeresett ez a dzsentrí és méltatlankodva panaszkodott:

— Képzeld, doktorkám, a bálra nem kaptam meghívót.

— No és? ... Menj el meghívó nélkül. Én sem kaptam ...

— Az más, kérlek alásan. Te a hajó alkalmazottja vagy. Mit gondolsz doktorkám, mért nem kaptam meghívót?

— Fogalmam sincs.

— De mégis: mit gondolsz?

— Semmit sem gondolok. A purser rendezi a bálát, ő küldi szét a meghívókat. Kérdezd meg tőle.

— Nem tudok angolul ... Kérlek doktorkám, beszélj a purserrel, — raccsolta könyörögve.

Addig nyugösködött, amíg végülis fölkerestem a pursert irodájában.

A gazdasági tiszt atléta termetű, vörö sarcú, szökés-vörös hajú ember, iratokba temetkezve ült íróasztala mellett.

— Miért nem kapott az egyetlen magyar utas meghívót? — kérdeztem a szokásos üdvözlés után.

— Magyar? Az a nagyorrú?

— Igen ... Talán tévedés?

— Nem tévedés! — nyomta meg a szót a purser és fáradtan nézett fel irataiból.

— Nem tévedés?

— Nem — mondotta és tovább lapozott.

— De hát mégis, mi az oka?

— Azért nem küldtem neki meghívót, mert — zsidó.

— Zsidó? — kérdeztem meglepetve.

— Nem látja mekkora orra van? Nekem biztos a szímatom ... azonnal felismertem a zsidót.

A magyar arisztokratának valóban hatalmas orra volt, de hát ...

Csak hosszas rábeszéléssel sikerült kieszközölnöm a névre szóló meghívót. Azon túl hideg udvariassággal kezelt a purser, mint aki pártját fogja egy zsidónak.

Ez volt az első eset, hogy angolok között antiszemizmust észleltem.

A hajóbálon Miss Coxot szórakoztattam. Szokásom ellenére táncoltam és a kelleténél többet ittam. Ügylátszik az ital megártott, mert éjjel körül megeredt a nyelvem, beszédes lettem. Miss Cox és néhány fiatal barátnője ült körülöttem a terem egyik sarkában. Útikalandjaimmal és adomákkal szórakoztattam őket. Előadásom tulajdonképpen Miss Coxnak szólt, akit ezen az estélyen, kivágott estélyi ruhájában — különösen szépnek és vonzónak találtam. A lány élénk érdeklődéssel, kissé nyitott szájjal hallgatta „hajmeresztő” kalandjaimat.

Közben, valami ártatlan kiejtési hibát követhettem el, mire az én szívszerelmem, Miss Cox, olyan éktelen nevetésben tört ki, hogy valósággal eltorzult az arca. A szívverésem is elállt. Az egész lányból csak egy kitátott száját láttam. Éppen így nevetett ki gyerekkoromban első szerelmem, Bakk Hilda is, amikor a kis kápolna előtt le-puffantam a bicikliről.

A nevetés átragadt a többiekre: valóságos nevető orkán zúdult felém. Lesújtottan ültem a forgószéken. Szédülés fogott el.

Zavarban voltam.

Az amerikai girl, Miss Cox, az én „sweetheart”-om kinevetett és még most is nevet egyre fokozódó erővel, teli tüdővel, kipirult arccal egy angol kiejtési hiba miatt. Egy semmi miatt... Az ő amerikai fülének hiba, az igazi angol figyelemre sem méltatta volna. Hányszor tudtam volna nevetni a lány orrhangú, lehetetlen amerikai tájszólása miatt? Ők persze azt hiszik, hogy az amerikai kiejtés a helyes... Pedig...

— Hát így vagyunk, Miss Cox, — gondoltam magamban. — Ez a lány legyen a feleségem? Hiszen a nászéjszakán is kinevet, ha az angol kiejtésben egy betűt mellé fogok... Egy gikszer és már kacag... Soha!

Felállottam és az egész nevető társaságot otthagytam. Még csak egy pillantást sem vetettem Miss Coxra. Azon nyomban kiábrándultam.

A hajó mélyén levő fertőző kórházam egyik helyiségében bújtam el és ki sem mozdultam onnan, amíg más-

nap reggel New-York kikötőjében az utolsó utas is el nem hagyta a hajót.

Hogy ezzel újabb meggondolatlanságot, őrültséget követtem el?

Ugyan ki tudna erre megfelelni?

Ki ismeri a szeszélyes sors útjait?

Annyi bizonyos, hogy Miss Coxot többé nem láttam...

New-Yorkban megtudtam, hogy röviddel azelőtt megváltoztatták a különbözeti vizsgák rendszerét: a vizsgát írásban kellett letenni.

Erre nem voltam elkészülve.

Ma sem vagyok tisztában: Miss Cox, vagy az írásbeli vizsga vette-e el a kedvemet a végleges amerikai letelepedéstől.

Egy biztos: nem lett belőlem amerikai orvos.

A CARPATHIA ES A TITANIC

Az Ultonia New-Yorkból braziliai vizekre hajózott különleges rendeltetéssel. Utasítás szerint a Carpathia megérkezéséig a Mauretaniára költöztem át. Az óriási luksuszshajó a Lusitania testvérhajója volt.

Mindössze tíz napom maradt a Carpathia érkezéséig. Újból bebarangoltam New-York jól ismert, szabályos utcáit. Színházakba, moziba látogattam el, amiből úgyszólván minden utcasarkon volt egy. Megnéztem néhány múzeumot, újból megbámultam a világhírű Brooklyn-hidat, a mutatványos ligetet Coney Islandban, a híres éjszakai fényreklámokat a Broadway felhőkarcolóin. Mondanom sem kell, hogy a reklámok között a Wright-féle rágógumi vezetett. Amerikában mindenki rágt a gumit, az utcagyerektől kezdve az elnökig fölfelé. A szenátus tagjai ülés alatt rágták a gumit és csak akkor szedték ki a szájukból, amikor felszólalásra került a sor. A new-yorki lapok: a Times, Herald és a többi, nagy lelkesedéssel írtak akkoriban Rooseweltről. Washington és Lincoln óta nem töltött be idáig egy államférfi sem akkora szerepet, mint Rough River Roosevelt. Ő irányította az U.S.A. külpolitikáját. A nagyeszű politikus, mihelyt bekerült a Fehér Házba, elkecsesedett harcot folytatott a népet kiszípolyozó amerikai trösztök ellen, amelyek szerinte a régi rablóvárak modern alakulatai. Jóllehet a nép és a sajtó Roosevelt mellett volt, a dollár-tröszt győzött, a zseniális Roosevelt vereséget szenvedett. Utóda, Taft hirdette ugyan a tröszt-

tök elleni háborút, de a kulisszák mögött kiegyezett velök...

A Carpathia menetrendszerű pontossággal kötött ki a new-yorki kikötőben. Ezer újabb magyar kivándorlót hozott az ígéret földjére. Parancsnoka Rostron kapitány a Cunard Line társaság legjobb tisztjei közé tartozott. Középtermetű, izmos, szikár negyvenes férfi volt. Apró, mélyen ülő, csillogó szemei örökösen figyeltek. Mozgékony, fáradhatatlan, józan ember, nem sokat beszélt, de amit mondott, annak súlya volt.

A hajóval érkezett meg a Carpathia magyar orvosa, Lengyel Árpád is, akinek ez volt az első útja. Lengyel doktor évtársam volt, a Rókus-kórházban dolgozott, jól beszélt angolul. Megismerkedtem a hajó állandó orvosai-val is. Doktor Frank Mac Gee volt az angol orvos, az olasz orvos neve: Vittorio Risicatto. Mindketten jóval idősebbek voltak nálamnál. A hajó tisztjei közt találtam a fiatal, magyar származású Ráth Istvánt. Már az első napokban megállapítottam, hogy a Carpathia legénysége és tisztikara különb, mint az eddig ismert hajók személyzete. A fegyelmezett legénység valósággal rajongott parancsnokáért, aki erre a népszerűsége rá is szolgált.

Ezerkilencszáztizenkettő április tizennegyedikén reggel szedte fel horgonyait a Carpathia és teljes gőzzel indult el Gibraltár felé.

A visszautazás kellemesnek ígérkezett. Már csak azért is kellemes, mert az ember kikerül New-York bábéli zűrzavarából és megnyugodva fogadja az Óceán csendje.

Fedélközi utasunk kevés volt. Időszaki olasz kőfaragó és építőmunkások utaztak vissza hazájukba. A magyar visszavándorlók legnagyobb része rokkant volt. főként akit gyógyíthatatlan betegsége miatt utasítottak ki az amerikai hatóságok. Az első és másodosztályon ezúttal is nagyrészt Olaszországba utazó turistákat, zárandokokat vitt a hajó.

Ragyogó tavaszi napsütés, enyhe áprilisi légáramlat. Valóságos kékutazás az angolok költségén. Unatkozni nem

lehet az óceánjárón: a nyílt, végtelen Óceán ezernyi változatos szórakozást nyújt. A kevés orvosi munkát Lengyel doktor végezte el. Megállapodás szerint Rijekában leváltom őt és még egy utat teszek Amerikába.

Megbarátkoztam a hajó főmérnökével is, aki gyakran vitt le a gépházba és magyarázta a gépek működését. A hajó mélyén elnéztem a feketearcú fűtők emberfeletti munkáját, szívesen segitettem nekik, hiszen erőmből, időmből tellett. Sokszor gyönyörködtem az angol gépeszek szakavatott, nyugodt, egyenletes munkájában.

Az első nap délutánján fedélzeti golf játékkal szórakoztunk, este a hajó tisztikara az osztrák „Laura” hajó tisztjei ellen Marconi útján sakkmérkőzést bonyolított le. A Laura, az osztrák Lloyd hajó kétezer mérföldre volt tőlünk. A drótnélküli táviró útján lejátszott sakkmérkőzést a Carpathia személyzete szerencsésen — elvesztette. Az elvesztett mérkőzés után a Carpathia Marconi-tisztje külön mérkőzésre hívta ki a Laura szikratáviróasztát.

Az elvesztett sakkversenyünk után felmentem a parancsnoki hídra. Megnéztem az órát, pont tizenegy óra volt. Nagy meglepetésemre magát Rostron kapitányt találtam a hidon. Tudtam, hogy Rostron józan ébersége szoros összefüggésben áll az úszó jéghegyekkel, amikről rádiós-tisztünk a nap folyamán jelentéseket kapott.

Eddigi utaimon még nem láttam úszó jéghegyet. Veszedelemes úszó torlaszok ezek, amiknek csak elenvésző kis része látszik ki a tengerből. A ködös áprilisi hónapokban különös veszélyt jelentenek az úszó jéghegyek.

Enyhe köd ült az óceánon. Mint valami szürke lepel borította a csendes vizet. Hajónk sárgafényű reflektorokkal világított előre és állandóan túlkölt. Alvásról szó sem lehetett.

Ejfélkor feküdtem le, egy órákor még olvastam. Ügylátszik a könyv altatott el, a villany égve maradt.

Hajnali két órákor a steward kopogott ajtómon:

— Alarm! Alarm!... Mindenki a fedélzetre! — Magamra kapkodtam ruhámat és fázósan rohantam fel. Fogaim vacogtak az izgalomtól. Az utasok közül többen

mentőővvel jelentek meg a fedélzeten... Marconi-tisztünk S. O. S. jeleket fogott fel a Titanicról, a White Star Line új luksuszhajójáról.

A Carpathia irányt változtatott: kelet helyett északra fordult.

Rostron kapitány vezényelt a parancsnoki hídon. Sárga sugarak kémlelték a sötét, ködös vizet. Nagy élénkség volt a fedélzeten, a matrózok a mentőcsónakok körül foglalatostkodtak.

A Titanicról csak annyit tudtam, hogy az ötvenöt-ezer tonnás hajókolosszus az angol hajóipar legújabb büszkesége és hogy ez volt első óceáni útja.

Kilencszáztizenkettő, április tizenöt hajnala.

Lassan virradt. Enyhe északi szél bodrozta az Óceán végtelen vizét. A nyirkos köd lassan foszlott szét, olyan volt, mint egy óriási rongyos, szennyes lepedő. A horizonton nem mutatkozott hajó. Kéményfüstnek nyoma sem volt. A látóhatár lassan kitisztult.

Öt óra körül a távcsővel felszerelt első tiszt csónakokat fedezett fel a horizonton.

A hajótöröttek voltak. De hol van az óriási hajókolosszus, a Titanic?

Teljes gőzzel dolgoztak a gépek, a hajó felfokozott sebességgel haladt abban az irányban, amelyben a kis, szétszórta, mozdulatlannak látszó pontocskák úsztak a vízben. Hat óra volt, amikor hajónk megközelítette az első három mentőcsónakot.

A Titanic eltűnt.

Mély megdöbbenéssel állapítottuk meg, hogy a mentőcsónakok félig üresen közeledtek felénk. Nők és gyermekek, parafával bélelt mentőruhákban, összebújva ültek a padokon, fázósan, kimerülten. Fejükön, hátukon tarka kendő, takarók. Minden csónakban két-két matróz ült evezőkkel. A hajó egyik oldalán csigák és kötelek segítségével húzták fel a mentőcsónakokat, a másik oldalon leeresztették a vízre a hajó lépcsőzetét és itt vették fel a hajótörötteket.

Csakhamar megtelt a Carpathia fedélzete didergő, síró asszonyokkal és gyermekekkel. A legnagyobb részük munkásasszonynak látszott, de köztük estélyiruhás nők is fagyoskodtak könnyű kendőkben, sálakban. Az asszonyok összebújtak, remegtek és egymást átölelve sírtak. Siratták elvesztett hozzátartozóikat, akiktől még elbúcsúzni sem volt idejük. A kimerült hajótörötteket beterelték az éttermekbe, forró teával és meleg takarókkal látták el őket. Közben egyre szaporodott számuk: már ötszázan voltak. Rostron kapitány tovább kutatta a tengert, már magasan állott a nap, amikor az utolsó csónak utasait is felvették a fedélzetre.

Akkor már tudtuk: a Titanic elveszett. A hajótöröttek még reménykedtek. Ideig-óráig sikerült eltitkolni előttük a szomorú valóságot.

Orvosi munka csak annyi volt, hogy segítettünk a hajótöröttek ellátása körül. Segítettünk a pincéreknek, a stewardoknak, akiknek a mentési munkálatok körül orosz-lánrészük volt. Összeolvastuk a megmentetteket: pontosan hétszázöt hajótöröttet vett fel a Carpathia. A megmenekült matrózok szerint a Titanicon kétezerkétszáz személy utazott, beleértve a személyzetet is. Másfélezer ember lelte halálát a hullámsírban.

Lassanként fény derült az igazságra, a katasztrófa igazi okára.

A White Star Line hajóstársaság igazgatója is a csodahajón utazott és azt az utasítást hozta magával, hogy a Titanicnak első útja alkalmával rekordot kell döntenie. Meg kell szerezni a társaság számára az Óceán kékszalagját. A vándordíj a rivális Cunard birtokában volt a Lusitania révén.

Bál volt a Titanicon, búcsúbál, amelyen a kapitány és a tisztikar is résztvett. Az ünnepi táncmulatság természetesen az elsőosztály helyiségeiben zajlott le, ahová erre az első útra csak kiváltságos, befolyásos emberek juthattak be: művészek, politikusok, milliomosok. A Titanic megmenekült matrózai elmondották, hogy a megfigyelő ór idejében jelentést tett a veszélyről, a jéghegyek kö-

zelségéről, de a hajó kapitánya és a társaság igazgatója kiadta a parancsot: végsőkig kell fokozni a sebességet. Közben leszállt a köd, szólt a zene, állt a bál, folyt a pezsgő. Különösen a hajó kapitánya volt elemében. Siker esetén nagy díjat helyeztek neki kilátásba.

Ötszáz tengeri mérföldre a cél előtt megtörtént a katasztrófa. A teljes sebességgel haladó luxushajó, a technika csodája, az angol hajóépítés remeke jéghegybe ütközött. A hajó orra kettévált és a hajó azonnal süllyedni kezdett. Pár perc multán a gépház robbanása rázkódtatta meg a levegőt. Húsz mentőcsónak volt a fedélzet peremén elhelyezve, de a nagy pánikban nem használták ki valamennyit és a leeresztett csónakokban még legalább háromszáz ember számára lett volna férőhely. A mentőcsónakok közül háromnak még az evezői is hiányoztak. A legtöbb megmentett nő szegény munkásasszony volt. Az elsőosztályú utasok között két amerikai milliomosnő is utazott: Mrs Astor és Conntes of Rothés. Astor, a híres new-yorki pénzember elpusztult.

Igy esett másfélezer ember a könnyelműség és dicsvágy áldozatául. A jeges hullámsírban lelte halálát a Titanic kapitánya is, a társaság igazgatója, néhány művész, gazdag ember, pár száz angol munkás és a hajó csaknem teljes személyzete.

A Carpathia másfél napi késéssel fordult vissza New-Yorkba a hajótöröttekkel.

Óriási, izgatott tömeg várta a dokkok körül a Carpathiát, de az ünneplés elmaradt, elrontotta a parton álló hozzátartozók jajveszékelése.

Rostron kapitány a hivatalos jelentés leadása után újból kiadta a parancsot az indulásra.



A hős Rostron kapitány ünneplése elmaradt, de a nyílt tengeren — szegény Marconi-tisztünk — nem győzte felvenni távíróján a szerencsekívánatokat.

Az olasz orvos, a szakállas Risicatto Nápolyban maradt családjánál, Fiumében pedig leváltottam doktor Len-

gyelt, hogy a Carpathia fedélzetén újból megtegyem az utat vissza New-Yorkig.

Május első napjaiban szedte fel horgonyait a legenda Carpathia Fiume kikötőjében, hogy újra nekivágjon a nagy útnak és újabb magyar kivándorlókat vigyen ki az Újvilágba. Közel ezer lélek kapott helyet a fedélközön, legnagyobbbrészt magyar földművesek, de szép számmal voltak köztük horvátországi és líkai munkások is. A szokásos szlovákiai kivándorlók ezuttal elmaradtak.

A lapok hetek óta foglalkoztak a Titanic világraszóló katasztrófájával, sokat cikkeztek Rostron kapitányról, egyetlen bajuk az volt, hogy a kapitány arcképét sehogy sem tudták beszerezni. Mint érdekességet jegyzem fel, hogy a külföldi lapok ezen úgy segítettek, hogy Rostron fényképe helyett egész más hajóskapitány képét hozták.

Annál nagyobb volt a fotóriporterek, filmezők rohamozása, amikor a Carpathia újból kikötött New-Yorkban. Csak szigorú karhatalom mentette meg hajónkat a kíváncsi közönség és a fotóriporterek előzőnlésétől. De Rostron matrózai is keményen álltak az őrségen, hogy avatatlan egyének ne kerüljenek Rostron kapitány elé. Mindenki látni szeretne volna a hős kapitányt. Rostron pedig legszívesebben Liverpoolban élő feleségét és három gyermekét szeretne volna látni.

A rengeteg távirat, garmadával érkező levelek, üdvözlések, ajándékok között megérkeztek New-Yorkba az első kitüntetések is.

Rostron egyszerre öt kitüntetést kapott. Ezek: 1) — Az amerikai U.S.A. aranyérme, 2) — United States Government nagy aranyérme, 3) — Shipwreck and Humane Society Liverpool aranyérme, 4) — A White Star Line aranyérme, 5) — Budapest nagy ezüstérme.

Pénzajándékok: A New-York Evening és az American együttes gyűjtése tízezer dollár. — A White Star Line jutalma: száz guineas. A Cunard Line jutalma harminc font és külön a kapitány kéthavi fizetése. Tízezer dollárt adott a „Titanic Survivors Comity”. Ezenkívül további gyűjtések útján is hatalmas összegeket kapott. Megható volt a

megmentett hajótöröttek küldöttsége. Egy óriási ezüst serleget adtak át a kapitánynak, életük megmentőjének. A serlegen ez a felírás olvasható:

Presented to Captain A. H. Rostron, Commander of the R. M. S. Carpathia. In grateful recognition and appreciation of his heroic and efficient service in the rescue of the survivors of the Titanic.

On April 15 th 1912.

And of the generous and sympathetic treatment he accorded on his ship. — From the survivors —
of the Titanic's.

(Ajándékol A. H. Rostron kapitánynak, a R. M. S. Carpathia parancsnokának. Hálás elismerés és megbecsülés a Titanic hajótörötteiért végzett hősie és eredményes munkájáért. Külön köszönet a nagylelkű és gyengéd bánásmódért, amiben a hajón részesültek a Titanic hajótöröttei.)

A hajó teljes személyzete emlékérmét kapott az amerikaiaktól és kétszeres fizetést. Az érme egyik oldalán Neptun, alatta a Carpathia domborművé mása, három mentőcsónakkal az előtérben. A háttérben jéghegyek láthatók. Az érme másik oldalán a következő felírás olvasható:

Presented
to the
Captain
officers and crew
of
R. M. S. Carpathia
in recognition of the gallant and heroic services
from the survivors
of the
S. S. Titanic
April 15 - th 1912

(Ajándékol a Carpathia tisztikarának és legénységének. Elismerésül a bátor és hősie szolgálatokért. A Titanic hajótörötteitől. 1912 április 15.)

Az emlékérmeket Rostron kapitány osztotta szét. A szerény érmet, — viszontagságos életemen át — a mai napig sikerült megőriznem. Emlékeim között őrzöm azokat az eredeti fényképeket is, amelyeket a Carpathia fedélzetén a hajótöröttekről készítettek. A képeken látható, hogy a mentőcsónakokban még sok a férőhely. A nagy pánikban nem várták meg, amíg a csónak megtelik, gyorsan leeresztették a vízre. Megőriztem Rostron kapitány és Mac Gee, az angol orvos fényképeit is, amint New-Yorkban ötórai teára indultak a milliomos Astor özvegyéhez.

Ennek a története a következő:

A fiatal özvegy dollármilliomosnő meghívta a kapitányt és az angol orvost az ötödik avenuen levő pazar palotájába. Rostron zárkózott, szerény ember volt, aki csak a hajóján érezte jól magát. Nem szerette a zajos társaságot. Nem szívesen tett eleget a „szárazföldi” meghívásnak. Egyenruhában nem mehetett, előszedett tehát valahonnan egy öreg, kopott civilruhát, fejébe nyomott egy Girardi szalmakalapot és az orvossal együtt beültek egy öreg taxiautóba. Az orvos ruházata még szánalmasabb volt. Arra emlékszem, hogy a nadrág az enyém volt. Nem szívesen mentek látogatóba a milliomos márványpalotájába. Azt hiszem, ha lehetett volna, egy-egy foghúzással megváltották volna a vizitet. Az épület előtt egy csomó fotóriporter várta őket és legnagyobb megrökönyödésükre ott az utcán nyilatkozniok kellett a lapok részére. Természetesen Mrs. Astor csődítette oda az újságírókat. Az egész ötórai tea arra való volt, hogy Mrs Astor megajándékozhassa a kapitányt és az angol orvost. Rostron aranyórát, Mac Gee pedig egy arany cigarettatárcát kapott ajándékul.

Mire az ötórai teáról visszatért Rostron kapitány a hajóra, már ott várta a nyugatamerikai aranyásók küldöttsége. Egy gyermekfej nagyságú aranyat hoztak „emlékbe” a hős kapitánynak.

Mondanom sem kell, hogy a Carpathia fiatal szikratávirásza is kivette részét alaposan az üdvözlésből és jutalmakból. Nagy pénzjutalmakat kapott a különböző egyesületektől, magánosoktól, az amerikaiak arany emlékérmekért.

mén kívül. Maga a Marconi-tiszt későbbi tengeri útunkon mosolyogva mesélte el, hogy az S. O. S. jelzések felvétele — véletlen műve volt.

Az emlékezetes, elvesztett sakkmérkőzés után az éjjeli órákban szikratávíró útján „revans” sakkpartikat játszott a győztes Laura hajó Marconi tisztjével. A mérkőzés elhúzódott éjjelen túl és így figyelhetett fel a Titanic segélyt kérő S. O. S. jelzésére.



Az Óceán közepén jártunk a Carpathiával, útban kelet felé, Gibraltár irányában. Egyhangú napok voltak ezek, amiket csak Rostron kapitány társasága tett változatossá. A kapitány kérésére rendeztem a levelek és táviratok tömegét és napokon át valóságos fordítói munkát végeztem.

Egyik nap reggelén a hajóácsokkal szorgalmasan dolgozott a kapitány. Az ő kezében is ott villogott az ácsok szekercéje. A fedélzet egyik fedett, öblös padját alakították át mentőcsónakká. A pad köré köteleket erősítettek. Hat ilyen óriási fedett pad került átalakításra.

A különben szófukar Rostron kapitány maga mellé ültetett és valóságos előadást tartott:

— Azt nézi, úgy-e doktor, hogy mit fabrikálunk? Nos: kisegítő mentőcsónakokat. Tanultam a Titanic katasztrófájából. Húsz mentőcsónak volt a halálhajón. Többnek nincs hely, de többet nem is bír el a hajó terjedelme. Egy csónak legfeljebb ötven személyt vehet fel. Számoljunk: hússzor ötven az csak ezer. Tehát hajószerencsétlenség esetén ezerötszáz ember mindenképen halálra van ítélve. A katasztrófa következtében beállott pánik lehetetlenné tette a csónakok teljes kihasználását. Ezen a szörnyű bajon akarok most segíteni azzal, hogy a fedélzeten található összes padokat — mentőcsónakokká alakítom át. Ezenkívül máris készítettünk négy tutajt, hogy ezáltal is segítsünk a szörnyű mizérián. A Titanic gépházának robbanása, a villanyszolgálat teljes szünetelése csak fokozta a pánikot.

Elgondolkozva gyújtott cigarettájára:

— Még így is háromszáz ember részére nincs menekvés az én hajómon — mondotta Rostron kapitány és apó, éles szemével a horizontot kereste.

Rostron kapitány Nápolyban partra szállt, helyette Dowd kapitány, a Carmania volt kapitánya vette át a Carpathia parancsnokságát. Mr. Rostron Londonba utazott, hogy kihallgatásával befejezhessék a Titanic ügyében megindított vizsgálatot.

A hajó személyzete fájó szívvel búcsúzott tőle, fájt Rostron távozása, viszont örömmel gondoltunk arra, hogy a hős, hosszú hónapok után, viszontlátja feleségét és három fiát.

— — — — —
Hajóm, — legkedvesebb hajóm, — a Carpathia, amelynek fedélzetén olyan felejthetetlen heteket töltöttem, símán kötött ki a fiumei kikötőben. Pestre utaztam, ahol nagy meglepetésemre a belügyminisztérium egészségügyi osztályának sürgős megbízó levele várt: kolera-orvosnak rendeltek ki az Aldunára, Orsovára. Az indokolás rövid volt. Kezeltem már kolerás betegeket és gyakorlatom van a járvány elfojtása körül. Az állásra nem akadt más jelentkező. A dotáció olyan magas volt, hogy lehetetlen volt visszautasítanom. Mindössze három napi pihenőt kaptam.

AZ ALDUNÁTÓL A — BOSZPORUSZIG

Elutazásom előtt meglátogattam rokonaimat és barátaimat. Nagyanyámat leányai tartották el, nem szorult segítségemre már évek óta. Szeme meggyengült, csak a hangomról ismert rám.

Barátaim lelkesen fogadtak. Kitörő örömmel üdvözölt Kosztolányi Dezső is. Azt hittem annak örül, hogy újból életben lát. Kiderült, hogy kalandos utazásaim nem is érdekelték. A szája körül egy kis ártatlan pattanás volt:

— Ide nézz kérlek, — raccsolta ijedten, — nézd meg ezt a sebet az ajkamon. Nem vérbaj ez? Mert ha az, öngyilkos leszek.

Megnyugtattam, semmi az egész.

— De őszinte légy . . . Ne csapjál be.

Újabb megnyugtató.

— Esküdjél!

— Becsületúristenemre!

Áradozva beszélt legújabb szerelméről: egy isteni szobalányról.

— Ezeket a szobalányokat imádom. Életem legnagyobb szerelme — szobalány volt. Édes, egyszerű, nem komplikált egyéniség, nem fárasztó, üdülök mellette. Nincsenek gátlásai . . .

Búcsúzáskor még mindig megnyugtatót várt, hogy a pattanásból nem lesz vérbaj.

Csáth Gézá, legkedvesebb barátomat és évtársamat a Moravcsik-féle elme- és idegklinikán kerestem fel.

Csáth abban az időben fejezte be „Janika” című színművét, amelyet a pesti Magyar Színház fogadott el. Nagy sikere volt Pucciniről írt tanulmányának és a „Délutáni álom” című novelláskötetének.

Akkoriban történt, hogy Moravcsik tanár első tanársegédje bepanaszolta főnökének a „bolondos” Csáth doktort. Valósággal: beárulta.

— Képzeld, tanár úr, — mondta méltatlankodva, — ez a hóbortos Csáth Géza az elmebetegek kórtörténetét párbeszédes formában írja. Azt hiszi talán, hogy ez is novella, vagy színdarab.

— Nem értem ... — mondta a tanár. — Párbeszédes formában?

— Igen ... tanár úr. Kikérdezi a betegeket és a válaszokat szóról-szóra beírja a kórtörténetbe. Mintha beszélgetnének. Botrány!

Moravcsik, a tudós elmeorvos, bekért néhány ilyen Csáth-féle beteglapot és áttanulmányozásuk után el volt tőlük ragadtatva. Csáth Géza dícséretet kapott és előléptették. Azontúl az elmeklinikán a kórtörténeteket párbeszéd formában írta maga a tanársegéd is.



Párnapos pesti tartózkodásom után leutaztam az Al-dunára, Orsovára.

Akkoriban nagyobb falu volt Orsova. Éppen vasárnapi napon érkeztem. Mély csend borult a községre. Lányok kikeményített szoknyákban, ékes hajviselettel vonultak a templom irányában. Halkan beszélgettek. Fialat legények peckesen lépkedtek nyomukban. Az ünnepi csendet egy kövérkés, rosszul öltözött, idősebb bácsi éktelen köhögése zavarta. Szivarral a szájában járt a köves úton szünni nem akaró köhögésével. Szinte fuldoklott.

Az egyik ácsorgó legénytől megkérdeztem:

— Kicsoda ez a köhögős bácsi?

— A körorvos úr, — válaszolt a legény és csodálkozva nézett rám, idegenre.

Így ismertem meg a körorvost. Ott az utcán mutatkoztam be neki. Azon nyomban karon fogott és máris vitt a járványkórházba. Boldog volt, hogy megszabadult a kolerás betegektől. Egész úton köhögött, majd megfojtotta a köhögés, de a szivar szüntelenül a szájában füstölt.

— Húsz éve köhögök éjjel-nappal, — mondta rövid lélekzetű hangján és levegő után kapkodott. — Már nem is szedek orvosságot. Olyan ez a köhögés, mint a hű kutyá... Ha néha el is hagy egy kis időre, végül hűségesen visszatér.

Közel hat hónapot töltöttem az Aldunán a Vaskapu szomszédságában. Ennyi idő kellett a kolerajárvány leküzdésére.

Szabad időmben kirándultam a Vaskapuhoz, a Duna sziklaszorosához, ellátogattam a kies Senki szigetére, amelyről Jókai Aranyemberében oly szép és költői leírást ad. Ez a sziget akkor török tulajdon volt. Ada-Kaleh sziget török lakossága dohány csempészetből élt.

Koleraorvosi kiküldetésem véget ért. Az utolsó napon váratlan meglepetésben volt részem: elsőosztályú szabadjegyet kaptam Románián át Konstantinápolyig, hozzá nyolcnapi díjtalan ellátást a konstantinápolyi Kummer szállodában. Ez volt a szomszédos államok jutalma. Hogy ki eszközölte ki az utazást, azt nem sikerült megtudnom.

A romániai Konstanza kikötőben szálltam hajóra, kilencszáztizenkettő decemberében. A román hajó kicsiny volt és fehér, a Fekete-tenger hullámos és a kapitány — részeg.

Jó egynéhány tengeri kalandot éltem eddig át az Adrián, a Földközi tengeren és az Atlanti-Óceánon, de ilyen viharos éjszakában még nem volt részem.

Koromfekete, ködös éjszaka volt. A hajó félúton a nyílt tengeren egyszerűen megállott. A gépek elnémultak, a hullámok úgy dobálták a zsufolt hajót, mint egy úszó falevelet. Sem előre, sem hátra. Lassan körben forogtunk. Az idő éjfél körül járt. Csikorgó hideg volt. Valaki azzal vigasztalt, hogy a Fekete-tenger mindig ilyen viharos.

A kis köpcös, fekete borostás arcú kapitány tökrészeg volt és rekedten orditozott. Hogy mit, azt saját emberei sem értették. Aztán megint ivott és ordított, később ordított és ivott. Az utasok rémülten néztek egymásra, a nők sírtak, a férfiak káromkodtak. A kapitány időnként töltött revolverrel hadonászott. Csaknem valamennyi utas megbetegedett. A pincérek óriási sárgaréz edényeket hozdostak körül, de nem győzték a munkát.

Fáradtan ácsorogtam a fedélzet egyik védett szögletében. Nem voltam beteg, de a megsemmisülés érzése vett erőt rajtam. Valami halálfélelem, amelynek mottója a fülemben csengett: „itt kell elpusztulnod a Fekete-tengeren”. A csípős szél a fülembé dudálta: „otthon maradtál volna”.

Milyen nyugodtan horkolnak most otthon barátaim a fűtött szobában, én ugyanakkor jeges tust kapok a felcsapódó hullámoktól. Most fordultak a másik oldalukra a meleg ágyban, én meg a hajó forgásának megfelelően fordultam, hogy a hideg szél ne járja át fagyott csontjaimat. A társalgó tömve volt betegekkel. Levegőjében pálinka, füst, izzadság és savanyú hányadék-szag keveredett össze.

Hajnalba lecsillapodott a tenger és a részeg kapitány bevonult fülkéjébe.

Kora reggel már kisütött a nap és mintha mi sem történt volna az éjszaka, „lukszus”-hajónk símán besiklott a Boszporusba.

A szörnyű éjszakai kaland után ezeregyéjszaka mesevilágában úszott a hajó. Csodás látványban volt részem, amihez hasonlót még álmomban sem láttam. Gyermekekorom keleti meséi elevenedtek fel a leggyönyörűbb, legszínesebb változatban. Ilyen csodára nem számítottam. Még a fekete, részeg kapitánynak is megbocsátottam mindent és boldog voltam, hogy e fenséges látványban gyönyörködhettem. Felejthetetlen élmény marad bennem: a csodaszép Boszporusz.

Konstantinápoly.

Franciaországban, Párizsban, New-Yorkban egyetlenegy esetben sem igazoltattak. Itt azonban gondosan átvizsgálták irataimat és egyre újabb igazolásokat követel-

tek tőlem. Szegényes holmimat alaposan átkutatták. Azután a szakállas vámtiszt a fülembe dörögte törökös-francia nyelven:

— Fizessen húsz koronát aranyban... — és kézzel-lábbal hadonászott, csóválta a fejét és erősen csámcsogott.

Azonnal átvettem a gesztusokat, kézzel-lábbal magyaráztam, ráztam fejemet és törökösen visszacsámcsogtam. Megmagyaráztam, hogy utazásom a román-török hatóságok jutalma és mint ilyen, teljesen díjtalan. Nem fizetek egy vasat sem.

Még egy fekete, tüskésarcú vámtiszt jött be, megindult a tárgyalás. Vizsgálták, csörgették papírjaimat.

— Tíz koronát fizet és mehet, — így szólt a döntés.

Újabb hangos tiltakozásomra hozzánk lépett még egy kormosarcú rendőr is.

— Öt korona, — mondta ki a végső véleményt és legyezőszerűen széttárt ujjait orrom elé tartotta.

Kifizettem az öt koronát, amiről nyugtát nem kaptam, de annál több csámcsogást. Örültem, hogy megszabadultam tőlük.

Neki indultam a hegynek, a szállodám felé vezető úton. A Pera városrészben találtam a hotel Kummerert, ahol tudtak már érkezésemről. A szállodai szobában nem volt kályha. Azt mondták, itt nem szokott hideg lenni. Odakünn erősen havazott, majd megfagytam. Télkabátban aludtam.

Ha valaki ma megkérdezné, mit láttam valami szépet, érdekeset a török fővárosban a hatalmas Szófia-mecseten, mosékon, palotákon és cikornyás díszkapukon kívül, azt felelném, hogy életem legszebb asszonyát láttam a perai városrészben.

Az egyik áruházban valami emléktárgyat vásároltam. Alkudtam a tulajdonossal. Ötszázat kért és én már — ötvenet ígértem. Menni akartam, de erősen markolta kabátom ujját. Belátta, hogy „komoly” vevővel van dolga. Éppen kétszázötvenre engedte le, amikor egy gyönyörű, elegáns török nő lépett be a bazárba társalkodónője kíséretében. Most már nem kellett fogni a karomat... Szin-

te beleszédültem a nézésbe. Elbűvölten bámultam: eleven Vénusz török kiadásban. Valami csekélységet vásárolt. Csak egyetlenegyszer nézett rám mélytűző szemével, azután mosollyal ajkán — távozott. Ennek a tökéletes szépségű fiatal nőnek egyetlen pillantása volt legnagyobb törökországi élményem. Monna Lisa mosolya elég volt nekem egy életre. Mondanom sem kell, hogy a nyúlánk, karcú, barna hölgy hamvas arcát nem borította fátyol. Gumikerekű hintóba szállt és eltűnt szemeim elől.

Soha többé nem láttam, de mosolya még ma is előtttem van...

Elutazásom előtt a szokásos „baksis” kiosztásakor beszedbe elegyedtem a szálló portásával. Arról volt híres, hogy tíz nyelvet beszél — tökéletesen. A tíz nyelv között volt a magyar is.

Levizsgáztattam. Kiderült, hogy „perfekt” magyar nyelvtudása ebben a pár szóban merült ki:

— Keszenem szepen... Kerem szepen... Jo napot.

Megnyugtató, kellemes érzéssel hagytam el a török fővárost. Milyen szerencsés voltam, hogy nem tizennégynapos ingyenes tartózkodást kaptam a török kormánytól.

A BÉKE UTOLSÓ ESZTENDEJE

Tizenhárom június elsején léptem ki a dunajobbparti kórházak kötelékéből és miután néhányezer korona kellemetlenül nyomta zsebemet, elhatároztam, hogy hat év után újból ellátogatok Salzburgba egy kis pihenésre. Valami húzott oda. Talán a város és környéke, de lehet, hogy valamelyik kis osztrák lány, már nem emlékszem.

Annyi bizonyos, hogy csalódtam Salzburgban. Ez egészen más város volt, mint ahol huszonegyéves koromban katonáskodtam. Minden olyan rideg, fásult. A pincér únott és fáradt, az üzleti kiszolgálólány nem csacsogott olyan kedvesen éneklő hangján. Búcsúzáskor nem mondta: „áté” A Dóm harangjátéka elnémult, a várba vezető lift sem működött. A Salzach folyó medre a szárazságtól olyan keskeny volt, mint egy patakocska. A hellbrunni szökőkutak vízhiány miatt nem működtek. A Mirabellkert sem volt olyan üde, mint valaha, a lombszínház kulisszái lehervadtak, kiszáradtak, pókhálókka voltak teletűzdelve. Végül a kislány, aki érdekelt, a kis salzburgi lány pár héttel ez előtt férjhez ment Münchenbe.

Esett az eső azon a napon, a híres salzburgi, egyhangú zsinóreső. Menekültem a városból. De hova meniek, ahol nem látok embert, nem hallok a tenger morajlását és ahol kedvemre kipihenem magamat? Eszembe jutott a bajor Chiem-see egyetlen kis szállodájával. És csak egy ugrásra van ide. Talán egy óra vonaton. A Chiem-tó partján kivettem egy vízre néző kis szobát. Mindjárt az első napon bebarangoltam a környéket, megcsodáltam II.

Lajos bajor király félbemaradt kastélyát, aztán ellátogatam a Starenbergi-tóhoz, amelyben csónakázás közben megölték az örültnek tartott királyt. Úgy mondják, véletlenül esett a vízbe. Mindez akkor történt, amikor a fiatal király versaillesi mintára készült kastélya félig elkészült.

Másnap kissé szemerkélt a zsinóreső és így a szálló előcsarnokában tartózkodtam. Unalmamban az ablakon át néztem az esőt, elolvastam a portás tábláján kifüggesztett „vendégek névsorát”. Egy magyar név tűnt fel: Dióssy Béla és neje. Ugyan ki lehet ez a különc magyar, aki a feleségével itt, ezen az eldugott kis helyen búvik meg? ... Nem mondom: szerelmespárok részére alkalmas hely, kívánni sem lehet jobbat. A név után ott állt: Budapest. Tehát Pestről menekültek ide. Bizonyára keresik a csendet.

Azzal átmentem a szállóval szemben lévő tornaépületbe, az úgynevezett Zander-intézetbe. Itt a nagyteremben a szállodai vendég mindenféle sportot űzhetett tökéletes gépek segítségével. Gondoltam: egy kissé megropogtatom elernyedtt izmaimat. Az ablak előtt, háttal a bejáratnak, egy férfi „evezett” ingujjra vetkőzve — nagy igyekezettel. Amikor alaposan kifáradt, lihegve fordult felém: Ady Endre volt. Nem ismert meg, vagy nem akart megismerni. Üdvözöltem és emlékeztettem a Budapesti Napló és Városmajor-szanatóriumbeli ismeretségünkre. Hangja a szokottnál is fátyolosabb volt. Kedvetlennek, életúntnak találtam. Megígértem, hogy titokban tartom tartózkodási helyét.

Ígéretem a mai napig meg is tartottam.

Tehát Ady volt a titokzatos magyar vendég: Dióssy Béla. Megjegyzem, hogy akkor a költő még nőtlen volt. A „feleség” Léda asszony volt, akiről nem adok részletes leírást, nehogy Ady rajongói kiábránduljanak. Erős volt, kövér, magasabb, mint a költő, haját vörösre festette. Naponta csónakáztak a tavon, a költő evezett. Léda asszony a kormánynál ült.

Itt, a Chiem-see parján láttam utoljára Adyt.

Párnapos bajorországi tartózkodás után visszautaztam Pestre. Katonai behívó várt lakásomon. Úgy látszik, hogy a K. u. K. hadügyminisztérium is gondoskodni akart, hogy életem ne legyen egyhangú. A katonai behívó egyhónapos gyakorlatra hívott — Kecskemétre.

Hadnagy-orvosi rangban vonultam be a kecskeméti huszárokhoz. A gyakorlat abban állott, hogy reggelenként „maródi-vizitet” tartottam a huszárkaszárnyában, utána pedig a csapatkórházban dolgoztam mint alorvos.

Kórházi főnököm egy kopasz, kövér, aktív törzsorvos volt. Elárulom: életemben ilyen buta, makacs, bogaras orvossal nem volt dolgom. Ismertem gyengeelméjű ifjút, aki nagy kinnal leérettségizett és még nagyobb kinnal ledoktorált. De az én törzsorvosom ostoba, maniákus volt és — szívtelen. Legfőbb gondja a kórház vasrácsos kapuja volt. Munkaközben is folyton a kaput figyelte az ablakon keresztül és ha valaki nem csukta be, a delikvenst magához citálta és megbüntette. Tehát: kórházi működése a kapu megfigyelésében merült ki.

A „látogatás” abból állott, hogy a betegek felállottak szép sorjában az ágyak lábánál. Egy vonalba, mint a lénia. Amikor elvonult előttük a törzsorvos, sorra kiáltották: gut... gut... gut. Jelentették, hogy jól vannak. Ha valamelyik panasszal fordult hozzá, azt azonnal kidobta a kórházból és csapatjához utalta.

Engem is csak addig tűrt, amíg nem jelentettem, hogy rossz a koszt és kicsikék az adagok. Azonnal letorkolt és bezárással fenyegetett. Önálló véleményt nem nyilváníthattam a komolyabb betegekről sem. A lázas betegek közt feküdt egy cseh állatorvosnövendék is. Szegény fiú állapota egyre romlott. Feltűnt nekem, hogy a diák már harmadik hete lázas. A délutáni vizit után alaposan megvizsgáltam, megcsapoltam a mellkasát. Genyes váladékot kaptam. Genyes mellhártyagyulladás fejlődött ki és sürgős műtetre volt szükség. Egyedül ezzel lehetett megmenteni a fiatal diák életét.

Másnap beszámoltam a törzsorvosnak a leletről. Azt hittem, dicséretet kapok. Ehelyett rámtámadt:

— Honnan tudja maga a diagnózist olyan pontosan?

— Megpungáltam, — feleltem. — Itt van a kapott geny a kémcsőben. Tessék...

— Micsoda? — förmedt rám és vizes szemei vérben forogtak. — Ki engedte meg magának a beavatkozást, himmel sakrament.

— Kérem, törzsorvos úr, diplomás orvos vagyok. Azt hiszem...

— Ne higgyen semmit! Maga most nincs civilben... Most katona és várnia kell a parancsra.

— Itt sürgős műtétre van szükség, különben a beteg elpusztul.

— Haha!... Elpusztul! És kié a felelősség, ha elpusztult? Az enyém. Majd megtanítom én magát katonai fegyelemre! Lecsukatom, hogy fekete lesz...

De már ott is hagyott engem és kipirult arccal az ablakhoz rohant. Vastag nyakán piros sávok jelentek meg.

— Már megint nyitva hagyta a kaput egy bűdös bakka. Hozzák fel hozzám rapportra! — toporzékolt magából kikelve.

A törzsorvos háta mögött jelentettem az esetet a huszárezredesnek, egy másik katonaorvosnak, a térparancsnoknak, mindenütt azt a választ kaptam: a törzsorvos felel a munkájáért, a kórházi ügyekbe nem avatkozhatnak be.

Azontúl a törzsorvos úgy nézett rám, mint valami megrögzött gonosztevőre. Naponta kérleltem: küldjék műtétre a fiút, vagy magam operálom meg. A törzsorvos hajthatatlan maradt.

— A felelősség az enyém, fogja be a száját! — vágta a fejemhez.

Az állatorvos-növendék néhány nap múlva meghalt. Katonai pompával temették el. Még sortüzet is kapott. Pedig azt a törzsorvos érdemelte volna meg, de nem dísznek!



Egyetlen vígaszom Jónás jelenléte volt. Jónás egyetemi évtársamat, erdélyi körorvost ugyanakkor hívták be gyakorlatra Kecskemétre. Beceneve volt Jónás, igazi ne-

vére nem is emlékszem. Hatalmas termetű, bodorhajú, bikaerős fiatalember. Egyik pesti utcai tüntetés alkalmával három lovasrendőrt húzott le lábuknál fogva a nyeregből. Jónás körorvos volt az erdélyi havasokban. Egyre fogadkozott: fejszével vágja ketté a törzsorvos fejét.

Erről a fejszéről jutott eszébe egyik havasi, éjszakai kalandja.

Így beszélte el:

— Hófúvásos éjszakán bezörgetett ablakomon egy román favágó. A felesége második napja vajúdott, nem tudta világra hozni első gyermekét. Persze szülész nő nélkül vergődött, kórházba szállításról meg az asszony halani sem akart. Magamhoz vettem szülészeti műszereimet. Ökrösszekér vitt fel a havasokra éjnek idején, csikorgó hidegben. Kacsaringós utakon végre elértünk a kis házikóhoz. A vajúdó asszony sikongása messzire elhallatszott. Megvizsgáltam a fiatal nőt, szűk medencét állapítottam meg. Legalább az anya életét akartam megmenteni, ezért darabolás mellett döntöttem. — „Darabokban kell kiszedni a gyereket”, — mondtam a férjnek, — „máskülönben elpusztul a gyermekkel az anya is.” — És máris kikészítettem műszereimet a daraboláshoz. Az én emberem kifordult a szobából és egy óriási fejszével tért vissza: — „Látja ezt a fejszét”? — kiáltotta és szemei véresen villogtak. — „Ezzel a fejszével hasítom ketté a fejét, ha csak hozzányúl ezekkel a szerszámokkal a feleségemhez!” — és ráadásul elszánt, támadó mozdulatot tett.

— Nyugodtan összeszedtem műszereimet, — folytatta elbeszélését Jónás — és szó nélkül távoztam. Reggelig bukdácsoltam a hólepte utakon. Csatakosan, csurom vizesen, holt fáradtan értem haza. Később hallottam, hogy az asszony az ijedségtől egészséges fiúgyermeknek adott életet, minden segítség nélkül. Kutyabajuk sincs. Csak azért meséltem el neked ezt az esetet, hogy tanuljál belőle. Mondanom sem kell, — fejezte be elbeszélését Jónás, — hogy az életveszélyes fenyegetést a hatóságok előtt elhallgattam. Rajtad kívül nem mondtam el senkinek szégyenletes éjszakai kalandomat.

Őszinte vallomással tartozom: hajóorvosi állásom, óceáni utaim, utazásaim, szoros összefüggésben állottak az-
zal az elképzelésemmel, hogy nem érem meg harmincadik
életévemet sem. Egészséges voltam és mégis az a gondolat
kísértett, hogy fiatalon követem korán elhunyt szüleimet
a sírba. Ha köhögés fogott el, vagy átmeneti hurutos meg-
betegedésbe estem, azonnal felötlött a gondolat, hogy: ez
a tüdőbaj kezdete. Nem féltem a haláltól, csak a hosszan-
tartó betegségtől. Bizonyos voltam, hogy ez lesz a végem.
Azzal tisztában voltam, hogy a hosszú élet örökléses dis-
pozíció. Nekem a rövid élet jutott. Ezért nem nősültem,
emiatt utaztam, kerestem a levegőváltozást. Menekültem
az egészségtelen városokból és csakis a friss levegőn érez-
tem jól magamat. Sohasem felejttem el egyik professzorom
tanítását. Helyes volna, — mondta a professzor, — hogy
ha a középiskolákban a sok sületlenség helyett lélekzeni
tanítanak a diákokat. A mély lélekzés, helyes légvétel —
az élet, az egészség. Vissza kell térni a — napimádásra.
Követtem a professzor tanítását, hű követője voltam, le-
het hogy ennek köszönhetem életemet.

Ezzel magyarázhatom azt is, hogy tizenhárom nyarán
ötéves szerződést írtam alá — vidékre. Elfogadtam az
ogulin-knini vasútépítő társaság kórházának vezetői állá-
sát. A modern, százágyas, műtővel és korszerű berende-
zéssel ellátott kórház a zágrebi Betegsegélyző égisze alatt
épült és kizárólag a vasútépítés munkásainak állott ren-
delkezésére.

A Velebit hegység kies, vadregényes vidékén, Gra-
csacon épült ez a munkáskórház, itt dolgoztam teljes egy-
esztendeig.

A likai nép nagy szegénységben élt ezen a terméket-
len, sziklás-hegyes vidéken. Ellátásukkal senki sem törő-
dött. Táplálkozásuk egyhangú volt, nem kielégítő. A gyer-
mekhalandóság ijesztő arányokat öltött. A nincstelen nép
tömegesen vándorolt ki Amerikába, hogy munkához és ke-
nyérhez jusson. A vasútépítés egyelőre kenyérhez juttatta
a dolgozókat, a kivándorlás átmenetileg szünetelt.

Megismertem a likai népet, megcsodáltam az egyszerű,
becsületes emberek önfeláldozó munkáját, a vasútépítés

bonyodalmas mechanizmusát. Nem volt veszélytelen ez az építési munka. Robbantás robbantást követett. A kemény szikla ellenállott, óriási erőfeszítéssel kellett utat törni a vaspálya részére. A Velebit lábánál vágta ki utat a vonalnak, Vrhovinánál hét kilométer hosszú alagutat fúrtak, hogy azután felvezessék Zrmanjánál ezer méter magasra a sineket. A kősziklával való küzdelem valóságos harcnak illett be, amelynek megvoltak a maga sebesültjei, halottai is. A legnagyobb elővigyázat mellett is rövidesen súlyos sebesültekkel volt tele a kórházam. Sajnos, az elemekkel való háborúzás megkövetelte a maga emberáldozatait is: munkások a robbantások alkalmával a helyszínen veszítették életüket.

Likai tartózkodásom életem egyik legértékesebb, legszínesebb fejezete volt. Megszerettem a jólelkű népet, megtanultam nyelvüket, ahol csak lehetett, segitettem rajtuk. Ott tanultam meg ezt a furcsa szót: „kransichte”. A munkás ezzel a szóval jelölte a táppénzt. Valószínűleg a német Krankengeschichte szóból veszi eredetét. Likában a felszabadulásig ez volt a táppénz elnevezése.

A környéken nem volt orvos, messze vidékről hozták hozták szekereken a betegeket. Utóbb a „civiliek”, vagyis a nem dolgozók részére is megnyitottuk a kórházat.

Társaséletről szó sem lehetett, mert a mérnökök és hivatalnokok a közel kétszáz kilométeres vonalon — egymástól elszórtan — barakokban laktak. Tizennégy júniusában azután lecsapott a villám: Szarajevóban Princip Gavrilo megölte a monarchia trónörökösét és feleségét. A monarchia diplomáciája főrszírozta a „büntető háborút”. Tudtuk, hogy háború előtt állunk. Szinte napról-napra vártuk a mozgósítási parancsot. Felkészültek erre az útépitő mérnökök, a munkásság és jómagam is. Június hónap végén történt, hogy egyik fiatal, jóképű, nőtlen mérnökünk váratlan látogatót kapott. A mérnök a kórháztól nyolc kilométer távolságra lakott a hegyek között, magaépítette barakjában. Visszavonultan, csak a munkának élt. Esténként leveleket írt Pestre szerelmének, egy szép, fiatal, férjes asszonynak. Levél ment, levél jött. Ezt már úgy megszoktuk, hogy fel sem tűnt: az asszony levele egyszerre csak

elmaradt. Levél helyett megérkezett a szerelmes asszony csinosan, útiruhában. Váratlan megjelenésével akarta meglepni fiatal szerelmesét. Leírásból ismerte a mérnök barakjához vezető utat. Alkonyra fordult a meleg, júniusi nap, amikor az asszony váratlanul megjelent a vasúti töltésen az egyik bevágásnál és botladozva rohant előre.

Szerencsétlenségére akkor robbantották azt az útszakaszt. A robbantó minőrök meglátták a távolból a bukdácsolva lépkedő asszonyt, integettek neki, kiáltoztak, de az asszony szelesen törtetett előre a kapott irányban.

A töltésen egymásután hat robbanás dördült el, a hegyek hat csattanást visszhangoztak. A szerelmes asszony holtan rogyott az éles kövekre. A kösziklák a fejét zúzták szét.

Ugyanezen idő alatt a szerelmes fiatal mérnök Pestre utazott, hogy az asszonytól elbúcsúzzék, mielőtt bevonul katonának.

Még a tragikus eset hatása alatt állottunk, amikor futótűzként terjedt a hír: általános mozgósítás.

Névre szóló, katonai táviratot kaptam, hogy azonnal vonuljak be a szabadkai nyolcvanhatos gyalogezredhez.

Kitört a háború.

SZABADKÁTÓL — SZIBÉRIÁIG

A K. u. K. hadseregben megtanultam, hogy a jó katonára teljesíti ugyan a parancsot, de sohasem siet. Aki siet — ráfizet.

Mozgósítási paranccsal a zsebemben előbb meglátogattam pesti ismerőseimet, végig néztem Nagy Endre kabaréjában az új műsort és a Vígszínház soron futó darabját. Csodálkozással láttam, hogy az utcán felvonuló császári és királyi közös katonák magyar lobogó alatt, nemzetiszínű kokárdákkal meneteltek. Hogyan? Békeidőben szigorúan tiltották ezeket a színeket, háborúban egyszerre megengedik? Most nem vadulnak meg a közös osztrák tisztek a magyar színektől? Nagy volt a lelkesedés, mindenki éltette a háborút, követelte a szerbekkel való leszámolást.

Párnapos pesti tartózkodásom után utaztam le Szabadkára, ahol nagy örömmel arról értesültem, hogy ezredem már leutazott a frontra, a Száva partjára. Háromnapos szabadkai „lógás” után végre elhatároztam, hogy bevonulok csapatomhoz. Szép lassan utánuk kullogtam, vigyáztam, nehogy összetalálkozzunk. Zászlóaljamban azonban váratlanul visszafordult a Száva partján és Klenák közelében — nekem jött. A találkozást nem kerülhettem el. Így hát vagy tíznapos késéssel értem utól a szabadkai házi-ezredet. Jelentkezésemet tudomásul vették. Senki sem kérdezte, honnan jöttem, miért késtem. Már szinte sajnáltam, hogy ilyen nagyon „siettem”.

Az ezrednél persze mindenki meg volt győződve, hogy pár hét múlva otthon leszünk, de legkésőbb ősszel, „mire a levelek lehullanak” — mint ahogy azt Vilmos császár olyan okosan és előrelátóan jelentette ki annak idején. Az otthon maradottak egy része boldogtalan volt, hogy erről a pár hétig tartó büntető expedícióról, erről a „látványosságról” — lemaradt. A rövid háborúból világégés lett és több mint négy esztendeig tartott.

Az első világháborúról már eleget írtak. A második világháború is elmúlt, sőt a harmadik világégés fenyegeti az emberiséget. Mindenki a béke után sóvárog, senki sem kívánja a háborút, mégis ott lóg állandóan a levegőben, mint őszi felhőkben az eső. De ha senki sem akarja a pusztító háborút, akkor miért van mégis újabb és újabb háború, válógatott gyilkoló eszközökkel? Ki akarja azt, hogy gyermekek, asszonyok, aggok, ártatlan lelkek milliói pusztuljanak el?

Három esztendőt töltöttem a különböző frontokon zászlóalj-orvosi minőségben. Ezerszer és ezerszer leskelődött rám a halál és íme: — megmaradtam. Kollégáim, — akik lakkcipős sarkantyút pengettek a mögöttes országrészek aszfaltjain — elpusztultak különböző fertőző bajokban. És én, aki tetvesen, rühesen bújtam a gránátok elől a föld alá, — életben maradtam. Pedig hogy írgyeltem őket akkor! Leváltásomról szó sem lehetett. Kinek milyen beosztása volt, abban maradt végig. A harctéri szolgálatra beosztott addig, amíg el nem pusztult vagy fogságba nem esett, kint maradt a fronton. Kínlódtunk, szenvedtünk éveken át és nem tudtuk: kiért és miért mindez?

Háromévi frontszolgálatom legnagyobb eseménye a sabaci ütközet volt. Tízennégy augusztusában két divízióval támadtak a szerbekre az osztrák-magyar csapatok. A szerbek egy divízióval védekeztek és néhány kilométerre visszavonultak déli irányban. Másnap tűzérési tűz alá fogták a várost és visszavonulásra kényszerítették a túlsúlyban lévő támadókat. A szerb tűzérek gránátokkal lőtték Sabacot. Szörnyű volt ez az éjszakai gránátéső, amint az utcák kövezetein robbantak a nehéz lövedékek. A teljesen kifosztott, kirabolt városból a lakosság túlnyomó ré-

sze elmenekült. Mindössze néhányan maradtak vissza, nagyrészt öregek, nők és gyermekek. Ott szorongtak a templom falához lapulva, sápadt arcukon: a halálvárás.

A templommal szemben egy kis vendéglő volt. Benéztem az alacsony helyiségbe. Fiatal, karcsú lányt találtam ott. Égő, nagy, fekete szemével kérőleg tekintett rám. Nyugodt volt, arcán a félelemnek nyomát sem láttam. Szép-ségével, nyugodt viselkedésével valósággal elbűvölt. Ehhez hasonló szépséget csak a török fővárosban láttam. Beszélgetésbe elegyedtünk. Megmondtam, hogy orvos vagyok, — nem ellenség. Bevezetett anyjához, aki lábsebével a belső szobában feküdt véres ruhák között. Friss kötést tettem a sebekre. A kimerültségtől, szomjúságtól csaknem összeestem.

A lány italt és vacsorát hozott egy tálcán. Elébem tette:

— Éhes? — kérdezte és éjfekete szeméből kiolvastam, hogy nem tekint ellenségnek.

— Igen.

— Nem fél, hogy megmérgezem? — kérdezte nagy komolyan.

— Nem félek.

Éjfélig ültünk a gyertyaláng pislákoló világa mellett.

Gránátok csapkodtak körülöttünk és mi megnémultan ültünk a szobában egymást bámulva. Talán a halált vártuk.

A csukaszürke katonák hanyatt-homlok menekültek a városból a Száva ponton-hídja felé.

Menekülnöm kellett...

A sabaci élmény volt frontszolgálatom legnagyobb eseménye.



A véres szerbiai csatamezőkről, Sabacról, megtizedelve vitték fel ezredünket az orosz frontra, Lemberg alá. Akkor még abban reménykedtünk, hogy ez a hatalmas összecsapás dönti el az egész világháború sorsát... Száguldó vonatok robogtak velünk megállás nélkül Lemberg felé. Parancs jött: mindenki készüljön fel a holnap haj-

nalban kezdődő döntő ütközetre. A délután folyamán friss menetzászlóalj érkezett a hiányok pótlására.

Hevenyészett földtúráson pihentem.

Szorongó szívvel bámultam meg a véresen lebukó napkorongot és a távolban felvillanó hangtalan srapel-villámokat.

Egyik altisztem jelentkezett. Jelentette, hogy a mai menettel érkezett egyik legény, a tizenhatodik század bakája, akar velem sürgősen beszélni.

— Mit akar?

— Szanitész szeretne lenni.

— Iskolázott ápoló?

— Nem, csak amolyan erős paraszt legény. Földi.

— Földi? Hogy hívják?

— Nem tudom a nevét. Csendes, szelíd, jóra való közlegény. A segélyhelyre szeretne bejutni a főorvos úr mellé... Úgy látom, nem smakkol neki a véres verekedés...

— Mondd, hogy most nincs rá szükségünk. Betelt a létszám.

— Mondtam én már neki mindent, de nem tágít. Személyesen akar bemutatkozni... Itt gyün, e...

A csukaszürke baka már előtttem állt:

— Infanteriszt... meldige horzamszt... — mormolta feszes vigyázzállásban a cigányképű baka.

— Ez az kérem, — bosszankodott az altiszt, — csuda erőszakos....

Ránéztem. Csontos, bronz arc, erősen kiálló pofacson-tok. A sapka napvédője alól apró, szúrós, fekete szempár csillant felém. Felugrottam és közelről a jövevény arcára meredtem:

— Űrge! Te vagy az, Űrge?... — kérdeztem meglepetten.

— Igenis én vónék tisztelettel.

Vaskos, széles szája mosolyra húzódott. A felső metszőfogak helyén feketeség tátongott... Ezeket még a szegény Kovách Gyula verte ki, ott a Kakas-iskola környékén.

— Nem ismersz engem, Űrge?

— Látom, hogy főhadnagy a nagyságos orvos úr, bitige horzám, de nem emlékszem...

Fásult, fáradt inakkal roskadtam a földtúrásra. Meredten bámultam Ürgére, aki egyre csak mosolygott. Különös, éles fájdalmat éreztem pont azon a helyen, a fejbőrömön, ahol az Ürgétől kapott gyerekkori emléket hordom, amióta téglával beverte a fejemet. Úgy éreztem, hogy a fejbőr fehér foltja lángol. Mennydörgésszerű ágyúzás kezdődött a front nyugati részén.

— Hát szóval nem ismeresz? ... Így is jó ... Azt sem tudod, hogy ki volt Kovách Gyula, merre van a Piros-utca? Talán a híres verekedő, bicskás Üрге Palinak sem hallottad még a nevét? Szurkálni sem szoktál otthon? Mert te szelíd bárány vagy és nem bírod a vért. Te, a békebeli betyár fiú, a nagy verekedő, az erdő réme, most, amikor igazán kiverekedhetnéd magadat, a békés dögészek közé akarsz beállni ... Ez talán még sincs rendjén, Üрге? Te a limbusi bicskás, most gyáva vagy, félted az életedet ... Te, aki nem féltél a gáti legényektől, meg a bajnáti bicskásoktól, most reszketsz és ...

Üрге porlepte, barna arcán könny csorgott végig.

— Ejnye, ejnye Üрге ... Talán csak nem picsogsz, nem szégyelled magad? Erős vagy, mint a bivaly és erőnek erejével hátra akarsz húzódni a biztosabbnak látszó takarásba ... Nem ízlik az első vonal, meg a rohamozás neki-szegzett szuronnal ... Pedig az istenfáját, holnap jó alkalom nyílik, hogy amúgy igazán kiverekedjed magad az orosz gáti legényekkel. Tessék, most kedvedre passziózhatsz, megvan rá a mód, meg a rendőrségi engedély. Ezt a bíróság is megengedi, nem csuknak be érte, inkább ezüstöt kapsz, ha bátran verekszel, vakmerően szurkálsz és gyilkolod az embereket. Itt éppen ilyen gyilkosokra van most szükség ... Fel a fejfel Üрге, ne lógasd ...

Üрге rosszalóan csóválta a fejét.

— Ne csóváld a fejedet, — kiáltottam rá dühösen, — mert goromba leszek és oda szólok egyet a klepa füled tövére. Itt nem használ a fejcsóválás, még kevésbé a picsogás. Holnap hajnalban nagy ütközet lesz. Bicska he-

lyett bajonettel szurkálhatsz, most megmutathatod, hogyan verekszik az igazi buckai bicskás.

— Hajnaltól estig tombolt a csata. Ezredünk színe-java elpusztult. Az orosz tömegek rettentő nyomása elől visszavonultunk. Visszavonulásnál mindig az én kis egészségügyi csapatom ment „elől”. A szanítészek a kis csapzott vöröskeresztes zászlóval, hordágyakkal sebesültek, halottak után kutattak.

Jóval a front mögött egy kisebb majorság mellett az árok partján, fegyvertelen, csukaszürke harcos feküdt köpenyébe burkoltan. Poros sapkája a magas fűre csúszott. Megnéztem, — gondoltam — talán sebesült vagy halott...

Űrge volt.

A véres ütközetet a front mögött, az árok partján aludta át.

Fegyverzetéből csak a kenyérzsák és a kulacs maradt meg.



Fárasztóan unalmas volna, ha elmondanám Űrgével kapcsolatos frontélményeimet. A leMBERGI lógás után éber szemekkel „vigyáztam” rá. Szemmel tartották embereim. Kiadtam a jelszót: Infanteriszt Űrge csak sebesüléssel mehet haza. Betegséggel künn marad a „hirsplaccon”, amíg fel nem gyógyul. Ha a másik zászlóalj segélyhelyén jelentett beteget, hozzám hozták vissza. Három hónap múlt el azóta, mióta a híres Űrge gyerek kijött a frontra és még nem volt ütközetben. Támadás, rohamozás alatt hol az erdőben húzódott meg az istentelen és rózsafűzérrel imádkozott, hol meg a mozgókonyhák között bujkált. Azért a roham előtt kiosztott rum és dohányadagot mindig pontosan felvette. Csak éppen az volt a baj, hogy a rum nem lelkesítette fel, inkább — elaltatta. Állandóan a front mögött kószált, élelmiszereket rekvirált a szegény civilektől. Az is megesett, hogy két álló hétig kereste a front mögött „elvesztett” ezredét. Néha magam is keresésére indultam, máskor meg napokig sem gondoltam rá.

Az őszi esőzésekkel fellépett kolerajárvány újból eszembe juttatta az én Űrge barátomat.

— No Ūrge testvér, betyár frontharcos, — mondtam neki egy esős napon, — gyere csak ide... Most, hogy már eleget „harcoltál” az oroszok ellen, alaposan „kive-rekedted” magadat, teljesítem régi kívánságodat: felvesz-lek a szanitészek közé. Több mint fél kilométerre vagyunk a vonal mögött. Szanitész leszel. Betegápoló.

Ūrge lesütötte szurokfényű, apró szemeit. sértődötten biggyesztette húsos ajkát. Rászóltam:

— Mi az, tán nem hiszel nekem?

— Tudom, csak csúfolni tetszik... — motyogta drót-bajúsa alatt.

— Csúfol a sárga fene! Akarsz, vagy nem akarsz?

— Hogyne akarnék, — derült fel egyszerre.

— No akkor rendben van, gyere velem Ūrge...

Elvittem a kolerás betegek közé. Volt vagy százötven. Egy kis rutén templomban heverték szalmán. A mediku-sok és ápolók azzal foglalkoztak, hogy a súlyos betegeket és halottakat kiválogatták a görcsökben fetrengő kolerá-sok közül.

Az új szanitészt átadtam az altisztnek:

— Itt van Ūrge, az új ápoló.

Ūrge nem sokáig maradt az életveszélyes beosztás-ban: már másnap meglépett, de ezúttal először életében — előre szökött. Kiszökött a lövészárokbba, egy csendes frontszakaszra.

Lassan múltak a szörnyű napok. A „csendes” állá-sokban is napról-napra veszteségeink voltak. Hol egy jó-barát, becsületes közlegény, vagy altiszt hullott ki a sor-ból, hol meg a legderejobb földink vesztette el szemevi-lágát. A kenyérkereső munkás félkarját hagyta ott, a föld-műves a lábát, a sokgyermekes családapa az életét. Pusztult, veszett az ezred, változtak az arcok, csak éppen Ūrge maradt a régi.

Tizenöt telét Orosz-Lengyelországban, a magas hóval takart opocsnói erdő szélén töltöttük. A front aránylag csendes volt, csak itt-ott akadtak parázs összetűzések. Aztán mindkét tűzéréség szorgalmaskodott, nehogy a lő-szerládákban a gránátok megkukacosodjanak. Ūrge a

szomszéd zászlóaljhoz helyeztette át magát, amelynek orvosában — úgylátszik — jobban megbízott. Egyik vásárnapon napon tiszta, csendes délután küldönc jött értem. A szomszéd zászlóalj orvosa, Jakovlyevics doktor kéretett. A kis lengyel kunyhóban felállított segélyhelyen medikusok, ápolók, könnyű sebesültek között állt Űrge Pali, szennyes, fekete égési foltoktól tarkálló köpenyben. Sárga, olajos arcát reménykedve fordította felém. Bal tenyeréből cseppenként hullott fekete vére.

Már a küszöbről láttam: önlövés. Akkor már divatba jött a bakák között a „véletlen” öncsonkítás. Ha sikerült, megnyitotta az utat az Élet felé, ha balul ütött ki és megcsípték az öncsonkítót, a haditörvényszék halálbüntétést mért rá. Tisztában voltam: ezért golyó jár.

— Képzeld csak, — dühöngött Jakovlyevics doktor magából kikelten, — ez a baka előbb a prófuntját rakta a tenyerébe, aztán lőtte keresztül, nehogy a bőrpörkölés elárulja. Kenyérdarabkákat halásztunk ki a sebből...

Pillanatnyi csend furakodott közénk.

— Ejnye, ejnye, Űrge, minek csinálsz ilyesmit? — szóltam rá.

— Véletlenül sült el a fegyverem, amint pucoltam...

— mormolta Űrge maga elé.

— Véletlenül? — kiáltotta harsányan Jakovlyevics. — Akkor a kenyérdarabok is véletlenül repültek a sebbe? ... Mi? ... Adjatok rá kötést, aztán vigyétek a divízióhoz.

Bekötözték. Űrge megtörten nézett rám. Egyik lábáról a másikra táncolt. Látszott, hogy csak bennem van minden bizalma. Eszembe jutott az az idő, amikor Űrge, az erdő réme, hátulról beverte a fejemet. Most úgy nézett rám könyörgő szemével, mint egy ártatlan húsvéti bárányka.

— No gyerünk, spekuláns, — lódított egyet Űrgén az őrmester.

Egy darabig együtt mentem a szomorú kísérettel. A segélyhelyem előtt nem tudom mi ütött belém:

— Megálljatok! — kiáltottam. — Űrge itt marad nálam, amíg be nem gyógyul a sebe. Őrmester! Vállalom érte a felelősséget.

Ürgét átvitték az én kötözőhelyemre és elhelyezték a sebesültek között.

Még azon az éjszakán, a friss kötéssel átszökött az oroszokhoz.



Ezerkilencszáztizenhét.

Ezredemmel együtt orosz fogságba estem. Követtem Ürgét a hadifogságba, ahol, ha találkozunk, joggal gondolhatta volna, hogy még ott is ellenőrizni akarom, vagy legalább is elégtételt veszek a gyerekkori fejbeverésért...

Tizenhétben, július nyolcadikán, háromnapos pergőtűz után elfogtak az oroszok és vagy ötszáz kilométert hurcoltak gyalogosan a Kiev melletti, tetves darnicai fogolytáborba. Gyalog hajtottak bennünket a vasúti sínek mellett, fájó szívvel néztem a Kiev felé robogó üres szerelvényeket.

A darnicai lágerben már nagyban folyt a cseh légiók szervezése. A cseh hadifoglyok nacionalista alapon szervekedtek, nem riadtak vissza a legbrutálisabb eszközöktől sem. Napokig „gyúrták” a kiszemelt áldozatot, addig, amíg alá nem írta a belépési nyilatkozatot. Akkor már a kezükben tartották a hadifogoly lágerrek irányítását is. Kegyetlenül összeverték azt a foglyot, aki a tábor deszkapalánkja felé közeledett.

Fogságbajutásunk első órájában az orosz katonák személyi motozás alá vették az egész ezredet. Minden értékes holmiukat elemelték. A csehek a darnicai táborban ezt a motozást megismételték és még azt a kevés holmit is elvették, amit az oroszok meghagytak. Órát, karórát már egyet sem találtak, arra az orosz katonák vadásztak — kítűnő eredménnyel. Egy cseh katona a zubbonyom zsebében megtalálta hőmérőmet. Forgatta kezében, gondolkozott, azután a saját zsebébe süllyesztette. Ezzel szemben márkás karórámat sikerült az oroszok elől elrejteíenem, a csehek sem találták meg, pedig alaposan átkutattak.

Aztán jött a Moszkva melletti Kozsuhovó undorító, dohos kása... Kása, forró víz, kipjatok... negyven deka szalmával kevert, agyagszerű, vizes, fekete kenyér.

Deszkapriccs — tetűkkel. Cseh hadifoglyok gondoskodtak élelmezésünkről... Moszkvát elfoglalták a vörös katonák... Nyolc napon át hallgattuk a Kreml ágyúzását... Győzelmeskedett az Októberi Forradalom szelleme... Akkor már tudtuk, hogy a vörös gárdisták előnyomulása, nekünk, hadifoglyoknak is meghozza a várva-várt szabadságot. Mi következett azután? A vetlugai török büntetőláger, száz versztnyire a vasútállomástól... Küldöttséget vezettem a kozsuhovói lágerparancsnokhoz, az alezredeshez, feljelentettük a cseheket, hogy lopnak. Meglopják a háború nyomorultjait, a hadifoglyokat...

Szabadságról álmodtunk a kemény deszkapadlókon... Szabadságról...

Ehelyett éjjel két órakor szuronyos konvojok rekedt hangja recsegett:

— Sztáváj!... Szkaré!...

Hűsfokos hidegben vittek ki bennünket a vasútállomásra. A „bumágák”-ból megtudtuk, hogy utazunk... Igen... igen... hárman vagyunk orvosok, kórházba vezényelnek bennünket; hisz oly nagy az orvoshiány s mi nyár óta ülünk tétlenül a lágerben... Mindenütt járványok pusztítanak...

Vetlugára, egy török büntetőlágerbe dugtak bennünket. Ebben a kis városban még valóságos cári uralom volt. Az Októberi Forradalmat nem akarták tudomásul venni... Fülemben cseng Zimányi doktor nőies hangja:

— Bizony kár volt deputációba menni az alezredeshez... Panaszkodtunk a csehek ellen és lehet, hogy a lágerkommandáns összejátszott velök...

Féléves koplalásba került az igazságkeresés... Még a félreeső helyre is fegyveres konvoj kísért ki bennünket...

Május elsejéig éhezünk a török büntetőlágerben, aztán váratlanul megkaptam Moszkvából a névreszóló parancsot: jelentkezzem a jekaterinburgi svéd vöröskeresztes megbízottnál orvosi szolgálattételre.

Búcsúztam a fiúktól:

— A viszontlátásra — otthon...

Boldogan kiáltottam oda az örökké imádkozó török foglyoknak:

— Efendi! Szelámin álejküm...

Adieu Vetluga! Szuronyos konvoj kísért...

Az utcai járókelők nagy szemeket meresztettek rám: hová viszi a fegyveres őr ezt a szerencsétlen, szakállas, le-
rongyolt hadifoglyot? Biztosan börtönbe, vagy talán —
vesztőhelyre... Ugyan mit vétett ez az ember, hogy így
vigyáznak rá? Bizonyára a vörösök ellen dolgozott: ellen-
forradalmár, kontrarevolucioner! A tagbaszakadt, széles-
vállú katona, — Afanaszij Fiofánovics — szigorú paran-
csot kapott a praporscsiktól, hogy Jekaterinburgban adjon
át a „Svedskij Kraszniji Kreszt” vezetőjének — elismer-
vény ellenében... Az úton senkivel sem szabad érintkez-
nem, vigyázzon rám, hogy meg ne szökjek...

Afanaszij, a derék katona, teljesítette a parancsot. A
jekaterinburgi vonaton egy tágas, tükrös, piros bársony-
üléses különfülkében helyezett el és gondosan rámmárta az
ajtót. A vagon csakhamar zsúfolásig megtelt utasokkal,
katonákkal, menekültekkel, a folyosón egymás hegyén-há-
tán álltak az orosz utasok, a rengeteg láda, zsák, bőrönd-
halmaz között.

Hűséges őrzőm, Afanaszij rendületlen szigorúsággal
állott őrt ajtóm előtt és senkit sem bocsájtott be hozzám.

— Nyilza, tovariscsi... — mondta erélyesen a tola-
kodóknak, felemelte szuronyos fegyverét, de bővebb ma-
gyarázatba nem bocsájtkozott.

Aztán sorra jöttek a nagyobb állomások: Vjatka...
Perm... és én, a hadifogoly, „vattázott” vonaton utazom,
holott marhakocsi jár nekem... Három nap, három éjsza-
ka robogott velem a szibériai vonat... Afanaszij mint egy
hűséges juhászkutya aludt fülkém küszöbe előtt. Az uta-
sok szitkozódtak, káromkodtak...

A kora reggeli órákban már feltűntek Jekaterinburg
gyárváros felhőkbe nyúló hideg kéményei, hagyma alak-
ban végződő kövér templomtornyai.

Ragyogóan szép májusi reggel volt. A vonat berobo-
gott Jekaterinburg állomására.

A tükörbe néztem: sápadt, horpadtarcú, szakállas, ki-
éhezett, szomorú, idegen arc bámult rám.

A VILÁGHÁBORÚ SZÉLHÁMOSAI

Európai Oroszország utolsó nagy vasútállomása a szibériai vonalon: Jekaterinburg. A pályaudvaron több vöröskatona ácsorgott, mint hadifogoly. Mindenütt sürgésforgás, vezényszó, kiabálás, intézkedés, lőtás-futás. A legtöbb „orosz” vöröskatona kitűnően beszélt — magyarul.

A perrónon batyuhegyek között népes családok otthonosan csájáztak, kis gyerekek édesen aludtak a lim-lomok tetején, pufók arcukra piros rózsát festett az álom. Ki tudja, mire, s mióta várnak ezek a menekültek a feltoronyosult holmik között?

Az állomás hatalmas épületén vörös zászlót lengett a szél.

Itt egy sápadt fiatalembert igazoltatnak a katonák, ott egy szakállas, jól öltözött, tiszteskorú, magas úriembert vezetnek kifelé a szuronyos őrok hangosan vitatkozva.

Még a vagon lépcsőzetén álltam, amikor hangos veszekedésre figyeltem fel. Egy magas, monoklis, magyar huszárfőhadnagy vitatkozott, dülakodott a vöröskatonákkal.

A főhadnagy magából kikelten kiáltotta:

— Ehhez abszolúte nincs joguk! Kikérem magamnak... Tiltakozom...

Az egyik természetes katona dunántúli magyarsággal mondta:

— Fogja be a pofáját, mert odaszórok...

— Micsoda hang ez?... — tiltakozott a főhadnagy.

A nagy lármára orosz katona sietett társai segítségére és egyesült erővel tépték le az aranycsillagokat a főhadnagy gallérjáról.

Önkénytelenül a nyakamhoz nyúltam... Az én megfeketedett arany csillagaim még nyugodtan ott ültek a parolin, észre sem vették a közelgő veszélyt.

Afanaszij Fiofánovics megszólalt a hátam mögött:

— Páigynom... Gyerünk...

Még ott álltam a legfelső lépcsőn megkövülten.

— Szicsász... — válaszoltam elgondolkozva és meredt szemmel néztem a vérpiros arccal távozó tiszt után.

— Szicsász Afanaszij... — ismételtém szórakozottan... — mindjárt.

Visszamentem a kupéba. A tükör elé álltam és a kis körömmollóval, amit még Moszkvában a svédektől kaptam, gyorsan leoperáltam a galléromról a csillagokat. Mind a négyet. Ledegradáltam magamat. Egy kissé reszketett a kezem az operációnál. Mindegy: inkább én fokozom le magamat, semmint... A csillagokat a földre dobtam.

Afanaszij, hű, szuronyos dajkám, nevelőm, gyermekkertészem, izgatottan magyarázta, hogy már mindenki leszállott, utolsónak maradtam. Zavartan indultam kifelé. Kissé resteltem a dolgot az orosz konvoj előtt, aki még a török táborban olyan nagy tiszteletben tartotta a tiszti sarszit... De hát most már mindegy: megtörtént. Mehetünk.

Megindultunk. Útközben megint felvillant fejemben a gondolat: fordulj vissza. Fölszedtem a földről a csillagokat, zsebembe raktam őket: ki tudja, hátha szükségem lesz még rájuk? Hátha megfordul a kocka, visszajönnek a fehérek és megkövetelik a csillagok viselését.

A kiszállás símán ment. Igazoltuk magunkat a kísérő levelekkel, az örök utat nyitottak. Kijutottunk az állomás előtti nagy térre. Afanaszij mindenütt hűségesen cipelte utánam kofferemet, a világért sem engedte volna, hogy segítsek neki. Furcsán festett az utcán a szuronyos — hordár.

Nekivágtunk a városba vezető hosszú fasornak.

Fegyveres vöröskatona szaladt utánunk. Megijedtem. Már azt hittem, hogy valami baj van... Utolért bennünket. Nevemen szólított:

— Nem ismer? — kérdezte magyarul.

— Igen... igen, olyan ismerősnek tűnik... — dadogtam zavartan és összeráncolt homlokkal igyekeztem emlékezetembe idézni az ismerős arcot.

— Együtt kutyagoltunk tavaly nyáron Sztaniszlautól Kievig...

— Ahá!...

— Hatvanas voltam...

— Igen... igen...

— A sebes lábamat kezelte az úton. Nem emlékszik? Nem mertem bevallani, hogy nem emlékszem rá.

— Most már emlékszem — feleltem bizonytalanul.

Aztán elmondta, hogy nagyon rosszul ment a dolga kora tavasszal, sokat nélkülözött, nem sikerült a hazaszökés, hát gondolt egyet és néhány cimborájával belépett a vörös gárdába. Az ő századjában kizárólag magyarok és németek szolgálnak, még a parancsnokuk is hadifogoly tiszt, egy zászlós, Szegvári nevű. Otthon színész volt. Nagyon jól megy a dolguk, kitűnő ellátást kapnak, naponta húst, fehér kenyeret, csáját, cukrot. Egy kis „mellékes” is akad a fizetésen kívül: a rekvirálás...

— Minden második napon vagyok őrségen, — folytatta. — Holnap szabadnapos vagyok, holnapután a színházban leszek dezurné. Ha tetszik, adok potyajegyvet. A színház ott van a Glavni-proszpekt végén.

Aztán készségesen magyarázta meg, hogy a svéd vöröskereszt irodáját a Katedralnája-ploscsádon találom.

Bucsúzáskor kezet nyujtott:

— Barna Lőrinc a nevem és minden jót kívánok. Ha szüksége lesz valamire, csak keressen fel a laktanyában, a Szemnája-ploscsádon.

Bizony, az öntudattal akkor még gyengén álltak...

A városban rengeteg katonát láttam és valamennyi kitűnően volt felszerelve. A „cár szeme” a sapka elején

vörös posztóval volt bevonva. A szív fölött is vörös kárdát viseltek szalagon.

Katonai autók robogtak össze-vissza a széles utcák rossz kövezetén. Az autókban vöröskatonák és sipítozó, festettarcú hölgyek ültek. Milyen furcsa: pár hónappal ezelőtt, ugyanezen autókkal robogtak Jekaterinburg utcáin Kerenszky tisztjei is... Talán a hölgyek is ugyanazok voltak...

A városba vezető út mentén csaknem minden sarkon, elárusítóbódékban hófehér cipók mosolyogtak felém... A fehér „bulki” mindössze néhány kopekába került. Milyen rég nem láttam már fehér kenyeret... Az Iszet-tó széles hídján két katona ácsorog a hid karfájának támaszkodva. Az egyik marokra fog egy ropogós fehér cipót és nagyokat tép belőle egészséges fogaival. Teliszájjal falja a fehér kenyeret. A másik katona beszéd közben napraforgómagot, szemicskát ropogtat fogai között. Mint a malom, gépiesen őrli fogai között a szürke szemeket és messzire köpi ki a lehántott mag héját.

A széles utcákon hatalmas kőházak sorakoznak egymás mellett. Az utcák járdáit csaknem mindenütt óriási kőlapok fedik. Nagy a forgalom, mindenki siet, rohan.

Magasan állott már a nap, mire ráakadtunk a svéd vöröskereszt kétemeletes palotájára. Az épület főbejárata előtt sok hadifogoly, — főként germán — ólálkodott. A kapu fölött orosz és németnyelvű felirat: „Szvedszkij Kraszni Kreszt, komitéj pomoscsi vojenno-plennim” — „Schwedisches Rotes Kreutz, Abteilung Hilfskomite für Kriegsgefangene.”

A vöröskeresztes megbízottat, a svéd Norlint nem találtuk az irodában. Vidékre ment autóval és csak a késő délutáni órákban várták vissza.

Afanaszijnak nem nyerte meg a tetszését a svédnek háza, mert a nagy épületben nem talált forró csajvizet, kipjatokot.

Az irodákban mindenütt dolgoztak, gépeltek a hivatalnokok, senki sem csájázott, mint ahogy azt munka közben az orosz csinovnikok szokták.

Norlin titkára, egy szímpatikus birodalmi német, figyelmeztetett, hogy addig is, amíg Norlin vissza nem tér, jelentkezzem a városparancsnoknál, hogy írásaim rendben legyenek. Az irodaszolga kalauzolt a városházára a parancsnokhoz. Nem szeretem az ilyen bemutatkozásokat és hivatalos jelentkezéseket, — mindig eszembe juttatta katonás őrnagyomat, de ha kell, ám legyen...

A városparancsnokot magas, idősebb, szakállas, keménykötésű, meglett embernek, amolyan orosz generálisformának képzeltem el. Bevezettek hozzá.

Nagy meglepetésemre Jekaterinburg városparancsnoka egy gyermekarcú, pufók gyerekeMBER volt. A kistermetű, szélesvállú, munkáskinézésű fiatalember alig volt több huszonhárom évesnél. Arca símára beretvált, haja felfelé fésült, villogó szürkészöld szemei mélyenülők. Jobbkezének középső ujján remekművű antik címeres pecsétgyűrű. az ötvösművészet remeke.

Különböző panaszokkal, kérvényekkel járultak eléje a város polgárai, öregek, fiatalok, fekete ruhás, szomorú asszonyok. A fiatal parancsnok rövid, kemény, pattogó mondatokban, erélyesen intézkedett. Rendelkezett, ítélkezett olyan határozottsággal, amely valósággal bámulatba ejtett. Visszafojtott lélekzettel meredtem rá, lestem minden szavát, valósággal lenyűgözött, magával ragadott erélyt, energiát sugárzó egyénisége, amint parancsokat osztogatott, kérvényeket intézett el, ítéletet hirdetett vitás ügyekben, fellebbezés nélkül. Egyszerű orosz rubaska volt rajta.

Rám került a sor. Jól megnézett. Tudomásul vette a jelentkezést. Értésemre adta, hogy teljes jogú szabad ember vagyok. Személyi igazolványt állított ki nevemre, amellyel éjjel-nappal szabadon járhatok a városban. Saját kezűleg állította ki az igazolványt. Nehezen ment neki az írás, látszott — nem kenye-re. Mialatt írt, alig tudtam levenni szememet a csodás, remekművű pecsétgyűrűről, amelynek világoskék kövén most már határozottan kivettem a címer fölötti kilencágú koronát. Amikor készen lett az írással, felállott és hadvezérekhez illő kézmozdulattal bocsájtott el. Szédelegve támolyogtam le a lépcsőn. A

városháza előtt megállottam és szórakozottan tanulmányoztam a cirillbetűs, pecsétetes írást, amely teljes szabadságot biztosított számomra. Szabadság... Mehetek, ahova akarok... nappal úgy mint éjjel... Kemény legény ez a városparancsnok. És milyen fiatal. Parancsokat oszt, mint egy Napóleon...

Elgondolkozva bámultam a levegőbe, szemem előtt ezernyi kerek, kék pecsét vibrált, táncolt...

Tekintetem megakadt egy szerelmes páron. Messziről, összebújva, egymásbakarolva, suttogva közeledtek a fiatalok. Fejük szinte összeért. Karcsú, nyúlánk leány, csinos, jól öltözött civilruhás fiatalember. A lánynak feltűnő szép az arca, a fiú vonásait nem látom, mert amint előrehajtja fejét, kalapja eltakarja az arcát. Mellém kerülnek:

— Bálint! — szaladt ki a szó a számon.

A fiatalember rám nézett:

— Ah, te vagy az, doktorkám! Hogy kerülsz te ide? Ki látott már ilyet? Nohát...

Nekem ugrott, összezsókolt, ölelgetett.

Ezredtársam megfogta a leány kezét, gyengéden felém húzta:

— A menyasszonyom... Bemutatlak a menyasszonyomnak. Zinaida Ivanovna...

Aztán megindult a szóáradat, alig győztem felelettel. Mit csinál ez? Hol van az? Hogy megy a sora amannak? Ki maradt életben, ki esett el, ki került fogságba az ezredből? Végre is abban állapotunk meg, hogy a részletes referátát holnapra hagyjuk.

— Igaz! — kiáltotta szélesen. Képzeld csak, szegény Góliát zászlós, tudod, az az erős bivaly, a télen Omszkban meghalt flektifuszban. Rajtik is elpusztult, szegény...

Aztán magához vonta a lányt és hódolatteljesen csókolt kezét neki:

— Úgy-e, gyönyörű termetés? Mi a véleményed, doktorkám? Tudom, te nagy nőszakértő vagy...

Szemügyre vettem a lányt. Valóban nagyon csinos volt Zinaida. Jónövésű, kisportolt, keményhúsú, nyúlánk.

Alig lehetett több tizenhétévesnél. Aranyszőke, rövidre nyírt haja mögül apró fülkagylók kandikáltak ki. Kék, mosolygós szeme fölött sötétbarna szemöldökök íveltek. Vércpiros ajkai nem fedték egymást teljesen, ha mosolyra nyíltak, hófehér fogak villantak elő. Megveregettem Bálint széles vállát, csak úgy porzott a ruhája:

— Nagy kópé voltál mindig, Bálint... Jó ízlésed van. Hol ismerkedtetek össze?

Kérdésemre egyszuszra mondta el, hogy menyasszonya egy előkelő, jómódú permi ügyvéd lánya, aki anyjával rokonainál van vendégségben Jekaterinburgban. Apja a vörösök elől Cselyabinszkba szökött.

— Megtanultál már oroszul? — kérdeztem tőle.

— Még nem, most tanulok, de nem megy sehogyse. Csak azt az egy szót tudom, hogy harasó.

— Aztán hogy beszélsz a menyasszonyoddal?

— Oroszul. Ezzel az egy szóval. Elég ez. Megérti. Amit nem tudok oroszul, megmondom neki magyarul.

Zinaida Ivanovnához fordultam:

— Mondja, Zinaidácska... Hogy értik meg egymást? Hisz Bálint csak magyarul tud, nem beszél oroszul.

— Hogy mondhat ilyet? — felelte a lány sértődötten... — Bálint nem tud oroszul? Kitűnően beszél. Pompásan megértem.

Nem firtattam tovább a kérdést, nem vitatkoztam. Úgy látszik a szerelmesek nemzetközi nyelven beszélnek és jól megértik egymást.

Megállapodtunk Bálinttal, hogy holnap felkeres a svéd-
deknél. Búcsúzáskor lelkemre kötötte, hogy ne sajnáljam Norlint, vágjam meg alaposan.

Szerelmesen összebújva mentek tovább... A jegyespár elvegyült az utca forgatagában.



Norlin csak a késő délutáni órákban érkezett meg. Irodája előtt már nagyon sokan váraкоztak.

Afanaszijjal szerényen meghúzódtunk egy sarokban és szárított fekete kenyérünk utolsó morzsáit ropogtattuk.

Nagyon éhes voltam, de hűséges őrzőmnek átengedtem az utolsó falatokat is.

A titkár elsőnek engem jelentett be. Norlin nagyon megörült nekem. Panaszkodott, hogy hadifogoly kórházában mindenütt orvosnövendékeket kénytelen alkalmazni, olyan nagy az orvoshiány. Csodálkozva hallgatta kalandos nyolc hónapig tartó „utazásom” és fogságom történetét. A svéd Norlin nagyon szimpátikus, kevésbeszédű embernek látszott. Erőtéljes, hízásra hajlamos, középtermetű, ötvenéves ember volt. Napbarnított arcán furesán világított fehérszőke szemöldöke. Jól beszélt németül, az orosz nyelvet meglehetősen törte. Amikor említettem neki a vetlúgai lágert, ahol a törökökkel voltam bezárva, hitetlenül csóválta fejét. Azon is nagyot bámult, amikor elmeséltem, hogy szuronyos őr kísért Jekaterinburgba. Közben bejött a titkár. Norlin kopott, rongyos uniformisomra mutatott és svéd nyelven utasításokat adott. A titkár a fejével bólintott.

— Majd kistafírozzuk holnap, — mondotta Norlin — és előleget kap a fizetésére. Nálam fog lakni. A titkárom majd elkíséri szobájába. A viszontlátásra.

Afanaszjij Fiofánovicsnak adott néhány rubelt és egy piros pecséttel ellátott orosznyelvű elismervényt arról, hogy a hadifogoly orvost átvette. Elbúcsúztam Afanaszjijtől. Nekiadtam egész vagyonomat, a Vetluginán kapott szereteadományt, a piros parolis, rézgombos bosnyák cifra díszzubbonyt. Nagyon megörült neki.

Erősen bealkonyodott, mire a titkár elvezetett Norlin Lamajevszkája utcán lévő lakására. A lakás egy milliomos orosz kereskedőé, Koroljkové volt, aki egész házát mindenestől átadta Norlinnak megőrzés végett, ő pedig családjával együtt Szibéria felé menekült a vörösök elől.

Csodaszép, selyemtapétás, utcárayiló, erkélyes vendégszobában helyeztek el. Az ablakon nehéz bársonyfűgöny, a padlón értékes perzsaaszőnyegek. A szoba bútortáának minden egyes darabja valóságos műemkek. Az egyik sarokban széles, barokkstilű, rúgós, puha ágy, hófehér ágyneművel. Első dolgom az volt, hogy kipróbáljam

az ágyat: csak úgy ruhástól belefeküdtem. Milyen kelle-
mes érzés a marhakocsik, tyepluskák priccse, a láger desz-
kája után puha, tiszta, rúgós ágyban feküdni. Előbb a
moszkvai, majd a vetlugai fekhelyemre gondoltam... El-
mosolyodtam. Mindez tegnap volt... Vajjon mit hoz a
holnap? Boldog mosollyal ajkamon, úgy ahogy voltam,
felöltözve elnyomott az álom...



Másnap reggel Norlin inasa, Walter ébresztett fel.

— Doktor úr... a borbély várakozik a fürdőszobá-
ban.

Ijedten ugrottam fel, azt hittem, hogy a török láger
piszeorrú, mérges őrmestere kelteget, aki megkövetelte a
katonás, korai felkelést.

Walter csodálkozva csapta össze kezét:

— Nini, hát a doktor úr ruhástól aludt az éjjel?...
Ejnye, ha tudtam volna...

Nem álom ez? — gondoltam magamban. — Szinte hi-
hetetlen... Pár nappal ezelőtt még nedves, dohos, izzadt-
ságtól csorgó falakat láttam magam előtt, ha kinyitottam
szemem. Körülöttem turbános, borostásképzű, feketearcú
törökök bámultak felém, ma pedig barátságos úriszoba
selyemtapétája mosolyog le rám. Különös: a selyemtapéta
egyik mintája a kozsuhovói láger alezredesének profilját
rajzolja ki és milyen pontosan. Még a kecskeszakáll is ott
van. Az egyik girland kozák kancsukára emlékeztet...

Walter jelentette:

A borbély már türelmetlen... Elhűl a fürdővíz. Ga-
litzer úr, a raktárnok küldött egy öltözet civilruhát a dok-
tor úrnak, fehérneműt meg egy pár cipőt is. Reggeli az
ebédlőben naponta kilenckor. A dán vöröskeresztes dele-
gátus, Krebsz úr akar beszélni a doktor úrral.

Levetettem rongyos, pecsétetes, viharedzett blúzomat,
piszkos, szakadt ingemet. Bementem a parádés fürdő-
szobába.

— Maga a borbély? — kérdeztem gyanakodva a kis,
tömzsi, mosolygósarcú, jóltáplált fiatalembertől.

— Parancsára...

— És otthon, civilben?

— Szintén.

Előbb esküt tett és csak aztán ültem le neki:

— Hallja, engem már nyúzott mészáros, hentes, tanító és viceházmester. Valamennyi azt állította, hogy civilben borbély. Nekem elegendő van a hadifogoly borbélyokból.

— Kérem, én a fővárosban dolgoztam évekig. A Lukácsfürdőben mindenki ismerte a Marcit. Aztán ha szabad a jogásznak fogat húzni?...

— Micsoda?...

— Az ambulancián egy ügyvédjelölt húzza a fogakat. De nagyon jól húz, mindenki dicséri. És plombál is. A hadifogoly kórházban pedig egy fiatal orvosnővendék operál. Azt mondja, másodéves, ha igaz. Krasznó-Utimszokban mint felcser dolgozik egy hadifogoly, aki otthon bölér volt...

Mialatt arcomat szappanozta, bőbeszédűen mesélte el, hogy ő már dolgozott Oroszországban mint börgyári munkás, favágó, földmunkás, bányász és mint filc-csizma készítő. Az utolsó esztendőben mint „műkertész” hasznosította tudományát. A Jekaterinburg melletti Irbit fogolytáborában Bingen báróékhoz kerestek szakképzett műkertészt. Marci elsőnek jelentkezett, pedig a kertészethez még csak nem is konyított. Tavasszal már kidobták a kitűnő állásból, mert a télikert és üvegház összes virágai, drága déli növényei kipusztultak. Az elmúlt tél nagyon hideg volt és az üvegház számára kiutalt fát a maga kamrájában fűtötte fel.

— Aztán, — folytatta Marci, — pehhem volt és minden kitudódott...

— Mi tudódott ki?...

— Kitudódott az is, hogy a francia nevelőnővel összeszűrtük a levelet. Milyen rendes lány volt: Úgy etetett, mintha a gyereke lettem volna... A legjobb falatokat lopta el a tálból és hozta le nekem az üvegházba... Tíz kilót híztam, de a nagyobb baj ott volt, hogy a leány is kezdett hízni... már nem lehetett letagadni.

— Meglett a gyerek?

— Meg. Csak látná az orvos úr, milyen erős. Mint a vas. Mindent eszik. Akárcsak az apja. Olyan kerek a feje, mint az enyém. Itt vannak Jekaterinburgban. Hazaviszem őket. Francia asszony lesz a feleségem.

Panaszkodott, hogy azért nem volt szép a bárónőtől, hogy kidobta őket, mert amikor az elmúlt télen egy éjszaka legyilkolták a vörösök a bárót, csak az ő könyörgésére hagyták életben a bárónőt és egyetlen kisfiát.

Marci elkészült munkájával. Ragyogott az arca, látszólag boldog volt, hogy jól kipanaszkodhatta magát.

Még a fürdőkádban lubickoltam, amikor Walter figyelmeztetett, hogy a reggeli az asztalon van. Hamarosan felöltözködtem. Ah — így egészen más, civilben. Három évig hordtam az uniformist. Lehetséges? A sarokba dobott formaruha most már valóságos kényszerzubbonynak tűnt. Három év után először kötöm meg nyakkendőm csokrárt. Ejnye milyen ügyetlen vagyok: elszokott a kezem az ilyesmitől, nehezen megy. Nem baj, kezdjük előlről. Kitelik az időmből. És milyen furcsa: tükör előtt öltözködöm... Arccsontjaim kiállanak, szemem alatt sötét karikák ülnek, orrom megnyúlt, fülem eláll. És az arc horpadásai: úgy festek, mint egy tüdőbajos. Gyomrom hangosan panaszkodott, szinte sirt.

Bementem az ebédlőbe. Mindenütt süppedős perzsa-szőnyegek a tükörfényes, parkettás padlón. A falak mentén gazdag fafaragású burkolatok, bútorok, székek, délszaki növények, pálmák, művészi olajfestmények... Négy személyre volt az asztal megterítve. Magam ültem az ebédlőben, Walter a szomszéd szobában takarított. Az asztal közepén hatalmas, masszív ezüsttálcán fejedelmi reggeli.

Alaposan nekiláttam az evésnek. A kávéन kezdtem: nem zavart senki, a tejszínhabos kávéba beaprítottam a fehér kalácsot, mint gyermekkoromban szoktam a nagyanyámnál. Öt kockacukrot tettem a kis csészébe. A kávé olyan édes és nyúlós volt, mint a szirup. Körülnéztem. Senki sem volt a közelemben, a tükörből sem lát meg

senki. Pillanatnyi habozás után, jó hadifogoly szokás szerint, egy marék kockacukrot dugtam a zsebembe. Csupa előrelátásból, hátha holnapra nem jut. Az előrelátás nem árt. A nehéz, ezüst cukortartó egészen tele volt. Nagyszerűen ízlett a reggeli. Micsoda sajt, milyen pompás ez a sonka! Jobb, mint a fekete kása, a heringleves, meg a fagyott krumpli. A nedves, szalmás feketekenyér után most dúskálok a fehér kalácsszeletek között. A tízhónapos inséges lágerkoszt, éhezés után micsoda pompás falatok. A pikáns sajtra jól esett a friss üdítő ásványvíz. De nézd csak: itt minden holmiba, evőeszközbe monogram van belevésve. Nem lehet semmit sem elemelni, pedig az ilyesmit mi, plenik annyira megszoktuk. Ez a tojásos-sonkás étel a legjobb. Kedvenc ételem a ham and eggs... Úgy látszik ezt a svédek is szeretik, nemcsak az angolok.

Walter portörlőruhával a kezében keresztül ment a szobán és rejtett pillantást vetett az asztalra. Diszkréten elmosolyodott, aztán a másik ajtón kiment. Valahol csengettek.

— Tőlem ugyan mosolyoghat, német sógor, — gondoltam magamban, — engem ugyan nem zavar... a kísértés neki...

Cigányútra ment egy falat. Köhögési rohammal küszködtem. Mi az, még megfulladok?... Csak vissza ne adjam ezt a pompás reggelit...

Már a hatodik darab kalácsnál tartok... No ebből a sajtból levágok még egy kicsit, biztosan van nekik elég a kamrában...

Nem is olyan rossz ez a hadifogság a magamfajta nőtlen fiatalembernek. A helyemben egy nő orvos bizonyára nem kosztolna ilyen nagy lelki nyugalommal... Ha otthon van az asszony, mit lehessen tudni... Így oda se fűtülök a hadifogságnak. Egy kis tanulmányút az egész. Ingyenes külföldi tanulmányút. Még a végén hálás leszek a császári és királyi kormánynak, hogy kiküldött Galiciába és onnan tervszerűen átdobott Oroszországba, egészen Szibériáig. Mennyibe kerülhet békében egy ilyen tanulmányút? A fegyveres örrel „biztosított” hadifoglyot egyszerűen letette a vattázott vonat Szibéria határán, a vad-

regényes Ural-hegység kies vidékén, egy gyönyörű kétszázezer lakosú városban, Jekaterinburgban, hogy világot lásson és élje világát...

Pompás ez a lekvár, ilyen még nem ettem. Valami különleges orosz bogyókból csinálták. — Mi az? ... Már az utolsó kalács? Nem baj, van itt még kétszersült bőven. Nagyon finom ez a cifra fölszelt... Nini, a mézet még meg sem kóstoltam...

A professzorok mindig azt mondták nekem otthon, hogy gyenge a tüdőm, menjek levegőváltásra, mentől messzebbre... Hát most igazán szót fogadtam: ötezer kilométerre mentem el hazulról. Meg lehetnek velem elégedve a professzor urak... És azt is mondták, hogy hajlamom van a tüdőbajra, jól kell táplálkoznom... Nos... most ebben is szót fogadok. Alaposan bezabáltam. Nekem nincs szükségem étvágyjavítóra. Ezt a farkasétvágyat is a káundkának köszönhetem. Nem baj. Azok a láthatatlan kezek kiemelték életemből eddig három esztendőöt és még elrabolnak belőle néhányat, de megbocsátom: ez az egy reggeli feledteti a három év minden szenvedését. Elsőrangú ez a hal: pisztráng olajban... ez meg lazac... Nini, észre sem vettem, vörös kaviár... Nahát, ilyen sem ettem még... A láger bűdös hallevese után vörös kaviár. kása helyett — olajos pisztráng...

Walter halk macskaléptekkel suhant át a szobán. Arcán megint ott ült az előbbi mosoly. Talán csak nem rajtam nevet? Tőlem ugyan mosolyoghat a germán, muto-gathatja rossz fogait, engem nem izgat...

Eszembe jutott a vetlugai praporcsik, a vadember. Milyen nagy szemeket meresztene, ha meglátna a terített asztal mellett, ha megmutatnám neki az írást, hogy szabad ember vagyok. Mehetek mindenhová konvoj, kísérő nélkül. Afanaszij most úton van hazafelé a pirospecsés írással. A tarka bosnyák díszzubonyból bizonyára kabátot csináltat a kisfiának... Milyen különös: otthon dörögnek az ágyúk, az olasz fronton munkásjobbokat szakít le tőből a gránát és én nem hallom az ágyúzást. Az én békekötésem már megtörtént. Itt a nagy káderben...

Csuda jó ez a fölcifrázott hússzelet. Csak kár, hogy olyan vékony.

Vajjon mit csinálnak most a vetlugai táborban a szegény törökök? Tovább éheznek és kérvényeket menesztenek minden irányba: várják a jószerencsét... Milyen finom ez a hideg hús... Meg kell hagyni: Norlin igazi úriember. Emberségesen bánik velem. Igaz, hogy a svédnek igen nagy szüksége van rám: húszezer hadifogoly ül a nyakán és nincs orvosa. Fiatal medikusokkal és álmedikusokkal dolgozik. Majd alaposan megvágom. De Krebsz úr, a dán sem viszi el — kölcsön, előleg nélkül...

Walter szivaros-dobozt hozott be és megkínált egy gyűrűs, angol szivarral. Rágyújtottam.

Az inas arca újból mosolyra húzódott.

— Mit nevet maga? — kérdeztem a jóllakott ember nyugalmával.

Walter zavartan felelte:

— Semmi, semmi...

Kissé bosszantott a dolog. Mit nevet? Talán azon mulat, hogy a gallérom bő és lötyög benne a nyakam? Rosszul van megkötve a nyakkendőm? Vagy talán lemosolyog, mert rosszul áll rajtam a ruha?... Tudom: nem rám szabták... Uraságtól levetett öltözet...

— Mit nevet folyton? — kérdeztem kissé keményen.

— Bocsánat, doktor úr, — válaszolta Walter zavartan, — de meg tetszett enni a négy személyre készített reggelit...

Elszörnyűködve néztem az ezüstitálcára: valóban mindent megettem. Nem maradt semmi.

Walter segített ki zavaromból:

— Nem tesz semmit, doktor úr. Van még elég a konyhában...

Így vigasztalt, mialatt az ételhulladékokat és az üres edényeket szedte össze.

Lementem az utcára csak úgy kalap nélkül. Galitzer úr, a svéd vöröskereszt raktárnoka, megfedkezett a kabláról. Katonasapkát mégsem viselhetek sötétszürke civil-ruhához. Hűvös, borús idő volt, az eső csendesen szí-

tált. A város is olyan álmos volt, mint az idő. Felfegyverzett, kézkubonyos emberek jártak az utcákon. A gyárakban állott a munka. Hideg kémények meredtek a felhők felé. Női katonaszázad vonult el mellettem a Fetyiszovszkája-ulica felől, zeneszó mellett. Lehetek vagy kétszázan. Furcsa látvány volt: nők, feszülő katonai nadrágban, zöld ingbluzban, puskával a vállukon. A nadrág egyik-másik „molett” katonán a pattanásig feszült, az utcán bámészkodó civilek legnagyobb gyönyörűségére. Elöl lépkedtek a magasabbak, hátul az apróbb termetű hölgyek bukácsoltak kivágott, magassarkú cipőkben. Katonadalokat énekeltek a katonazene ütemére. Arcukon lázas pír égett.

Osztrák-magyar és német hadifoglyok lődörögtek, mászkáltak az utcákon céltalanul mint csontot kereső lompos, gazdátlan kutyák. A katedrálni szobor előtt szemüveges német katonák vitatták az evakuáció esélyeit. Egy másik csoportban szakállas, kiéhezett, lompos osztrák hadifoglyok verődtek össze, egyik magas, sovány hadifogoly bécsi dialektusban szidta a dán megbízottat, aki nem segíti az osztrákokat. A magyar hadifoglyok is csoportba verődve pipáztak és türelmes várakozással ütötték agyon az időt.

A sok rongyos hadifogoly között úgy festettem kiválsalt, viseltes ruhámban, mint egy békebeli, civilbe bújt kormányzó...



Mire kilenc óra után bement Norlin az irodába, előszobája már szorongásig megtelt türelmesen várakozó felekkel. A monoklis huszárfőhadnagy is ott várt német, osztrák és magyar hadifoglyok között. A pályaudvaron megkoppasztott paroliján már megint ott ragyogtak az aranycsillagok, amikre diszkréten borult a kétes tisztaságú, kihajtott inggallér. A főhadnagy türelmetlen volt. Minden pillanatban a faliórát nézte, izgatottan köhécselt, a körmét piszkálta, folyton a tükörbe nézett és cigarettázott. Előkelő főhajrással üdvözölt, amint a várakozó tömegben keresztülvergődtem.

Norlin bemutatott Krebsz úrnak, a dán delegátusnak, mint az osztrák-magyar hadifoglyok legfőbb védnökének:

— Íme, miszter Krebsz, — tette hozzá tréfásan, — aki sokat segíthetne az osztrák és magyar hadifoglyokon, ha — pénze volna...

Krebsz, a dán megbízott, magas, szélesvállú, erőteljes sportember volt, aktív dán katonatiszt. Síma modorú, kellemes, halkszavú, udvarias ember, valódi, komoly diplomata. Bár a harmincon már jóval túl volt, borotvált, kissé szeplős, lányos arca fiatalabbnak tűntette fel. Ő is Norlinnál lakott, mint én, ott is étkezett. Udvariasan fogadta irodájában a panaszos hadifoglyokat, készségesen vette át a benyújtott kérvényeket, senkit sem utasított el.

Miszter Krebsz szoros együttműködésre szólított fel és egyelőre aláíratott velem egy körözüvényt, amely kötelezi az orvosokat, hogy a hadifogly evakuáció befejezéséig helyükön maradjanak. Aláírtam a kötelezvényt. Hogy tovább is gyakoroljam aláírásomat, azon melegeben előlegeket vettem fel külön a svéd-től és külön a dán-tól. Szótfogadtam Bálint hadnagynak: alaposan megvágтам őket. A felvett kölcsönökről elismervényeket adtam azzal a kikötéssel, hogy otthon mindent visszafizetek. Boldogan gyűrtem a zsebembe a pénzt. Norlin nagylelkűen értésemmre adta, hogy „megrongált idegeim” helyreállítása címén kétheti szabadságot kapok, a pihenésre szánt heteket azonban Jekaterinburgban kell töltennem, ahol továbbra is vendége maradok. Megkért, hogy szabadságom alatt mint „sztársi vrács” (rangidős orvos) a jekaterinburgi, irbiti, sadrinszki és kresztiji hadifoglykórházakat és táborokat vizsgáljam felül. Norlin különösen a birodalmi németeket ajánlotta melegen figyelmembe, elsősorban Kalbfleisch germán medikust, a német kórház vezetőjét, akit ő röviden „doktor” Kalbfleischnek nevezett. A német medikus a negyedik szemeszter után került orosz hadifogságba és, mint minden porosz, a végletekig elbizakodott és be-képzelt volt.

Norlin titkára, a hosszú, szőke Wittkugel úr zavarta meg tárgyalásainkat. Jelentette, hogy egy orosz asszony

már reggel óta vár és sürgős ügyben akar beszélni a megbízottakkal.

Kisírt szemű, szőke polgárasszony jött be az irodába, karján göndörhajú, feketeszemű apró kisgyerekekkel. Sírástól elcsukló hangon, nagyokat szipákolva panaszolta el, hogy hadifogoly ura, akivel már két éve együtt élt szüleinek falusi házában, a napokban nyomtalanul eltűnt és itt hagyta őt ezzel az ártatlan csöppséggel.

Kérte a vöröskereszt megbízottait, hogy sürgősen intézkedjenek, amíg nem késő, hogy az elveszett ember előkerüljön. Szegény asszony attól tart, hogy hadifogoly férjét valami baleset érte.

— Törvényes férje volt a hadifogoly? — kérdezte Norlin.

— Igen, — felelte az asszony könnyes szemmel, — templomban esküdtünk meg, bárin...

— Hol? Milyen templomban?

— Az orosz templomban, bárin, Nizsne-Tagilszkban... Igaza volt az anyámnak: mindig mondta, hogy ne kezdjek ki ausztricki plenivel... És most itt van... Eltűnt, megszökött, vagy meghalt.

Könnyek közt mesélte el, hogy két évig etette hadifogoly férjét, aki betegen került hozzá. Valósággal felhízalta... Otthon kereskedő volt, itt a földeken dolgozott. Boldogan éltek, egyszerre csak nem tudja mi ütött beléje, napok óta nem beszélt egy szót sem, aztán hirtelen elillant a „huligán”.

Miszter Krebsz elővette noteszét és jegyezgetett:

— A nevét mondja...

— Anasztaszija Feodorovna.

— A férje nevét kérem...

— Izsó Salamonovics, szolgálatjára, bárin.

— Családi nevén?

— Lebovics...

Az asszony megtörölte a kisgyermek orrát és szégyenlősen mondta:

— Tetszik tudni, az uram hogyis mondjam csak... zsidó ember volt. Csak nemrég tudtam meg. A plenitársai árulták el nekem. De megbocsátottam neki... Azt is megtudtam, hogy otthon Vengriában felesége van és három gyereke... Ezt ő maga vallotta be nekem tavaly... Mindent megbocsátottam neki, csak azt nem, hogy búcsú nélkül hagyott itt faképnél, árván ezzel a gyönyörű fekete-hajú gyerekkel. Az isten tartsa, most pünkösdkor lesz éppen egyéves... Nem akarok én tőle semmit, istenemre, csak még egyszer szeretnék vele utoljára beszélni...

Hangos sírásra fakadt, kifújta orrát és szinte zokogva tette hozzá: — Csak még egyszer akarom látni, mielőtt hazautazik...

Krebsz megnyugtatta a fiatal, csinosarcú asszonyt, hogy majd köröztetni fogják a szökevényt a gubernia összes lágereiben...

Távozáskor az asszony erélyes hangon jelentette ki, hogy ha rövidesen elő nem kerül Izsó Salamonovics, akkor ő maga fog elindulni keresésére és utána megy a gyerekekkel együtt egészen Vengriába. Hiszen ő vengerka lett, magyar alattvaló, neki az ura mellett a helye. A küszöbről visszaszólt:

— Csak ne szeretném olyan nagyon azt a gazembert...

Az orosz asszony után a türelmetlenkedő monoklis huszárfőhadnagyot bocsájtotta be Wittkugel úr.

A főhadnagy katonásan köszönt, összeütötte bokáját és bemutatkozott. A neve: szemerjei és alsódabasi Nagy Gábor, császári és királyi tartalékos huszárfőhadnagy, a nyolcas huszároktól. Von und zu Gabriel von Nagy. Miután sorra lekezelt velünk, mindannyiszor hangsúlyozta a von és zut, végül beszélni kezdett. Ádám és Éva hadifogságba jutásával kezdte.

Norlin föl sem pillantott írományaiból, csak tollszárával Krebsz úr felé bökött.

A főhadnagy bizalmaskodva karonfogta a dán megbízottat, az ablakmélyedésbe vonta, ahol hosszúlére eresztve elmesélte fogságba jutásának egész történetét. Végül is arra lyukadt ki, hogy szökésben van és kétezer rubelre

volna égetően szüksége, hogy tovább szökhessen. Civilruhákat is kért. Hivatkozott előkelő hazai összeköttetéseire, a honvédelmi miniszterre és a vezérkari főnökre.

A dán megbízott összesűgött a svédde és rövid eszmecsere után átnyújtottak a sneidig huszárfőhadnagynak egy elismervényt, hogy írja alá. Hús rubel segélyt utaltak ki neki. A főhadnagy hidegvérrel vágta zsebre a hús rubeles Kerenszky pénzt, katonásan összeverte bokáját, előkelően megbillentette fejét és rugalmas léptekkel távozott.

Krebsz mosolyogva magyarázta nekem, hogy ne lepjen meg az eset, ez itt mindennapi jelenség: nem adhatnak többet a hadifoglyoknak, nem futja.

Germán hadifoglyok járultak Norlin elé és megglehős nyers hangon követeltek fehérneműt, ruhát, cipőt. A civil-internált birodalmi németek havi segélyt és ruhaneműt kértek.

Öreg, gyérhajú, hajlotthátú, fogatlan magyar népfölkelő jött sorra. Elpanaszolta, hogy rossz híreket kapott hazulról, neki okvetlen haza kell mennie sürgős családi ügyben. Állítsanak ki nevére menetlevelet, amivel egyenesen hazautazhat. Miszter Krebsz megmagyarázta neki, hogy egyenként nem szállíthatják haza a hadifoglyokat. Várja meg az első transzportot, az evakuációt intéző komisszió már megérkezett Moszkvába.

— Nem bánom én, — mondta az öreg népfölkelő, — akárhogy is intézik a „vakációt”, nem várok, inkább gyalog nekiindulok.

— Mi az a sürgős családi ügy? — kérdeztem a toprongyos koravén embertől. — Beteg az asszony?

— Rosszabb annál.

— Vagy talán meghalt már?

— Még annál is rosszabb...

— Hát akkor mi az a sürgős ügy?

A népfölkelő megvakarta a feje búbját és nehezen nyögte ki:

— Összeállt az asszony otthon egy muszka fogollyal...

— Honnan tudja?

— Megírta a koma. Nagy szégyenbe hozott az aszszony. Az egész falu tudja. Már gyereke is van az oroszul. Hát ez az ... Haza megyek ... Majd közibük vágok...

Lehorgasztott fővel ballagott ki a szobából. Tehetetlen dühében rongyos sapkáját tépdeste. Gondterhesen lépkedett, mint akinek nem a hadifogság a legnagyobb gondja.

Utána mentem és vigasztaltam, hogy ne higgyen a pletykabeszédnek, talán egy szó sem igaz az egészből.

Az utcán, a kapu előtt állt a monoklis főhadnagy. Amikor meglátott, hozzám lépett:

— Olyan ismerősnek tűnsz fel, doktorkám ... Nem jártál te a háború előtt Aradon?

— Nem.

— Nincs neked rokonod Kecskeméten?

— Nincs.

— Különös. Akkor bizonyára névrokon ...

— Lehet.

— Parancsolsz egy cigarettát?

— Nem kérek.

— Nem tartóztatlak?

Össze-vissza fecsegett mindenfélét. Kikérdezett, mi újság otthon, elmesélte, hogyan éltek a tiszti lágerben Szibériában és a sok beszédnek az lett a vége, hogy ötszáz rubelt kért kölcsön. Az apja, aki dúsgazdag földbirtokos, majd otthon megadja.

Sajnálattal közöltem, hogy egyelőre nem áll módomban kölcsönöket folyósítani.

— Talán félsz, hogy nem adom meg, kérlek alásan?

— Dehogy félek. Ha az ágyúzástól nem félttem ...

— Hát mennyit adhatsz?

— Hús rubelt adhatok... — böktém ki türelmetlenül.

— Köszönettel felvettem. Adjak elismervényt?

— Nem kérek.

— Kisztihand ...

Átadtam neki a sárga húsrubelest és otthagytam.

Utánam kiáltotta:

— Majd a napokban fölkereslek, doktorkám. Légy szíves alaposan megvizsgálni, tönkre mentek az idegeim.

Egy idősebb hadifogoly sietett utánam. Megszólított:

— Mit akart ez a szélhámos az orvos úrtól?

— Szélhámos? ... A főhadnagy? ...

— Főhadnagy? Sose volt ez főhadnagy, infanterista ez.

— Hát nem Nagy Gábor főhadnagy ez?

— Sose volt. Valami Hugó ennek a neve. Civilben pincér. Az igazi nevét senki sem tudja. Talán ő maga sem. Minden héten másik városban bukkan fel, más néven és sorra pumpolja az embereket. Még a legénységi hadifoglyoktól is kicsalja a pénzt. Mennyit adott neki?

— Egy huszast.

— A csirkefogó. Együtt voltam vele az omszki lágerben. Nagy kártyás. Ott ül egész nap a L'Orange-ban, kártyázik.

Elgondolkozva mentem tovább a Glavni proszpekt felé. Hát akkor az a jelenet a pályaudvaron... A csillagfosztás... Nem értem.

Az utcasarkon hadifoglyok árulták saját készítményű holmijaikat: csontgyűrűket, kosarakat, dobozokat, játékszereket, ócska ruhadarabokat.

Az egyik utcasarkon vézna, szakállas, rongyos hadifogoly alamizsnára nyújtotta felém katonasapkáját. Azt hitte, hogy benszülött orosz vagyok. Arcomba szökött a vér: nem árultam el, hogy — fogolytársa vagyok. Néhány cári rubelt dobtam sapkájába és — bűnbánóan — a markába nyomtam a reggelinél lopott kockacukrot, mindet, amit csak a zsebemben találtam...

A Vozkreszenszki proszpekten folytattam tovább utamat. Ez az út vezetett a fogolykórház felé.

Mindjárt a széles sugárút elején feltűnt egy különös módon körülkerített emeletes sarokház.

A magas palánkkal, épületpadlókkal és fenyőszálfakkal gondosan bekerített titokzatos emeletes épület szabadon álló ház volt a sarkon. A magas, masszív kerítés a ház csatornájáig ért fel helyenként, úgyhogy a házból csak a párkánydíszítést, a zöld lapos bádogtetőt és a kéményeket láthattam. A ház egyik oldala a mellékutcára, a Vozkre-

szenszki pereulokra nézett. A ház előtt egy kis kápolna-szerű régi emlékmű állott, benne a cechovai fekete Mária képe. Az emeletnyi magas, otrombán erős deszkakerítéses vár minden sarkán szuronyos vöröskatona posztolt, az épület kisutcára nyíló bejáratánál pedig két szuronyos őr állott teljes fegyverzetben a kis fedett őrházikó mellett. A járókelők messze elkerülték az épületet.

Valami különös, érthetetlen titokzatosság vette körül e házat. Pár percre megálltam az úton. Ugyan mit, vagy kit őrizhetnek itt olyan szigorúan a vörös katonák? Talán robbanékony anyagot halmoztak össze a házban? A kíváncsiság fúrta oldalamat. A ház főhomlokzata előtt az utca dombra vezetett fel. Pár lépéssel odébb mentem, újból megálltam, de a magasabb helyről sem láttam többet, mint az emeleti front hét ablakának felső peremét, a ház díszes bádogsatornáját és a zöld háztetőt. Mindent eltakart a magas, primitív épület-deszkakerítés. Mire kiértem a fogolykórházba, már meg is feledkeztem a különös, titokzatosan körülzárt emeletes házról.

A kórház parancsnoka, egy öreg cseh-német orvosnővendék fogadott.

Sorra jártuk a kórtermeket. A kórház tele volt különböző nemzetiségű hadifoglyokkal. A súlyos, halálra rokkant betegek kitörő örömmel fogadtak és mint „megváltójukra”, reménykedve néztek fel rám. Ők szegények azt hitték, hogy én hozom számukra a régen várt szabadulást. A reménytelen betegek gyógyulásukat várták tőlem.

Már az első percekben beláttam, hogy a kétheti szabadságból nem lesz semmi. Dolgoznom kell. A medikus sorra vette régen kezelt betegeit. A legtöbb hadifogoly skorbutban szenvedett. A végtelen Ural erdői szállították ide a betegeket, de nagy számmal voltak lassú haldoklók is, akiknek tüdejét az ólom és kőbányák levegője sorvasztotta el. Még öreg, tizennégybeli hadifoglyokat is találtam köztük, akik ötödik esztendeje reménykedtek, hogy nemsokára otthon lesznek: „mire a fák levelei lehullanak.” Fakóarcú, fénytelen szemű, kisebesedett szájú, fogatlan, béna skorbutos betegek nyujtották felém puffadt kezüket és elhaló hangon suttozták:

— Orvos úr... Orvos úr... Mikor megyünk haza?

Lefagyottlábú, amputált betegek, félkarú rokkantak, bőrbajosok, világtalanok reménykedve sóhajtották körülöttem:

— Csak haza... haza... el innen...

Borzalmas látvány tárult elém a tüdővészeselek kórtermében. Katonasapkás csontvázak, kiszáradt élőhalottak meredtek rám üveges szemekkel és rekedt hangjukon, alig hallhatóan lehelték felém:

— Haza... csak haza... vigyen haza, amíg nem késő... Otthon akarok meghalni családomnál.

Szerencsétlen, szegény emberek... Ártatlan testvéreim... A fronton elkerült benneteket a halál... Megírtátok haza akkor, hogy „egészségesen fogságba estem” és most, íme: nemsokára elvesz a féltve őrzött kincs, az élet. Hitves, árva, anya hiába vár benneteket haza. Kezem, amelyben a hallgató-csővet tartottam, önkénytelenül is ökölbe szorult... Ki okozta mindezt? A keserűség szorongatott. Előtörő könnyeim fátyolozták el szemem elől a szomorú látványt. Biztattam, vigasztaltam őket, az utolsókat lélekző tüdővészeseleknek a fülébe súgtam:

— Ember!... Keményen tartsa magát. Erős magának ez a hegyi levegő itt az Uralban... Haza viszem... A hazai levegő meggyógyítja. Meg fog gyógyulni otthon...

— Meg fogok gyógyulni... — suttogta elhaló hangon a haldokló és ráncos, kiszáradt arcú, a kiálló csontokon mosolyra torzult.

Öreg, rokkant, kopasz népfölkelő, csontos, kidolgozott ujjai között fekete gyöngyfűzér olvasót szorongatott és rongyos imakönyvéből hangosan imádkozott. A mellette lévő ágyon természetes, pattanásos képű bosnyák ült, bekötött, dagadt lábait szorongatta és bánatosan siránkozott:

— Jaó mene, jadan ti szám.

A kis szobában, a sarokban összekuporodva találtam egy sárgaparolis, fekete-arcú román katonát, aki a bosnyákot is túlkiabálta:

— Ó dumnye zo... O mnyi gate... — nyögte keservesen.

A kórház udvarán kis kézikocsi állott, rajta gyalu-
latlan deszkából összetákolt koporsó. Most tették fel az
utolsó halottat a kis kocsi. A koporsó fedelén vihared-
zett katonasapka. Egy öreg népfölkelő kötötte meg az
Örök Békét. A halál a leggyorsabban intézi a szerencsét-
len hadifoglyok evakuálását. Szegény öreg... A sok fa-
vágás után megpihenteted fáradt csontjaidat. Megtudják-e
valaha az otthoniak, hogy örökre elpihentél?... Mankóra
támaszkodva, könnyes szemű földi veszi magához a ha-
lott pleni minden vagyonát: egy csomag tábori, ezerszer
átolvasott hadifogoly-lap, kopott családi fényképek, ame-
lyeken csak az vehette ki az elmosódott arcvonalat, aki-
nek a lelkében élt a kép... Bármennyire is sajnáltam a
fronton elesett ezredtársaimat, az ismeretlen katona ha-
lála itt, Szibéria határán valami egészen más, sokkal meg-
rázóbb tragédia volt...

Megigértem a betegeknek, hogy ezután naponta két-
szer is kilátogatok hozzájuk. Aztán menekültem tovább,
mert éreztem, hogy ez a szomorú hely nem alkalmas „meg-
rongált idegeim” helyreállítására.

A másik nyomortanyára, a hadifogolytáborba men-
tem innen. A jekaterinburgi fő-hadifogoly-láger a hatal-
mas, kastélyszerű Charitonov-házban volt elhelyezve. Pa-
zar berendezésű palota lehetett valamikor ez a Charito-
novszki Dóm. A selyemtapétás falakba emeletes priccse-
ket véstek be a tovarisok. A klasszikus szépségű fabur-
kolatba, vagyont érő selyem tapétákba hatalmas kampós
szegeket vertek a hadifoglyok, hogy legyen akasztó a háti-
zsák, kenyértarisznya, csájnik, főzőedény és a rongyok
számára. A nagyterem fehér márványain bicskákat és fej-
széket élesítettek a hadifoglyok, tintaceruzával karikákat
rajzolgattak rá, a falon összevagdalt gobelinek, lyukaktól
tátongó olajfestmények lógtak. A mennyezet csillárjának
csak a váza maradt meg, az üveggyöngyöket ismeretlen
tettesek hordták el.

A piszkos-barna, parkettás padló szeges bakancsok
lyukacsainak nyomait viselte és a himlőhelyes ember bő-
rére emlékeztetett. A tágas, aranydíszűl ékes szalónban,
amely nem is olyan régen Jekaterinburg pénzarisztokrá-

ciájának találkozó helye volt, most hadifogoly cipészek, szabók, lakatosok, bádogosok szorgalmaskodtak, a sarokban borbély beretvált, mellette kefekötő dolgozott, a városban „szerzett” anyaggal.

A palota öreg dvornikja, — akit elmenekült gazdái a ház őrizetével bíztak meg —, szívesen mutatta meg a kastély titkos földalatti folyosóit, amelyek egészen az Iszetoig vezettek ki. Elmondotta, hogy az öreg dúsgazdag nábob, Charitonov „sztara verec” — óhitű volt, kerzsák és emiatt állandó zaklatásnak volt kitéve már a cárizmus alatt is. Ezért építtette a titkos földalatti folyosókat, rejtékhelyeket.

Délre járt az idő, mire a láger minden helyiségét, többek közt nagyszerű főúri konyháját is megtekintettem. A hadifoglyok napi étrendje ez volt: reggel forró víz, délbén búzakása, este forró víz, kipjatok. Minden hadifoglynak megvolt a maga primitív csájnika. Akinek nem volt, az „szerzett” magának. Enélkül nem élhet az ember Oroszországban.

Hazafelé tartottam. Az Iszet hídja mellett elárúsító bódék sorakoztak egymás mellett. Napraforgómagot, szemcskát, bulkit és cigarettának való mahorkát árultak itt. Egy kis kirgiz lavocskában megkóstoltam a kirgizek híres italát, a kancatejből készített kumiszt, amelyről itt azt hiszik, hogy gyógyítja a tüdőbajt. A bódék körül hadifoglyok „ebédeltek”. Az egyik jóképű, fiatal hadifogoly, mosolygós arcú szőke fiú, az útszéli fának dőlve jóízűen faragta hazai bicskájával kolbászát és teli szájjal ette kenyerét. Előtte ült egy hosszú szőrű orosz spicc. Az okos kiskutya füleit hegyezve figyelt a kolbászra és a hadifogoly minden kézmozdulatára. A pleni olykor odadobott neki egy darabka kolbászhéjat és közömbös arccal falatozott tovább. A kutya okos fekete szemével kitartóan fikszirozta a kolbászdarabot és a következő falatot már a levegőben kapta el. A kedves jelenet gyakran ismétlődött. A rongyos hadifogoly és az előkelő orosz spicc, úgylátszik, szoros barátságot kötöttek. Egy jól öltözött tányérsapkás orosz úr állt meg előttük és gyönyörködve nézte a jelenetet.

Az orosz úrnak megtetszett a selyemszőrű kutya.

— Eladó ez a kutya? — kérdezte a falatozó plenitől.

— Ühüm... — mondta teli szájjal a hadifogoly és igent intett fejével.

— Hogy adja? — kérdezte az orosz.

— Nyolcvan.

Megalkudtak. Az orosz kifizette a nyolcvan rubelt, ölbe kapta a kutyát és boldogan sietett vele haza, mint aki nagyszerű vásárt csinált. Odamentem a hadifogolyhoz, aki közömbösen gyúrte zsebre a pénzt.

— Miért adta el a kutyáját? — kérdeztem tőle.

— Miért ne?

— Nem sajnálja?

— Nem én. Mért sajnálnám, amikor azt sem tudom, hogy kié ez a dög... Most láttam először... Nem az én kutyám.

A „kutyakereskedő” hazakísért. Mentegette magát, hogy egyéves önkéntes létére — csalt. De hiszen itt a fogságban úgy szerez az ember pénzt, ahogy tud... Panaszkodott, hogy a fogságban az önkénteseknek, diákoknak megy legrosszabbul soruk. A tiszti lágerbe nem eresztik be őket, mert nem tisztek, a legénységi táborokból meg kinézik őket, mint tisztjelölteket.

Elmesélte, hogy egyik önkéntes fogolytársa mostanában „beérkezett”. Három hónap óta „működik” egy komisszár fia mellett, mint angol nevelő. Kap teljes ellátást, lakást, ruházatot és zsebpénzt. Angolul ugyan nem tud egy szót sem, de azért nem jön zavarba: rendületlenül tanítja a kisfiút a — magyar nyelvre. Már egész folyékonyan tud magyarul beszélni a kis orosz gyermek, öröm hallgatni...

Csodálkozva hallgattam a leleplezést. Edzett voltam, nem lepett meg semmi... A fogságban úgy látszik az erősek, élelmések, a szemfüles szélhámosok maradnak meg, a gyengék, gyámoltalanok elpusztulnak. Milyen furcsa: akárcsak a frontokon.

Fáradtan érkeztem haza. Walter azzal fogadott, hogy egy elegáns, magyar civil úr és egy csinos hölgy kerestek

a lakásomon a délelőtti folyamán. Meghagyták, hogy holnap reggel újból felkeresnek.

Az ebédnél, amely a reggelinél is pazarabb volt és amelyen egy csomó ismeretlen ételt tálaltak elém ezüst tálakban, megismertem Kalbfleisch „doktor”, a germán medikust. Nyomban megállapítottam, hogy ez a magas, sovány, szemüveges német orvosnövendék beképzeltebb tudományára, mint egy valóságos egyetemi orvosprofesszor.

A pecsenyénél nagy meglepetésemre arról értesültem, hogy abban a bizonyos zöldfedeles, titokzatosan körülkerített házban, a dom Ipatjevában nem kisebb személyiséget őriznek a vörös katonák, mint második Miklóst, az oroszok cáriját. Tegnap hozták erős fedezet mellett a szibériai Tobolszkból, Tjumenen keresztül. Vele együtt őrzik a körülpalánkolt házban a cárnőt is, Alekszandra Feodorovná, valamint másodszülött lányát, Mária Nikolajevna és az udvari orvost, a szentpétervári doktor Botkint.

A cári család többi tagja, köztük a beteg cárevics, Alekszej Nikolájevics és három nővére, Olga, Tatjana és Anasztaszija Nikolajevna, a kísérő személyzettel együtt Tobolszkban maradt.

A körülzárt, zöldfedelű jekaterinburgi ház gazdája, a gazdag Ipatjev nem fogadhatta előkelő vendégeit, mert a vörösök, néhány nappal a cári család megérkezése előtt, mint ellenforradalmárt — kivégezték.

A FOGSÁGBAN ÚJBÓL — FOGSÁGBA ESTEM

Korán reggel pattogó ütemű katonazenére ébredtem. A trombiták öblös hangja, a nagydob mennydörgésszerű dübörgése túlharsogta a lázas, hangos, idegesen zajló utca morajlását. Bizonyára a női század menetel megint a gyakorlótérre. Elmosolyodtam: az a vastag, dagadtlábú kis topa bárisnya bizonyára ott bukdácsol a század végén.

Megnézzük... Valóban, a kis mozsárlábú amazonka pont az ablakom előtt szedte apró, dagadt lábait az éles kövezeten. Ő, az én titkos szimpátiám, milyen nehezőre esik a gyors, ütemes menetelés a félretaposott, kivágott női félcipőkben... Szegényke, minden második lépésnél orra akar bukni. Kövér, pufók, vérpiros arca majd kicsattan, csorog róla a verejték a nehéz hátizsák és a vállra vetett fegyver súlya alatt. A járókelők mosolyognak... ejnye, még a vörös katonák is kinevetik... Szegény, kis fájóslábú grázsdánka... Az élet sok csalódása után meg tudnál halni a polgárháború frontján...

A menet mind messzebbre haladt, a katonazenéből már csak a nagydob tompa üteme hallatszott, mint távoli ágyúszó.

Visszafeküdtem ágyamba és a mennyezet gipszfiguráira bámultam.

A közelmúlt emlékeire gondoltam...

A fájdalmas emlékek még élénken élnek ágyamban...

A hároméves frontszolgálat a különböző harctereken... Sabac... menekülés a szerb ágyúk elől a Száva ponton-

hídján át... Aztán a lemergi nagy csata. Visszavonulás, eső, sár, megint eső, kolera, pergőtűz és pusztulás... Galicia...

Eszembe jutott harctéri legényem, Jóska:

— Olyan jól megy a dolgunk, — mondogatta, — hogy ezután már csak rosszabb jöhet...

És mindig igaza volt. Félek: beteljesedik rajtam most is a jóslat, mert nagyon jól megy a sorom itt a svédeknél.

Tegnap — színházban voltam. Páholyban ültem Norlin és Krebsz urak társaságában. Operettet adtak. a Tatárjárást. „Oszenji manéver” volt az adoptált darab orosz címe. A mellettünk levő páholyban Kalbfleisch doktor ült menyasszonyával, igen jóképű lánnyal. Mögöttük, a páholy mélyén, a leány szülei húzódtak meg... Hallatlan... már minden valamirevaló hadifogolynak van menyasszonya. Megfoghatatlan, hogyan jutott ez a vézna, pápaszemmes, nyakigláb fiatalember ehhez a szép teremtéshez...

A szembenlévő páholyban két feltűnő szép fiatal hölgy ült egy őszhajú, idősebb, feketeruhás hölgy és egy nyúlánk, fiatal orosz tiszt társaságában.

Látcsövemet a szembenülő szépségekre szegeztem. Egyformán szép volt mind a kettő. Az egyik szőke, eleven, pajzán, nagyokat kacagott, egy pillanatig sem maradt nyugodtan, a másik, a gesztenye-barna hajú, ábrándos, babaarcú szépség, komolyan ült a páholyban, szinte szomorúnak látszott...

Krebsz úr közölte velem, hogy a rigai származású hölgyek csak vendégségben vannak rokonaiknál. A velük ülő hölgy a nagynénjük, Blumbergné, az evangélikus lelkész felesége. Az elegáns, magas lányos-arcú tiszt, a testvérbátyjuk.

A két hölgy közül az ábrándos szemű, szomorú, babaarcú nyerte meg tetszésemet. Az előadásra valami keveset figyeltem, egész este őt bámultam látcsövemen keresztül. A rigai szépség azonban nem reagált a kihívásra... Látszólag az operettelőadás sem érdekelte őt.

A két rigai nővérre, a színházi estre gondoltam, amikor Walter jött be a szobámba.

Jelentette, hogy a szakács akar velem beszélni.

— A szakács? — kérdeztem meglepődve — Norlin szakácsa?... Mit akarhat ez tőlem? Talán valami baja van?

— Nem gondolnám, — felelte Walter. — Azt hiszem, be akar mutatkozni a doktor úrnak, mert őt szemelte ki Norlin szakácsnak a doktor úr mellé a szervezés alatt álló új vöröskeresztes kórházba.

— Orosz ember?

— Nem, magyar. Már egy éve dolgozik Norlin úrnál, mint konyhafőnök. Békében Eszterházy hercegnél volt alkalmazva mint konyhaséf.

— Mi a neve?

— Varga. Vele van a cukrász is. Patucsek úr, a Vencel, a világot járt cukrászművész. A torta-remek művészi kreálója... Ő is bevonul a szakáccsal a kórházba...

— Bocsássa be őket...

Békebeli, előírással, fehér szakácssegényruhában lépett be a két konyhaművész a szobámba. Fehér, kerek vászon-sapkájukat kezükben szorongatták.

Elöl állt az ajtó mellett a kis, tömzsi, piros-pozsgás, mosolygós arcú szakács, tekintélyes hasa előre domborodott. Mögötte zavartan lapult a hosszú vékony, sápadt, beesett arcú, foghíjas cukrász.

Ágyamban felkönyököltem és hogy hajlongó látogatóimat kisegítsem zavarukból, barátságos hangon kérdeztem:

— Mivel szolgálhatok? Mit kívánnak?...

Varga kissé előrelépett, köhécselt és zavartan nyögte ki:

— Eljöttünk bemutatkozni.

A cukrász komolyan tette hozzá:

— Igen, eljöttünk...

— Nagyon örülök, igazán szép maguktól.

— Hát ez így illik kérem szépen... — tette hozzá Varga.

Hosszú szünet következett. A faliórára néztem... Hopp! az idő szalad... engem már várnak hadifogoly-betegeim...

— Na hát a viszontlátásra... Csak kotyvasszanak tovább, nagyon meg vagyok elégedve a konyhával...

Azt nem árultam el nekik, hogy milyen konyhán élttem közel egy évig. Mintha valaki a fülembe súgta volna csúfalkodva: Kása, kása, kása...

Varga nem mozdult. Neki úgy látszik még akadt mondanivalója:

— Szeretném tudni, mi az orvos úr kedvenc étele... akkor azt főzném ma ebédre.

A cukrász is megszólalt:

— És mi a kedvenc tésztája? ... Tessék rendelni valamit, mert Norlin úr ugyancsak keveset törődik velünk.

Kis híja volt, hogy fölkapagjak a gyönyörűségtől: a hadifogoly urat alázatosan megkérlik a szakácsművészek, hogy méltóztassék valamit ebédre rendelni, sorolja fel kedvenc ételeit... A praporszik bizony nem kérdezte ezt pár héttel ezelőtt, hanem elénk adta a fekete kását.

Jót mulattam az eseten.

— Nos, kedves Varga, hát halljuk, mit tud maga. Sorolja el a menút, majd választok...

A kis Varga komikus pózba vágta magát, mint egy színész, és a tősgyökeres magyar tősgyökeres francia nyelven kezdte hadarni:

— Hors D'Oeuvre Francaise: Saucisson d'Arles, Champignons á la Grecque, Musseau Boef Ravigole, Entrées: Cervelles de Mouton Beurre Noiselle, Cotelette Pré-Salé, grillée Pommes. Viandes Froides: Rosbeef, Salade Pomme, Galantine de Poulet...

Patucsek amikor észrevette, hogy türelmetlenkedni kezdek, átvette a szót. Mialatt beszélt, kivillantak lelógó, duzzadt ajkai közül csömpe, töredezett, apró fogai:

— Poudding d'amandes á la Sabayone, Bombes Pompadour, Croque en Bouche, Omlette Surprise...

— Elég...! Elég... — kiáltottam ingerülten — Ezekből az ételekből nem kell egy sem.

— Bocsánat... — rebegette Varga csalódottan.

Hallatlan eset: alig néhány nap múlt el az utolsó kopáló nap után és a volt hercegi szakács alázatosan kérde-

zi, hogy mi a kedvenc ételem, milyen ételt méltóztatok rendelni. Majd még azt fogják mondani a rongyos hadifogoly társnak: méltóztassék parancsolni és parancsoljon méltóztatni... Hallatlan! Nem... nem árulom el, hogy a közelmúltban még boldog voltam, amikor a törökök a pirinyó ünnepi gombócokkal megkínáltak. Azt sem mondom el senkinek, hogy közel egy évig lágerbe zárva koplaltam, mint valami szigorított fegyházraítélt rablógyilkos. Csak nem kötöm az orrukra, hogy milyen jó étvágygyal fogyasztottam el a kenyérosztásnál szertehullott fekete ragacsos morzsákat. A Zimányi doktor fekete, nyúlós mákos núdlijáról sem teszek említést. Nem, magamban hordom a titkot... ne tudja meg soha senki.

Felültem ágyamban, megigazítottam sárga, selyempaplanomat és elgondolkodva mondtam:

— Csináljon nekem jó, hazai székeygulyást, sok tejjel.

Nagy csalódást okozott választásom. Varga dadogni kezdett, hogy nincs disznóhús a konyhán, aztán paprikája sincsen, csak bors.

Patucsek mentette meg a szituációt:

— És milyen tésztát parancsol?...

Elmosolyodtam.

— Kedves Patucsek. Maga csodálkozni fog. Nekem nem kell sem torta, sem pudding, sem bomba, sem omlett, hanem kérem, csináljon külön az én számomra barátfülét, gyermekkorom kedvenc tésztáját. Jó sok dióval és szilvalekvárral... legalább egy napra otthon fogom érezni magamat...

Kisült, hogy a konyhán mindenféle lekvár van, csak éppen szilvalekvár nincs.

Szörnyen szerencsétlennek érezte magát a konyha két primadonnája. Ötöltek, hatoltak és újabb francia ételekkel hozakodtak elő.

— Elég! — intettem le őket csalódottan. — Elegem van.... Máskor hozzanak magukkal egy francia szótárt is.

Végre is, hogy megnyugtassam őket, rendeltem Vargánál gulyás helyett egy paprika nélküli „golascht” és Pa-

tucseknél barátfüle helyett dióspalacsintát. Esztendeje álmodtam már ezekről az ételekről.

Varga meghatottan kért, hogy bánjak vele jól a kórházban és tartsam meg őt a konyhámban, nem szeretne öreg népfölkelő hadifogoly létére újból berukkolni a lágerbe. Könnyeláradt szemekkel könnyögött, hogyha hazautazom, vigyem magammal, inkább főz rám a hosszú utazás alatt is — négy hétig biztos eltart az út, mert hogy nagyon szeretne már haza menni négy évi fogság után a családjához. A szerencsétlen nem is sejtette, hogy micsoda írások köteleznek arra, hogy csak az *utolsó* transzporttal szabad hazautaznom.

Mindent megígértem, biztosítottam őket jóakarató támogatásomról. Patucsek a küszöbről visszafordult. Izgatottan mondta:

— En meg arra kérem a doktor urat, hogy a kórházban ne hívjon engem Patucseknek, hanem egyszerűen a keresztnevemen, csak így: Vencel.

— Miért? — kérdeztem meglepetve.

— Mert megszöktem a cseh légióból, ahova a télen besoroztak.

— No, akkor nincs semmi baj, hiszen a vörösök nem bántják...

— Igen... dadogta Patucsek, — de a vörösgárdában is szolgáltam, Vjatkában és onnan is megszöktem a tavasszal...



Aznap a reggelinél válogattam. Nem ízlett a kávé, a kalács szikkadt volt, a fölszeltet és a kaviárt nem találtam elég frissnek. Szegény Walter alig tudott kedvemre kiszolgálni. Reggeli után a szalónban átfutottam a legfrissebben érkezett hazai lapokat. A négyhónapos újságokból tudtam meg, hogy otthon már nagyon nélkülöznek, éheznek az emberek. Olvastam a lapokban, a hinterlandban az emberek a háborúból üzletet csinálnak. Mialatt a frontokon és a hadifogságban milliók pusztulnak el, az alatt a hátsó országrészekben milliók gazdagodnak meg. Gazda-

gokból koldusok, a senkiből dúsgazdag emberek lesznek. Mindenki spekulál... Majd még megérjük, hogy háború után az elesett hősök csontjaiból is üzletet csinálnak a vállalkozók: enyvet fognak főzni belőlük.

Vastag szivarral szájamban, olvastam az osztrák vezérkari főnök jelentését: a nyugati és délnyugati harctereken élénk tűzérségi tevékenység.

Bálint keresett fel. Úgy robogott be hozzám ajtóstól, mintha legalább is nekem tett volna valami sürgős szívességet.

Mindjárt a dologra tértem:

— Mennyi kell?

— Kérlek... kérlek, nagyon kedves vagy... Sok pénzre van szükségem. Jó volna szólni a svédnek, vagy a dánnak, vagy mind a kettőnek...

— Minek kell neked az a sok pénz? Nősülni akarsz?

— Áhh — ...

— Hát akkor?

— Szökni akarok.

— A menyasszonyoddal?

— Egyedül. Eh..., bolondság az egész... Beugrottam.

Zavartan játszott a kis asztaltakaré rojtjaival. Csavarta, tépkedte a lelógó selyemszálakat.

Halk hangon, kipirult arccal folytatta:

— Zinaida Ivanovnával egy kis baj van... Még nem egész biztos... Nyolc napot várok, ha addig nem lesz rendben... De kérlek, ne árulj el... Tiszti becsületszavamra ígértem, hogy senkinek sem szólok. Az anyja sem tudja...

— Gazember vagy... — mormogtam fogaim között.

Bálint hosszú szopókájú, orosz cigarettára gyújtott és könnyedén folytatta:

— Csak még azt nem tudom, hogy kelet vagy nyugat felé fogok szökni. Nyugaton már nincs kenyér. Hazaszökni még korai volna, nem akarok a Doberdón, vagy Arras vidékén, esetleg Verdun alatt elpusztulni. Én babérrel övezett homlokkal, épkézláb akarok bevonulni fatornyos ha-

zámba, fehérruhás leányok virágot fognak szórni lábaim elé... Mint hős...

— Marhaság. Mondd kérlek... kaptál pénzt a leánytól?

— Egy kopekát se... Becsület...

— Ne hazudj!...

— Izé, azaz hogy az anyjától... Kölcsön... Arany-pénzt adott, de csak kölcsön... Megadom nekik. Képzeld csak doktorkám: elfogyott a pénzük... nincs eladnivaló holmijuk már. Valósággal nélkülöznek.

— És van szíved ezt a gyönyörű teremtest cserben hagyni? És éppen most...

Alaposan megleckéztettem a fiút. Jól megmostam a fejét. Tiszti becsületszavára ígerte, hogy rendezni fogja az ügyet és nem gondol szökésre.

Távozáskor ezt súgta fülembe:

— Űgyis benned van minden bizalmam... De hát még nem biztos... Még megkaphatja.

Örültem, hogy leráztam nyakamról.

Sajnáltam a leányt. Szegény Zinaida, még csak nem is sejti, hogy milyen tervekkel foglalkozik imádott pleni-vőlegénye. Úgy kell neki: mért állt szóba hadifogollyal. De hát ezek az orosz nők olyan jólelkűek, kedvesek, naívak, azt hiszik, hogy a külföldi, az „inosztránci” különb, mint a maga fajtája. Későre járt az idő... Betegeim várnak...

Lesiettem az utcára. A kiskapu előtt Zinaida Ivanovnába ütköztem, aki Bálintot már kora reggel óta hajszolta. A leányt kissé sápadtnak találtam. A szokásos zdravstvitye és a kák pázsivájte után bejelentettem, hogy Bálint éppen az imént távozott tőlem.

— Elment? — kérdezte a leány.

— El.

— Hová?

— Nem tudom, nem mondta.

A lány zavartan állott előttem, kutató pillantásokat vetett rám és hirtelen elszántsággal kérdezte:

— Ismeri Bálintot hazulról?

- Igen.
- Mi az ő apja?
- Tudtommal falusi népiskolai tanító.
- Gazdag?
- Ha a nyolcgyermekes tanító-apát a gyerekei után gazdagnak lehet nevezni, akkor nagyon gazdag ember...
- Hát nem földbirtokos?
- Nem.
- Biztos ön ebben?
- Egészen biztos.
- Köszönöm.

Kezét nyujtotta. Kis, izmos keze csurom víz volt az izgalomtól. Finom kis fitos orrán is izzadságyöngyök jelentek meg. Izgatottan rohant tovább.

Utána néztem. Pompás alakja csakhamar eltűnt a népes utca forgatagában.



Aznap nagyon sok dolgom volt.

Megkértem Marci borbélyt, hogy kivételesen ne amerikázzék, ne sokat simogassa arcomat, hanem szaporán végezze dolgát és keveset fecsegjen. Majd máskor, ha ráérek, nem bánom, ha beretvával a kezében magyaráz, szappanhabos ujjával gesztikulál, de ma nagyon sietek...

Szórakozottan szedtem elő nadrágzsebemből a kis „emlékeztető” papirost, amelyre még a tegnapi nap folyamán jegyeztem fel: Norlin, előleg, magazin, kórház, fogkefe, láger, rigai nővérek, invalidus szemle, komisszió, cirkusz, L'Orange.

Marci észrevette, hogy nem vagyok beszélő kedvemben, duzzogva, kissé sértődötten, némán végezte dolgát.

A kínos csendet végre is megtörtem:

— Jó sımára beretváljon ki, mert estére cirkuszba megyek...

Marci a hátam mögé állott, hogy kiberetváljon. Csendesen szólalt meg:

— Mi van a csehekkal? Mi igaz a dologból?

Fölfigyeltem:

— Nem hallottam semmit. Mi van velük?

— Mi van? Úgy hírlik, hogy nagyon mozgolódnak körülöttünk...

— Mit beszél maga? Valami örült pleni találta ki ezt a vad hírt... Hülyeség! A csehek a legtávolibb keleten vannak Vladivosztozk körül... Ostobaság az egész.

— Bár ostobaság volna... — folytatta Marci és letörölte gyöngyöző homlokát, — nem találta ezt ki senki, hanem magától a főfő komisszártól hallottam máma. Beretválni járok hozzá... Hát a komisszár atyaúristen már pakol. Ezzel a tulajdon két szememmel láttam. Nagyon be van gyulladva. Hej, ha látná az orvos úr, hogy mi minden van abban a nagy kofferben. Annyi ékszer, aranypénz, óra van ott egy rakáson, mint egy aranyműves boltban. Olyan nehéz a láda, hogy két ember is alig tudja felemelni. Szép cifra, pántos ládája van neki, muzsikál, ha kinyitják.

Amikor észrevette, hogy révedező tekintetemet az üres falon felejtettem, szomorúan tette hozzá:

— Öreg hadifogoly vagyok én már, orvos úr, még tizennégybeli, de én csak ammondó vagyok, hogy régen rossz lesz nekünk, ha ide beteszik a lábukat a csehek. Vége lesz a szabadságnak... Laufsrittban megyünk be a lágerbe, aztán fűtültek a hazautazásnak, pedig már tizen-nyolcat írunk.

— Ugyan miket beszél itt össze-vissza? — vigasztaltam önmagam. — A csehek Szibérián keresztül hazautaztak.

— Én meg azt mondom, hogy megfordultak és kerékhöz jönnek visszafelé. Nagyon bűdös lesz itt a levegő... Debizisten.

Azzal magam is tisztában voltam: ha a csehek és szövetségeseik, a fehér ellenforradalmárok magukhoz ragadják a kormányrudat, vége a hadifoglyok gyöngyéletének, vége az arany szabadságnak, mehetünk vissza a lágerbe, ahonnan jöttünk. Jön megint a kása és forró víz, jó ideig várhatunk, mire hazakerülünk.

Marci észrevette arcom elborulását és hirtelen jókedvet színlelve témát változtatott:

— Ismeri az orvos úr a monoklis főhadnagyot?

— Ismerem, nem főhadnagy az, civilben pincér.

— Hát ennek a „huszárfőhadnagy”-nak nagyon föl-vitte az isten a dolgát. Nősül. Valami gazdag burzsuj özvegye veteti el magát vele, hogy mint magyar állampolgár külföldre kerüljön vele. Már nem fiatal az asszony, de azért még megjárja. Olyan jó testes, melles. Éppen az én kedvemre való. Férjet vásárolt magának a nagysága és írást csinált a monoklissal, hogy otthon mindjárt elválnak. Olyan „bumága házasság” lesz ebből. Hogy nekem nincs ilyen szerencsém. De hát hozzám, szegény koszvakaróhoz csak olyan prosztoj bárisnya jönne. Annak meg nem kell me-nekülni, jobb neki itt...



Azon a napon idegesebbek voltak az utcán a járókelők. Még a katonai járőrök sem cirkáltak a szokott lomha, nyugodt léptekkel, hanem mintha sietős lett volna az útjuk. A katonák övében kézigránátok lógtak, mint ruhadíszek, óriási zsuzsuk.

Az idegességből tagadhatatlanul egy adag rám is ragadt. Hát lehetséges volna, a fehérek a csehek segítségével ellenforradalmat akarnak csinálni? Oroszországban semmi sem lehetetlen.

Hirtelen eszembe jutott a kórházi orosz felcser, akit az orosz hatóságok küldtek ki a foglyokórház ellenőrzésére... Mindig nagy, vörös kokárdát viselt a szíve fölött. Most már értem, hogy miért tűnt el ingblúzárról tegnap a vörös kokárda. Igen... tiszta dolog.

Norlin irodájában is nagy volt az izgalom. Krebsz úr és a svéd összebújva, titokzatos arccal sugdolóztak. Az iroda nagytermében két birodalmi német íróasztala árván búsult a fal mellett: az írások az éjjel minden bejelentés nélkül megszöktek. Az irodában állt a munka, nem kattogtak az írógépek.

Norlintól megtudtam mindent. A kitűnően felszerelt és megszervezett cseh légiók Trockij engedélyével még

április folyamán Szibériába vonultak azzal a kikötéssel, hogy rövidesen Vladivosztokon keresztül hazautaznak. Hazatérésük útját nyugat felé, Ukrajnán és a Balti-tengeren keresztül, már elvágták a németek. Trockij lefegyverezte a cseheket Darnica, Moszkva, Szamara és Kazán központokban és csak hosszas tárgyalások után hagyott meg minden szakaszban egy-egy fegyvert, megfelelő tölténnyel. A cseh tisztek és altisztek megtartották teljes felszerelésüket, de kötelezvényt írtak alá, hogy hazautaznak és nem avatkoznak az orosz belügyekbe.

Tíz esalónban történt a csehek visszavonulása. Az első esalon Vladivoszto k kikötőjében, az utolsó Omszkban vesztegelt. Az egyetlen szibériai vasútvonal minden nagyobb városának állomásán zsúfolt csehszlovák katonavonatok állottak.

Tizennyolc május huszadikán éjszaka a szibériai vasútvonal összes cseh légionistái előre megbeszélt jelre fellázadtak a vörös erők ellen és Kolcsák admirális önkéntes tiszti-századai segítségével huszonnégy óra leforgása alatt birtokukba vették a több ezer kilométer hosszú vasútvonalat.

A cseh légiók vezére Gajda generális volt.

A cseh esalonok egyelőre egy helyben állanak, folytatják szervező munkájukat Kolcsák admirális tisztsíjével szövődve és várható, hogy a közeljövőben egy jól felszerelt fehér hadsereg folytatja előnyomulását Isim, Tobolszk, Tjumen, Kurgán és Cselyabinszk irányában. A fő cél: Jekaterinburg, a vörös hadsereg legerősebb várának bevételé és a cári család kiszabadítása. A fehérek katonái Szibéria színeit, zöld-fehér kokárdát viselnek.

Ennyit közölt velem Norlin. Közelebbi részletekről nem adhatott felvilágosítást, éppen úgy adós maradt a felelettel, amikor a szibériai hadifoglyok sorsa felől érdeklődtem.

Norlin nyomatékkal hangsúlyozta, hogy meggyőződése szerint, nekünk hadifoglyoknak a fehérek előnyomulásából kárunk nem lehet, csak hasznunk. Abban bizakodott, hogy a fehérek újból ki fogják utalni a fogoly tisztek

fizetését és a külfölddel való összeköttetés is hamarosan helyre fog állni.

Arra az ellenvetésre, hogy a cseheknek csak mellékes céljuk a vörös uralom megdöntése, főcéljuk, hogy folytassák a háborút, Norlin kijelentette, hogy tekintettel a nagy kiterjedésű frontra ez a terv kivihetetlen.



Még be sem fejeztük tárgyalásainkat, amikor az ajtó kinyílt és nagy robajjal, bejelentés nélkül nyitott be a szobába Blumbergné, az evangélikus, német lelkész felesége, akit a színházból már látásból ismertem. Otthonosan mozgott az irodahelyiségben. Norlin látható örömmel fogadta és sugárzó arccal, hódolatteljesen csókolta kezét neki. Engemet is bemutatott.

A középtermetűnél kisebb, elhízott hölgyet magasabbnak képzeltem. A szőkés-fehér hajú, kékszemű, eleven, mozgékony hölgy korát nehéz lett volna megállapítani. Örökifjú, fürge, másodvirágzásukat élő asszonyok kategóriájába soroztam Blumbergnét. Egészséges, piros, mosolygós arca kellemes benyomást tett a szemlélőre. Nem tudtam megállapítani hamarjában, hogy a haja ősz-e vagy világosszőke.

Nagyon hízelgett neki, amikor tudomására adtam, hogy szeretné megismerkedni vendégeivel, a rigai lányokkal, a szép cousine-okkal. Hangsúlyoztam, hogy különösen a magasabb termetű, az ábrándos szemű lány tetszik nekem.

— Hol látta őket? — kérdezte élénken, látható örömmel. — Hisz sehová sem mennek a lányok. Örökösen otthon ülnek. Képzeld, arról panaszkodnak, hogy nincs megfelelő ruhájuk. Hát most mondja, doktor úr, kinek kell itt ma divatos ruha? És mi a legújabb divat? Hiszen már egy éve divatlapot sem láttunk ... Rettenetes.

Ezt mind egy szuszra mondta el, arca kipirult, nyakán piros foltok jelentek meg. Mély lélekzetet vett s ezzel a kérdéssel fordult hozzám:

— Pardon... szabad kérdezni... a doktor úr nőtlen?
— Sajnos, nőtlen vagyok... — feleltem nagyot sóhajtván.

— Mért sajnós?

— Ebben a pillanatban nem bánnám, ha nős volnék és...

— ...és kéznél volna az asszony... — vágott közbe Blumbergné és nagyot kacagott. Nyitott szájjal nevetett, arany fogai kivillantak szájából.

Aztán anélkül, hogy kérdeztem volna, így folytatta:

— A lányok, őszintén szólva, ki nem állhatják a hadifoglyokat, szóba sem állnak velük. Nagyon sok rosszat hallottak a hadifogoly tisztekről. De hát izé... pardon, maga egészen más, hiszen orvos. Éppen jól jön: a házi-orvosunk Szibériába szökött a vörösök elől... Majd maga lesz a házi-orvosunk.

Délutáni teára hívott meg.

— Aztán ha szabadna érdeklődnöm, — mondotta hamiskás mosollyal — melyik lány érdekli magát a rigai nővérek közül?

— A gesztenyebarna, ábrándos tekintetű.

Blumbergné boldogan sikoltott fel:

— Ah — tehát Elza érdekli magát? Hát szép, szép... de szerintem a húga, a Margó sokkal szebb és elevenebb... Micsoda temperamentum! Mint egy eleven ördög. Különben majd meglátja. Margó már szépségversenyt is nyert Rigában. Különben gusztus dolga. Elza is nagyon bájos jelenség, nagyon szép alakja van, de Margó kimondott szépség.

Aztán azon sopánkodott, hogy a lányok már mennyire vágyódnak haza Rigába és mihelyt a vonal megnyílik, azonnal hazautaznak.

Megköszöntem még egyszer a szíves meghívást és elbúcsúztam. Már a küszöbön állottam, amikor Blumbergné asszony utánam szólt:

— Pardon, valamit elfelejtettem...

— Parancsoljon...

— Cukorral issza a teáját?

— Ha van, cukorral, ha nincs: cukor nélkül.

— Azért kérdzem, — felelte incselkedve, — mert mi már éppen egy hónap óta cukor nélkül isszuk a csáját. Tehát, ha édesen akarja inni a teáját, akkor hozzon magával — cukrot...

... Aznap szégyenkezve állapítottam meg, hogy gondolatban többet foglalkoztam a délutáni meghívással, mint a kórházzal, a hadifoglyokkal, az invalidusokkal, vagy a csehek hódításával. Minden figyelmemet a délutánra esedékes vizit kötötte le. Ideges, izgatott voltam, mint valamikor matúra előtt.

Elzára gondoltam...

Figyelemre sem méltattam az utcákon és a háztetőkön elhelyezett tábori ágyúkat és géppuskákat. Nem érdekelt a női század menetelése, a dagadtlábú, kis bárisnya, hiába bukdácsolt a század végén, rá sem néztem.

Alig vártam a délutánt.

Az ebédnél alig ettem valamit. Szórakozott voltam. A hozzám intézett kérdésekre nem válaszoltam. Krebsz élénk részvétellel érdeklődött, hogy: nem vagyok-e beteg? Magam sem tudom mi lelt, mi zökkentett ki engem, a viharedzett hadifoglyot — a kerékvágásból.

Ebéd után becsomagoltattam Patucsekkal egy font kockacukrot és sajátkezűleg tettem a csomaghoz egy üveg földieper-ízt. Örömmel töltött el a gondolat, hogy a hölgyeknek egy kis édességgel kedveskedhetek. Egy kis virágot is kellene vinni, de hát ilyesmit Jekaterinburgban sehol sem látni.

Délután, dolgom végeztével, hirtelen nagyot gondoltam. Becsengettem WALTERT:

— Walter kérem... emlékszik még az én egyenruhámra?

— Hogyne.

— Megvan még?

— A fürdőszobában lóg a kis barna ruhaszekrényben.

— Kérem, kefélje ki egy kicsit.

— Mit akar vele, doktor úr? — kérdezte Walter csodálkozva.

Kissé zavarba hozott a kérdés. Őszintén szólva még magam sem tudtam biztosan, hogy mit akarok.

— Magamra akarom öltetni a régi uniformist, — feleltem bizonytalanul. — Délutáni teára hívtak meg.

Walter nagyot nézett... Ennek az embernek tisztára elment az esze: Ahelyett, hogy a legszebb ruháját kérné, a régi, kopott, foltos, elviselt harctéri egyenruháját akarja felvenni.

— Én ugyan nem mennék abban az uniformisban végig az utcán — mondotta és fejét csóválta.

Magamra öltöttem régi, viharedzett egyenruhámat. Az elegáns úrból megint szegény hadifogoly lett.

Magam is megijedtem, amikor a tükörbe néztem. Nem... Ezt a tréfát mégsem volna szabad elkövetni, csak azért, hogy a lányoknak ne imponáljon a jól szabott civil ruha. Hogy is mondja Blumbergné? Ki nem állhatják a hadifoglyokat? Majd meglátjuk, mit fog szólni Elza.

— Eh! — mondottam magamban. — Most már döntöttem: így megyek a kopott uniformisban, mégis csak ez az én igazi Énem. A csinos, polgári ruhába öltözött úr, csak hamisítvány. Igen... így mutakozom be Elzának, mint hadifogoly.

Még öt óra sem volt, amikor gyűrött, kifakult, seszínű uniformisomban, kezemben otromba csomagot szorongatva, becsengettem Blumbergék ajtaján.

Egy magastermetű, kövér, szemüveges, torzonborz hajú, szigorú nézésű, ingujjra vetkőzött úr nyitott ajtót. Bizalmatlanul fogadott. Bizonyára azt hitte, hogy kéregető hadifogollyal van dolga. Ügylátszik rossz véleménye lehetett a hadifoglyokról, mert addig el sem eresztette a félig nyitott ajtó kilincsét, amíg be nem mutatkoztam.

Blumberg úr, az evangélikus lelkész, erősen megrázta kezemet. A nyitott ajtón keresztül a belső szobákból énekhang és zongoraszó hallatszott.

Bevezetett a szobába.

A Biedermeyer-szalón sarkában zongora állott, Blumbergné játszott rajta, csiptetővel az orrán, kísérté a rigai nővérek énekét. Valami orosz románcot énekeltek.

Amikor Blumbergné meglátott, ijedten bámult rám, nem ismert fel az első pillanatban. A zene elnémult. Valami nagyon nyomott hangulat ült a szobában a bemutatkozás után, éreztem, hogy ennek szegényes ruházatom az oka. A feszültség csak akkor enyhült, amikor elővettem a kis csomagomat és az asztalra helyeztem.

Jót nevettek a „szeretetadomány”-on, Blumbergné kacagva állapította meg, hogy ő nem gondolta komolyan a cukorral, de ha már hoztam... És az a marmelád... ugyan mirevaló az ilyesmi...

Elza nagy szemeket meresztett rám, kissé elsápadt, aztán halvány pír öntötte el arcát, ajkát nyitva felejtette. Kutató pillantásokkal igyekezett tisztába jönni a furcsa látogatóval.

Margó rám sem nézett, illetve: egyszer alaposan végignézett és ebből a tekintetből kiéreztem lebecsülését, megvetését.

Feltűnően sokat foglalkoztam Elzával. Észre sem vettem, hogy a tatár szolgálóleány gőzölgő szamovárt helyezt az asztalra, teasüteményekkel, mézzel.

Amint Elzával szemtől szembe ültem, valami csodálatos, eddig sohasem észlelt érzésem támadt: Ő az, akit kerestél az orosz fogságban, ő miatta estél fogságba, érte szenvedtél. Ő érte jöttél most el a világ egyik végéről, ezer és ezer verszten át, ezer viszontagságon keresztül. Most már igazán nincs miért neheztelnem a káundkára, a császári és királyi hadügyminiszterre, hisz ő vezényelt engem ide... mindent neki köszönhetek.

Kibontottam a cukrot és földieper-íz tartalmazó csomagokat. Margó epésen jegyezte meg, hogy Oroszországban csak a hadifoglyok élnek jól, a lakosság nélkülözése minden képzeletet felülmúl... Elza korholóan utasította rendre fegyelmetlen hűgát, amit hálás pillantással köszöntem meg.

Blumbergné feltűnő jó étvággal evett. Nagyon dícsérte a marmeládot, szidta a magyar hadifoglyokat, akik közül sokan beállottak a vörös hadseregbe. Szerinte a vörös hadsereg csak idegenekből áll, orosz ember nem kapható ilyesmire.

A teánál talán túlsokat beszéltek a hölgyek az evésről, de amiatt is sopánkodtak, hogy a legelemibb toalettszükségeiteket sem tudják beszerezni, miután a szabadkereskedelem már hónapok óta tiltva van.

Blumberg úr, aki eddig dolgozósobájában foglalatoskodott, most bejött csájázni. Amikor meghallotta, hogy evésről beszélnek, lemondóan jelentette, hogy a csajakészlet elfogyott, az éléskamra kiürült, már pénzért is alig lehet élelmiszert kapni, a parasztok nem mutatkoznak a városban. Nem tudja, mi lesz ebből, ha sokáig tart ez az állapot... De talán már nem tart sokáig, Kolcsák admirális csapatai úton vannak...

Kellemetlenül feszengtem széken. Hogy is mondta? Kolcsák admirális csapatai úton vannak. Ha ez igaz, akkor rövidesen elveszítem szabadságom, mehetek vissza a lágerbe, ahol finom előételek és kaviár helyett újból zabálhatom a fekete kását... A városparancsnok írására gondoltam, amely teljes mozgásszabadságot biztosít. Ha Kolcsák fehérgárdistái bevonulnak ide, akkor ez a nagypecsétes írás egy fabatkát sem ér... Homlokom kigyöngyözött, orromon végigcsorgott a verejték. A forró csája izzasztott meg, vagy Kolcsák előnyomulása?

Blumberg úr bosszankodva fordult felém:

— Rettenetes világot élünk. A magamfajta lelkes nem képes szellemi munkával foglalkozni, nem működik az agy, minden figyelmet leköt a gyomor. Ma azon töröm a fejem, hogy mit eszem holnap. Holnap pedig élelmiszer után kell szaladgálnom, hogy legyen mit ennem holnapután.

Kérésemre Elza elmesélte, hogy amikor a német csapatok Riga felé közeledtek és bombázták a várost, aggódó szülei Margóval együtt Moszkva mellé, Orjolba küldték őket rokonaikhoz. Onnan kerültek Jekaterinburgba rövid időre kiszabott látogatásra. És most itt ülhetnek, amíg meg nem indul nyugat felé a rendes személyközlekedés. Könnyes szemmel panaszkolta el, hogy már hónapok óta nem kapott értesítést Rigából, szüleitől.

Blumbergné kacérkodni kezdett velem. Erőnek erejével kicsikarta tőlem a bókot, hogy ő nem kövér, csak kis-

sé molett. Bosszankodva állapítottam meg, hogy még Oroszországban is az elvirult nők körül érem el legnagyobb hódításaimat, akárcsak otthon. Ez már az öregedés biztos jele... pedig aznap, május huszonötödikén töltöttem be harminckettedik évemet.

Az egész délutánt Blumbergéknél töltöttem. A család minden tagja megkedvelt, csak még Margóval nem tudunk összebarátkozni.

Elza csipkelődve jegyezte meg:

— Margó szemében az ember a kurlandi bárótól fölfelé kezdődik. Igen nagyigényű dáma.

Margó csak akkor melegedett fel, amikor az egész társaságot meghívtam a cirkuszba és megígértém, hogy leveitem hadifogoly rongyait, rendes polgári ruhámba öltözm át.



Az óriási cirkusz zsúfolásig megtelt publikummal. A páholyokban és első sorokban nagyrészt a vörös erők parancsnokai, hivatalnokok, komiszárok ültek családjaikkal, a karzat köröskörül szorongásig tömve volt hadifoglyokkal. Többezer ismert katonasapkát láttam az állóhelyen: képviselve volt ott a központi hatalmak minden fegyverneme a kerek, színes peremű német „mici”-től a magyar huszár piros sapkájáig. Az egyik páholyban ismerős arcot fedeztem fel: a kis „Napóleon” városparancsnokot, aki a személyi igazolványomat kiállította. Mereven, komoly ábrázattal ült páholyában, akárcsak íróasztala mellett.

A mi páholyunkban elől ültek a hölgyek, Blumbergné, Elza és Margó, hátuk mögött Edgar, a lányok fivére ült mellettem. Edgar, a distinkció nélküli tűzérőhadnagy, szimpatikus fiatalembernek mutatkozott, de nem titkolhatta megbotránkozását, hogy akárhova lép az ember, mindenütt hadifoglyokba ütközik, holott a pleniknek a zárt láger falai mögött volna a helyük.

A cirkusz zenekarában bécsi dialektust beszélő hadifogoly zenészek játszottak. A szereplők, az igazgatót kivéve, csaknem valamennyien hadifogoly-artistákból kerültek ki. A cirkusz fűrészporos porondján viszontláttam a

békebeli világvárosok híres artistáit, zsonglóreit. Még a villogó magyargatyás „puszta betyárja” is fellépett mint műlovas. Hortobágyi csikósnak néztem az ügyes legényt, aki pompásan ülte meg szőrén a lovat.

A zenebohócokról az hallottam, hogy bécsi, zenekon-zervatóriumot végzett tanárok és már évek óta cirkuszban keresik kenyerüket. A közönségnek a két német „Auguszt” tetszett legjobban. Éppen háborúsdit játszott a két lisztes-arcú bohóc. Püfölték egymást. A győző és legyőzött kimerülten feküdt egymás mellett a porondon. Megállapodásuk szerint az volt a győztes, aki az utolsót üti. Már alig mozgatták karjaikat. Az utolsó „ütést” az erősebb termetű, kövér bohóc adta: kisujjával alighogy megérintette ellenfe-lét, mire az — meghalt.

A cirkusz csak úgy harsogott a kacagástól. Könnye-imet törölgettem, a görcsös nevetéstől nyilaló oldalamat tapogattam, amikor a jegyszedő a hadifogoly tábor szani-tész altisztjét vezette páholyomhoz.

— Mit akarhat ez az ember? — gondoltam magamban hirtelen elkomolyodva.

Az öreg altiszt levett sapkával furakodott mellém és csendesén, remegő hangon jelentette, hogy a lágerben egy régi, népfölkelő fogoly fölakasztotta magát és mire észre-vették, már halott volt...



Othagytam a hölgyeket, a fényárban úszó cirkuszt, a bohócokat.

Szapura léptekkel indultunk neki a lágerhez vezető fasornak.

Könnyű, nyári öltözetben voltam, a hűvös májusvégi szibériai szél megborzongatott... Vagy talán a szegény hadifogoly tragédiája okozta, hogy hideg futott keresztül egész testemen?...

A lágerben már vártak bennünket.

A füledt nagyteremben, a sarokpriccs mellett, a par-kettás padlóra terített sárga kínai köpenyegen feküdt a

halott. Lenge kínai kabát és bő nadrág fedte kinyúlt, me-rev testét. Lámpafénynél vizsgáltam a puffadt, szederjes arcot, a duzzadt, előreálló ajkakát, a zárt, lilás szemhéjakat, a széles, mély nyakbarázdát.

A halott mellett feküdt a nadrágszíj, amellyel felakasztotta magát. A negyven év körüli öngyilkos ritkás bajusza szomorúan lógott le borotvátlan arcára, őszbe csavarodó haja kúszált volt.

A sarokban kis asztalka mellett az orosz hatóságok emberei jegyzőkönyvet vettek fel az esetről és írás, levél után kutattak.

Kikutatták a halott összes zsebeit, de egy sor írást sem találtak nála. A zsebében mindössze gombot, csatot, haszontalan réztárgyakat, egy tízkepes cári bélyeget és egy srapnellgyűrűt leltek. Össz vagyona egy barna kenyérzsák volt, amelyben szárított kenyeret tartogatott, valószínűleg a hazautazásra.

Senki sem ismerte a halottat.

Azt sem tudták, mi a neve, hová való, milyen nemzetiségű.

Közvetlen priccs-szomszédja is csak annyit tudott róla, hogy értett magyarul, németül, de soha senki sem hallotta szavát, mindig sóhajtozott, az éjszakákat nyugtalanul töltötte. A városba nem ment, mindig a lágerben tartózkodott.

Körülöttünk nagy csoportban állottak társai és ingrevetközve, álmosan, ásítózva találgatták, ki ez az ismeretlen öngyilkos. A ruházata után ítélve csak annyit tudtunk megállapítani, hogy a Távolkelet egyik lágerjének lakója lehetett.

A hosszú priccseken, a halott közvetlen közelében jóízűen aludt néhány hadifogoly, mások közömbös arccal bámultak a priccs tetejéről a levegőbe, mint akiket csak annyiból érint az öngyilkosság, hogy holnap egy-egy emberre több kenyér jut.

Azon az éjszakán le sem húnytam a szemem. A kopott, zsíros nadrágszíjat és a világító nyakbarázdát láttam a sötétben is.

A hideg borzongatott... Fáztam...

Rettenetes: az ismeretlen Hadifogoly nem bírta tovább idegekkel és az ismeretlen Halál karjaiba menekült...

Nem bírta tovább... Igen: ezért dobta el magától a sok éven át őrzött életét. Napról-napra várta az indulást hazafelé, az otthonba és most megtudta, hogy a fehérek közeledésével veszélyben van a hazautazás, újból kitolódik, talán évekkel is.



Marci a szokott reggeli órában jelent meg mosolygós ábrázatával, pontosan, mint egy óramű.

A borbély már tudott az éjszakai szomorú esetről. Szappanozás közben, csak úgy odavetve kockáztatta meg véleményét az öngyilkos hadifogolyról:

— Bolond volt... Épeszű ember nem csinál ilyesmit.

— Vagy okos volt... — feleltem elgondolkozva.

— Okos ember vigyáz a bőrére és nem hagyja itt a fogát az Uralban.

Kis szünet után megvakarta a tarkóját és így folytatta:

— Hát teszem fel, én sem voltam okos, mert megnősültem. Ez is olyan, mint az öngyilkosság. Hiába no... Nem mondom, szeretem a gyereket, szép az asszony, meg jó is, de ha nem tud magyarul. Franciára tanítja a kisfiamat, mi meg otthon oroszul dumálunk. Hát ez bántja nagyon a csőrömet...

Álmosan hallgattam egyhangú beszédét:

— A doktor úrnak jó, mert nőtlen. Szabad, mint a madár. Nem ül az asszony meg a gyerek a nyakán. Nincs semmi gondja. Ha fordul a világ sora, könnyen beszél, csak fordul vele... Hát így van ez... Nagy tetűt vettem én a subámba... Nini... úgy látszik elaludt a doktor úr... Talán nem aludt az éjszaka?

Valóban: kissé elnyomott az álom. A borbélykezek alató babrálása, az egyhangú fecsegés félálomba ringatott.

Nagyot nyújtóztam és élénken szóltam oda Marcinak:

— Híreket halljunk, kedves barátom... Friss, eleven híreket... Mi újság a nagyvilágban?...

Marci nagyon büszke volt a felhívásra. Köszörülte a torkát és fontoskodva mondta:

— Hát újság csak annyi van, hogy a burzsujok már nagyon kinézik a hadifoglyokat a privát lakásokból. Nekem is kiadták a passzust, hogy mehetek, nem tartanak vissza. Eddig jól jött a gazdag orosz családoknak a pleni: elfoglalta a fölösleges szobát és a vörösök békében hagyták a háziurat. Most, hogy érzik, hogy jönnek a fehérek, hát helyet csinálnak nekik, nem szorulnak többé a hadifoglyok védelmére. Egy csomó tisztnek is felmondtak már. Azt mondták nekik, hogy menjenek be a lágerbe, ha nincs lakásuk. Rubel főhadnagy is pakol. Az a bécsi tiszt, aki kétszobás lakásban lakott a gazdag Agotonovnál, már beköltözött a lágerbe. Még kosztoltatták is eddig az oroszok, most meg kidobják a lakásból. A monoklis főhadnagynak is rosszul áll a szénája, hacsak valahogy meg nem fordul a kocka a vörösök javára.

Walter jött be a szobába.

Szerette volna hallani a friss híreket. Hogy megmutassa, hogy ő sem marad el Marci mögött a híradásban, titokzatosan adta le saját értesüléseit:

— A gazdag oroszok, a burzsujok az elmúlt éjjel titkos ülést tartottak a Verh-Iszetszki Zavod egy elhagyott házában. Elhatározták, hogy egyenként szöknek át a fehérek táborába és velük együtt fognak Jekaterinburg fölszabadításáért, a cárért és családjáért harcolni. Mialatt gyülekeztek, a vörösök házkutatásokat rendeztek az orosz előkelőségek lakásán, sok értékes holmit, drágakövet, arany és ezüst tárgyat rekviráltak és sokakat letartóztattak.

Walter tegnap véletlenül bekukkantott egy központi magazinba, ahol a rekvirált holmikat halmozták fel a vörös katonák. Valóságos hegy volt itt értékes férfi és női bundákból, civilruhákból. Óriási ládák álltak egymás tetején, garmadával heverték a különböző háztartási kellékek is.

Aztán nevetve mesélte el Walter, hogy az éjjel saját szemeivel látta a konyha cukrászművészt, Patucsek Vencelt, ingre-gatyára vetkőzve futva menekülni az utcán.

Nyomában lihegett egy hatalmas termetű, vörös, szakállas orosz, bottal a kezében, hangosan ordítózva:

— Majd adok én neked, rongyos pleni... az ablakon keresztül bemászni az asszonyhoz... Majd adok neked...

Marci akarta átvenni a szót. Ma különösen közlékeny volt, azonban Walter jelentette, hogy egy fiatal hölgy vár rám a szalónban már vagy fél óra óta.

A kora reggeli látogatóban Zinaida Ivanovnáat ismerem fel.

Sírástól dagadt, gyulladt, vörös szemekkel csendesen ült az ablak mellett a fotőjben és zsebkendőjét rágta.

Amikor meglátott, hangos, görcsös zokogásba kezdett. A sok sírástól piros foltos volt az arca, az ajkai puffedtek. A haja ziláltan lógott le nedves homlokára.

Zokogva mondta:

— Istenem, de szerencsétlen vagyok.

Azután újból sírásra torzult arca: csunya volt, nevetségesen csunya.

Vigasztalni igyekeztem:

— Nézze, kedves Zinaida... ahelyett, hogy itt siránkozik, mondja meg szépen, hogy mi a baja...

Minden szavamra erősebben sírt, szinte fuldoklott a görcsös zokogástól.

— Beteg talán?

Tagadólag rázta a fejét.

— Meghalt a mamája?

Újabb fejrázás.

— Bálint?

Igent intett fejével.

— Megszökött?

Újabb igenlő fejbólintás.

— De hát beszéljen... kérem, hisz egészen megnémult... — kérleltem türelmetlenül.

Zinaida megtörülte szemeit, kifújta orrát, rendbehozta zilált haját:

— Jaj... de... szerencsétlen vagyok... — zokogott szagztatottan.

— Nézze, kedves bárisnya: nekem ne csináljon jele-
neteket, nem én tettem szerencsétlenné.

— Tudom... — szipogta.

— Hol van Bálint?

A vállán rándított egyet és kis kézításkájából gyűrött
papírosdarabot vett elő. Átnyujtotta.

Bálint írása volt. Rettenetes, hibás orosszággal, cirill-
betűkkel írta, hogy bocsásson meg neki a lány, nem volt
más választása, csak a halál...

Felkacagtam:

— No látja... Nincs semmi baj... Örüljön, hogy
megszabadult tőle.

— Hát nem halt meg? Mit gondol?

— Bálint hadnagy és meghalni? — válaszoltam. —
Nincs a világon még egy ember, aki olyan görcsösen ra-
gaskodik az élethez, mint ez a huligán...

A leány megkönnyebbülve sóhajtott fel:

— Nagyon megnyugtató...

— No látja, Zinaida, így már szeretem. Ez már okos
beszéd. Ejnye... ejnye, hogy is tudott maga, jó orosz csa-
ládból való leány letére szóba állani egy ilyen szélhámós
hadifogollyal...

Zinaida lassanként megnyugodott és közlékeny lett.
Miután meggyőződött, hogy senki sem hallgatózik, csen-
desen bevallotta, hogy — anyának érzi magát és hogy
most már nyugodtan megy a halálba. Az Iszet folyót em-
legette... Ezt a szégyent nem éli túl... Ha az anyja meg-
tudná, úgysis vége volna...

Megvígasztaltam: emiatt még nem kell meghalnia. A
hibát, amit az egyik hadifogoly elkövetett, a másik majd
helyre fogja hozni... Lelkére kötöttem, hogy *azután* igye-
kezzék mentől előbb Permbe, a szülői házba kerülni, mert
igen valószínűnek látszik, hogy a polgárháború hosszú idő-
re elzárja szülővárosától.

Hálásan kezem után kapott, meg akarta csókolni.

— Nono, kislány... — fedtem meg Zinaidát, — még
nem vagyok olyan öreg, hogy kezet csókoljon. A háború

alatt annyi életet mentettem meg, most: eggyel több lesz. Mindent rendbe hozok...

Nagy megnyugvással szemléltem a lányt, amint a tüdő előtt gondosan berizsporozta kisírt arcát és rákente ajkára az ajakpírt. Gondoltam: ha komolyan a folyóba akarná vetni magát, azt megtehetné puder és ajakrúzs nélkül is...

Megmentettem az életét...



Kilenc óra volt, amikor szokásom szerint benéztem a svéd vöröskereszt irodájába, hogy megtudjam a legújabb frontjelentéseket. Aztán meg titokban, magánszorgalomból ellenőriztem a magazinost, Galitzer urat.

Az utóbbi időben feltűnt, hogy Galitzer úr suba alatt osztogatta a birodalmi német hadifoglyoknak a külföldi szeretetadományokat, sőt bőkezűen bánt a német civil-internáltakkal is. Azokat a féltve őrzött ruhaneműket osztogatta, amelyekről már hosszú idő óta azt mondták, hogy — nincs. Magam is úgy tudtam, hogy a magazinban kifogyott a fehérnemű, hiszen sokszor kértem a betegek és invalidusok számára, minden eredmény nélkül. És most egyszerre van ruha, fehérnemű, cipő, meleg takaró, minden.

Galitzer urat rajtacsíptem, amint vadonatúj nadrágokat, fehérneműt és gyapjú takarókat osztott a német hadifoglyoknak és internáltaknak. Zavartan mentegette magát, hogy a svéd vöröskereszt kizárólag német pénzzel és adományokkal dolgozik. Aztán hogy kibékítsen, négy szemközt elárulta az „üzleti titkot”.

— Rezsim-változáskor, — magyarázta Galitzer úr, — minden törekvésünk oda irányul, hogy a raktár összes készletét a hadifoglyok között osszuk ki. A vörösök visszavonulás esetére, evakuálják Jekaterinburgot és bizonyára magukkal vinnék a svéd vöröskereszt egész vagyonát, raktárát is, nehogy a sok értékes fehérnemű, vászon, szövet, ruhaféle, orvosi műszer, kórházi felszerelés és gyógyszer az „ellenség”, a fehérek kezébe jusson.

— No és a fehérek, — vettem közbe, — nem nyúlnak az idegen holmihoz?

— A fehérek, — folytatta a raktárnok, — ilyenkor diplomatikusan, kesztyűs kézzel dolgoznak. Ők nem olyan „barbárok”, mint a vörösök. A fehérek, ha konstatálni akarják, hogy szegény a vöröskereszt, üresek a raktárai, akkor minden további nélkül engedélyezik működését. Ha megérzik, hogy tele van a raktár vagyont érő holmikkal, hogy tele van a kassza segélypénzzel, akkor politikai okokból kifogásokat emelnek a vöröskereszt nem kívánatos működése ellen, lepecsételik az irodát, lefoglalják a pénzt és kiürítik a raktárakat. Hát így van ez, kedves doktor úr... mi most mind a két oldalról bebiztosítjuk magunkat: ezért osztjuk szét sürgősen a holmikat a hadifoglyok között.

— Hát akkor miért siránkoztak állandóan, hogy semmiük sincs, amikor zsúfolásig tele van a raktár? — kérdeztem bosszúsan.

Galitzer úr a szemüvege fölött nézett rám:

— Mert a hadifoglyok olyanok, hogy hónapokig könyörögnek egy ingért, vagy nadrágért, de ha megkapják, azonnal eladiák az oroszoknak és kenveret, élelmet, vagy dohányt vesznek az árán. Aztán ha elfogy a pénzük, előlőről kezdik megint a „libeszgábe” kérést; mintha sohasem kaptak volna semmit.

Galitzer úrral megígértettem, hogy a nagy osztozkodásnál nem fog megfélemedezni kórházamról.

Távozáskor megszorítottam csontos, nagy kezét, ami láthatólag nagyon megnyerte tetszését.

A kapu előtt az utcán Krebsz úr beszélgetett két lerongyolt, orosz muzsik-kinézésű, hosszúhajú, torzonborz szakállú vándorral.

Bemutatott nekik: tisztak voltak az omszki lágerből. Az egyik német, a másik magyar. Éjnek idején szöktek meg börtönükből, ahová mint halálraítélteket vetették a fehérek. Gyalog jöttek Omszkból és gyalog akarják folytatni útjukat hazafelé, nyugati irányban.

Szörnyű híreket hoztak Szibériából a fehérek terrorjáról. Tömeges letartóztatásokról, kivégzésekről számoltak be. A Kolcsák-hadsereg tisztjei nagyon szigorúan bántak a hadifoglyokkal: kivétel nélkül lágerbe zárták a szá-

badon élő hadifoglyokat, és halállal büntették azokat, akikről kiderült, hogy a vörösöknél szolgáltak, vagy öszszeköttetésben álltak velök. Agyonlőtték azokat a magyar és német tiszteket is, akik nemzeti alapon szervezkedtek.

A szibériai zöld-fehér, ellenforradalmi hadsereg Kolszák admirális vezetése alatt lépésről-lépésre nyomul előre Tobolszk és Tjumen városok ellen. Előrevonulásuk útját ártatlan emberek ezreinek vére festi pirosra.



Aznap nagyon sokat dolgoztam. Sok munkát adott a rokkantak kiválogatása, mert amióta meghallották a hadifoglyok, hogy az első trászporttal invalidusok utaznak haza, mindenki beteget jelentett. A régi hadifoglyok válóságos dührohamot kaptak, amikor megtudták, hogy ki-maradtak a rokkant-listából. Alig lehetett őket lecsillapítani.

Délutánra már elkészültem a hálátlan munkával. Cél-talanul bolyongtam Jekaterinburg utcáin. Szórakozottan szemléltem a járda óriási gránitköveit, árnyékom után botorkáltam.

Egyszerre csak azon kaptam magamat, hogy az evangélikus pap lakása előtt állok. A ház előtt elegáns, kétfogatú lihács várt. A bakon komoly, szakállas, hosszú, nyári kaftánba öltözött kocsis ült mereven, szertartásosan.

Becsengettem a kapun.

Blumbergék tatár szolgálóleánya, Tájfa nyitotta ki a kiskaput. Amikor meglátott, örömében nagyot sikoltott, fekete szemei felcsillantak és rohant vissza a lakásba. Már a küszöbön kiáltotta:

— Eliza Rudolfovna ... Eliza ... Ru-dol-fov-na ...

Elza útra készen fogadott az előszobában. Izgatott volt. Elmondotta, hogy váratlan látogatójuk érkezett, egy idősebb hölgy, Vera Romanovna Klements, Blumbergné petrográdi ismerőse. Az előkelő, idős hölgy a cárnő egyik társalkodónője, egyben a gyermekek zongoraoktatója. Klements kisasszony még Cárszkoje-Szélóból kíséri a cárnőt számkivetésébe. Tobolszkban a cári családdal együtt volt

bezárva. A napokban érkezett meg Jekaterinburgba: engedélyt kapott, hogy a cárnőnél hetenként egyszer tízperces látogatást tegyen és ellássa a legszükségesebb holmikkal.

Bemutattak Klements kisasszonynak. A bizonytalan korú, sovány, magas nő haja teljesen ősz volt. Arcbőre piros, mint az érett paradicsom. Erős, hosszú orra szinte a szájába lógott. Kezét magasszáru, könyökig érő fekete bőrkesztyű fedte, csuklóján a kesztyű fölött néhány arany karkötő csörgött, mint a bilincs. Időnként fájdalmas arcot vágott. Szemöldökét összehúzta, ajkát csücsörítette és nagyokat sóhajtozott. Mindjárt a bemutatkozásnál köszvényes panaszaival és szívfájdalmaival szórakoztatott.

Elza és Klements kisasszony meghívtak: tartsak velük.

A kocsiban a hölgyekkel szemben helyezkedtem el, a kocsis széles háta mögött. Klements kisasszony bemondott a kocsisnak egy címet. Pár perc multán csinos, villaszerű ház előtt álltunk meg. A kapu előtt egy idősebb asszony várakozott és csomagot adott át a kocsisnak.

— Vozkreszenszkájá... — szólt halkán Klements kisasszony.

A természetes kocsis billentett fejével, megpattogtatta ostorát. Valósággal röpült velünk a könnyű kocsi.

Nagy meglepetésemre a magas, deszkakerítéssel körülvett zöldtetejű dom Ipatjeva előtt állott meg a lihács a széles proszpekten. Klements kisasszony könnyedén lépett ki a kocsiból és magához vette a csomagot. Karcsú alakja csakhamar eltűnt az otromba deszkapalánkok mögött.

Kettesben maradtunk Elzával a kocsiban. Először négy szemközt. A kocsist a pokolba kívántam volna. Elza elhitette velem, hogy a kocsis tud németül, így hát közömbös dolgokról beszélgettünk.

A közömbös téma is szerelmi vallomásnak számított, de az volt minden szó, pillantás, érintés.

Nagyon jól megértettük már egymást...

Közynt erőltetve magunkra Rigáról beszéltünk, Elza szülővárosáról, én meg magyaráztam, hogy hol fekszik

Szabadka, az én szülőföldem, amely bizonyára szebb, mint Riga, amelynek mindössze csak félmillió lakosa van... Elza Rigát dicsőítette és lelkesedéssel beszélt a Balti-tengerről, a széles Duna folyóról, parkokról, szigetekről, színházakról, operáról. Ezzel szemben csak Palics tavával dicsekedhettem. Végülis abban állapodtunk meg, hogy majd Rigán keresztül fogunk hazautazni, így hát együtt tehetjük meg a nagy utat.

Észre sem vettük, hogy az idő szalad: Klements kasszonynak csak tízperces tartózkodási engedélye volt és már vagy félórája tartózkodik a körülzárt, jól őrzött házban. A kocsis is türelmetlenkedett.

Elza megkért, hogy tudakoljam ki, mi lehet a késés oka, ő rosszat sejt.

A kerítés mellett megkerültem a házat és a kisutca, a pereulok felől közeledtem a bejárat felé. Óvatosan, mint egy tolvaj lopóztam a deszkafal mellett a kis őrház mögé. Tudtam, hogy szigorúan őrzik a cári családot, nem akartam összeütközésbe kerülni a posztoló őrrrel.

A szuronyos őr föl és alá sétált. Amint szembekerült velem, legnagyobb meglepetésemre Barna Lőrincet ismertem fel benne, akit az állomáson való találkozásunk óta nem láttam. Melléje léptem.

— Most már én kérдем magától, hogy megismer-e? — kérdeztem nyugalmat erőltetve.

• Pillanatnyi gondolkodás után örömmel kiáltott fel a vöröskatoná:

—Hát hogyan ismerném fel az orvos elvtársat...

Örült a viszontlátásnak. Elmondta, hogy most van itt másodszor őrségen. Eddig orosz katonák őrizték a cárt, de az Ochrana emberei, hogy a fehérek előnyomulnak, nem bíznak meg az orosz karaulokban, leváltották őket és volt hadifogoly és lettországi vörös katonákkal őriztetik a cári családot. Jurowszkynak hívják a komiszárt, az őrség parancsnokát. Jurowszky attól tart, hogy a civil lakosság rajtaütéssel akarja kiszabadítani a cárt börtönéből, azért most már napok óta ki sem mozdul az Ipatjev házból.

— Nehéz kenyér ez, éppen elegendő van... — nyögte keservesen Barna Lőrinc. — Mára megszapordtak. Reggel kilenc órakor érkezett meg a cárevics is, meg három leánytestvére. Csak egy matróz jött velük, a tizennégyesztendős cárevics régi játszótársa, valami Nanogrij nevű. Jóképű gyerek. A cárevics beteg, vérzik az orra. Már olyan sárga, mint a viasz. A lányok is nagyon soványak, göthösek, sápadtak.

Amikor észrevette, hogy mélyen elgondolkozom és kíváncsian nézek a nyitott kapun keresztül a tágas, kikövezett, kertes udvarra, élénken mondta:

— Akarja megnézni őket? Ha tetszik, bevezetem. Szólok Jurowszky elvtársnak, jóba vagyok vele. Megmondom, hogy orvos és hogy földim. No gyűjjön... Majd bevezetem. Ne féljen.

— Nem félek... dehogy félek — feleltem zavartan, — csak nincs semmi keresnivalóm bent... Azt a feketeruhás hölgyet várom, aki az imént bement. Ismerősöm... Nem tudom, mi van vele.

Ebben a pillanatban egy szakállas öregember jött ki a házból az udvarra.

Megismertem azonnal: a cár volt.

Színehagyott, gyűrődött, zöld ingblúz volt rajta, derékban széles sárga bőrv tartotta össze bő, ráncokba szedett rubaskáját. Sötétkék, bő csizmanadrágot, rövidszárú csizmát viselt.

Fedetlen fővel állott vagy húsz lépésre előttem. Ritkás, borzas haja teljesen ősz volt. Torzonborz, tömött bajusza a száját teljesen eltakarta. Szakálla hosszú volt és gondozatlan. Életemben először láttam eleven uralkodót, az sem uralkodott már, saját népének foglya volt. A látvány felizgatott.

A cár néhány lépést tett előre, aztán megállott és mérően nézett rám panaszos, tágranyílt szürke szemeivel, rám, az elegánsan öltözött úriemberre. Kérdőleg tekintett rám, mint aki *vár valamit*...

Éreztem, amint a vér leszaladt a fejből végtagjaimba, hogy aztán viasszaszökve kigyújtja arcomat.

A cár kissé megemelte fejét, alig észrevehetően és pár pillanatig újból rám meredt tekintetével. Megértettem a pillantást: valami jelt, valami biztató jelt várt reményteljesen.

Mindez pár pillanatig tartott. A vörösgárdista észrevette szörnyű zavaromat és felemelve hangját, ezt mondta nekem magyarul:

— Ne féljen tőle, nem tud ez már senkinek sem ártani.

Elfordítottam a fejem.

Valamit odaszóltam az őrnék. Inkább csak ajkaimat mozgattam, de hang nem jött ki számon. Aztán lopva a koronátlan uralkodóra, „a szent cásra” pillantottam, akiért a háború alatt milliók imádkoztak.

A fogoly cár keze idegesen rándult meg, besietett a házba.

Ez volt minden...

Pár pillanat múltán Klements kisasszony feketeruhás alakja tűnt fel az udvarban. Kisírt szemekkel közeledett a kapu felé, nyomában volt egy szélesvállú, tagbaszakadt, feketebőrű katona.

— A Jurowszky... — szaladt ki a szó Barna Lőrinc száján.

Klements kisasszony zokogva ismételte:

— Dreadful... dreadful — és néhány lépést tett felém.

Könnyek között panaszkolta el angol nyelven, hogy itt tartották, nem engedik haza, megfosztották őt is szabadságától... Jelentsem otthon a történeteket.

Pár szót akartam szólni érdekében, de Barna Lőrinc keményen megfogta karomat és rám szólt:

— Menjen haza, orvos elvtárs. Menjen...

Szédülten, mint aki részeg, támoltyogtam vissza a kocsig...

SZIBÉRIA HATÁRÁN

Este tíz óra felé járt az idő, amikor Norlin magához kéretett.

Nála volt Krebsz úr is, a dán megbízott. Íróasztal mellett ültek, előttük rengeteg irathalmaz, akta, levél, térkép és tervrajz. Nagyban tanácskoztak. A fejük alig látszott ki a sűrű füstfelhőkből. Norlin nagyot szippantott vastag szivarjából és elem tolta a szivaros-dobozt.

— Fontos ügyben kérettem, — mondotta lassan, megfontoltan, — ne haragudjék, hogy ilyen késő este molesztálom, de az ügy sürgős, nem szenvedhet halasztást . . .

Hellyel kínált, azután nem kis meglepetésemre arról számolt be, hogy a bolsevik hatóságok máris megkezdték Jekaterinburg kiürítését. Az evakuációt a hadifoglyokon kezdik: útjukban van nekik a rengeteg kóborló hadifogoly. A svéd vöröskereszt hadifogoly-kórházait előreláthatólag rövid időn belül átveszik a sebesült vörösgárdisták részére.

Az orosz hatóságok a Jekaterinburg közelében fekvő Sadrinszket és Kresztit jelölték ki, mint az új fogolykórház és gyűjtőtábor elhelyezésére alkalmas helyeket. Norlin megbízott, hogy már másnap korán reggel utazzam le Sadrinszkba és készítsem elő az átköltözést. Egyben megkért, hogy vizsgáljam felül az ottani kórházak és vöröskereszt megbízottak működését is. Az útra autót bocsát rendelkezésemre és ellát a szükséges igazolványokkal is.

Walternek még az este átadtam egy Elzának írt levelet, amelyben közöltem, hogy hirtelen el kellett utaznom,

de visszatérésem után első utam hozzá fog vezetni. Mire a levél végére értem, rájöttem, hogy az értesítésből egy német nyelven írott — szerelmes-levél lett.

Másnap kora reggel repült velem a nagy sárga autó a harmattól nedves, széles, füves országutakon. Az úton álmos muzsikokkal és lomha léptekkel cirkáló vöröskatonákkal találkoztunk, akik tiszteletteljesen köszöntöttek, abban a hitben, hogy az autó utasa valami fene-nagyhatalmú népbiztos.

Egyórai autózás után, az Iszet folyó hatalmas fahídján át megérkeztünk Sadrinszk városába. Kellemes kis városkának találtam a folyó partján épült Sadrinszket, amely a tiszaparti Zentára emlékeztetett. Szabályos, hosszú, egyenes utcáiban csinos házak sorakoztak egymás mellett, a város végén hatalmas Népkert terült el. Mindössze néhány emeletes, villaszerű, gerendákból összeállított ház juttatta eszembe, hogy Szibéria határán vagyok.

A kórházban már vártak. Az öreg, tizennégybeli hadifoglyok lázas kombinációkat hoztak forgalomba látogatással kapcsolatban. A jól felszerelt ötvenágyas kórházban egy öreg, szakállas, kopasz orvos, Timkó Gyuró fogadott. A kórházban a legkülönbözőbb nemzetiségű betegek feküdtek egymás mellett a legjobb egyetértésben. Voltak ott románok, magyarok, szerbek, lengyelek és szlovákok is. Szegények azt hitték, hogy már egyenesen értük jöttem, utazunk haza, a befűtött invalidusvonat a sadrinszki állomáson várja a hadifoglyokat.

Mire készen lettünk a betegek átvizsgálásával, megérkezett a svéd vöröskereszt sadrinszki képviselője, Rotter úr is. Rotter úr száraz, magas, szikár, ötven év körüli porosz volt. Békében Moszkvában élt, de tizennégyben internálták és azóta Sadrinszkban tartózkodott. Ebédre Rotter úrhoz voltam hivatalos, a kreszti hadifogolytábor látogatását délutánra halasztottuk.

Javában ebédelünk, amikor szinte berontott Rotter úr lakására a cseljabinszki dán delegátus, az ottani hadifoglyok képviselője, miszter Aalborg. A kis, igénytelen külsejű, ijedt arcú, gyérhajú emberke lóhalálában menekült Sadrinszkba. A csehek elől szökött meg. Aalborg úr

elmondta, hogy a fehérek már a város megszállásának első huszonnégy órájában alapos „tisztogatást” hajtottak végre. A cseheknek első dolguk volt Cseljabinszkban a hadifoglyok — megrendszabályozása. A szabadon kószáló hadifoglyokat valósággal bebörtönözték és agyonlőtték azokat a pleniket, akikről kitudódott, hogy a Vöröshadsereg szolgálatában állottak. Az orosz hatóságoknál a cseheké a döntő szó. Az oroszokkal kíméletesen bánnak: megkegyelmeznek minden orosznak, aki a vörös kokárdát a szibériai zöld-fehér színekkel felcseréli. Néhány osztrák-magyar hadifoglyot az utcán lőttek agyon, mert mellükön felejtették a piros kokárdát. Utóbb kiderült, hogy sohasem szolgáltak a vörös hadseregben...

— A tegnapi napon, — mesélte Aalborg úr, — három orvost végeztek ki a fehérek, mert szerintük enyhén bírálták el az invalidusokat és egészséges embereket is hazaküldtek a rokkantvonattal, ezáltal szolgálatot tettek a központi hatalmaknak.

A kivégzett orvosok közül kettő német volt és egy magyar. Könnyes szemekkel emlékezett meg a főbelőtt osztrák-német orvosról, a fiatal tiroli sebészorvosról, Weisskirchner doktorról, aki legjobb barátja volt és akit még el sem temethetett.

Csakúgy borsódzott a hátam, amikor eszembe jutott, hogy éppúgy osztályoztam az invalidusokat Jekaterinburgban — nekem ugyanez a „bűnöm” van. Vajjon mikor kerül rám a sor?

— — — Délután kocsin jött be értem Kresztiről az ot-tani vöröskeresztes megbízott, Froszt úr és vele jött a kórház gondnoka, Felgenhauer úr is. Mind a ketten birodalmi német civilinternáltak voltak, Norlin hozta be őket ezekbe a jól jövedelmező, gondtalan állásokba. Még nem ismertem kellően a viszonyokat, de azt már láttam, hogy lelketlen emberek vagyont kereshetnek itt a szegény, szerencsétlen hadifoglyok bőrén, kellő ellenőrzés hiányában.

Valóságos hadifogoly-várost találtam itt. Több mint tízezer hadifogoly élt az óriási táborban: a háború hajótöröttjei. Ezerszer csalódott, lerongyolt, kiéhezett, meggyö-

tört emberi roncsok. Ezek a szerencsétlenek itt a táborban türelmesen várták a transzportok hazaindulását.

Kreszti valamikor országos vásár színhelye volt. A község határában vagy tíz hatalmas, többemeletes kőépület állott egymás mellett, amelyek mindegyike alkalmas volt mintegy ezer ember befogadására. A kórház különálló kőépület volt, amelyben kétszáz beteg számára volt férőhely.

Márvány doktor, a kórház vezetője, kipirult arccal, izgatottan üdvözölt. A bemutatkozásnál csak ennyit mondott:

— Márvány.

Olyan mélyen hajolt meg előttem, hogy izzadságtól nedves orráról lecsúszott régidivatú csiptetője. Kerekarcú, hízásra hajló, jóképű, mosolygós fiatalember volt ez a Márvány doktor. Rövidlátó szemével kissé kancsított. Félig nyitott ajkait csörszerűen csücsörítette. Kezében kopott hallgató csövet szorongatott.

A betegek a legnagyobb elragadtatás hangján beszéltek Márvány doktorról. A megoperált hadifoglyok valósággal lelkesedtek érte és szinte regénybe illő eseteket mondtak el sikeres műtéteiről. Froszt úr is egyenesen csodábaillő gyógyításokról számolt be és hangsúlyozta, hogy a civil lakosság körében Márványt csodadoktornak nevezik. Nagy híre van az egész környéken. Messze vidékekről jönnek kocsikon az oroszok, az ausztricki csodaorvoshoz. Felgenhauer úr büszkén emelte ki, hogy az utolsó félév óta a kórháznak nem volt halottja.

Fiatalkollégámat bevittem a rendelőbe, négyszemközt óhajtottam vele beszélni.

A fiatal kolléga homlokát törölte és pirulva mondta:

— Tessék parancsolni.

— Hová való vagy? — kérdeztem mosolyogva.

— Pesti.

— Öreg pleni?

— Tizenhatbéli.

— Bruszilov?

— Igen. Az első áttöréskor, júniusban estem fogságba.

— Mióta vagy itt Kresztiben?

— Az Októberi Forradalom óta.

— És azelőtt?

— A bolsevik uralom előtt zsákhordó munkás voltam. Irbitból Jekaterinburgba hordottuk a hátunkon a krump-
lit a kincstári magazinba...

Cigarettaival kínáltam meg. Kissé kényelmetlenül
éreztem magamat. Megsajnáltam ezt a fiatal gyereket. Kel-
letlenül érdeklődtem tovább:

— Ejnye... hogy is mondjam csak kedves kollégám,
— mondtam, — tudod, én nem vagyok sem detektív,
sem vizsgálóbíró... Nekem megmondhatod őszintén: hány
szemeszter van az orvosi egyetemen? Hány félévet vé-
geztél? De őszintén felelj.

Márvány fülig pirult, mint egy bakfis, aztán hirtelen
fehér lett, mint a fal. Szemét lesütötte.

Már megbántam, hogy ilyen kellemetlen kérdéssel
gyötörtem... Szegénynek elég a maga baja...

Csendesen, szinte maga elé mondta:

— Kettő.

— Biztos? — kérdeztem gyanakodva, mialatt kutató
pillantást vetettem rá összehúzott szempilláim mögül.

— Nem egészen kettő... — dadogta zavartan, — be-
kellett vonulnom... Azaz, hogy csak azért voltam beírva
az orvosi fakultásra, hogy a szanitészek közé osszanak be,
mert ott könnyebb volt a frontszolgálat.

— Rendben van. Szeretem az őszinte beszédet, — fe-
leltem és megveregettem vállát. — Brávó Márvány, fődo-
log: az eredmény. A szemeszter nem fontos, a jó orvos el-
sősorban a szívével gyógyítja a betegeket... És te jószívű
fiúnak látszol.

Különös, gondoltam magamban, ez a fiatalember azt
sem tudja, mi fán terem az orvosi tudomány és csodákat
művel akarásával és szívével. No és mosolygós, megnyerő
arcával. A beteg már meggyógyul, ha rámosolyog, ha be-
szél vele, ha megsímítja kezével.



Végigjártam sorra a legénységi fogolytábor összes he-
lyiségeit. Az orosz hatóságokkal való tárgyalásaim más-
napra maradtak.

Az éjszakát Sadrinszkban kellett töltenem. Rotter úr, a város legszebb bútorozott szobáját jelölte ki számomra, a cári rezsim polgármesterének házában. Ivan Vasziljevics Mojszejev ügyvéd volt a város polgármestere a bolsevik uralom előtt és még a háborús évek alatt is a város legelőkelőbb polgárának számított. Háza a főutcán, a Naberezsnaja-utcán állott: villaszerű, csinos modern épület volt.

Az Iszet folyó partján haladtunk Rotter úrral a polgármester háza felé. A folyó kanyargós partjain hadifoglyok ültek, horgásztak, bámulták a sebesfolyású sárga vizet. Az egyik magasabban fekvő mellékutcából mezítlábas, nagy szakállú orosz pap jött le, lovát vezette a folyóhoz.

Kérdőleg tekintettem Rotter úrra.

— Hja, ez már így van ... — mondotta nagyot szipantva cigarettájából. — A pap maga vezeti lovát a folyóhoz. Nem telik kocsisra.

A folyó mentén tarkaruhás asszony-nép mosott. Térdén felül kötött szoknyákban állottak az asszonyok a vízben és széles, nyeles falapáttal csapkodták a vizes ruhát. Fiatalasszonyok, lányok vízzel telt vödörket cipeltek rúdra fektetve vállukon. A városban kút nincs sehol, a teához való vizet a folyóból hordják. Feltűnt, hogy a vízfordó nők között néhány csinos, jól öltözött lány is akadt.

A polgármester háza elé értünk.

A megnyerő, középtermetű, ötven év körüli szemüveges polgármester nagyon meg volt lepve nem várt vendégeivel. Eppen íróasztalát rendezgette, amikor bekopogtatunk dolgozószobájába. Asztalán zsineggel átkötött csomagok hevertek. Készségesen, bár kissé szórakozottan állott rendelkezésünkre. Mojszejev úr már régen megkérte Rotter urat, hogy ajánljon valakit — a németek közül — lakónak egyik szobájába, hogy ne kifogásolják a hatóságok, hogy a „burzsuj” hétszobás lakásban lakik. Megmutatta a csinos utcai vendégszobát. Rotter úr nagy elfoglaltságára való hivatkozással eltávozott. A házban Mojszejev családján kívül a házigazda öccse lakott, aki fiatal házas volt.

Észrevettem, hogy a polgármester nagyon nyugtalan, ideges, szórakozott, valami mondanivalója van. Már-már

azt hittem, hogy terhére vagyok. Úgy gondoltam: mégis csak helyesebben teszem, ha az éjszakát Rotter úrnál fogom eltölteni.

Mojszejev úr cigarettával kínált meg és leültetett egy bőrfotőjbe. Pár pillanatig kínos csendben ültünk egymással szemben. A volt polgármester szemüvegén keresztül alaposan megnézett, ajkait harapdálta.

— Őszinte vallomással tartozom önnek, doktor úr — mondta és nagyot sóhajtott. Ujjaival idegesen dobolt az íróasztal lapján. — Nagyon kellemetlen ügy... végtelenül kellemetlen...

Felállottam, égő cigarettámat a hamutartóba fojtottam. Zavartan feleltem:

— Kedves Mojszejev úr... Csekélység az egész, hiszen még van bőségesen idő másik szobát keresni... Aludtam én már Oroszországban börtönben, lágerben, teleköp-ködött kocsmapadlón és zsinagóga padján is.

Türelmetlenül vágott közbe:

— Szó sincs róla, van nálunk hely akár tíz személyre is...

— A személyem ellen van kifogása? Talán mert hadifogoly vagyok?

— Isten ments! Inkább száz idegen, mint egy orosz.

— Hát akkor? ... Nem értem...

Mojszejev úr arca lángolt. Közelebb vonta hozzám a székét és szinte suttogva folytatta:

— Figyeljen ide... Megbízom magában, annál is inkább, mert Rotter úr hozta. Az öcsém, Szergej, akivel együtt lakom e házban, egy héttel ezelőtt megszökött. Egyedül ment, itt hagyta fiatal feleségét, Galina Vasziljevát. Cseljabinszkba szökött a fehérek táborába. Kolcsák hadseregébe állott be, az önkéntes tisztí zászlóaljba. Egyesültek a cseh légióval. Maga nem cseh?

— Nem.

— Velem állandó összeköttetést tartanak fenn.

Levette aranykeretű szemüvegét, megtörölte zsebkenőjével verejtékes homlokát és remegő hangon folytatta:

— A volt dvornikom, az öreg Pjotr Petrovics ma ebéd után fölkeresett és arról értesített, hogy a sadrinszki városparancsnok valahogy megtudta, hogy Szergej átszökött a fehérekhez. Valaki besúgta nekik, még azt is, hogy én is rövidesen követni fogom öcsémet és azután együttesen szervezzük meg a Sadrinszk elleni támadást. Magának bevallom: igenis én és az öcsém szervezzük már hetek óta titokban az ellenforradalmat. A volt cári tartalékos tisztek éjnek idején egyenként menekülnek Cseljabinszkba... Holnap éjjel lett volna rajtam a sor. Ha mindjárt bele is pusztulunk, ezt az uralmat nem tűrhetjük tovább... Az öreg Pjotr Petrovics megtudta azt is, hogy ma éjjel a vöröskatonák házkutatást fognak lakásomon tartani, hogy kiírtsák velem együtt az egész háznépet, hogy magja se maradjon a gyűlölt Mojszejev családnak. Pjotr Petrovics mindent tud: a fia — vöröskatona.

Némán ültem a karosszékekben, kimeredt, üveges szemére bámultam.

— Ma este menekülünk... — folytatta a polgármester remegő hangon, — az egész család: a feleségem, fiam, sógornőm, Galina Vasziljevna. Alkonyatkor már itt lesz a kocsí értünk. Csak az életünket mentjük meg, mindenünk itt marad. A házra egy orosz cseléd lány fog vigyázni. Nasztyinka.

A kis kövér, piszeorrú Nasztyinka, gözölgő ezüst szamovárt tett az asztalra. Cukor helyett gyümölcsízt, várenjét, szolgált fel a szamovár mellé.

Mojszejev úr intett Nasztyinkának, hogy kimehet. Aztán így folytatta:

— Ezekután azt hiszem belátja, hogy nem kívánatos ezt az éjszakát házamban töltenie. Nem állok jót életéért. A vöröskatonák engem fognak keresni és magát találják itt. Ilyenkor nem válogatósak. Mondom: nem ajánlom, hogy itt maradjon... Most megmondtam mindent, a lelkiismeretem nyugodt.

Bejöttek a hölgyek is a szobába és könnyes, kisírt szemekkel, aggódva lesték válaszat.

— Nos? — kérdezte Mojszejev úr tágranyílt szemekkel.

— Mit gondol? — így a felesége.

— Ne maradjon itt éjszakára, — mondotta aggódva a szép fiatalasszony, Galina Vasziljevna. .

Elmosolyodtam:

— Maradok . . . — feleltem könnyedén, — ha nincs kifogásuk ellene. Maradok . . . Nagyon tetszik nekem ez a tiszta utcai szoba. Nem félek én a tovarisoktól.

Mojszejev úr kezemhez kapott:

— Köszönöm . . . Így talán megkímélik a házamat és nem gyujtják fel merő bosszúból.



Az este nagy sétát tettem a városban, a Népkertben zenét hallgattam, aztán színházba mentem. A nézőtérén feltűnő sok uniformist, kevés, rosszul öltözött civilt és igen sok csinos, fiatal hölgyet láttam. Az első sorban ültem és felvonás közben szóba elegyedtem a színházi zenekar tagjaival, akik nagyobbreszt hadifoglyok voltak.

— Hogy élnek maguk? — kérdeztem a primhegedűstől, egy borzashajú dalmát fiatalembertől.

— Nem panaszkodhatunk, — felelte a muzsikus. — Megvan a teljes szabadság, fizetés, lakás. A tovarisok a művész-embereket nagy becsben tartják, dédelgetik őket, különösen, ha az illető külföldi.

— Mondja, — kérdeztem kíváncsian, — honnan van az, hogy a hölgyek legnagyobb része rövid hajat, bubi-frizurát visel? Nálunk otthon a hosszú haj a divat.

— Ez onnan van, — válaszolta a zenész, — hogy a télen nagy kiütéses tifuszbajrárvány dühöngött a városban és a betegek haját rövidre nyírták le.

Színház után nagy sétát tettem az Iszet partján. Kellemes holdvilágos júniusi est volt. Milyen csodálatos: mint ha otthon volnék. Minden az otthoni nyári estékre emlékeztetett, a holdvilág, a tengersíki csillag, a szúnyogok zümögő muzsikája . . . A járókelők hangos orosz beszéde jutatta csak eszembe, hogy milyen mesze vagyok hazulról, milyen egyedül, elhagyatottan . . .

Fáradtan kerültem haza a dóm mojszejevi lakásomba. Nasztyinka nyitott ajtót. Szemei vérben úsztak, fitos orra megdagadt a sok sírástól, olyan nagy volt, mint egy uborka.

— Hála istennek, hogy jött, bárin, — mondotta színpogva, — már úgy féltem egyedül.

— Mitől félsz Nasztyinka? — kérdeztem bátorítva.

— A vörös gárdistáktól.

— Téged nem bántanak azok, ne félj. Szegény cseléd lány vagy... Aztán lehet, hogy nem is jönnek, üres beszéd az egész...

Bementem a szobámba, felcsavartam a villanyt. Kellemes, tiszta szoba volt. A kis szolgálólány már megágyazott.

Nasztyinka bekopogott:

— Tegyem fel a számovárt?

— Nem kérek csáját.

— Parancsol valamit?

— Köszönöm, nem kell semmi.

— Szpokojni nocs, bárin...

— Szpokojni nocs, Nasztyinka.

Befeküdtem a kényelmes, széles, rúgós-ágyba. A szekrény tetején találtam egy Puskin könyvet, a Dubrovsky-t, azt olvastam villanyfény mellett. Nehezen ment az olvasás. Összerezcentem, a könyv kihullott kezemből... Le-csavartam a villanyt és a fal felé fordultam.

— — — Jóval éjjél után lehetett már, amikor mély álmomból hangos ordítózás, nehéz lépések zaja, ajtócsapás, dörömbölés ébresztett fel. Eleinte csak úgy félálomban hallottam mindezt, később a durva férfihangok, a csapkodás, kiabálás kiverte az álmot szememből. Ugyanakkor Nasztyinka sírása is behallatszott szobámba.

Kinyitottam szemem. Ebben a pillanatban valaki óriási robajjal szakította fel ajtómat és a következő pillanatban már világosság volt a szobában. Két marcona, napbarnitott arcú, fekete, hatalmas vöröskatona állott a szoba közepén, lövésre készen tartott fegyverrel.

Az első pillanatban nem a fenyegető veszélyre, hanem arra gondoltam, hogy a betörő katona honnan tudta olyan pontosan, hogy hol van a villany csavarója? Felültem ágyamban és farkasszemet néztem éjszakai látogatómmal.

A katonák össze-vissza kiabáltak, de egy lépést sem tettek felém. Annyit kiértettem, hogy tudni akarják, ki vagyok.

Igyekeztem túlkiabálni őket:

— Mit akartok, az ördögbe is? Menjetek az ördög anyjába, tovarisok! — kiáltottam feléjük torkom szakadtából.

Az egyik, a kisebbik rám ordított:

— Föl a kezekkel! Ki vagy?

— Vojenni pleni, venger... — válaszoltam dühösen.

A katonák elcsendesedtek. Morogtak valamit, szétnéztek a szobában, aztán lecsavarták a villanyt és káromkodás közben magamra hagytak.

Egy ideig még hallgatóztam, aztán mint aki legjobban végezte dolgát, magamra húztam a könnyű takarót, a másik oldalamba fordultam és reggelig aludtam.

Rotter úr keltett fel. Aggódva érdeklődött, hogy nem történt-e valami bajom, mert a városban az a hír járja, hogy a vörösök a házban mindenkit legyilkoltak és a lakást kifosztották.

Végigjártuk a feldúlt lakást.

Az éjjeli látogatók, Nasztyinka szerint, öten voltak, — alapos munkát végeztek: az egész házat felforgatták, minden zúgot átkutattak.

Nasztyinkának az ijedtségen kívül más baja nem esett.

Rotter úr kikísért a pályaudvarra. A Jekaterinburg felé induló vonatomnak némi késése volt. Már alig vártam, hogy itt hagyjam Sadrinszkot. A pályaudvaron még egyszer megbeszéltük a légerek és kórházak egyesítéséről szóló terveket.

Már a vonat lépcsőjén állottam, amikor Rotter úrnak hirtelen eszébe jutott valami:

— Majd elfelejtettem . . . Itt van Sadrinszkban egy fiatal hadnagy, valami Bálint nevezetű. Erősen udvarol egy gazdag orosz kereskedő leányának és a leendő házasság számlájára felvett nálam ötszáz rubel kölcsönt. A fiú valami gazdag, magyar földbirtokos fia . . . Ismeri?

Rövid gondolkodás után ezt válaszoltam:

— Nem ismerem . . .

Vonatom elindult Jekaterinburg felé.

DÓM IPATJEVA

Forró júliusi nap volt.

Tikkasztó, levegőtlen, fojtogató délutáni kánikula. Milyen különös: itt Szibéria határán sem ismeretlen a kánikula?

Ernyedten heverészttem a divánon, mozdulni sem merem, pedig a pamlag bársonya ugyancsak sütötte bőrömet. A falinaptár kilencszáztizennyolc július tizennyolcadikát mutatta. Több, mint egy esztendeje, hogy fogságba estem. Három év frontszolgálat, egy esztendő fogság... Tanulmányaink alatt hogy vigyáztunk, hogy valahogyan időt ne veszítsünk és íme: négy esztendő repült el — semmiért...

A nyugati fronton még dörögnek az ágyúk... Akkor, a jamnicai pokol után azt hittem, hogy az életben nem hallok már többé ágyúzást... és az elmúlt éjjel távoli ágyúszóra ébredtem fel. Háborúból — háborúba estem.

Mintha pár nap óta szünetelne a vörösök harci készlődése. Lebecsülik az ellenséget? Úgy látszik abban bizakodnak, hogy a fehérek megelégednek Szibéria meghódításával és az Ural fogja egyelőre elválasztani fehér Szibériát a vörös Oroszországtól.

A hadifoglyok is türelmetlenek. Már alig merek a betegek és rokkantak előtt mutatkozni... Mit mondjak nekik? Mivel hítegessem őket? Akadtak már hadifoglyok, akik a lágerben nyíltan hangoztatták, hogy az én hanyagságomon múlik, hogy a rokkantak vonatját még nem indították el nyugat felé.

A városban napról-napra plakátok jelentek meg, amelyek halálos büntetéseket helyeztek kilátásba. Halál... halál... Ezzel a szóval olyan könnyedén játszadoznak mostanában, mintha csak üveggolyó-játékról lenne szó.

A vörösgárdisták tegnap hat ágyút állítottak fel a Fejtisovszkájá-utcán, ma reggelre ugyanazok az ágyúk a Glavni proszpekten meredtek kelet felé.

A cseh légió és a fehér Kolcsák-hadsereg előnyomulásáról napok óta hírt sem hallottunk. Annyit tudtunk, hogy a fehérek sikereiből az oroszlánrészt a cseh önkéntes legionisták vették ki. A menekültek csodákat meséltek a cseh gyalogosok hősi küzdelmeiről. Mellettük az orosz tisztek jelentéktelen szerepet töltöttek be.

Elnyomott a délutáni álom.

Valaki' halkán kopogtatott ajtómon.

Tájfa, Blumbergék feketehajú, borzas cselédje dugta be fejét. Elza levelét hozta.

— Eliza Rudolfovna küldte, — mondta mosolyogva és kíváncsian hordozta körül tekintetét a szobában.

Pár sor írás volt az egész. Arra kért Elza, hogy látogassam meg Klements kisasszonyt, aki Blumbergék lakásán betegen fekszik.

— Tehát mégis csak szabadon eresztették a tovarisok, — gondoltam magamban. — Képzelem, milyen izgalmakon ment át az elmúlt hetek alatt...

Magamhoz vettem műszereimet, néhány idegcillapító tablettával láttam el magamat és úgy ahogy voltam, orosz rubaskában siettem Tájfával együtt Blumbergék lakása felé. Utunk a cári börtön előtt vezetett el. A körülkerített, zöldfedelű ház előtt ép úgy állott az ő, mint két hónappal azelőtt.

Blumberg úr fogadott, nagyon izgatott volt. Feje ide-oda mozgott, mintha dróton rángatták volna. Magából kikelve mesélte, hogy mit műveltek vele a parasztok. Egy falusi asszony pár hét előtt élelmiszert hozott nekik ajándékba és ma követelte az élelmiszer — árát. Úgy látszik, meggondolta magát. Ha nincs pénz, elfogad vásznat, sző-

vetet, esetleg régi ruhát is. De hát kinek van már fölösleges ruhadarabja? A lányok is kénytelenek voltak nélkülözhető ruháikat eladni...

Az öregúr levette szemüvegét, megtörölte izzadságtól fénylő arcát.

— Képzeld csak, doktor úr, — mondta izgatottan, — szegény feleségem és Margó most is falura utaztak — élelmiszerért... Margó erélyes és tud a parasztok nyelvén beszélni. Itt a szépszó nem használ... A parasztok lisztért akarják megvenni a zongoránkat... Az embernek megáll az esze. Ilyesmi önöknél bizonyára elő sem fordulhat... Csak nálunk Oroszországban... Micsoda nép? És most nem elég a mi bajunk, ez a vénkisasszony, ez a Klements is itt van a nyakunkon... Hiába beszéltem a feleségemnek... Ezt mind neki köszönhetem... Még majd engem is letartóztatnak...

Elza jelent meg az előszobában. Könnyű, nyári világoskék ruha volt rajta. Hosszú, világosbarna hajfonata csipőjén túl ért. Mosolyogva fogadott.

Blumberg úr mellém furakodott és fülembe dörmögte:

— Minden nap várom a házkutatást...

Elzától tudtam meg, hogy Klements kisasszonyt tegnap kísérte haza egy magyar vörösgárdista a cári börtönből, az Ipatjev házból.

Bementünk a beteghez a lefüggönyözött, hűvös szobába. Klements kisasszony a divánon feküdt. Régidivatú, csipkés hálóköntös volt rajta. Fáradtan nyujtotta felém törékeny, ápolat kezét, amelyet ma láttam először — kesztyű nélkül. A hetekig tartó fogság, nélkülözés, izgalom megviselte. Szemmel láthatóan megöregedett. Arca fénytelen volt és ráncos.

Felém fordította fáradt, szomorú tekintetét. Nagy, világoskék szeme könnytől ragyogott.

Elzát kerestem, úgy látszik künn maradt.

Mi az, magunkra hagytak a beteggel?

Klements kisasszony halk hangon szólalt meg:

— Doktor... nem vagyok beteg... Nem az orvossal, hanem az emberrel akarok beszélni... Nem tudom, mit

hoz a holnap, életem egy hajszálon lóg... Most megkegyelmeztek... Végrendelkezem...

Rövid lélekzetszünetet tartott. Mereven nézett nyitott, vizes szemével, mintha a gondolatomat akarta volna kiolvasni. Nem sírt, de könnyei egyre peregtek rizsporos arcán.

— Doktor... — szólalt meg újból elcsukló hangon, — ezek... ezek... megölték a cárt... Az egész családját kiírtották.

— A cárt... az egész családját... — ismételtem gépiesen. — Mikor történt?

— Tegnap, július tizenhetedikén, hajnalban...

— De hiszen az őt most is ott áll a helyén... Az imént láttam, amint Tajfával arra mentünk...

— Igen, az őt ott áll... Titkolják a nép előtt...

Klementis kisasszony letörölte könnyeit:

— Maga rövidesen hazatér, — sóhajtotta, — nekem már semmi reményem sincs, hogy elevenen kikerüljek ebből a szerencsétlen országból... Mielőtt meghalok, elmondok önnek, doktor mindent.

Szótlatlanul ültem helyemen. Állam leesett a csodálkozástól, számát nyitva felejtettem.

Rövid, pár pillanatnyi szünet után a sírással küzködő idős hölgy szinte maga elé mondta:

— A cárt és családját legyilkolták...

— — — — —
Hosszú percek múltak el, amíg magához nem tért és gondolatait újból rendbe nem szedte. Homlokát megtörölte, halk hangon, szinte leheletszerűen szólalt meg:

— A Kerenszky forradalom után a cárt és családját Cárskoje Szélóba internálták a forradalmárok. A számkivetésbe híven követtem a cárnőt, hiszen már évek óta egyik társalkodónője, a házi koncertek zongorakisérője, Tatjana és Anasztaszija Nikolajevna zongoratanárnője voltam. Tatjanának rendkívül kedves énekhangja volt. A cári családdal éltem Cárskoje Szélóban tizenhét március el-sejétől — augusztusig, tehát teljes öt hónapon át. Velünk

volt doktor Botkin is, az öreg, jóságos orvos, a petrográdi Vojenni Akadémia tanára, akit állandóan foglalkoztatott a cárnő, de különösen a cárevics régi betegsége. A cárnő, Alekszandra Feodorovna, régi keletű idegbajban szenvedett. Néha napokon keresztül teljesen jól érezte magát, vígkedélyű volt, még ő vigasztalta, biztatta férjét és csüggedő gyermekeit. Aztán hirtelen, minden különös ok nélkül búskomor lett, napokon keresztül szobájába zárkózott, nem beszélt senkihez, sokat sírt, imádkozott, rémképeket látott, öngyilkossági gondolatokkal foglalkozott. Minden bizalma az angol követben volt, aki megígérte, hogy ki fogja eszközölni a forradalmi kormánynál az Angliába való kiutazást.

— A tizennégyéves cárevics, Alekszej Nikolájevics, már kicsiny korától kezdve kóros vérzékenységben, hemofiliában szenvedett. A lányok — dr. Botkin ajánlatára — más testedés hiányában konyhakertészettel és favágással foglalkoztak. A két fiatalabb leány szenvedélyesen fűrészelte ki a kert kiszáradt fáit, az idősebbek pedig aprófát hasogattak, hogy legyen tüzelőjük a télre. Júniusban — éjjel tizenkét óráig is nappali világosság van Cárskoje Szélóban — a lányok szinte éjjelig kézimunkáztak a kertben. A zongora mellé csak azokon a napokon ülhattünk, amikor a cárnőnek különösen „jó napja” volt, mert különben nem tűrte a zenét, az éneket. Miklós cár egész napon át naplójával, iratainak rendezésével foglalkozott. A forradalom óta pontos naplót vezetett. A cárnő a nap legnagyobb részét imádkozással töltötte. A sétát csak a nap bizonyos órájában és előre kijelölt helyeken engedték meg. Az óriási kiterjedésű park északi részén hatalmas hattyútó terült el. A tóparton már nem volt szabad sétálnunk...

— A fiatal Kerenszky, a forradalom mindenható miniszterelnöke, többször is meglátogatta a cári családot. Látogatásai magánjellegűek voltak, minisztertársai nem tudtak ezekről a bejelentés nélküli vizitekről. Kerenszky minden alkalommal mindent megígért, de ígéreteiből soha semmit sem váltott be. A lányok különösen a kiutazási engedélyért ostromolták őt, amit Kerenszky minden alkalommal szentül meg is ígért. Április végén látogatta meg

utoljára Kerenszky a cárt. Ez alkalommal heves összeütközése volt doktor Botkinnal, aki erélyesen követelte, hogy ha már a külföldre való utazást nem engedélyezi a kormány, legalább a betegekre való tekintettel küldjék a cári családot Jaltába, a Fekete-tenger partjára, a cár „Livádia” nevű kastélyába. Kerenszky a kérelmet kereken megtagadta. Pár nap múlva külön „gazdasági gondnokot” küldött ki a cári család ellenőrzésére.

Klements kisasszony itt hosszabb szünetet tartott. Talán arra várt, hogy megjegyzést teszek az elmondottakra. Némán ültem a kis asztal mellett és figyelmesen jegyezgettem noteszomba.

— A sok panaszkodásnak, protestálásnak és kérvényezésnek az lett a vége, hogy a forradalmi kormány elrendelte, a cári családot sürgősen Szibériába kell deportálni. Elérkezettnek látta az időt, mert a környékbeli parasztok valóságos búcsújáróhelynek tekintették a cári nyaralót és a tavaszi hónapokban tömegesen zarándokoltak a kastély kápolnája közelébe és naphosszat imádkoztak a cárért és családjáért. A kormány úgy látszik parasztlázadástól tartott, mert tizenhét augusztus tizennegyedikén váratlanul összecsomagoltatták velünk a legszükségesebb holmikat és éjnek idején bevagonírozták a kastély lakóit. Tjumenbe vittek bennünket. Keserves utazás után tizenhetedikén ért vonatunk Tjumen városába, ahol már várt bennünket az állomás közelében horgonyzó „Russ” nevű kis személyszállító hajó.

— A Tobolszk-folyón utaztunk fölfelé, rekkenő hőségben. A „Russ” kabinjaiban sokat szenvedtünk a tikkasztó nyári melegtől, a férgektől. Az ellátás is nagyon gyenge volt. Keserves utazás után végre megérkezett a hajó Tobolszk városába, ahol a gubernátori palotát készítették elő a cári család számára. A palota tatarozása még nem készült el, úgyhogy még egy hetet a primitív berendezésű hajón kellett eltölteni.

Tájfa két pohár, mézzel édesített csáját hozott be és néhány darab teasüteményt. Az öreg kisasszony néhány kortyot ivott, aztán cigarettára gyujtott:

— Nem fáradt még el doktor? — folytatta szemmel láthatóan kimerülten. — Nem úntatom magát ezzel a történettel? Hol is hagytam el? Tudja, olyan jól esik mindezt közölnöm magával, doktor. Igen... Augusztus huszonhatodikán költöztünk át a gubernátori palota lakosztályaiba. A katonai őrség, — csupa régi cári katona, — már készenlétben várt bennünket. Az őrségre nem panaszkodhattunk, előzékenyek voltak, csak az étkezés volt mizerábilis. A primitív életviszonyokhoz nem szokott családtagok igen sokat nélkülöztek a tobolszki fogságban. Az igazi szenvedés azonban csak a vörösök uralmával vette kezdetét. Tizennyolc, április huszonkettődikén váltotta le Jakovljev komiszár a régi katonákat és a cári család őrizetét vörösgárdisták vették át. Az őrizetet megszigorították, étrendünket megváltoztatták. A Cárskoje Szélóból hozott nagy személyzetből csak egy lakájt, egy komornát és Nanogrij matrózt hagyták meg az uralkodó környezetében, no és a cárevics állapotára való tekintettel doktor Botkint. Én már akkor a városban laktam és csak arra kaptam engedélyt, hogy Alekszandra Feodorovná és leányait hetenként egyszer toalett-szükségletekkel láthassam el.

— Május elsején Petrográdból távirati parancs érkezett a végrehajtó bizottságtól Jakovljev címére, amelyben parancsot kapott, hogy a cárt haladéktalanul szállítsa Jekaterinburgba, a vörösgárdisták főfészkébe, ahol biztosabb kezekre bízták a cár őrizetét. A parancs így szólt: A cárt azonnal Jekaterinburgba kell szállítani a dóm Ipatjevába, ahol minden előkészület megtörtént elhelyezésére. A cárnő, Alekszandra Feodorovna, elsőnek jelentette ki, hogy férjét mindenüvé követni fogja. Hosszas tárgyalások után végre Jakovljev beleegyezését adta, hogy a cárnő és másodszülött leánya, Mária is követhesse a cárt Jekaterinburgba. A cárevics és három leánytestvére Tobolszkban maradtak. A cár és felesége Máriával május ötödikén érkezett meg Jekaterinburgba. Tjumenig parasztkocsikon, onnan pedig marhakocsiba zárva tették meg az utat Jekaterinburgig, ahol a gondosan körülkerített Ipatjev házba zárták be őket. Botkin doktor ezúttal is a cár kíséretéhez tartozott.

Klements kisasszony lehúnyta nehéz szemhéjait. Férére vizesborogatást tett, amely alól hajfűrtjei fehéren csillogtak mint az ezüst. Fínoman erezett piros arca most sápadt volt, sárgás-zöldes színű. A teáspoharat tartó alabástrom ujjába ideges reszketés állott. Fáradt, vontatott hangon folytatta:

— A cári család jekaterinburgi életmódjáról már eleget hallott... Május huszonharmadikán reggel kilenc órakor váratlanul megérkezett Tobolszkból a cárevics és három nővére, úgyhogy ekkor már az egész cári család együtt volt a dóm Ipatjevában. Nanogrij matróz követte Jekaterinburgba a cárevicset. A jekaterinburgi angol konzul, miszter Preszton, erélyes fellépésének köszönhettem, hogy szabadon mozoghattam a városban és hetenként meglátogathattam a cárnőt, hacsak tíz percre is. Azon a napon, amikor maga is elkísért lihacson a dóm Ipatjeváig... emlékszik, több mint egy hónapja már annak, Jurowszky ott fogott a börtönben engem is. Nem használt a könyörgés. Síralmas heteket töltöttem abban az elátkozott házban. Akkor már lettekből és magyar vöröskatonákból állott az őrség. Nevezetes nap volt július tizennegyediké: hosszú hónapok óta először engedték meg, hogy pap jöjjön be a börtönbe. A jekaterinburgi öreg pap egy órán keresztül imádkozott a cári családdal, vigasztalta őket. A pap távozása után Jurowszky feltűnően jókedvűnek és engedékenynek mutatkozott. A lányoknak kézimunkaanyagot és selymet hozatott be.

— A meleg nyári napokon a cárnő állandóan betegeskedett: főfájások, szédülések gyötörték. A cárevics gyakori orrvérzésben szenvedett. Szegény Botkin doktor éjjel-nappal mellette volt, alig mozdult el ágya mellől. Július tizenhatodikán reggel Jurowszky parancsot adott az őrség szótársijának, Medjejevnek, hogy szerezzen be neki tizenkét töltött katonai revolvert... Tizenkét darab „nagant”. A parancs kiadása után átadott engem egy magyar vöröskatonának és megparancsolta neki, hogy kísérfen haza lakásomra. Velem együtt eltávolították a házból Nanogrij matrózt is. A többit már Medjejevvtől tudom, aki tegnap felkeresett lakásomon, hogy megnézzé: nem szoktem-e

meg... Ittas volt... és beszédes. Mindent elmondott. Talán arra gondolt, hogy úgylis sírba viszem a titkot... Tegnap hajnalban Jurowszky lekísértette az egész cári családot Botkin doktorral együtt a ház kisutcára nyíló pincehelyiségébe. Medjeveven kívül ott voltak még Sermakov és Vaganov, egy orosz konvoj, és hét lett és magyar hadifogoly vöröskatona. Az első lövést Jurowszky adta le a cárra. A lövés halálos volt. Pár perc alatt végeztek az egész cári családdal. A szerencsétlen öreg Botkin doktornak sem kegyelmeztek. A cári család minden egyes tagját agyonlőtték, nem maradt életben senki... A halottakat csukott rabszállító autókba rakták és Jekaterinburg környékén, ismeretlen helyen eltemették. Ez az oroszok valaha hatalmas cárijának, második Miklósnak gyászos története. Doktor! Ezt mind el kellett mondanom magának sorra... Hisz maga volt az utolsó külföldi, aki az oroszok hajdani cáriját még életében látta...

— És az Ipatjev ház előtt továbbra is meghagyták az öröket...

VÖRÖSEK ÉS FEHÉREK

A sors, a legfelsőbb rendező, utasításai szerint filmszerűen peregtek le az események...

Megnősültem az orosz fogságban. A fronton sohasem viselkedtem gyáván, három vitézségi érmem volt a kardokkal. Az orosz hadifogságban valóságos hőstetre határoztam el magamat: megnősültem.

Elza a feleségem lett.

Blumbergék azt mondták: vakmerőség. Margó egyre azt hajtogatta: örülség. Magam is beláttam, hogy legalább is kockázatos dolog a vörös és fehér front között — megnősülni, de hát a végzet útjai kiszámíthatatlanok. Könnyörögtek, rimázkodtak, hogy halasszuk el néhány hónappal és Rigában tartsuk meg az esküvőt, Elza szülői házában. Margó kézzel-lábbal tiltakozott a „pleniházasság” ellen, sőt odáig ment a tiltakozásban, hogy már hadifogoly tanúkra hivatkozott, akik bizonyítani tudták, hogy nő ember vagyok és feleségem vár otthon három gyermekkel. Edgár, Elza fivére, nem tiltakozott, mert már hetekkel ezelőtt kivezenyelték a polgárháború frontjára.

Egyedül Tájfa volt a mi pártunkon. Tájfa, a mosolygós, tüzesszemű tatár leány szívből örült és boldogan köszöntött bennünket. Ő volt az egyetlen, aki hangoztatta: ne hallgassunk senkire, csak a szívünk sugallatára. Elragadtatással ismételtette, hogy nagyon összeillünk, szép pár lesz belőlünk.

És mi Tájfára hallgattunk. A kis tatárka volt különben az én besúgóm és titkos levélhordóm is. Pontosan be-

számolt a családi pletykákról és már hónapokkal ezelőtt leleplezte Elza irántam való érzelmeit. Tájfa árulta el, hogy az utóbbi időben Elza gyakran énekelte a régi orosz románcot:

Ocsi csorniji

Ocsi sztraszniji...

— — — — —

Kák ljublju já vász

Kák bojusz já vász...

Otthon a háború előtt és alatt sohasem gondoltam komolyan nősülésre.

Valahogy abban a hitben éltem, hogy csak azoknak a férfiaknak kell megnősülni, akik csak nősülés árán válthatják meg egy jó nő tartós szerelmét, vagy akiknek sürgősen pénzre van szükségük. Mindig féltem a fogságba jutástól. Háromszor szöktem ki az ellenség karmaiból és a végén mégis csak fogságba estem. És most sikerült a Galiciában elvesztett szabadságomat még egyszer elveszteni: házasságommal életfogytiglan „orosz fogságba” estem. Legénykoromban előnyben részesítettem a középtermetű, molett, feketehajú és szemű nőket, feleségem: magas, sovány, szőkés-barna. Mindíg szánakoztam azokon az ismerősökön, akik idegen nyelven beszéltek családi otthonukban az idegenből hozott asszonykával. És íme: én is csak idegen nyelven tudom megértetni magamat életem párjával. Idegen nyelven vallottam szerelmet. A sors akarta így. Ugyanaz a Sors, amely ép bőrrel tett át a jamnicai pokolból — orosz földre. Mi Elzával ebben némán meg egyeztünk első találkozásunk alkalmával, amikor régi, színehagyott, foltos, harctéri egyenruhámban léptem át Blumberg lelkész háza küszöbét.

Elza már kislány kora óta várt rám a Balti-tenger partján... és csak azért utazott Rigából Jekaterinburgba, hogy találkozzék azzal a lerongyolt, szánalmas külsejű hadifogollyal, aki csak azért adta meg magát a halálfejes katonáknak, hogy érte mehessen a szibériai határra, megkérje kezét, hazavihesse hazájába... Azt hiszem, így fogalmaznák meg azok, akik mindent a véletlenre, a végre, a sorsra bíznak és babonás hittel hisznek ebben.

Mint vérbeli hadifogoly, kihasználtam a kedvező alkalmat és házassági tanúimat, Norlin és Krebsz urakat, külön-külön nagyobb előlegek és kölcsönök erejéig alaposan megváltam. Még ma is vérzik a szívem, ha arra gondolok, miért nem vettem fel nagyobb összegű kölcsönöket. Persze akkor arra gondoltam, hogy ezeket az összegeket otthon vissza kell fizetni.

Varga bácsi, a szakács, nagyon kitett magáért ezen a napon. Olyan kitűnő ebédet készített, hogy a svédek éléskamrájának minden rezervája a szakácsművész áldozata lett. Evakuálta a spájzot. Patucsek úr is valósággal remekelt: többek között készített egy óriási „plafonkarcoló” tortát, amelynek tetején békegalamb ült szájában olajággal.

Az ünnepi lakomán Margó elemében volt, megbékült velem és pukkadásig teleette magát. Blumbergné asszony nem győzte dicsérni a magyar konyhát. Klements kisaszony nem jelenhetett meg az ebéden, mert vagy hat nappal ezelőtt letartóztatták és a katonai parancsnokságra kísérték kihallgatásra. Azóta senki sem tudott hollétéről. Egyszerűen eltűnt...

Marci borbély ragyogó arccal gratulált házasságomhoz. Nagy megnyugvás és elégtétel volt ez számára — mint mondotta — arra az esetre, ha otthon a szülei előtt kell majd magyarázkodni, hogy mért hozott a nagy káderből asszonyt, amikor olyan sok leány várakozik reá szülőfalujában. Marci közölte velem, hogy a von und zu, monoklis „huszárfőhadnagy” a napokban kapitánnyá léptette elő önmagát, mert kölcsönforrásai már kimerültek. A gazdag orosz burzsuj özvegy arra a hírre, hogy a fehérek közelednek Jekaterinburg felé, egyszerűen kiadta az utat nemmes, jellemes „főhadnagy” vőlegényének.

Norlin és Krebsz urak nehéz napokat éltek át. Az utóbbi időben napirenden voltak náluk a házkutatások.

Kalbfleisch „doktor” megnősült és boldog házasságot kötött. Engem azóta került, amióta — véletlenül — elárlutam feleségének, hogy férje csak otthon Németországban teheti le az orvosi vizsgákat, itt a fogságban „előlegezzük” neki a doktori címet...

A Jekaterinburg körül font fehér gyűrűt mind szorosabbra fogták a csehek és Kolcsák katonái: Tobolszk, Tjumen és Kurgán már napok óta az ellenforradalmárok kezére jutott, Jekaterinburg körül megkezdődtek a körülférési hadműveletek. A déli hadsereg, amely Cseljabinszk felől nyomult északi irányban, Sadrinszknál erős ellenállásba ütközött.

Emlékszem: aznap július huszonharmadikát írtam kórházam naplójába.

Nagyon szórakozott voltam. Minden figyelmemet leköttötte a polgárháború frontja.

A kórház kirendelt orosz felcsere, miután végérvényesen kivetkőzött a vörös színekből, már napokkal ezelőtt eltűnt, eloszlott, mint a buborék. Nem mutatkozott sehol. Bizonyára búvóhelyéről figyelte az eseményeket...

A reggeli vizitnél Hangya, a fogolykórház régi betegápolója, hűségesen jelentette:

— Két új beteg. Két cúvaksz.

Amikor észrevette, hogy a jelentés nem váltott ki belőlem nagyobb emóciót, apró szemével hunyorgatott és erőltetett mosollyal ismételte kissé emeltebb hangon:

— Két új beteg... főorvos úr...

— Rendben van, — feleltem elgondolkozva.

Hangya izgett-mozgott körülöttem, aztán zavartan szólalt meg újból:

— Két vöröskatona...

— Micsoda? — kérdeztem élénken.

— Két sebesült vöröskatona a frontról. Az éjjel jöttek... Az egyik magyar, a másik osztrák hadifogoly... Csak úgy maguktól jöttek.

A közös nagy kórteremben, a többi beteg között találtam meg a két sebesült vöröskatonát. Szabályos kórházi uniformisban feküdtek a régi hadifogoly betegek között. A magyar vöröskatona a terem egyik homályos sarokágyán helyezkedett el „a földik” között, fáradtan, sápadt arccal. Az osztrák, egy vöröshajú, szeplős, pufókképű fiatalember, falnak fordulva aludta az igazak álmát. A magyar vöröskatona feje fölött a fekete táblán ez állott:

Szende Mátyás, huszonhétéves, infanteriszt, Derecske. A vörösgárdista leolvasta arcomról a gondolatot, szinte a fogai között mondta:

— Szalma Ferenc az igazi nevem. A jobb vállamon kaptam lövést...

— Hogy kerül maga ide, barátom? ... — kérdeztem meglepetve. — Hiszen magának az orosz katonai kórházban van a helye.

— Tudom, orvos úr, — felelte bágyadtan a sebesült. — Magához van bizalmam. Az orosz kórházakban katonai felcserek dolgoznak.

Bevittük a kötözőbe. A szanitészek felfektették a vizsgáló-asztalra és levették róla a kezdetleges kötést. Megállapítottam: vállövés, csontsérülés nélkül.

— Sadrinszkban szolgáltunk a vörösöknél mind a ketten, — kezdte elbeszélését Szalma. — Július elsején megtámadtak bennünket a fehérek. Ők többen voltak és felszerelésük is különb volt, mint a mienk. Amikor már nagyon szorultunk, az oroszok meglógtak és magunkra hagytak bennünket, hadifoglyokat. Mire a fehérek általános támadásba mentek át, már csak magyar és német katonák tartották a vörös frontot. Sadrinszk alatt csaptunk össze a csehekkal. Egy század magyar hadifogoly, két század cseh és önkéntes orosz tiszt ellen ... Egy napig valahogy tartottuk magunkat, aztán szétszaladtunk ki merre látott ... Veszettül harcoltak a csehek. Nem úgy, mint Galiciában. Ami igaz, igaz. Meg kell nekik hagyni. Életrehalálra ment a harc. Akiket közülünk elfogtak, annak már régen rossz volt ... A csehek nem ismertek tréfát. De nyugodt lehet, mi sem voltunk jobbak. Csakhogy mi a szurronnyal simogattuk meg őket, mivelhogy kevés volt a munició. Éjnek idején Dalmátov felé vonultunk vissza. Magunkkal vittük a sebesülteket is. Kaptunk erősítést, ágyúkat is, de csak hiába: amazok ésszel harcoltak. Ott sebesültem meg én is. Az osztrák testvér tüdőlővést kapott, úgy hoztuk be Jekaterinburgba, rekvirált parasztszekéren. Tudom, orvos úr, hogy nekünk nem itt van a helyünk, hanem az orosz katonai kórházban, de nagyon kérem, ne

zavarjon el bennünket. Amott nem vagyunk biztonságban, utánunk gyűhetnek a csehek. Haza akarunk menni... Elég volt nekünk a háborúból...



Július huszonötödikén reggel, több mint huszonnégy óráig tartó elkeseredett ostrom után, bevették a fehérek Oroszország legkeményebb vörös várát: Jekaterinburgot. Éjjel-nappal dörögtek az ágyúk, kattogtak a gépfegyverek, a legszebb harctéri napokra emlékeztette a hadifoglyokat ez a muzsika. A harcok alatt alig lehetett embert látni az utcán. A legnagyobb ütközetek a város keleti és déli határain zajlottak le és a lakosság közül senki sem tudta, hogy ki marad felül, melyik fél lesz a győztes.

Huszonötödikén délelőtt a nagy csatazaj elnémult néhány órára. Csend ült a kihalt városon a nagy vihar után, egy lélek sem mutatkozott a különben népes, forgalmas utcákon.

A nap már magasan állott, amikor az első cseh légiionista század énekelve vonult be a városba. Jól megtermett, napbarnított arcú katonák meneteltek Jekaterinburg főútvonalán. Sapkájukon zöld-fehér kokárdát viseltek, mellükön piros-fehér szalagot lobogtatott a szél. Ingbóluk a nyakon nyitva volt, sáros verejték csorgott arcukról. Ezért a győzelemért igazán meg kellett dolgozniok. Hadifoglyot nem lehetett az utcán látni. Mintha a föld nyelte volna el a sokezernyi plenit. Máskor ilyen időtájt csak úgy hemzsegték az utcán.

Első utam a kórházba vitt. A legszebb ruhámat öltöttem magamra. Tudtam, hogy a fehér uralom alatt ez a legjobb, legbiztosabb útlevel. A kórház kapujában már várt az én orosz felcser ellenőröm, a vörös hatóságok volt „bizalmi” embere. Az orosz felcser előbújt rejtékhelyéből, gyönyörű zöld-fehér kokárdát viselt a szíve fölött.

Barátságosan üdvözölt és mintha sohasem viselt volna vörös kokárdát, szívélyesen nyujtotta kezét és már messziről kiáltotta:

— Zdrasztvitye, doktor!

Hangya jött elém szokásos mosolyával és halk hangon jelentette, hogy még egy cúvakszunk van, sebesült magyar vöröskatona... Valami Barna Lőrinc nevű.



A tegnap még vörös Jekaterinburg július huszonötödikére fordulva hirtelen „megfehéredett” és a frissen leesett hónál is fehérebb lett. Még a cári rezsim alatt sem volt olyan fehér, mint a Kolcsák-hadsereg bevonulása napján. És ami fontos: mindenki kimutatta, hogy fehér érzelmű, mindenki szidta a vörösöket, a hadifoglyokat és az — idegeneket. A fehérek rövidesen kiderítették, hogy a bolsevik vezérek tulajdonképpen nem is oroszok, hogy a vörösgárdában vérbeli orosz ember nem is szolgál, hanem csupán idegenek, hadifoglyok „inosztránci”-k. Kiderült az is, hogy az igazi orosz ember, a „nas csolovjek” alapján véve jólelkű, vallásos, istenfélő és mint ilyen, képtelen a rablásra, gyilkosságra, hazafiatlan merényletekre, hazaárulásra. Arról persze hallgattak, hogy ők maguk miket tettek. A vörösgárdában kizárólag magyarok, németek, lettek, osztrákok, esztek, kínaiak és zsidók harcolnak és ezek csinálják a nagy bolsevik felfordulást. A fajorosok teljesen ártatlanok. Futni hagyták az orosz vöröskatonákat és megkegyelmeztek azoknak a vérbeli oroszoknak is, akik máról-holnapra mellükre tűzték a vörös kokárda helyett a zöld-fehér színeket. Annál inkább üldözték a hadifoglyokat és az — „idegeneket”.

A fehérek első és legfőbb ténykedése a hadifoglyok erélyes megrendszabályozása volt.

Falragaszok jelentek meg az utcákon, amelyek halálbüntetés terhe mellett utasították a lágerekbe az összes hadifoglyokat. Életével játszik minden pleni, aki igazolvány nélkül csatangol az utcán; hadifoglynak lágerben a helye.

Valóságos hajtóvadászat indult meg a hadifogolytáborokban azok ellen, akik a vörös hadseregben fegyveres szolgálatot teljesítettek. A szigorú vizsgálat kiterjedt azokra is, akik összeköttetést tartottak fenn a vörösökkel.

Elég volt egy álnok besúgás, ujjmutatás és a szerencsétlen hadifoglyot már vitték a fehér katonák a Verh-Iszetszki Zavod melletti erdőbe. Az ilyen elhurcolt „kommunistagyanús” hadifoglyot nem látták többé viszont társai. A cseh katonák menetelés közben hátulról lőtték őket agyon. A láger lakóit valósággal megtizedelték Kolcsák szibériai katonái és a legtöbbször teljesen ártatlan embereket gyilkoltak le. A Charitonov-házban levő hadifoglytáborban hónapok óta élt egy öreg bécsi, elmebajos népfölkelő, aki naponta összeszedte a konyhán a hulladékokat, csontokat és a város kóbor kutyaait etette. Ezt a hibbant-agyú, mosolygós öreget is elcsípték a fehér katonák az utcán, amint nagy csomagot cipelt hóna alatt. Szerencsétlenségére a mellén és a sapkája mellett felejtette a vörös szalagokat. Életével fizetett az öreg, zöld parolis hadifogoly, mert nem vett tudomást az impérium-változásról.

A szigorú falragaszok megjelenése után, a következő napon a cirkáló fehér járőrök a kiserdőben két, birodalmi német önkéntest leptek meg, akik a fenyőfák árnyékában olvastak. Ott a helyszínen, ülő helyzetben agyonlőtték őket. Egy magyar hadifogolynak az volt a bűne, hogy egy rövid ideig együtt lakott privát lakásban azzal a földijével, aki később belépett a vöröshadseregbe. A hadifoglyok szemeláttára lőtték főbe a szerencsétlent.

Norlin és Krebsz uraknál is házkutatásokat tartottak a fehér tisztek, de néhány jelentéktelen, orosz nyelven írott levélen kívül mást nem találtak. A kasszák, magazinok teljesen üresen állottak. A fehérgárdisták írásban szólították fel a svédeket, hogy huszonnégy órán belül szolgáltatassák ki azoknak a hadifoglyoknak a névsorát, akik a vörös gárdában szolgáltak. Írásbeli parancsot kaptak a svédek arra vonatkozólag is, hogy nyolc nap leforgása alatt szállítsák az összes hadifoglyokat, betegeket és invalidusokat Sadrinszkba, illetőleg Kresztibe, a gyűjtőtáborba és a vöröskereszt kórházakba.

A hadifogoly tiszteket is lágerbe zárták. Én voltam az egyetlen ember aki még „szabadlábon” élt a városban. Én is csak azért, mert sehol sem jelentkeztem, sehol sem

mutatkoztam. Szerencsémre olyan elegáns volt az öltözékem, hogy senki sem ismerte fel bennem a hadifoglyot... És bizony most a jó ruha, az úri külső a legjobb személyi igazolvány volt. Szomorúan forgattam kezemben a vörös városparancsnoktól kapott személyi igazolványomat. Százszor is elolvastam az írást. Ezzel most nem lehet kimenni az utcára. Csak ártanék magamnak, ha megtalálnák nálam. ... Összehajtogattam a vöröspecsétes igazolványt és kabátom bélésébe varrtam ... Talán még szükségem lesz rá valamikor ...

Az utcai forgalom rövidesen megindult, a már rég óta zárva tartott üzlethelyiségek megnyíltak. Az üzletek egyszerre megteltek áruval. Az eleven orosz és tatár kereskedők szívesen vették a friss, festékszagú Kolcsák-pénzt. Különösen az első napokon volt nagy kereslet ezekben az egy oldalra nyomott, primitív zöld cédulákban, mert a Kerenszky-pénzeket értékteleneknek nyilvánították, a cári pénzt pedig senki sem adta ki, mindenki spekulált vele ... Az utcai árusok is gomba módra szaporodtak, a reggeli órákban élelmiszerral telt parasztköcsik lepték el a város főterét. Kolcsák-pénzért nagyon olcsón lehetett vásárolni.

A templomok megnyíltak. A papok előjöttek rejtkehelyeikről, az orosz előkelőségekkel együtt, lassanként visszatértek Szibériából és hálaadó istentiszteleteket tartottak ... Imádkoztak a Kolcsák-hadsereg győzelméért ...

A kávéházak, csájnáják, mulatók és a mozik sorra megnyíltak. Mindenütt zene, mulatozás, harmonikázás, vidám énekszó, balalajka, pezsgőzés folyt. Az utcákon ragyogóarcú részeg emberek támoltyogtak, éljenezve a fehér hadsereget, a cárt ... A L'Orange-ban orosz szalón-zenekar játszott, az asztaloknál tisztek ültek vidám hölgyekkel, nagyokat ittak és kacagtak. A Glavni-prospekten naponta katonazenekar adott térzenét. A korzón rosszul öltözött, festettarcú lányok sétáltak boldogságtól sugárzó arccal a Kolcsák tisztekkel ...

A gazdag oroszok pazar lakásaiból végleg eltűntek a hadifoglyok és a civil-internált német családok is. Valósággal kitették őket az utcára. Az internáltak szépen meg-

húzódtak a külvárosi szegény orosz családok szoba-konyha lakásaiban. Most már nem volt többé szükség a németekre, a „nyemcik”-re. Kellett a lakás az elegáns, fehér tiszturak számára.

Blumbergék vegyes érzelmekkel fogadták a fehéreket. Különösen Blumberg lelkész nem volt kibékülve a tisztekkal, mert a csehek mindjárt az első napon házkutatást tartottak a „német pásztor” lakásán. Valaki beárulta, hogy hadifoglyokat látott vendégül lakásán és hogy közönséges német — kém. A házkutatás után dühösen jelentette ki Blumberg úr, hogy ez az uralom sem tarthat sokáig. Blumbergné, bár nagyon féltette az urát, nagy meglepetéssel konstataulta, hogy mégis egészen „más élet” ez, amikor az ember egyszerűen bemegy az üzletbe és vásárol magának annyi ársín selymet, amennyi csak egy ruhához kell. . . És most legalább a pénzéért kap az ember élelmiszert. . .

Hát, hogy *más élet* ez, magam is észrevettem, mert amióta a fehérek bejöttek Jekaterinburgba, orosz ismerőseim alig ismertek rám. Csak nagyritkán akadtam olyan oroszra, aki az utcán kesztyűjét lerántva jobbjáról, kezét nyújtott nekem, a hadifogolynak, a szokásos üdvözléssel:

— Kák pázsivájtye? . . .

Szédelegve, mint a fejbeütött ember botorkáltam a fellobogózott utcákon a fogolykórház felé.

Mindenütt zöld-fehér és piros-fehér zászló leng. . . A szebb épületeken a cári zászlót, második Miklós fehér-kék-vörös lobogóját látom kitűzve. Éneklő cseh beszéd üti meg fületem. . .

Nyugat felől tompa ágyúszó hallatszott. . . Életre-hálra folyik tovább a küzdelem a vörösök és fehérek között.

Kórházamhoz értem. Mit mondjak *most* betegeimnek, mivel vigasztaljam őket, mit találjak ki a szerencsétlenek megnyugtására? A hadifogoly-betegek arcáról leolvastam a kétségbeesett kérdést: mi lesz most velünk?

A három vöröskatona sebesültről szinte meg is feledkeztem, pedig Barna Lőrinc, aki a lábán kapott súlyos csontsebet, ugyancsak szeretne volna, ha leülök ágyára egy kis — beszélgetésre.

Szórakozottan, elgondolkozva jártam a betegek között és a tréfás megjegyzéseimhez szokott betegek hangtalanul figyeltek fel rám. Csak a legsúlyosabb betegekhez volt biztató szavam. Az egyik tüdővésztes ágya elé léptem, amikor Hangya sietett hozzám és lihegve nyögte ki:

— Itt a bizottság...

A tüdőbajos a bejárat felé meredt fénylő tekintetével és alig hallhatóan súgta:

— A csehek...

Vadonatúj, amerikai egyenruhákba öltözött tisztek léptek be a kórterembe. Lehettek vagy öten. Vezetőjük egy igen elegánsan öltözött, magas, beretváltarcú cseh kapitány volt.

Bemutatkoztam.

Oroszul beszéltem velök. Előbb kikérdeztek, hogy milyen nemzetiségű vagyok, hol születtem, milyen nyelveket beszélek, mikor estem fogságba és melyik ezredben szolgáltam a fronton. Miután alaposan megnézték, sorra jártuk a betegszobákat, minden betegről be kellett számolnom, hogy milyen betegségben szenved...

A sebesült vöröskatonák előtt, — csodálatosképpen — nem jöttem zavarba, hidegvérrel, közömbös hangon magyaráztam: a szeplős osztráknak genyes mellhártyagyulladás, ennek hideg tályoga... annak ott kelése van. Szerencsésen túlestünk Barna Lőrincen is, aki olyan szelíden nézett a cseh tisztek szeme közé, mint egy ártatlan bárányka...

Hangya mellettem állott. Orvosságos üvegeket tartott kezében: az üvegek kínosan csörömpöltek reszkető ujjai között...

A bizottság mindent a legnagyobb rendben talált.

A kapitány búcsúzáskor összeütötte sarkantyúját és keményen kérdezte:

— Vörös katona nincs közöttük!?

Nyugodtan, mintha a világ legközömbösebb témájáról lett volna szó, únott hangon ezt feleltem:

— Nincs.

A bizottság tagjai még egyszer körülmustrálták a fekvő betegeket, kutató pillantásokat vetettek a lesült-bőrű Barna Lőrinc felé, azután eltávoztak.

... A rendelőbe vánszorogtam.

Kimerülten rogytam az íróasztal előtti székre...

Percekig tartott, amíg magamhoz tértem és gondolkodni tudtam.

Nem értem... nem értem. Megint örülséget követtem el?

Letagadtam a vöröskatonákat... Három emberélet... Ha elárultam volna őket?

Az ő életük sem olcsóbb, mint az enyém vagy másé.

Az életemet kockáztattam... Eh... én csak a kötelességemet, orvosi kötelességemet teljesítettem... Nekem mindegy, hogy kínai, kirgiz, vagy tatár, ha beteg és segítségemre szorul...

Észre sem vettem: Hangya, hű betegápolóm állt mellett... Hangtalanul, nesz nélkül lopódzott be hozzám kínai posztó-cipőiben.

Csendesen mondta:

— Elmentek.

— El... — tettem hozzá és révedező tekintettel vizsgáltam a kopott padló repedéseit.

— Elvitte őket az ördög... — mondotta Hangya megkönnyebbülten.

Szóttalanul bámultam a levegőbe. Arra gondoltam, milyen semmi az emberi élet...

Lehúnytam a szemem és a cseljabinszki három kivégzett orvos-mártírra gondoltam...

Ők ártatlanul haltak meg...

Hirtelen felállottam, kiegyenesedtem. Fogaimat összeszorítottam, hogy csak úgy ropogott az állkapcsom... Fejem dacosan rándult meg.

Hangya megfogta karomat és szelíden mondta:

— Az életével játszott...



Valahogy másként múltak a napok azóta, amióta a fehérek voltak az urak a városban. A nap is bágyadtabb

fénnyel ragyogott a hadifoglyok feje fölött. Mintha vesztett volna erejéből, alig tudta felmelegíteni a vértelen, vi-
zes kosztón élő lágerlakókat... Vagy talán a korai ősz vés-
tette előre árnyát? Olybá tűnt, mintha a jó öreg orosz nap
útja sietősebb lett volna. Alkonyatkor hirtelen vérvörös
színt vont a hegyek fölé és haragosan bukott le a látha-
táron, mint aki nem szívesen látja az ádáz testvérharcot.

A Charitonow ház vén házmestere szomorúan só-
hajtott:

— A sok orosz polgár elhullott vére festette az eget
ilyen vörösre.

A városban egymást követték a rendeletek, a „priká-
zok”. A főbb útvonalakon a házak fala, a hirdetőoszlopok,
az elárusítóbódék oldala tele voltak ragasztva fehér pla-
kátokkal, amelyeknek minden második szava ez volt: ha-
lálbüntetés.

Az első hadifogoly transzport már megindult Sad-
rinszk felé. A könnyebb betegeket és rokkantakat is a sad-
rinszki vöröskereszt kórházba irányították: helyet csinál-
tak Kolcsak sebesült fegyérgárdistái számára. Az evakuá-
ciót Norlin irányította. Ebben már nagy gyakorlata volt,
hisz évek óta mást sem csinált, mint orosz rendeletre egyik
lágerből a másikba tologatta a hadifoglyokat, mint sakk-
táblán a figurákat.

Norlin utasított engem is, hogy utazzam mielőbb Sad-
rinszkba és készítsem elő a betegek és invalidusok ottani
elhelyezését.

A jekaterinburgi ismerősöktől sorra elbúcsúztunk.
Mintha örökre szólt volna a búcsúzkodás. Nehezünkre esett
otthagyni a kedves, mozgalmas várost, amelyben már szin-
te otthon éreztük magunkat. Nem szívesen mentünk a ki-
sebb, ismeretlen városba, Sadrinszkba. Különösen Elzát
érte váratlanul a sürgős elutazás, bár én már régen ké-
szültem rá.

Blumbergékknál nehezen ment a búcsúzás.

Margó harcias hangon, elszántan küzdött Elza nővére
„elrablása” ellen. — Hová hurcolom Elzát, hisz úgys be-
kell vonulnom a lágerbe, a hadifoglyok közé — hajto-
gatta egyre.

Margó valósággal megtámadta Elzát:

— Hát kellett ez neked? Úgy-e, megmondtam előre, hogy ez lesz a vége. Hadifogolyhoz mentél férjhez?... Úgy kell neked...

Blumbergné csak most eszmélt rá, hogy Margónak igaza volt; teljes bizonytalanságba viszem az asszonyt... Edgár azon a véleményen volt, hogy Elza maradjon addig Jekaterinburgban, amíg a csehektől a künnlakási engedélyt meg nem kapom. Semmi kétség: mostanában a csehek dirigálnak, az oroszoknak kevés beleszólásuk maradt.

Blumberg úr úgy vélekedett, hogy az asszony helye jobban-rosszban a férje mellett van és így döntött Elza is.

A nem várt döntésre patakokban indult meg a könny... Margó dühében kijelentette, hogy ő úgyszólván elrejtette Elza ruháit, nem engedi, hogy elutazzék velem. Erre én azt találtam válaszolni, hogy Elzát elviszem ruha nélkül is, legalább Margó viselheti nővére ruháit, amit eddig is megtett...

Nagy vihar tört ki e szavakra, ami csak akkor csillapodott le, amikor Elza ünnepélyes ígéretet tett, hogy elutazik ugyan velem Sadrinszkba, de visszajön, ha a csehek lágerbe csuknak engem.

A vasúti állomáson enyhébb formában megismétlődtek a családi jelenetek. Margó még egy elkeseredett, utolsó dührohamot kapott:

— A csehek bezárják az uradat a lágerbe, a hadifoglyok közé. Éhen fogsz halni. De hiszen megmondtam mindent előre, megszagoltam, hogy ez lesz a vége... A csehtiszteknek teljesen igazuk van.

Blumbergné, mint egy jó „anyós”, könnyező szemmel ölelte át Elzát:

— Vigyázz magadra, Elzácskám... Ha nem tetszik, csak gyere vissza. Mindíg szívesen látunk.

Tájfa sírástól dagadt szemmel könnyögött, hogy vigyük őt is magunkkal. Bevallotta, hogy ideálját is elvitte Sadrinszkba az első hadifogoly transzporttal. Meg kellett neki ígérnünk, hogyha minden jóra fordul, őt is lehozzuk Sadrinszkba. Tájfa úgy sirt és jajveszékelt, mint a temetésen. Szemei olyan aprók voltak, mint a cipőgombok.

Elza csak nagy nehezen tudta könnyeit visszafojtani. Valósággal megkönnyebbültem, amikor vonatunk elindult... Furcsa érzés vett erőt rajtam: utazunk a nagy bizonytalanságba... Ugyanaz a szorongó érzés kínozott, mint egy évvel ezelőtt, amikor fogságba estem. A szabadságomat féltettem... Hiszen hacsak a magam személyéről lett volna szó? Most már az asszonyról is gondoskodnom kellett. Borzadva gondoltam az újabb lágeréletre. A csehek barátságos bánásmódjában, jóindulatában nem bíztam, annál inkább bíztam hagyományos szerencsémben, amely a kritikus pillanatokban eddig sohasem hagyott cserben.

Dalmatovig mehettünk vonaton, azontúl megszakadt a vasúti összeköttetés, a megrongált pályatestet Kolcsák katonái még nem hozták rendbe.

Kényelmes, ruganyos egyfogatú kocsiban folytattuk tovább útunkat. Nászútnak is beillett volna az utazás, ha nem kísérték volna folyton az újabb szabadságvesztés szörnyű gondolatai... Ezek a csehek alaposan elrontották a — mézesheteket... Szép, fehérkérű, lombos nyírfák és haragoszöld, óriási fenyőfák között vezetett útunk. A kis orosz ló fáradhatatlanul ügetett a kociút közepén kigázolt ösvényszerű úton. A kerek hátú ló megizzadt, mire felkapaszkodott egy magas domboldalra. A domb tetejéről szép kilátás nyílt a hatalmas völgyre, ahol ezüstszerű patakok kígyóztak a buja legelőkön.

Előttünk a völgyben szürke, lomha porfelhő terpeszkedett. A kocsis ostorával előre bökött és maga elé mondta:

— Plenik... Viszik őket Sadrinszkba. Ez már a harmadik transzport... Szegények...

Valóban: a porfelhő alatt hosszú sorban meneteltek a hadifoglyok. Körülöttük a kísérő őrök szuronyai csillogtak a napfényben. Éppen úgy vitték őket most, az orosz különbéke megkötése után, mint akkor, amikor még én is így meneteltem Kiev felé.

Szóltanul, lehajtott fővel, szomorúan bandukoltak egymás mellett a nagy porban, arcukról patakokban csorgott a fekete izzadság. Nehezen lépkedtek a kiszolgáltat,

rongyos bakancsokban. Az elmaradhatatlan bádog teáskanna, a csájník, ott csörömpölt valamennyinek az oldalán.

A menet végén elsőnek Marci borbélyt ismertem fel. Iksz lábait nehezen szedte a mély homokban, kofferét hátán cipelve, bukdácsolt a többi után. Mellette Walter, Norlin inasa lépkedett lehorgasztott fejjel, előtte néhány megtermett germán fogoly cipekedett ingujjra vetkőzve. Odébb néhány lépéssel Vargát és Patucseket fedeztem fel a zárt sorok között. Varga szinte roskadozott óriási zsákjának súlya alatt, míg Patucsek teljesen podgyász nélkül „utazott”. Bizonyára a szegényebb plenikkel vitette maga után holmijait.

A hadifoglyok ránk sem néztek. Más gondok foglalkoztatták őket, semhogy törődtek volna velünk, az „orosz burzsuikkal”, akik talán nyáralóba igyekeznek a kocsin. A menet elején, a pormentes első sorban lépkedett régi ismerősöm, a monoklis főhadnagy, Gabriel von und zu Nagy, könnyedén, kis csomaggal hóna alatt. A monokli most is ott ült a jobb szemében. Amikor észrevette, hogy csinos, fiatal hölgy ül a kocsiban, megigazította monokliját és kihívóan nézte Elzát mindaddig, amíg csak kocsink el nem haladt mellette.

A távolból már feltűnedeztek Sadrinszk városának templomtornyai, gyárkéményei. A város szélén, az IszETFolyó hídjánál orosz katona állott őrt. Leigazoltatott bennünket. Írásaimat össze-vissza forgatta, látszott, hogy nem ért a betűvetéshez, de mert szép pecsét volt a papiroson, hát hosszas tanulmányozás után kibökte:

— Harasó ... — azzal intett kocsisunknak, hogy tovább hajthat.

Szótlanul, szórakozottan ültem feleségem mellett. Arra gondoltam: mi vár most reánk. Szorongó érzéssel állapítottam meg, hogy a kedves kőborló hadifogoly figurák eltűntek Sadrinszk utcáiról is. Pedig, de szerettem volna közülök csak egyet ... egyetlenegy rongyos, csatangoló, nyomorult plenit látni ...

A kocsis egy csinos házra mutatott:

— Dom Mojszejev ...

Megállítottam a kocsit. Igen: ez a Mojszejev ház, a vendégszerető polgármester háza, ahol a kalandos éjszákát éltem át.

— Bemegyünk egy percre... Megnézzük, életben vannak-e? Gyerünk...

Elza azon a címen szabadkozott, hogy „nincsen felöltözve” és nem akar ilyen porosan beállítani ismeretlen családhoz. Leugrottam a kocsiról, benyitottam a kiskapun. Ismertem jól a járást.

Nasztyinka az előszobában vasalt. Amikor meglátott, örömeiben nagyot sikoltott, majdnem leejtette a tüzes vasalót. Berohant a szobába, torkaszakadtából kiáltozva:

— Prijeháli... prijeháli...

Az egész Mojszejev család együtt ült az ebédlőben. Nagyon megörültek nekem, bemutattak Mojszejev testvéröccsének, Szergej Vasziljevicsnek, aki tiszti uniformisban volt. Balkarját nyakába kötött fekete kendő tartotta. A házigazda polgári, fehér vászonruhát viselt.

Mojszejevné azt sem tudta, hová ültessen. Ezer kérdéssel ostromolt. A kis Mojszejev Gyuró a nyakamba ugrott. Bevezettek a szobába, ahol a kritikus éjszakát töltöttem, felajánlották, hogy lakjak náluk, ameddig csak tetszik, szabad a szoba. Azóta sem aludt senki az „én ágyamban”. Örültek, amikor hallották, hogy huzamosabb ideig maradok a városban.

Zavarban voltam. Nehezen nyögtem ki:

— Most már kétágyas szobára van szükségem.

A nyitott ablakhoz léptem, kimutattam az utcára:

— Ott ül a feleségem a kocsin...

A fiatal Galina Vasziljevna kisietett az utcára és Nasztyinka segítségével valósággal behurcolták a szabadkozó Elzát. Kocsisunk utánuk cipelte a holmikat, bőröndöket.

A hölgyek a fürdőszobába vonultak, a Mojszejev-fivérek és én a dohányzóban foglaltunk helyet. A polgármester elmesélte kalandos szökésének történetét, csodákat mesélt a csehekről és a délszláv dobrovoljácok har-

cairól, akik Blagotics őrnagy vezetésével küzdöttek Cse-ljabinszk alatt.

Időközben Rotter úr is előkerült. Lélekezete is elakadt, úgy sietett a Dom Mojszejevbe, amikor értesült, hogy megérkeztem Sadrinszkba...

Rotter úr valósággal megöregedett utolsó találkozásunk óta. Arca fakó volt, arcbőre petyhüdt, ráncos. Idegesen szívta nikotintól sárga, reszkető ujjai között tartott cigarettáját.

Nagyot szippantott a cigarettából és mialatt lassan kieregette teleszívott tüdejéből a füstöt, akadozva mondta:

— Nehéz, nagyon nehéz...

Aztán félve nézett rám. Arcizmai idegesen rángatóztak:

— Nehéz lesz a különlakás ügye, — sóhajtott leverten, — nem lehet ezekkel a csehekkel okosan beszélni, különösen amióta megtudták, hogy magyar orvosról van szó...

Aggódó arccal beszélt el, hogy milyen kegyetlenül bánnak a csehek a hadifoglyokkal. Az oroszok teljesen kiadták kezükből a hadifoglyok sorsának intézését...

Sadrinszkban a lágeren kívül a gimnázium épülete is tele volt hadifoglyokkal. A csehek az iskola épülete körül padlódeszkákból kerítést emeltettek olyanképen, hogy a falak mellett alig pár lépés hely maradt szabadon. Az udvart elzárták, a hadifoglyok egész napon át levegőtlen, zárt helyiségben tartózkodtak. A tiszteket is a gimnázium épületébe zárták. Amikor Rotter úr tiltakozott a csehek-nél az embertelen bánásmód ellen, azt felelték, hogy ha sokat beszél, majd ő is lágerbe kerül.

— No és mi lesz velem? — kérdeztem szorongással.

Rotter úr felhúzta vállát és miután nagyot szippantott cigarettájából, így szólt:

— Nem tudom, egyelőre így szól a parancs: minden hadifogoly halálbüntetés terhe alatt köteles a lágerben jelentkezni. Timkó is a lágerben lakik, onnan jár be a kórházba. A csehek nem engedték meg neki, hogy a kórházban lakjék.

Keserőség fojtogatta torkomat. A másik szobából kihallatszott a fiatal hölgyek vidám kacagása. Elza még csak nem is sejtí...

— Megyek. Most mindjárt megyek — jelentettem ki ingerülten.

— Hová? — kérdezték egyszerre többen.

— A komandóra. Jelentkezem.

— Azt ne tegye — felelte Rotter és égő cigarettájáról új cigarettára gyújtott —, hiszen azonnal bedugják a lágerbe... Mást ajánlok. Addig ki se mozduljon a lakásból, amíg kezében nem lesz a künnlakáshoz szükséges engedély. Itt jó helyen van, nem keresi senki. Azt sem tudják, hogy megérkezett.

Mojszejev úr szívesen ajánlotta fel a lakást és megígérte, hogy az engedély megszerzésénél segédkezni fog Rotter úrnak.



A párperces déli vizitből háromnapos szobafogság lett. Izgalmas, gyötrődéssel teli három nap, amely idő alatt jó arcot kellett mutatnom Elza előtt, hogy el ne áruljam a fenyegető veszélyt.

A csehek hallani sem akartak az engedély kiadásáról. Ragaszkodtak a főparancsnokság rendeletéhez: hadifoglyoknak lágerben a helye. A második napon már Elza is megtudott mindent. Nasztyinka volt az áruló, aki kihallgatta Mojszejevvel folytatott beszélgetésemet és Elzának mindent besúgott.

Elza szörnyen fel volt háborodva, szidta a cseheket. Harcias hangon jelentette ki, hogy személyesen fog eljárni érdekemben a cseh parancsnokságnál, ahol majd alaposan megmondja a magáét: szabad-e nekik a közösség érdekében dolgozó orvost — lágerbe zárni? Ha már fizetés nélkül dolgoztatják, akkor legalább adják meg neki a szabad mozgást.

— Majd megmondom én a cseh parancsnoknak, hogy otthon parancsoljon és ne Oroszországban... — kiáltotta Elza lángoló arccal.

Botránnyal fenyegetőzött, heveskedett és csak akkor csillapodott le, amikor Mojszejev úr figyelmeztette, hogy házasságával elvesztette orosz állampolgárságát.

A bizonytalan, izgalmas napok alatt Mojszejevék mindent elkövettek, hogy megnyugtassanak bennünket. Galina Vaszilijevna valóságos házikoncerteket rendezett. A hölgyek magukkal vitték Elzát a városba, mindennap kikocsikáztak. Este színházba vittek el bennünket, ahol engem, a plenit, a páholy mélyén rejtettek el.

A színházi előadás felvonásközében egy idősebb, egyenruhás cseh tiszt jött be a páholyba, Mojszejev úr harctéri ismerőse. Nagy zavarban voltam, amikor bemutattak neki. Nem árulták el, hogy hadifogoly vagyok. A cseh tiszt, ahelyett, hogy a hölgyeket szórakoztatta volna, velem „kezdet” ki. Beszédbe elegyedtem vele. Szerencsémre még rosszabbul beszélt oroszul, mint én. A tiszt szidta a magyar hadifoglyokat, akik Oroszországban a felfordulást csinálták. Szidta a vörösöket, nyomban utána dicshimnusz zengett a szép orosz nőkről. Távozásakor elragadtatással jelentette ki, hogy a legtisztább kazáni kiejtéssel beszélem az orosz nyelvet... (Meg nem foghatom, honnan vette ezt, hisz soha életemben nem jártam Kazán városában.)

A Mojszejev család minden igyekezete kárba veszett: a napok múlásával nőttek a gondok. Kettesben búsultunk Elzával: ő vigasztalt engem, én pedig őt.

A két fiatal asszony egymással versenyezve „mókázt”, hogy mosolyt varázsoljanak arcomra. A háziasasszony a legjobb orosz ételeket készítette a konyhán. Nem ízlett az étel, elment az étvágyam. Üres csáját ittam és egyik cigarettát szívtam a másik után. Szótlanul bámultam ki az ablakon, irigykedve néztem a gondtalanul járkáló „rongyos” civileket.

Három keserves nap múltott így el a láger előrevetett árnyékában, amikor végre a negyedik nap reggelén, — átvirrasztott, nyugtalan éjszaka után — Rotter úr megjelent és csontos, sovány ujjai között diadalmasan lobogtatta felém a szabadságot jelentő kis pecsétetes írást.

Nagyon nehezen ment az engedély elnyerése. A Mojszejev fivéreknek írásban kellett jótállaniok. Kitörő örömmel forgattam kezemben a csehektől kapott „udosztovenjét”, amely szabad mozgást biztosított a városban este kilenc óráig.

Mojszejev úrnak is teljes volt a boldogsága: kitűnő híreket kapott Szibériából. A nagyhatalmak elismerték az omszki ideiglenes szibériai kormányt és katonai segítséget ígértek. A japán, angol és amerikai csapatok már útban vannak Vladivosztok felé. Amerika pénzzel, felszereléssel, municióval segíti a Kolcsák-hadsereget. A doni kozákok fellázadtak, az ellenforradalmat Alekszejev és Kornyilov generálisok szervezik... Denikin tábornok a Krim félszigeten készíti elő offenzíváját. Archangelszk körül Jude-nics és Miller tábornokok szervezik angol és francia segítséggel a vörös Petrográd elleni támadást. A fiatal Mojszejev örömtől sugárzó arccal újságolta, hogy a cseh légionisták elkecserekedtek és véres ütközetek után Perm városát is bevették. Az offenzíva sikeresen halad tovább nyugat felé...

A fronthírekkel, a fehérek és csehek előrehaladásával, nagy szomorúságot okoztak nekem. Tudtam, hogy a csehek sikere meghosszabbítja hadifogságom idejét. Hallgattam. Csak nem vallom be, hogy alig várom a vörös csapatok ellenoffenzíváját. Zsebemben megcsörrent a kis pecsétetes papirosdarab. Igen, igen... Ez a papiros most sokat ér. Ma egész nap az utcán fogok csatangolni, élvezni fogom a drága szabadságot.

Első utam a hadifogoly-kórházba vezetett. Timkó kollégám türelmetlenül várt. Torkig volt már a csehek túlzott, embertelen „rendcsinálásával”. A kórházat ellenőrző cseh tiszteknek meg is mondta: a vörös fronton hősködjének, nem pedig a nyomorult hadifoglyok körül. A szókimondó Timkót kizárólag tekintélyes szakálla és szláv származása mentette meg a — börtöntől. Az öreg medikus idegei felmondták a szolgálatot a néhány napos „lágerélet” után; alig várta már, hogy átvegyem tőle a kórházat és Kresztibe utazhasson Márvány mellé, ahová csak „leigazolt” hadifoglyok juthattak be. A kreszti hadifogoly-kór-

ház különben is „védett” hely volt a csehek előtt. Még a harcok idején Márvány megmentette egy Rubes nevű cseh altiszt életét: elbujtatta az üldözők elől... És ez a Rubes ottragadt most Kresztiben, mint cseh emisszárius, teljhatalmú helyi parancsnok...

Kórházi látogatásom után boldogan siettem le a nap-sütéses utcára.

A színház épülete elé értem, amikor egy összeolvadt szerelmespár került elém. Az elegáns fiatalember szinte ráborult a mellette lépkedő csinos hölgyre. Utolértem őket. A jólöltözött ifjában legnagyobb meglepetésemre Bálint hadnagyot ismertem fel.

Bálint majd kiugrott bőréből, amikor meglátott:

— Aranyos doktorkám!... — kiáltotta torkaszakadtából, — csakhogy újból látlak...

Alig tudtam lecsillapítani. Szinte a fülébe súgtam: mostanában nem tanácsos magyarul diskurálni az utcán...

Hamarosan elmondotta, hogy mint civilinternált él a városban, jól megy a dolga, egy gazdag orosz kereskedőnél lakik.

— Oppardón! — mondta hirtelen és a várakozó fiatal lányra mutatott. — Engedd meg kérlek alássan, hogy bemutatassam a...

— ...a menyasszonyodat... — vágtam közbe gúnyos mosollyal. — Ocsim priatnó... Nagyon örülök.

— Igen, — dadogta Bálint. — A menyasszonyom... Honnan tudod?

Vállára ütöttem, szinte porzott:

— Ismerlek!

Bálint hadnagy kövé meredten állott a járda szélén, még a szája is tátva maradt a csodálkozástól.



A sadrinszki svéd vöröskereszt kórházban ott folytattam a munkát, ahol Jekaterinburgban abbahagytam. Hanguya szanitészem egyik vizit alkalmával meg is mondta véleményét:

— Így csendesen eldolgoznék, csak ne buzerálnák az embert a csehek...

A régi betegek közül csak a három vöröskatona hiányzott, akik útközben meglógtak. Timkó Kresztibe tette át működése színhelyét, ahol mint idősebb médikus, Márvány főnöke lett.

Kórházi betegeim sehogy sem akartak — gyógyulni. A gyógyultak nem szívesen vonultak be a lágerbe, ízlett nekik a kórház kitűnő kosztja. Varga és Patucsek óriási ambícióval dolgoztak, így akarták meghálálni, hogy kivettem őket a lágerből. Marci is a kórházi ambulancián tevékenykedett. Francia felesége utána jött Sadrinszkba.

...Múltak a hetek.

Elza lassanként beletörődött a „pleni-élet”-be, reménykedett, hogy már nem fog sokáig tartani.

A sárga, őszi délutánokon hosszú sétákat tettünk a kanyargós Iszet folyó partján. A jövőről álmodtunk... Egy kis fiúról... feketeszemű fiúról álmodtunk Szibéria határán, a sebeshelyén, csacsogó Iszet partján...

Mojszejevék vendéglátása minden várakozást felülmúlt. Szinte családtagnak tekintettek bennünket.

November elején már leesett az első hó, amikor lelkes ellenforradalmár házigazdám, Mojszejev úr, szomorúan állapította meg, hogy a nagy lendülettel indult csehek Kolcsák-féle offenzíva a Perm-Vjatka közötti vasútvonalon, délen pedig a Volga mellett teljesen megakadt. A csehekkel harcoló délszláv dobrovoljacok is megállásra kényszerültek.

Mojszejev urat nagyon lehangolták a Szibériából érkezett legújabb hírek is, amelyek szerint a beígért angol és amerikai segítő csapatok szállítása bizonytalan időre — elmaradt. A szövetségesek mindössze két angol katonai zenekart, néhány kimustrált, öreg generálist, elégáns angol és francia attasékat és diplomátákat küldtek Szibériába Kolcsák admirálishoz.

A japánok küldtek ugyan segítő csapatokat távolkeletre, ezek azonban többet ártottak, mint használtak. A japánok, — akárcsak a csehek, — elsősorban a hadifogoly-

táborokat „fegyelmezték”, ott csináltak rendet, a nyomorult, fegyvertelen hadifoglyok között.

— Most, hogy leesett a hó, — panaszkodott Mojszejev úr —, beköszöntöttek a kemény fagyok, megérkezett Amerikából a fehérhadsereg nyári felszerelése. Valószínű, hogy késő tavasszal megérkeznek a — téli felszereléssel megpakott amerikai hajók is Vladivosztokba. A mi orosz katonáinkkal sem jutunk előre: az öreg „frontovikik” nem akarnak a vörösök ellen harcolni, eldobják a fegyvert, a fiatalok kiképzésére meg nem áll elegendő idő rendelkezésünkre. Tisztünk van ugyan elég, minden zászlóaljra jut egy generális, csak éppen közlegényünk nincs, harcos katoná, aki szívvel-lélekkel küzdene a vörösök ellen. Az Entente fegyveres segítsége nélkül el vagyunk veszve ...



Kilencszáztizennyolc telén a Gubernia és az Urál összes hadifoglyát Kresztiben, az óriási gyűjtőlágerben koncentrálták. A cseh-orosz komandó elrendelte a sadrinszki fogolytábor és hadifoglykórház evakuálását. Sadrinszkból előbb a hadifoglyokat szállítottuk a szomszédos Kresztibe és csak azután került a sor a kórház betegeire.

Fájdalmas szívvel búcsúztunk a kedves Mojszejev családtól. A felpakolt szánkó már a ház előtt állott. Nehezen ment a búcsúzkodás. Az asszonyok sűrű könnyhullatás mellett csókolóztak össze. Megszorítottam Mojszejev úr erős kezét. Valami olyasfélét motyogtam, hogy még ebben az életben meg fogom hálálni jóságukat.

A Mojszejevéktől kölcsönbe kapott utazóbundákba burkolózva indultunk neki száraz, kemény, hideg időben a több mint kétórás szánkóútnak. Az út mindenütt magas hóval borított erdőségek mentén vezetett.

Elza nagyon szomorúan ült mellettem: ott kellett hagynia a megszokott meleg otthonát és újból katonai parancsszóra utazni a teljes bizonytalanságba. Utunk első szakaszán menetelő, hadifogoly tisztekkel találkoztunk, akik fáradtan lépkedtek a magas hóban fegyveres örök között. Lehettek vagy kétszázan. Osztrák, magyar és né-

met fogoly tiszték. Ruházatukról leolvastam, hogy valamennyien régi, Szibériát látott hadifoglyok voltak. A menetet katonaládákkal teli parasztszánkók zárták be.

Fáztam... A nagy szőrmebundát egészen a fülemlig húztam fel, hogy csak a szemem látszott ki. Elza viszont legnagyobb bosszúságomra kijelentette, hogy neki melege van és szabadon hagyta arcát.

A menet végén bandukoló egyik fiatal zászlós magyar nyelven szólalt meg:

— Ezek bizonyára orosz burzsuik... Menekültek...

— Most érkeztek haza Szibériából — vélekedett a másik.

Szánkónk a nagy hóban csak lépésben haladt. A rendetlen sorokban, menetelő tiszték a ló útjába kerültek. Néhány lépéssel odébb újabb magyar szó ütötte meg füleml:

— Hát ez az öreg majom hova viszi ezt a fiatal tyúkot?

— Tatárnak nézem ezt a hólyagot — jegyezte meg egy másik tiszt.

A harmadik nagyot cuppantott szájával és így kiáltott fel:

— Jó nő!... Elszegődnék hozzá a télre juhász-kutyának.

Az a tiszt, aki kutyafejű tatárnak nézett engem, harsány hangon kiáltott előre:

— Pista! Ide süss. Ez a nő éppen neked való. Erigy oda, küldd a fenébe azt az orosz bikát és ülj te oda mellette...

Elzát nagyon mulattatták a vidám fickók megjegyzései, mert egy szót sem értett magyarul. Annál jobban pukkadtam én, fogolytársaim izetlen szórakozásain. Szerettem volna kibújni a bundából és jó hazai nyelven odakiáltani nekik:

— Kuss!!

Meggondoltam magamat: nem rontom el mulatságukat.

A német tiszték már udvarias bókokat mondtak, feleségemre sandítva. Nem úgy a magyarok, akik bizonyo-

sak voltak abban, hogy az utazó „orosz pár” nem érti egzótikus nyelvüket.

Az egyik német tiszt, aki hétrét görnyedt teletömött hátizsákja súlya alatt, sóhajtván mondta:

— Csak tudnám, hogy hová visznek bennünket?

— Mindegy: nem haza — felelte a másik.

A menetelő oszlop első soraiban legnagyobb csodálkozásomra Bálint hadnagyot fedeztem fel.

Lehorgasztott fővel, szinte meggörnyedve botorkált a csikorgós, fagyott, magas hóban. Amikor szánkóknak elhaladt mellette, futó pillantást vetett ránk, aztán újból a csillogó hóra meresztette tekintetét. Bizonyára a menyasszonyára gondolt...

Elmosolyodtam. Elzát könyökömmel tettem figyelmessé. Ő már ismerte Bálintot és tudott viselt dolgairól.

Tehát a hamis civilpapirosok sem segítettek. Hja, ember legyen az, aki túljár a csehek eszén. Nem sikerült neki. Pedig hogy félt mindig a láger-élettől...

Csendesen odasúgtam neki:

— Bálint...

Fel sem nézett, csak tovább lépkedett.

Hangosabban szólítottam:

— Leutnant der rezerve Bálint!

A mellette lépkedő tisztnek szólt oda:

— No... mi kő?

— Hogy kerül ide a civilinternált, Bálint? Hiszen te nem vagy hadifogoly!... — kiáltottam Bálint fülébe.

Ijedtében majd hanyatt vágódott, amikor megismert. Elsápadt, azután vérvörös lett az arca. Némán üdvözölte feleségemet, azután szánkóknak mellé furakodott, a karfába kapaszkodott, húzatta magát.

— Ne is kérdezd, doktorkám... — nyögte elborult arccal.

— És a menyasszonyod?

— Megjártam... Pehhem volt vele.

Elmesélte, hogy cseh tiszt udvarolt a menyasszonyának. Furcsa eset: a magyar hadifogoly tisztnek cseh légionárius legyen a riválisa.

— Barátom, — így számolt be nekem Bálint hadnagy, — olyan szépen indult minden és a végén kijött egy nagy — kolera. Még annál is rosszabb... Képzeld csak, a leendő anyósom nagy büszkén újságolta a cseh tisztnek, hogy a lánya már nem szabad, mert a vőlegénye egy magyar civilinternált. Barátom... ha én ezt csak sejtem... már rég meglógtam volna. De nem tudtam semmit. Beidéztek a cseh komandóra. Elegánsan beállítok... Hát belöknek engem, barátom, a tyurmába és huszonnégy óráig se szó, se beszéd... Aztán étlen-szomjan a nagyhidegben kiskabátban a kaszárnya falához állítottak és három cseh katona rám fogta a töltött fegyvert. Barátom... tiszta téboly, esküszöm.

— A tiszt csak ennyit mondott: „Ha bevallja, hogy magyar hadifogoly, akkor nem esik bántódása, de ha tagad, akkor mint vörös kémet és kommunistát agyonlövetem, mint egy kóbor kutyát.” Persze mindent bevallottam és rád is hivatkoztam, hogy ismersz. Aztán így, falhoz állítva vagy egy óra hosszat megvárakoztattak, aztán megkegyelmeztek, lágerbe dugtak és most itt vagyok...

Nem folytathatta tovább, mert a kísérő őr melléje lépett és keményen szólt rá:

— Nyilzá goszpoda!...

Kocsisom megsuhintotta ostorával a lovát...

... Kresztiben kellemesen befűtött barátságos lakás, duruzsoló szamovár és pompás villásreggeli várt ránk, Froszt úr jóvoltából. A falu legszebb emeletes házában bérlet ki számunkra erkélyes lakást. Az ünnepélyes fogadtatásnál megjelentek lakásomon Timkó, Márvány, valamint Felgenhauer úr is honfitársával, a kórház birodalmi német fogtechnikusával, Páschke úrral, akit a germánok, a rövidség kedvéért „doktor úr”-nak szólítottak. A két médikus, Timkó és Márvány ezért nagyon dühösesek voltak, de Froszt úr kijelentette, hogy egyformán illeti meg mindhármut a „doktori” titulus. És aztán ebben maradtak.

A háziasszony bakfis leánya, Szófia, virágokkal kedveskedett Elzának. A szoba-virágokból összeállított szerény csokor egyszerűen feloldotta a fájdalmat, amit a Mojszejev háztól való elszakadás okozott.

Marci is előjött „mindenes” minőségében és serényen szorgoskodott a csomagok behordása körül. Szomorúnak látszott. Tudtam, mi fáj neki: megigértem, hogy a legközelebbi gyógyszer és kötszerszállítmányt a felesége fogja Kresztibe szállítani.

Varga úr, a szakács, szertartásosan hajlongott, ami nem esett nehezeére, mert tekintélyes pocakját időközben elvesztette. Mosolygós ábrázattal mondta:

— Isten hozta, kedves családjával.

Megveregettem széles hátát:

— No Varga úr, — mondtam mosolyogva, — ezentúl, ha tudni akarja mit kotyvasszon, itt van a fiatalasszony, kérdezze meg tőle.

Froszt úrtól tudtam meg, hogy Patucsek urat mint létszámfelettit a lágerkórház konyháján helyezték el, ami egy cseppet sem tetszett a tortaművészeknek.

KRESZTI

Ezerkilencszáztizenkilenc.

A hadifogoly-városban a sok vihart látott, sokat csalódott, kiéhezett plenik fájo szívvel rendezkedtek be. Úgy látszott: újból évekre történik a berendezkedés. A régi hadifoglyok már tizennégyben megtanulták, hogy a „párhónapos” hadifogság beláthatatlan évekig tart. Az orosz — „szicsász” — (mindjárt) sokszor egy évig is tartott. És most, a polgárháború frontja mögött a fogság ideje épp oly bizonytalan volt, mint a cári uralom alatt. Ez a szigorított börtön, — a vörösöknél élvezett szabadság után — valahogy fájjobb volt, mint a szibériai „nagy káder” kedélyes börtöne. Arról volt szó, hogy az ideiglenes szibériai kormány újból megüzente a háborút a központi hatalmaknak, a bresztlitovszki békét nem ismerte el. A szegesdróttal körülkerített, gondosan őrzött lágerben látták viszont egymást Szibéria legkülönbözőbb részeinek hadifoglyai. Ide szállították azokat a szökevényeket is, akiket az utóbbi hónapokban összefogdostak. A tíz óriási köépületben tízezernyi hadifoglyot helyeztek el. A keleti rész két utolsó épületét kórházi célokra használták fel.

Repültek a hetek, a hónapok . . .

A hadifoglyok belátták, hogy a rossz koszt mellett hiába hallgatják ölbetett kezekkel a szibériai szél siralmait, attól még nem telik meg a gyomor. Munka, kereset után kellett nézniök.

Szinte máról holnapra varázsolták elő a különféle műhelyeket. Az egyik csoport kefét gyártott, a másik bádo-

gosüzemet nyitott. A közös termekben gyárak bújtak elő a föld alól. A szerszámokat maguk a mesterek készítették, a nyersanyagot külön beszerzők vásárolták a környéken. Rövidesen *gyárváros* lett a hadifogolytáborból, ahol serényen folyt a munka kora reggeltől késő estig és a tükörtől, szappantól, púdertől kezdve a smirglipapirosig mindenféle cikket gyártottak a lágerlakók. A gyári készítményeket a városokban értékesítették civilinternáltak útján, de hamarosan a környékbeli orosz kereskedők is a gyárvárosban szerezték be áruikat. Tóth bácsi kosarat font, Barta zászlós volt a bádögüzem vezetője, Nagy Benő iparművész festőiskolát nyitott.

A cipőkrém-üzem nem győzött eleget tenni a rendelkezésnek. Bálint hadnagy a cipőkrémgyárban dolgozott. Könyökig vájkált a festékben, kezét tönkretette a munka, elegáns öltözetei lerongyolódtak.

Bálint így dicsekedett:

— Barátom, én nem értem: itt a lágerben, a kemény fapriccsen olyan nyugodtan alszom, mint a tej, odakint a civilpapirokkal a zsebemben hófehér, tollas ágyban, nem volt egy nyugodt éjszakám... Egy cigarettát, doktorkám... alkoholt is adhatnál a kórházból... Nézd, egészen elhervadok...

Fiatal, szőke, sápadt, szutykos fogoly ment el mellettünk:

— Ez a fiú is velem dolgozik a cipőgyárban, — mondta Bálint. — Az apja otthon dúsgazdag cipőgyáros. A fiú panaszkodik, hogy itt a lágerben rosszul fizetik a munkásokat. Azt hajtogatja: ha átveszi otthon apja gyárát, az összes munkások fizetését felemeli.

A nem dolgozó, előkelő, aktív tisztek a tiszti-láger külön sarkába vonultak és kettesével papirosokból ragasztott „bokszo”ba” zárkóztak be. Ez az elkülönítés szükségesnek mutatkozott, mert az utóbbi időben a tényleges tisztek már nem bírták egymást elviselni. Az idegek felmondták a szolgálatot a hosszú fogság után.

A tisztek között fegyelemről szó sem lehetett. Ki voltak ugyan nevezve a láger, épület és szobaparancsnok-tisztek, de a bolsevik uralom óta a fogoly tisztek között a ka-

tonai „diszciplína” teljesen ismeretlen fogalom volt. A lovagias ügyek a mindennapos eseményekhez tartoztak, de már jegyzőkönyveket sem vettek fel, egyszerűen napirendre tértek a becsületbeli ügyek felett.

Még kegyetlen hideg idők jártak, amikor a birodalmi német hadifoglyok megúnták az unalmas lágeréletet és színház építésébe kezdtek. Az egyik szabadonálló vásárcsarnok épületét alakították át színházzá, rövid néhány nap leforgása alatt. A hét elején még piszkos, pókhálós falak ásitottak a sötét, hideg vásárcsarnok épületében, vasárnapra pedig már ki volt tűzve az előadás hivatásos német színészekkel. Száz és száz ember dolgozott a színház épületén. Fúrtak, faragtak, kályhákat csináltak, reflektorokat állítottak be, függönyt varrtak, kulisszákat festettek. Az előadásra készen lett a vasszínház is és pompás zenekar szórakoztatta a színház pleni-közönségét. Forró siker volt. Különösen a „női” szereplőknek, akiket valósággal ünnevelt a közönség.

A német színház sikerén felbuzdulva a magyar hadifoglyok is hozzáfogtak a magyar színház építéséhez. A fából épült, ötven méter hosszú vásárcsarnok átalakítására külön engedélyt kaptak a láger orosz komandánsától, egy kövér kapitánytól. A színpad sokkal nagyobb és modernebb volt, mint a németeké. A proszcénium páholyok falait Nagy Benő festményei díszítették.

A zenekar sülyesztett helye is elkészült, a hangszergyárak csakúgy ontották a hegedűket, csellókat és nagybőgőket. A hangszereket maguk a hadifoglyok gyártották, de a táborban készítették a színházhoz szükséges bútorokat, kellékeket és kösztűmöket is. A negyventagú szimfonikus és húsztagú színházi zenekar fúvó hangszereit Norlin és Krebsz urak küldték ajándékba Jekaterinburgból. A színtársulatot legnagyobb részét hivatásos színészekből állították össze. Mire kitavaszkodott, a színház teljesen készen állott, csak még a színdarabok hiányoztak. Erről teljesen megfeledkeztek.

Balog gyógyyszerész, aki éppen a zenekari nagydobot készítette — valahogyan elárulta, hogy békeidőben novel-lákat és humoros karcolatokat írogattam a lapoknak. Ad-

dig kapacitáltak, amíg végre is kötélnek álltam és három nap alatt leszállítottam egy egész estét betöltő kabaréműsort. Az első magyar kabaréestnek emlékezetes sikere volt. Hogy ne mondjam: kasszasiker. A bevételen újabb anyagot vásároltak és készültek a további előadásokra.

Most már azután nem volt nyugtom. Egyfelől a színügyi bizottság tagjai ostromoltak újabb, eredeti darabokért, másfelől Elza duzzogott amiatt, hogy minden szabad időmet az írásnak szentelem.

A sok huza-vona, küldöttségjárásnak vége mégis az lett, hogy egymásután három eredeti egyfelvonásos vígjátékot szállítottam le a magyar színháznak. A darabokkal újabb „forró sikereket” arattam. A feleségemet, aki egy szót sem értett magyarul, végtelenül untatták ezek a forró színházi esték. A színházi előadások, a próbák izgalmi, a díszletek festése, kellékek beszerzése, a kosztümök tervezése egy időre feledtették velünk, hogy fogságban vagyunk.

A polgárháború hírei csak megkésve érkeztek táborunkba. Közömbösen vettük tudomásul, hogy Denikin tábornok csapatai már Moszkvát fenyegetik, a nyugati fronton Judenics tábornok serege Petrográdot ostromolja, és hogy Kolcsák fehérgárdistái is új offenzívába kezdtek.

A mi figyelmünket az utóbbi időben teljesen lekötötte az a hír, hogy a magyar színház műsorra tűzte a „Leányvásár” című operettet.

A szöveget és verseket a krasznójárszki fogolyszínház színészei diktálták le, ugyancsak ők fütyülték le az operett zenéjét is a bácskai származású Gartelgruber hadnagynak, aki kitűnő muzsikus volt és vállalta a zenei betanítást. Nagy Benő vezetésével vagy tíz festőművész dolgozott a kulisszák tervezésén, megfestésén. A bádigosok és szereplők újabb két színpadi reflektort készítettek, hogy annál teljesebb legyen a siker. Az asztalosműhelyben műbútorasztalosok fővárosi iparművészek terve alapján készítettek Harrison milliomos bútorait. A színházi szabóság műhelyében rövidesen elkészültek a női kosztümök is.

A németek tehetetlenül nézték a „Magyar Színház” virágzását. Belátták, hogy ilyen társulattal nem konkurál-

hatnak még Schiller „Haramiák” című drámájával sem. Pedig Schiller az még Kresztiben is Schiller maradt.

A „Leányvásár” előadását a legnagyobb gonddal készítették elő. A színpadi és zenekari próbák már együtt folytak. A kulisszák és kösztűmök teljesen elkészültek. A kórusok pontosan működtek, a tánctanár is meg volt elégedve munkájával.

A színház épülete a láger szélén állott, a lakásomhoz vezető út közelében. Kihallatszott a faépületből a tengerészek kórusa:

Nincs több oly úr, mint a tengerész,
Bárhova lép, mindig csókra kész ...

Július közepén, éppen a „Leányvásár” főpróbáján ültem a színház nézőterén, amikor a lágerkomandó pocakos, vastagnyakú orosz csinovnikja táviratot adott át, amelyben az állott, hogy azonnal jelentkezzem Sadrinszkban a katonai parancsnokságnál.



A trojka a lakásom előtt várt. A jамсsík a türelmetlen lovakkal vesződött.

Elza előtt titkoltam, hogy a katonai parancsnokságon kell jelentkeznem. Meg akartam kímélni őt a felesleges izgalomtól. Azzal tisztában voltam, hogy ok nélkül nem rendelnek be Sadrinszkba. Valami baj van. De micsoda? Eddig békében hagytak. ... A parancsokat a cseh megbízott, Rubes úr kézbesítette. És most személyes jelentkezést követelnek.

Valósággal repültek a lovak a könnyű kocsival a poros országúton. A júliusi nap tűzét alig éreztem a száguldó lovak mögött. A földeken a termés már kereszttekben pihent.

Azon törtem a fejemet, hogy mi lehet az a „sürgős ok”, ami miatt személyesen kell jelentkeznem. Összeszedtem a hadifogság összes bűnét ... Nyilatkoztam volna a fehérekről és valaki beárult? Talán csak nem azért hívatnak, mert enyhén bíraltam el az invalidusokat? ...

Rettenetes volna, ha letartóztatnának. Itt az ilyesmi nagyon könnyen megy...

A jамscsik, erőteljes, széles vállú, napbarnított, szőke-hajú, középkorú muzsik eszeveszetten hajtotta lovait. A kocsi kerekei alig érték a földet.

— Hé! Mért hajtasz olyan bolondul? — kérdeztem a kocsisról.

— A praporcsik úr parancsolta — válaszolta a jамscsik maga elé...

— Azt parancsolta?

— Azt.

— Akkor lépésben hajts...

A katonáknál sohasem szabad sietni, — gondoltam magamban. — A mozgósításkor sem siettem. Nyolc nap alatt tettem meg a két napig tartó utat és még mindig nagyon korán rukkoltam be ezredemhez, a nyolcvanhatosokhoz...

Pedig akkor is sürgönyt kaptam.

A jамscsik engedelmet kért, hogy rágyújtson egy mahorkára. Megkínáltam egy amerikai cigarettával. Mióta az „úri élethez” szoktam, nem bírtam a mahorka bűdös fojtó füstjét.

A kocsis nagy élvezettel gyújtott az illatos cigarettára. Teli tüdővel szívta a dohányfüstöt.

— Az úr hadifogoly, vagy civil? — kérdezte.

— Hadifogoly — válaszoltam.

— A harctéren fogták el?

— Ott.

— Hol?

— Sztaniszlau mellett. Galiciában.

Fürkészve vizsgálta arcomat féloldalt fordulva:

— Ausztric?

— Magyar.

Körülnézett. Hatalmas fenyőerdő közepén jártunk. A tikkasztó, forró nyári levegő a fenyőágak tikkadt zöldje körül vibrált. Néma volt körülöttünk minden...

Ragyogó arccal mondta:

— Jönnek a vörösök...

Arcomba nézett szempillái mögül, várta a hatást.

Rövid szünet után hozzátette:

— Szlávó Bogu.

Fontoskodva újságolta, hogy a vörösek már Jekaterinburgot is visszafoglalták a fehérektől és a szibériai vasútvonal mentén nyomulnak előre. Tegnap volt nála a sógora Dalmátovból... Fegyvereket hozott a kocsiján a széna alatt. Kiosztották a muzsikok között Kresztiben.

Az orosz katonai parancsnokság épülete elé ért a trojka. Kocsisom meglátta a zöld-fehér kokárdás katonákat, kijózanodva, ijedtre vált arccal mondta:

— Űgy-e, nem fog elárulni, bárin?...

Aztán megfogta karomat és mint egy gyermek könnyögött, hogy valahogy el ne áruljam őt, különben sohasem látja viszont családját.

Az orosz komandón alaposan megvárakoztattak. Idegen arcú, kitüntetésekkel teletűzdelt, jól táplált orosz tisztek sűrögtek-forogtak, parancsokat osztogattak, össze-viszsa telefonáltak.

Már az első percben tisztában voltam, hogy kocsisom igazat mondott: Jekaterinburg újból gazdát cserélt, a vörös hadsereg előnyomul.

Mellettem az íróasztalnál egy fehérubaskás csinovník gépelt. Időnként nagyokat nyelt az asztalon párolgó sárga csájából. Megkérdeztem tőle: miért hívtak be Sadrinszkba.

Vállat vont:

— Nem tudom — mondotta és közömbös arccal nyúlt csájáspohara után.

A segédtsízt sem tudott semmit. Mindössze annyit közölt velem, hogy valami írást kaptak a hadseregparancsnokságtól, amelyben nevemet olvasta.

Végül megérkezett a parancsnok, az orosz kapitány. Katonás rövidséggel adta tudtomra, hogy — a vörösgárdisták frontja már elhagyta Dalmátovot és Sadrinszk felé közeledik. A hadseregparancsnokság a hadifogoly tábor kiürítése mellett döntött.

Írásbeli parancsot adott át, amely a kreszti láger *azonnali* teljes kiürítését rendelte el.

A kórház teljes felszerelése, továbbá Timkó és én, további intézkedésig, helyünkön maradunk.

A kapitány felállott, jelezve, hogy megbeszélésünk végét ért. Emelt hangon mondta:

— Indulás holnap hajnalban...

... A lágerben leírhatatlan volt az elkeseredettség, amikor a hírt megvittem. A vérmesebb „zöldfülű” hadifoglyok kiabáltak, protestáltak a barbár intézkedések ellen, az öreg plenik szótlanul hozzáfogtak a csomagoláshoz.

A gyárosok az utolsó órákban is értékesíteni akarták készítményeiket. A munkások az elmaradt béreket követelték. A feldühödött hadifogolymunkások sorra semmisítették meg az üzemi gépeket, felszereléseket. A kefekötők kalapácsokkal verték szét a hetekig épített szélmalomszerű fűrőgépet, a cipőkrémüzem körül patakokban folyt a bűzös pép.

Nagy Benő éppen az utolsó símitásokat végezte a nyílt tengert ábrázoló háttéri-függönyön, amikor meghallotta, hogy elmarad a „Leányvásár” holnapra kitűzött premiérje. Vad dühében festékes edényeit az ecsetekkel együtt bedobta a vászonra festett tengerbe.

A színházban dolgozó díszletezők és szerelők végighasogatták a kulisszákat. A milliomos Harrison szalónbútorait darabokra törték. Balog gyógyszerész éppen elkészült a nagydobbal: elkeseredésében akkorát rúgott bele, hogy menten beszakadt. A színház sűgője is csomagolt. Rongyos fehérneműjén kívül csak a „Leányvásár” sűgőpéldánya húzódott meg lapos hátizsákjában.

A magyar gyári-munkások a gyári-üzemek romjain keseregtek és cifra káromkodásokat küldtek az egek urához, hogy ezzel is könnyítsenek nehéz helyzetükön. A német „földmunkás” foglyok körülállották a zöld vetéseket és sűrű „donnerwetterek” között búcsúztak a terméstől, a nagy munkával gondozott veteményes kertetől.

Bálint hadnagy mellém furakodott:

— Micsoda zri lesz itt barátom, — kezdte mondókáját. — Ki hitte volna? Engem ugyan nem visznek meszszire ... meglógok az úton. Visszaszököm a menyasszonyomhoz, leváltom a cseh tisztet.

Pénzt kért kölcsön becsületszóra.

Azon az éjjel az egész láger talpon volt.

Másnapra a hatalmas kőépületek, amelyekben még tegnap a hadifoglyok ezrei működtek, ürességtől kongtak. A tágas termekben a környék szegényei, asszonyok és gyermekek kotorásztak az eldobált, haszontalan holmik között.

A Szibériába vezető országúton vitték gyalogosan a hadifoglyokat. Előbb a legénységet, aztán a tiszteket ... Azóta már túlhaladták az Ázsiát jelző határkövet.

Hangya szanitész a hajnali órákban kileste, amint a praporscsik felülvizsgálta a kísérő katonák fegyvereit: meg vannak-e töltve éles töltényekkel? Rövidesen a betegek transzportja is megindult parasztkocsikon Márvány vezetése alatt. Búcsút vettem a mosolygósarcú Márványtól. Hónapok óta most láttam először szomorúnak.

Az utolsó betegszállító szekér is eldöcögött. Magunkra maradtunk Timkóval a hatalmas, üres tábor közepén.

Hangya lopózott csendesen mellém:

— Előlről kezdődik a fogság ... — mormogta fogai között.

...Aznap este váratlan vendéget kaptunk: a Mojszejev családot. Két magasra felpakolt kocsival állítottak be hozzánk, hogy nálunk töltsék az éjszakát. Menekültek a vörösök elől.

A kis Gyúró könnyes szemmel panaszkolt:

— Már megint menekülünk.

Mojszejevnek alig tudott szóhoz jutni, amikor viszontlátott bennünket. A fiatal Galina asszony meghatottan ölelgette Elzát.

— Ki hitte volna pár hónappal ezelőtt, — sírángozott, — hogy még visszaadják nekünk a kölcsönt.

A katonaság már visszavonult.

Mojsejevék az egész éjjelt álmatlanul töltötték, féltek a parasztok bosszújától. Hajnali szürkületben keltek útra. Szinte ki kellett lopni őket a faluból. Ugyanazon az úton menekültek, amelyen a hadifoglyokat vitték kelet felé...

Másnap már írott parancsot kaptam: „A svéd vöröskereszt kórház azonnal berukkol a sadrinszki leánygimnázium épületébe teljes felszereléssel és személyzettel. További parancsokra vár”. Az éjszakát valamennyien a sadrinszki leánygimnázium helyiségében töltöttük. Vártuk a jószerecsét, amely egy lovas-küldönc képében hamarosan meg is jelent. A küldönc írást adott át: a fehérgárda egyik dandárparancsnoka, Mordvinov ezredes, sürgősen kéret irodájába.

Az ezredes, aránylag fiatal, magas, szőke, kékszemű, szomorú arcú ember, barátságosan fogadott. Leültetett és cigarettával kínált.

— Ön tartalékos főorvos volt az osztrák hadseregben? — így kezdte a vallatásnak is beillő társalgást.

— Igen.

— A mai naptól kezdve hadseregünk mozgósította önt, mint a tizenötödik brigád orvosfőnökét.

Szólásra nyitottam ki számat, kezemmel tiltakozó mozdulatot tettem.

Az ezredes szigorú hangon folytatta:

— Mindez a harmadik szibériai hadsereg parancsnokságának rendeletére történt. A mai naptól kezdve a rendes katonai orvosi fizetését kapja, akárcsak az orosz orvosok. Itt van a kinevezési okmánya, amely egyúttal biztosítja önnek a szabad mozgást.

Felállottam. Szájam teljesen kiszáradt az izgalomtól.

— Ezredes úr, — szólaltam meg sápadtan, — tiltakozom az ellen, hogy önök engemet, az idegen állampolgárt, megkérdezésem nélkül mozgósítsanak...

— A tiltakozás jogos. Tudomásul veszem, — felelt Mordvinov ezredes kényszerült mosollyal, — azonban a parancs parancs. A mai naptól kezdve kórházának teljes felszerelése a Kolcsák-hadsereg tulajdonába ment át.

— És milyen jogon rendelkeznek velem, ezredes úr?
— kérdeztem elkeseredetten. — Milyen jog alapján veszik tulajdonukba a hadifoglyok kórházi felszerelését? ...

— Az erősebb jogán — hangzott a válasz. — Háború van. Életre-halálra megy a harc. Szükség van orvosokra és a kórházi felszerelésre. Mi ellátjuk önt minden kényelemmel, de ellentmondást nem tűrünk.

Mentő ötletem támadt. Szinte könyörgő hangon folytattam:

— Ezredes úr ... Nős ember vagyok. A feleségem rigái születésű ... Áldott állapotban van.

— Nem tesz semmit, — válaszolta előzékenyen az ezredes, — a feleségének kitűnő, gumikerekű hintót bocsátunk rendelkezésére.

— De ezredes úr, — kiáltottam kétségbeesetten, — nem hurcolhatom a várandós asszonyt rázós, rossz utakon Szibéria belseje felé ...

— Hogy érti ezt? — kérdezte élesen az ezredes.

— Úgy értem, hogy az önök csapatai visszavonulnak.

Az ezredes vérpiros arccal, magából kikelve ugrott fel asztala mellől:

— Elég! Elég a beszédből!... — kiáltott teli torokkal.
— Hogy mer ön ilyesmit állítani? A mi csapataink visszavonulnak? Ön téved! ... Az Iszet-folyó vonalát, Sadrinsz-kot utolsó csepp vérünkig védeni fogjuk. Szó sincs visszavonulásról.

Pillanatnyi szünet után letörten folytattam:

— Timkó kollégám természetesen mellettem marad?

— Nem marad — szólt az ezredes. — Timkót ezredhez osztottuk be. Itt vannak a papírai. Neki még ma be kell vonulnia ezredéhez, mint mladij vrács.

Megsemmisülten álltam az ezredes előtt. Mindenre elszánt, éles hangon jegyeztem meg:

— Megtagadom a parancs teljesítését.

— Ezt nem ajánlom önnek, hiszen az imént mondtotta, hogy nős ember ... De a szökést sem ajánlom ... Ha elfogjuk: ott a helyszínen főbe lövtem. Ezt jegyezze meg magának ...

Lovas altiszt jött a szobába, a dandár segédtisztjével. Az altiszt feszes vigyázz-állásba húzta ki magát. Egyenruháját, csizmáját vastagon lepte a por. Napbarnított arcáról csorgott a verejték. Az altiszt jelentette az ezredesnek, hogy a tizenkét emberből álló őrző katonái, akiket tegnap küldtek ki a vörösök állásának kikutatására, Dalmátovnál átszöktek a vörös csapatokhoz...

Az ezredes éktelen dühbe jött:

— Gazemberek! Bitang disznók!... Bolseviki ördögök! — kiáltozta torka szakadtából. — Agyon kell lőni az árulókat, mint a kutyákat...

Harsány hangon adta ki a parancsot segédtisztjének, hogy újabb járőrt kell kiküldeni helyettük. Hátha el tudják fogni a szökevényeket... Legalább húsz embert, megbízható altiszt vezetésével...

Az adjutáns halk hangon, vértelen arccal jelentette, hogy már kiküldte az újabb őrző katonákat is, de azok is átszöktek a vörösökhöz.

SZÖKÉS PÁROSAN

Az ezredes szavaira gondoltam:

— Sadrinszket utolsó csepp vérünkig védeni fogjuk... Visszavonulásról szó sem lehet...

A világháború különböző frontjain is mindig ezt hallottam. Az osztrák generális rágyújtott vastag szivarjára, kiitta feketekávéját és kényelmes karosszékből diktálta a vezérkari tisztnak parancsát: az állásokat az utolsó csepp vérig tartani kell! A fronton ugyanakkor már megkezdődött a visszavonulás, helyesebben a csapatok „átcsoportosítása”.

Az volt a meggyőződésem, hogy a szigorú Mordvinov ezredet is rövidesen nagy csalódás fogja érni. Háborúsdit játszani csakis megbízható közkatonákkal lehet, a fehérek táborában azonban a katonák szökése napirenden volt.

Döntő lépésre határoztam el magamat: megszököm a fehér hadsereg kötelékéből. Nekem már elég volt a háborúsdiból, a mozgósításból.

A szökési tervvel elkészültem.

Elszát megbízható civil-internáltaknál rejtem el, magam pedig később egyszerűen otthagynom faképnél az egész brigádot. Engem ugyan nem fognak Szibéria belsejébe hurcolni. Békés polgárember vagyok és nyugat felé akarok utazni. Elvégre itt az ideje.

A civil-kórház mögött, a kis erdő szélén, egy magányos házban lakott a birodalmi német Schmidt úr, a vil-

lanyszerelő, családjával. A múlt télen a kislányát kezeltem.

Schmidték túláradó örömmel fogadtak szerény otthonukban. Azt sem tudták, hová ültessenek bennünket.

Előadtam kérésemet: rejtsek el lakásukon néhány napra feleségemet, amíg érte nem jövök.

Schmidt úr ijedten nézett feleségére... Rövid tanácskozás után őszinte sajnálkozással jelentették ki, hogy kérjünk tőlük bármit, de ilyesmire nem vállalkozhatnak: nem kockáztathatják életüket.

Sorra jártuk az ismérős civilinternáltakat. Rotter úr is kezünkre járt, de egyik család sem teljesítette kérésünket. Reszketve gondoltak a következményekre.

Egy ismerős paraszt házába kopogtattunk be, ugyanazzal a kérelemmel.

A muzsik, aki a pokolba kívánta a fehéreket, kimutatott az ablakon:

— Látja, ott az ablak mögött a szomszédaimat? Figyelnek... Isten ments, hogy itt maradjon a bárinja: a szomszédok beárulnak és akkor végünk van, a falhoz állítanak bennünket.

Mire visszaértünk a gimnázium épületéhez, kórházam összes felszerelése kocsikon, útrakészen állott az utcán. Négy lovaskatona várt már ránk. Írásos parancsot nyújtottak át, térképen jelölve meg a visszavonulás útját.

Egyelőre szökésről szó sem lehetett...

Mialatt a városban jártunk, Timkót is elvitték a frontra.

Fájdalmas szívvel csomagoltuk össze holminkat és alig egy negyedóra múlva már az egész kórház-trén az Iszet hídján haladt keresztül. Elza kényelmes, rúgós, gumikerekű „lihácsban” ült, én mellette lovagoltam.

Újból az ezredes jutott eszembe, aki tiltakozott a visszavonulás gondolata ellen...

Ezzel a nappal kezdődött meg igazi kálváriánk. Faluról-falura jártunk, akárcsak a harctereken, Galiciában. Mindenütt csak egy-két napot maradhattunk és aztán újból hátrálni kellett a vörös csapatok nyomása elől. Fiatal

korosztályok, húszéves gyerek-emberek állottak szemben egymással.

A Kolcsák-hadsereg legénységét szigorú cári tisztek komandírozták a vörös csapatok ellen, akiket viszont munkásvezérekől lett parancsnokok vezettek. Rengeteg sebesültet kaptunk a frontról. Nappal a sebesülteket láttuk el, éjjel tovább meneteltünk Szibéria felé.

Már Szibéria — „Á z s i a” felírású — határkövét is régen elhagytuk és még mindig egyre messzebbre, kelet felé vonultunk az üldöző vörös hadsereg elől.

Elza szótlanul, némán tűrte a harctéri gyötrelmeket, megosztotta velem a szenvedéseket, de már a második héten kimerülten jelentette ki:

— Nem bírom tovább...

Ugyanazon a napon reggeltől estig szakadó esőben meneteltünk. A kocsik tengelyig merültek a sárban. Koromsötét éjszaka volt, amikor átázva, dideregve érkezünk meg egy kis szibériai faluba. Az elátkozott falu minden házában katonák és tisztek voltak elszállásolva.

Hosszas keresés után végre egy üres konyhát találtam. A szobában tisztek horkoltak mindenütt, padlóra terített pokrócokon. A magunkkal hurcolt szalmazsákok is teljesen átáztak. Egy kevés száraz szalmát hintettünk a svábbogaraktól és tarakánoktól hemzsező kövekre. Ezen az éjszakán le sem húnytuk szemünket, Elza egész éjjel keservesen sírt...

Már harmadik hétbe fordultunk és egyre mélyebben vonultunk Szibéria belsejébe.

Sokat szenvedtünk a melegtől, az országutak porától, amit az előttünk vonuló trén és tűzérség lovai vertek fel. Szinte megkönnyebbültünk, amikor újból alaposan megáztunk és a záporosó leverte a hatalmas port.

Kocsisunk az egész úton Wurz Anton, egy bécsi fiákeres, akit a betegápoló szolgálatból rendeltem a lovak mellé. A személyem körüli „trén” útközben megnövekedett: podgyászom számára a katonák rekviráltak egy külön szekeret, így az út egy részét Elza mellett, a kocsiban ülve tettem meg. A „rekvirált” muzsik kocsis az úton ál-

landóan könyörgött, hogy engedjem vissza falujába. Szegény lélek nem tudta, hogy ez nem rajtam áll. Szívesen mentem volna vele én is.

Elza idegei végkép kimerültek. Kétségbeesetten panaszkolta, hogy már nem bírja tovább. Félt a szökéstől, de még jobban félt, rettegett a végnélküli szibériai visszavonulástól.

Végre elértük a Tobol folyót.

A menekülő fehér kocsi-oszlopok, tűzérés, trén már átkelt a hídon, mi a folyó innenső, jobbpartján töltöttük az éjszakát egy kis polgári házban. A lovas küldönc itt is megtalálta a másnapi napiparancsal, amelyben kijelölték a folyó túlsó partján azt a helységet, amelyet a holnap nap folyamán kellett elérnem.

Elza halálra fáradtan, kimerülten rogyott le a szoba padlóján rögtönzött „ágyra”. Minden porcikáját fájlalta. Egyre azt kérdezte: mikor lesz vége ennek a rettenetes visszavonulásnak?

Ezt az éjszakát, pislákoló gyertyaláng mellett, térképet tanulmányozva töltöttem el. A front állását tanulmányoztam. Aggyvelőm minden sejtje dolgozott: összeszedtem a frontokon szerzett tudományomat.

Feleségem félálomban figyelmeztetett:

— Feküdjél le. Fáradt vagy, pihenj . . .

Nem válaszoltam. Az asztalra könyökölve, kidülledt szemmel meredtem a térképre, tanulmányoztam az országutak vonalait, a folyókat, erdőségeket.

Kora hajnalban befogattam a lovakat. Felpakoltunk a kocsikra. Elza álmosan, fázósan kapaszkodott fel az ülésre.

Wurz Anton balra akarta fordítani a lovakat a Tobol hídja felé. Jól ismerte a visszavonulás útját.

Keményen szóltam rá:

— Jobbra!

Ereztem, hogy halántékomon lüktetnek az erek. Elza kérdőleg tekintett rám:

— Félek . . . úgy félek . . . Forduljunk vissza.

— Ne sajnáld az ostort, Anton!

Elza görcsösen kapaszkodott karomba.

— Forduljunk vissza, amíg nem késő... Most már hármunk életéről van szó... vesztedbe rohansz.

— Tovább, előre!... — adtam ki a jelszót.

Hátranéztem. Muzsik kocsisom szorosan nyomunkban haladt.

A front állásával párhuzamosan mentünk, déli irányban a Tobol folyó mentén, ahelyett, hogy kelet felé követtük volna a visszavonulás útját. Jobbról óriási erdőség terült el, amelyben gépfegyvertűz pattogott.

Vagy két óráig tartó utazás után az erdő egy tisztásán, magányosan álló ház előtt kozákok tartóztattak fel bennünket. Igazoló írásokat kértek tőlünk.

Elza bátran kiáltotta:

— Orvos, a Vöröskeresztől!

Felmutattam az ezredestől kapott mozgósítási és kinevezési okmányomat.

— Tovább, — intett a kozák altiszt.

Az út további szakaszán cirkáló gyalogos katonákkal találkoztunk. Itt-ott katonaszökevényeket is láttunk, akik az erdő sűrűjébe húzódtak.

Negyven kilométernyi utat tettünk meg pihenés nélkül. Alkonyatkor feltűntek Kurgán szibériai város hagyomány-formájú templomtornyai. Sárga ingblúzos Kolcsák-katonák rendetlen tömegekben hagyták el a várost.

— Kurganba kell jutnunk — súgtam Elza fülébe.

A város előtt egy hídon kellett átmennünk. A híd előtt megismétlődött az igazoltatás.

Elza most már bátrabban vágta ki:

— Orvos a Vöröskeresztől!...

Az őr tisztelgett.

A hídon dübörgött keresztül a két kocs, amikor egy lovascsapattal találtuk szemben magunkat. Tisztek voltak, akik a parancsnokló generálist követve, ellenkező irányba igyekeztek. A csoport szélén lovagló generális csodálkozással szemlélte a kiűritett városba igyekvő furcsa „trént”, valamit odaszólt a mellette lovagló tisztnek. Anton a lovak közé csapott. Gyorsított tempóban hagytuk el a hidat.

Wurz bácsi olyan büszkén hajtott a kiürített városba, mintha sétakocsikázásra vinne bennünket a bécsi Práterba. Figyelemre sem méltatta, hogy többszörös drótakadályok között hajtotta át lovait, amelyek mögött lövésre kész katonák feküdtek rajvonalba, felénk irányzott fegyvercsövekkel. Az orosz muzsik ijedt arccal nógatta apró lovait, szorosan zárkózott fel kocsink mögött.

A kiürített Kurgánban egy lelket sem láttunk. Kihaltak voltak a széles utcák, piacterek. A város túlsó végén egy mellékutcában megállítottam az agyonhajszott, verejtékben úszó lovakat. Wurz bácsi pipára gyújtott. Apró szemével hunyorgatott. Hamisítatlan bécsi dialektusban szólalt meg:

— No, mir sájnt... Mir szán wirkli durchg'brant. (Ügylátszik, megszöktünk.)

Elza minden tagjában remegett:

— Mi lesz velünk? — kérdezte könnyes szemmel.

— Itt vártok rám, amíg lakás után nézek — mondtam Elzának. — A szökés nehezen ment, de úgy látszik eddig sikerült.

Pár perc múltán már a túlsó sarokról integettem nekik. Egy kis földszintes házban találtam szállást, magányos, idősebb polgárasszonynál. Behajtottunk az udvarba.

A háziasszony érdeklődésére annyit válaszoltunk, hogy a Vöröskereszt orvosa vagyok és itt várom a további parancsokat.

A halálra ijedt muzsikot útnak bocsájtottam. Útravalóul kórházam új pecsétjével ellátott írást adtam neki. A muzsik kezét akart csókolni. Kimondhatatlanul boldog volt, valami olyasfélét motyogott, hogy jóságomat, amíg él, nem felejtí el. Apró lovaival nyomban megindult nyugat felé.

Abban bíztam, hogy a vörös csapatok rövidesen birtokukba veszik a várost — velünk együtt. Számításomban csalatkoztam. A vörös csapatok a város nyugati szélén ásták be magukat úgy, hogy két tűz közé kerülünk. Fejünk fölött elkeseredett ágyúharc indult. A fehérek abban a hiszemben, hogy a vörösök már elfoglalták Kurgánt, ne-

héz ágyúkkal lőtték a várost, a Tobol folyó keleti partjáról. Az egyik nehéz gránát udvarunk közepén robbant fel. Az öreg Wurz Antonnak a tiroli cseréppipa kiesett a szájából és darabokra tört.

— Herrgott nochámol... — szitkozódott az öreg.

Elzát levittem a szomszéd ház pincéjébe, amely már megtelt asszonyokkal és gyermekekkel. Borzadva gondoltam arra: mi lesz velünk, ha a fehérek újból megszállnák a várost.

Lázás izgalomban telt el az egész nap. Közben házi-asszonyom ostoba kérdéseivel idegesített. Állandóan azt firtatta: mért nem menekülök én is a fehér gárdisták után? Figyelmeztetett, hogy ha nem sietek, vörös katonák kezeibe kerülök...

Egész éjszaka és másnap egész nap dörögtek az ágyúk. Újból elővettem térképemet: menekülési vonalat kerestem — nyugat felé. Harmadnap reggel végre megjelentek a város utcáin az első vörös lovasok. Utánuk pár órára bevonult a gyalogság is, egy egész ezred, amelyet munkásparancsnokok vezettek. Az ezredparancsnok egy kistermetű munkás volt.

Megkönnyebbülten lélekzettem fel. Visszanyertük szabadságunkat. Elza a kiállott izgalmak után nem tudta hogy sírjon-e, nevéssen-e. Az öreg Anton nagyokat ugrált örömében. Az ágyúszó mind messzebbről hallatszott. A város egyes pontjain gyújtógránátok tüzeket okoztak. A tűz kísértetiesen világította meg a kihalt utcákat. Aznap este ruhástól feküdtem ágyba, hogy végre alaposan és nyugodtan kipihenjem magamat. Kipótoljam az utolsó napok álmatlan éjszakáit. Elza szemét elkerülte az álom. Ágyam szélén, ülve virrasztott.

Éjjél után három fegyveres vörös katona jött be szobánkba. A háziasszony petróleumlámpával világított arcomba.

Az egyik természetes katona harsány hangon kiáltotta:

— Hol van az a fehér kém?

Erélyes tiltakozásom, Elza sírángozása, könyörgése mit sem használt. Igazi orosz káromkodások között a ka-

tonai parancsnokságra kísérték a vörös katonák, ahol egy pincehelyiségbe zártak. A sötét, nyirkos pincében egy csomó alvó emberi test mellett kitapogattam a földre hintett, gyér szalmán egy kis férőhelyet.

Pár perc múlva kimerülten mély álomba merültem.

— — — — —

A homályos, apró, porlepte pinceablakon beszűrődött a hajnal bágyadt fénye. Valami úgy húzott a törött, mocskos ablaktáblák felé, hogy belekiabáljam a süketnéma hajnalba Elza nevét.

Felültem szalma-ágyamon.

Fülembe csendültek Margó szavai:

— Hát kellett ez neked? Hadifogolyhoz mentél nőül...
Ügy-e, megmondtam? ...

— Mi lesz veled, te százszor szegény asszony, — nyomorult hadifogoly felesége, aki elhagyta otthonodat és követed üldözött, jött-ment uradat ismeretlen szibériai utakon? ... Bús szíved alatt új Életet hordozol.

Behúnytam szemem.

Orromat belül valami csavarta, torkom összeszorult. Szájam szélére sós könny csorgott ...

A jobb kezem valami szoknyafélébe akadt.

Álmosan, fázósan néztem körül dagadt, égő szememmel. Orosz pap feküdt mellettem fekete, piszkos köntösben. Feje mögött, a fal mellett állott magas cilinderszerű süvegje. Ezüstsálakkal telehintett hosszú hajába apró szalmaszálak vegyültek.

Balról egy fiatal, borzashajú, pattanásosképű praporszik horkolt jóízűen. Homlokán friss seb tátongott, amelyen éhes legyek mohón lakmároztak.

A praporscsikhoz egy kövér muzsik feszítette széles hátát, mellette idősebb tisztt, utána három tarkainges civil következett a heringsorban. Az egyik muzsik álmában nyöszörgött és dühösen vakarózott.

Már egészen világos lett és körülöttem mindenki mélyen aludt. Vagy csak színlelték az alvást, hogy ne kelljen a — másik szemébe nézni?

Előszedtem zsebemből az ezredestől kapott írásokat. Az utolsó napon kapott napiparancs is nálam volt, amelyben nagy betűkkel állott annak a helyiségnek a neve, ahová be kellett volna rukkolnom. Furcsa cyrill-betűs sorok: rátok már nincs szükségem. Addig nézegettem az írásokat, amíg végre is egy halom összetépett papírosdarabka maradt a kezemben. A papírszemetet egy téglá alá rejtettem.

A délelőtti nap sugarai már betolakodtak a nehéz-szagú, fojtott levegőjű pincébe.

A tiszt kinyitotta szemét, a boltíves mennyezetre bámult. A praporscsik gyűrött mahorkacigarettát dugott a szájába. A pópa rámnézett, aztán a másik oldalára fordult és tovább aludt. A muzsikok felváltva vakaróztak.

Magasan állott a nap, amikor kinyílt a pince vasalt ajtaja és egy napbarnított, ragyásarcú, egérszemű szuro-nyos, vöröskatona lépett be. Forróvízzel telt óriási csájnikot tett le az ajtó mellé. Azután egy papirosról két nevet olvasott fel. A praporscsikot és engem az első emeletre vezetett fel. Üres szobákon mentünk keresztül, amíg végre a konvoj megállott egy kipárnázott, szárnyas ajtó előtt és kopogás után bebocsátott bennünket. A tágas teremben, egyszerű íróasztal mögött állt a barnaarcú, feketehajú parancsnok. Az ajtó mellett a sarokban Elza állott kisírt szemekkel. Némán, fejbólintással üdvözöltük egymást.

A parancsnok előbb a praporscsikot hallgatta ki. A fiatal tiszt okmányokkal igazolta, hogy a polgári életben diák és csak egy hónappal ezelőtt mozgósították a fehérek. A polgárháború előtt Omszkban lakott a szüleinél. Az apja szabómester.

Néhány kérdést intézett hozzá a parancsnok, amelyekre a praporscsik nyugodtan válaszolt.

A parancsnok írást adott át neki:

— Mehet! — mondta keményen. — Visszaadom a szabadságát. Érti? Szabad! Bolse nicsevó...

Rám került a sor. A parancsnok nevemen szólított:

— A felesége azt állítja, hogy ön hadifogoly.

— Az vagyok.

— Vannak-e írásai, amikkel igazolni tudja, hogy hadifogoly?

Könnyedén válaszoltam:

— Talán akad a katonák között magyar is, aki igazolni tudja...

— Köztünk nincs magyar... Ezredünk tiszta orosz...

Késtégbeesetten tördeltem kezemet. Nem mertem Elzára nézni.

— Írások?... — mondtam magam elé és éreztem, hogy hideg verejték üti ki egész testemet.

Zsebkendőm után kutattak reszkető ujjaim. Amint így kotorásztam a kabátzseb körül, egyszerre csak megcsörrent kezem alatt a kabátom bélése alá rejtett vörös írás. A jakaterinburgi városparancsnok írása, amit a csehek bevonulása után kabátom bélése alá varrtam...

— Itt van! — kiáltottam diadalmasan. Itt van! — és magasra emeltem kabátom alsó csücskét.

A ragyásorrú konvoj kifejtette a bélés alól a gyűrött papirost.



Egy óra múlva már útban voltunk vissza Sadrinszk felé. Wurz Anton megelégedett arccal ült a bakon és vígan pattogtatta ostorát. A pihent lovak gyors ütemben röptették nyugat felé a könnyű lihácsot.

A zsebemben volt a legdrágább kincs: a szabadságot jelentő írás, a bumága, a kurgáni városparancsnok igazolványa.

Hálásan szorongattam Elza kezét.

— Sikerült... — szóltam halkán, — ezt neked köszönhetem.

Elza boldogan símult hozzám:

— Eddig sikerült... — mondotta fáradtan.

Az egyetlen út, amelyen haladnunk kellett, a Tobolfolyó jobb partján vezetett és csak egy verszt után kanyarodott el jobbra egy domb mögé.

Alighogy a nyílt országútra ért ki kocsink, baloldarról, a folyó túlsó partja felől fegyvergyökök szisszentek fejünk fölött.

Az öreg Wurz káromkodva csapott a lovak közé.

Kolcsák katonái tüzeltek ránk, a folyó túlsó partján kiépített állásaikból. A magasabb domboldalról teljesen belátták a terepet.

Minél gyorsabban hajszolta Anton a lovakat, annál sűrűbben koppantak, porzottak körülöttünk a puskagolyók.

A nagy, zöld bőrönd mögé bújtunk. A lovak vágtatva vitték tovább a kocsit a síma műúton.

Elza görcsösen kapaszkodott karomba és remegő hangon mondta:

— Forduljunk vissza.

Anton kérdőleg pillantott hátra.

— Vissza? — kiáltottam elszántan. — Inkább a halál! Anton, előre! ...

Az öreg Wurz akkorát vágott a lovak közé, hogy eltört az ostora, csak a nyél vége maradt a kezében.

A lövöldözés megélénkült. Hátról és oldalról kaptuk a fegyvergolyókat. Valóságos golyózáporba kerültünk. Kínos percek voltak, amelyek alatt arra gondoltam, hogy talán helyesebben tettem volna, ha napnyugtáig Kurgánban maradunk... De ha a fehérek visszafoglalják a várost velem együtt? ...

— Még csak párszáz méter az egész... — biztattam Elzát.

Őrült iramban kanyarodott kocsink jobbra egy domboldal mögé. A védett helyen megpihentettük a lovakat. Anton kabátja ujjával törölte végig izzadságtól nedves homlokát.

Előszedtem térképemet és örömmel állapítottam meg, hogy az út további része veszélytelen, akár lépésben is haladhatunk.

— Ez volt az utolsó fegyvertűz, amit életedben halottál... — vigasztaltam a kétségbeesett, kimerütl asszonyt.

— Rettenetes volt, — panaszkodott Elza, — rosszabb volt, mint a gránát.

Gyönyörű napsütéses időben folytattuk utunkat a festői tájon. Az augusztusvégi nap már veszített erejéből, az őszt már előrevetette árnyékát. A lovak egyenletes üge-

tésben rótták az országutat. Boldogan állapítottuk meg, hogy most már kikerültünk a veszélyes zónából.

Németül beszélgettünk. Az öreg bécsi fiakeres, Wurz bácsi, úgy látszik beszédünkre fülelt és nem vette észre, hogy előttünk az országúton puffadt-hasú ló teteme feküdt. A dögtől lovai megbokrosodtak és magukkal ragadták a kocsit. Örült iramban vágattak a megvadult lovak, szinte a levegőben repültünk. Anton minden igyekezete kárbavesztett, a lovak eszeveszetten száguldottak a nyílt országúton.

Egy falu szélére értünk, ahol egy öreg muzsik állott a lovak elé széttárt karokkal. A megbokrosodott lovak hirtelen oldalt fordultak és az út mentén húzódó árokba borították a kocsit. Nagy ívben repültünk ki az árok mellé a zöld gyepre.

A lovak a felborult kocsival tovább vágattak a mezőn keresztül.

Mosolyogva ültünk a földön a szertehullott bőröndök között. Szerencsénkre egyikünknek sem esett komoly baja.

Tréfásan jegyeztem meg:

— Nagyon korán tanítjuk kis fiunkat repülni és — árkot ugrani.

Antonnal a lovak keresésére indultunk. Elza keseregve ült az egyik bőröndön, derekát tapogatta. Hosszas keresés után egy kis erdő szélén legelészve találtuk meg a kimerült lovakat. A kocsi egyik kereke összetört.

Csak másnap délben folytathattuk utunkat a kijavított kocsin. Anton sunyi mosollyal jegyezte meg, hogy miután a kocsi a tizenötödik fehér brigád tulajdonát képezi, a javítási költségeket is a brigád fizeti. Beadjuk az ezredesnek a számlát.

Késő estig hajsoltuk a lovakat. Az éjszakát egy parasztházban töltöttük, ahol szívesen fogadtak bennünket, még a „banjába” is befűtöttek kedvünkért.

Egy hétig tartó kocsikázás után végre megérkeztünk az Iszet leégett hídjához. Az ideiglenes pallón nagynehezen átvezettük a kocsit.

Sadrinszkban első utunk a Mojszejev házhoz vezetett. A ház minden szobája el volt foglalva, katonák és szí-
nészek laktak benne.

A ház előtt szinte nekem jött Kamenovics Milán, a
színház prímhegedűse. Tőle tudtam meg, hogy Sadrinszk
városában, sőt az egész vármegye nagyságú ujezdben
egyetlen orvos sincs, valamennyien elmenekültek a Kol-
csák hadsereggel. A civil- és katonakórházat is felcserek
és felcsericák vezetik. Milán azt tanácsolta, hogy azonnal
jelentkezzem a városparancsnoknál, mert az utóbbi időben
szigorúan veszik az idegenek nyilvántartását.

Egyedül mentem a városparancsnokságra, amely
ugyanabban az épületben volt, amelyben egy hónappal ez-
előtt még a fehérek és csehek voltak.

A vörös parancsnokságon felmutattam írásaimat és
bejelentettem, hogy csak pár napig szándékozom Sad-
rinszkban maradni, utazom tovább Jekaterinburgba, fele-
ségem hozzátartozóihoz.

A fiatal városparancsnok előzékenyen fogadott, meg-
kínált cigarettával és csájával. Aztán megkért, hogy pár
percet váraкоzzam. Elvette papírjaimat és a másik szobába
vonult egy idősebb csinovnikkal és egy zöld rubaskás, jól
öltözött csizmás fiatalemberrel.

Csaknem félórás várakozás után behívtak a szom-
széd szobába. A parancsnok egy ív papírost tett eléem és
száraz, rideg hangon szólalt meg:

— Doktor elvtárs! A mai naptól fogva mozgósítjuk
önt, mint a vörös hadsereg orvosát. Holnap átveszi a kato-
nakórház vezetését. Itt vannak a kinevezési okmányok.
Szíveskedjék, doktor elvtárs, ezt az ívet itt aláírni.

1919 — A JÁRVÁNYOK ESZTENDEJE

Egyik mozgósításból a másikba estem, de a szín megváltozott: fehér helyett vörös lett minden s ezzel a szellem és a légkör is egészen más lett. Hanem hát Elza már nem akarta vállalni a vándoréletet.

Hiába magyaráztam a városparancsnoknak a külföldi állampolgár jogait, a genfi hadifogoly-egyezményről, a nemzetközi jogszokásokról... A parancsnok makacsul tartott amellett, hogy köszönjem meg neki — szabadságot. Az egész környéken egyetlen orvos sincs rajtam kívül. A rég óhajtott pihenés helyett, a katonakórházon kívül, át kell vennem a háromszázágyas civilkórházat és a hadifoglyok kórházát is. A vörös hadsereg újoncozását is nekem kell elvégeznem.

A csinovniktól megtudtam, hogy a hadifoglyok hazaszállításáról egyelőre szó sem lehet, mert a szovjet kormány minden figyelmét leköti a polgárháború frontja.

A Szibériába hurcolt hadifoglyok lassanként visszaszállingóztak Sadrinszkba. Hangya is megérkezett. Egy reggel ott várt a kórház bejárata előtt színehagyott, kék köpenyegében. Elmondotta, hogy Mordvinov ezredes valóssággal toporzékolt dühében, amikor szökésemről értesült. Lovaglopálcájával hadonászott és teli torokkal kiáltotta, hogy főbe fog lövetni, ha kézrekerülök. Megparancsolta segédtisztjének, hogy a föld alól is teremtsen elő. Lovas katonákat adott melléje és azon nyomban keresésemre indultak. A szanitécek félrevezették üldözőimet: égre-földre esküdöztek, hogy látták a kocsimat a Tobol-folyó túlsó

partján, amint kelet felé tartott. Még beszéltek is velem. Azt mondtam nekik, hogy megyek előre — ott várom meg őket. Mire az adjutáns rájött, hogy a hadifoglyok félrevezették, akkor már nekik is végkép nyomuk veszett. Utánam szöktek valamennyien.

Hangya arca széles mosolyra húzódott. Apró szemei valósággal eltűntek a szemhéjak között.

— Jönnek a többiek is, — mondotta, — pár nap múlva itt lesz az egész pleni társaság.

Hangyát a hadifogoly kórházban helyeztem el.

A rengeteg munka mellett fizetést — nem kaptam, mindössze fejadagot, pajok-ot utaltak ki számomra. De a környékbeli paraszt pácienseim elláttak bennünket bőségesen élelmiszerrel, úgyhogy éléskamránk rövidesen megtelt.

Nagy előnyömre szolgált, hogy a városparancsnok meghagyta nálam a fehérektől eltulajdonított lovakat és így az öreg Wurz bácsi is mellettem maradt. Még kocsi-val is alig győztük a munkát. A reggeltől estig tartó szakadatlan munka után a színházi előadások nyújtottak számomra üdülést. Összebarátkoztunk a moszkvai művész-színház vendégszereplő tagjaival.

Végre megérkezett Sadrinszkba a várvavárt orvosi segítség, az orosz Szerebrinszki orvos személyében. A fiatal orvost egyenesen Moszkvából küldték ki a századik segítségkérő távirat után.

Szerebrinszki nagyon szimpatikus, jómodorú fiatalembernek mutatkozott. A lengyel származású, fiatal kolléga édesapja jónevű moszkvai orvos volt. Mosolygós, kék szemével, hátrafésült hullámos szőke hajfürtjeivel, atléta természetével hamarosan a nők kedvence lett. A fiatal „mladij vrács” egyelőre mentesített a kórházak délutáni látogatásaitól és átvette a civilkórház nemibeteg osztályának vezetését.

Szerebrinszki doktor mindjárt az első napon őszintén és becsületesen bevallotta, hogy csak harmadéves orvosnövendék. A katonai mozgósítás egyetemi tanulmányai közben kényszerszünetet parancsolt rá.

Fiatal kollégám tájékoztatott a polgárháború frontjáról.

Kolcsák katonái már mélyen Szibéria belsejébe vonultak vissza. Az admirális székhelyét vezérkarával együtt Omszkból Irkuckba tette át. A cseh légiók visszavonultak Irkuck felé. A katonák megelégtették a harcokat, az első cseh esalonokat már behajózták Vladivosztokban. Utaznak hazafelé...

A jugoszláv dobrovoljácok vezére, Blagotics őrnagy, a vörös erők elleni harcokban Szibéria határán halálos sebet kapott.

A vörös hadsereg három fronton harcol a fehérek ellen, Bruszilov tábornok vezérlete alatt. A déli fronton Denikin tábornokot a Krim félszigetre szorították vissza, hadseregének maradványait a kurlandi bárónak, Pjotr Nikolájevics Wrangel tábornoknak adta át. Judenics tábornok Archangelszk felől akarja még a tél előtt Petrográdot elfoglalni. Miller generális csapatai észak felől közelednek az orosz főváros felé.

— ' — Ezerkilencszáztizenkilenc november hét.

Már több mint egy hete magas hó borítja Sadrinszk utcáit. Harmadszor látom az orosz mezőket ünnepi, fehér köntösben, harmadik télen mosolyog rám Oroszország igazi csillámló, fehér arca.

Milyen szomorú volt az első tél Vetlugán, a büntető-lágerben, a fekete, török tiszték között, átkozott kása-kosztón. A második tél Kresztiben repült el, mint egy fehér álom, szinte észre sem vettük. Mire beköszöntött a harmadik tél: valóságos szovjet milliomos lettem, halomszámba hevert a papírpénz asztalomon, éppen hogy csak nem lehet rajta semmit sem vásárolni. A tovarisok szigorú következetességgel üldözik a szabad kereskedelmet, de állami üzletek megnyitására egyelőre még nem is gondoltak.

Ma van az Októberi Forradalom második évfordulója. A szovjet kormány erre a napra nagy ünnepségeket rendezett. Hét órát ütött az öreg falióra, amikor katonazenekar ütemére hatalmas néptömeg vonult el az utcákon, vörös zászlók alatt, énekelve, éljenezve. A katonazenekar

öblös trombitái forradalmi indulót harsogtak ablakunk alatt, amikor a kisfiam megszületett.

Alekszandra Vasziljevna, a kórház tudós szülésznője, mosolyogva jelentette a kínoktól megszabadult anyának:

— Málcsik!... Fiú. Ebből a gyermekből forradalmár lesz...

Apai büszkeséggel állapítottam meg:

— Fiú.

Bágyadtan tette hozzá a boldog anya:

— Oroszország legfiatalabb hadifoglya.

— Csodálatos, — mondotta Alekszandra Vasziljevna, — ez az ártatlan teremtés egyenesen orosz hadifogságba csöppent...

Megsimogattam fiam dús, fekete haját és meghatottan mondtam neki, mintha legalább is értené szavamat:

— Ártatlan, szegény, poronty... pleni ivadék... Születésed első percében azt kívánom neked, hogy mire nagy leszel, a frontkatonák már felejtsék el a világháború borzalmait, a hadifoglyok a fogság vérszívó, velőtrágó szörnyű éveit. Testedet ne tépje szét a gránát, agyad ne locsanjon ki bomba robbanásra, szívedet ne fúrja át a sziszegő fegyvergolyó, ifjú életedből ne tépjen ki éveket a háború, a hadifogság... A béke gyermeke légy, kisfiam.

A nap bágyadt sugarai betűztek a jégvirágos ablakon. Mintha a jó, öreg hazai nap is üdvözölni akarta volna az újszülöttet.

Elza fáradt mosollyal nyúlt kezem után és kérdőleg tekintett rám.

— Igen... — szoltam, — csak most kezdődik az igazi küzdelem...

Nasztjinka, — akit a Mojszejev családtól örököltünk, — ott sürgött-forgott a szobában. Pufók arca csakúgy lángett az izgalomtól.

— Nasztja! — fordultam hozzá jókedvűen.

— Tessék.

— Tudom, hogy igen sok élelmiszert panamáztál ki falusi pacienseimtől... Azt is tudom, hogy az élelmiszer halmozásban Wurz bácsi hú segítőtársad volt... Igaz?...

— Minek is tagadnám...

— Ide figyelj... az összes élelmiszert kiosztjátok a hadifoglyok között, még a mai nap folyamán...

Nasztynka sértődötten ráncolta fítos orrát, azután kitörő sírása elől kifutott a szobából.



Szokatlanul hideg idő volt. Mint ahogy mondani szokták: a legöregebb szibirjások sem emlékeztek ilyen kemény fagyra.

A tizennégybeli hadifoglyok a hatodik szibériai tél elé néztek. Hatodszor kellett új subát „szerezniök”, a nyáron eldobott, vagy eladott bundák helyett.

A hadifoglyok között igen sokan nőültek orosz földön, a rekordot a háromgyerekes plenik vitték.

A falusi legények gúnyverseket énekeltek, amelyekben kifigurázták a hadifoglyokkal összeállott lányokat:

Ah — szibirszkájá djevcsonki
Da csego uzs dázselisz
Szási, Mási i Natasi,
Vsze mágyárom závelisz?...

(Hová jutottatok szibériai leánykák, Szása, Mása és Natasa, mindegyik magyart csipett fel?)

Az élelmiszerhiány egyre érezhetőbb lett ezen a vidéken is, amelyet ősidők óta Oroszország éléskamrájának tekintettek. A szovjet teljes katonai apparátussal indította meg az élelmiszerek, főként a gabonafélék rekvirálását. Egyszerűen elvették a paraszttól a felesleget, egyes helyeken még vetőmagot sem hagytak a földműveseknek.

Eltűnt a cukor, a csája, ami pedig az örökké csájázó oroszoknak az imádság után legfőbb szenvedélye.

Szomorúan énekelték a falusiak:

Nyetu gyengi, nyetu csáj,
Nyetu száhár polucsáj.

(Nincs pénz, de csáját, cukrot sem kapunk)

A polgárháború, éhség és a szokatlan hideg mellett járványos betegségek léptek fel.

A katonaság hurcolta be a városba a kiütéses tifuszt. Rettenetes betegség. Otthon is láttam flektífuszos beteget, de itt a város minden házára jutott néhány beteg. A civilkórház fertőző osztálya, a katonakórházak zsúfolva voltak lázban fekvő, kiütéses betegekkel. Ezer betegre két orvos: Szerebrinszki és én ...

Hajnaltól késő estig, estétől reggelig dolgoztunk. Csálódomat alig láttam, a kimerülésig robotoltam.

Egyik havas délután az Ural erdőinek apró szánkóin újabb tifuszos szállítmány érkezett kórházamba.

Mindössze három hadifoglyot hoztak a favágók telepéről, akik között első pillanatra felismertem Ürgét, gyermekkorom rémét. Erősen lefogyott. Fagyott, lila arcában mélyen ültek apró, szűros szemei, arccsontjai ijesztően feszítették fényes, száraz bronzbőrét.

Eszméleténél volt. Féltő gonddal szorongatta kenyérzsákját. Rámnézett. Átlótt, reszkető bal kezét nyujtotta felém:

— Bocsásson meg ...

— Nem vétettél semmit, Üрге, nincs mit megbocsátanom — mondtam és megfogtam lázas csuklóját.

Úgy éreztem, hogy valahonnan a távolból permeteznek a szavak, talán hazulról, a Kakasiskola tájáról.

Ürgét külön priccsre, levegős helyre fektettük. A beteg intett, hogy beszélni akar. Rekedten folytatta:

— Átlógtam az oroszokhoz ... Megbántam már ...

Sárga arcán a pofacsontokon tűzpamacsok égtek. Szurokszemeire hályogos fátyol borult. Nehezen nyögte ki:

— Hallgasson meg. Egy kis örök maradt rám az anyám után, szeretném átvenni ... Élني akarok, nem akarok meghalni idegen országban ... Élني akarok! Segítsen rajtam!

Ebben a pillanatban minden bűnét megbocsátottam magamban. Megsajnáltam Ürgét, mint ahogy a vérszomjas vadat is megszanja az ember, amikor utolsó vonaglását látja. Az állat is harcol az életéért, ezt tette ez az ember is a mozgósítás óta.

Megvizsgáltam. Teste tele volt apró, égő piros kiütésekkel. Olyan volt, mint a csillagos égbolt. Beszáradt, cserepes szájából kellemetlen bűz áradt.

A birodalmi-német ápoló, a nyakigláb, hosszú, lomha Leschke vette át az új betegeket. Intettem neki:

— Vigyázzon erre a betegre, Leschke... Ez az ember földim...

Hálás pillantással súgta Üрге:

— Köszönöm.

— — Nyugtalan éjszaka után első utam Ürgéhez vezetett.

A fekhelye üres volt.

— Uram — jelentette dörmögő hangján Leschke, — az ön földije még az éjjel meghalt... — és hatalmas hűvelykujjával a hullakamra felé mutatott.

Aztán nehézkes lépteivel tovább ment, mint aki egy hadifogolyra nem pazarolhat több időt...



Január végén, egy nagyobb, katonai flektifuszos transzportban két beteg orvosra akadtunk. Mindkettőt eszméletlen, kritikus állapotban helyeztük el egy kórházzá átalakított palotában. Az idősebb orvos, — akinek a nevét sem tudtuk, — még aznap meghalt, a fiatalabb valósággal dühöngött, tombolt, mindenáron szökni akart. A beteg-ápolók nem bírtak a hatalmas természetű, erős emberrel. Segítségükre siettem. Csak a legnagyobb erőfeszítéssel fékeztük meg a deliriumos beteget.

A dühöngő orvos végül is lecsillapodott, de kimeredt, véres szemével úgy nézett rám, mint egy tébolyodott...

...Jobb alkaromon csípést éreztem... Ruhatetű volt.

Hideg verejték gyöngyözött ki testemen. Tisztában voltam a csípés jelentőségével. Fogaimat összeszorítottam, kétségbeesésemben nagyot káromkodtam.

Otthon nem szóltam erről feleségemnek egy szót sem. Szótlanul, kedvetlenül dolgoztam. Minden gondolatom a tetűcsípés körül járt. Hiába vigasztaltam magamat: talán mégsem lesz tifuszos fertőzés...

A tizedik napon délelőtt a kórházban dolgoztam és a meleg kórteremben — fáztam.

Hazasiettem... Az ebéd nem ízlett... A kora délutáni órákban hideg borzongás futott végig egész testemen, aztán hidegrázás lépett fel.

Wurz bácsit szánkón elküldtem Szerebrinszkiért. A fiatal kolléga hamarosan megjelent. Feleségem aggódó arc-cal fogadta Szerebrinszkit.

Lefeküdtem a divánra, magam elé ültettem őket.

— Flektifuszba estem... — szóltam bágyadtan. — FigyeljeteK jól ide... Hallgassatok meg...

Rémülten néztek rám mindketten. Vigasztalni igyekeztek: megfázás, gyomorrontás az egész, majd keresztül megy.

Hőmérőt tettem hónom alá. Így folytattam:

— Kérlek benneteket, jól figyeljeteK rám, ne szóljatok közbe. Szerebrinszki... Érzem, kezdődik az exanthemicus... A rendelőmben, a falon lóg egy kis fehér szekrényke. Kámfor van benne és digitális. Mellette alkoholban fecskendő és néhány új tű. Ha elvesztem eszméletemet, minden négy órában adjál kámfort... A hőmérő már harminckilenc és felet mutat, pedig öt perce sincs, hogy szorítom. A kámfor mellett ott találoK a japán digitáliszt. Mace-rátumot csináltass a gyógyszerésszel. Ne spórolj vele. Lázcsillapító nem kell, csak borogatás. Az osztályszanitészt, a Maschnert dirigáld mellém. Ő nemrég esett át a flektifuszon... Igen... szétpattan a fejem... Nasztyinka vesse meg az ágyat, lefekszem. Vedd át a betegeket... küldjél táviratot orvosért, Jekaterinburgba. Tudtam... negyven fok... Hiába nézíteK, annyi az, ha én mondom...

Támolyogva mentem ágyamhoz. Lefeküdtem.

— Elza... a kisfiamat... Gyurit akarom látni... El akarok tőle búcsúzni.

Feleségem behozta a kisfiút. Könnyfátyolon keresztül néztem a háromhónapos csöppséget:

— Drága kisfiam... mi lesz veled? Milyen szépen emeli már a fejét. Rám néz okos, fekete szemével, mintha

csak azt akarná mondani: apám, ne hagyjál itt árván az orosz rengetegben.

Megcsókoltam párnázott, gödrös kacsóit. Elza nem jutott szóhoz, könnyei patakokban folytak végig sápadt arcán.

— Elza, vigyázz a kisfiúra és őrizd magad is a betegségtől... Miattam ne aggódjál... Erős a szívem... bízom, kibírja ezt az átkozott betegséget.

Tovább nem folytathattam...

Ezentúl nem emlékszem semmire.

Nyolc napig tartó eszméletlen állapot után körülnéztem. Idegen alakok állották körül ágyamat. Őserdő rengetegében feküdtem, kúsza, vad növények, égigérő fák között. Meztelen alakok ácsorogtak körülöttem, a testük tele volt apró piros tűszúrásszerű kiütéssel. A meztelen alakok rám vigyorogtak. Fejem fölött, az egyik fa tetején saskeselyű ült és időnként leszállott a mellemre és éles csőrével kitépett egy darab húst a szívemből.

— A saskeselyűt kergessétek el! — sikoltoztam kétségbeesve. — Nem látjátok a saskeselyűt?

Újból a szívembe vájta csőrét és kitépett egy darab húst belőle. Meddig bírja a szívem? A meztelen alakok nyaka megnyúlt és a vigyorgó arcok felém közeledtek.

— — — — —
A kilencedik napon megérkezett Jekaterinburgból egy belgyógyász, alaposan megvizsgált és kijelentette kétséges feleségemnek, hogy még csak pár óráig élek, segítség nincs...

A többi hűséges ápolóm, Elza mesélte el, aki nem adta fel a halállal való küzdelmet.

Mialatt a belgyógyász a szomszéd szobában Szerebrinszkinnek újabb utasításokat adott, néhány percre magamra hagytak. Ez alatt a rövid idő alatt kiittam az egész üveg digitálisz orvosságot és megettem az éjjeliszekevényemre helyezett, több mint egy font mézet.

Pár perc múlva megkönnyebbültem. Azontúl a javulás biztos tünetei mutatkoztak. Néhány nap múltán megismer-

tem a feleségemet: a kis Gyurit óhajtottam látni. A beszéd nagyon nehezen ment. Értelmetlen, soha nem hallott szavakat ismételtettem.

Egyetlen orosz szó sem jutott eszembe, pedig betegségem előtt már kifogástalanul beszéltem a nyelvet. Különösképpen egyre angolul beszéltem.

A bal lábamra megbénultam.

Amikor már lázam elmúlt, a csontváz-ember bágyadt mosolyával köszöntem meg Elzának, Szerebrinszkinek és az osztrák Maschnernek önfeláldozó ápolásukat. Betegségem részletei érdekelték.

Ápolóim elmondták, hogy eszméletlen állapotban folyton menekülni akartam valami saskeselyű elől. Felugrottam ágyamban és rettentő erővel küzdöttem velök. Alig tudtak hárman lefogni.

Az egyik éjszaka, amikor feleségem egyedül virrasztott betegágyam mellett, hirtelen felugrottam, letéptem magamról ingemet, nekiugrottam a megijedt Elzának és vérben forgó szemekkel — fojtogatni kezdtem. A nagy sikoltozásra berohantak a szomszéd szobából Szerebrinszki és Maschner. Erős küzdelem után kiszabadították kezeim közül halálra rémült feleségemet.

Egy másik alkalommal ápolómat, az osztrák szanitészt tepertem a földre és félholtra vertem.

Nem emlékeztem semmire.

Szemrehányásokkal illettem fiatal kollégámat, hogy nem tartotta be utasításaimat, nem adta nekem a kámfor injekciókat. Elza boldog mosollyal mondta, hogy Szerebrinszki utasításomhoz híven éjjel-nappal minden négy órában pontosan adagolta a kámfor oltásokat összesen vagy hatvanat. És én egy tűszúrásra sem emlékeztem.

Időközben Nasztyinka is megbetegedett flektifuszban, Szerebrinszki kórházba szállíttatta.

Amikor már annyira jobban lettem, hogy mankók segítségével zsidbadt lábaimon már az ablakhoz tudtam vánszorogni, szegény Elza is megkapta ezt a szörnyű betegséget és ágynak esett. Elza betegsége szerencsére köny-

nyebb lefolyású volt: egy percre sem veszítette el eszméletét. Lázas állapotban is kíváncszorgott ágyából, megnézte, mit csinál a gyerek. Az első láztalan napon felkelt és, bár csak támolyogva tudott menni, kisfiát dajkálta, dédelgette. Betegsége alatt csak Wurz és Maschner tartottak ki mellettünk, a két osztrák hadifogoly. Ők végezték el a szobalányi és szakácsnői teendőket is. Egyéb ismerőseink kerültek a fertőzött házat, féltek a ragályos betegségtől. A kisgyermek gondozását, feleségem ápolását magam végeztem, holott még alig álltam lábomon. Nasztyinka eszméletlen állapotban feküdt a kórházban.

Feleségemmel egyidőben Nasztyinka is felgyógyult. Lesoványodva, támolyogva, félig gyógyultan tért vissza hozzánk. Nem bírta ki tovább a kórházban, ahol kettesével feküdtek az ágyakon és nagyon sokan haltak meg flektífuszban.

Szerebrinszki közben szabadságot kapott egyetemi tanulmányainak folytatására és visszautazott Moszkvába.

Kitavasodott, amikor az első gyalogos sétára indulunk Elzával a városban.

A meleg tavaszi napsugár eltüntette az utcákról a rengeteg havat, az utakat fedő szennyes, vastag jégpáncélok. A halált osztó járványok szűnőben voltak: a város képe olyan volt, mintha a télen misem történt volna és annak az ezer és ezer embernek a pusztulása csak téli álom lett volna.

A kórházak körül összerakott fagyott hullákat közös sírokba takarították el.

Az orosz viszonyokra jellemző, hogy mire felgyógyultam: tíz orosz orvos dolgozott a városban. Az orvosok sorra meglátogattak bennünket lakásunkon és álmélkodva hallgatták regénybe illő történetünket.

A bal lábam még érzéstelen volt, a járás nehezemre esett, amikor a tovarisok újból munkába fogtak. A hadifoglykórházat és a nagy civilkórház vezetését bízták rám a hatóságok. Hiába hívatkoztam a jeles orosz orvosokra, a városparancsnokság bizalma bennem összpontosult.

Újból előről kezdhettem mindent.

LACI FARSANGI TRÉFÁJA

Hadifogolytörténet ez is, amit még senki sem írt meg. Igaz történet Laciról, szülővárosom tréfacsinálójáról.

— Fiatal éveiben Laci szénfekete hajú, szép legény volt. Ajka mindig mosolyra állt, fehér fogak villantak ki fekete, huncut bajuszkája alól. Kisgyermek volt, amikor apját elvesztette. Szegény napszámos ember az épületállványról esett le, ott halt meg az utca porában. Laci korán anyja mosónő volt, akit a munka idő előtt nyűtt el. A fiú nem tanult mesterséget, apja után ő is napszámos lett. Ha nem akadt állandó munkája, kiállott a piacra, a szentháromság elé, ha kellett kertészkedett, szőlőben dolgozott, fát vágott, vagy a piaci kofákkal együtt cipekedett. Imádta a cirkuszt, a vásári komédiát, a tréfát. Valamikor híresek voltak Laci farsangi tréfái. Ebben nagy mester volt. Az utca évről-évre várta Laci frakkos, cilinderes felvonulását. Vihogtak a lányok Laci vaskos tréfáin, bolond Lacinak hívták. Az utca gyerkőcei „lacibetyár”-nak csúfolták. Senki sem ismerte becsületes családi nevén, pedig szép neve volt: Barakovics Lázár.

Vidám, bolondos, hóbortos legény volt Laci egészen addig, amíg csak ki nem tört a tizennégyes világháború. Ő is bevonult, de féktelen fantáziája, bohóckodó kedve nem tűrte a császári és királyi, káundká katonai fegyelmet. Csúfot űzött mindenkiből, de leginkább a tisztekből. Meséltek róla, hogy egyszer vigyázzállás alatt élesen kukorékolni kezdett. A „kakast” nem küldték ki a frontra, hanem mint gyengeelméjűt „büntetésből” hadtápszolgálatra osz-

tották be. Itt sem vették hasznát. Mindenből komédiát csinált. A parancsnak mindig az ellenkezőjét teljesítette. Végülis a fegyelmezetlen, „bolond Laci” egy hatalmas fogolytábor őrségében kapott beosztást. Vagy húszezer fogoly orosz katonát kellett őriznie, nehogy megszökjenek. Két teljes évet töltött Laci ebben a fogolytáborban. Tökéletesen megtanult oroszul és addig komázott, kereskedett az oroszokkal, amíg azután tizenhatban „büntetésből” kivényelték az orosz frontra, Galiciába. Laci a harctéren is folytatta mókás, játékos életét.

Mindig valami huncutságon törte a fejét. Nem félt a haláltól, de nem is kereste. Egy alkalommal nyílt terepen ellenséges golyózáporban, nyitott, rongyos, vörös esernyővel, az ő „golyófogó”-jával sétált fel és alá, de kutya baja sem történt. Nem fogta a golyó.

De Laci egészen másról volt híres az orosz fronton. Valósággal specializálta magát a „fogolyszerzés”-re. Hogy ezt miképpen csinálta, örök titok maradt. Titkát senkinek sem árulta el. A parancs mindig hátulról jött: foglyot kell ejteni. Erre aztán mindig Lacit küldték ki. Laci kitűnően beszélt oroszul, ígéreteivel becsapta a hiszékeny oroszokat. Egyszer egy két méter magas rőt szakállú muszkát fogott, akit kezénél fogva mint egy kis gyereket vezetett a parancsnokságra.



Tizenhat, farsang vasárnapján történt. Laci egész nap izgatottan készült, sürgött, forgott, hogy minekután már úgyis vége lesz a háborúnak, hát legalább ez az utolsó farsang legyen emlékezetes. Egyre valami új tréfán törte fejét. A kellékek és kosztümök már raktáron voltak: cylinder, női ruha, tarka kendő, reverenda, seprő, női napernyő.

Már esteledett, amikor váratlanul érte jött az ezred-ordonánc és magával vitte Lacit a parancsnokságra.

A segédtsízt fogadta:

— No Lacibetyár, most mutasd meg, mit tudsz, ha olyan híres vagy ... Infanteriszt Barakovics Lázár, — tette

hozzá komoly hangon, — parancsot kaptunk a divíziótól, hogy ma éjjel foglyot kell szerezni. Csapatmozdulatokat észleltek és tudnunk kell, milyen új ezredet hoztak ide velünk szembe az oroszok. Érted? Erős járőrt küldök ki az állások elé és te leszel ennek a parancsnoka. Te érted a csíziót, most mutasd meg, hogy mit tud a bácskai bicskás. Ha sikerül, meg lesz a kisezüst és kétheti szabadság. Mehetsz haza. Ki vár otthon?

— Édesanyám.

— Hát igen... Ezt a két hetet garantálom. Meg vagyok értve, infanteriszt Barakovics? Rendben van? ...

— Rendben, főhadnagy úr, — vigyorgott Laci, — éppen farsang vasárnapja van, csakhogy ...

— Csakhogy? ...

— Nem köll ehhez nekem járőr, meg mifene, mindenféle fegyver, meg kukoricagránát. Adjanak nekem egy kulacs rumot és kész a farsangi játék ...

Száraz, hideg, holdvilágos éjszaka indult Laci a nagy vállalkozásra. Fegyvere: két, rummal telt kulacs volt. Hóköpenybe burkolva, hason csúszott az oroszok előretolt megfigyelő őrének árkához. Úgy látszik nem ment könnyen a dolga, mert már erősen derengett, amikor a „fogoly” orosz katonával komázva közeledett az ezred drótakadálya felé. A futóárok előtt az ágas-bogas, szeges drót felhasította Laci köpenyegét. Az orosz segíteni akart, föl egyenesedett, de a következő pillanatban hangtalanul hullott az árokba.

— No ennek ugyan megártott a rum, — mormogta Laci. Rázta, nógatta, de bizony az meg sem mozdult.

— Hé, testvér! Poigyomtye! Gyerünk... — nógatta mérgesen, aztán ahogy a telihold előbújt egy fekete felhő mögül, ijedten látta, hogy az orosz halántékán, egy kis fekete pont gyengén vérzik.

Nagynehezen elcipelte a halottat az árok védettebb részére. Kabátujjával végigtörölte verejtékező homlokát, aztán leült melléje a földre.

— Kampec! ... Kész, — dűnnyögte maga elé, ahogy megvirradt. — Ez már nem iszik több rumot, de votkát

sem. Hm... ez is csak olyan ember, mint én... akkurát olyan, mint én vagyok. Éppen olyan. Fekete a haja, meg a kis bajuszkája... Hogy keresi a holdat fekete szemével... De nézd csak milyen finom a köpenyege, nem olyan műrostos, vacak, mint az enyém... Hm... Meg a vadonatúj szattyán csizmája, akár a lakk...

Teljesen levetköztette a halottat, lehúzta csizmáit. Felpróbálta zubbonyát, fejébe nyomta a kissé véres tányérsapkát.

— Passzol itt minden, — ujjongott, — akárcsak rám szabták volna.

Levetközött, holmijait gondosan összecsomagolta. Pár perc múltán valóságos orosz katona lett Laciból. Egyenesen a parancsnokság fedezéke felé tartott. Egy álmos küldönccel találkozott, aki megbámulta és nagyot nevetett:

— Farsang van, vagy mi a fene...

A segédtiszt egyszál gyertyavilág mellett dolgozott, amikor az „orosz katona”, a vigyorgó Laci, szuronyos fegyverrel a vállán belépett a fedezékbe.

— Ruki vrh!... — kiáltotta Laci, mire a főhadnagy feltartott kezekkel ugrott fel. Laci ijedtsége nagyobb volt, amikor maga előtt látta a minden tagjában remegő, sápadt tisztet. Hamarosan hozzátette:

— Ne tessék megijedni főhadnagy úr... csak én vagyok... Barakovics Lázó... a Laci... a lacibetyár...

Aztán bőbeszédűen, izgatottan mesélte el farsangi kalandját, dicsekedve mutogatta a finom gyapjú-köpenyt, nadrágot, a puha, meleg rubaskát és a pompásan símuló szattyán csizmákat. Mire befejezte elbeszélését, nagy, kíváncsi bakatársaság vette körül, fogdosták, tapogatták finom egyenruháját.

Egyre nőtt a közönség. Már teljesen megvirradt, amikor az orosz tüzérség megsemmisítő pergőtűzzel árasztotta el az állásokat. Záporoztak a szörnyű, nehéz gránátok. Ide-oda szaladgáltak az emberek az áthatolhatatlan porban, füstfelhőben. A telefonösszeköttetés megszakadt, az első vonalból sebesültek és fegyvertelen katonák csoportjai húzódtak hátrafelé. Tisztek, ordonáncok, tisztiszolgák, telefonisták menekültek egymást megelőzve — hátra.

Laci szédülten, dermedten nézte a fedezék előtt a gránátok pusztítását. Szinte gyökeret vertek lábai. Haza gondolt, virágos kertekre, tarkaruhás lányokra, hajlott hátú, kidolgozottkezü anyjára. Fűlsiketítő robbanás ütött melléje, gránátszilánkoktól találva eszméletlenül terült el a fagyos földön...



Orosz egyenruhában került fogságba Laci. Az egyik küldönc, akinek sikerült élve elmenekülnie, eskü alatt vallotta, hogy saját szemével látta Laci feldarabolt holttestét, nyitott, gőzölgő hasát és a közeli fán lógó beleit. Nagykiserős szanitész, földije, váltig bizonyítgatta, hogy látta Laci orosz egyenruhás hulláját, tulajdon kezével fogta le merev szemhéjait, de annyi ideje már nem volt, hogy eltakarítsa, mert tízszoros rajvonalba jöttek az oroszok.

Másfél esztendő múltán ugyanazon a helyen velem együtt az egész ezred fogságba került. A világháború vége felé járt, kilencszáztizenhetet írtunk, amikor elhurcoltak bennünket Szibériába. Már vagy egy évet nyomtunk le a rabságban, amikor egy földim azt újságolta, hogy Laci él, saját két szemével látta, valami pirinkó Uszt-Nyem nevű faluban. Fiatal, szép, gömbölyű asszony a felesége, valóságos habtestű nő.

— Habtestű, gyönyörű nő, — gondoltam mosolyogva, — persze a kiéhezett pleni a legcsunább nőt is tündérszépnek látja. Lódítanak ezek a plenik, ebben igazán nagyok. Szegény bolondos Laci... Többen is látták széttépett hulláját.

Már el is felejtettem volna az egész históriát, ha nem jelenti egyik értelmes altisztem, hogy neki is gyanús ez a Laci-eset. Váltig erősítette, hogy ő is látta a szakállas orosz, nagy sebhely ült az arcán, karja, lába béna, teljesen elvesztette beszélőképességét. Minden szót megért, feltűnően szereti a hadifoglyokat. Jól bánik velök, eteti őket, egyiknek-másiknak inget és ruhát is adott már.

Nem hittem a fantasztikus meséknek, de addig-addig fürta oldalamat ez a Laci-ügy, amíg végre rászántam magamat és felkerestem orosz hasonmását.

Az asszonyt találtam otthon. Férje, Ákim Feodorovics, a földeken járt a hadifoglyokkal. A feltűnően szép, fiatal, eleven szőke asszony, Anna Ivanovna, barátságosan fogadott, amikor megtudta, hogy én is „pleni”, hadifogoly vagyok. Begyújtotta sárgaréz szamovárját és tiszta poharakat rakott az asztalra.

Nehezen indult meg a társalgás, de a párolgó, illatos teától megoldódott az asszony nyelve. Kipirult arccal mesélte, hogy közel egy évig nem hallott hírt uráról, már abban a hitben élt, hogy elesett, vagy fogságba került. Pedig csak kéthetes házasok voltak, amikor bevonult. A tuljai hadikórháztól kapott értesítést, hogy ott ápolják megrokant urát, vigye haza. Nehezen ismerte fel. Arcát sebhegyek és operációs hegek borították. Szakállt növesztett. Fején, hátgerincén sérült meg súlyosan, innen a kar és láb bénulása. Okmányait hiánytalanul megtalálták vértől átitatott zsebeiben: a felesége leveleit, fényképeit, sőt még azt az ikont is, amit a szíve fölé varrt a rubaskába, hogy megvédje a golyótól.

— És nem vett észre valami különös változást a sebesülés után? — faggattam tovább az asszonykát.

— De igen... Teljesen megnémult. Mindent ért, de nem tud beszélni.

— És ami a szokásait, a természetét illeti? ...

— Teljesen megváltozott... — kapott a szón Anna Ivanovna. — Feltűnően megváltozott. Azelőtt ivott, imádta a vodkát meg a szamagónkát, amit házilag készítettem, most meg nem issza a világért sem. Sokkal nyájasabb hozzám, mint két évvel ezelőtt, újházaskoromban. Kedveskedik, simogat, hízeleg, örökké játszana velem. Igaz, majd elfelejtettem: kedvenc ételeiről hallani sem akar. Nem kell neki síleves, grecsnyevájá kása, meg hering, örökösen tejet iszik. A pirogit meg a blinnit még megeszi. Nincs megelégedve a főzésemmel, de nem értem, mit akar enni. Egyre savanyú uborkát, ogurcit kér, már nem győzőm...

— És szereti magát, Anna Ivanovna?

— Igen, inkább, mint azelőtt, — mondotta az asszony és fülig pirult. — Úgy érzem, sajnál engem. On zsaléjet menja.

— Na és maga szereti az urát? ...

Ákim Feodorovics csoszogott be a szobába. Egyik lábát bénán húzta, bal karja lógott.

Rámnézett, égő fekete szemével, bozontos üstökét megrázta, aztán szörnyű állatias hangot adott ki. Reszkető bal kezével hosszú, fekete szakállát simogatta.

Mosolyogva kínált csájával, látszólag várta, hogy beszéljek. Mahorka cigarettámat nem fogadta el, helyett felhördült, üvöltött, csuklott, borzalmasan eltorzult arca megvonaglott, nyál csordult ki száján. Meghült bennem a vér. Már a kijáratot néztem. Az asszony dolgára ment, magunkra hagyott ... Hát ez az emberi ronc volna Laci? A bolondos fiú, az utca kedvence, aki után bolondultak a lányok? Ez a torzfejű, béna, megnémult, rokkant orosz? Vagy talán mégis? Ez a tekintet ... A szemek ... hihetetlen.

Először oroszul szóltam hozzá:

— Érted, amit mondok? Ismersz engem?

Ajkát összehúzta és nagy erőlködéssel nyögte ki:

— Ó ... Ó ... Á ... Á ...

Ez volt minden, amit mondott. Szóltam hozzá magyarul, szerbül, faggattam, gyötörtem, de hiába. A háta mögé álltam és csendesen a fülébe súgtam:

— Laci ... hát nem akarsz megismerni?

A válasz: ördögi torzmosoly, a töredezett fogak vi-csorgatása, nyálazás és ez a pár hang:

— Ó ... Ó ... Á ... Á ...

Feladtam a harcot. Néhányszor még meglátogattam őket, aztán ezer más dolgom akadt távol e vidéktől.



Tizenkilencet írtunk, reménykedtünk, vártuk a hazatérést, de Sadrinszkban ért bennünket a huszas év tavasza is. Közben magam is majdnem elpatkoltam.

A hadifoglyokat kicserélő bizottság megkezdte működését. Nagy munka volt a szerteszét élő hadifoglyok összeírása. Az én feladatom volt, hogy Ákim falujából összeírjam a foglyokat.

Ákim kissé meghízott, megerősödött, külsője már nem volt olyan rémes. Nehézkes járása is javult. Egyedül volt otthon. Ingerlékenynek találtam, mintha megérezte volna látogatásom fontosságát. Hátam mögött földim, a harcsebajúszú Nagykiserős állott rongyos, „ünneplő” ruhájában.

— Laci! Ide figyelj!... — mondtam neki magyarul. — Holnap hajnalban indul haza a hadifogoly transzport. Haza megyünk mindannyian. Érted? Haza megyünk...

Az orosz kimeredt szemekkel bámult rám, nagyokat nyögött, egész testében remegett.

— Figyelj ide, Laci!... — folytattam emelt hangon. — Holnap hajnalban Sadrinszk külvárosából indul a transzport. Mindannyian megyünk. Gyere velünk, Laci... Vár az édes anyád... Várja haza szegény asszony, halottak tartott fiát. Értesz engemet? Gyere velünk, Laci...

Mintegy végszóra robbant a szobába a szép szőke asszony, arca lángolt, villogott a szeme. Kérdőleg tekintett ránk, aztán reszkető urába karolt.

Ákim félkézzel megsimogatta az asszony fénylő, szőke haját, aztán sírva, hörögve, panaszkodva mutatott ránk:

— Ó... Ó... Á... Á...



Nyirkos, hűvös júniusi hajnal. Az útmenti árkokban, mély szakadékokban még piszkos, trágyás jégdarabok bújtak meg.

Útra készen állott a hadifogoly transzport a sadrinszki külvárosi rendezőben. Indulásra készen pőfékelt a hatalmas szibériai mozdony. Izgatottan helyezkedtünk el a marhakocsikban. Akadt közöttünk olyan is, aki már két hét óta várt az állomáson az indulásra. Mindenki az ajtónyílásban szorongott, búcsúztunk a tájtól, teli tüdővel szívtuk a nedves levegőt, mintha emlékebe akarnánk vinni haza egy tüdőrévalót.

A szomszéd szántóföldön a szürke derengésben egy alakot pillantottunk meg. Erőltetett menetben közeledett felénk. Sietett. Lehajtott fejjel, botra támaszkodva nehezen járt. Most megállott, hátra nézett, aztán rövid pihenés

után újból megindult. A sapkájáról felismertük: hadifogoly. Hátizsákot cipelt. A faházak közelében eltűnt szemünk előtt, de néhány perc múlva bukdácsolva, lihegő sánthátalással jelent meg a sínek között, a szerelvény előtt.

A mi kocsink előtt állott meg.

Laci volt, a mi „oroszunk”... Lacibetyár.

— Ó... Ó... Á... Á... — tört elő melléből a kétségbeesett hang és balkarját felénk nyujtotta.

Egyszerre három erős kar nyúlt le érte és ragadta csuklón. Beemeltük a vagonba, mint valami zsákot:

— Te vagy az, Laci? Megyünk haza...

Ott állt közöttünk a megrokkant emberroncs didegve, remegve. Nevetett, egyre nevetett, hörögve nevetett.

A hajnal első sugara szemére világított: patakokban folytak könnyei.

Elemi erővel tört ki belőle:

— Óó... Óóó... Ááá... Ha... za...

A szerelvény döcögve megindult nyugat felé.

Hajnalodott.

UTAZÁS HAZAFELE

Kilencszázhusz, június tizenötödike . . .

Az utolsó hadifogolytranszport szerelvénye nyöszörögve gördült ki a sadrinszki pályaudvarról. Ezerfőnyi lerongyolt, kiéhezett hadifogoly helyezkedett el a tyepljuskáknak nevezett marhakocsikban. Sovány, csontos arcukról szinte le lehetett olvasni, hogy még most sem hiszik, hogy a hazautazás — valóság. Az öreg hadifoglyok attól tartottak, hogy újból kényszermunkára viszik őket inséges vidékekre, erdőmunkára, vagy vasútépítésre. Az óvatosak továbbra is helyükön maradtak, a falvakban, régi gazdájuk mellett.

Az evakuációt intéző Gubin néptárs jóvoltából a szerelvény közepén „vöröskeresztes vagont” rendeztek be számomra, ahol valóságos kis rendelőt nyitottam. Itt jutott hely családomon kívül az öreg, túlboldog Wurz bácsinak és Hangyának is.

Nasztjinka persze kikísért bennünket az állomásra, mindenáron velünk akart utazni. Keservesen sírdogált, amikor tudtára adtuk, hogy kívánságát nem teljesíthetjük. Megígértük, hogy majd írni fogunk . . .

A lázas készülődések utolsó hetei alatt a harcterek képe is megváltozott Oroszországban.

A polgárháború szibériai frontján a vörös erők megsemmisítő győzelmet arattak Kolcsák hadserege fölött. Kolcsák admirálist Irkuckban saját katonái ölték meg. A déli hadszíntéren Wrangel tábornok fehér gárdistái is dön-

tő vereséget szenvedtek, a nagyobbbrészt tisztekből álló csapatok maradványa a Balkánon keresett menedéket. Judenics tábornok seregét döntő csatában verték meg a petrográdi és balti matrózok kitűnően harcoló egységei. Maga a fehér tábornok, Miller generális társaságában Arhangelszken keresztül menekült külföldre. A cseh légiók Vladivosztokon át visszatértek hazájukba, miután gondosan hajóra rakták az időközben „szerzett” több vagon aranyat és ezüstöt.

Szerelvényünk berobogott Jekaterinburg túlsúfolt állomására. Itt kaptuk a hírt, hogy Elza rokonsága, Krebsz és Norlin társaságában pár nappal ezelőtt elutazott Rigába. Üzenetet hagytak, hogy mi is Rigán keresztül utazunk haza.

Transzportunkhoz néhány csoport csatlakozott. Itt láttam viszont volt szakácsunkat, Varga bácsit, aki teljesen lesoványodott, elvesztette tekintélyes pocakját. Tőle tudtam meg, hogy Patucsek a cseh légióval utazott el, Marci pedig egyedül szökött haza; a legnagyobb nélkülözések között hagyta Jekaterinburgban a francia asszonyt, kisfiával együtt.

A tyepluskákat magyar vörös katonák vizsgálták át: tisztekre vadásztak. Sorra igazoltatták a hadifoglyokat. A tiszteket lágerbe dugták. Engem is le akartak szedni a vonatról és csak a legénységi hadifoglyok érélyes fellépésének köszönhettem, hogy útnak engedtek. A foglyok érélyesen kitartottak amellet, hogy a hároméves fogság orvosi munkája után megérdemlem, hogy végre hazatérjek. Egy napig tartó tárgyalás után végre továbbutazásom mellet döntöttek a katonák. Megkönnyebbülve sóhajtottam fel, amikor a vonat elhagyta Jekaterinburg állomását.

A Jekaterinburg—Petrográd fővonalon robogott vonatunk.

Az ország nyugati részén már csak a legnagyobb nehézségek árán tudtam kisfiam számára a napi tejadagot megszerezni... Valóságos cserekereskedést folytattam: szappant, dohányt, mahorkát adtam cserébe a friss tejért.

A kisebb állomásokon hadifogoly társaimmal versenyt futottunk a tej után és valóságos közelharcot vívtunk a drága italért. Minden hadifogoly a maga gyermekének igyekezett friss tejet szerezni.

Feltűnő sok családos hadifogoly utazott velünk. Még feltűnőbb jelenség volt, hogy az asszonyok túlnyomó része — hadilábon állott a szépséggel. Az egyik jóképű, magyar hadifogoly éktelen csúnya öregasszonyt vett el feleségül. Az asszony karján egy kis gömbölyű gyerek pihent. A negyven éven felüli, sápadt, sovány asszony arca himlőhelyes volt, vízszínű szemeivel kerülte az emberek tekintetét.

A vagonom ajtaja előtt két pipás hadifogoly beszélgetett a vjatkai állomás peronján:

— Fene rossz gusztusa van ennek is — szolt az egyik, a pipaszárral a különös pár felé bölkve.

— Magának vette el... ha neki jó...?!

A további beszélgetésből kivettem, hogy a csúnya orosz asszony mentette meg a hadifogoly életét. Vöröskatona korában, a csehek elől a kruplis veremben bujtatta el. Hálából viszi haza a pleni a ragyásképzű orosz asszonyt.

Tíznapos „bumlizás” után végre megérkeztünk a petrográdi Nikolajevszki pályaudvar üvegkupolája alá.

Nagyon megörültünk, amikor a hazautazás utolsó oroszországi állomásán Németországból érkezett orosz hadifoglyokkal találkoztunk. Az orosz foglyok nálunknál is kiéhezettebbek, leromlottabbak voltak, ezzel szemben valamennyien jól voltak öltözve.

Úgy képzeltük, hogy rövid várakozás után továbbítják a vonatot Lettország fővárosa, Riga felé.

A transzportot Petrográdon a magyar evakuációs iroda nagyobb csoportja fogadta. Vezérük egy tagbaszakadt, pirosarcú fiatalember volt, akit Grósz elvtársnak szólítottak. Egyik hadifogoly társam felismerte benne a leggazdagabb magyar felvidéki földbirtokos fiát. Grósz elvtárs katonás sorokba állította a hadifoglyokat. A nőket és gyermekeket a váróterembe vitette.

Gyakorlott szemekkel tisztek után kutatott. A jól öltözött hadifoglyokat külön csoportokba osztotta be. Én is a „tisztek” közé kerültem. A kiválogatottak csoportjában lépkedtem, erős fedezet mellett Petrográd utcáin. A volt osztrák-magyar követségi épületbe, a Szergejevskájá utca hetes számú házába kísérték bennünket. A többiek az álmás épületében maradtak.

A követség palotáját a hadifoglyok számára rendezték be, az utcai front helyiségeiben voltak az irodák.

Az előszobában színes, festékszagú térkép függött a falon. Itt láttam először a legyőzött központi hatalmak új országhatárait. — Hiszen jugoszláv állampolgár vagyok... — kaptam észhez — semmi közöm sincs a magyarok evakuációs irodájához...

Rám került a sor.

Grósz az íróasztala előtt állott, írásaimat tanulmányozta:

— Maga kicsoda? — kérdezte nem a legbarátságosabb hangon.

— Orvos vagyok.

Az íróasztal mellett ülő szelídarcú, szőke írnok valamit sugott Grósz fülébe.

— Eh... ez is csak olyan tiszt, mint a többi! — kiáltotta Grósz és vörös arca szinte felfúvódott. — Milyen rangja volt?

— Tartalékos főorvos.

— Hány éve van fogságban?

— Három éve.

Arra hivatkoztam, hogy három évig dolgoztam a hadifoglyokért, egy éven át a vörös hadsereg orvosa voltam, rászolgáltam arra, hogy hazautazzam.

— Arról szó sem lehet!... — vágta vissza ridegen Grósz. — Velünk nem lehet alkudni.

— Jugoszláv állampolgár vagyok, — jegyeztem meg emelt hangon.

— Nem kérdeztem! Akkor beszéljen, ha kérek. Mi itt tisztí túsokat szedünk, magyar tiszteket a Pesten bebörtönözött magyar népbiztosokért. Különben szeren-

cséje van: orvosra várunk már hónapok óta. Szükségünk van magára. Válasszon doktor elvtárs: be akar vonulni a bebörtönözött tisztí-tűszok közé, vagy elvállalja az evakuációs tábor orvosi állását? Esetleg vissza akar utazni Szibériába, a régi helyére, Sadrinszkba? Hazautazásról szó sem lehet. Fizetésre egyelőre ne számíton, lakást itt az épületben kap, hadifoglyoknak járó ellátással a maga és családja részére. Nos? Meg vagyok értve? Dolgozni akar, doktor elvtárs? ... Igen, vagy — nem?

— Igen, — válaszoltam és úgy éreztem, hogy a szoba bútorai körben forognak velem együtt.

— Ezt már szeretem. Mindenesetre jobb dolga lesz, mint a börtön falai között, a tisztí-tűszokkal. Holnap átveszi a három hadifogly-tábor orvosi felügyeletét. Kár, hogy már előbb nem érkezett meg. A beteg hadifoglyok már várnak magára. Jó munkát!

Írásaimat kértem vissza.

— Utazási okmányai nálam maradnak ... — mondta fölényes mosollyal. — Majd visszakapja, ha továbbutazik, amikor — hazamegy ...

— És mikor kerül arra a sor? — kockáztattam meg a kérdést.

Grósz elvtárs jól megnézett apró, szúrós szemével:

— Egy éven belül semmi esetre sem, — mondotta és behívta a soron következő hadifoglyot.



Meleg júniusi éjszaka volt.

A finn öböl felől a tenger hűs légáramlatát hozta hálszobánk nyitott ablakán keresztül az enyhe nyugati szél.

Ejféel után egy óra felé még teljes nappali fény ömlött szét a szobákban. A petrográdi fehér éjszakákat álmatlanul töltöttem a pazarul berendezett lakásban. Előkelő, főúri bútorok között épp oly nyomorult hadifoglynak éreztem magamat, mint a darnicai, kozsuhovói, vagy vetlugai lágerek kemény priccsén. Feleségem a háztartási gondoktól kimerülten aludt a selyemtakarók között.

Az ágy mellett, arisztokrata gyermekek mennyezetes bölcsőjében szunnyadt kisfiam.

Szapáry gróf, osztrák-magyar nagykövet lakása volt ez a háború kitörésekor. A lakásban mindenütt békebeli jólét és fényűzés nyomait fedeztük fel. A selyemtapétás falakon gazdag díszítésű brokát- és bársonyfüggönyök, gobelinek, művészi olajfestmények lógtak. A parkettás padlót vagyont érő perzsaszőnyegek borították. Az ajtókilincsek felett látható pecsétnyomok arra mutattak, hogy a követség tisztviselői bizonyára gondosan lepecsételték a lakásokat.

Nappali fényben úszott a nagy világváros egész éjszakán át, csak a hajnali órákban lopózott be a szobákba rövid ideig tartó szürkület. Nem jött álom a szememre. A nagy éjszakai fényesség elűzte álmomat. Az éhség is kínzott.

Előszedtem a lakásomban talált térképet. A finn határ csak egy ugrásnyira van ide. A határnál a Ladoga tó vizét kell megkerülni és Viborgnál elérjük az első nagyobb vasúti állomást. Nehéz vállalkozás a szökés aszszonnyal és gyerekekkel, de ha minden holminkat itthagyjuk, talán sikerülni fog... Szökni... szökni, csak el innen.

Ma még szabad vagyok, de lehet, hogy holnapra meggondolják magukat és a tisztí-túszok közé csuknak.

Azzal már az első napokban tisztában voltam, hogy itt az éhínséges Petrográdon komoly orvosi munkáról szó sem lehet. Tegnap a rendelőmben betegvizsgálat közben megdöbbenéssel konstatáltam, hogy gondolataim az élelmiszerek beszerzése körül kalandoztak. Szellemi tevékenységről szó sem lehet, ha az ember minden figyelmét leköti a gond, hogy az éhes városban mit fog enni — holnap.

Már a kora reggeli órákban nekivágtam a piachoz vezető útnak, hogy tejet szerezzek a gyermek részére.

Utam a cári család nyárikertjén keresztül vezetett. A pompás „letnij szád” a Néva partján terül el. Valamikor csak a cári család tagjainak állott rendelkezésére a klasszikus szobrokkal díszített, hatalmas kert, ma a mes-

terséges halastó partján apró proletárgyerekek játszanak a dús pázsiton.

A főváros utcáin, a Néva balpartján, széles csatornák folynak. Gyalogjáró hidak keresztezik a Velencére emlékeztető, forgalmas csatornákat. Utam a hírhedt Juszupov-palota előtt vezetett el, ahol a cárnő kedvencét, Raszpütint tették el láb alól. Megbámultam a névaparti, rózsaszínűre festett, cári télipalotát, amely farkasszemet néz a Néva túlsó partján terpeszkedő Péter-Pál erőddel, a politikai bűnösök börtönével.

Mindenütt parkok, szobrok, templomok díszítik a világvárosi méretű nagy tereket.

A piacot mindennap más utcában kellett keresnem. Tegnap még a bazár körül ácsorogtak a piaci árusok, ma pedig már a Nevszki-proszpekt egy mellékutcájában sorakoztak. Egymás mellett állottak a zugárusok, polgárok, burzsuik, jól öltözött, előkelő hölgyek, vöröskatonák és állandóan menekülésre készen tekintgettek jobbra-balra: lesték, hogy mikor jelenik meg a lovas rendőrség.

A szovjet szigorúan tiltotta a „spekulációt”. De ugyan milyen spekuláció az, ha valaki eladja a nadrágját, egy doboz cigarettát, a tűzkövet, vagy a zsebéből kikandikáló — heringet. Egy pápaszemes, idősebb úr tintáját kínálja:

— Csernilá komu nádá? ...

A vöröskatona izzadt, fekete tenyerén néhány kockacukrot tart a járókelők elé:

— Száchár ... — kiáltja harsányan.

A legtöbb utcai árus karonfüggő kosárában tartja áruját: kenyeret, zöldséget, kétszersültet, gyümölcsöt, — állandóan futásra készen.

Külön csoportba verődtek az ékszerkereskedők. Volt úrinők briliáns fülbevalókat, gyűrűket, karkötőket kínáltak olcsó pénzért. Az arany, a briliáns igen olcsó volt, a kenyérnek sokkal-sokkal magasabb volt az ára. A kenyér volt a legkeresettebb cikk.

Csak nagynehezen fedeztem fel a tejárusokat. Egy bérpalota kapualjában akadtam rájuk. Óvatosságból bújtak ide, hogy ne kelljen a nehéz kannákkal menekülniök

az üldöző katonalovak elől. Az egyik tejárusító, idősebb nő, bevezetett a lakásába. A polgáriasan berendezett lakás minden zugában élelmiszer volt felhalmozva. Az ebédlőben burgonya és hagyma, a hálószoa ágyaiba liszteszsákok voltak beágyazva. A konyhában mérték a Finnországból csempészett tejet.

Harmadnap, amikor a szokásos tejadagért jelentkeztem, az előszoba ajtaját zárva találtam. Hiába csengettem, nem nyitottak ajtót. A szomszédok világosítottak fel, hogy az egész családot — internálták.

Szomorúan bandukoltam az utcákon az üres tejesüveggel... Sehol nem kaptam tejet. A kisfiamnak ma tej helyett csáját adunk.

Petrográd híres üzletnegyedén, a bazáron keresztül indultam hazafelé. Mindenütt lebecsájtott, megrongált üzletredőnyök mentén haladtam. Ez itt valamikor ékszerüzlet, az szőrmeáruház, amaz divatáruüzlet volt. Mintha elhagyott, hideg sírboltok között járnék.

A Nevszki proszpekten, a munkástözsde épülete előtt Bálint hadnagy alakja bukkant fel előttem. Egy alacsony, fekete hajú, molett, rosszul öltözött nő haladt mellette tisztes távolságban.

Megszólítottam:

— Bálint!

Rendkívül megörült a váratlan találkozásnak, szokott széles gesztusaival hadonászott a levegőben:

— Nahát, doktorkám, ki gondolta volna? ... Nagyon lesoványodtál... Beteg vagy? Engedd meg doktorkám, hogy bemutassam...

Közbevágtam:

— A menyasszonyodat.

Bálint mosolygós arca egyszerre elkomolyodott:

— Nem... nem... nem a menyasszonyom. Ez egyszer tévedtél, doktorkám... A feleségem!

Bálint egy szuszra elmesélte, hogy civilpapírokkal haza akart utazni, de mikor látta, hogy a magyar tiszteket kiszedik a transzportból, az állomásról megszökött és azóta bejelentés nélkül él a városban.

— Hogy tudsz megélni itt, az éhes városban? — kérdeztem.

— Az is bolond, aki éhezik. Pénzért kapsz mindent... Csak érteni kell a csíziót... A feleségem apja lett állampolgár, kereskedő... izé... spekuláns. Hogyis mondjam csak, amolyan siber-féle. Azután tudod, beíratkoztam az egyetemre...

— Valóban?

— Igen... Megtudtam, hogy az egyetemi hallgatóknak fejenként másfél font kenyér jár naponta, hát erre föl — beíratkoztam én is. Kapom rendesen a kenyeret. Előadásra persze nem járok. A szojúztól is kapok egy fontot, az kettő és fél. A hadifogolytáborból is felvételezek naponta egy fontot, az összesen három és fél font. Két és fél font kenyeret eladok, ebből urasan meg lehet élni Petrográdon.

Átölelte felesége derekát és németül mondta:

— Úgy-e, Murrikám, sácikám? ...

A fiatal asszonyka szeplős arcát pir borította el, igent intett fejével, holott beszélgetésünkéből egy szót sem értett.

Bálint szélesen fordult felém:

— Legyen szerencsénk, doktorkám. Írd fel a címünket: Furstattszkája huszonkettő. Zirning Adalbert, ez az apósom neve: Zirning. Lett ember. Második lépcsőház. Sajnos, nem adhatom vissza a vizitet, mert a te lakásod pont az oroszlanbarlangban van. Grósz elvtárs nagyon örülne, ha nyakon csíphetne és bekasztlizhatna a tisztí túszok közé... De abból nem eszik. A viszontlátásra.



A negyedik oroszországi tél is rámköszöntött. Petrográdon alighogy leesett a hó, máris csatakoszá váltak az utcák. A langyos tengeri szél pár óra alatt feketére festette a rövidéletű havat. A nedves, nyirkos petrográdi telet jobban megéreztek, mint a velőt fagyasztó szibériai hideget.

A követség épületében a fűtőanyagot igen szűken mérték. Alig egy nyalábnyi fát kaptunk naponta, ami

konyhánkra is kevés volt. A hadifogoly konyhából megkaptuk ugyan a napi búzakása adagot, azonban a hiányos táplálkozás miatt egész napon át dideregtünk. Egyetlen fűthető cserépkályhánk mellé kis bádogkályhát szereltem fel és — papirossal fűtöttünk.

Szerencsére a volt osztrák-magyar követség épületében valóságos papírhegyek állottak rendelkezésünkre.

A diplomaták jegyzékein kezdtük el a tüzelést: a kiskályha haragosan durmolt, pöfékelt. Diszkrét pír vonult végig a bádogkályha arcán, amikor Szapáry és Czernin grófok privát leveleire került a sor és haragos vörös lett, szinte izzott a bádog, amikor lángnyelvei a katonai attasé, Fusek úrnak kötetekre menő, gépirásos kémjelentéseit, s Ferenc Ferdinánd kézíratait nyelték el. A tűz martaléka lett a sok Ferenc József aláírású kinevezési okmány, rendelet, diploma, elismerő okirat, „szigorúan bizalmas” kézirat, minden. Olvasatlanul kerültek a kis, falánk kályha gyomrába a gondosan összehajtogatott, történelmi értékű akták is.

A hideg idők beálltával a Néva vize befagyott, a hadifoglyokat vasúton továbbították Narva felé, Esztországon keresztül. Kelet felől naponta érkeztek hadifogolyszállítmányok Petrográdba. A három hatalmas tábor szorongásig megtelt hadifoglyokkal, úgyhogy a Néván horgonyzó egyik orosz személyszállító, tengerjáró hajón is hadifoglyokat helyezett el a „Petró-evak”.

A követség épületében helyeztük el a betegeket és a rokkantakat. A Szergejevszkája-ulicai fegyvergyár őriási termeiben és a hajón laktak a leigazolt, útra kész foglyok, a Néva egyik szigetén, nagy táborban gyűjtötték össze a „gyanús” elemeket. Innen vitték munkára a hadifoglyokat a Néva partjára. A gyanús hadifoglyok között fedeztem fel régi ismerősömet, a von und zu Nagy Gábor császári és királyi főpumpolót, aki már nem viselte szemén a monoklit és most már váltig hangoztatta, hogy sohasem volt tiszt...

Egyik napon hívtak az evakuációt intéző vezérek irodájába. Majoros elvtárs, az evakuációs központ veze-

tője, tudomásomra adta, hogy Magyarországról újabb kommunista üldözésekről szóló hírek érkeztek. Az üldözésekre azzal válaszoltak, hogy beszüntették a hadifoglyok hazaszállítását. Mától fogva csak rokkant hadifoglyok mehetnek haza. Utasítást kaptam, hogy válogassam össze a három táborból a rokkantakat és állítsam össze az invalidusok jegyzékét.

A követségi palota második udvarházának emeleti helyiségében helyeztük el a beteg és rokkant hadifoglyokat. Ugyanitt volt az orvosi rendelő és a gyógyszerár is. Valamikor követségi tanácstermek céljait szolgálták ezek a parkettás dísztermek, most törődött hadifogly csontvázak átmeneti otthona voltak.

Amióta a rokkantak kiválogatásával foglalkoztam, alig volt maradásom a tolakodó, türelmetlen, egészséges pleniktől. Sorra járultak hozzám a rongyos, öreg hadifoglyok és mindenáron négy szemközt akartak beszélni velem.

A lakásomba is becsengettek a hajnali órákban. Az élelmes hadifoglyok könyörgésekkel, vesztegetéssel akartak rábírní, hogy ismerjem el őket rokkantaknak, vegyem fel őket a transzport-listára. Az egyik kolduskülsejű, szakállas hadifogly a nagyobb nyomaték kedvéért felnyitotta vastag koldusbotját, amely belül aranypénzekkel volt kirakva. A másik pleni cári pénzekkel, a harmadik fehér liszttel, a negyedik Turkesztánból hozott mazsolával akart — lekenyerezni.

Alig tudtam őket lerázni a nyakamról.

Fáradtan ültem íróasztalom mellé, hogy felszaporodott írásbeli munkámat elvégezzem, amikor egy jónövésű fiatalember lépett be rendelőmbe. Bemutatkozott:

— Müller Jenő vagyok. Hallottam, hogy doktor úr keres szanitészt a rendelőbe, felajánlom szolgálataimat.

A feketehajú fiatalember bátran nézett szemembe, vastag szemöldökei mögül.

— Honnan tudta, hogy szükségem van szanitészre? Hisz még senkinek sem szóltam...

— Hát csak úgy megéreztem — válaszolta pirulva.

— Sajnos, átmeneti szanitészeket nem alkalmazhatok. Állandó segítségre van szükségem.

— Fájdalom, akkor éppen megfelelek.

— Visszatartott?

— Igen.

— Tiszt?

— Kadett.

Elmondotta, hogy a tisztjelölteket a volt cukorgyárban internálták. Munkáról szökött meg. Krasznajarszki régi fogoly. Évekig dolgozott a szibériai láger bádögüzemében, mint munkás. Attól fél, hogy egy szép napon a cukorgyári tisztjelölteket is átszállítják a csillagbörtönbe a tisztí túsók közé.

Megtetszett a jómodorú, szerény fiatalember.

— Dolgozott már valamikor betegek körül? — kérdeztem tőle.

— Soha életemben. Azt se tudom, mi fán terem a betegség, azonkívül, hogy törött lábbal kerültem fogságba.

Attól a naptól kezdve ott ragadt a rendelőmben — betegápolónak. Rövid idő múltán annyira belejött a munkába, mintha egész életén át betegekkel foglalkozott volna. A kézi-gyógyszertárt is ő kezelte.

A rendelő díványán aludt. Az új „szanitész” nem jelentettem be senkinek. Az irodavezetők abban a tudatban voltak, hogy a betegápoló felvétele — a másik beleegyezésével történt. Később már mindenki egészen természetesnek találta, hogy a Muki-szanitész mellettem dolgozik.

A kisfiam adta neki a nevet. Muki üres óráiban a „száraz dajka” dolgát is szívesen végezte, mialatt feleségem a konyhában foglalatoskodott. A nagy szibériai pleni, a kis pleninek hűséges játszótársa, pajtása lett. A kisfiú — aki hadifoglyok között nevelkedett fel — könnyen barátkozott a plenikkel, különös ragaszkodással csüngött Muki nyakán.

Muki rövidesen nélkülözhetetlenné vált: Grósz elvtárs a furunkulusait is vele kezelte.

— — — — —

Februárban már erősen befagyott a Néva. A jég hátán megindult a gyalogos közlekedés. A finn pályaudvarhoz kellett naponta gyalogolnom a Néva jegén keresztül,

hogy tejet és élelmet szerezzek be éhező családomnak. Egy finn vasutas, Vasa úr, szállította a tejet az állomásig, ahol cári pénzért, ruhaféléért adott túl rajta. Mire az igazi tél beköszöntött, üres volt a zsebem, elfogyott a cári papírpénz. Ezentúl kenyérrel fizettem Vasa úrnak, ami a legdrágább valuta volt az inséges városban.

Március első napján kisfiam tüdőgyulladásba esett. Előzőleg a feleségem ment át súlyos influenzán, ennek folytatása volt a gyermek betegsége. Kétségbeesve állottunk a kis szenvedő beteg bölcsoje mellett a rosszul fűtött, hideg szobában. Most már minden bizalmam Vasa úrban volt, reméltem, hogy beteg kisfiam táplálása nem szenved hiányt.

Egy ideig a finn vasutas nagyon szíves volt, maga hordta föl a tejet, a vaját köpönyege alatt, azután egy napon kinyögte, hogy feleségének ruhára volna szüksége. Nem kell neki sem pénz, sem kenyér, ruhát adjunk cserébe az élelmiszerekért, női ruhát.

Elza szó nélkül vette ki a szekrényből legszebb ruháját és átadta Vasa úrnak. Később a finn a nyitott ruhaszekrény előtt szabadon válogatott a ruhák között. Rövid időn belül a vasutas elvitte feleségem összes nélkülözhető ruháit, később a szörmékre került a sor.

Kisfiam betegségének legválságosabb napjait éltük, amikor Petrográd tengeri erődjében megdördültek az ágyúk: Kronstadt várának matrózai lázadtak fel a szovjeturalom ellen. Kilencszázhusz, március végén a vörös tűzéréség a Néva torkolatánál felállított ágyúkkal bombázta az erődöt. Kronstadt gránátjai és gyújtóbombái Petrográd külvárosában jelentékeny károkat okoztak.

Nyolc napig tartott az ágyúpárbaj, a szakadatlan bombázás. Éjjelen át is dörögtek az ágyúk, remegett a föld, reszkettek a lakóházak ablaktáblái. Petrográdon kihirdették az ostromállapotot. Az utcákon kilenc óra után egy lelket sem lehetett látni, a cirkáló, szuronyos vöröskatonákon kívül.

Az evakuációs irodában szünetelt a munka, csak a német-orosz gépirókisasszony, Alekszandra Ivanovna, ült gépe mellett és — regényt olvasott.

Elgondoltam: mi lenne velünk, ha az ellenforradalom győzedelmeskednék és a súlyos beteg gyermek böcsője mellett lepnének meg bennünket az ellenforradalmárok, a pazarul berendezett burzsuj lakásban...

A hajóagyúk Kronstadt várát romhalmazzá lőtték. Trockij személyesen irányította a hadműveleteket. A kilencedik nap hajnalán az öböl befagyott jegén rohamra indította csapatait a szigetvár fellázadt matrózai ellen. A matrózok elkeseredetten védekeztek. A jég hátán valószínűsárga hullahegyek emelkedtek. A vöröskatonák a hullabarikádok mögül folytatták az ostromot, amíg végre, óriási emberáldozattal be nem vették a várat.

Másnap, a hirtelen melegre fordult márciusi nap megtörte a jeget, a zajlás megindult és a jégár a tengerbe sodorta a halottakat és súlyos sebesülteket...

Mire megennyhült az idő, kisfiam is szerencsésen felépült. A kizöldült parkok lombjai között csakhamar visszanyerte régi egészségét.

Tavasza Petrográd utcáiról eltűntek a faburkolatok. A lakosság a hosszú, kemény tél folyamán lassanként eltűzelte az utcák faburkolatát. A volt arisztokrata-negyedben lehetetlenné vált a kocsi- és autóközlekedés. Mi is feltűzeltük a követség összes okmányait, csak a katonai attasé vékony papirosra írott gépirásos jelentései maradtak meg, ezeket egyéb célokra használtuk fel.



A feleségem délelőtt a pazar berendezésű konyhában dolgozott.

A heringeket tisztogatta, aztán a raktárból kapott büdös marhahús szagtalanításához fogott. Több vízből ki-mosta a helyenként zöldes színben játszó húsdarabokat, hidrogénes vízzel végezte a szagtalanítást.

— Nem bírom tovább... nem bírom — panaszkodott.

Szótlanul, lehorgasztott fővel álltam a konyhaajtóban, indulásra készen. Gyuri már a kezemet húzta:

— Papa... gyerünk sétálni...

Feleségem dühösen vágta a húst a víztartályba:

— Botrány! Romlott húst adnak az orvos konyhájára...

— Ma az egész tábor bűdös húst kapott...

— Mindenki beteg lesz...

— Majd meglátod: senki sem lesz beteg. A kiéhezett embernek nem árt a bűdös hús. Nálunk a kóbor cigányok megeszik a földből kiásott döögöt és kutyabajuk sincs.

Lángoló arccal, könnybe lábadt szemmel tört ki feleségem:

— Holnapra már nincs mit főznöm. Ma esszük meg az utolsó heringet... Elfogyott a főzőolaj, nincs a konyhán egy kanálnyi liszt sem...

Szomorú szívvel, szórakozottan mentem le kisfiammal a Letnij-szádba.

Temetési menet vonult előttem az utca közepén.

Petrográdi temetés.

Egy feketeruhás, jól öltözött ember kétkerekű taligán tölta maga előtt a deszkakoporsót. A különös halottas kócsi után lépkedtek a gyászruhás, kisírtszemű családtagok.

A pompás cári kert közepén La Fontaine szobra előtt ültünk le egy padra. Szórakozottan magyaráztam fiamnak a szobor mesecsoportjairól, állatairól.

Kisfiam az ölembe kúszott, könnyörgő pillantást vetett rám:

— Papa... mesélj.

— Miről meséljek, kisfiam?

— Mesélj egy kis majomról és egy nagy katonáról.

A mese címét mindig a fiam adta, nekem kellett rögtönözni hozzá a többbit.

Figyelmesen hallgatta a mesét. Mihelyt készen voltam az egyikkel, azonnal megadta a másik mesének a címét:

— Most mesélj... mesélj egy kutyáról és a nyúlról...

Muki közeledett a park városi bejárata felől. Roskadásig tele volt csomagokkal. Nehézkesen lépkedett, rosszul gyógyult csonttöréses lábával. Muki lassanként a láger „nélkülözhetetlenje” lett. Használható, ügyes fiú, aki mindent el tudott intézni. Az utóbbi időben az irodai alkal-

mazottak konyhájának komplikált felvételezéseit is rábíz-
ták. Szerencsését az alapozta meg, hogy Grószts megszaba-
dította furunkulusaitól, kezelte az iroda vezetőjének, Ma-
jorosnak keléseit is.

Muki fáradtan rogyott le mellém a padra. Gyuri azon-
nal az ölébe ugrott és hízelegve cirógatta lányos arcát:

— Mesélj, Muki . . . — könyörgött neki.

Szerencsére megjelentek a téren Gyuri játszótársai és
magukkal vitték a kis plenit.

— Baj van, Muki . . . — fordultam „mindenesemhez”.

— Csak nem?

— Baj van; elfogyott a báresz. Kész vagyok. Nincs egy
megveszekedett ezresem sem. Nem tudom mit eszem
holnap.

— Hiszen ma kaptunk húst a magazinból .

— Bűdös.

— Hagymát is adtak.

— Rothadt.

— A kenyér?

— Ehetetlen. Feleségem patkányganét fedezett fel a
szalmás, fekete kenyérben. Nem bírom tovább. Szökni aka-
rok. A feleségem sem bírja idegekkel.

— Mennyire van szüksége?

— Legalább félmillióra.

— Holnap reggel megszerzem a pénzt, de a szökési
tervről mondjon le.

Muki közölte velem, hogy egyelőre a szökés lehetet-
len. Katonák és hadifoglyoknak öltözött detektívek őrzik
a finn határt és jaj annak, akit szökésen csípnék.

Muki még aznap délután megszerezte egy lett speku-
lánstól a kért összeget, azonkívül kieszközölte a Nar-Kom-
Zdrávnál, hogy megkapjam a rendkívüli fejadagot, két hé-
tig tartó orvosi munkám honoráriumát. Üdülésre szoruló
munkásokat és hivatalnokokat válogattam ki a jelentkezők
nagy tömegéből. Ezért járt nekem a — „diplomata pajok”.
Az utalványon megjelölt élelmiszereket személyesen kel-
lett átvennem. A diplomata pajok: egy-egy font lekvár,

vaj, méz, só, rizskása, cukor, félfont burgonyaliszt, szárított gyümölcs, egy üveg napraforgó olaj és egy tábla csokoládé volt.

A Nar-Kom-Zdráv orvosfőnökének annyira megtetszettem, hogy az orosz Riviéra egyik szanatóriumának vezető orvosi állását ajánlotta fel nekem.

— Ez az állás, — mondotta jóságos mosollyal, — mindenestre alkalmas arra, hogy megszabaduljon az inséges fővárostól... Elfogadja? Akár holnap utazhatik Jaltába, a Fekete-tenger partjára...

— Haza akarok utazni... — feleltem kedvetlenül.

— Nem szíveli talán a tengert?

— Életem leghőbb vágya volna a tengerparton élni, de...

— De?...

— De — nem idegenben...



A sorozatos, pompás színházi esték szellemi táplálékai pár órára elnémították az éhes gyomrok muzsikáját.

Sorra jöttek a Narodnij Dóm, Marinszki, Michajlovszki, Nikolajevszki színházak felejthetetlen estéi: Rimszki Korzakov... aztán Csajkovszki Pique Dámája, Jevgenij Onyeginje, Puskin Dubrovskija, Saljapin Borisz Godunovja.

Kiéhezett ember-árnyak között ültünk a nézőtéren, áhitattal hallgattuk Saljapin csodás basszusát és bizony előadás közben azon járt az eszünk, hogy vajjon hány font vaját, cukrot és kenyeret kaphat Saljapin ezért a fellépéséért. Mert hogy drágán fizetteti meg művészetét, azzal tisztában voltunk.

Muki félesztendeig vadászott a Marinszki-opera balett-előadására, amíg végre sikerült neki megszerezni irodánk két személyre szóló szabadjegyét. A cári páholyba szolt a jegy. A feleségem lemondta a színházi estét, nem bízta idegenre a gyereket. Így hát úgy döntöttünk, hogy Mukival nézzük meg a balettet.

— Nincs énnekem kedvem a baletthez, — panaszolta Muki, — újabban sorra tartóztatják le kadettbarátaimat és viszik a Csillagbörtönbe a túsok közé. Már várom, mikor fognak értem jönni.

Este mégis csak elcipeltem a bánatos Mukit a Marinszki színházba. A fiú alaposan kiöltözött. Valahonnan szerzett egy fekete, csukottnyakú sportkabátot. Benzinnel kitisztította harctéri, pecsétetes nadrágját, tükörfényesre kefélt ki viharedzett lábszárvédőit, katona-bakancsát. Már jóval az előadás kezdete előtt megjelentünk a színház díszes páholyfolyosóján.

Beszédbe elegyedtünk a páholynyitogató, egyenruhás öregemberrel:

— Ugyan hány esztendeje van már a színház szolgálatában? — kérdeztem a vézna, görnyedthátú, szakállas öregtől.

— Harminc éve, — válaszolta kelletlenül.

Muki vette át a szót:

— A nézőtéren három drapériás udvari páholyt látok. Két, földszintes proscénium páholyt és egyet az első balkonon. Ugyan melyik volt Miklós cár páholya?

— Ez itt, a baloldalon, ahová az önök jegye szól. A balkon közepén, a nagypáholy Nikoláj Nikolájevics nagyhercegé volt.

Megköszöntük a felvilágosítást.

— No Muki, — mondtam, — mit szólnak majd Pesten, ha elmeséli, hogy a cár páholyában ült? Bizonyára el sem hiszik. Mi? És ezzel a benzinszagú katonanadrággal és a szeges-bakancsokkal akar beülni a cári páholyba? Egy ilyen rongyos hadifogolynak megfelel a kakasülő is... Nem gondolja?

Muki nem maradt adós a válasszal:

— No és maga doktor úr nem resteli magát a heringes vacsora és fekete kenyér után az udvari páholyban ülni? Az egész páholy heringszagú lesz.

Alapos helyszíni szemlét tartottunk a cári páholyban. Jó öreg hadifogoly szokás szerint körülnéztünk: mit lehet itt elemelni, magunkkal vinni — „emlékbe”.

A baloldali páholyfolyosó utolsó ajtaja nyílt a cári páholy előszobájába. A tágas, hatszögletű előszoba padlóját piros-kókuszszőnyeg borította, a falakat almazöld selyemtapéta vonta be. A falon velencei tükör és aranyozott ruhafogasok. Az előszobát nehéz, zöld selyemfüggöny választotta el a szalontól. A selyemtapétás, süppedő szmirna-szőnyeggel borított szalón bútorzata egy kis dohányzó asztalból, vitrine-ből, néhány karosszékből és egy remekművű tükörből állott. A XVI. Lajos korabeli gazdag aranyozású bútorok feltűnő jókarban voltak. A vitrine tetején lezárt üvegbúra alatt egy pontosan járó, csodaszép antik ingaóra állott. A szalón színpad felé eső oldalán egy diszkrét tapétaajtót találtunk, amelynek kilincse alatt díszes, aranyozott kulcs szerénykedett. A szalont újabb nehéz selyemfüggöny választotta el a tulajdonképeni páholytól, amelynek egyharmada a színpadra volt építve. A páholy elülső részén tizenkét aranyozott, zöld selyemmel párnázott szék sorakozott egymás mellett. A cári páholyban rajtunk kívül néhány hivatalnok-külsejű ember foglalt helyet.

A nézőtér lassanként megtelt szabadjegyes közönséggel. Az Opera hatalmas nézőterét a legtarkább publikum töltötte meg. Az első sorokban rubaskás, csizmás tovarisk és rosszul öltözött nők ültek. A páholyokban szovjet hivatalnokok foglaltak helyet családtagjaikkal. Az emeleti ülő- és állóhelyekre jutottak a katonák és matrózok. A földszíntén feltűnő sok nőt láttunk, csaknem valamennyi rövidre nyírt, „bubis” haját viselt. A ruhák szabásán érezhető volt az izoláltság: minden hölgy más és más stílus ruhát viselt. A petrográdi hölgyek maguk kreálták a divatot, évek óta nem látták a párizsi divatlapokat.

Azon az estén a „Lebedjinnoje ozero” (Hattyútó) című egész estét betöltő balett ment.

Az előadás előtt a függöny elé lépett egy rendkívül intelligens arcú fiatalember, aki a balett rövid meséjét mondotta el. Meglepően értelmes előadásban fejtegette a balett műfaját és felhívta a közönség figyelmét a zene szépségeire.

Muki előadás közben fülemhez hajolt:

— Csodás előadás... Az ember elfelejti minden baját, a Csillagbörtönt is. Már csak ezért az egy előadásért is érdemes volt elfogatni magunkat...

A felvonás szünetében Muki felment az emeleti büfébe. Magamra maradtam a páholy szalónjában. A tapétaajtón keresztül tisztán kiértettem a színpadon dolgozó munkások beszédét, a rendező vezényszavát, a ballerínák kacaját, csevegését. A színpadra vezető ajtó zárva volt. Megfordítottam a kulcsot, felmentem a színpadra. Ügyet sem vetettek rám.

A páholyajtó közelében a színpad bal sarkában a táncosnők beszélgettek:

— Megkaptad a pajokot?

— Meg.

— Mennyi vaját kaptál?

— Öt fontot.

— Hallatlan... Én csak négyet kaptam. És cukrot?

— Cukor helyett mézet küldtek. Azt mondták, nincs cukor.

— Én három font cukrot és egy font mézet kaptam.

— Iván Petrovics megígérte, hogy holnapra küld fehérkenyeret és egy púd krupcsatka lisztet.

— Ilyen szerencséd is csak neked lehet.

— Még mindig fórban vagy a csokoládéval.

— Kicsérélem a csokoládét fehérkenyérre.

— Csáját is kaptam. Fél font „cár rózsáját”...

— Botrány. Valóságos vagyon...

Kizárólag élelmiszerekről folyt az élénk diskurzus. A volt cári színház világhírű primadonnái vajról, kenyérről, cukorról csevegtek... A cári rezsim alatt bizonyára ékszerek, briliánsok, igazgyöngyök érdekelték a sztárokat. Ekszerről ezúttal nem esett szó.

A felejthetetlen színházi est után szaporán lépkedtünk hazafelé a Mojkan keresztül.

Éjfél után járt már az idő, amikor a népes Nevszki-proszpekten át a Litejniyre érkeztünk. Az utcák nappali fényárban úsztak, villanyvilágításra nem volt szükség.

A Litejnij-proszpekt és a Szergejevskája sarkán a követségi palota öreg portása várt bennünket.

Aggodalmas arccal fordult Mukihoz:

— Ne tessék hazamenni... az orvosi rendelőben két katonai detektív várja.

A detektívek hajnalig vártak a rendelőben, átkutatták Muki szegényes pleni-holmiját, azután a ház előtt állottak lesben.

Grósz másnap személyesen vette kezébe a nyomozást. Felcsatolta pisztolyát, sportsapkát nyomott fejébe, amelynek ellenzője jótékonyan takarta sasorrát. Csak úgy mennydörgött a hangja az udvarban:

— Áruló van közöttünk... Lelövöm, mint egy kutyát.

Muki nyomtalanul eltűnt. Lázasan kutattak utána, de eredménytelenül. Eltűnésének negyedik napján egy vézna, napbarnított, ráncosarcú emberke állított be lakásomba. Levelet hozott. A borítékon megismertem Muki kezeírását. A fiú részletesen leírta szökésének történetét. Egy finn csempész vitte át a határon két ötrúbeles aranypénzért. Az egyiket az indulásnál, a másikat a célnál, Finnország földjén kapta meg. A csempész süppedékes, mocsaras talajon, elhagyott erdőkön át vezette. Helyenként térdig gázoltak a mocsárban. Amikor negyedórás gyaloglás után a csempész megmutatta a nyugat felé vezető utat, a menekülő fiút az az érzés gyötörte, hogy visszafelé megy az orosz határ felé. Időnként jajkiáltást hallott az erdő mélyéből. Minden kis zajra összerезzent, a száraz gallyak pattogásától is megijedt. Végtelennek tűnő bolyongás után végre elérte az első finn falut.

Utóirat is állott a levél végén:

„Az iroda gépiró-kisasszonya, az aranyos Alekszandra Ivanovna, szökésem napján két ezüstrúbelt nyomott kezembe, hogy vegyek neki a német hajón csokoládét. A pénzt itt találtam meg a zsebemben. Kérem adja meg helyettem a két ezüstrúbelt, vagy a tábla csokoládét. Majd otthon visszaadom. A mielőbbi viszontlátásra! — Muki”.

Már tizedszer tért vissza Németországból a Néva széles kikötőjébe, a hatalmas tengerjáró német hadifoglyoszállító hajó, az „Ädler”.

Az irodai falinaptár kilencszázhuszonegy július nyolcadikát mutatott. Elszorult a szívem: ma négy esztendeje annak, hogy a halálfejes katonák elfogtak Galiciában.

Négy esztendeje...

A tüdőlövéses katonát kötöztem a pergőtűz alatt az omladozó fedezékben, amikor a század-szanitész futtában bekiáltott a fedezékbe:

— Itt vannak az oroszok!

Igen: négy esztendő repült el azóta, hogy akaratomon kívül „külföldi tanulmányútra” mentem. Azóta megbocsájtottam a káundkának, gyáván viselkedő zászlóalj parancsnokomnak... Nem tudok már senkire sem haragudni...

Az evakuációs iroda gépíró-kisasszonya, Alekszandra Ivanovna, szorgalmasan gépelte a listára kerülő, hazautazó hadifoglyok neveit.

Néztem a frissen gépelt jegyzéket. Fátyolos tekintetem előtt összefolytak a lila betűk.

— Szomorúnak látszik, doktor úr, — szólt a gépírónő és az igazoló lapokat rendezgette.

Századszor panaszoltam el Alekszandra Ivanovná-nak reménytelen helyzetemet.

A fiatal lány nagy meglepetésemre közölte velem, hogy ma érkezett meg Moszkvából egy visszatartott lengyel katonaorvos, aki szolgálattételre jelentkezett az irodán.

— Lehetséges ez? ... — kérdeztem zavarodottan.

— Igen... Egy évvel ezelőtt kért az evakuációs iroda Moszkvától orvost és ma érkezett meg.

— Milyen különös... Éppen ma, — sóhajtottam, — fogságba jutásom negyedik évfordulóján...

— A lengyel orvos boldogan hagyta ott az éhínséges Moszkvát... Szegény azt hiszi, hogy itt jobb az élet, több az ennivaló... Pedig...

Hirtelen, mintha ihlet szállt volna meg: mentő ötletem támadt. Most már nincs mit kockáztatnom.

Elszántan kopogtattam be az evakuációt intéző vezér, Majoros elvtárs irodájába.

— Majoros elvtárs, — mondtam nyugalmat erőltetve, — megérkezett Moszkvából a helyettesem, lengyel katonaorvos. Grósz elvtárs beleegyezett hazautazásomba. Remélem, magának sincs kifogása ellene... Négyéves hadifogoly vagyok, ebből egy éve dolgozom már Petrográdon.

Majoros elvtárs fel sem nézett iratai közül.

Idegesen szólt rám:

— Ha Grósz elvtárs hazaengedi, nekem sincs ellene kifogásom. Ő tartotta magát vissza, ő rendelkezik...

Rohantam Grósz elvtárs irodájába:

— Elvtárs, — mondtam határtalan elszántsággal, — Majoros beleegyezett, hogy hazautazzam. Remélem, magának sincs kifogása ez ellen?

Grósz elvtárs ingerült hangon válaszolta:

— Ha Majoros elvtárs hazaengedi, én sem tartom vissza tovább... No és mit szólt a jugoszláv megbízott?

— A jugoszláv delegált elsőnek adta beleegyezését... — siettem a válasszal.

Pár perc múlva a jugoszláv delegált előtt állottam, aki új ember volt az irodában és egész természetesnek találta, hogy Grósz és Majoros elvtársak beleegyezése után ő sem tagadhatja meg a hazautazási engedélyt.

Lelkendezve futottam vissza a gépirókisasszonyhoz:

— Alekszandra Ivanovna... — könyörögtem — segít-sen rajtam...

Töredelmesen bevallottam neki mindent. Megkértem, hogy egy őrizetlen pillanatban keresse ki Majoros íróasztalfiókjából igazoló lapomat és vegyen fel a transzportba.

Egy óra múltán kifüggesztették az „Ádler” utasainak névsorát a kapu alatt elhelyezett fekete táblára.

A lista végén a nevemet olvastam...

A német személyszállító hajó indulását július tíz este tíz órában állapították meg.

Leírhatatlan izgalomban telt el a két nap, mintha két hét lett volna. Különösen a feleségem volt izgatott, akinek ravasz mesterkedésemet őszintén bevallottam. Lassan múltak az órák. A csomagolással gyorsan elkészültünk, hiszen alig maradt már holmink, mindenünket megettük.

A lengyel orvosnak átadtam a betegeket, a rendelőt, aztán bezárkóztam szobámba, ki sem mozdultam.

Július tizedikén már a kora délutáni órákban elhelyezkedtünk a hajón. A kapitány, — régi ismerősöm, — külön fülkét nyitattott számunkra a hajó kórháza mellett.

Kilenc órára már behajózták az összes hadifoglyokat, névszerint, kellő igazolás után. Családos ember is volt közöttük. Olyan is akadt, aki három gyermekkel utazott haza.

Este tíz órára járt az idő, amikor az evakuációt intézők csoportja megjelent a fedélzeten.

Névsorolvasást tartottak.

Amikor az én nevemre került a sor, a jegyzék végén, Grósz megvető pillantással mérte végig Majoros kollégát és gúnyosan mondotta:

— Ez is a te műved...

Majoros erélyes hangon tiltakozott a gyanúsítás ellen. Valósággal hajba kaptak azon, hogy tulajdonképpen ki is engedte meg nekem a hazautazást.

A vitába a jugoszláv megbízott is beavatkozott és ő is élénken tiltakozott hazautazásom ellen.

A nagy kiabálásra, vitatkozásra lejött a kapitány a parancsnoki hídról.

Erélyes hangon tessékelte le a hajó fedélzetéről a vitatkozókat. Felszedette a horgonyokat, eloldották a köteleket.

Erőtlenül vánszorogtam le kabinomba. Gyuri mélyen aludt. Feleségem az ágy szélén ült és kezeit tördelte. Kétségbeesett pillantásokat vetett rám... azután ruhástól hanyatlott le az ágyra. A kimerültségtől azonnal elaludt.

A hajó lassan eltávolodott a parttól.

Ejfélfelé járt az idő. A hadifoglyok aludni tértek, csak egy mankós, sántikáló, rongyos pleni állt a hajó kor-

látjánál és mozdulatlanul bámulta a tenger tarjagos fodrát. A nappali fényesség kissé engedett: éjjel után szürkülni kezdett.

A kronstadti öböl felé közeledett a hajó. Felmentem a fedélzetre.

A sánta, koldus-külsejű hadifogoly mellém kúszott. Torzonborz, vörös szakála melléig ért:

— Vigyázzon... — suttogta, — a Cseka két embere Kronstadtig kíséri hajónkat... Ezek még leszedhetik magát az orosz vizeken.

Kronstadtnál megállt a hajó, a két civilruhás férfi mótorcsonakba ugrott át, azután a gőzhajó teljes sebességgel folytatta útját a finn öböl felé.

Teli tüdővel szívtam a friss, sós tengeri levegőt. A sánta koldus eldobta mankóit, nagyot ugrott örömében. Izgatottan, szinte magánkívül rohant fel és alá a fedélzeten. Elcsukló, rekedt hangján érthetetlen szavakat hallatott. Karjait a magasba emelte, öklét fenyegetően rázta:

— Hét év után... sikerült — tagolta zokogástól el-fúló hangon és eszméletlenül rogyott össze.

Egész éjszakán át le sem húnytam szememet. Nem mertem lefeküdni, nehogy a valóságból álmokkép legyen.

A széles finn öbölben úszott a hajó. Hátunk mögött, Oroszország földje felől már felkelt a nap, amikor feltűnedeztek Helsinki karcsú tornyai, gyárkéményei. Elhagytuk Revalt, Ösel szigetét, kijutottunk a nyílt Balti-tengerre.

Három napig tartó hajóutat hagytunk magunk mögött, amikor az Ádler Szvinemündében, a világhírű német fürdőhelyen kikötött.

— No lám — mondtam vígan feleségemnek, — másnak mennyi pénzébe kerül a szvinemündeni nyaralás, bennünket ingyen hoztak ide...

OROSZORSZÁGBÓL — OROSZORSZÁGBA

Szvinemünde hadikikötőjében hatszáz hadifogollyal kötött ki az „Ádler”. A hadifoglyokat nemzetiségek szerint csoportosították. A jugoszláv hadifoglyok számára külön barakokat jelöltek ki. A legszebb, fellobogózott, virágdiszes barak a németeknek jutott. Ez járt nekik: ők ott-hon voltak. A külvilágtól teljesen el voltunk zárva, idegeket nem bocsájtottak be a hatalmas táborba.

Már az első napon éreztük, hogy Németországban vagyunk: a lágerben nagy volt a rend és a fegyelem. Mi ugyan szívesebben vettük volna, ha a példás rendhez kitűnő ellátást is kapunk. Szörnyen kiéhezett volt a pleni-társaság.

Először lefürdették, dezinficiálták a hadifoglyokat. A pleni rongyokat fertőtlenítették és csak azután gördültek elő a tábori konyhák az ebéddel. A kása itt is kísértett. Szerencsére a kásában elvértve konzervált húsdarabkákra is akadtunk.

A birodalmi-német hadifoglyok protekciós ebédet kaptak.

— Csak egyenek szegények... ezek otthon sem esznek jobbat, — vélekedtek a bácskai fiúk. — Majd bepofázzuk mi otthon a finom sonkát, meg az oldalast.

Vacsorára feketekávépótlékot kaptunk és hozzá világos lilaszínű, híg lekvárt. Hiába: csak találékonyak ezek a német vegyészek. De mi a manóból állították össze ezt a kotyvalékot és vajjon mi lehet a kémiai képlete? Mert annyi bizonyos, hogy laboratóriumban készítették ezt a

„lekvár-erzacot”. Még a vajpótlót is feltalálták. Abból is kaptunk. Olyan vaj volt ez, hogy a legforróbb napon sem olvadt el. Ezzel a vajjal jobban csúszott a száraz kenyér.

Vöröskeresztes ápolónők sürögtek-forogtak a barakokban. Azt mondták: olyan jó az ételmezésünk, hogy még a szvinemüdei strandon sem esznek jobbat az úrinépek. A „veszterek” pontosan kimérték a pleni gyerekeknek a konzerv tejet. Minden igyekezetükkel azon voltak, hogy megkönnyítsék a foglyok újabb nyolcnapos fogságát.

Egy hétig tartott a szvinemüdei vesztegzár, azután átvitték a transzportot Stettinbe. A hatalmas tengerparti barakvárosban újabb osztályozás, elkülönítés, regisztrálás, dezinfekció következett.

Itt látták viszont a német hadifoglyok hozzátartozóikat. Előkelő, jótékony idősebb hölgyek látogatták meg a barakokat és cigarettát, levelezőlapokat osztottak ki a pleninép között. A gyerekek tejet és csokoládét kaptak. A kislányom egy óra alatt több csokoládét „keresett”, mint én, a diplomata-pajokkal egy egész esztendő alatt.

Elegáns, felékszerezett, elvirult hölgyek vegyültek el a viharedzett hadifoglyok között és kíváncsiságtól reszketve kérdezték ki a rongyosokat:

— Hát csakugyan olyan nagy az éhség Oroszországban?

— Úgy hullanak ott az emberek, mint a legyek...

A plenik cigarettáért árulták a rémhíreket. Ha elfogyott a cigaretta — odébb álltak. A fiatalabb hölgyeknek cigaretta nélkül is — „lódítottak”. Mindegyiknek volt egy rémes története. A fogság megtanította őket — a szélhámoskodásra.

Szomorú, gyászruhás hadiözvegyek kutattak a hadifoglyok között: keresték Szibériában eltűnt férjüket...

Egy napig tartó regisztrálás után újból bevagonírozták a koldustársaságot. Az öreg hadifoglyok nagy büszkén szálltak be Stettinben a — személyvonatba. Szegény, vén fiúk hét év alatt beutazták Európát és Ázsiát és most ültették őket be először személykupéba.

A Berlin-Leipzig-Passau-i vonat robogott velünk Bécs felé.

Bécsben újabb láger, újabb dezinfekció, tetőtlenítés várt ránk. Már olyan volt a ruhánk, mint a mosogatórongy. A szeretetadomány-nadrágok összeugrottak, akkorák voltak, min egy hosszú úszónadrág. A Nansen-féle zubbonyok ujjai már csak könyökig értek. Az orosz asszonyok keservesen panaszkodtak, amikor a dezinfekció után gőzölgő gyűrött rongyaikat meglátták.

Két napig vendégeskedtünk a bécsi piszkos barakokban. Bécsben is németül beszéltek az emberek, de itt már nyoma sem volt a híres német rendnek, fegyelemnek, tisztaságnak.

Bécsi tartózkodásunk alatt háromtagú küldöttséget veztettem a jugoszláv követségre. Rajtam kívül egy szerb, egy horvát és egy szlovén tagja volt a deputációnak. A kihallgatáson azzal a kéréssel álltunk elő, hogy lehetőleg személyvonattal folytathassuk tovább utunkat.

A küldöttség egyik tagja alaposan „bemárthatta” a követségen a száz főből álló jugoszláv csoportot, mert amikor másnap éjjel piszkos marhakupékban megérkeztünk Mariborba, a fényesen kivilágított pályaudvaron szuronyos katonák vették körül a vagonokat. A rongyos kis csapatot feltűzött szuronyokkal kísérték a külvárosi baraktáborba. Kérdőleg néztünk egymásra: miért ez a megalázó fogadtatás? Elvégre nem vagyunk mi fegyháztöltelékek! Az csak nem bűn, hogy a harcterek kényszerszolgálatát után fogásba hurcoltak bennünket? Tudtuk, hogy az S. H. S. kormány programjának egyik sarkalatos pontja volt a kommunizmus elleni védekezés, de ez a túlzott „óvintézkedés” az idegekre ment. Még aznap éjjel átkutatták szegényes holmijainkat. Hajnalig álltunk az udvaron a nyitott bőröndök mellett felsorakozva, amíg a komisz, ambiciózus rendőrkapitány át nem vizsgálta mindent. Röpcédulák, nyomtatványok, kommunista-iratok után kutatott. A szerencsétlen nem tudta, hogy a hadifoglyok már a Néva partján megsemmisítettek minden írást, nyomtatványt és csak a személyi igazolványokat őrizték meg. A kis rendőrkapitány, többszörös személyi motozás után sem talált nálunk „gyanús” nyomtatványt, írást. Szigorúan elrendelte, hogy a lakossággal nem szabad érintkeznünk. Szeges drótkerítéssel

vették körül a tábort, szuronyos örök ügyeltek arra, hogy a „fertőzött” hadifoglyok ne közelítsék meg a drótot. Tizen-négy napig tartott ez az egészségügyi és politikai elszigetelés, megfigyelés.

Mariborból Zágrebbe vitték a transzportot, ahol végülis mindenki megkapta a hazáig szóló menetlevelet. Egy hónapig tartó utazás után érkezünk meg Szuboticára.

Üres zsebekkel érkeztem vissza. Szegényebb voltam, mint négy esztendővel ezelőtt, amikor fogságba estem.

Szuboticán a korzó csakúgy visszhangzott az orosz szavaktól:

— Da zdravstvitye ... Kák pazsivájtye?

— Nicsevo, merszi, harasó ...

Honnan a csodából verődött össze ez a rengeteg orosz? Abban a hitben hagytuk el Oroszország földjét, hogy most jó ideig nem hallunk orosz szót ... És íme: amerre csak léptünk, orosz emigránsokba ütköztünk, vidám, gondtalan orosz szó ütötte meg fülünket. Az orosz Wrangel menekültjei bizonyára abban a hitben éltek, hogy jugoszláviai kirándulásuk mindössze pár hétig fog tartani.

Elegáns orosz tiszték, cári egyenruhákban, jól öltözött, kacagó hölgyekkel sétáltak a napsütéses korzón. A tiszték méltóságteljesen csókoltak kezét a hölgyeknek.

— Prihogyite knám vgoszti ... — csicseregték a dámák.

— Szpászibó vám bolsoj ...

— Doszvidánje!

Mosolyogva jegyezte meg feleségem:

— Hiszen mi Oroszországból — Oroszországba érkezünk ...

A második napon Kamenovicsékkal, sadrinszki ismerőseinkkel találkoztunk. A Kamenovics-pár egy évvel ezelőtt érkezett meg Szuboticára, Milán az üzletvezetőségénél kapott állást. Panaszkodtak, hogy nagy a drágaság, nincs megfelelő lakásuk. Megvigasztaltam őket: mi is bútorozott szobában lakunk.

Szomorúan bolyongtam a poros, napsütéstől izzó utcákon. Felkerestem a gyermekkoromra emlékeztető környéket, a Kakas-iskolát, a Piros-utcát, az erdőt ...

Megbámultam a fényes kirakatokat, dús élelmiszerüzleteket, a jóllakott, jólöltözött embereket. Kapható volt minden, szebbnél-szebb holmi, szabadon vásárolhatott az akinek — pénze volt.

Feleségem alig mozdult ki a szobából. Nem mehetett nappal az utcára, nem volt rendes ruhája. Minden valamirevaló holmiját élelmiszerre cserélte be Petrográdon. És ami volt, régen divatját múlta. Apró kölcsönökből éltünk, ruhára nem jutott.

Hazaérkezésem után rövidesen a szubotcai rendőrségre citáltak. A főkapitányhelyettes hallgatott ki. Jegyzőkönyvbe diktálta négyéves hadifogságom történetét. Aztán feltette a kérdést:

— Értesülésem szerint ön a kommunista párt tagja volt. Igaz ez?

— Ön azt hiszi kapitány úr, — adtam meg a választ, — hogy a pártba csakúgy egyszerűen belép az ember, mint itthon az úri kaszinóba, vagy a polgári Körbe?

— Mindenesetre.

— Ön téved...

Nem folytattam a vitát. Nekem kellett megmagyaráznom a politikai osztály főnökének, hogy az oroszok csak kétesztendő próbaidő után vették fel a jelöltet a pártba.

— Informátorom szerint, maga, doktor úr, a magyar kommunistákkal egy épületben lakott. Mit válaszol erre?

— Azt, hogy ugyanabban az épületben hadifogoly-tábor és kórház is volt, amelynek én voltam az orvosa.

A kihallgatás még vagy kétszer megismétlődött, fél éven át hetenként jelentkeznem kellett a rendőrségen.

Így fogadtak szülővárosomban az akkori jugoszláv hatóságok a több mint négy évig tartó hadifogság után.

Annál kedvesebben fogadott régi borbélyom. A meszter nyakam köré terítette a kendőt:

— Régen nem volt szerencsém a doktor úrhoz, — mondotta üzleti mosollyal. — Talán el volt utazva?

— Igen, el voltam utazva... — sóhajtottam.

— Bizonyára külföldi tanulmányút... Én is nagyon szeretek utazgatni, de Pacsírnál sohasem jutottam tovább.

Mialatt szappanozott, bizalmaskodó hangon folytatta:

— Le tetszett fogyni... nagyon lesoványodott... Bizonyára sokat dolgozott... sokat tanult...

— Bizony, sokat tanultam.

Amikor lemosta arcomat, aggódva mondta:

— Rettenetes ez a szárazság... Több, mint négy hete nem esett... Összesül a kukorica, nem lesz szem a csutkán. Télen drága lesz a hízó...

A hátam megett két közismert hadigazdag beszélgett, jóltáplált, jólöltözött urak.

— Képzeld csak, — szól az egyik köpcös, vérbő ember, — húszezer dinárt kínálok lelépést egy beltéri lakásért és az ipsze harmincezret kér.

— Mért nem veszel házat? — így a másik, — most alkuszom egyre, háromszázezret kínálok.

— Hová mentek nyaralni az idén?...

— A feleségem már a hegyek között nyaral a gyerekekkel...

— Mi az idén a tengerpartra utazunk, valahová Dubrovnik körül...

Szédülten támolyogtam ki az utcára. Úgy éreztem, hogy a fejem megnőtt, mint egy hordó, fülem zúgott, mint a tengeri kagyló. Céltalanul követtem árnyékomat. A cifra városháza előtt megállottam. Lélektelenül bámultam a hatalmas épületet.

Egyik ismerős borkereskedő botlott belém, nagyszájú, háborús izgató, aki az egész világégést a front mögött „szენvedte” végig.

— Megérkezett? — kérdezte negédesen. — Hát csakugyan olyan nagy az éhség Szovjet-Oroszországban? Igaz az, hogy ott rakásra hálnak az emberek a nagy éhség következtében? ... — és a választ meg sem várva, rohant tovább a kávéházba.

Haza vándorogtam.

Feleségemet kísért szemekkel találtam. Levelet írt.

Kimerülten rogytam le a székbe. Nagyot sóhajtottam... Az életet, mindent előlről kell kezdenem... Gyötört a kérdés: mit eszünk — holnap?

Kisfiam az ölembe kúszott. Átölelte nyakamat és híz-
zelgő hangon könyörgött:

— Papa, mesélj...

Keserőség fojtogatta torkomat, fejemet lehúzta a gond.

Könnytől fátyolos szemmel néztem fiamat. Megsí-
mogattam fekete haját:

— Miről meséljek, kisfiam?...

— Papa... mesélj a háborúról... mesélj Oroszor-
szágról...

AZ ARANYPRAKSZIS

Azt mondják: a szegénység nem szégyen. Ha ez igaz, akkor félretéve minden szégyent — bevallom, hazaérkezés után a legnagyobb nélkülözések között éltünk.

Feleségem sehogy sem volt kibékülve a „hazai” helyzettel és egyre duzzogott a maribori „díszes” fogadtatás miatt, amire nem voltunk elkészülve.

Itthon apró kölcsönökből tengődtünk, kenyérgondokkal vártuk a prakszis-engedély megérkezését és a hitelbe rendelt orvosi-rendelői bútordarabokat.

Amíg az engedély megérkezik és a bútorgyár elkészíti íróasztalomat, látogassunk el egyik évtársam, Lux doktor rendelőjébe. Kollegámmal együtt végeztük az egyetem, kiskaliberű diák volt. Most azt mondják róla: remekül megy a prakszisa, rendelője valóságos aranybánya. Parasztprakszisa volt, az úri közönségre ügyet sem vetett. A különben jól képzett kollégának egy nagy hibája volt: sokat ivott. Napról-napra leitta magát. A nép minálunk mindig imádta az iszákos embereket. Abban a meggyőződésben vándoroltak hozzá, hogy a részeges ember többet tud, mint a józan. Éppen azért iszik, mert nem bír a nagy elméjével. A mesteremberek között is az iszákos ember a legjobb.

Felkerestem Lux doktor rendelőjét.

A kis, háromablakos, külvárosi „fordított”-ház falán kopott, rozsdás tábla jelezte Lux doktor lakását. Szlovákia hegyei közül csöppent az Alföldre, senki sem tudta kiféle,

mi fajta. A doktor sem szívesen beszélt származásáról, a szerb hatóságok előtt szlováknak vallotta magát.

Alacsony, mosolygós, kerekkepű emberke volt. Mindíg mosolygott, még akkor is, ha gorombaságot vágtak fejéhez. Reggeltől estig ott ült a mosoly húsos ajkán, talán még álmában is mosolygott. Betegeit gyalogosan látogatta, tekintélyes hasát szaporán vitték görbe lábai.

A parasztok azt mondták rá: csodadoktor. Úgy zárándokoltak hozzá, mint valami búcsújáró helyre. Párnázott, kövér ujjainak simítására, halk szavára, széles mosolyára meggyógyultak a betegek. Orvostársai kinevették. Azt mondták rá: divatba jött, rövidesen lejárja magát. Megrögzött alkoholista. Részeg fejjel dolgozik.

Erről a Lux doktorról mesélték: a pókhasú Lajcsó bácsi, a dúsgazdag bunyevác parasztgazda kereste fel rendelőjében. Lajcsó bácsi olyan kövér volt, hogy lecsúszással fenyegető nadrágszíja állandóan a hasa alatt fityegett. Még sohasem járt orvosnál. Fulladásról panaszkodott. A doktor józan fejjel azt tanácsolta az öregnek, hogy ne igyék, mert meghal a sok bortól.

Lajcsó bácsi lilavörös arccal szuszogta:

— Hát azt akarja az orvos úr, hogy a borért haljak meg?

Fizetés nélkül távozott, a receptet az asztalon hagyta. Nagyon megharagudott az orvosra. Ahol csak megfordult, rosszat mondott rá:

— Lux nezná nista! ... Lux nem tud semmit. — Kinevette az orvos bolond híveit, akik kitartanak mellette és összefognak, mint „érett túró a hordóban”.

Két hét múlva Lajcsó bácsi felkereste a doktort, hogy kifizesse tartozását. Néhány dinárt lealkudott az amúgy is alacsony honoráriumból. Lux doktor mosolygott. Tudta, hogy a sértődött gazda hetek óta ágál ellene. Borral kínálta meg vendégét. Addig kvaterkáztak, amíg Lajcsó bácsi teljesen megváltoztatta Luxról alkotott rossz véleményét. Éjjélkor előkerült a kártya. Reggelig ittak és kártyáztak. Lux háromezer dinárt nyert az öregtől, aki azon túl a leglelkesebb híve lett. Városszerte hirdette:

— Lux a város legjobb orvosa... Nagyon sokat tud.

Prakszisa egyre emelkedett. Most is, a kora délelőtti órákban hosszú kocsisor várt az orvos lakása előtt. Megálltam a kocsik előtt: tarka dunyhák, subák között betegek fekszenek, nyögnek. A várószoba is tele van betegekkel és kísérőkkel, akik már kora reggel óta türelmesen várják a doktor ébredését. Nagyobb részt parasztasszonyok és gyerekek.

Morcos, peckes-járású ápolónő nyitott be a szobába. Hozzáfordulok:

— Meg akarom vizsgáltatni magamat a doktor úrral. Mikor rendel?

Az ápolónő rám sem nézett. Útközben mondta:

— Majd ha felébred. Az éjjel betegnél volt. Alszik. — És már el is tűnt a konyha irányában.

Leültem a várakozók közé.

A szoba közepén egy ráncosképű öregasszony kuporgott a rongyos szőnyegen. Fiatal lánynak beszélt, aki szerelmesen sütötte le szemét. Trahomája miatt kerülte a fényt:

— Bizony... bizony lelkem, — hápogta az öreg néni, — ha nincs ez a drága áldott doktor, akkor már én se vónék... Pokóvár vót a lábamon, meg Szent Antal tüze, abbú gyógyított ki. Hogy az a jószágos isten ottan áldja meg, ahun egyet lép... És még csak pénzt se fogadott e, mivelhogy szegény özvegyasszony vagyok. De hát nagy tudománnyal áldotta meg az a magasságos jó isten... Most megest gyomorhorpadásom van. Egyik baj a másik után, mire megöregszik az ember. Valamikor az én arcom is olyan síma, bársonyos vót, mint a magáé, most meg olyan rücskös, mint a sütkrumpli héja. Talán tüdőbeteg maga lelkem? Veszem észre: köhög. Avas szalonnát egyik, attú kigyógyul. Avas szalonna kő a fázások ellen... Csakis. Hat gyerekem pusztút e heptikébe. Én ne tunnám?...

A sarokban a kis vaskályha mellett sovány, csontos, szállási asszony szoptatta beteg csecsemőjét. A műveletet egy darabig elnézte a kalapos asszony kislánya, aztán anyjához futott és fülébe súgta:

— Edes anyám, nézze csak milyen nagy szoptatója van annak a néninek.

Feketekendős, sápadt asszony panaszkodott a szoptató anyának:

— A kenő asszony jobbadán azt hajtogatta, hogy mátrám van. Naponta felkente a mátrámat. Most meg a doktor úr azt mondja, hogy vakbél, oszt ki kő vágatni. Pedig de félek a darabolástú. A kicsikéje beteg?

— A frász bánti.

— Ha frász, akkó nem marad meg.

A ráncosképű néni ásítva fordult egy öreg paraszthoz, aki jóízűen pipázgatott a sarokban:

— Hány éves ke, Szurok bácsi?

Az öreg föl sem nézett, csak úgy foghegyről küldte vissza:

— Gödör felé.

A természetes, szeplős, erősmellű ápolónő újból benyitott a várószobába. Nyomában néhány ostoros, pipás paraszt.

— Soká kő még várni? — ostromolta az egyik.

— Mennék már, — síránkozott a másik, — este lesz, mire hazaérünk.

Az ápolónő büszke fejtartással, nagy robajjal lépett be a rendelőbe, ahol Lux doktor hasára fordulva ruhástól feküdt a heverőn. Keltegette gazdáját, aztán néhány sikertelen ébresztési kísérlet után visszajött a váróba.

— Azonnal megkezdődik a rendelés, — mondotta bosszúsan, — most már nem kell sokáig várni.

— Mert nagyon sietnék, — szólalt meg egy nagykenőbe burkolt vékony asszony, — messziről jöttem... Eladtam a tejhasznót, abból jöttem vizsgára... Nem tudom, tellik-e a patikára?

Bedagadt szemű, kékfoltos arcú, negyvenes asszony furakodott az ápolónő mellé. A felső metsző fogai hiányoztak.

— Ugyan ír-e a Lux orvos víziraportot?

— Ki verte meg?

— Ki? ... Hát az uram, a piszok gazember ... Kilelencedszer vert meg, de most nem viszi el szárazon ... Nem vagyok én gyütt-ment, akit aprítani lehet! Hét évig voltam szakácsnő a Biliczky méltóságos úréknál ... Talán tetszett is hallani róluk? Most odaát élnek, ott vettek birtokot ...

— A rendőrségen akarja feljelenteni az urát a bizonyítvánnyal? — érdeklődött az ápolónő.

— A rendőrségen?, — sipítozott az asszony és szája elé tartotta véres zsebkendőjét. — Hogyisne, hogy megverjék a szerencsétlent ... Hiszen rokkant a háborúból ...

— El akar válni tőle?

— Akar a fene. Hogy megint egy másik asszonyt verjen a bitangja?

— Hát akkor mi a szándéka?

— Ügyvédhez akarok menni a víziraporttal, hogy ráijesszen a komisz kutyára.

— Mért hagyja magát verni? — biztatta az ápolónő.

— Ne féljen, kapott ő is a nyujtófával olyat a nyaka közé ... de hát erős az ember, mint a bika, nem bírtam vele ...

És aztán nagyon gyorsan és elszántan:

— Így jár az asszony, ha fürtösködik. De ha nem tudom tartani a számat. De most majd megtanítom a víziraporttal. Kérem nagysága, vagy kisasszony, nem tudom, hogyan tiszteljem, vagy talán az orvos feleségének tetszik lenni, szóval elég az hozzá ... nem is tudom, mit akartam mondani ... Ja igaz, eszembe jutott, mert egészen meg vagyok zavarodva. Igen ... képzelje csak a szomszéd asszonyok szemeláttára vert meg. Tanúim vannak ... De amikor a nyujtófával a füle mögé sóztam, hát az a nagy ember egyszerre összekussadt, aztán menten elöntötte a vér ... Ijedtemben ott hagytam a tésztaát és ide szaladtam a doktorhoz, nehogy még valami bajom legyen a törvény-nyel ...

— Rossz ember lehet az ura.

— Nem rossz az kérem, naccságám, csak nagytörvényű ... Meglátszik rajta, hogy búzaföldön született és sarlóval vágta el a kődökit.

Kövér, szuszogós, pirosarcú gazda élénken figyelte bedagadt szemeivel az ápolónőt:

— Beteghez akarom kivinni az orvos urat — mondta rövid lélekzetű hangján.

— Messzire? — kérdezte az ápolónő.

— Csak ide a buckákba. Féderes üléssem van. Az apám beteg. Nyolcvanon felül. Harmadszor ütötte meg a szél. Tudom, nincs rajta segítség, de hát nem akarjuk, hogy orvos nélkül haljon meg az édestata. A tisztelendő úr már hajnalban ott volt.

— Ki kezelte eddig a beteget?

— Öt esztendeje múlt, hogy utoljára járt nála a kis öreg Samu doktor. Akkor azt találta neki mondani a Samu doktor vizsgálat közben, hogy „ne ficánkoljon, öreg”. Ezért aztán megharagudott az édestata. A doktor azóta meg is halt, de édestata megneheztelt az orvosokra.

— Talán már meg is halt azóta, hogy eljött hazulról?

— Dehogyan halt meg... Hiszen éppen az a baj, hogy nem tud meghalni... A Saláta Matyi ajánlotta a Lux urat, ő temette el a Viktor ángyit is. Azért mondta a Matyi, hogy csakis ide gyűjjek a Luxhoz... Majd megmondom neki, ha látja, hogy nincs segítség, ne írjon fel orvosságot. Drága a patika...

A rendelőlőből léptek zaja, krákogás, köhögés, csapkodás hallatszott ki. Rövid várakozás után megjelent az ajtóban a „csodaorvos” álmos, gyűrött mosolygós arca.



Hagyjuk most magára a csodaorvost, hadd rendeljen az ő kitartó, rajongó betegeinek. Az ő képzelt betegek már az orvos keze érintésére, mosolyára is meggyógyulnak. Az ilyen csodaorvos a rendelés kezdetén mosolyra állítja be arcát, amit a rendelés végén a fehér köpenyegével együtt vet le. Ez a mosoly hozzátartozik az üzlethez. Receptjei — a gyógyszerészek véleménye szerint — sablonos receptek, nincs bennük semmi csodálatos... és mégis ha ugyanazt másik orvos írta volna, az orvosság nem hatásos. Ez a személyi varázs.

— — — A külvárosban nyitottam rendelőt, nem kaptam másutt lakást. Vagyonba illő lelépésre nem tellett. Örültem, hogy ott kaptam lakást. Kivertem a táblámat, amely nagy betűkkel hirdette a rendelési órákat. A rendelő elkészült, most már csak a betegek hiányoztak.

A régi S. H. S. államban a kisebbséghez tartozó orvos havi fizetési állandó állásról még csak nem is álmodhatott. A régi jugoszláv kormány úgy intézkedett, hogy az úgynevezett „fixfizetési” állásokat szláv orvosok töltsék be. Egy-egy kórházi állás betöltésénél miniszteri protekciót mozgattak meg, sőt elmentek a királyi-herceg ajánló leveléig is. Ezeket a jól jövedelmező pozíciókat a kollégák egymás közt szépen felosztották. Az orvosok másik fele a privátpraxisra volt utalva. Hajszolták, várták a fizető pácienseket.

Az első páciensek hamarosan jelentkeztek is: a szegény betegek. Az egyik arra hivatkozott, hogy munkanélküli és a vizsgálat után még tőlem kért pénzt orvosságra. Egyik idősebb asszony azzal jött hozzám, hogy valamikor anyám legjobb barátnője volt, a másik nő könnyes szemmel mesélte, hogy ő mentette meg az életemet, amikor hároméves koromban a Krécsi-ház pincéjébe zuhantam. Még arra is emlékezett, hogy a homlokomon támadt dudort konyhakés lapjával nyomta vissza. Ez éppen elég ok az ingyenes gyógykezelésre.

Hamarosan megjelent az első fizető páciens is: jól öltözött polgárember, aki különben teljesen egészségesnek látszott. Tele volt panasszal, alig győzte a felsorolást. Kért, hogy alaposan vizsgáljam meg.

— Orvosi bizonyítványt akar? — kérdeztem gyanakodással.

— Nem kérem, csak igen alapos vizsgálatot kérek. Úgy érzem, komoly beteg vagyok...

— Kezelte már orvos?

— Eddig még nem, de ezután szükségem lesz rájuk. Tetszik tudni, egy kis pénzmagra tettem szert, gondoltam, nem árt, ha megvizsgál az orvos.

Teljes ambícióval nyomoztam betegség után, de nem találtam semmi kórosat. A hosszas vizsgálat eredménye az lett, hogy kijelentettem:

- Nincs semmi betegsége. Teljesen egészséges.
- És orvosságot sem ír fel?
- Nincs szüksége rá.
- Oltásokat sem ad?
- Nem adok. Mondom, hogy egészséges, nyugodjék meg.

Páciensem arca felderült. Letett az asztalra egy szá-
zast:

— Tudtam én azt, hogy nincs semmi bajom. Olyan egészséges vagyok, mint a makk.

- Hát akkor miért vizsgáltatta magát?
- Láttam az új firmát... új orvos, gondoltam...
- Mit gondolt?
- Megmondjam?...
- Csak mondja egész bátran.

— ...gondoltam kipróbálom, hogy vajjon becsületes emberrel van-e dolgom... Mert tetszik tudni, a feleségem a beteg és szeretném, ha meglátogatná.

Ez a páciensem ajánlott engem szomszédjának is, egy földhöz ragadt szegény foltozó szabónak.

A szerencsétlen, hétgyerekes családapája tüdőgyulladással feküdt. A mester egyik napról a másikra élt családjával. Betegsége alatt formálisan éheztek, még kenyér sem volt a házban. A jó szomszédok hoztak össze egy kevés harapnivalót. Az apró gyerekeket „kosztba” fogadták, úgy-hogy csak a legkisebb, a csecsszopó maradt otthon. Az Erdő-utcában lakott a foltozó szabó, udvari lakásban, oda jártam ki hozzá. Orvosságot mindig vittem magammal. Valahogy úgy megsajnáltam ezt a kopaszodó, kiéhezett szabót, meg a sok gyereket, hogy elhatároztam: minden lehetőt elkövetek, hogy életben maradjon. Ne maradjon árva a hét gyerek. A szegény ördögnek szerencséje volt, a láz nyolc nap után lecsökkent, lassanként talpra állott és újra hozzákezdett munkájához.

— Szegény ember vagyok, — mondotta meghatottan utolsó látogatásom alkalmával, — de azért tudom, mi az orvossal szemben a kötelességem.

Hálásan szorongatta kezemet és büszkén mondta:

— Köszönöm doktor úr ... köszönöm addig is ...

Már egészen megfeledeztem az én foltozó szabóm-ról, egyéb dolgom akadt. A prakszis lassan fellendült.

Pár hét múlva beállított rendelőmbe az én kigyógyult szabómesterem. Még kissé izzadságszagú volt, ami régi ruha és nedves lakás penészszagával keveredett. Ócska, pecsétes ferencjózsef-kabát volt rajta, kihajtóján gombostűkkel, jobbkeze középső ujján szabógyűszű.

Leültettem. A mester idegesen nézett körül, mintha valamit keresett volna:

— Nem akarom zavarni ...

— Nincs semmi dolgom. Nem zavar.

— Ó, dehogy nem, tudom én, az orvosok nagyon el vannak foglalva, sokat dolgoznak, sok a beteg. Éppen a szomszédunkban is van egy beteg, a Nagyolajos, a doktor urat ajánlottam neki. Mondtam, hogy maga mentette meg az életemet. Még nem hívták ki?

— Hogy van?

— Nagyszerűen. Úgy eszem, mint a farkas. A feleségem sülttököt vett a családnak, jóízűen fogyasztottuk el.

— Óhajt valamit?

— Doktor uram, ön megmentette az életemet.

— Ezt már hallottam, rendben van. Felejtse el.

— Szegény ember vagyok ...

— Tudom és éppen ezért kijelentem, hogy nem tartozik semmivel.

— Bocsánat, ezt nem fogadhatom el. Először arra gondoltam, hogy ledolgozom tartozásomat, de tudom, hogy doktor úr jobb, belvárosi szabókkal dolgoztat.

— Itt még nem tartok.

— Ha pénzem volna — fizetnék. Ön meggyógyított ...

— A természet gyógyította meg.

— Ha megengedi, nem veszi rossznéven, fizetni fogok olyasmivel, ami többet ér, mint a pénz. Uram hallgasson

meg. Évekig reumában szenvedtem. A város valamennyi orvosa kezelt engem — eredménytelenül. Kivittek a kórházba: semmi eredmény. Két álló évig szenvedtem reumában, akkor még csak két gyerekem volt, illetve három, mert akkor jött világra a Karcsi fiam is. Szegény feleségem kijárt a viseltes piacra és abból éltünk... No aztán megírtam ezt a betegséget a bátyámnak, aki Bécsben szabász a Grünbaum és Tandler cégnél, kitűnő munkás, elsőrangú szabász... Cccc ilyen munkaerő nincs több. No és a bátyám küldött Bécsből egy receptet, a híres reuma specialista tanár receptjét és ez az orvosság aztán teljesen meggyógyított.

— No és, mit akar ezzel mondani?

— Azt, hogyha nem veszi sértésnek, ezzel a recepttel szeretném meghálálni a jóságát. Nagy szó ám az: a fiatal orvos kezében lesz a reuma biztos gyógyszere. Vagyont fog ezzel a recepttel keresni. Hisz annyi itt a reumás beteg, mint a pelyva.

— Hol van az a recept? — kérdeztem érdeklődéssel.

— Otthon őrzöm a csattos imakönyvemben. Őrzöm, mint egy nagy kincset. Tabletták. A reuma biztos gyógyszere. Nem kis dolog ez... Azóta már több embert kigyógyítottam ezekkel a tablettákkal, de a receptet nem adom ki a kezemből semmi pénzért. Biztos ismerte a sógoromat, a Hajagos Sándort. Hát őt is ezzel a gyógyszerrel gyógyítottam ki öt éves reumájából. Ha elfogadja, holnap elhozom a receptet.

— Hát csak hozza... — mondtam mosolyogva.

— Talán nem hisz nekem? — kérdezte izgatottan és homlokán vörös pir jelent meg.

— Hiszek, hiszek, csak előbb látni akarom a híres bécsi receptet.

Másnap, kora reggel csengetett be. Kipirult arccal lihegett. Látszott rajta, hogy rohant. A szabók különben is mindig sietnek az utcán, akkor is, ha nincs semmi dolguk, nem tudnak lassan lépkedni.

Öreg, kopott imakönyvet szorongatott kezében. Félő gonddal, ünnepélyes mozdulattal szedett elő egy viharedzett, piszkos papírdarabot, a receptet:

— Ez az ... Tessék ... Szíveskedjék elolvasni, másolja le, hogy továbbra is megőrizsem az eredetét.

Egy pillantást vetettem a receptre és láttam, hogy itt az aszpirin olcsóbb formája: acidum acetylo salicylicum tablettákról van szó.

— Ember! — mondtam kiábrándulva. — Biztos maga abban, hogy ez az a csodarecept, a reuma biztos gyógyszere? Ez az a bécsi recept?

— Igen, ez az ... Hisz úgy őröm, mint a szememvilágát.

— Tudja maga, mi ez?

— A reuma egyetlen gyógyszere.

— De hiszen ez az aszpirin olcsó formája ... A világ legközségesebb orvossága. Ehhez nem kell recept, ismerjük jól.

Szegény szabóm elsápadt. Zavartan motyogta: hogy mondhatok ilyet, hiszen ő aszpirint rengeteget szedett és nem segített rajta. Csalódott bennem, nem gondolta volna, hogy ennyire tévedjek. Átvittem a szomszéd gyógyszerértárba. Az öreg gyógyszerész igazolta állításomat és ő is megmagyarázta neki, hogy a recepten az aszpirin olcsó formája van felírva. Később megtudtam, hogy sorba járta a gyógyszerházakat, és nagy bánatára mindenütt ugyanazt az információt adták neki.

Íme, egy jó példa arra, hogy mit tesz a hit és a bizalom. Az én szabómesterem bízott a bécsi receptben és meggyógyult tőle.



A kezdő orvosi prakszisznál rendkívül fontos, hogy az indulás szerencsés legyen. Az új orvost rendszerint elárasztják a gyógyíthatatlan betegek. Kipróbálják a fiatal orvost, hátha többet tud, mint az öreg. Amikor rájönnek, hogy ez sem segít a bajukon, új orvos után néznek.

Amikor már ismert volt a nevem, megjelent rendelőmben egy idősebb szállási asszony kosárral a karján. Néhány tojást és egy kendőbe csavart tőródarabot tett le íróasztalomra. Panaszkodott a rossz termésről, a száraz-

ságról, a malacok, tyúkok pusztulásáról, végül kinyögte, hogy az ura iszik, az ellen szeretne valami orvosságot. Olyan orvosságot kért, amitől az ő részeges ura elalszik és soha többé föl nem ébred.

— Szóval azt akarja, hogy megmérgezzem az urát?

— Nem kívánom ingyen... — kapott a szón ijedten, — megfizetek érte, amennyit csak kér.

Hajlandónak mutatkozott láb alól eltenni a férjét.

— És nem sajnálná az urát?

— Sajnálja a fene. Alig várom, hogy megdögöljön.

— És nem fél, hogy följelentem a rendőrségen?

— Ha maga nem teszi, megteszi más. Ha kell, javasasszonyhoz fordulok, az majd megteszi jó pénzért... — És sértődötten fordított hátat, miután visszarakta a tojásokat és a túrót kosarába. Soha többé nem jött hozzám.

Mindenhez szerencse kell, de az orvosnak különösen jó barátságban kell lennie a szerencse tündérével. Nem éreztem magamat szerencsésnek, amikor az én hálás foltozó szabóm „beajánlott” egy kilencvennégyéves asszony gyógykezelésére.

Briga néni komolyan megbetegedett. Kilencvennégyéves koráig a náthán kívül nem volt semmi baja. Egészséges volt, csipogott, mint egy kiscsirke és orrhangján dirigálta környezetét. Ehhez joga volt, mert még két láncszóló volt a nevéen. Ezen az alapon szívta környezete vérért. Ápoló is volt mellette, egy kis, szőke, tizenhétéves szállási lány, Julis. Briga néni leánya, aki maga is többszörös nagymama volt, fogadott az udvarban:

— Azért hívtuk ki orvos urat, mert nem akarjuk, hogy orvos nélkül haljon meg az anyám. A tisztelendő úr már hajnalban meggyóntatta. Azt hittük, nem éri meg a mai napot. Most jobban van. Képzelje orvos úr, az anyám kilencvennégyéves korában visszanyerte látását és két kis foga nőtt ki.

Briga néni a kis, nyárikonyhában feküdt rongypokrócokon. Mielőtt beléptem a kisajtón, lánya megfogta a karomat:

— Aztán úgy nézze, hogy ne éljen sokáig... Eleget szekirozott már bennünket. Adjon neki egy injekciót, hogy örökre elaludjon.

És hamiskásan hunyorgatott apró, nedves szemével.

Briga néni éssen volt. Fiatal, szőke ápolója hűségesen állott mellette és legyezte. Éles ellentét volt a fiatal, üde, pirospozsgás leánya és a kiszáradt, csuparánc vénasszony között. Megismertem Briga nénit, valamikor gyümölcsös-kofa volt, gyerekkoromban tőle vásároltam a piszkét.

Briga néni intett aszott, száraz kezével, hogy beszélni akar velem. A kis Julis kiment. Magunkra maradtunk. Megfogta kezemet, magához húzta és túlvilági vékony orrhangján mondta:

— Ezek várják a haláloamat... Komisz disznók... Szívtelen kutyák. Éheztetnek.

Rövid lélekzetszünet, pihenés után:

— Orvos úr... így könyörgök, ha istent ismer, mentse meg az életemet. Élni akarok. Érti? Élni akarok, még olyan keveset éltem. Ismertem az édes anyját... nagyon szép lány volt... ott laktak a Piros-utcában.

Alaposan megvizsgáltam, mialatt Briga néni nagyokat nyögött.

— Most ne nyögjön, Briga néni, inkább sóhajtson.

Abbahagyta a nyögést. Elkészültem a vizsgálattal:

— Készen vagyok, most nyöghet. — És Briga néni újból megkezdte nyögdecselését. — Hány éves maga, Briga néni?

— Nem tudom... Azt hiszem, úgy nyolcvan körül vagyok.

Megsajnáltam Briga nénit, a legjobb orvosságokat rendeltem neki. Úgy három hét múlva kimászott az ágyból, kiült a napra és enni kért.

Felgyógyulása miatt leányai annyira megharagudtak rám, hogy még a rendelőm tájékát is elkerülték és ahol csak megfordultak, mindenütt rosszat mondtak rólam. Fút-fát összebeszéltek ellenem, mintha csak műhibát követtem volna el.

Szomszédasszonyuk, a beszédes Bodzáné, mesélte nekem, hogy Briga néni felgyógyulása után egyre azt hajtogatta, hogy Mindszentek napján okvetlen ki akar menni a temetőbe. Leányai váltig mondogatták, hogy édes mama nagyon gyenge, nem képes ilyen nagy útra. Ha ki is vándorog a temetőbe, vissza felé már nem bírja az utat. Mi történt? Briga néni kiment a temetőbe, virágot vitt halottainak. Ünneplő ruhájában, új cipőkben kísérte ki apólónője, a kis szőke Julis. A temetőből a kilencvennégyéves asszony frissen, elevenen ment haza, úgy lépkedett, mint egy katona. Ellenben a fiatal lány alig vonszolta magát, útközben gyakran megállt, kisírt szemmel, sántikálva tért haza. Kiderült, hogy a fiatal lány új cipője szorította a lábát és a sarkát véresre törte. Innen volt a nagy sántikálás. Az út utolsó részén már Briga néni támogatta le-sántult ápolóját. A vénasszony a betegség után még két évig élt. Eltemette a leányát, aki halálát kívánta. Kilencvenhatéves korában halt meg. A család halálos ágyához egy süket, öreg orvost hívott ki.

Ha már az öregeknél tartunk, eszembe jut az öreg Brindza bácsi betegsége is. Augusztusi kánikulában hívtak ki a közel nyolcvanéves Brindza bácsihoz. Az öreg paraszt fekete, halotti ruhában feküdt az ágyon, dunnák között. A banyakemence csakúgy ontotta a meleget. Az asztalon nagy, virágos kancsó vörös bor volt, mellette szutykos poharak.

— Miért öltöztették föl az öreget? — volt az első kérdésem.

— Tetszik tudni, orvos úr, nehéz öltöztetni, ha megmerevedik.

— És mért fűtöttek be ebben a nagy kánikulában?

— Pogácsát sütünk a halotti torra.

Tudákos, pipás ember, Brindza bácsi sógora, Macskás bácsi furakodott mellém. Nagyokat sóhajtozott.

— Medáig viheti az öreg? — kérdezte szuszogós hangján. — Szegény sógor nem tud meghalni, pedig már kétszer is elküldte érte a halál az inasát. A sógor alighanem el van átkozva. Azt mondják a vénasszonyok, hogy az átok

helyet keres. Ősszel nagyon rosszul volt a sógor. Akkor-tájt vót az, amikor a szerbek begyűttek. Nagyon beteg vót az öreg, úgy járt a melle, mint a fűjtató. Tudja az orvos úr, hogy miféle az asszony nép eszmélete, kitanáták, hogy rontás van rajta, attú nem tud meghalni. Gyűtt a ráolvasó asszony, hogy egy zsák krumpliér leveszi rúla a rontást. Háromszor végighúzta a harapófogót a beteg bal-kezin, meg a szíve táján, aztán három óra hosszat ráimád-kozott. Másnap hajnalban három özvegyasszonnyal há-romszor egymásután elmondta az úrangyalát, mire a tata jobban lett, főtápáskodott, enni kért. Úgy igaz, mint ahogy piros ez a bor.

Másnap meghalt az öreg Brindza bácsi. Három asz- szony jött a halotti levélért. A legöregebb lánya büszkén mondta:

— Meghalt az édestata, a lelkem, de még evett a po- gácsából...

Két, nem közönséges „orvosi eset”. Mindkettő jellem- ző a mi viszonyainkra. Kár volna elhallgatni. Az egyik az észak-bácskai, a másik a boszniai, „békebeli” viszonyokra vet — sötét árnyékot.

Egyik délután két orvos barátom látogatott meg. Ilyenkor, — rendelési órák után, — rendszerint megélén- kült a praxis. Kartársaim persze epés megjegyzéseket tet- tek az „aranypraxisra”. Többek között egy magyar föld- műves, kispazda, fuvarozó kocsin hozta be nyolcéves fiát. Karjában tartotta a félájult, kis beteget. A diagnózis meg- állapítása könnyű volt: vakbélátfúródás.

Azonnal megírtam a kórházi utalást:

— A gyereket beviszi a kórházba, sürgősen meg kell operálni, különben menthetetlenül elpusztul... Kilyukadt a vakbele... A kocsival lépésben hajtsen.

Az apa hallani sem akart a kórházról:

— A gyereket nem hagyom darabolni, — mondta elszántan. — Ha már meg kell hálnia, akkor otthon hal- jon meg...

Segítségül hívtam kollégáimat, de minden ékesszólá- suk hiábavalónak bizonyult, az apa keményen kitartott, hajthatatlan maradt...

A szállási ember karjába vette alélt fiacskáját és kivitte a kocsira.

A továbbiakat az ablakból figyeltük. A paraszt fuvaros a kocsi mellett tárgyalni kezdett az apával. Komoly arccal magyarázott, kidolgozott kezével mutogatott. Az apa figyelmesen hallgatta tanácsait. A rövid tárgyalás vége az lett, hogy az apa visszajött a kórházi utalványért.

— A fuvarosom azt mondja: operáltassam meg a gyereket... Meggondoltam magamat... Mégiscsak kiviszem a kórházba...

A szép, kis szőke fiú gyógyultan hagyta el a kórházat.

A másik „eset” sokkal cifrább. A művelt Nyugat orvosai ilyen furcsa, nem mindennapi történetet bizonyára nem hallottak.

Egy sebész barátom mesélte, aki húsz esztendőn át sebészkedett egy északboszniai városban.

Tavaszi délután „sebesült”, vérző parasztasszonyt hoztak be a kórház sebészeti osztályára. A harmincéves, szép bosnyák asszonyt azonnal fölfektették a műtőasztalra. Megállapítást nyert, hogy az asszony hasa közepén arasztnyi, símaszélű seb tátong. Ilyen pontosan csak műtősebsz tudja a hasfalat megnyitni. Pontosán a középén, a „linea alba” mentén. Az asszony ésnél volt, a seb nem vérzett, de szabad szemmel is fellelhetők voltak a sebszelenek szalma és szénaszálak.

Rövidesen kiderült az igazság. A keményfájú asszony már harmadik napja vajúdott — persze szülésznő nélkül. Hozzátartozói megúnták a várást és kimentek a mezőre szénát gyűjteni. A szülőnő magára maradt. Fájdalmai egyre fokozódtak. Nem bírta tovább... Dühében férje beretvájával felmetszette hasát, azután megnyitotta görcsösen vajúdó méhét, saját kezével eltávolította magzatát, szabályosan leválasztotta a méhlepényt. Az önmagán végzett műtét után alélt megkönnyebbüléssel várta haza hozzátartozóit.

A szabályos császármetszés után a gyermek életben maradt, az anya másnap hajnalra kisenvedett.

RÖVID FEJEZET A NŐKRŐL

Amikor leírom ezt a szót: nő, képzettársításom melléje kapcsolja a — divat fogalmát is. A kettő valóban szorosán összetartozik, mint napsütés mellé a fény és árnyék.

Nem a ruhák szeszélyesen változó divatjáról van szó, hanem magáról az örök nőről. A Nőről. Fiatalabb éveimben a cseresznye száj és a fitos orr volt a férfi ideál. Ez a fogalom dominált — Hollywoodig. Az amerikai filmvárosból jött divatba a kiadós, erősfogazatú, nagy női száj. A fitos orrot ma már leváltotta a finom ívelésű, erős sasorr. A római, úgynevezett karakter-orr ugyan uralkodik az arcon, de nem torzítja, hanem érdekessé teszi. A tágra nyílt „baba szemek” helyett a mandulavágású, kis szemeket favorizálják. Lassanként eltűnik a hosszú női haj, megszűnt a hajfonat varázsa is. A nők a házasságban is új divatot csináltak. A házasfelek közötti kor egyre inkább kiegyenlítődőtt, most pedig az a divat, hogy a férj jóval fiatalabb legyen, mint az asszony. A mai asszony úgy látszik nem számít hosszabb lejárátú házasságra, megelégszik a rövid ideg tartó látszólagos boldogsággal. Okosak ezek az asszonyok. Ők maguk mondják kitűnő ér-zékkel:

— Nem kell az idős ember, azokkal sok a bajlódás.

A divattal lassanként változik a férfiízlés is. A háborúk után az érintetlen, ártatlan lány úgy látszik elveszti vonzó erejét. Pedig nem is olyan régen a házasságnál a hozományon kívül ez volt a döntő feltétel: a lány szüzesége. A mai fiatalember gondolkodás nélkül megnősül, fe-

lesége jó egynehány évvel idősebb, hozománynak három gyereket hoz: kettőt az első, egyet pedig a második férjétől származót. A harmadik férj tehát ezek szerint semmi szín alatt sem kapott — ártatlan szendét. Az is divatba jött, hogy a jól nevelt gyerekek a házasságkötés után jelentik be szüleiknek, hogy már hetek óta házasfelek és együtt élnek. A boldog szülők igen gyakran néhány héttel gyermekük házassága után készen, házhoz szállítva kapják az ekszpressz-unokát.

A huszas években divatos volt a vakbéloperáció. Nem is volt igazi divathölgy az, aki nem operáltatta ki a vakbelét. De nem a rideg kórházba vonult műtetre, hanem elegáns magánszanatóriumba. Mellesleg megjegyzem, hogy az is előfordult, nem is ritkán, hogy a hölgy „vakbéloperáció” címén a nem kívánt gyermekáldástól szabadult meg.

A kórház csúnya intézmény, oda csak szegény ember véteti fel magát. A kórházban néha meghalnak az emberek, a szanatóriumban ilyesmi nem fordulhat elő. Az ember fizet, az orvosok garantálják az életet. A szanatóriumban nem hal meg senki, és ha mégis fenyegetne ilyen csúnya dolog, az óvatos tulajdonos, ha kell, akár egy órával hamarabb hazaküldi a haldoklót. Haljon meg otthon! Semmiesetre sem hagyja az üzletét rontani.

Ezekben a divatozó, vakbeles időkben jelentkezett nálam egy igen csinos, gyermektelen, fiatal asszonyka. Arra emlékszem, hogy Ica volt a beceneve, férje imádta és amennyi pénzt ügynökösködéssel, spekulációval, tőzsdézéssel, valutasibolással összekeresett, mind a felesége formás lábai elé rakta.

Nem is tudom, hogy került hozzám, hiszen az ilyen hölgyek elegánsabb rendelőket keresnek fel, divatos orvosnál, akinél többféle sugarazásban részesülhetnek, ami mégis kitölti valahogy a különben unalmas délutánokat. Ezekről az orvosoktól elvárják, hogy magas honoráriumokat számítsanak fel nekik. A drága orvos a — jó orvos! Azt hiszem az újságokban megjelent cikkeim után volt személyemre kíváncsi.

Nevezzük tehát a hölgyet Ica asszonynak. Mint egy tündér lebegett be hozzám, frissen ondolálva, kikészítve, valóságos parfóm-uszály lebegett lépte nyomán. Leült íróasztalom elé és mialatt tükörben igazgatta loknijait, csakúgy odabillentette nekem:

— Doktor úr, azt hiszem vakbelem van...

Semmi szín alatt sem látszott súlyos betegnek. Kikérdeztem. Fontoskodva bejegyeztem naplómba betegségének történetét. (Mi mindent nem tesz az ember azért a bűdös pénzért?) Udvariásan kezeltem, pedig már tisztában voltam mindennel: ennek az asszonynak nincs semmi baja. A hőmérséklet normális, a bal felét tapogatja, fáj-lalja a hasát.

— A vakbél a jobboldalon van, asszonyom.

— A jobboldalam is fáj néha, — mondta mosolyogva, — fejjörcseim vannak, majd megőrülök.

Újabb vizsgálat. Tapogatás, hiábavaló fogdosás. Hiszen ennek az unatkozó, elkényeztetett asszonykának nincs semmi baja. Közöltem vele véleményemet:

— Vakbélgyulladásról szó sincs. A bal petefészek minimális izgalmáról kár beszélni. Pihenjen pár napig, ne menjen táncolni.

A szép asszony elszomorodott. Levertnek, kedvetlennek látszott... Mint a rossz, elkényeztetett gyermek, akinek nem teljesítik kérését.

Öltözködés közben elmondotta, hogy legkedvesebb barátnőjét, Vilmát, — akit én bizonyára ismerek, — két héttel ezelőtt operálta meg vakbéllel X. sebészorvos, még pedig éjjel. Annyira sürgős volt a műtét. Ma már persze Vilma künn sétál a korzón.

Bucsúzáskor csalódottan mondta:

— Pedig biztos voltam, hogy vakbél és engem is meg kell operálni.

Másnap reggel hallottam, hogy Ica asszony még aznap éjjel kihívatta X. sebészt, aki éjjel két órakor, saját autóján vitte be őt a szanatóriumba, ahol azon nyomban megoperálták. A műtét sürgős volt, mert a genyes vakbél áttöréssel fenyegetett és — a sebész szerint, — szeren-

csére az utolsó percben operálták meg. Ha csak egy félórát késnek, a fiatalasszony — menthetetlen.

Délben a korzón Vilma asszony, a barátnő, megállított:

— Nagyon csodálkozom, — mondotta villogó szemekkel, — hogy nem ismerte fel Ica betegségét. Ő mesélte, hogy délután magánál járt. Természetesen én ajánlottam neki azt a sebészt, aki az én életemet is megmentette. Éjjel bridzset játszottunk Icaéknál, éjjél után rosszul érezte magát, telefonáltam a sebészért, két óraker már a műtőasztalon feküdt. Képzelve, már el volt gyenesedve minden, könnyen kifúródhatott volna a vakbél...

És így beszélt tovább önnagysága a különböző vakbél-esetekről, de hirtelen faképnél hagytam. A szanatórium felé irányítottam lépteimet. Észre sem vettem, már a szélfogó ajtó csapódott mögöttem. Egyre ez járt a fejemben: — Hát ennyire tévedtem volna? Áttöréssel fenyegető, genyes vakbélgyulladást nem ismertem fel?

Egyenesen a műtős ápolónő, Tóvíz Ilona szobájába rontottam be. Ilonát évek óta ismertem, becsültem, még abból az időből, amikor egy másik sebész évtársam mellett dolgozott. Nyugodt, higgadt, jó eszű, komoly ápolónő volt.

— Ilona... — kezdtem nem kis felháborodással — az éjjel megoperáltak itt a szanatóriumban egy Ica nevű fiatalasszonyt.

— Igen... Én instrumentáltam... — mondta és föl sem nézett.

— Komoly eset volt?

Ilona felelet helyett a kezével legyintett, ajkát bigygyesztette és valami kötszerrel babrált.

— Genyes volt?

— Bevarrtuk a sebet, akkor gondolhatja, hogy nem volt genyes. Síma eset. Gyulladásnak nyoma sem volt. Elloptam a féregnyulványt, ott van az üvegben. Teljesen ép, még egy erecske sincs rajta. Genyről szó sem volt. Az öreg nagyon kereste műtét után a féregnyulványt, mondtam, hogy kidobtam a W. C.-be.

Megnéztem a kivágott bélrészecskét, valóban teljesen ép volt.

— De hát akkor mért kellett sürgősen megoperálni az asszonykát? — kérdeztem hűledezve.

Ilona tamponokat vágott:

— Tudja, doktor úr, — folytatta álmosan, — ennek a hölgynek a barátnőjét, valami Vilmát, két héttel ezelőtt operáltuk meg vakbéllel. A barátnő valóságos virágligetben feküdt, mint egy operett-primadonna. Ica nagysága mindennap meglátogatta, de vele együtt ott voltak Vilma asszony hódolói is. Úgy látszik ezt az ünneplést irigyelte meg és egyszerűen — utána csinált mindent. Most ő is ott fekszik virágok között, gyönyörű, divatos, csipkés, selyem hálóingben, jönnek a hódolók, az udvarlók, a balek férj pedig remeg felesége életéért. Nem volt ennek az asszonynak semmi baja, hacsak az nem, hogy a szél megállt egy pillanatra beleiben. De hát van az urának elég pénze. Mondja már, mit árt neki? Az asszony annyira be volt gyulladva, hogy a borraivalót már a műtét előtt ideadta nekem. Elég gavallér volt.

— De nem addig ám... Mi lesz az orvosi hírnevemmel? — kiáltottam. — Hisz ez a nagyszájú Vilma a fél várost telebeszéli, hogy mekkora hibát követtem el....

Kapóra jött, hogy a folyosón megjelent fehér köpenyben, vastag gumikötővel a kövér, természetes sebész. Úgy festett, mint egy jobb mézáróselegény.

— Kolléga úr, — szólítottam meg, — egy szóra.

— Tessék.

— Az ön véleménye szerint Ica asszony vakbélműtété súlyos eset volt?

— Nem. Síma, könnyű eset. Bevarrtuk a sebet.

— Geny?...

— Szó sincs róla.

— Nem értem: akkor mért kellett olyan sürgősen éjel két órákor megoperálni?

A pocakos sebész himbáló lépteivel mellém lépett. Karon fogott és bizalmaskodva súgta fülembe:

— Igazán nem tudja, kartárs úr?

— Nem.

— Maga naív ember... Nos hát azért, — mondotta halkan, — mert ha reggelig várok, még meggondolhatja magát önagysága... és az operáció elmarad. Azonkívül...

— Azonkívül?

— ...hát igen, az éjjeli műtét kétszeresen számít... Megsúgom azt is, hogy maga nagyon rossz üzletember, mert ha ezt az esetet délután beindikálja nekem, beküldi a szanatóriumba, megkapta volna a szokásos percentet, az úgynevezett asszisztensi díjat... Így pedig elesett ettől. Tiszta dolog.

Mondanom sem kell, hogy Ica asszonyt éveken át foglalkoztatta a kiállott „nagy műtét”. A társaságban másról sem beszélt, mint az operációról, a sok virágról és a nagy sebészlől. Hogy milyen drága, ügyes, szellemes ember... Milyen jó mondásai voltak. Csoda cuki ember...

Ica asszony a műtét után nem fogadta köszönésemet, lehet, hogy azért nem, mert az utolsó vizittel adósom maradt. Az utcán elnézett mellettem, nem vett észre. Később segített nekik: ha megláttam, átmentem az utca másik oldalára. Egy év múltán a férje valami piszkos ügybe keveredett és lecsukták, az asszony pedig a fővárosba költözött.

A sürgős vakbél-műtétnél szegényben maradtam, fiaskót vallottam. Annál nagyobb sikerem volt egy polgáraszszonynál. Természetesen erkölcsi sikerre gondolok. Középkorú, egyszerű asszonyhoz hívtak, többgyermekes anyához. Döcögős, rozoga fiaker vitt ki a külváros egyik poros utcájába. Az asszony napok óta lázas volt és nem tudták a láz okát megtalálni. A férj, aki gorombán bánt az asszonnyal, gyakran meg is verte, — azon a véleményen volt, hogy a felesége megfázott, onnan a láz és a hidegrázás. Az asszony láztól kipirult arccal, némán feküdt ágyán, közelebbi magyarázattal nem szolgált. A hidegrázta, fogai vacogtak. Valóságos talány előtt állottam. Fogalmam sem volt, mi okozta a magas lázakat. A mellkasi szervekben nem találtam rendellenességet. Feltettem a szokásos kérdéseket:

— A méhe körül minden rendben van?

— Igen.

- Nem csinált semmit magával?
- Nem.
- A bábaasszony sem piszkálta?
- Nem.
- Igazat beszél?
- Igen.
- Mosása?
- Most van rajtam.

A férj a másik szobában várta a vizsgálat eredményét. Elhatároztam, hogy női vizsgálatot végzek a betegen. Vizsgáló ujjaim a méhszájból kinyúló kemény tárgyba ütköztek. Szinte megborzadtam. Mi lehet ez az idegen, kemény test? Nagynehezen kihúztam a méhből egy húsz centiméter hosszú, ceruzavastagságú fagyökeret. Rémes látvány volt.

Az asszony nagy siráncozással ismerte be, hogy egy barátnője tanácsára a temető árkában található gyökeret dugta fel méhébe, hogy így védekezzen a nem kívánatos gyermekáldás ellen. Könnyezve tette hozzá, hogy a gyökeret a kútnál alaposan megmosta...

A másik esetem is elég furcsa volt. Aznap délután egy fuvaros feleségéhez hívtak ki, aki harmadik napja fekdült magas lázzal. Az ötvenéves asszonyt a híres vakbélés, kövér sebész már megvizsgálta előző napon, de nem találta meg a baját. Azt mondta, hívjanak ki belgyógyászt.

Megvallom, én sem találtam meg a láz okozóját, akár-hogy is kutattam utána. Megállt a tudományom. A beteg az erdő közelében lakott, oda jártam abban az időben teniszezni. Hat óra elmúlt, tudtam, hogy partnerem vár a pályán, én pedig a beteg asszony ágya mellett — diagnózis nélkül. Faggattam, gyóntattam, mindhiába. Egyre azt hajtogatta:

— Fáj a fejem, ezen segítsenek, ha tudnak. Egyéb bajom nincs semmi. Csak a fejem, a fejem...

Azzal tisztában voltam, hogy a magas láz okozza a fejfájást. De mi okozza a lázat? A tenispályán várakozó partnereim segítettek a diagnózis megállapításához. Véletlen műve volt az egész. Most már csak a tenispályára gondoltam...

Ideges türelmetlenségemben, hirtelen mozdulattal lerántottam a beteg takaróját, úgyhogy hosszú hálóinge is fellebbent a combokig. Eredetileg a lábszárakat akartam újból megvizsgálni. A bal combon egy primitív kötést találtam.

— Micsoda kötés ez itt?

— Semmi az egész, — mondta az asszony. — Egy kis régi seb...

— Látta ezt a sebész?

— Nem mutattam neki. Felesleges... Talán már be is gyógyult. Magam kezelem. Friss káposztaleveleket rakok rá, az nagyon jó, hűsíti és kiszívja a sebet. A káposztalevél kitűnő a sebre. Gyümölcsozó napjától rakom már rá... Az ágyom ajánlotta...

Leszedtem a kötést: kész volt a diagnózis. A seb orbáncos fertőzést kapott, az okozta a magas lázakat.

A leletről értesítettem a sebészt, aki újból átvette a beteg kezelését. Itt persze nem az orvos volt hibás, hanem a páciens, aki nem vezette nyomra. Sőt tudatlanságában eltitkolta a baj eredő forrását.

Egy másik asszonynál az orvos követte el a hibát. Egy sofőr feleségét több mint egy évig tüdőbajjal kezelte egy tüdőspecialista, holott a hónapokig tartó lázak elgegyesedett foggyökerektől származtak. A beteg fogak eltávolítása után a vélt „tüdőbaj” — meggyógyult.

Kedves pácienseim közé számítottam a kis, enervált, csupa ideg bakfist, a kis Gizit. Akkor még kereskedelmibe járt a jóeszű, élénk fantáziájú hisztérika. Nagy baja volt: álmatlanságban szenvedett. Altatókat kért, persze nem kapott. Álmatlansága egyre fokozódott annyira, hogy elvesztettem türelmemet. Átmentem vele a szomszéd gyógyszerárba, ahol megkértem a gyógyszerészt, adja ki neki a legerősebb altatóport. A gyógyszer összeállítása természetesen az én utasításomra történt. Az öreg patikus átadta a leánynak az altatóport, de figyelmeztette, hogy csak végső esetben vegye be, mert a szer igen erős.

Pár nap múltán magából kikelve, sirástól dagadt szemekkel rontott be hozzám Gizike anyja, egy természetes aszszonyosság és élénk gesztusok kíséretében kiáltozott:

— Doktor úr, az istenért, mit tett a leánnyommal? Megmérgezte. Micsoda erős altatót adott be neki. Második napja alszik, nem tudom felébresztteni. Mit tett velem? Elveszttem egyetlen leánnyomat... Megölte...

A kétségbeesett anyát átvittem az öreg patikushoz:

— Gyógyszerész úr, — tettem föl a kérdést, — mi volt az a „mérgező” hatású erős altató por, amit kiadott az én rendeletemre a kis Gizikének?

— Községes porcukor, — nevetett a gyógyszerész, — kapszulába helyezett porcukor, ami tudtommal nem mérgező.

Felvilágosítottuk az anyát, hogy leánnyát tiszta porcukorral altattuk el, állapota miatt tehát nem aggódjék... A kislány persze fölébredt, azontúl sem panaszkodott álmatlanságról, legalább is nekem nem.

Röviddel azután egy másik aggódó anya jelent meg rendelőmben féltett, eladósorban levő leánnyával. A lány szeplős arcú, elhízott, túltáplált, csúnya volt. Az anya bevezető előadást tartott a bevált szigorú nevelési módszeréről, hogy ő mennyire vigyáz a lánya erkölcsére, idősebb fia is mintanevelésben részesül. A nevelésről tartott előadás után rátért jövedele céljára:

— A leánnyom gyomrával van valami baj, — mondta az aggódó anya. — Néhány héttel ezelőtt elrontotta a gyomrát. Étvágytalan. Fájdalmi vannak, hányingerről panaszkodik.

A vizsgálat nem vezetett nyomra, pedig alaposan kikérdeztem és kivizsgáltam a leánnyat. Előzőleg már Röntgen és laboratóriumi vizsgálaton is átesett — eredménytelenül.

— Van-e vőlegénye a leánnyak? — kérdeztem az anyától.

Váratlan kérdésemre az anya mint a gumilabda fel pattant ülőhelyéről és felháborodva tiltakozott:

— Tudom, mire céloz kérdésével, — kiáltotta, — botrány! Maga nem tudja, hogy kivel van dolga? Az én családomban ilyen kérdést nem szoktak feltenni! Vegye tudomásul, hogy ide sem teszem be többet a lábamat! Gyerünk! — és ezzel pulykapiros arccal elrohant. Csakúgy csattant utána az ajtó.

A lánya ott maradt helyén, szótlanul ült, ijedt arccal. Révedezve nézett körül.

Bezárt ajtók mögött vallatni kezdtem. Tagadott, sirt, zokogott, férfit nem ismer, ártatlan lány.

Megvizsgáltam és megállapítottam, hogy negyedik hónapja állapotos. Újabb vallatás, újabb tagadás. Most már teljesen bizonyos voltam a diagnózisban.

A „jónevelésű” leányka biztatásomra megnyugodott. Töredelmesen bevallotta, hogy éjszakánként a saját testvérbátyja lopózik melléje az ágyba. Ő nem is gondolta, hogy abból a játékból, amit vele csinált, ilyen komoly dolog következik. Könyörgött, hogy ne áruljam be anyjának, mert haragjában bizonyára — agyonüti.

Közben a feldúlt anya is visszajött leányáért. Megnyugtattam, hogy megtaláltam a bajt: húsdaganat van a hasában. Kanizsára utaltam egy emigráns magántanár szülészhez, aki a „daganatot” szerencsésen el is távolította.

Az anya nem volt hálás velem szemben, mindenkinek elmondta, hogy milyen goromba ember vagyok. A honoráriummal ő is adósom maradt.

A kényes, ideges természetű nők száma egyre szaporodik. Ismertem egy szép, szőke fiatal lányt, aki a világ minden kincséért sem tudott lenyelni egy patikából származó tablettát. Nem és nem. Nem ment le neki a nyel-deklőjén. Kiköpte szegény. Tanítottam, hogyan kell vízzel lenyelni a tablettát, de fáradságom eredménytelen maradt. Ámde mit tesz a véletlen? Amikor kimaradt a kis-lány „mosása”, a menstruációja, akkor marokszámra nyelte a kinin tablettákat. Pedig jó nagyok voltak. Arról nem tudok beszámolni, hogy a tabletták szedése eredményes volt-e.

A kényes nőkkel az orvosnak bizony csínján kell bántania. Hízelegni kell nekik, szinte udvarolni, mert igen könnyen megsértődnek és aztán kész a — hadüzenet. A paciens szereti a passzív orvost, aki hülyén mosolyog rá, nem mond ellent neki, mindent ráhagy. A jó orvos nem beszél sokat, csak mosolyog. Egy elejtett ártatlan szó és a paciens megsértődik. Egy fogorvos állapította meg, hogy

különösen azok az előkelő, idősebb személyek érzékenyek, akik már lenyelték plombájuk javát. Gyermeektelen idős hölgyek rendszerint kutyát, macskát tartanak, becéznek gyerek helyett, vagy féltve őrzött betegséget becézgetnek. Ilyen betegségek az: ischiász, reuma, epebaj, köszvény, ideges szívbjaj és a többi. Ez a betegség az ő „gyermekük”, szórakozásuk, beszédtemájuk. Életük végéig kitartanak mellettük, mint anya a gyermeke, vagy unokája mellett. Ezek a bajok sohasem gyógyulnak meg, de sohasem ölik meg az illetőt. Ostoba az az orvos, aki ilyesmit mond betegének:

— Asszonyom, az ön ischiásza végleg meggyógyult...

Ez annyit jelentene, hogy elszakította a beteget féltett gyermekétől. Az ilyen orvos eljátszotta minden szerepét, levitézlett.

Mert ha meggyógyulna, mondjuk az epebaj, akkor miről beszélne önagsága a társaságban? Hogyan menjen akkor esztendőre a divatos fürdőhelyre barátnői társaságában? Az olyan orvos, aki megfosztja betegét éveken át dédelgetett bajától, szívtelen ember, pokolra való — Belzebúb.

Még egy újabb női betegségről akarok megemlékezni, ami a világháborúk után lépett fel nagyobb mértékben és ez a baj a nők — iszákossága.

Valamikor elvértve láttunk az utcákon egy-egy csavargó nőt, mondjuk a „bolond Katit”, aki elitta a kis eszét és részegen botorkált a járókelők nagy derülésére. Általában ritkaságszámba ment az alkoholista nő. A nő megitta ugyan a maga porcióját, de csak, — mint mondani szokták, — „képesint” ivott és az ivás nem vált szenvedélyévé. Úgy látszik, az idegek fokozatos romlásával egyes arányban szaporodnak az iszákos nők is. Persze takarják, titkolják szenvedélyüket és dühösen támadnak arra, aki a jótékony italt el akarja tőlük vonni. Ezek az alkoholista nők nem voltak cigarettázók. Úgy látszik: a cigarettázó nőnek szenvedélyét levezeti a nikotin.

Kétségbeesett, reménytelen idegneurózisok ezek, nem hajlamosak a gyógyulásra. Még a zárt intézetekben végzett elvonó kúrák is eredménytelenek.

Egyik ismerősöm, — jóra való ember — feleségét a kórház idegosztályára záratta be, ahol hónapokon keresztül nagy fáradsággal végre leszoktatták az alkoholtól. Az asszony „gyógyultan” távozott.

Két héttel a kórházi elvonás után az idegspecialista találkozott a férjjel:

— No, hogy van a felesége? — kérdezte érdeklődéssel.

— Köszönöm jól, — válaszolta a férj, — az elvonó kúra előtt csak egyszer naponta volt részem a feleségem, a kezelés után most már kétszer rúg be naponta...

BALESET

Az orvosi dolgok közé tartoznak a balesetek is. Ha szorosan vesszük: a sebészet egyik ágazata ez.

Alább egy szemészeti szakmába tartozó nem mindennapi balesetről lesz szó, amelynek szenvedő szereplője egy híres szemorvos szép felesége volt. Ez az igaz történet nemcsak mint „baleset” tart igényt az olvasó érdeklődésére, hanem mint lélektani probléma is.

A rövid novellisztikus történet szerzője maga az Élet.

Olvassák el, megérdemli tízperces, szíves figyelmüket.



A szlovén főváros felé száguldó gyorsvonat zsúfolt folyosóján fedezte fel a szemorvos felesége az elegáns fiút. Az első pillantásra megismerte: — Ah, hisz ez a mi szép teniszbajnokunk... Még ilyen közelről nem is láttam... Igen... Ő az. Nagyon jóképű fiú. A bajnokság döntőjét végignéztam, ott ültem a bíró mögött az első páholyban és pecsenyére tapsoltam tenyereimet, amikor kemény küzdelemben legyőzte Európa többszörös bajnokát... Annak most egy éve... Azóta nem láttam... Bizonyára sokat utazott külföldön... Az ilyen kiváló versenyjátékos a világ minden tájára kap meghívót.

Boer Hugó szemorvos felesége még egy jelentős oldalpillantást vetett a daliás fiúra, nagyot sóhajtott és elővette puderpamacsát. Gondosan letörölte arcát, rúzszt tett ajkaira. Sokáig vizsgálgatta magát a kistükörben. Idegesen

vibráló ujjával elégedetlenül babrált platinaszőke hajtincsei között, azután kibámult a visszafelé rohanó fákra, zöld vetéstáblákra.

Az asszony kék és sárga színekből kombinált eredeti ruhában utazott. Érdekes fejét kék-sárga sapka koronázta. Erősen kikészített arca az erőszakos soványítás jeleit viselte magán. Vékony, ívelt, barna szemöldökök alatt fáradt, roppant érdekes, panaszos, élnivágyó szemek merengtek a végtelenbe.

A fiú ott állt mellette, az ablakra könyökölt és cigarettázott. Jóságos, kockás térdnadrágja, sportöltözete kifogástalanul simult nyúlánk, erős kisportolt testéhez. Lábai mellett kis, sárga bőrtáskát és három gondosan beburkolt teniszütőt őrzött. A cigaretta felhői mögül az asszony szemeit tanulmányozta: — Soha ilyen buja, mély nézésű, vért forraló szemeket nem láttam, — morfondírozott. — Nagyon szép asszony... Azaz helyesebben: inkább csúnya... annyira csúnya, hogy szinte szép... Talán éppen a szépséghibák azok, amik megfogják az embert. Érdekes, izgató jelenség. Az arca kissé behorpadt... a vonások szabályosak, de a szemek, a nehéz szemhéjak... a nézése... A kora? Lehetetlen meghatározni. Épp úgy lehet huszonhét, mint negyvenkettő... Most az urával enyeleg. Nem aranyosom... ezt a trükköt ismerjük... Hiába néz olyan szerelmesen az urára.

Az asszony mellett fáradtan, únottan álldogált a férj. — Igen... Ez a férje — gondolta magában a fiú és jól szemügyre vette a férfit. — Hosszú, csontos, pápaszemes, gyérhajú idegember. Túl jár az ötvenen, egészen biztosan... Valami nagykereskedő, vagy gyáros lehet. A haja már ősz. Jó ruhája van, bizonyára posztógyáros vagy posztónagykereskedő...

Tavaszi volt, az első szép, meleg nap.

A füledt vasúti folyosón ember, ember hátán szorongott, szanaszét bőröndök, kényeztetők. Az utasok zúgolódtak:

— Elsőosztályú jegyet váltunk és még a folyosón sem jut állóhely.

Az egyik fülkében a vasútigazgató utazott. Az ajtón pecsétet, gépelt írás állt: szolgálati szakasz! A másikban,

— a mentegetőző kalauz szerint — egy magasrangú tiszt aludt. A középben a lefüggönyözött szakaszban a vasúti generál-direktor utazik feleségével. Ez jár neki. A megmaradt néhány fülkét megtöltötték a szabadjegyesek, így hát a fizető elsőosztályú utasok a folyosóra szorultak. Ki kell türelmesen várni, amíg leszáll valaki....

— No végre!

Az egyik fülkéből két kopottasan öltözött, podgyász nélküli úr lépett ki. Boer doktor a könyökével csinált helyet a felesége és a maga számára. Az asszonyka fájdalmas mosollyal rogyott le a pirosbársony pamlagra. Azonnal előkerült a kezitükör és cicomázás közben intézkedett a bőröndök sorsáról. A szemorvos verejtékezve, görnyedt háttal cipelte a fülkébe a táskákat és nagy megerőltetéssel helyezte el a nehéz bőröndöket a hálóban. Rosszul szabott sportsapkát nyomott fejébe és rövidlátó szemeivel diadalmasan nézett körül. Rajtuk kívül még négyen ültek a fülkében. Egy köpcös úriember az ajtó mellett, hasán összekulcsolt kezekkel horkolt. Szemben vele kopottasan öltözött komoly úr, a középső üléseken vasutas házaspár ült. A vasutas állandóan a menetrendet tanulmányozta és minden percben az óráját nézte. Elhízott felesége tarka kartonruhában ült, nyakában fekete csipkekendővel, kövér lábai a levegőben lógtak. Vastag középső ujján jegygyűrű vésődött zsírjába. Csirkecsontot rágcsált, jó étvággal evett. Fitymáló pillantást vetett az elegáns, kék-sárga ruhás jövevényre, lemosolyogta és megértően pislogott apró szemével az urára. Kitartó rágcsálás után pogácsát szedett elő csomagjából.

A szemész-orvos is elhelyezkedett. Felöltöje zsebéből gépelt kézirat-csomót húzott elő, megtisztította szemüvegét és az iratok tanulmányozásába merült. Boer doktor a szemorvosok kongresszusára utazott, nyilvánvalóan felolvasását tanulmányozta. Ezüst-ceruzával javítgatott a kézíraton. Borostás állát megleégedetten simogatta, csontos, vékony ujjával.

Felesége képes Magazinban lapozgatott, időnként szorakozottan nézte a tájat, kritikus pillantást vetett majszoló szomszédnőjére és csak lopott, futó szemrebbenés jutott a

folyosón álló fiúnak. Tekintetük — csodálatosképpen — mindig találkozott, de csak egy gondolatnyi időre, hogy aztán a szétrebbent pillantások bizonyos idő múlva újból összeölelkezzenek...

... Festői vidéken, meredek, zöld hegyoldalak, megáradt patakok, vízesések között kanyargott a zakatoló vonat, fáradhatatlan kitartással.

A távolban az Alpesek hólepte csúcsai kéklettek, ragyogtak a bágyadt napsütésben. Az asszony fáradtan tette le olvasmányát, elragadtatással nézte a vidéket.

Hirtelen felugrott, az útjában pihenő lábakon átszökdelve a folyosón termett. A nyitott ablakhoz símult. A szomszédos ablakban állt a fiú. Pillanatnyi mohó összenézés után a szemek régi ismerősként köszöntötték egymást. Az asszony ajkán alig észrevehető mosoly jelent meg. Erre gondolt: — Csak nem kezdhetek? ... Itt vagyok ... Egy flórt nem árt, megrovidíti az unalmas utazást.

A fiú lehúnyta szemét, fejét kidugta az ablakon. A légáramlat belekapaszkodott üstökébe, pár pillanat alatt felborzolta símára fésült, kékes-fekete haját. A hús levegővel hűtötte izzó homlokát. Azon vette észre magát, hogy nagyon tetszik neki az asszony. — Egészen más, mint a többi — gondolta magában a fiú. — Valamiképen egészen más. Vonzó, kedves, csúnya, bájos, érzéki ... kíváncsi.

A néma flórt folytatódott. Az asszony lehúzta keztyűit és kezét a szél felé fordította. — És nézze uram ezeket a kezeket ... Sokan megcsodálták már ezeket a kezeket ... — mondották beszédes szemei.

A fiú — magában: — Hohó ... hiszen ennek az asszonynak gyönyörű keze van és még ennél is érdekesebb és izgatóbb a szája. E pillanatban imádom az érzéki, kiadós női száját ... — Elmosolyodott ... Illetlen dolgok jutottak eszébe ...

Teljes sebességgel száguldott a vonat. Egymást kergették az önfeledt tetszelgés röpké percei. Az asszony hátra szegezte fejét, kecses mozdulattal lekanyarította sapkáját és ő is kidugta fejét az ablakon. A szél mohón markolt ápolt hajába, szétkúszálta a hullámokat, borzolta, ci-

bálta, mint holmi lobogó zászlódísz. Az asszony tekintete a fiú zöldköves pecsétgyűrűjére tévedt.

Meredek, kopár kőfalak között kanyargott a vonat teljes sebességgel.

Az egyik éles kanyarulatnál az asszony nagyot sikoltott és szeméhez kapott. Jobb szeméhez tapasztotta kesztyűjét s lehajtott fejjel sietett vissza a fölkébe.

Koromszilánkot vágott szemébe a szél. Erőtlenül rogyott a bársonyos ülésre... Parázs égette szemét. A nagy fájdalomtól szólni sem tudott.

A szemorvos férj előkapta zsebkendőjét és hozzáugrott:

— Ejnye... ejnye, vigyázatlan volt a kicsike... Kellemetlen... No nem tesz semmit... majd eltávolítom azt az idegen testet... bizonyára koromszemcse... Hm...

A szemorvos férj tapasztalt fogásokkal feszítette szét a görcsösen összehúzódott, duzzadt szemhéjakat.

— Nézzen rám, kérem... igen, itt van... világosan látom: a széndarabka a szaruhártya közepén ékelődött be...

Csücsköt formált a zsebkendő sarkából, újra szétfeszítette a szemhéjakat.

— Egy pillanat... Csak nyugodtan tartsa... — és biztos kézzel közeledett a fájós szem felé, de a döntő pillanatban az asszony idegesen kapta el a fejét.

— Fáj... Nagyon fáj! — sikongott.

— Csak egy pillanatra tartsa nyugodtan, — könnyörgött a férj — és megszabadul a fájdalomtól.

A második kísérlet is sikertelenül végződött azzal a különbséggel, hogy most egy gondolattal később ugrott vissza az asszony.

— Fáj... értse meg, hogy örülten fáj... megvakulok — és hangja zokogásba fulladt.

A szembetegségek szakorvosa, a híres műtőorvos, zavartan köhécselt. Törékeny, vékony teste kiegyenesedett. Izzadság öntötte el homlokát a sapka szegélye alatt: — Nevetségesen egyszerű eset. — így bosszankodott, — Corpus alienum... Beékelődött a corneába. Ha el nem távolítom, szaruhártyafekély, esetleg iritisz lesz belőle, sőt panophtal-

mitis... Hm... hm... Csak egy csepp kokainom volna és kéznél lenne a Wéber-féle homorú véső... Tehetetlen vagyok kokainos érzéstelenítés nélkül. Szörnyűség... A kórházban a legkomplikáltabb műtéteket végzem és most zavarba hoz ez a hitvány koromszemcse. Persze... a feleségem túlérzékenysége, türelmetlensége, mondhatnám hisztériája akadályoz munkámban.

Kimerültség környékezte. Újból nekigyürekezett. Erélyesen, szinte szokatlanul gorombán szólt az asszonyra. Hangja túlharsogta a vonat kerekeinek dübörgését:

— Ennek meg kell lenni! Értse meg: így nem maradhat...! Kérem tartsa nyugodtan a fejét, különben nem garantálhatok az esetleges szövődményekért. Ez komoly dolog. Ne veszítse el a fejét... Szaruhártya-fekély képződik, ha időt veszünk...

Újabb elkeseredett, sikertelen kísérlet következett. Az asszony szinte őrzöngve kapta el fejét és ellökte magától férje kezét.

— Mit csinál, az Isten szerelmére? — tombolt a férj.

— Nem érti, hogy rettenetesen fáj? És milyen szívtelenül, gorombán, kíméletlenül jön nekem...

A szundikáló kövér úr időközben felébredt és szolgálatkészzen jelentkezett, hogy majd ő kiveszi a koromszemet... A férj szúrós tekintete hallgattatta el. Az asszonyt fuldokló sírás lepte meg.

— Nyissa ki a szemét... különben — erőlködött a szemorvos.

— Nem... nem bírom... Rettenetesen fáj, — zokogta az asszony.

A férj halántékán az erek kidagadtak, izgatottan rágta tüskés, nyírott bajuszát. Kezeit tördelte.

— Kokain... Kokainos érzéstelenítés kellene — mormogta magában — anélkül nem megy.

Kissé lecsillapodva súgta az asszony fülébe:

— Itt a vonaton utazik egy kollégám... Talán van a táskájában kokain. — És elrohant.

A szenvedő asszony sajgó szemét kezébe temetve kuporodott össze az ülésen. A sírástól a másik szem is vő-

rös lett, az arc felpuffadt, piros orra megduzzadt, csipkés-
zsebkendőjét piros és fekete foltok tarkították.

A vonat lelassított, egy nagyobb átszálló állomásra
értek. A fülke kiürült, az asszony magára maradt. Sze-
mei égtek, parázslottak. A fájdalom egyre nőtt. Előszedte
kis kezitükrét. Talán sikerül neki... A fájós szemhéjak
nem engedtek a feszítő ujjaknak: görcsösen zárták a gyul-
ladt szemet. Szörnyen szerencsétlennek érezte magát. Itt
van a férje, a híres szemspecialista és végül is meg kell
vakulnia. A híres szemész... Milyen kemény kezekkel,
durván, kíméletlenül akart nekimenni a szemének. Igen,
ez a helyes kifejezés. Szívtelen ember... Megszokta a
kórházban, a klinikán... Neki persze nem fáj. Talán már
fekély képződött a szaruhártyán, olyan mélyen ül a ko-
romszemcse, hogy operálni kell. És hogy ég a szeme...
mintha millió tűhegy szurkálná.

A fülke ajtaja lassan gördült...

Valaki bejött. Az asszony nem látta a belépőt, lépteit
sem hallotta, csak megérezte: ez ő. Valami különleges,
kellemes illat ütötte meg orrát. Megmozdította zilált fejét.
Egészséges szeme kikémlelt a pillák mögül: közvetlen kö-
zelében látta a zöld pecsétgyűrűt.

Dallamos, lágy férfihang szólalt meg mellette:

— Ha megengedi asszonyom, majd én segítek...

Az asszony lélekzete elállt. Szíve a nyakában vert.
Örömeiben sikoltani szeretett volna, de ereje elhagyta.

— Kérem álljon fel — hangzott bársonyosan.

Gépiesen lehúnyt szemmel állt fel az asszony.

Izmos kezek fogták meg gyengéden vállait. Valaki
magához szorította és a fülébe súgta:

— Fáj, úgy-e...? Nagyon fáj...

Ájult öntudatlansággal símult a fiú testéhez. Édes
zsibbadás vett erőt rajta, jótékony láz hevítette didergő,
reszkető testét. Fogai összeverődtek. Gyengéd ujjak fog-
ták két kézre csapzott fejét. Már nem fáj semmi... Az
érzéstelenítés tökéletes volt.

— És most nézzen rám...

Bágyadtan nyíltak szét a duzzadt szemhéjak. Gyors mozdulat a zsebkendő csücskével és a fiú diadalmasan kacagott fel:

— Itt van! ... Nézze, itt van ... Ez a fekete valami... Ez volt.

Még mindig szorosan egymáshoz tapadva állottak:

— Nos? Úgy-e, hogy nem fáj? ... Erősen pislogjon ... Nini, hiszen már kacsintani is tud, meg mosolyog-ni, pedig az imént még itatta az egereket.

Az asszony arca felragyogott.

— Köszönöm ... Nagyon köszönöm. Valósággal újjá-születtem ... Olyan jó érzés ez ... olyan boldog vagyok.

Hódolatteljes, hosszú kézcsók volt a válasz.

Az asszony örömittasan dőlt vissza helyére, előkerültek a szépítőszerek és néhány ügyes fogással helyreállott a megbillent rend.

Még a hajtincsein babrált, amikor valóságos szóáradat ömlött belőle. Már régen ismeri a fiút, csak most gratulál a döntő győzelemhez. Azonnal felismerte ... Hiába várta, hogy megszólítsa. Úgy látszik másnál van angazsálva? Nem? Annál jobb: tehát nőtlen, gépészmérnök. Sokat utazik. Neki is az utazás egyetlen igazi öröme. Tízéves házasság. Nagyon fiatalon ment férjhez, még gyerek volt. Az ura szemorvos, operatőr, nagyon ügyes, elismert specialista, mindenkin tud segíteni, csak a feleségén nem.

A fiú egyre csak mosolygott, fehér fogsora élesen világított ki barna bőréből. Milyen különös véletlen: ő is a szlovén fővárosba utazik a nemzetközi teniszversenyre. Egy hetet tölt ott, azután a Riviérára repül versenyre. Egymást kergették a szavak, bókok, ötletek, tréfás megjegyzések, mint a robogó vonat mentén a távirópóznák.

Az asszony boldogan sóhajtott:

— És mivel hálálhatom meg? ...

— Azzal, hogy megengedi, hogy telefonon felhívhas-sam ... — vágott közbe a fiú gondolkodás nélkül.

Nagy erővel csapódott fel az ajtó.

Csapzott hajjal, izzadtan, olajos, gyűrött arccal lépett a fülkébe a férj.

— Nem tudtam kokaint szerezni... — hörögte. — Ez az átkozott kokain. Az állomásról táviratoztam Knapp kollégámnak, hogy várjon ránk... De nini... mi van magával?

Nagyot kacagott az asszony, arca sugárzott az örömtől.

— Már nem kell kokain...

— És a koromszemcse? Az idegen test?

— Magától jött ki — orvosi segítség nélkül.

A szemorvos remegő kezekkel nyitotta szét a szemhéjakat. Sokáig és gondosan vizsgálta felesége szemét:

— Nézzen rám... Most nézzen kifelé... fölfelé... balra. Csakugyan eltávolodott... Nyoma sincs... Érthetetlen.

Futó pillantást vetett a sarokban ülő fiúra, aki a csodaszép tájban gyönyörködött. Mintha mi sem történt volna. Boer doktor nagyot sóhajtott és kimerülten rogyott helyére:

— Hála Istennek... Ez szerencsésen végződött... Nem fáj a szeme? — és szorgalmasan törölte zsebkendőjével verejtékező nyakát.

— Dehogy fáj... Kitűnően érzem magamat.

Közeledtek Lyublyana felé.

A vonat már a gyárvárosban robogott. Magas, füstös kémények bámultak szomorúan a száguldó vonat után.

Az asszony csomagjait rendezte, majd a fülke tükre elé állott.

— Az „Elefánt”-ba szállunk, fiam? — kérdezte és minden szót külön hangsúlyozott.

— Igen.

— Egy kérésem volna...

— Olyan jókedvem támadt, — válaszolta a férj csomagjaival bibelődve, — hogy akár egy tucat kérését is teljesíteném. Nos?

— Telefonos szobát rendeljen... — mondta az asszony a világ legközömbösebb hangján.

A gyorsvonat büszke pőfékeléssel robogott be a pályaudvarra.

A BETEG ORVOS

Az előbbi fejezetből világosan kiviláglott, hogy az orvos, — akármilyen kiváló specialista legyen is — saját feleségén nem tud segíteni. Ez nagyjából áll az orvosokra: mindenkin tudnak segíteni, csak a saját hozzátartozóikon nem. Ezért azután tanácsos, ha az orvos nem kezeli családjának tagjait. Az ilyen kezelésből „jó” nem jöhet ki. A családtag nehezen szánja rá magát, hogy idegen orvoshoz forduljon, innen származik a betegség elhanyagolása. Az a közismert „elhanyagolás” különben minden szakmára vonatkozik: a cipész felesége sír, hogy nincs rendes cipője, a szabó gyereke rongyos ruhában jár.

Az orvos felesége ritkán egészséges. Valami beképzelt baja mindig akad, orvosságot nem szívesen szed, sokat nyavalyog, lenézi az egész orvosi „brancsot”. Saját orvosférjét nem becsüli meg.

Egy híres fővárosi sebész-professzor megállapítása szerint orvos és annak családtagja csak elhanyagolt, komplikált, súlyos esetekkel kerültek kése alá. Síma, egyszerű műtétet nem végzett soha orvoson, vagy családtagján. Az orvos nem ér rá foglalkozni családjának egészségi állapotával, idegessé, nyugtalanná teszi, ha egyik-másik hozzátartozója megbetegszik. Megállapított dolog az is, hogy az orvos gyermeke rendszerint végigcsinálja a fertőző gyermekbetegségek skáláját, tele komplikációkkal.

Szögezzük le: az orvos a legrosszabb beteg. Nagyképpően vigasztalja, biztatja betegét: — Csak kitartás, tűrje a fájdalmát, majd jobban lesz... De ki vigasztalja a kü-

lönböző betegségeket beképzelt orvos? Kinek hisz a komolyan megbetegedett orvos?

A beteg orvos rendkívül érzékeny, türelmetlen, szélselyes. Ne irigyelje senki szegény feleségét, amikor férje ápolásáról van szó, de a kezelő orvosának sincs jobb helyzete.

Egy alkalommal módomban volt megfigyelni egy hátgerincsorvadásban szenvedő orvost, aki előtt sikerült eltitkolni baját.

— Nem értem, — mondogatta a tábeszes orvos, — hogy milyen ideges rángások vannak a lábomban. Az idegességtől olyan bizonytalan a járásom...

Egyik kedves, jól képzett sebész ismerősöm saját magát kezelte hónapokon át — gyomorbajjal. Diétázott, orvosságokat szedett, orvoshoz nem fordult. Addig pancsolt gyomorbajával, amíg végülis a konkurens sebész kolléga megállapította, hogy genyes vakbélgyulladás van. Megoperálta, de annyira elhanyagolt összenövéseket talált a genyes féregnyulvány körül, hogy a beteg részt nem tudta eltávolítani. A sebész tehát genyes vakbéllel a hasában — mások vakbélét operálta ki.

Évekkel ezelőtt egy idősebb orvos bácsi állott kezelem alatt. Agyvérzése ledöntötte a kitűnően képzett, művelt orvost. Eszméletlenül feküdt ágyán. Családja professzort hívott ki hozzá. A konzilium eredménye az volt, hogy a beteg menthetetlen. Ezt a véleményt a belgyógyásztanár a haldokló, eszméletlen beteg előtt megismételte.

— Már csak napok kérdése az élete — mondta nagykomolyan és a beteg orvos érlökését tapogatta. — Mentőség nincs. Egy megváltás van csak: a mors, a halál.

A professzor elutazott, orvosságot sem írt elő. A beteg jobban lett. Lassanként visszatért beszélőképessége, meggyógyult.

Búcsúlátogatásom alkalmával hálásan szorongatta öreg betegem a kezemet:

— Te még fiatal vagy, — mondotta mosolyogva, — fogadj el tőlem, az öreg orvostól egy tanácsot: sohase beszélj a paciens előtt, még akkor se, ha úgy véled, hogy teljesen eszméletlen.

— Hát hallotta? — kérdeztem megdöbbenve, szégyenkezve.

— Minden szót hallottam és megértettem... Nem tudtam válaszolni, különben megmondtam volna a nagyképű professzornak — véleményemet.

Ezt a véleményét azért sem mondhatta meg később a professzornak, mert a nagyképű tanár időközben hirtelen meghalt.

Egészséges orvos nincs. Előfordul, hogy az orvos olyan beteget látogat, aki ugyanabban a betegségben szenved, mint ő maga. A különbség az, hogy az orvos nem szed orvosságot. Néha magas lázakkal látogatja lázas betegeit. A beteg úgysem hiszi el, hogy az — orvos is — beteg. Megesett, hogy az orvos ravatalon feküdt és egyik távoli betege könnyű náthája miatt akarta kikérni tanácsát.

Pedig a csontoskezü „kaszás”, vagy mint a nép mondja, doktor Hant, eljön az orvosért is, hamarább, mint hinné az ember. Az orvos is meghal. Egyik fiatal kollégám arra kért, hogy tüdővészteszt haldoklásáról jegyzeteket készítssek. Kegyetlenül, kíméletlenül diktált. Írnom kellett, ez volt utolsó kívánsága. Haldoklását megrázó realizmussal mondta tollba. Csaknem az utolsó percig ésen volt. Szerinte a halál közelsége megnyugtató. Kellemes gyengeséget érzett, zenei hangok töredékeit hallotta, valami klasszikus szerenádöt. A test zsibbadása lassanként beállott. Nem szenvedett. — Úgy érzem, — mondta rekedten, — testem légiesen könnyű... Süllyedek, egyre mélyebben süllyedek, szédülök... Hangja mindjobban elveszett, értelmetlenné vált, összefüggéstelen szavakat mondott, míg végre lassan megállott a szívműködése.

Az orvos könnyen juthat kábítószerrekhez, innen van az, hogy elég gyakran válik morfinistává. Szegény barátom, Csáth Géza is morfinista volt, sőt a feleségét is rászoktatta a méregre. Egyik dührohámában megölte az aszszonyt, mire elmeegógyintézetbe zárták a morfinista orvost. Az elmeosztályról egy őrizetlen pillanatban megszökött, a határon túlra akart menekülni. A határőrök elfogták és a város felé vitték vissza. Az idegbeteg orvos útközben ciánnal megmérgezte magát. A méreg pár pillá-

nat alatt végzett vele. Zseniális ember, nagyszerű író, univerzális művész és kitűnő ideg orvos veszett el benne.

Egész fiatal vidéki orvos, megrögzött morfinista jelentkezett nálam morfiumelvonó gyógykezelésre. Olyan valaki ajánlott engem, aki tudta rólam, hogy eredményesen foglalkozom — hipnózissal is. A fiatal morfinista kolléga első néhány szuggesztív „gyógykezelése” pompásan sikerült. Becsaptam: morfium helyett steril desztillált vizet fecskendeztem bőre alá. Beszuggeráltam neki, hogy ez a „morfiumadag” minden eddigi dózisnál jóval erősebb. A hatás meglepő volt: az adagot túlerősnek tartotta, kért, hogy gyengítsem.

A desztillált vizet sárga és kék „halálfejes” üvegekben tartottam. Amikor megpillantotta az üvegeket, mintegy varázsütésre megnyugodott. A reszketés, rángás szűnőfélben volt. A befecskendezés után a sárga, pergamenszerű archbörön halvány pír jelent meg, mint lehelet a fa gyos ablaküvegen.

Néhány napon át folyt ez a szuggesztív kúra, mire egy szép napon a fiatal kolléga megszökött tőlem, feleségével együtt visszautazott vidékre. A felesége is morfinista volt, az ő biztatására menekültek a kellemetlen elvonó kúra elől.

A morfinizmus az intellektuelek betegsége. Kezdetére rendszerint fájdalmas, krónikus betegség, amely alatt a beteg a morfium fájdalomcsillapító, üdítő adagjait megismeri, megszokja, úgyannyira, hogy azt később felépülése után is kívánja. Morfinistának születni kell. Ehhez valami olyan idegdiszpozíció kell, amely nélkül nem fejlődhet ki a morfinizmus szenvedélye. A vasidegzetű parasztból sohasem lesz morfinista. Megesik néha az is, hogy neurotikus, különc emberek a „divatnak” akarnak hódolni, amikor a morfiumfecskendőhöz nyúlnak. Mutogatják a fecskendőt, affektált módon dicsekednek, hogy ők morfinisták. Ezek valójában ál morfinisták, mert az igazi morfinista titkolja baját, élesen tiltakozik a leleplezés ellen. A mérgező adagjait titokban, görbe utakon, sokszor hazudásokkal szerzi be, de mindíg titkolja, hogy — morfinista.

A gyakorlott szemű orvos már egyszerű látásra is felismeri a morfinistát. Arcbőrük sápadt, fakó, szürkeshínű, néha pergamentszerűen sárga. Kiálló pofacsontok között mélyen ülő bágyadtfényű, szűkpupillájú szemek. Beszédjük határozatlan, zavart, akadozó, kezük reszket. Modoruk: megalázkodó, járásuk bizonytalan. Semmi sem érdekli őket, csak a mindennapi morfiumadag. Testük, főként az alkarok és a combok tele vannak hintve fekete pontokkal, csomókkal, kelésekkel, amelyek a hevenyészve, sebtében, piszkosan adott injekcióktól származnak.

A morfinista orvos „titkárja” a patikus, aki egy darabig őrzi a titkot, ellátja az orvost morfiummal, végülis megúnja nyugós vevőjét.

Tovább adja a morfinista orvost egy másik patikusnak. Persze a morfinista orvos nem a saját nevére írja fel a morfiumot, hanem idegen, költött nevekre. A patikus eszén azonban nem lehet túljárni, tisztában van az orvos betegségével.



„Orvosok házassága” címen külön fejezetet lehetne írni. Különös házasságok ezek. Gyakran fordul elő, hogy az orvos nőül veszi ápolónőjét. Ezt egészen természetesen találjuk. A főnök elveszi alkalmazottját, hogy a házasságban az alkalmazott legyen — főnöknője, parancsolója.

Az ortopéd sebész a szép santa lány csípőjén egy csomó műtétet végez. Összekaszabolja, darabolja a fiatal lány combját, csípőízületét, meghosszabbítja a lábát, javít a sántaságon, azután nőül veszi páciensét. A plasztikával, kozmetikai műtétekkel foglalkozó sebész összeházasodik sikerülten megoperált páciensével. Úgy látszik, élő reklámnak akarja felhasználni. Előfordult már az is, hogy a tudószanatórium fiatal orvosa egyik gyógyult betegének kéri meg kezét.

Egyik jóbarátomnak — pesti ideggyógyász magántanár az illető — egy igen csinos, elvált asszony, volt hisztériás paciense lett a felesége.

Házasságkötése után megkérdeztem az idegspecialistát:

— Hány esztendeje vagy már ideggyógyász?

— Huszonöt éve.

— Egy szívességre kérlek... Légy szíves, őszintén valljad meg nekem, hogy a sok ezer és ezer idegbeteg pacienseid között volt-e egy is, akit tökéletesen kigyógyítottál?

— Nem volt egy sem.

— Köszönöm.

— Mért érdekel ez téged?

— Érdekel... Akkor mire való az egész tudományod, ha nem tudod kigyógyítani a betegeket?

— Az ideggyógyász feladata csupán a diagnózis megállapítása — mondotta mosolyogva.

Arra gondoltam, hogy ezek szerint az ő felesége sem gyógyult ki. Idegbeteg nőt vett feleségül az — ideg orvos.

Csodáltam, hogy a szép hisztérika, az ideges nő, ezáltal nem félt a szigorú orvostól és oltár elé állt vele. Talán arra gondolt, hogy biztosabban fog kigyógyulni, ha éjjel-nappal ideggyógyász vigyáz egészségére.

Ismertem egy kislányt, aki ovodás korától kezdve félt, rettegett az orvosoktól. Ha rossz volt, orvosokkal ijesztették: „mindjárt elviszünk a doktor bácsihoz”! Vagy: „ha nem fogadsz szót, nem eszed meg az ebédedet, kihívatjuk az orvos bácsit és elvisz magával a táskájában”. Az ördögtől nem félt annyira, mint az orvostól. A kislány szépen megnőtt, de vele nőtt félelme is. Bakfis korában már síró-görcsöt kapott, ha orvosi köpenyt látott, vagy ha orvost emlegettek előtte. Arról persze szó sem lehetett, hogy orvoshoz vigyék, akármilyen komoly baja volt, az orvos ment ki hozzá különböző ürügyek alatt.

És ez a kislány végülis orvoshoz ment férjhez. Házassága boldog, mert puha ember a férje, aki minden esetben fejét hajt imádott felesége hallatlan terrorja előtt. Most az orvos fél, retteg — tőle.

Ebből a házasságból származott egy kislány, aki tízéves korában — „megőrült”. Legalább is ezzel hívott ki

telefonon az anya az orvos lakására: „Úgy látom a kislányom megbolondult. Félrebeszél, hallucinál, sikít, sír, nevet, mint aki megzavarodott”...

Az apa nem volt otthon. A negyedik elemista leányka valósággal tombolt. Tört, zúzott, tépett maga körül mindent. — Az anyja rossz idegeit örökölte volna? — gondoltam. — Vagy talán valami különös agyi megbetegedés? A leányka teljesen láztalan volt. Senkit sem engedett közelébe, vérbefutott, merev tekintetével úgy viselkedett, mint egy tébolyodott.

Nem kis fejtörésbe került a dolog.

— Van-e szeszes ital a házban? — kérdeztem.

Most meg az orvos felesége nézett rám nagy szemével, mint aki éppen e percben zavarodott meg.

— Ital? Ugyan mire gondol? A kislány nem iszik...

— Van itthon likőrje?

— Van, de gondosan el van zárva a szekrényben.

Megállapítottuk, hogy a kulcs a szekrényben volt.

— Nem hiányzik a likőrből?

— Bizony jócskán hiányzik a piros likőrből... — mondta az anya elcsodálkozva.

Megállapítást nyert, hogy a súlyos „agyi elváltozás”, a tébolyoszerű roham nem volt más, mint — részegség. A hiányzó piros likőr hamarosan előkerült a kislány gyomrából. Másnapra persze meggyógyult a „súlyos” beteg.

— — Kilencéves volt a kisfiam, amikor egyik éjjel hirtelen megbetegedett. Hasgörcsökről panaszkodott. Megvizsgáltam, megnyugtattam:

— Majd meleget teszünk a hasadra, megszűnik a fájdalom és szépen elalszol kisfiam — mondtam és megsimogattam fejét.

— Papa ez vakbél — szífogott a gyerek.

— Ne beszélj bolondságokat, holnapra minden elmúlik... Aludjál szépen.

Megvártuk a reggelt. A legjobbnak tartott gyermekorvos vizsgálta meg fiamat:

— Gyomorrontás, — állapította meg — semmi az egész. Holnapra minden rendbe jön.

De nem lett semmi rendben, állapota romlott. Jött az első számú sebész:

— Gyomorrontás — hangzott a vélemény, műtetre nincs szükség.

A fiam egyre hajtogatta:

— Papa ez vakbél...

Harmadnap bevitettem a szanatóriumba. Megoperáltattam. A műtétnél saját szememmel győződtem meg, hogy egy átfúródás előtt álló féregnyulvány-gyulladásról van szó. Az eltávolított, duzzadt, gennyel telt féregnyulvány a kivétel után a sebész kezében pattant szét.

Csak az orvos családtagja ne legyen soha beteg.

Még néhány szó az orvosok egyik különleges betegségéről, amit úgy hívnak, hogy: polygámia. A polygám férfi híve a többnejűségnek. A rossz nyelvek azt mondják, hogy az orvosok nem vetik meg a többnejűséget, amire nekik igen sok felkínálkozó alkalom adódik. Nem úgy értjük ezt, hogy több nővel élnek törvényes házasságban, hanem úgy, hogy szívesen áldoznak — mihelyt csak tehetik — a szerelem oltárán — házasságon kívül is.

Erről a vádról közelebbi adatokkal nem szolgálhatok. Teljes bizonyossággal tudom, hogy ez a szokás, — a „több nőzés” — Polynézia egyes szigetein a vadak, az eszkimók között és Délindia egyes nomád törzsei között is erősen dívik. — De hogy az orvosok is visszaélnének az egyházak erkölceivel és törvényeivel, erről nincs pozitív tudomásom.

Garanciát nem vállalok értük. Még magamért sem.

A szó köztünk marad. Amíg az olvasó ezzel a témával foglalkozik, addig nincs semmi baj, sem komplikáció. Csak az orvos felesége előtt kell az ilyesmit gondosan eltitkolni...

Tehát ismétlem: a szó köztünk marad.

HÚSZÉVES TALÁLKOZÓ

Gimnáziumi éveimről megírtam mindent, amit érdekesnek tartottam, illik, hogy húszéves érettségi találkozónkról se feledkezzek meg.

Az Arany Sas kávéház fényesen kivilágított termében rendezte meg a bankettet egyik osztálytársunk, Markovics Milos doktor, a népszerű ügyvéd. Lázasan foglalatoskodott a terített asztalok körül. Névjegyeket helyezett el a díszes terítékek mellé, igazgatta a virágvázakat. Amikor elkészült munkájával, rövid ujjaival lesimította öszülő, gyér haját, helyére billentette lecsúszott szemüvegét.

— Kabakot nem ültethetem Pizó mellé, — mormolta maga elé, — ezek érettségi előtt összevesztek... — Újból előlről kezdte a névjegyek rendezését.

Lipkai szerkesztő az ablak párkányán felhalmozott könyvekkel bibelődött. Pár nappal ezelőtt jelent meg új regénye. A friss példányokat rakosgatta szép sorjába.

A köpcös ügyvéd rászólt:

— Mi az Lipkai? ... Remélem, nem akarod a húszéves találkozón árulni regényedet?

Az újságíró fel sem nézett.

— Talán ingyen osztogassam?

— Úgy illenék, — mosolygott az ügyvéd a tükörbe, — nekünk tiszteletpéldány jár...

— ...és megfelelő tiszteletdíj, mert el méltóztattok olvasni...

— Elolvasni? ... Azt nem. Ugyan kérlek, ki olvas nálunk regényt? Hát csak gyerünk öregem azzal a dedikált tiszteletpéldánnyal...

— Ide a pénzt...

— Pénzt? ... — csodálkozott az ügyvéd és felránta homlokára tolta szemüvegét. — Pééénzt? ... Megvagy örülve ... Minek az írónak a pénz? Szép temetés, megható beszéd, nekrológ és dízsírhely jár neked annak idején. Mit akarsz még? Könyvet eladni? Egy-két könnyelmű balleg megvásárolja könyvedet, a többi szép sorjában kikölcsonzi és elolvassa...

A kávéház tulajdonosa, a kövér, vörössorrú, görbelábú Lalic Luka bácsi gurult Lipkai mellé. Idegesen sodorta kifent, festett bajuszkáját. Lelógó ajka ugrált, mintha előbb megrágná mondókáját.

— Aztán ... izé ... szerkesztő úr ... — nyögte ki nehezen, — ki fogja kifizetni a számlát?

Lipkai a névjegyeket rakosgató ügyvéd felé bökött:

— A Milos.

— Bízsa csak rám, Luka bácsi, — mondta a tömzsi ügyvéd és sűrűn pislogott véres szemével. — Urakkal van dolga, ne féljen...

Luka bácsi megvakarta ripacsos, vörös orrát:

— Dehogy is félek, doktor úr ... Arról van szó, hogy éppen finom uraknál fordul elő, hogy elfelejtik kifizetni a ceppet...

— Húszéves érettségi találkozó ... — magyarázta Markovics Milos, — csupa meglett ember lesz itt, nem pedig gyerek.

— Nono ... — mormogott a kávé, — a gyerekek előre fizetnek ... Csak úgy mondom, azért ne tessék rám haragudni...

— Külföldi urak is lesznek a vendégek között. Húsz évvel ezelőtt érettségiztünk és most öt ország határa választ szét bennünket. Gyerekek voltunk, amikor elváltunk és meglett emberek, amikor viszontláttuk egymást. Maga csak arra ügyeljen, Luka bácsi, hogy minden rendben legyen. Holnap reggel majd elszámolunk.

Meznerics, nyugalmazott tornatanár, jelent meg a kávéház ajtajában. Gyűrött, színehagyott ferencjózsef volt rajta. Lengő, rugalmas léptekkel közeledett a terített asztal felé.

— Üdvözlöm tanár úr, — sietett elébe a vékonydon-gájú Lipkai, aki egész életében gyűlölte a tornát és ha rajta áll, száműzte volna lapjából a sportrovatot.

— Isten hozta tanár úr.

— Kissé korán jöttem...

— Kilenc óra elmúlt, — mondta az ügyvéd, — már jöhetnének a fiúk...

— Hányan leszünk? — kérdezte a tornatanár és orrára illesztette ócska, rozsdás csíptetőjét.

Sorra nézte az asztalra helyezett névjegyeket.

— A három tanárral együtt húszan, — felelte az udvarias Markovics.

Hálával gondolt hajdani tornatanárjára, aki érdemtelenül bár, de megadta neki az egyest. Erre még ma is büszke volt.

A tornatanár névjegyet vett fel az asztalról.

— Ki ez a Szepes Gyula? ... Nem emlékszem rá.

— Szepes? A megboldogult tűzoltóparancsnok fia...

— Aha...

— A háborúban mint aktív huszárkapitány vett részt, most Romániában ügynökösködik. Remek fiú.

— És Barát József?

Azelőtt Braunberger. Cérnagyára van Bécsben. Gazdag ember. Gyenge tornász volt a gimnáziumban... Az életben úgy látszik feltornázta magát a milliomosok közé...

A tornatanár sorra vette a névjegyeket:

— Bokor doktor, a nőorvos. Ismerem, Lipkai Lajos, Vidákovics János, gimnáziumi tanár, ismerem... Nini... Dombai László is magukkal érettségizett? Kitűnő tornász volt, elsőrangú függeszkedő... ilyen izmai voltak... Úgy látom, itt lesz a Renner is... Ki ez? Hauer... Olt Sándor... Csupa ismerős... Szabó György?

— Szabó az egyetlen, aki Magyarországból jött... De már itt is vannak a fiúk.

Csoportokban érkeztek a vén diákok, udvariasan tesékeltek maguk előtt az ősz történelemtanárt és a matematika megöregedett professzorát. Megkezdődött az ismerkedés.

A történelem tanára rátette párnás kezét a mellette álló kopasz, görbehátú, szalónkabátos úrra:

— Ejnye... hogy is hívják magát, amice?... Olyan ismerős az arca...

Egyszerre többen kiáltották:

— A Hauer... a lóképű „nyakigláb”.

— Persze, persze, a Hauer... — mentegetőzött a professzor, — hiszen egyik legszorgalmasabb növendékem volt annak idején.

A magoló Hauerről, aki jóforgalmú vaskereskedést örökölt apjától, mindenki tudta, hogy még húsz év után sem felejtette el a bevágott történelmi évszámokat.

— Betegnek látszik Hauer úr, — mondta az ősz tanár részvétteljes hangon.

— Fejbeteg, tanár úr kérem, — mondta Lipkai nevetve, — az a baja, hogy a történelmi évszámok végérvényesen megragadtak fejében és most nyomják az agytekerceket.

A szemüveges Hauer fülig pirult. Kidülledt, könnyörgő szemmel nézett a tanárra és mint diákkorában, oldalra hajtott fejjel szégyenlősen lóbálta vékony karjait.

Markovics Milos a csoport közepébe furakodott.

— Majd én levizsgáztatom Hauert az évszámokból — kiáltotta harsány hangon. — Nyakigláb!... Három történelmi kérdést adok fel neked, de ha nem tudsz megfelelni, könnyörtelenül elbuktatlak. Szekundát adok. Azonkívül büntetésből három vizespohár bort kell egymásután kiinnod...

— Halljuk... — mondta alig hallhatóan Hauer és szája görbe mosolyra húzódott.

Érdeklődők gyűrűje zárta körül Hauert és szigorú vizsgáztatóját.

— Első kérdés! — süvített Markovics hangja.

— Halljuk! ... Halljuk!

— Csak jó nehezet, Milos! ... — kiáltotta Renner, a gazdag harisnyagyáros.

— Bízzad csak rám ... — Markovics széttárta karjait a levegőben, mintha az égiek segítségét kérné. — Első kérdés: Mikor indult Barbarossa Frigyes keresztshadai-val a Szentföldre?

— Na ez elég nehéz, — hunyorított az elegáns Renner, — erre még én sem tudnék felelni, pedig javítót tettem történelemből.

— Gyerünk Nyakigláb, éhesek vagyunk ... — hangzott egy éles tenor.

Hauer összeráncolta homlokát, aztán rövid gondolkodás után kivágta:

— Mint I. Frigyes császár vezette a harmadik keresztshadjáratot ezerszáznyolcvankilencben. Az erre vonatkozó fogadalmát III. Sándor pápa kezébe tette le.

Általános szörnyűködés, mindenki az ősz tanár véleményét várta.

— Jól felelt, — állapította meg a történelem professzora.

— Második kérdés! — csapott le élesen Markovics hangja és fontoskodva emelte magasba mutatóujját: — Tehát második kérdés: mikor halt meg Nagy Sándor és hol?

Hauer a kezével legyintett:

— Könnyű. Krisztus előtt háromszázharmincháromban, Babilonban.

— Helyes — bólogatott a tanár.

— Rettenetes fej ... — zúgott fel a hallgatók között.

— Lófej.

— Húsz év után is emlékszik ... Én már csak a mohácsi vész évszámára emlékszem, meg az aranybullára ... De ezt a két számot is mindig felcserélem, — nevetett Renner és papírgombócot vágott Hauer kopasz fejéhez.

Markovics doktor minden erejét összeszedte. Homloka kigyöngyözött, arca piros volt.

— Hát Nyakigláb, — mondta nagykomolyan, még egy utolsó kérdést, aztán kieresztelek karmaimból és meghajtom előtted az elismerés zászlaját. Mondd meg nekünk: mikor halt meg Oroszlánszívű Richárd?

Mély csend.

— Fogalmam sincs, hogy ki volt ez az úriember, — kacagott Renner a harisnyagyáros.

Hauer oldalra hajtotta fejét és diákosan hadarta:

— Oroszlánszívű Richard, helyesebben I. Richard, Anglia királya, ezerszázkilencvenkilencben halt meg...

— Megfelelt, — intett kezével a tanár. — Bravó, bravó Hauer úr.

— Bravó — ismételték a többiek. — Ez a Hauer...

Közben pincérsereg rohamozott a teli tálakkal. Mindenki elfoglalta kijelölt helyét. Markovics doktor a matematika tanára mellé ült. Élesen támadta:

— Tudja tanár úr, hogy nekem sohasem adott elég-ségesnél jobb jegyet? Pedig legalább kettést érdemeltem volna. Még ma is szívesen oldom meg a másod- és harmad-fokú egyenleteket... logaritmust keresek...

— Pénzt és klienseket keressél, te víziló!... — mordult rá dühösen Renner. — Nekem sem lenne három harisnyagyárom, földem, egy csomó házam, ha örökösen logaritmust kerestem volna... Fiúk! — esküszöm, azt sem tudom, hogy mi fán terem az a logaritmus.

Az előétel és a pecsenye közötti szünetben Szabó Gyurka átszólt ügyvéd szomszédjának:

— Milos!... Meséld el nekünk, hogyan köszöntötte fel Guzi a görög tanárt?...

Markovics zavartan köszörülte torkát. Fülei bíborban égtek:

— Az úgy volt, hogy a szigorú Dróhman, a görög tanár általános felelést helyezett kilátásba. Szerencsére a betyár Guzi felfedezte, hogy másnap lesz Dróhman nevénapja. Bejött a tanár, véstjósloán borús volt az arca. Biztosan fáj a gyomra, mert előző este sokat ivott a dalárdistákkal. Előszedte noteszét... Döbbenetes csend. Megbeszélés szerint felállt az első számú szónok és felköszön-

tötte a tanárt: — Mélyen tisztelt tanár úr! ... Jó hosszú magyar szónoklat, utána dörgő éljenzés, taps ... Utána előlépett a másik fiú, aki német köszöntőt mondott. A harmadig diák latinul szónokolt, a negyedik pedig görögül ... Már csak tizenöt perc hiányzott a csengetésig ... A tanár komoran lapozgatott noteszében ... Egyszer csak az utolsó padból előlépett a hatalmas termetű, széles vállú Guzi ... Síri csend. Már csak a bunyevác nyelv maradt hátra. Lélekzetünket visszafojtva figyeltük Guzit, aki bádog pofával a katedra elé állt és hosszú gondolkodás után megszólalt: — Mélyen tisztelt tanár úr! ... Legyen szíves kiengetni ... Óriási kacagás közben hagyta el a terem és csak csengetés után sompolygott vissza helyére.

— Csuda jó pofa volt ez a Guzi, — nevetett Renner, — szegény fiú az orosz harctéren hagyta a fogát ...

— Kitűnő alak ...

— Hátrafelé is tudott köpni, — mondta kipirult arcú Szabó Gyurka, — de sohasem árulta el magát ... Emlékszem, egyszer teleköpködte a filozófia-tanár hatalmas cügoscipóit ... Az igazgatói inkvizíció sem derítette ki a tetteit.

Sorra buggyantak fel a régi diákkori emlékek. Élénk derűtség közben jutott eszünkbe a pesti, görögszakos érettségi biztos, aki Markovics Milost következetesen Milosznak titulálta görögösen. Tetszett neki ez a név: Milosz. „Görög származása” miatt persze többet is követelt Milostól.

Mindenki tudott valamit. Szepes harsogó kacagás kíséretében emlékezett Gáti Bélára, a fűzfapoétára, aki ötödikes korában lopott versekkel kérkedett és akiben az irodalom tanára Petőfi méltó utódját fedezte fel. A leleplezett „költő” nyakába a fiúk petrezselyem-koszorút akasztottak.

A szófukar Olt Sándor kacagó kórus kíséretében mesélte el Fábíán Pál tragikomikus esetét. A gigerli Fábíánt páviánnak csúfolta az egész osztály. Mint ismétlő, megbukott földrajzból, mert nem találta a fali térképen Sziciliát. A szerencsétlen Pávián egyre északon kereste, valahol Norvégia hegyvidékén. Igazgatói látogatás volt, a földrajz-tanár majd elsüllyedt szégyenletében.

— No nem találod? ... — kérdezte az igazgató.

Pávián békaszemei esdeklőn tapadtak a földrajztanár-ra. Már nem is a térképet nézte. A tanár segíteni akart a fiún és lefelé fordított tenyérrel a padló felé mutatott. Jelezni akarta ezzel, hogy délen, lejjebb keresse Sziciliát.

— Tudod, vagy nem tudod? — sürgette az igazgató.

— Tudom! — felelte Pávián diadalmasan. — Elsülylyedt...

Egyszerre többen is kérdezték:

— Hol van Fábián? ... Mi van vele? ... Él-e még?

— Amerikában él, — mosolygott Olt Sándor, — dúsgazdag farmer. Annyi pénze van, hogy az egész társaságot kifizethetné a mellényzsebéből

A volt osztálytársakat most az a kérdés izgatta: ki a leggazdagabb. A döntés egyhangú volt: Renner. Három harisnyagyára mellett földbirtokai és bérpalotái voltak. Vidákovics János pályafutása volt a legcsodálatosabb: Ő volt az osztályban a leggyengébb matematikus és mégis tanár lett belőle. Matematika-tanár.

A mennyiségtan tanára megsimogatta hosszú, dús, ősz bajuszát és egy üres székre mutatott:

— Ki hiányzik ott? — kérdezte éles hangon, mintha most is a katedrán ülne.

— Ki? ... A Varnyú Laci ... — kiáltották többen.

— Hol kószál az a Varnyú?

— Botrány!

— Varnyú az iskolában is késett mindig, — legyintett a professzor. — Nagyon fegyelmezetlen diák volt.

— Ennek a Varnyúnak mindig görbe utai vannak ... — bosszankodott Markovics. — Különben mi közöm hozzá? Kifizette a vacsoráját ...

— Minden pillanatban jöhet — mondta Bokor doktor rosszkedvűen. — Már itt is van ... Pardon, ez nem ő ... — Szálas, borzashajú, crnogórac diák lépett be az ajtón és egy kisebb férfitársaság asztalához ült. Barnabőrű, fekete-hajú társai élénken figyelték az ünneplőket.

A pecsenye után a kis, köpcös Markovics doktor szó-lásra emelkedett. Megigazította szemüvegét, letörölte homlokát, izgatottan krárogott.

— Mélyen tisztelt tanár urak, kedves osztálytársaim!
— Halljuk! ... Halljuk Miloszt, a görög hőst! — rob-
bant ki körülötte.

Renner a szája elé tartott zsebkendőjével leplezte el-
fojtott nevetését.

— Húsz évvel ezelőtt, — hömpölyögtek Markovics
ünneplő szavai — amikor e város főgimnáziumának pad-
jait koptattuk, illetve faragtuk, senki sem gondolt arra,
hogy valaha számban megfogyva, megöregedve látjuk egy-
másat viszont. A fiatal sasok, akik valaha abban remény-
kedtek, hogy meghódítják az egész világot, ma szárnysze-
getten látják, hogy a vérmes remények nem váltak valóra...
Új országhatárok választanak szét bennünket, szörnyű há-
ború tizedelte meg sorainkat s az élet alaposan rácăfolt
arra a húsz év előtt tanult latin mondásra, hogy: extra
Hungariam non est vita ... Csalódottan láttuk viszont egy-
másat, őszülő fejjel ...

— Mondhatod egész bátran: kopasz fejjel ... — szólt
közbe az örökké vidám Renner.

— ... őszülő fejjel, mert húsz kemény, küzdelmes esz-
tendő pergett le az idők rokkáján. .. És miként a párkák...
a párkák fonala ...

EGY HANG: (a matematika tanár éles hangját utá-
nozva) Markovics! Haszontalan kis gyermek! Meg kellett
volna ezt tanulni! ...

Az ünnepi szónok homlokáról záporozott a verejték.
Izgatottan emelte jegyzeteit rövidlátó szeméhez.

— Igen ... — dadogta, — a párkák fonala ... mert a
latin közmondás szerint: Quidquid agis, prudenter agas ut
respice finem ...

BOKOR: Elég! ... Latinból jeles.

SZEPES: Rémes ... még itt is stréberkedik, akár az
osztályban.

MARKOVICS: (zavartan) Bocsánat uraim: Audiatur
et altera pars.

Mindenki nevetett, kiáltozott.

MARKOVICS: (dühösen) Egészen összezavartatok, pe-
dig bizonyísten készültem. Becsszavamra ... De befogom

a számat, beszéljen Renner ha tud. Tessék... — Duzzogva ült le helyére a diákos kitörés után. — Tetszik látni, tanár úr, milyen gyerekek?...

Óriási röhögés kísérte minden szavát. Renner a térdeit csapkodta, fuldoklott a nevetéstől. Szepes Gyula jajgatva fogta oldalát, Bokor doktor könnyei csorogtak. Még az öreg tanárookra is ragadt a nevetésből, csak Markovics doktor ült helyén komoran, összeráncolt homlokkal.

Hozták a téstát. Elült a zaj, lecsillapodtak a kedélyek.

Hauer csodálkozva nézte szomszédját, Szepes Gyulát:

— Megnőttél, amióta nem láttalak, — mondta nyálas hangján, — olyan magas vagy...

— Neked meg a homlokod lett magas, Nyakig láb...

A tornatanár Bokornak magyarázta:

— Tudja, doktor úr, a maguk idejében még nem volt olyan fontos a torna... Most a gimnázium magyar tagozatán a testedzés a legfontosabb tantárgy, hiszen kilátás van arra, hogy érettségit tett ifjaknak fizikai munkával kell majd megkeresni kenyerüket...

A történelem tanár Szepeshez fordult:

— Hogy él Romániában, Szepes?

— Lassanként megszokom az életet és engem is megszoknak a rendőri hatóságok, — felelte jókedvűen Szepes, akin már meglátszott az ital. — Eleinte minden félévben kiutasítottak. Nem tetszett nekik a pofám... Mindíg éjszaka jöttek értem, hogy azonnal csomagoljak. Szörnyen be voltam gyulladva... Most már értem a csíziót. Rövid tárgyalás után nyugodtan visszafekszem ágyamba... Ki-egyezem a sziguranca embereivel és kész a kocsi... Minek izgassam magamat? Nem igaz, tanár úr?...

— De mi van Varnyúval? — hangzott az asztal végéről. — Már tizenegyre jár... Lipkai! Mi van Varnyúval?

— Fogalmam sincs.

— Rosszul lett ez a mázoló?

— Nem hinném, különben beüzent volna, — mondta Lipkai és idegesen keverte feketekávéját.

— Varnyú pontos szokott lenni, — jegyezte meg Bokor.

— Valóban nem értem, mi van Varnyú Lacival, — hajolt szomszédjához Lipkai szerkesztő. — Délután beszéltem vele az utcán, megígérte, hogy pontos lesz. Tartok valamitől... A fiú a szélső baloldali politika hívének vallja magát és ebből nem csinál titkot. Hetek óta spiclik figyelik.

Rosszul öltözött suhanc összegyűrt papírdarabot adott át Markovics doktornak. Az ügyvéd arca elborult. Tovább adta.

— Mi az, mi van? — kérdezték egyszerre többen is.

— Varnyút a rendőrség ma délután letartóztatta, — mondta csendesén maga elé Lipkai. — Rettenetes...

— Ez a Varnyú egy közönséges ostoba fráter... — motyogta Markovics. — Húsz év után sem jött meg az esze. — Dülöngve állt fel egy székre és onnan ordította: — Kérem a tanár urakat, írják be Varnyút az osztálykönyvbe... ez igazolatlan óra. Nem igaz?

A vén diákok meglepetten néztek egymásra, ügyet sem vetettek Markovicsra. Kisebb csoport vette körül a határon túlról érkezett Szabó Gyurkát. Faggatták: Milyen az élet odaát. Olt Sándor csillogó szemmel hallgatta Gyurkát. Nyolc éven át padszomszédok voltak a gimnáziumban. Félszegen állott az elegánsan kiöltözött Szabó Gyurka mellett, kopottas, utcai ruhájában. A volt városi tisztviselő most ügyvédi irodában írnokoskodott.

Szabó megrázta Olt Sándor széles vállát.

— Jut-e néha eszetekbe, hogy magyarok vagytok?

— Bizony azt már csaknem elfelejtettük. Úgy vagyunk vele, mint az egészséges ember a szívével: csak akkor tudja, hogy van, ha rendetlenül működik... ha bántalma van. Az itteni maroknyi magyarság is csak akkor eszmél magára, ha bántják. Különben: örülünk, ha csendben élhetünk, örülünk a mindennapi kenyérnek...

— Utazol-e Sándor, néhanapján? Ha jól emlékszem, mindig utazásról álmodoztál.

Olt Sándor szomorúan hajtotta le fejét, mintha a padlón keresett volna valamit:

— A békekötés óta nem mozdultam ki a városból, pedig az életemnél is jobban szeretem az utazást. Világot látni, utazni, mindig ez volt leghőbb vágyam. De azért a sors valahogy kárpótolja a magamfajta szegényembert. Egy nagy villanymalom szomszédságában lakom. A malom motorának puffogása pontosan a mozdony pöfékelését utánozza. Nos, ha „utazni” akarok, kiülök az udvarra, lehúnyom szememet és hallgatom a „lokomotív” puffogását... Képzeletben utazom. Visz a képzeletvonal határokon túl. Útlevel, vizum nélkül utazom. Így utazom minden áldott nap. Elutazom, aztán újból csak haza érkezem és magamra maradok gondolataimmal. Mert a gondolat — szabad...

— Mégis... mi tart itt téged, komám?

— Egy darabka föld: az anyám sírja.

Szepes újból a romániai kiutasításokról beszélt. Renner Szepes vállára tette kezét:

— Nyugodj meg Gyula, nemcsak Romániában, nálunk is vannak kiutasítások. A rendőrség emberei kipécéznek egy zsíros balekot, megkapja a kiutasító végzést, aztán megindulnak a tárgyalások. A kiutasítás többnyire huszonnégy órára szól, de az ügyvédek még a harmadik napon is tárgyalnak a megvesztegetés nagyságáról. A kiutasítások körül a hátsó ajtók mindig nyitva maradnak. Pár napos izgalom után az ügyvédek elintézik a „kényes” ügyet. A pasas fizet, „letejel” és továbbra is marad a helyén. Szegényembert nem utasítanak ki. Az ilyenek nem lehet keresni.

— És hogyan álltok a magyar iskolákkal? — kérdezte Szepes, Olt Sándortól.

— Hát bizony rosszul. Nagyon kevés magyar iskolánk van és ott, ahol van, csak azokat a diákokat veszik fel, akik kiállják a név-vegyelemzést.

— Milyen elemzést?

— Elemzés alá veszik a szülők nevét és ha mondjuk az anya német nevű, máris szláv iskolába írják be a gyereket. Hivatalokban csak államnyelven szabad beszélni, nincs magyar színházunk, a magyar lapok nehéz cenzúra alatt nyögnek. Elméletben a sajtó szabad, ellenben minden kefelenyomatot és hirdetést is be kell nyújtani az állam-

ügyészségi cenzornak. Engem is kidobtak a városházáról, mert a féllal hivatalomban magyarul beszéltem. Nézz körül a városban, egyetlenegy magyar címfeliratot sem fogsz találni. Ilyen szabadsága van a magyar kisebbségnek az S. H. S. államban.

Bokor doktor nekibúsultan, boros fejjel könyökölt az asztal végén. Ujjai alatt egész halom törött fogpiszkáló hevert. A cigányprímás mögéje állott és az andalító Herkulesfürdő-i emléket játszotta.

Felhörpintette maradék borát, azután rászólt a füstös-képű, fiatal primásra:

— Elég a valcerből! — szólt rá. — Told ide közelebb a pofádat...

— Igenis, naccságos uram, — ragyogott a primás arca, hogy végre őt is észreveszi valaki.

— Húzzad azt a nótát, hogy: „gombház hej, ha leszakad...” Ismered?

— Ismerem... — súgta a cigány, — már hogyan ismerném, mikor az apámtól tanultam... — és zavartan pislogott a kávéház túlsó sarka felé, ahol a borzasfejű fiatalemberek boroztak.

— Ezt játszad: „Káka tövén költ a ruca...”

Keserű mosollyal hajolt a primás a nótátrendelő orvos fölé:

— Nem szabad itt magyar nótát húzni, — súgta a fülébe.

Bokor futó pillantást vetett a borzashajú vendégekre, aztán dühösen kiáltott a cigányra:

— Rendben van, more! Akkor játsszál amit akarsz és eriggy a fenébe!...

A DUBROVNIKI PEN-GYŰLÉS

— 1933 —

A harmincas évek legnagyobb élménye számomra kétségtelenül a dubrovnikai PEN-kongresszus volt. A beográdi központ öt kisebbségi íróat választott be tagjai sorába, közöttük engemet is. Fájdalom, az öt közül a fasizmus áldozata lett: Radó Imre, Borsódi Lajos és Havas Károly.

A PEN-gyűlés világraszóló esemény volt. Itt bélyegezték meg először a világ nyilvánossága előtt Hitlerék botrányos üzelmeit. A fasiszta Németországban éppen a kongresszus előtti napokon égették el máglyákon a haladó írók műveit. Ennek a kultúrbotránynak visszhangja Dubrovnikból indult ki és bejárta az egész földgolyót. Ennek a négynapos kongresszusnak egyik szerény résztvevője voltam. Ma, — húsz év távlatában — magamban hordom az impozáns gyűlések felejthetetlen élményeit.

A világ minden részéből összesereglett írók közül kétségtelenül H. G. Wells, a híres angol író állott az érdeklődés központjában. Középtermű, kissé köpcös, jómegjelenségű ember volt. Elegáns utcai ruhájához állandóan kötött csokrot viselt. Tágranyílt, kék szeme, nyírott szőke bajusza, síma arca meghazudtolta korát. Csak angolul beszélt, de értette a francia és német nyelveket is. Orgánuma feltűnően rossz volt: nőies, rekedt.

A másik érdekes egyéniség Salom Asch volt. Magas, őszes, ötvenes, erőteljes ember. Csupa ideg. Öt percig sem tudott egy helyben ülni. Előadása közben állandóan fel és alá járkált, élénk gesztusokkal kísérte minden szavát.

A harmadik napi gyűlésen fulmináns hangú beszédet mondott a haladás kerékkötői, Hitler és társai ellen.

Az írók közül Urbanitzky Grete volt a legnépszerűbb.

A program szerint az első nap délutánján egy luxushajó fedélzetén gyűlt össze a kongresszus. Jules Romains francia író előadását vártuk. Az elnök megnyitotta az ülést. Az egyik delegátus műsoron kívül szólásra jelentkezett. Pár perc múlva öt katonai hidroplán jelent meg fölöttünk, zászlólobogtatással üdvözölték a hajót és az illesztis vendégek tiszteletére repülési gyakorlatokat végeztek körülöttünk. Természetesen a fülsiketítő motorzúgás mellett tárgyalásról, felolvasásról szó sem lehetett. Az elnök az ülést — nagy derűtség közepette — elhalasztotta. A derék pilóták csak másnap tudták meg, hogy a bravúros produkciókkal megzavarták a kongresszus munkáját.

H. G. Wells, a világhírű író, nyitotta meg másnap reggel a PEN-gyűlést a dubrovniki színház feldíszített termében.

Az első szónok Ernst Toller német író volt, aki viharos jelenetek között magasan szárnyaló beszédben leplezte le Hitlerék kultúraellenes, botrányos terrorját, a haladószellemű írók üldözését. A kongresszus tagjai nagy lelkesedéssel, tapsviharral adtak tanubizonyságot együttérzésükről. Találó és szellemes közbeszólásokkal, nagy figyelemmel kísérték a több mint egy óráig tartó szenvedélyes beszédet. A háromtagú német delegáció — Toller beszéde után — dr. Edgar von Schmidt - Pauli, monoklis német író vezetésével kivonult a gyűlésteremből. Wells gúnyosan mosolygott, legyintett kezével, hangos megjegyzést tett, amit a nagy zajban nem lehetett megérteni. A kongresszus a németek nélkül folytatta termékeny munkáját.

Tartalmas előadások, tanulmányok foglalták le a dubrovniki PEN-kongresszus negyedik napját is.

Dubrovnikban négy napig nem láttunk napsütést. Hűvös volt, gyakran esett az eső. Az állandóan borús, esős idő kétségbeejtette a fotoamatőröket. Kitűnő Pupilla-gé-

pem szomorúan lógott nyakamban, a kedvezőtlen időjárás áthúzta számításaimat.

Az egyik ünnepi közös ebédnél Frantisek Langer, az ismert cseh író mellé kerültem, aki szenvedélyes fotoamatőr volt. Ebéd közben a cseh író cigarettát vásárolt a portástól és amikor visszajött, nem találta az ablakra akasztott Kodak fényképező-gépét.

Idegesen kereste a gépet, később kiáltozni kezdett német nyelven:

— Hol van a fényképező gépem? ... A Kodakom. Itt volt az ablakon?!

Általános csend, mindenki ijedten, meredten nézett az izgatott emberre.

— Valaki ellopta a gépemet! — kiáltott Langer és vadul körüljáratta szemét, amely a vastag szemüvegen keresztül nézve majd kiugrott.

Dühösen mustrálta végig az íróársaságot, beleszámítva a legnagyobb írókat is.

Döbbenetes, feszült csend.

— Langer úr, — szóltam meg emelt hangon, — jegezzze meg, hogy itt írók, Pen-tagok vannak jelen, akik ha lopnak, akkor is kizárólag ötletet, témát lopnak és nem — fényképezőgépet...

Sikerem volt. Derült, felszabadult kacagás követte megjegyzésemet.

A cseh írók kinevették.

A Kodakot megtaláltuk az ablakfüggöny mögött.

A kongresszus tiszteletére szabadtéri előadást rendeztek. A hatszázéves, boltíves palota előtti térségen Gundulics Iván háromszázéves pásztorjátékát, a „Dubravkát” adták elő a zágrebi Nemzeti Színház művészei. A pásztorjáték zenekíséretét a zágrebi és dubrovniki filharmónikusok látták el, a zeneszerző, Jakov Gotovac vezénylete mellett. Kétszáz szereplője volt a darabnak. A rendezés, a tömegek felvonulása, a csoporttáncok beillesztése, a világítási effektusok tökéletessége a legnagyobb rendezőnek is dicsőségére vált volna. Tito Strozzi, dramaturg, a zágrebi Nemzeti Színház akkori igazgatója, a Pen-klub tagja, rendezte a szabadtéri előadást.

Dubravka és Miljenko, a legszebb pástorpár eljegyzéséről szól a darab, amit a csúnya, intrikus Grdan mindenáron meg akar akadályozni. A darab Dubrovnik, az akkori Ragusa önállóságának, függetlenségének dicsőítése, ami a darabot záró fenséges himnuszban jut kifejezésre. Szatírok, nimfák is szerepelnek a népiesen naív pástortorjátékban.

Az érdeklődés tetőpontra hágott, a hatalmas reflektorok nappali fényt árasztottak a szabadtéri színpadra, amikor egy meglepő incidens zavarta meg az előadást. Ragusa hercege a trónszéken ült, körülötte udvaroncai. A falhoz erősített dekoráció bokorból emeletnyi magasságban kidugta fejét a csúnya, intrikus szatír. Szarvakkal éktelenített fejét rázta, nyelvét kinyújtotta és ijesztő hangon üvöltötte túl a kísérő, mélabús zenét. Hatásos jelenet. A bokor mögött lejjebb kúszott a szatír, újból kidugta fejét, velőtrázó hangon kacagott. Mindenki várta a szörös szatír újabb jelenését. A zöld bokor megmozdult... egyszerre csak egy kis tízéves, mezítlábas dubrovniki utcagyerek ugrott ki a bokorból. Pityeregve, ijedten állt a reflektorok fényében és remegve nézte a csúf szatír fejét. Döbbenetes csend, azután óriási kacagás, taps. A helyzet megoldódott. A kis csavargó nem tartozott a darabhoz: egyszerű potyanező, aki már alkonyatkor a műbokor mögé bújt el abban a reményben, hogy így egész közelről fogja végignézni az előadást. A szepegő gyereket a rendezők távolították el a színpadról és az előadás zavartalanul folyt tovább.

Másnap este nagy örömmel készültünk fel Dubrovniki város hivatalos bankettjére. A hegy tetején ülő Lovrijenac erődtámas udvarában pompásan terített, virágdiszes asztalok várták a Pen-kongresszus résztvevőit. A várudvar regényes, barlangszerű, boltíves folyosóin is asztalok állottak. A közönség legnagyobb része estélyi ruhában jelent meg, a hölgyek a legszebb toalettekben pompáztak. Az illusztris vendégeket a filharmonikusok és a gálába öltözött dubrovniki dalárdisták várták. A publikum már az asztalokhoz ült, amikor, szinte rendelésre, hatalmas égi háború keletkezett, cikázó villámok csapkodtak le a várfalak körül és megeredt az eső, mintha dézsából öntötték

volna. Toalet, estélyi ruha nem maradt szárazon, csatosak lettek a drága, csipkés uszályok, aranyos cipőcskék. Még a boltívek alá menekült közönség is bőrig ázott.

Egy óra hosszat tartott a zivatar, aztán kitisztult, a kiéhezett közönség mohón esett a vacsorának. Tüzes dalmát borok, szép, karcsú kiszolgáló dubrovniki lányok melegítették fel a didergő férfitársaságot. Az est főrendezője — Dubrovnik-város polgármestere — gondterhes arccal járt fel és alá, hatalmas pocakja alig fért el a szorosan összeállított karosszékek között.

— Ejnye, de nagy hasa van ennek a polgármesternek — jegyezte meg az egyik külföldi író.

— Nem csodálom, — felelte szomszédja, — benne maradt az ünnepi beszéd.

Annyi bizonyos: a beígért üdvözlő beszéd elmaradt.

Az eső elmosta a bankettet és elseperte a tervbevett táncot is. A kongresszus szépei nagyon méltatlankodtak, hogy már harmadik napja vannak Dubrovnikban és még nem is táncoltak. Zúgolódtak, elégedetlenkedtek. Úgy látszik a talpuk viszketett, vagy mi a csoda...

— Ilyen kongresszust sem láttam, ahol nem táncolnak, — panaszkodott a román delegátus neje, Marie Madleine San-Giorgio, aki a kongresszus elismerten legszebb és legcsinosabb hölgytagja volt.

Az emlékezetes cavtati hajókirándulás erre módot nyújtott.

Gruzs kikötőjében hajózták be a Pen-tagok felét és megindult velünk, vagy százötven kirándulóval a kis „Sipan” nevű parti gőzös Dubrovnik felé, a társaság másik feléért. A nyílt tengeren magas hullámokat kaptunk valószínűleg tiszteletünkre. A hullámok a fedélzeten is átcsaptak. Valósággal táncolt a hajó és bizony az érzékeny hölgyek és írók hamarosan elvesztették lelki egyensúlyukat és az imént elfogyasztott pompás dejeuner-t visszaadták a természetnek. Az a hölgy volt a legbeteggebb, aki leginkább követelte a táncot. Mialatt a viharos tenger ki-méletlenül tántorgatta hajónkat, így vigasztaltam a bájos hölgyet:

— Lám, ezt maga akarta Madame . . . íme: most táncol a kongresszus.

A legközelebbi kikötőben csaknem kiürült a hajó. Az érzékeny, mondhatnám költői lelkek tűntető undorral vonultak le a hajóról. A menekülőket a kistermetű Borsódi Lajos vezette, aki távozás előtt rendbehozta felborzolt haját és gyomrát. Méltatlankodva mondta:

— Sohasem gondoltam volna, hogy ez az Adria ennyire ingadozó jellemű.

Még egy bankettéről. A kupari bankett. Ez volt a jugoszláv Pen-klub búcsúbankettje. Délben még maga a rendező titkár, Vidákovics doktor sem tudta, hol tartjuk meg. Ebéd után végülis úgy döntöttek, hogy hajón, autókon Kupariba megyünk le, ebbe a gyönyörű fekvésű tengerparti fürdőhelyre és ott tartjuk meg a záróbankettet. Telefonálás. Kupariból megjött a válasz: estére elkészülhetnek a négyszázötven személyes vacsorával. És ez a körülmény — az idő rövidsége — igazán mentségére szolgál a vendéglő tulajdonosának, hogy nem készülhetett fel kellően.

A természetes cseh vendéglős csupa „hazai” ételből állította össze a menüt. Húsleves vezette be a díszvacsorát. Utána sertéshúst hordtak körül a pincérek. Társaim azt állították, hogy a hús kemény volt. Én ehhez nem szólhattam semmit, — hasból nem mondhatok véleményt, — mert nekem nem jutott egy darabka sem. De a knédlicskékből sem jutott, pedig igen sokat olvastam már a híres cseh gombócokról.

A cseh és osztrák írók megették a gombócokat. A cse-resnyés beiglről jobb ha nem beszélek. Azt tartom: a hallottakról vagy jól vagy semmit . . . A sör azonban ízlett.

Egy csomó felköszöntőt kaptunk. Marinetti, olasz író, Mussolini kedvenc költője is felszólalt. Meghívta a társaságot a római Pen-kongresszusra. Beszédében gyakran mondogatta: á Róma . . . á Róma . . .

Odaszóltam Radónak:

— Ne sírjál . . . látod, megint kapunk valamit, amiben van — áróma . . .

A kongresszus befejezése után autókirándulásra vittek bennünket. A Lovcsen—Cetinje hegyi kiránduláson csak a bátrak vettek részt. Kétezer méter magasságú szerpentin párkányokon száguldott velünk az autó, esőben, sűrű felhők között. A vezető legkisebb hibája, a fék defektusa és — rossz rágondolni...

— — Hazamenet hajónkat Szplitben ünnepélyesen fogadták. A polgármester vezetésével megjelent a kikötőben a város vezetősége. Csoportokra osztottak bennünket. Minden csoport kapott több nyelven beszélő vezetőt. Mindent megmutattak a derék szplitiek, a Marjan hegyről gyönyörködhettünk a vidék panorámájában. Hajón elvittek bennünket a dalmát Velencébe, Trogirba, ahol válogatott, szép dalmát lányok vártak bennünket a kikötőben.

A kongresszus négy napja alatt végiggettünk jó egynéhány bankettet, díszvacsorát, de a szpliti ebéd volt a leg-sikerültebb. Ide iktatom a menüt: Potage St. Germain — Poisson á la Belle-vue — Filet de boeuf et Roti de veau — Garnitures parisiennes — compot — Glace melée — Fruits — Café noir.

A hideg, szürke crnagórai hegyek, a büszke, tengermenti sziklák után boldogan üdvözöltem városunk határát, könnyű szívvel legeltettem szememet a zöld vetésen. Ez a mi zöld tengerünk...

Szubotica.

Bőröndömet átadtam Maxi hordárnak, én pedig gyalogosan vágtam neki a városnak. Az aszfalt inogott lábam alatt... Mintha most is a ringó hajó fedélzetén járnék.

Szép volt, gyönyörű volt, élmény volt.

De elég volt.

Főként elég a Poissonból, a pudingból, a krémekből és a francia dézsónékból...

A feleségem elébem tette a vacsorát: tarhót és rozsenyeret... Tarheaux á la Kelebia.

Mondhatom: nagyon jól esett...

A BETEG KOSZTOLÁNYI

Kosztolányi Dezső levélben jelezte a Pen-gyűlésen való részvételét, helyette azonban váratlanul Radó Gyula, a neves műfordító és Schöpflin Aladár, a kitűnő essayista jelent meg Dubrovnikban a magyar küldöttség élén. A szabadkai születésű Kosztolányi szívügye volt a Pen-kongresszus, — évekig a magyar osztály elnöke volt — az utolsó percben mondotta le szereplését.

Távolmaradásának egyedüli oka: betegsége volt.

Kosztolányi nem jól érezte magát. Az atlétatermetű költőben valami ismeretlen betegség bújkált. A kies fekvésű Tátraszéplakra utazott, hogy egészségét helyreállítsa, idegeit megnyugtassa. Ezen a nyáron teljesedett be egyik álma: megismerte a Kosztolányi család ősi fészket, a szlovákiai Kosztolán községet. Azt a helyet, amelyről olyan sokat mesélt neki apja, nagyapja. A bús férfiből egyszerre víg férfi lett, aki örömében magához ölelte volna az egész világot. A falusi fényképész le is fényképezte a község állomásépülete előtt. A fényképen olvasható a felírás: ZEMALSKI-KOSTOLAN. Ebből a fényképből nekem is küldött egy példányt.

Fényképezés után Kosztolányi fájdalmat érzett a bal alsó zápfoga helyén. Holmi szokatlan, eddig ismeretlen fájdalmat a vendégfog protézise alatt. A kellemetlen érzés kedvét szegte. A legközelebbi vonattal hazautazott. Fogorvosa azonnal eltávolította a hidat, mire a fájdalom megszűnt, a lidércnyomás eltűnt.

Negyvennyolc éves volt. Ebben az esztendőben hihetetlen energiával feküdt a munkának. A tél folyamán új-

ból jelentkezett a fájdalom ugyanazon a helyen: egy kis lencsényi duzzanat piroslott a foghúson. Erről az ártatlan-nak látszó duzzanatról Ádám tanár, a kiváló sebész, megállapította, hogy veszedelmes laphámrák. Alattomosan gyilkoló rák. A mód nélkül izgatott költőt megnyugtatta: nem veszélyes, jelentéktelen kinövés... A neve: epulisz.

Kosztolányi megkönnyebbülten vette tudomásul: tehát csak epulisz... Mindegy, akármi, csak ha nem rák. Semmi az egész, rádium kell neki. Majd elbánik ezzel az epulisszal. Ádám professzor ajánlatára már készült is a stockholmi útra. Néhányheti rádiumbesugárzás eltünteti a bajt. Ezt Ádám tanár mondta, a kiváló tudós, a híres sebész. Nem komoly baj. Vaklárma az egész.

Azért erőt vett rajta a régi idegesség, a halálfélelem, költészetének vezérszólama. Mintha a bús fuvolat hallanánk:

Én nem hiszek semmiben.
Ha meghalok a semmi leszek,
mint annak előtte, hogy
e földre születtem. Szörnyű.
Hozzád kiáltok majd utolszor:
légy jó anyám, örök sötétség...

Harmincnégy telén járt először Stockholmban. A világ legnagyobb Rádium-intézetét kereste fel, a híres Rádium-Hemmet laboratóriumot, ahol Barven tanár kezelte heteken át besugárzásokkal. Minden programmszerűen ment. A nagyhírű svéd tanár is megnyugtatta a költőt: a teljes gyógyulás biztos. Mehet haza, végezheti dolgát, ügyet se kell vetni a jelentéktelen bajra.

Teljesen megnyugodott, minden aggálya eloszlott.

Az első rádiumkúra után erdélyi felolvasó körútra indult. Első állomása Temesvár volt. A kolozsvári előadás előtt újból meglepték a régi fájdalmak. A termet zsúfolásig megtöltő közönség nem is sejtette, hogy a költő milyen hősieken küzd, vergődik pokoli kínjaival. A lelkes ünneplés után aléltan vitték szállására, ahol orvos vette gondos ápolásba.

A fájdalmak megismétlődései indokolttá tették a második operációt, Ádám tanár a műtétet elektrolitikus késsel végezte el. Kivéste a daganat alatti csontokat is, azonban a fertőzött nyaki mirigyeket nem bolygatta. Ádám bízott a rádium rákpusztító, sterilizáló hatásában. Ezen a napon, április tizennyolcadikán dőlt el a nagy költő sorsa. Mint később kiderült: éppen ezeken a fertőzött mirigyeken múltott minden. A nagy sebész ezúttal súlyosan tévedett. Radikális műtéttel megmenthette volna a költő életét. A sebész azonban kímélni akarta kedvenc költőjét, barátját. Úgy látszik nem akarta a nyakát összekaszabolni. Hasonló esetben a szegény utcaseprőt nem kímélik: kegyetlenül kiszedik a daganat szomszédságában ülő fertőzött mirigyeket. Kosztolányit, a költőt, kímélték. Nem akarták elcsúfítani. Bízta a rádiumban... És ez lett a végzete.

A szerencsétlen műtét után kezelőorvosa tanácsára másodszor is kiutazott Stockholmba, hogy újabb rádiumkúrának vesse alá magát. A halálfélelem volt útítársa, szorongó rettegés kísérte hosszú útján. Svéd apácák ápolták.

A hallgatásra ítélt, súlyos beteg költő így ír „Stockholm” című költeményében:

... Teázunk.

S amíg ropogtatom velük a kékszem,
az őszi ködből, mint egy nyári égbolt,
tekint reám sok nyájas-enyhe kék szem.
Hallgatnak ők is, én is hallgatok,
de csöndjeink nem érnek össze végül,
mivelhogy én magyarul hallgatok,
s ők svédül.

A második rádiumkúra után alaposan lefogyott. Csak árnyéka volt a régi erős, daliás férfinak. Testi gyengesége kedvét szegte: már nem játszott a szavakkal a szavak kiváló zsonglőre.

Ebben az esztendőben budai kis villájában nyaralt a lankás, csendes kis Tábor-utcában, távol a főváros zajától. Felesége odaadó, hűséges ápolása rövidesen újból talpra

állította. Lassanként visszanyerte erejét, munkakedvét. Kintűnő gyomra, erős fizikuma, élniakarása is segítő társa volt. Dolgozott, írt, fordított. Egyszerre öt-hat lapot láttott el kézirattal. Pénzre volt szüksége, hisz utolsó garasát is Stockholmban hagyta. Szindarabokat fordított, haza is szorgalmasan és pontosan küldözgette legújabb írásait. Egy évig tartott ez a látszólagos javulás.

Harmincöt nyarán Visegrádon nyaralt az ötvenéves Kosztolányi. Párhetes zavartalan üdülés után egy este hirtelen rosszul lett. Elviselhetetlen fájdalmak gyötörték, a szívet is kikezdte a kór. Fuldoklási rohamokat kapott, mint hajdan gyermekkorában. Autón szállították be egyik budapesti szanatóriumba, ahol állapota lassan javult. Erős fizikuma újból győztesen került ki a haláltusából. Szeptember végén annyira megerősödött, hogy leutazhatott szülővárosába és meglátogathatta barátait, köztük engemet is. Jókedvű volt, a jövő terveiről beszélgetett, a halált nem is említette. Egy csomó kéziratot hozott magával Fenyves szerkesztő lapjának. A szeszélyes végzet úgy akarta, hogy a haldokló Kosztolányi túlélje egészségesnek hitt szerkesztő-barátját, volt osztálytársát. E találkozás után három hétre Fenyves Ferenc lapszerkesztő szíve hirtelen megállott.

1936.

A Halál esztendeje.

Gyötrelmes fájdalmak között dolgozott. Talán egy nyugodt perce sem volt abban az időben. Éjjel-nappal írt, gépelt, diktált, hogy összekaparja azt a jelentékeny összeget, amely egy harmadik stockholmi úthoz kellett. Megérezte, dübörögve közeledik feléje „a holtak bús vonatja”...

Február elsejére elkészült a „Szentivánéji álmom” fordításával. Nyolcadikán útnak indult Stockholm felé. Felesége, Ilona, kísérté el útjára. Nem mert egyedül elindulni, félt a rádiumkezelést követő gyengeségtől, a kínzó fájdalmaktól. Most már csak akkor volt nyugodt, ha feleségét maga mellett tudta. A szomorú asszonynak megmondták a stockholmi orvosok, nincs segítség. Illetve csak egy menekvés maradt: a morfium-mámor. A fehér méreg áldásos, gyilkoló hatása.

Morfinistává tették. A rádium sugarak teljesen fel-
őrölték erejét. Lesoványodott.

Jártányi ereje sem maradt, mire újból visszakerült a
budai Városmajor-szanatóriumba, ahol barátai, tisztelői vi-
ráglugassá varázsolták betegszobáját. Mindennapos látó-
gatói közé tartoztak: Karinthy, Babits, Márai Sándor,
Áscher Oszkár.

Márai Sándor ajánlására egy fiatal sebész, Hauber
László doktor, Manninger tanár tanítványa, vállalta a le-
hetetlent: helyrehozni az első műtét hibáját, eltávolítani
a gyilkos mirígyeket.

Életre-halálra ment a harc.

A beteg ekkor már a morfium ködös, földöntúli vilá-
gában élt. Erőtlenül suttozta:

— Élni akarok...

A látogató Karinthy Frigyes kezét megfogta és iz-
gatottan lehelte felé:

— Telefonálj azonnal Füst Milánnak. Mondd meg ne-
ki, hogyha megadom a jelt, üljön azonnal autóba és jöjjön
hozzám...

— Mit akarsz vele?... — kérdezte részvétellel Ka-
rinthy.

— Hát nem látod? Életveszélyben vagyok! Vár az
apám, meghalt apám, vár a sírásó...

Görcsösen sírt, záporoztak könnyei.

A nagy operáció napja különösképpen március hu-
szonnyolcadikára, a költő ötvenegyedik születésnapjára
esett.

A kitűnően sikerült műtét után ez volt a beteg első
szava:

— Megdöbbsentem.

Mi következett ezután? Mennyi szenvedés, áldozat,
gond, könny, álmatlan, füledt éjszaka, hajnalvárás, kö-
tözéses jaj, sikoly, lidércálmok, morfium és megint mor-
fium. És a látogatók százai, virágillat, áporodott beteg-
szobaszag.

A gondos kezelés meghozta gyümölcsét: az orvos meg-
engedte, hogy a beteget házi ápolásra otthonába vigyék.

Hazaérkezése után első gondolata anyjához szállt.

Levelet írt haza. Az utolsó levelet bizakodó, aggódó édesanyjához.

Egy hónap múlva látogatta meg fiát édes anyja. Boldogan gondolt arra, hogy Dezső fia bizonyára a kis villa előtt várja s szokása szerint vidám mosollyal, tárt karokkal fogadja. Az anya megérkezett... Dide nincs sehol... hálószozája üres... Az ágy vetetlen, feldúlt, az éjjeli szekrényen genyecsésze, véres vattadarabokkal. Nehéz orvosságzag ül a levegőben. A drága, féltett beteget, fél órával ezelőtt vitték vissza a szanatóriumba, hogy gégemetszéssel szabadítsák meg a biztos megfúlástól. A rádiumégette sarjszövetek kilöködtek a gége mellett, nyílt sipolyok képződtek a nyakon, elhalt nyákhártyák állották el a lélekzés útját.

A gégemetszés műtétjén már túl volt a beteg, amikor viszontlátta anyját. Beszélni nem tudott. Ezt írta fel az élébe tett papirosra:

Te vagy a legáldottabb anya a világon.

A megtört anya hősiezen tartotta könnyeit, keménynek mutatta magát. Karosszékbén, párnák között ült előtte a fia, sápadtan, pólyába bugyolált nyakával, felpeckelt állal. A kötésből kicsillogott az ezüst gégecső, amely lehetővé tette a lélekzést. Az áldottlelkű anya könnyes szemmel nézte fiát, ismerős vonások után kutatott a fájdalomtól eltorzult arcon.

A beteg szája szögletén vér csorgott le. Az anya fűrgén ugrott fiához és egy kis vatta segítségével ügyes kézzel tüntette el a vért, mintha mi sem történt volna.

A fiú arcán fáradt mosoly jelent meg. Reszkető kézzel írta fel az előtte heverő újság szélére:

— Anyikám... úgy-e, itt maradsz? Úgy-e, nem halok meg?

Nem sokkal halála előtt írta:

Ki a halált legyőzted hajdanán,
te életet adó, legtitkosabb nő,
a Semmi partján majd erős neveddel
köszöntöm a kemény halált, anyám.

Amíg nem tudott beszélni, gyakran írta le ezt a szót:

— Orvost!

Aztán, ha belátogatott hozzá önfeláldozó, önzetlen fiatal orvosa, ezzel az írással fogadta:

— Tedd, hogy éljek.

Még haldoklásában is hű maradt önmagához: megtartotta a jellemző költői pózt.

A vég — — — —

Szeptember harmadikán búcsúzott el fiától a testileg és lelkileg kimerült anya. A kezelőorvosok tanácsolták el az idős, összeroppant asszonyt a súlyos beteg ágya mellől. Biztatták: Dide meggyógyul.

— Mit üzensz haza, Dide? ... — kérdezte szomorúan az anya.

A beteg ceruzát kért és ezt írta le egy szelet papírosra:

„Isten veled édes öcsém, édes húgom ... Meghalok ...”
XI. 3.

Szeptember harmadikán írta le ezt a kúsza pár szót. A helyes dátum tehát ez lett volna: IX. 3. — Ehelyett különösképpen november hármat írt. Ezen a napon halt meg.

Teljesen ésnél volt, minden érdekelte, beszélni is tudott, ha ujjával befogta a gége ezüstcsöves nyílását. Ólom-szürke arccal, beesett, könnytől fátyolos szemmel feküdt ágyán. Nyakán vastag kötés. Dús, gesztenyeszínű haja megritkult. Csontvázzá sorvadt.

Szobája tele volt virággal. A rengeteg látogató közül egyedül csak Ascher Oszkárt tűrte meg maga mellett. A kiváló előadóművész igen sok éjszakát virrasztott át meghitt barátja betegágya mellett.

A költő felesége, Harmos Ilona, aki a többéves betegséget férjével együtt szenvedte át, még az utolsó napokban is bizakodó leveleket küldött haza, Szabadkára, amikor november elsején váratlanul tüdőtályogok tették válságossá a beteg állapotát.

Megkezdődött a haláltusa.

November 3. — — — —

A budapesti rádió a déli híreket ezzel a megdöbbenő jelentéssel kezdte:

„Kosztolányi Dezső, a kiváló költő, ma délelőtt tizenegy órakor hosszú szenvedés után meghalt.”

Azután nyomban: más... és újból csak más... közömbös hírek. Az Élet robogott tovább...

AMIKOR A GYÓGYÍTÓ ORVOS — ÖL

És az Élet robog, száguld tovább. Zakatol a holtak különvonata... Csendesen leteszi az elpihenteket a — Végállomáson. És minden élőlény, szegény és gazdag eljut ide a végállomásra. Eltűnnek emberek, mintha sohasem éltek volna, helyükbe lépnek a fiatalok, az új generáció. Az elhaltak helyébe új élet fakad, jajos, vérgőzös éjszakákon, az egyik szív örök időkre megáll, a másik most kezdi meg működését. Mindenki lejátsza a maga szerepét, — úgy, ahogy azt a Nagy Rendező kiosztotta neki, — aztán vége a komédiának.

Az a bizonyos rövid, rongyos élet sokszor kerül az orvos kezébe. A szülés egyszerre két élet fölött rendelkezik. A gyermek életét gyakran feláldozza az anyáért. Életet kell vennie az életért, meg kell ölni a gyermeket, hogy megmentse az anya életét.

A sebész mindenkor kezében tartja az élet fonálát, amit akaratlanul néha át is vág. Erre mondja a nép: az operáció sikerült, de a beteg meghalt. A kísérleti anyaggal néha egy kis temetőt tölthetne meg: a végén azért mégis csak megtanul operálni. Olyan orvos nincs, aki nem hibázott volna. De hát ilyen kellemetlen, kényes kérdésről nem szívesen beszélünk. Az ember a kellemetlen rokonságot is letagadja. Innen van az is, hogy a majom rokonságára sem gondolunk szívesen. A nép körében hallottuk: ha a szabó elfuserál egy öltönyt, azt még kijavíthatja, de ha egy operáció nem sikerül, azt már nehéz helyrehozni. Az újabb operáció újabb szövődményeket, össze-

növéseket okozhat. Talán kevesebb volna az áldozatok száma, ha a temetői fejfán, sírkövön, a szokásos felíráson kívül azt a pár sort is odaírnák: — „kezelte X. Y. doktor.”

A váratlan haláleset legtöbbször szériaszerűen jön. Epp úgy az öngyilkosság is. Bizonyos járványhullám szerint. Sohasem felejttem el az öreg Bezzeg bácsi esetét, aki egy öngyilkos temetésén jelent meg. A pap beszédének ez volt a magja: „bocsássunk meg szegény halandó embernek. Lehet, hogy neki volt igaza.” — Bezzeg bácsit annyira meghatotta a beszéd, hogy a temetés után az istállóban a kötőfékre felakasztotta magát. Példáját még ugyanazon a héten néhány öngyilkos követte.

Hogy mit ér egy ember élete? A semminél is kevesebbet.

Egyik fiatal, harmincötéves iparos ismerősöm azzal dicsekedett mindig, hogy ő orvos kezében még nem volt. Tőle az orvosok akár éhen is halhatnak, sohasem volt még beteg. Ez az iparos egy nyári estén névnapi vacsorára volt hivatalos. Elhelyezkedett az asztal mellett és még a tálalás előtt az asztal alá bukott. Azt hitték, hogy tán részeg. Pár perc múltán jelentem meg a helyszínen és már csak a beállott halált konstatálhattam.

Pontosan emlékszem, ugyanazon a napon egy szívba-jos asszonynak adtam egy injekciót. Az asszony negyed órával az oltás után meghalt. Nagy kérdés, hogy a régi szívbajban szenvedő asszony meddig élt volna, ha nem kapta volna azt a digitális-oltást.

A szériahalottak közé tartozott az a jómódú vénkis-asszony is, aki képzelt bajával unalmában felkeresett egy „új” orvost. (Az emberek azt hiszik, hogy az új seprő jobban seper, mint a régi.) Ez a kolléga, hogy megmutassa, hogy ő mit tud, intravénás oltást adott az idős hölgynek. Hogy mit, azt nem tudom, annyi bizonyos, hogy a hölgy ott a helyszínen az orvos rendelőjében szabályszerűen meghalt. A mentők szállították ki a kórház bonctermébe. A boncolás kiderítette, hogy az orvos ártatlan. A paciens volt a hibás abban, hogy a világra jött, élt és kipróbálta az új orvost. Az „ártatlan” orvos néhány hónap múlva más városba tette át rendelőjét.

Ebből a „szériás” időből egy kedves és tanulságos történetre emlékszem. Egyik urológus kollégám egy nős embernek — diszkrétén — szalvarzán oltásokat adagolt a vénájába. A középkorú, városszerte ismert ember az ötödik oltás után hirtelen összeesett és ott az orvos rendelőjében előírászerűen agonizált, halódott. A megijedt orvosnak csak a legnagyobb erőfeszítéssel sikerült életben tartania az embert. Szörnyen meg volt ijedve, hisz nemrégén halt meg az öreg kisasszony egy másik kolléga rendelőjében. Mindentől eltekintve, nem a legjobb reklám: városi hullakocsi az orvosi rendelő előtt.

Az izgatott orvos saját költségén bérautót hozatott és a félhalott embert valósággal becsomagolta a kocsiba. Még utána szólt:

— Estefelé majd meglátogatom.

Szörnyen bántotta a dolog. Még meg talál halni a bácsi... Ügyészségi kihallgatás, — ez — az... belekerül az ember az újságba... kellemetlen ügy... Mégis csak emberéletet oltott ki.

Estefelé beült egy bérkocsiba és bement a címét. A fiakkal befordult a kis utcába és az ismert ház előtt lelassított:

— Főorvos úr, a tizenhetes szám kapuján gyászfüggöny lóg. Kint áll a gyászhuszár a nagy bottal. Oda álljak?

Az orvos kinézett a kocsiból, meglátta a gyászdrapériát.

— Forduljon csak vissza öregem, — mondotta és izadságtól gyöngyöző homlokát törölgette. — Vigyen haza.

—Hát mégis bekrepált az öreg, — gondolta elkeseredetten magában. — Rettenetes. Halottnál semmi keresnivalóm sincs. Talán az özvegynek fejezzem ki részvétemet? Megmondjam, hogy hőn szeretett, imádott férje titokban vérbaját kezelte nálam? Vagy talán benyujtsam neki a számlát?

Mindennap várta a kézbesítőt.

Azon törte a fejét: mégis csak a legokosabb, ha ő maga jelenti a halálesetet az ügyészségen... Már el is indult, de meggondolta magát: egyelőre várakozó álláspont-

ra helyezkedik, nem vesz tudomást páciensének elhúny-
táról. Neki senki sem jelentette a halálesetet.

Három napi „drukkolás” után megjelent a halottnak
vélt pácienst a rendelőben.

— Hát magával mi van? — kérdezte álmélkodva az
orvos.

— Eljöttem újabb oltásra.

— Hogy van?

— Jól, nincs semmi bajom. Oltást kérek...

— Azt ugyan nem kap... Legalább tőlem nem. De
mondja csak, ha már itt van: ki halt meg maguknál?

— A háziasszonyom, egy nyolcvanéves asszony...

— — Kezdő orvos voltam. Időnként igen rosszul
ment a praxsis. Ilyenkor gyakran jutott eszembe: a kö-
zönség első segélyt nyújt a betegnek, amíg az orvos jön.
De ki nyújtja az orvosnak a segélyt, amíg az első fizető
beteg megjön? Egy nap üres volt a várószobám. Bedugta
a fejét egy ideges ember:

— Nincs itt senki? Majd mindjárt visszajövök —
mondta és elrohant.

Két évig felém sem nézett.

Két esztendő után újból bedugta fejét a várómba.
Zsúfolva volt:

— Jaj, de sokan vannak, majd mindjárt visszajövök
— és megint csak elrohant.

Elmúlt három év, felém sem nézett. Véletlenül meg-
tudtam, hogy meghalt, anélkül, hogy orvos kezelte volna.
Úgy látszik, mégis vannak emberek, akik orvosi kezelés
nélkül is eltávoznak az életből. Kit hibáztatnak ilyenkor
a halál miatt?

Az orvos, — ha gyengén megy a praxsis, — mindig
elvéve néhány potya pácienst, aki mégis egy kis forgal-
mat csinál a pangó orvosi gyakorlatban. Így vállaltam egy
nagyon szegény, földhöz ragadt, régi szervi szívbeteg, idő-
sebb borbély bácsi kezelését is. Aortatágulósos, szívaszt-
más rohamai voltak és már csak a morfium segített rajta.

— No ennek sem kell már sok, — gondoltam, — leg-
alább az utolsó napjait elviselhetővé teszem neki. Kijár-
tam hozzá, morfiumoltásokat kapott.

A felesége könyörgött, hogy ne hagyjam sokáig szenvedni, emeljem az adagot, úgysem viszi sokáig. Láttam: türelmetlenül várja a hatvanhoz közel álló ember halálát. Megértettem. A szegény asszony kimerült az ápolástól, éveken át nem volt egy nyugodt éjszakája sem. Kölcsonökből élt, a testvére támogatta.

Felemeltem a morfium adagját a duplájára: két centigramm helyett négyet adtam be az öregnek. Ez az adag nem öli meg, kellemes mámorba ringatja, nem szenved annyit. Talán elalszik néhány órára, mialatt a felesége is megpihen.

Amint a táskámba csomagoltam a fecskendőt és a dobozokat, az üres ampullákat, megdöbbenéssel láttam, hogy a betegnek tévedésből az ötcentis üvegcsékből adtam két adaggal, összesen tíz centigrammot. Ezt az adagot bizonyára nem bírja el a legyengült szívbeteg. Az ostoba véletlen akarta, hogy embert — öljek. Ellenmérgek, koffein, kámfor nem voltak nálam.

Ilyesmi még nem történt velem.

Szörnyen bántott a dolog. Bizonyosra vettem, hogy az asszony siránkozása zavart meg munkámban. Innen a végzetes tévedés.

Az asszonynak megmondtam mindent: búcsúzzon az urától, holnapra halott lesz. Áadtam neki egy kísérőlevelet a kerületi halottas-orvos címére. Az asszony kissé könnyezett, de látszólag megnyugodott „a gondviselés” rendelkezésében. Kikészítette a halottas könyvet, hogy kéznél legyen a temetkezési segély fölvételénél. Elővette férje fekete ruháját is.

Másnap délután arra vitt az utam. A házon nincs gyászfüggöny. Megállítottam a bérkocsit. Bementem a házba. Az asszony nem fogadta köszönésemet.

— Ahá... itt van a baj... — gondoltam magamban. — Meghalt az ember, de az asszony meggondolta magát. Most már szeretné, ha életben maradt volna az ura...

Egyszerre csak meglátom az udvarban az én „halott” borbélyomat kapával a kezében. Űde, eleven, mosolygós volt az arca.

Majd hanyatt estem.

— Doktor úr! — kiáltotta a borbély. — Milyen oltást adott nekem tegnap? Hiszen újjászülettem, meggyógyultam... Csodát művelt velem ez az oltás! Látja... Kapálom a krumplit... Az ég áldását kérem magára ott, ahol egyet lép...

Azontúl sokáig botladoztam.

A haldokló borbély a hatalmas adag morfiumtól jobban lett és még évekig élt. A felesége esküdt ellenségemmé vált. Meg volt győződve, hogy becsaptam őt és a „gyógyítás” szándékos volt. Abban az időben a szegény borbély rámműdította a környék összes szegényeit, akik fizetés helyett csak így köszöntek el tőlem: — Köszönöm addig is...

Hogy milyen nagy szerepet játszik az orvosi pályán a véletlen szerencse, mutatja azt egy másik szegény betegem szomorú története is. Ez is szívasztmás volt, „baráti alapon” kezeltem. Az ötvenes férfinak megdagadtak a lábai, nehezen lélekzett, fulladt, de eljött hozzám felesége kíséretében. Már régebben munkanélküli volt, nem járt neki a betegsegélyző.

Megmodtam a betegnek: oltásokra volna szüksége, amik lehajtják a vizet, de a beteg hallani sem akart erről. Azt mondta: az ágya is oltást kapott és néhány hónap után — meghalt. Hallotta a szomszédjától, hogy minden oltás egy évvel rövidíti meg az életet. Írjak fel neki valami orvosságot, de ne legyen drága, mert nincs rávalója. Kanalas orvosságot írtam fel neki, digitáliszt.

Szép lassan átmentek a szomszéd patikába, ahol megkapták az üveg orvosságot. Haza mentek. A beteg a ház előtt ült le, az udvarban és sürgette az asszonyt, hogy hozzon egy evőkanalat, hogy bevehessen az orvosságból. Felesége a kezébe adta a kanalat, mire az ember holtan fordult le a székről. Szegény ember örökre kiejtette kezéből a kanalat. Ugyanaz megtörténhetett volna a rendelőmben is, esetleg az első kanál orvosság bevétele után. Az orvosságot meg sem kóstolta, le volt zárva a dugója. Az asszony méltatlankodva hozta vissza nekem a teli üveget és szemrehányóan mondta:

— Mért írta fel az orvosságot, ha tudta, hogy az uram félóra mulva meghal? Most kidobtam huszonnyolc dinárt, a patikus nem veszi vissza az orvosságot.

Egyre az járt az eszemben: milyen szerencsés voltam, hogy a beteg nem az én rendelőmben halt meg.

A sok szegény beteg között azonban befutott néha egy-egy módos, tehetős ember is. Így többek között egy nagy üzletember is, aki húsz év alatt hatalmas vagyont szerzett — spekulációval. Eredetileg néhány öreg ponyvaregénnyel és tankönyvvel nyitotta meg antikváriumát. Ezzel kezdte. A végén már több háza volt, mint — esze. Buta volt szegény.

A buta gazdag ember azt állította, hogy én mentettem meg a felesége életét. Ezt ő állapította meg, én sohasem mondtam ilyesmit. Valóban kezeltem a feleségét holmi idegbajjal, de életveszélyről szó sem volt.

Fizetés helyett beállított hozzám a gazdag ember és a következő kijelentést tette:

— Doktor úr, ön megmentette a feleségem életét...

— Fizetni akar?

— Azt nem. Olyan jutalmat szánok önnek, amit egész életén át megemleget. Ön meg lesz lepve, hogy milyen gavallér vagyok...

— Na mi az, halljuk.

— Van egy eladó sarokházam. Erre van vevőm, háromszázötvenezer dinárt kínál érte, de én magának átadom a házat háromezrezerért... Megmutatom, hogy ki vagyok én. Tehát ötvenezret veszítek el, ezt magának ajándékozom.

— Tudja mit? Adja el a házat és az ötvenezer különbséget adja ide nekem...

— Azt nem lehet. Lehetetlen. Azt akarom hogy a maga tulajdonába menjen a ház.

— És egyszerre kell fizetni a háromszázezret? — kérdeztem most már bosszankodva.

— Természetesen. Ehhez ragaszkodom. Tudom, van önnek elég pénze... jól keresnek a doktorok. Magát félmillióra becsülöm.

Dühösen nyúltam nadrágzsebembe és lecsaptam az asztalra háromszáz dinárt:

— Ide nézzen, maga ökör! — kiáltottam a fülébe. — Ez az egész vagyonom! Egy бүдös vasam sincs több. Ha ennyiért ideadja, megveszem a házát, különben hagyjon békében, menjen a fenébe.

Sértődötten, felháborodva rohant el: azt hitte gúnyt űzők belőle. Pedig lelkemre mondom, összes vagyonom háromszáz dinár volt.

Lehet, hogy a specialisták, a szakorvosok, kerestek jól abban az időben, de az általános prakszisú orvos keresete a mélypont alatt volt. Ha akkoriban írással nem keresek, akár éhen halhattunk volna.

A fűlspecialisták mindenesetre jól kerestek. Ezzel a megtörtént adomával ugrattuk a fülorvosokat:

(Zárójelben megjegyzem, hogy az eset nem a mi városunkban történt.)

Egy jó módú, süket ember már több mint egy éve járt a fülorvoshoz, hogy visszanyerje hallását. Úgy látszik a fűlspecialista már megúnta páciensét, vagy pénzre volt szüksége, mert rászólt a különben türelmes betegre:

— Most már bevégeztem a kezelést, a hallása megjavult, nem kell tovább jönnie.

— Kész a kezelés?

— Igen.

— És gondolja, hogy már jól hallok?

— Tökéletesen. Ennél jobban már nem fog hallani.

— Hát akkor fizethetek?

— Fizethet.

— Mennyit tesz ki a számlám? — kérdezte a kigyógyított süket ember és elővette duzzadt pénztárcáját.

— Négyezer dinár, — mondta az orvos.

— Hétezer dinár? — kérdezte a páciens.

— Annyi.

És a páciens fizetett.

Egy másik dúsgazdag beteggel történt, hogy lábfájásával hozzám fordult. Egy futballista elhitette vele, hogy én vagyok a városban az egyetlen „lábspecialista”.

Megvizsgáltam az öregedő gyáros lábait és megállapítottam, hogy fájdalmait bokasüllyedés okozza. Ajánlottam neki, hogy csináltasson cipőjébe ludtalp-betétet és rendbe jönnek a lábai, nem fog sántítani. A gazdag ember rám nézett, azt hitte, hogy meghibbantam. Elmondotta, hogy már tíz esztendő óta látogatja a csehországi rádiumos fürdőhelyeket, igen sok orvos vizsgálta meg és eddig mind azt mondta, hogy „reumásak” a lábai. Nagyon csodálkozott megállapításomon. Előbb még kikérte néhány ortopéd professzor véleményét és csak azután csináltatta meg a betéteket. Persze a lábai rendbe jöttek. A tíz esztendő alatt több mint százezer dinárt költött el fürdőkre. Nekem ötven dinár honoráriumot adott.

Egyik előző fejezetben megemlékeztem már egy félős, ijedős kislányról, aki rettegett a fehér köpenytől, az orvostól és a végén — orvos felesége lett. A szomszédunkban lakott egy hasonlóan gyenge idegzetű, csinos fiatal lány, aki igen félős természetű volt, félt a kísértectől, a sötét szobától, az egértől, sőt a saját — árnyéktól is. Ez a kitűnő nevelésben felnőtt félős leányka egy éjjel, pont éjfélkor a kísértetjárás idején, villámlás és mennydörgés közepette, viharban szökött meg az ablakon keresztül egy véres-kötényű, fiatal mészáros legénnyel. Attól nem félt. Pár hét múlva a legény hazaküldte a lányt, mint nem megfelelőt.

Akkoriban került kezembe Dreiser Theodore világ-hírű amerikai író regénye, az Amerikai Tragédia. Egy lány áldott állapotba kerül, nem akad orvos, aki megszabadítsa nem kívánt terhétől. Két vaskos kötetten keresztül vergődik a lány vőlegényével együtt — minden eredmény nélkül. A szerző nem az egyszerű polgári esküvőt választja megoldásul, hanem a halált. A szerelmes férfi a tőba öli állapotos szerelmesét, hogy azután a terjedelmes és fárasztó harmadik kötetben az esküdtszék előtt feleljen égbekiáltó bűnéért. Nálunk ilyesmi nem fordulhat elő és a kitűnő Dreiser sem írta volna meg remek három kötetes regényét, ha történetesen — jugoszláviai kisebbségi író. Nálunk az ilyesmi nem kergeti a fiatalokat a halálba. Kár is lenne értük. Akkoriban pláne nem

volt nagy probléma az egész. A doktor bácsi kiváltotta a városházán a bizonyítványt, amit a főorvoston kívül egy belgyógyász is aláírt és tizenöt perc alatt rendbe hozta a lányt. Csak egy kicsit a zsebbe kellett nyúlni, nem is olyan mélyen. Amerikában is vannak orvosok, akik csekély összeg ellenében meggátolják a nagy „tragédiát” és egykettőre megoldják a nagynak látszó problémát.

És ezzel végeztem is az abortuszokkal. Mert ha minden tizedik tiltott műtétről írni akarnék, akkor olyan vastag lenne ez a kötet, mint egy lexikon.

Még egy egészen különleges orvosi megfigyelés kívánczik ceruzám alá. A témát itt hordom magamban, belül már évek óta, úgy látszik megérett, mert nagyon kikívánczik...

— — János bácsi negyven évig szolgált a városnál mint kézbesítő. Ez alatt az idő alatt mindig hűségesen és pontosan végezte dolgát: amit a kezébe adtak, kikézbesítette, ha addig élt is. A lelkiismeretesség mintaképe volt. Negyven nehéz, sáros-poros, viharos esztendő után a városi kézbesítő János bácsi nyugdíjba ment. Amíg dolgozott, mindig egészséges volt, orvossal nem volt neki semmi dolga. Pár héttel nyugdíjaztatása után megbetegedett. Étvágytalan, álmatlan lett, nem találta helyét. Csak ült egész napon át és szótlanul a levegőbe bámult. Búskomor volt, lelki beteg.

Az orvosok csak úgy találgatták a baját. Az egyik keresősőt ajánlott neki koplalással, a másik meg erősebb kosztra fogta és borral, pálinkával itatta. A kis utcai ablak már tele volt orvossággal, de semmi sem használt neki: nem evett, legyengült, hamarosan ágynak dőlt.

Ideggyógyász is megvizsgálta és valami cifra diagnózist mondott, de attól sem lett jobban az öreg. A ráimádkozás sem használt. Pedig az öreg Kati néni igen-igen megerőltette nagy tudományú fejét. A kezelőorvosok között voltam én is, de bizony az én orvosságom sem használt.

Egyszerre váratlanul meggyógyult János bácsi, megjött az étvágya, a kedve. Arca kipirult, úgy evett, mint a farkas. Meggyógyult.

Felesége, aki igen értelmes asszony volt, a következőben adta a gyógyulás magyarázatát:

— János pár héttel ezelőtt egy nagyobb csomagot kapott egyik vidéki barátjától, hogy kézbesítse ki egy bizonyos címre. János bácsi elcipelte a csomagot az adott címre, de nem kézbesíthette, mert a címzett vidékre utazott. Ez a csomag tette őt lelki beteggé. Ez volt életében az első eset, hogy a kézbesítés lehetetlen volt. Kézbesítői lelkiismeretét nyomta ez a csomag, attól tartott, hogy majd még valaki azt hiszi, hogy — magának tartotta meg a csomagot. Végre is megjelent a csomag tulajdonosa, mire megszűnt a lidércnyomás, János bácsi megkönnyebbült, megjött az étvágya és meggyógyult. Ő maga sem tudta azt, hogy mi okozta betegségét.

Az öreg kézbesítőnek tehát olyan betegsége volt, amit eddig mi orvosok sem ismertünk: a túlzott lelkiismeretesség.

Mert ez is betegség. Idegbetegség.

SZÜLŐK ÉS NAGYSZÜLŐK FELVILÁGOSÍTÁSA

Gyakran hallunk, olvasunk leányok és asszonyok elcsábításáról. A csábító leleplezése rendszerint a merénylet, vagy a kényszerházasság — *után* történik. A fehér liliomszál legtöbbször a liliomtiprás *után* ébred annak tudatára, hogy az a bizonyos csirkefogó rútul becsapta őt.

Így jár az az ember is, aki kuruzslóhoz fordul: már ott a kuruzsló lakásán jön rá, hogy tulajdonképpen becsapták. Szélhámos áldozatául esett. Saját szemével látja, hogy az ostoba kuruzsló valamennyi „betegének” ugyanazt a gyógyfüvet adja. Százféle betegségnek ugyanaz a gyógyszer van. A kuruzsló eladja a gyógyfüvet, a többi nem az ő gondja.

Kuruzsló mindig volt és mindig lesz. A hatóságilag üldözött kuruzslókat a nép oltalmába fogadja, védelmezi őket, tűzbe-vízbe megy értük. Ha kell, hazugságok árán is megvédi a „csodatevő” kuruzslót, a „csodadoktort”. A tömeg bizonyos sötét része mindig csodaváró volt, mohón veti magát a csodásnak tartott tünetmények után. Hajlamos elhinni, hogy a tiszta égbolton tündöklő, dicsfényes márványmenyasszony jelent meg. Hisz a boszorkányokban, a szemverésben, a kísérteties szellemjárásban, de nem hiszi, hogy az influenza, a tífusz és a tuberkulózis ragályos betegség.

Nincs sok szégyelni valónk. A nyugati metropolisokban néha a műveltebb emberek is behódolnak a kuruzslók bárgyú trükkjeinek. Világvárosokban a kuruzslók livrés inassal dolgoznak és lakásuk előtt a magánautók egész

sora várakozik. Bécsben minden harmadik utcában van egy „Wunderarzt”, Párizsban minden kerületre jut egy tucat jósnő, gondolatolvasó, telepátikus fenomén, tenyér- és írásjós, trükkös hipnotizőr.

Ezek után itt a mi poros-sáros falunkban nincs miért szégyenkezni. Nálunk is elszaporodtak a kuruzslók, akik a legkülönbözőbb módszerekkel „dolgoznak”. Az egyik krumplira fekteti a nemibetegeket, hogy vérük tisztuljon, a másik meg kizárólag kenéssel gyógyít. Mindenkit megken, a gyomorbetegnek felkeni a „mátráját”. A szállási kuruzslók megitatják betegükkel a saját vizeletüket. A vakbélfájdalmaknál friss, még gőzölgő tehéntrágyát raknak a beteg hasára. Vérző sebre a legjobb a poros pókháló vagy a frissen levakart vakolat, — így tanítják őket a népet.

Az újszülött sárgaságát is annak friss vizeletével gyógyítják, csakhogy azt kanalanként adagolják. Igen aianlatos sárgaság ellen a következő olcsó kuruzslószer: a beteg fúrjon ki egy jó vastag sárgarépat és csak ezen keresztül szabad neki vizelnie. Ezzel a módszerrel egész biztosan elmúlik a sárgasága nyolc hét alatt. Sárgarépa nélkül hat hét alatt gyógyulna meg. Bizonyos szállásokon sárgaság ellen azt ajánlják az öregasszonyok, hogy fejtetőt kell a kenyérbe gyúrni és azt kell a betegnek megennie. A városban évekig dolgozott egy javasasszony, aki „vízbe nézéssel” gyógyította betegeit, különösen az ideges és szerelmes nőket. Szerelmi csalódás ellen is igen hatásos szer ez a vízbe-nézés.

Az aktív kuruzslók közül a legismertebbek a ráimádkozók. Az imádságos asszony lemorzsolja az ő értelmetlen hókusz-pókuszát, a delikvens nyakába akaszt egy szalagon lógó bársony-talizmánt és isten nevében elbocsátja. A néphit erősen tartja, hogy a ráimádkozás az egyetlen védekezés a „rontás” és szemmel való megverés ellen. Főleg a sötét-szemű és összenőtt szemöldökű egyének tudnak szemmel verni.

A csecsszópo sír, nyugtalan, mellére ült és szívja a boszorkány. A küszöbre kitett seprő egészen bizonyosan

távoltartja a boszorkányt. De segít a csecsemőn a ráimádkozás is.

Trachomagyógyító asszonyok is működnek a mi vidékünkön, akik a szembajt porcukorral és a szem kinyalásával gyógyítják. Ismerünk füstölő javasasszonyokat, akik az ördögöt füstölik ki a betegből. Hirhedt volt valamikor a kisbajmoki ingben született gyógykovács, aki a helyéből kiugrott karokat és lábakat húzta helyre. A kenőasszonyok mindenféle bajt kenéssel gyógyítanak. A legkülönbözőbb zsírokkal dolgoznak: szúnyog, farkas, gólya, ember és tevezsírral. Van nekik egypúpú és kétpúpú tevezsírjuk. Persze ez mindig közönséges — disznózsír.

Most néhány recepttel szolgálunk a hiszékeny olvasónak:

Szemveréses beteget úgy gyógyítunk, hogy kilenc évőkanál vízzel megmossuk visszakézből az arcát. Ha a mosdás után több víz marad a tányérban, akkor a szemveréstől megszabadult a szegény teremtés. (Persze a kuruzsló mindig gondoskodik arról, hogy titokban egy kevés vizet hozzáöntsön).

Az anya úgy tudja meg gyermekéről, hogy meg van-e szemmel verve, ha megnyalja a beteg gyermek szemét. Ha sós, akkor megverték szemmel, attól beteg. (Zárójelben megjegyezzük, hogy a szem íze mindig sós).

Szamárköhögés elleni „biztos” szer. Dugjunk egy zsemlyét a szamár szájába, aztán etessük meg a beteg gyerekkel. A szamártej is gyógyítja a róla elnevezett köhögést.

Rühes embert vagy gyereket dugjunk be a forró banyakemencébe.

Egy régi imakönyvben kusza betűkkel írott bejegyzést találtam: „szemfájásru fehér vidraport háromkirálok vízi-be ásztatni, utána kétszer napjába. Pájó árendás tartozik 760 din”. (Az árendás tartozása valószínűleg nem tartozik a szembetegség kezeléséhez.)

Néhány kuruzslótanács babonás hívők részére: A kegyeret ne aprítsad bicskával a tejbe, mert megreped a tehen tőgye. — Ne fürdesd a gyereket esővízben, mert szégyes lesz, mint a szél. — Főzés közben ne takard le az

ételt fedővel, mert betakarod a szerencsédet. — Ne dobolj késsel az asztalon, mert az hívja a szegénységet. — Papucsról lekapart sáron nem szabad átlépni, mert attól hőrbajt kapsz. — Utcai vizeletet ne lépje át a gyereked, mert nem nől nagyra. — Ha nem jön álom a szemedre, kössed be a párnád csücskét, oda szorul a boszorkány, aki elveszi álmodat. — Pénteken kezdett munkán nincs szerencse. Aki pénteken fekszik betegágyba, többé föl sem kel. — Andrásnap éjjelén a lány tegye párnája alá udvarlója ingét, mire a legényt ezzel végkép magába bolondítja. — Járványokat a boszorkányok és a rossz szellemek okozzák és terjesztik. — Orvosságot nem szabad megköszönni, mert nem használ. — Tudnivaló, hogy a kuvik a halálmadár.

Luca-napján fokhagymával keresztet rajzolunk az istálló és a lakoszoba ajtajára, hogy távol tartsuk a boszorkányokat. Aki Luca-napján fokhagymát eszik, annak egész évben nem fájdul meg a foga és a szeme. Ezen a napon nem árul tejet az asszony, nehogy elapadjanak a tehenei. Éjfélkor kimegy a tyúkólhoz, kifordított köntösben és piszkával keresztet rajzol az ólra, hogy többet tojjanak a tyúkjai. Luca-napján kezdik a lucaszék készítését, amely kilenc különböző fából készül el karácsony estére. A készítője az éjféli misén a Lucaszékre állva megismeri a boszorkányt.

A kuruzslással rokon foglalkozás a szerelmi bájital készítés és a jövőmondás is. A bájital régi recept szerint készül: a kotyvalékba a bűbajosok belekeverik a reménytelenül szerelmes nő fürtjeit, verejtékét, véréit is. A bájitalkészítő sohasem fél a kudarctól, mert a rendelő akkor is hallgat, ha eléri célját és azzal sem dicsekedik, ha kudarcot vallott az itallal.

A kuruzslók közül talán még a jósnőknek van könnyebb dolguk: ha véletlenül beválik a jóslás, a hálás médium telekürtöli a várost. Mindent eltalált! Ha pedig a vaktából bementott „tippek” nem válnak valóra, akkor a delikvens agyonhallgatja a jóslást, még azt is letagadja, hogy jósnőnél járt. Így vagyunk a kuruzslókkal is. Ha a kuruzsló „meggyógyít” valakit, akkor úton-útfélen dicsekedik a képzelt beteg, hogy meggyógyult. Ha meg rossz-

szabbra fordult az állapota, mélyen elhallgatja balul ütött kirándulását. Így esik azután, hogy emberfia még sohasem beszélt olyan egyénnel, akit a kuruzsló ki nem gyógyított volna.

Egy alkalommal egy jobb gazdának a tízéves fia gyes tályogot kapott a mandula mögött. Az orvos fel akarta vágni, a gazda nem egyezett az operációba. Szerencsájukra egy kóbor cigányasszony járt náluk, aki mindjárt ajánlkozott, hogy meggyógyítja a gyereket. Az alku megtörtént. A cigányasszony megtömte pipáját jó erős dohányval és azt szívatta a gyerekekkel, aki olyan erős hányingert kapott az erős nikotintól, hogy az erőlködéstől a tályog kifakadt. A gyerek „meggyógyult”, jobban lett, azóta azon a vidéken a tanyavilág pipázással gyógyítja a torokfájást.

A szállásokon ma is még sok helyen vrácsázó asszonyok segédkeznek a szülések körül. Szigorúan ráparancsolnak a szülő nőkre, hogy két hétig ne feküdiének tiszta ágyba, mert a szülő nő ágyára Szűz Mária vigyáz és megőrzi a csecsemőt a rontás ellen. Az újszülött arcát a keresztmama jobbról-balról megcsókolja, hogy gödröcskék legyenek rajta. A vrácsázó asszonyok ahhoz is értenek, hogyan kell a tehénből kikergetni a „lidvércet”, ha elapad a teje és hogyan kell szerecsikával a szeplős foltokat letisztítani az arcról.

Az egyik öreg bácsi, — akinek a hátán hatalmas bőrrák volt, — megkérdezte a „kezelő” vrácsázó öregasszonyt hogy mi az ő betegségének a neve.

Az öreg kuruzsló nénit elfutotta a méreg:

— Minek kő azt magának tudni? — kérdezte elfuladva.

— Hát csak tudni akarom a pizemé...

Az öregasszony egyet gondolt és feltette a kérdést:

— Mondta-e má kee valakinek, hogy egye meg a fene?

— Mondani mondtam, — válaszolta a bácsi.

— Nohát, — ripakodott rá mérgesen a vrácsázó asszony, — akkor most magát eszi a fene...

Szörnyű eset jut eszembe. Szinte a hideg borzongat, ha rágondolok. Jómódú szállási vénkisasszony kuruzslók-

kal kezelte tüdőbaját. Betegsége már utolsó stádiumba lépett, amikor a babonás vénkisasszony kuruzslójára hivatkozva egyre azt hangoztatta nővére előtt, hogy az ő betegsége nem ragályos. Kegyetlen próbára tette egyetlen örökösét: kényszerítette, hogy egy pohárból igyék vele, szájából egyék.

— Talán félsz tőlem? Útálod a számat? — mondogatta kíméletlen perverzítással.

Követelte, hogy nővére a kislányával együtt, egy ágyban aludjék vele. A szerencsétlen testvér mindent a beteg kedvére tett, nehogy megsértődjék, istenments, mert nagyon érzékeny volt szegény. Abban bízott, hogy talán mégis a kuruzslónak van igaza és a betegség nem ragályos, csak egyszerű megfázás.

A vénkisasszony meghalt, nemsokára követte őt a halálba a kislány tuberkulótikus agyhártyagyulladás. Az anyja is megbetegedett.

A nép imádja a kuruzslókat és mindenképpen kitart mellettük. Azt mondják: nem tanult semmit, amolyan „magamfajta” és mégis mindent tud.

Egyik kollégámnak jó pár évtizeddel ezelőtt sehogy sem ment a praxisa. Más vidékre költözött és kuruzslónak csapott fel és mint ilyen nagyszerűen élt, fényesen keresett. A hatósági pénzbüntetéseket sorra kifizette. Amikor a bíróság börtönbüntetésre ítélte kuruzslás miatt, kénytelen volt felmutatni szabályszerű orvosi diplomáját. A büntetés elmaradt, de elmaradtak a páciensek is a „csodadoktortól”.

Minden a szuggesztió múlik. Mindennapi életünk is tele van szuggesztióval. A jó kereskedő is akaratátvitellel dolgozik. A napilapok cikkei és hirdetései sem nélkülözik a szuggesztiós hatást. Jó példája a szuggesztiónak egy asztmás asszony esete, akinek fuldoklási rohamai azonnal megszűnnek, ha megjelenik az orvos, akiben feltétlenül megbízik.

Egy álmatlan hölgy éjjel csak akkor tudott jól aludni, ha halántékát szesszel bedörzsölte. Egy ilyen jól átaludt éjszaka után arra ébredt, hogy a homloka és halántéka tele van fekete tintával. Rájött, hogy éjjel a sötétben szesz helyett tintával kente be magát és — nagyszerűen aludt.

Az ideges embert az is elaltatja, ha a feje mellett, az éjjeli szekrény fiókjában tudja az altató szert. A mozgópostás otthon akkor tud jól írni, ha a fia rúgja az asztalt. Fúvóhangszeren játszó muzsikus hamisan játszik, ha előtte citromot szopogatnak.

A ráimádkozó is szuggesztióval gyógyít.

A szuggesztió fokozása: a hipnózis, amelynél a kísérleti egyén fokozottan befolyásolható állapotba kerül a hipnotizáló sugallata folytán. Tehát: fokozottabb akaratátvitel. Hipnózissal lehet gyógyítani arra alkalmas beteget, a siker függ a szuggesztív atmoszférától, a szuggerráló egyéntől és attól, hogy a médium hisz-e a gyógyzómodban. Tudjuk, hogy van egyéni és tömegszuggesztió. A világháborúk után az idegbetegségek száma megatványozódott és velük arányosan nőtt a médiumok száma is. Az emberek mohón keresik a misztikus csodákat.

A tömegszuggesztió tipikus példája minálunk: a „szentkút”. Ez is a csodakeresés eredménye.

A „szentkút” körülbelül egy kilométernyire fekszik a város déli kapujától. Előbb átmegyünk az „Angyal Bandi” vasútvonalon, azután a zentai vasút mentén megtaláljuk a felszentelt kutat. Lapályos völgyben terül el ez a kút, amelynek vize kissé sziksós, de semmiesetre sem gyógyhatású. Különböző tudományos elemzések kimutatták, hogy a víznek gyógyító ereje nincs. A nép adta ezt a nevet neki: szentkút. A kút előtt két medence van: külön a katolikus és külön a pravoszláv hívők részére. A kutak mellé külön kápolnákat is építettek. Kisasszony napja után vasárnapra esik a szentkúti búcsú, amit pap vezet. A szentmise után beszéd következik. A hívők rendszerint újhold utáni szombat és vasárnapon zárandokolnak ki a szentkútra, hogy gyógykezeljék magukat. Nem orvos küldi őket ide! A szentkút vize gyógyítja a reumát, isiászt, bőrbajt és a trachomát, de gyógyítja a különböző torok- és női bajokat is. A betegek ott ülnek egymás mellett a medence párkányán, ki a sebes lábát mossa, ki az arcát, ki meg a szemét. A beteg állatnak is innen visznek gyógyvizet. Mellesleg megjegyezzük, hogy mind a két kápolnában megtalálható a persely is az esetleges adakozók részére.

Szerény nézetem szerint a papok kötelessége volna a nép felvilágosítása. A nép papjának még azt is elhinné, hogy a tüdővész ragályos, emberről emberre terjedő bacillusos betegség. Nekünk orvosoknak ezt nem hiszik el, ha kibeszéljük a tüdőnket is. Szerintük a tüdővész nem ragályos, megfázástól kapni.

Milyen szép volna, ha egy ilyen szentkúti búcsú alkalmával a pap ezeket mondaná híveinek:

— A szentkút csak közönséges kút, de nem szent. Gyógyhatása csak annyi van, mint a többi talajvíznek vagy esővíznek. Ha betegek vagytok, forduljatok orvoshoz. Ott van az Egészségház, a Poliklinika, a kórház, ahol bizonyára hamarabb gyógyul meg bajotok, mint ennek a kútnak vizétől. Ne higgyetek a csodában, ne higgyetek az ostoba babonában, ellenben higgyetek a Röntgensugarak, a rádium, a Penicillin, a Streptomycin gyógyító hatásában.

A babonát azonban nem lehet egykönnyen, egyetlen fölényes gesztussal elintézni.

A nép feltétlenül hisz a babonában, a csodában és ezek a gyökerek olyan mélyen ülnek, hogy kiirtásuk szinte lehetetlen.

Egyet azonban nem értek.

Honnan származik a széltében ismert népi babona:

„Pappal találkozni — szerencsétlenség.”

VASÚTI SZERENCSEJTLENSÉG

Bizony az emberek babonásak, nyugtalan természetűek, elégedetlenek. A rövidlátó mindig olvasna, a sánta korzózni szeretne, a süket imádja a társaságot. A férj, akinek szőke felesége van, rajong a feketehajú nőkért. Megesik, hogy a férj, akinek a legszebb asszony a felesége, a legcsúnyább nővel csalja élete párját és viszont: ismertem asszonyokat, akik ideális férj mellett a legrondább férfit ajándékozták meg szerelmükkel. A vagyonos ember sincs megelégedve vagyonával, szeretné megduplázni. Senki sincs megelégedve sorsával, mindig valami mást szeretne. jobbat és végül is a rosszabbnál köt ki.

Éppen pénteki napon találkoztam öreg, nagypraxisú — epés — kollégámmal, a tizenhármas számú ház előtt. A felhők közül előbukkant a kíváncsi újhoid:

— Hallottam, hogy életregényén dolgozik? — kérdezte kollégám.

— Igen... — feleltem — Dolgozom...

— Már szeretném olvasni...

— Majd csak elkészülök vele. Ráérek...

— Nem ér rá! — kiáltott rám — Jó lesz sietni a regénnyel, hogy életében befejezze.

— Hogy érti ezt? — kérdeztem meglepetve.

— Úgy, hogy maga nem él már sokáig... Tudja, hogy gyenge a szíve. Jó lesz sietni az írással.

— Igyekezni fogok.

El kellett mondanom ott az utcán regényem egész tartalomjegyzékét.

— A diák és egyetemi évekről külön kötetet kellene írni — mondotta.

— Mindent megírtam, amit érdekesnek találtam. Utóvégre nem célom, hogy könyvem az álmatlanságban szenvedők részére altatóul szolgáljon.

— Megírta a mi híres sebész évtársunk kalandját? Tudja, azt a vasúti szerencsétlenséget? ...

— Még nem.

— Na látja. Mégis csak szerencsés, hogy találkozott velem.

— Húsz év előtti történet ...

— Mindegy: írja meg!

Szinte parancsnak hangzott minden szava. Haza mentem. Egyre ez járt az eszemben: „Maga már nem él sokáig ... Jó lesz sietni az írással” ...

Még az este megírtam az alábbi érdekes, igaz és tanulságos történetet:



Muhr Ágoston doktor, a kitűnő és népszerű sebész, délután öt óra tíz perckor befejezte rendelését. A váróterem még tele volt betegekkel, amikor a fehérkötényes ápolónő jelentette:

— A főorvos úr ma már nem rendel ... Sürgős műtétje van ...

A vidéki betegek, akik óraszámra türelmesen vártak, zúgolódni kezdtek. Az ápolónő csititgatta őket:

— Tessék holnap reggel jönni.

Az orvos hangja harsogott a belső szobából:

— Rózsai, a műszereket csomagolja be. A sterilizátort, sok kötszerrel, helyezze el az autóban.

Mialatt a betegek lassanként eltávoztak a váróból, a sebész felesége is bejött a rendelőbe és kinyitotta az ablakokat. Friss májusi levegő illatárja tódult a nehéz levegőjű helyiségbe. A sebész ideges sietséggel rontott a rendelőbe:

— Készen van minden? — hadarta sebtében.

— Sürgős műtét? — kérdezte az asszony, aki elegáns utcai ruhában állott férje előtt.

— Igen, szívem, — felelte a sebész, — kizárt hernia . . . Kardos doktor esete. Egy jó módú idős bácsi.

— Szanatórium?

— A beteg lakásán.

— Rózsit nem viszed magaddal?

— Nem . . . Kardos doktor asszisztál.

— Különös — mondta neheztelő hangján az asszony. — Azt hittem, hogy a mai délutánt végre hosszú hetek után velem töltöd . . .

— Nem tehetem szívem . . . Első a kötelesség.

— Hétre Idáékhoz ígérkeztünk.

— Légy szíves kimenteni.

— És a régen ígért bevásárlás?

A doktor a zsebébe nyúlt és egy marék papírpénzt tett az asztalra.

— Itt van . . . vásároljál — nélkülem.

— Rettenetes, — mondta az asszony, mialatt rózsás arcán halvány pír jelent meg, — csak a vacsoránál találkozunk . . . és ez így megy hetek óta.

Az orvos lázas sietséggel öltözködött.

— Fordítva húztad fel a mellényedet, — kacagott az asszony, — nagyon idegesnek látszol . . . szórakozott vagy. Mi lelt?

A magas, ragyogó szép, telt idomú asszony vérpiros, nedves ajkaira mosoly húzódott. Már közelebb állt a negyvenhez, mint a harminchoz, de üde arcán egyetlen ránc sem volt. Senki sem hitte, hogy ennek az asszonynak már érettségizett fia van. A férje nyolc esztendővel volt idősebb. Muhr doktor erőteljes, magas, atléta termetű, ki-sportolt férfi volt, kissé hízásra hajlamos idomokkal. Sí-mára beretvált barna-piros arcával ellentétben állott bozontos, dús, ősz haja. A városban mindenki mintaházásoknak tartotta a Muhr házaspárt.

A sebész ideges, kapkodó készülődése mellett is gondosan kötötte meg csokor-nyakkendőjét és kabátja szivar-zsebébe tiszta zsebkendőt tett. Arcát kölnivízzel perme-
tezte be, száját gondosan kiöblítette.

— Ejnye, ejnye... most már nem sürgős az a kizárt sérv, — csipkedte a felesége. — Az eljegyzésedre készülőd-tél így... —

Gúnyos mosollyal hagyta ott az urát. Nagy robajjal csapódott be mögötte az ajtó.

Hatalmas, piros túrakocsi állott a ház előtt. Az ápolónő a rendelő összes steril kötszerét felpakkolta az autóra. A sebész a volán mellé ült. Egy pillantást vetett a széles hátsó ülésre, amelyen níkkal-dobozok, batyuk, ládák, fémdobozok tornyosultak egymás hegyén-hátán.

Rózsai, az ápolónő, az autóig kíserte ki a sebészt:

— Ha keresi valaki a főorvos urat? — kérdezte kötelességtudóan.

— Küldje a fenébe! — kiáltotta az orvos izgatottan és megindította a motort...

Muhr doktor a város főutcáján száguldozott föl és alá autójával, azután a Mécses-hegység felé emelkedő kövesút felé fordult. Az útkereszteződéseknél posztoló rendőrök tisztelegve nyitottak utat a főorvos vöröskeresztes autójának. A város végén, a köztemető mellett az útszéli kereszt-nél hirtelen megállott az autó.

A kereszt előtti padról egy mosolygós arcú karcsú leányka pattant fel. A leáldozó nap vörös sugarai játszottak felborzolt, göndör, aranyszínű hajával. A gépkocsi ajtaja kinyílt, a fiatal lány az orvos mellé ült. Könnyű, kék, tavaszi kabátját a hátsó ülésre dobta. Az autó pőfékelve indult a hegynek vezető országút felé.

Az út egy kis falun vezetett keresztül.

Szótlanul ültek egymás mellett. Bámészkodó falusi asszonyok és gyerekek sorfala között robogott az autó. A járókelők bizonyára azt gondolták: apa és leánya. Nyílt mezőre értek. A sebész szólalt meg először:

— Te drága... csakhogy újból mellettem vagy...

A lány boldogan símult a férfi oldalához és remegve súgta:

— Egy órája várok, már azt hittem nem is jön. Mi ez a rengeteg holmi a hátunk mögött?

— Kötszer ... műszer ... Az ápolónő az egész rendelőmet kiürítette. Nem szabadulhattam másképpen.

Nagyot kacagtak ...

Őrült iramban nyelte a pompás autó a kilométereket.

Gyönyörű, síma serpentin-úton repültek, alattuk a smaragdzöld, ragyogó, bársonyos mező. A távolban robogó vonat, a vasúti sínek amolyan játékvasútnak tűntek fel.

A Mécses-hegy egyik tisztására kanyarodott be az autó.

A fiatal lány boldogan sikoltott fel:

— Ez a *mi* helyünk ... Nézze csak, a fű még most is hajlong előttünk azon a helyen, ahol a multkor hevertünk. A szétdobált bonbon-papirosok is itt vannak. Erre úgy látszik nem jár senki.

Muhr doktor kiugrott az autóból és könnyedén emelte ki a lányt izmos karjaival.

Végtelen csókban olvadtak össze ...

Muhr doktor rajongásig szerette feleségét, aki a város egyik legszebb asszonya volt, de kora tavasz óta szerelmét megosztotta a kis Évával. A karcsú, magas, törekeny fiatal lány évek óta bejáratos volt a doktorék házába: Éva ondolálta a doktornő haját, ápolta kezeit. A kis manikűr kisasszony szolgálta ki a sebészt is. Így indult a nagy szerelem. A meglett családapa, a híres sebész olyan szerelmes volt a fiatal, szőke leányba, mint egy gimnazista. Minden figyelmét, szabad idejét lekötötte a lány. Ahogy csak alkalom nyílt, kivitte autójával a lányt a hegyek közé, ahol néhány önfeledt, boldog csókos órát töltöttek. Az autót egy távolabbi bokor mögé rejtették. A lány az autó takaróival fekhelyet készített a bokor aljában, a puha fűre. Egy teremtet lélek sem volt körülöttük. Az országút is kihaltak látszott. Néhány lépésnyire a tisztás alatt kanyargott a vasúti vonal sínpárja, ahol időnként átdübböngött egy-egy vasúti szerelvény. A kerekek kattogását ezerszeresen verték vissza a völgy szikláira. A mozdony vas-tag füstje kíváncsian tolakodott be a szerelmespár rejtekhelyére.

Az idő gyorsan repült.

A nap már búcsúzott biborló sugaraival a város fekete panorámájától. A szerelmespár több mint egy órája úszott végtelen csókárban, amikor a völgyből a vasúti sínpar felől irtózatos robbanás hangzott.

A mennydörgésszerű dübörgés egyre fokozódott, mint valami földrengés és aztán újból hangtalan csend ült a tájra.

A szerelmespár ijedten ugrott fel. Dermedten bámultak maguk elé... A völgyből nehéz füstfelhő szállt fel és velőtrázó sikongás, jajgatás, kiabálás váltotta fel a csendet.

A tisztás szélére futottak. Lenéztek a völgybe.

Muhr doktor sápadt arccal mondotta:

— Vasúti szerencsétlenség...

— Most mit csinálunk? — szepegett könnyes szemmel a lány.

Némán álltak egymás mellett. A lány reszkető kezekkel görcsösen kapaszkodott a férfi karjába, aki szótlanul, ajkát harapdálva, lehúnyt szemekkel állt mellette. Belsejében az orvos és az ember szörnyű harcot vívtak egymással örökkévalóságnak tetsző pillanatokig.

Az orvos győzött...

— — Másnap az összes lapok tele voltak az expressz szörnyű katasztrófájával. A vonat kisiklásnak igen sok áldozata volt. A lapok hasábokon keresztül cikkeztek a vasúti szerencsétlenségről és külön cikkekben áradoztak Muhr Ágoston sebészdoktor bravúrájáról, önfeláldozó munkájáról. Különösen kiemelték a riporterek, hogy a véletlen szerencse folytán az orvos el volt látva a szükséges műszerekkel és kötszerekkel és így igen sok emberéletet mentett meg. A megmentettek között volt egy világhírű francia író és publicista is. Az újságok részletesen emlékeztek meg a sebész fiatal ápolónőjéről, Bodza Éváról, aki a mentési munkálatokból sikeresen vette ki a maga részét. Otthon szünni nem akaró ünneplés várta

a sebészorvost. A véletlen folytán a megmenekültek közt volt néhány újságíró is, akik a főváros felé igyekeztek újságírói kongresszusra. Kimerítő fényképes riportok jelentek meg a lapokban ezzel a címmel: „Muhr doktor a roncsok között operál asszisztensnője, Bodza Éva segédletével.” Az újságírók különösen kiemelték azt, hogy mire a segédvonat megérkezett, a sebesültek el voltak látva, a súlyos sérülteket Muhr doktor saját autójával szállította kórházba.

Mindenki el volt ragadtatva a sebészorvos bravúrájától, az orvos felesége alig győzte fogadni a gratulációkat, üdvözléseket. Mindenki büszke volt az orvosra. A város képviselőtestülete díszpolgárrá avatta a kiváló életmentőt.

A világlapok is bőségesen foglalkoztak a szenzációs életmentő bravúrral. Muhr doktor a világ érdeklődésének központjába került. Rózsai, a sebész ápolónője is alig győzte fogadni a minden oldalról befutó gratulációkat.

Mindenki büszke volt, csak éppen a hős orvos felesége volt boldogtalan, levert... A napnál is világosabban látta: a férje megcsalta.

A harmadik napon csendesesen bement a sebész rendelőjébe, ahol az orvos éppen a napilapokat tanulmányozta.

Az asszony mellé állt és kezét a férfi bozontos, ősz hajára tette.

— A férfi a te korodban, ősz fürtökkel a fején, — mondotta halk hangon az asszony, — egyszerűen megbolondul. Elveszti az eszét. Benne van a klimax-ban, amely átmenetet jelent az öreg korba. Ilyenkor friss, üdítő szerelemre vágyik a férfi, olyanra, ami nem fárasztja, hanem felüdíti, fiatalítja. Ez az a kor, amikor a férfi nem gondolkodik, tisztára a nemi ösztönök diktatúrája alatt áll. A rosszul működő mirigyek, a hamis nemi ösztönök irányítják minden gondolatát. Te sem vagy kivétel. Te is beleestél. Majd megvárom, amíg átmegy rajtad ez az átmeneti szédült állapot, a nemi bódulat. Tudom, hogy véget fog érni és akkor visszatérsz hozzám, mert

magad is rájössz, hogy a hites feleség, a család nem átmeneti szórakozás, hanem a tartós biztonság. A nyugodt élet, a hazugságmentes Élet.

A sebész mohón kapott felesége keze után, csókkal árasztotta el a formás, finom ujjakat, amelyek pár pillanat alatt olyan nedvesek voltak, mintha vízbe mártották volna őket.

Az asszony kiegyenesedett és érezte, hogy szája két sarkán sós könnycseppek ülnek.

EGYRŐL-MÁSRÓL

Megírtuk már a hűtlenkedő orvos-feleség és a házasság hámjából kirúgó orvos-férj történetét. És sok mindent, ami az orvosi mesterséggel kapcsolatban áll. Görbetükröt tartottunk az orvos és a beteg elé. Típusokat mutattunk be: dolgozókat és nem dolgozókat, urakat és parasztokat, világi és félvilági nőket.

Nem volna teljes a beszámoló, ha megfelelkeznek a derék patikusokról. Szedjük elő az emlékezés raktárából a régi gyógyszerészeket is, hiszen ők az orvossal egy „brancs”-ban dolgoznak, szinte együvé tartoznak.

Alapjában véve kedves, többnyire jómodorú, előzőkeny emberek ezek a gyógyszerészek, — különösen vidéken, falvakban — ahol a gyógyszerész és az orvos között szoros a kapcsolat. Mondhatnánk így is: üzleti kapcsolat. A vidéki gyógyszerértulajdonos valamikor azokat az orvosokat szerette, akik jó drága recepteket írtak. Ellenséges viszony támadt köztük akkor, ha az orvos vízzel, borogatásokkal, napkúrával és természetes gyógy módokkal gyógyított, vagy, ha az asszonyok összevesztek rivalizálás, féltékenység címén.

Orvos — patika... Emlékeim a diákévekre nyúlnak vissza.

Egyik gyógyszerértár gyakornokát a hetedik és nyolcadik osztályra, érettségire készítettem elő. A fiatalembert igen lekötötte a gyógyszerértár, főnöke helyett is dolgozott. A princi délelőtt politizált, délután kártyázott és ivott, este: ivott és kártyázott. Az öreg, tagbaszakadt, elhízott

gyógyszerész nem tűrt vendéget a praktsi szobájában. Hogy miért nem, ez titok maradt. Nem női vendégre gondolok, mert arról éppenséggel szó sem lehetett: férfi vendégeket sem tűrt. A kora délutáni órákban mint egy tolvaj lopództam be a laboratóriumba, amely egyúttal a fiatal gyógyszerész lakószobája volt. Itt tanultunk a prakszival. A szobában állott egy régimódi, két méter magas ruhaszekrény. Megbeszélésünk szerint, ha jött a principális úr, egyszerűen a szekrénybe ugrottam. Megvártam, míg a dühös öreg lefekszik vagy elmegy hazulról, aztán nyugodtan kikecmeregtem a szekrényből és szorgalmasan tanultunk tovább.

Egy szép tavaszi napon javában tanultunk, a fizikát magyaráztam, amikor meghallottuk a principális hangját az udvar felől. Gyógyszerész barátom gyorsan betuszkolt a szekrénybe, ahol úgy ácsorogtam, mint egy őrségen posztoló katona. A praktsi rém meg volt ijedve, engem azonban a kacagás környékezett. Egy cseppet sem vettem tragikusan a dolgot. Arcom szinte fölfúvódott, majd kipukkadt a kirobbanni készülő nevetéstől.

Az öreg gyógyszerész úgy látszik alaposan beivott. Pont az én helyemre ült le. Bort, szódát hozatott és a prakszit szórakoztatta. Annyit tudtam az öreg gyógyszerészről, hogy ivásának három stádiuma volt. Az első szakaszban latin költők verseit szavalta, a másodikban politizált, dicsőítette a kormányt, amelynek főkortese volt. A végső stádiumban, a harmadikban, habtestű nőkről beszélt. Most a politikánál tartott. Vagy félórás ácsorgás után kidugtam fejem a szekrényből és mint egy siketnéma jeleztem, hogy fáradt vagyok, le akarok ülni. A praktsi ügyesen becsempészett hozzám egy összehajtható vázonszéket. Újabb félóra múlt el. Eddig egészen jól mulattam a szekrényben, most már bosszankodni kezdtem: ennek ugyan várhatom a végét. A levegő is kevés volt.

Az öreg gyógyszerész áttért a habtestű nőkre. Addig kuncogtam, fészkelődtem a szekrényben, míg csak rám nem jött a kisdolgozás. Újból kinyitottam az ajtót és újabb némajátékkal jeleztem, hogy mire van szükségem. Ijedt gyógyszerész barátom az utolsó pillanatban

nyomott a markomba egy kétliteres üveget, mire — megkönnyebbültem.

Több mint két óra hosszat ültem fogságban, míg végre vendégek jöttek és lefektették az öregurat. Kiszabadultam. Nem is mentem többet a gyógyszerértárba, hiába csalogatott szalmiák, meg égetett cukorral prakszi barátom. Félttem a bővérű, ferde-nyakú, öreg gyógyszerésztől.

Valamikor nagy konkurenciát jelentettek az orvosoknak a kuruzsló gyógyszerészek. Külön típus volt ez. A gyógyszerész formális rendelőt tartott a laboratóriumban. Betegeket vizsgált, jó drága orvosságokat adott a vevőknek. Eppen csak női vizsgálatokat nem végeztek és szülést sem vezettek le. Egyik-másik ilyen gyógyszerésztől azt mondta a nép, hogy „dufla”-tudású ember: orvos is meg gyógyszerész is. Két diplomája van. Nemcsak megtalálja a bajt, hanem mindjárt orvosságot is ad rá. Ezek az urak igen erősen foglalkoztak a kozmetikával is, nagy forgalmat bonyolítottak le szépítőszerekkel.

Egyszer kihívtak egy munkanélküli hivatalnokhoz, aki öngyilkossági szándékból mellbelötte magát. Igen erős tüdővérzése volt. Szinte elvérzett már. Orvosságos-üveget láttam az asztalon ezzel a felírással: két óránként egy evőkanállal.

— Kitől kapta ezt az orvosságot? — kérdeztem a betegtől.

— Egy öreg gyógyszerésztől.

— Hogy került hozzá?

— Tudtam, hogy ért a gyógyításhoz. Valami erős köptetőt kértem tőle fűjtás ellen. Nem kaptam levegőt. Csak két kanállal vettem be az orvosságból és máris ömlött szájamon a vér.

— Megmondta neki, hogy átlötte a tüdejét?

— Azt nem, szégyeltem magamat.

Tehát szégyelte magát. Talán félt, hogy az újságokba kerül a neve? Azt is bevallotta, hogy előzőleg bement a sportárú-üzletbe és kölcsön akart kérni egy töltött pisztolyt, mert nem volt annyi pénze, hogy megvegye. Persze, nem adtak neki. Mire egy altiszt pisztolyát lopta el.

A nép szívesen keresi fel a gyógyszerészt, nem fél tőle, mint az orvostól. Láttam már fiatal lányt, aki szerelmesének olvashatatlan levelét olvastatta el a gyógyszerésszel. Általános közhit, hogy a gyógyszerész minden írást elolvas, még az orvosét is, pedig az nagy szó.

A huszasévek közepén meghívtam ebédre Diószeghy Tibort és Tamás Istvánt. Receptpapiroson írtam néhány kúsza sort: szívesen látom őket névnapi ebéden. Írásomat nem tudták elolvasni, Diószeghy állítása szerint a nyomda legöregebb szedője is képtelen volt elolvasni a kéziratot.

Diószeghy végül is átadta a receptemet az öreg Decsy patikusnak:

— El tudja olvasni ezt a receptet gyógyszerész úr?

Az öreg gyógyszerész feltette szemüvegét és fölényesen mondta:

— Hogyne kérem... Azonnal, egy kis türelmet kérek.

A receptpapirossal visszavonult a patika hátsó fülkéjébe. Pár perc múlva visszajött:

— Készen van... — És átadott egy orvosságosüveget Diószeghynek — három evőkanállal naponként étkezés után — felírással.

— — A harmincas évek elején nagy influenza-járvány volt. A gyógyszerárak és a betegséggélyző rendelők is zsúfolva voltak betegekkel.

Ugyanakkor egy fiatal, nőtlen orvos elkeseredetten panaszkodott:

— Kolléga úr, ezt nem értem: influenza-járvány van, a patikák tele vannak köhögős, tüsszögős, rekedt, lázas betegekkel, a gyógyszerészek nem győzik a munkát és az én rendelőm üres. Egy fia beteget sem látok. Azaz látok: de nem beteget. Kaptam ma egy csomó báli meghívót, személyesen hozták a hölgyek, meglátogatott az adóvégrehajtó, a pénzbeszedő és a városi kézbesítő. Délután becsengetett egy jómegjelenésű könyvügynök. Szorgalmasan látogatnak a házasságközvetítők, egész fényképlekciókat hoznak magukkal. Egyetlenegy influenzás betegem sem volt, pedig már hetek óta tombol a járvány.

Végre csengettek. Egy munkanélküli kért segítyt tőlem, aki szintén munka nélkül vagyok. Újabb csengetés. Sötét alak áll a küszöbön és tőlem érdeklődött, hogy mi a konkurrens orvoskollégám pontos címe. Es ilyen prakszis mellett még a nyakamba sózzák a nagy adót. De miből, uram, miből? ...

Hát igen, ebben igaza volt a kollégának: a szabadfoglalkozású diplomás emberekre igen nagy adót vetettek ki az S. H. S. hatóságok. Igen sokszor igazságtalanul nagy volt az adóteher. De volt is abban az időben olyan adóelvitkolás, csalás, hogy az minden képzeletet felülmúlt. Senki sem vallotta be keresetét, mindenki a „ráfizetésből” élt. Elveszett ember volt az, aki bevallotta, hogy — keres...

Rám is aránytalanul nagy adót nyomtak. Panasszal éltem. Felmentem az adófőnökhöz és igyekeztem meggyőzni őt, hogy nálam minden bizonynyal tévedtek az adó-kivetéssel. Valahogy azt találtam mondani:

— Tévedtek főnök úr... Erre akár a fejemet teszem.

Az adófőnök rám nézett ócska szemüvege fölött és komolyan mondta:

— Nekünk, doktor úr, nem a maga feje, hanem a pénze kell...

Mondanom sem kell, hogy kiizzadtam az adót, fizettem, mint a köles.

Az állami adófőnök mindenkinek felett állott, ő volt az atyaúristen. A nagy „Bubus”. Mindenki félt tőle. Persze az adólesírásban a gyógyszerészek sem maradtak az orvosok mögött. Ők sem szégyelték magukat. Évről-évre ismétlődtek ezek a „műzokogások”. Találkoztunk a városháza folyosóján, mindenki személyesen jelent meg az adótárgyaláson beretvátlan ábrázattal, a legrosszabb, legkopotabb ruhában. Keserű és nehéz napok voltak ezek. Ez volt számunkra a gőzfürdőt pótló száraz izzasztó.

Ezekből a nehéz időkből van egy bájos történetem, amely nemcsak emberek, eltűnt alakok, hanem egyben az akkori korszellem jellemrajza.

— — Géza barátomnak nem sok kedve volt a patikus pályához, de hát jó fiú volt és hallgatott szülei tanácsára. Géza eredetileg sakkmester szeretett volna lenni,

szenvedélyesen sakkozott és a szakértők szerint rendkívül tehetséges játékos volt. De hát a sors másképp intézte...

A gyakornoki idő kitöltésére, — minden összeköttetés felhasználásával — felvették a város legnagyobb patikájába, a „Korona” gyógyszerertárba. A szülők büszkék voltak, hogy fiukat ilyen kitűnő patikába helyezték el mint gyakornokot. A legjobb indulásnak mutatkozott ez, az egyetemi tanulmányok megkezdése előtt.

Alig egyhetes gyakornoki működés után a gyógyszer-tár tulajdonosa, a gyenge idegzetű öregúr, átadott Gézának ötvenezer dinárt, hogy az összeget csekkel adja fel a postán. Ez a megbízatás a késő délelőtti órákban történt.

Délután a szokásos időben kinyitották a patikát és az öreg gyógyszerész türelmetlenül várta gyakornokát a postai elismervénnyel. Már négy órát ütött a városháza órája, azonban a fiatalember nem jelentkezett. A gyógyszerész fehér haja erősen megizzadt a fekete sapka alatt. Izgatott remegés fogta el egész testét: ez a prakszai megszökött a pénzzel. Öt óra... A prakszai eltűnt, mint a bugyborék... Küldöncök, laboránsok rohannak, jönnek-mennek, a fiatalemberről semmi hír. Nyoma veszett, mintha a föld nyelte volna el. Megjelent a fiú apja is, aki sápadt arccal egyre ezt hajtogatta:

— Nem értem az egészet... De a fiamért jót állok...

— Ki tudja, hol jár a maga fia az én pénzemmel?! — kiáltotta a gyógyszerész és remegése egyre fokozódott. Az idegességtől ajkai is remegtek, mintha imádságot morzsolts volna maga elé.

— Szerencsétlenség áldozata lett, — sóhajtott a le-sújtott apa.

— Én vagyok az áldozat... — lihegte az öreg patikus. — Fél hat múlt tíz perccel... Isten tudja, hol jár ez a fiú a pénzemmel.

Az apát szíven találta minden szó. Az ő fia... a becsületes fia — sikkasztó, lehetetlen. Egyet gondolt és elrohant a póstára. Megtudta, hogy a pénzt ma délben egy fiatalember feladta, és az elismervényt magához vette. Az apa szívéről nagy kő esett le. A pénz tehát megvolt, csak éppen a fiú tűnt el nyomtalanul.

— Megvan a pénze gyógyszerész úr — jelentette a boldogtalan apa. — Önt tehát nem érte veszteség, de én, úgy látszik, elvesztettem legkedvesebb fiamat.

Aznap a patikát este hétkor zárták. Búcsúzáskor a gyógyszerész odaszólt Géza apjának:

— Az ön fiát nem akarom többé látni, — mondta izgatottan, — az én gyógyszerterámba ne tegye be többé a lábát.

Öreg este lett, mire Géza előkerült. Úgy látszik megéhezett és hazament vacsorázni.

— Hol voltál?! — kiáltott rá az apja. — Hol bújkáltál egész délután?

— Sakkoztam, — felelte Géza csendes, nyugodt hangján.

Hatalmas pofon csattant a kitünő sakkozó arcán:

— Kitagadlak! ... Nem vagy a fiam! Micsoda szégyent hoztál ránk! — És az apa elrohant hazulról.

A jóságos anya szelíden vallatóra fogta fiát. Géza elmesélte, hogy miután feladta a póstán a pénzt, a városháza közelében, a patika előtt találkozott régi barátjával, Kosztics sakkmesterrel, aki az ő látogatására érkezett a városba. Nagyobb külföldi verseny előtt állott és Gézával akart játszani néhány edzésre szánt partit. Elmentek együtt a Bárány szálloda különszobájába, tejes-kávét és cigarettát rendeltek. Déltől kezdve egész mostanáig szaktatlanul játszottak. Egyik nehéz játszma követte a másikat. Annyira belemélyedtek a játékba, hogy mindenről, még az evésről is megfeledkeztek.

— Arról is megfeledkeztél, fiam, hogy a gyógyszer-tár alkalmazottja vagy? — kérdezte könnyes szemmel az anya.

— Teljesen megfeledkeztem.

— És nem jutott eszedbe, hogy az elismervényt be kell vinni a patikába?

— Nem jutott eszembe.

— És hol van a feladó szelvény a csekkről?

— Itt van a zsebemben.

— Tudod fiam, hogy elvesztetted nehezen szerzett állásodat?

Géza hallgatott. Szívből sajnálta anyját, de maga sem értette, hogy történt vele ez a szokatlan kaland. Annnyit megfogadott anyjának, hogy soha többé nem ül le sakk-tábla mellé...

Másnap már megindultak a tárgyalások, magyarázkodások, bocsánatkérések, közvetítők, ügyvédek és befolyásos emberek segítségével.

A gyógyszerész hajthatatlan maradt. Makacsul hajtogatatta az öregúr:

— Ez a fiatalember többé nem teszi be lábát a patikámba... Arról garantálok... — És idegesen rázta fejét. A feje remegése is állandóan „nem”-et mondott.

A harmadik napon a város legelőkelőbb embere ke-reste fel a még mindig izgatott gyógyszerészt és kérte, hogy még ez egyszer bocsásson meg a fiúnak. Látogatása eredménytelen maradt. A negyedik napon a rabbinus látogatta meg személyesen a gyógyszerészt, akit isten nevében kért, hogy vegye vissza a jobbsorsra méltó ifjút, ne szégyenítse meg a családot, legyen tekintettel az anya könnyeire. Ez a közvetítés is hiábavalónak bizonyult. Befolyásos orvosok, újságírók szóltak Géza érdekében — minden eredmény nélkül.

A nyakas öregúr kitartott: — Nem és nem és ezerszer nem! Ez a fiatalember megbízhatatlan, szó sem lehet arról, hogy valaha is betegye lábát az ő gyógyszer-tárába.

— — Múltak a napok, a hetek. Úgy látszott, hogy a sebek lassan begyógyultak. Az apa nem ült le fiával egy asztalhoz. Géza került az embereket.

Csak az anyai szív sajgott még. Az anya imádta gyermekeit, de a csendes, halkszavú Géza mindig kedvence volt. Valahogy a szívéhez nőtt. A bánatos anya sápadt arccal, kisírt szemmel ült az uradalmi bor- és pálinka kimerésben, amelynek üzletvezetője volt. Ott ült a büffében, de gondolatai fia körül röpködtek. Az ő okos fia körül, aki olyan csúnyán megfélemezett kötelességről.

A pálinkamérés vendége volt egy kopottas külsejű, magas, szikár, ötven körüli hivatalnok-ember, aki min-

dennap bement a büffébe és megitta a maga pohárka pálinkáját. Pontosan fél nyolckor jött be, kihörpintette a törkölyt, letett a pultra két dinárt és udvarias köszönéssel távozott. Nem szólt egy szót sem soha. Ez így ment már hónapok óta.

A jó asszony nem is tudta, ki ez a szürke, száraz ember. Elnyűtt, kopott volt ruhája, szivarzsebét jobboldalán viselte, fehéreneműje rongyos, rojtos.

Egyik napon az idegen korábban jött, valahogy nem sietett úgy, mint máskor. Megitta pohárka pálinkáját, letette a bádogpultra a kétdinárost és szokása ellenére fölnézett. Észrevette, hogy az üzletvezetőnő mindkét szeme dagadt és vörös volt a sírástól. Részvétellel érdeklődött: mi a sírás oka? Talán valami gyászeset történt a családban? Az anya elmesélte Géza fia szomorú esetét. Nem hagyott ki belőle semmit. Persze azt is elmondta, hogy azért olyan szerencsétlen, azért sír olyan sokat, mert a gyógyszerész nem hajlandó visszavenni a fiút, holott már minden lehető összeköttetést megmozgattak.

— Két hét óta állás nélkül van a fiam... A jövője forog kockán és ez a szégyen... amit nem tud egy anya elviselni...

— Szóval, szeretné asszonyom, ha a fia visszakerülne a patikába? — kérdezte az idegen és megsímogatta borostás állát.

— Minden vágyam ez volna, de lehetetlen... belátom... — sóhajtott a boldogtalan anya.

— Ne sírjon, jó asszony, — mondta a vendég, — a maga fia még ma dolgozni fog a patikában...

A derék asszony nem is figyelt az idegenre, talán nem is hallotta, mit mondott. Végezte tovább dolgát, új vendégek jöttek. Őt már senki sem tudta megvigasztalni. A szürke idegen kiegyenesedett. Rántott egyet kabátján, néhány porszemet, cigarettahamut sepert le a ruhájáról. Kalapját megbillentette és elrohant.

Egyenesen a patikába ment.

Az öreg patikáros majdnem elájult, amikor meglátta a szürke embert. Azt sem tudta, hova ültesse. A gyógyszerész segéddel együtt két széket toltak a vendég alá...

Pár perc múltán megelégedett arccal távozott a szürke ember. Az öreg gyógyszerész a patika bejáratáig kísérte és izgatottan szólt utána:

— Hogyne venném vissza Gézát. Akár azonnal is jöhet... Nagyon szívesen. Kérem... Egy kis félreértés volt az egész... Ezer örömmel, szóra sem érdemes...

Géza még aznap munkába lépett. Délelőtt ott állt fehér köpenyben a pult mögött, osztotta a porokat, mintha misem történt volna.

Az egyszerű, szürke ember az állami adófőnök volt...

ÁLMAGYAROK BEJÖVETELE

Megemlékezéseim során — hacsak futólag is — érintetem az orvostudomány különböző ágait: a belgyógyászatot, sebészetet, szemészetet, nőgyógyászatot, most talán foglalkozunk röviden az ideg és elmekórtan körébe vágó eseményekkel.

Az elmegyógyászatnál itt van mindjárt Hitler Adolf esete. Kezdjük vele, a levizsgázott „szocialista” vezérrel és népszónokkal. Fejét csak fényképekről és a mozivászonról ismertem. Arcáról leritt a butaság, az üresség, a műveletlenség. Szürke szeme kifejezéstelen, hajviselete modoros, bajuszkája komikus, hangja az üres hordó kongására emlékeztetett. Azt mondták rá, hogy pederasza, csak a férfitársaság érdekelte, de homoszekszuális érzelmei nem tartoznak ide, ez az ő magánügye volt. Évekig vadásztam kézírására, amíg végre egy német folyóiratban felfedeztem aláírását: primitív kézírása mérhetetlen korlátoltság mellett szólt. A hatalmas államférfi kezeírása olyan volt, mint egy rakás giliszta. Komikus. Éppen olyan komikus, mint huncut bajuszkája. Ez a „nemzeti-szocialista” tízéves karrierjét mint mániákus kezdte és mint szizofréniás, tébolodott fejezte be. Mániája volt a kommunizmus tüzzelvassal való kiirtása és a zsidóság kipusztítása az utolsó magig.

Ki gondolta volna a huszas évek közepén, hogy ez a korlátolt ember, ez a mániákus rövidesen felforgatja az egész világot, elnyeli Európát és megsemmisítésbe dönti a jobb sorsra méltó német kultúrát?

Ennek a fanatikusnak egyetlen intézkedésére megrohanták a német katonák, tankok, repülőgépek a készületlen lengyel hadsereget és rövidesen — megegyezve a Szovjetunióval — leterítették közös erővel Lengyelországot. Ez volt a második világháború kezdete. A világégés második esztendejében a német vezér kiadta a parancsot, hogy Horthy őfőméltósága megindulhat hatonáival a Délvidék „felszabadítására”. A Délvidék hamarosan „visszatért”, igen, de csak addig, ameddig a németek megengedték. A Bánát határánál már megkapták a német parancsot: „Halt!” — egy lépést se tovább. Bánát vonalánál megtorpant Horthy hadserege mintha erre az országrészre sohasem tartottak volna igényt. A Führer így akarta.

A mi városunkban a magyar katonák nem találtak komoly ellenállásra. Itt-ott szervezetlen csoportok, elkeseredett nacionalisták lövöldöztek rájuk, — messziről. Ez a lövöldözés komolytalan volt és inkább tüntetésnek, mint szervezett ellenállásnak számított. Helyenként leírhatatlan pánikot okozott a megszálló katonaság soraiban. A katonák rettenetesen félték a csetnikektől, akik akkor már valamennyien — volt belőlük vagy egy tucat — valahová Topolyán túlra vonultak vissza. A Horthy-sereg bevonulása idején egyetlenegy csetnik sem volt a városban. A lövöldözés a külváros felől jött az elhagyott bunkerekből, a temetők felől. A katonaság a fegyvergolyó élesen csattanó belövését — kilövésnek vélte. Minden csattanás után a háztetőkre mutattak:

— Ott ... ott lőttek a padlásról.

Csak éppen senki sem sérült meg.

A katonák nem kutatták ki a házat, hanem azon nyomban tűz alá vették a gyanús háztetőt, a lakásokat, ablakokat és valóságos várostromot rendeztek. A szegény lakók pedig azalatt remegve lapultak hasoncsúszva az ostromlott házban. A csata lezajlása után általános bocsnatkérés, kimagyarázkodás, a cserepek és üvegek össze-seprése következett.

Horthy katonáinak fő felvonulási útja a Halasi-út volt. Ezen az úton jó néhány magyar tulajdonban lévő házat lőtték össze. A legcifrább eset Kiss János portáján történt.

Kiss János bácsi — egykori kocsmáros — nagy magyar volt. Szíve bizonyára hevesebben dobogott, amikor a magyar katonaság elvonult a háza előtt. Igen ám, de egy vénasszony, a Kati néni, elkiáltotta magát, hogy Kiss bácsi padlásáról lőttek a csetnikek. Kati néni véleménye alapján a jól kiképzett honvédek körülvették a házat, összelőtték géppuskával és teli dobálták kézigránáttal a háztetőt. A bátor Kiss bácsi felment a padlásra, hogy személyesen győződjék meg: hova bujt az az átkozott csetnik. Persze senkit sem talált a nádfedeles padláson. Diadalmasan jött le a létráról és amint öregesen lefelé lépkedett, az egyik katona csetniknek nézte az öregot és lepuffantotta, mint egy nyulat. Az öreg magyar holtan terült el udvara kövezetén. A gyilkos nem várta meg, amíg az öreg lejön a lépcsőn, nem igazoltatta le, ehhez gyáva volt. Ugyanakkor a nagy lövöldözés elől az istállóban elbújt három lókupecet is agyonlőtték mint csetniket. Ebben a pillanatban lépett ki az udvar hátsó részében elhelyezett W. C. házikóból az egyik magyar lakó, ismert sofőr. Nyugodtan hozta rendbe nadrágszíjját, mire egy katona őt is célba vette és „mint csetniket” agyonlőtte.

Mindenki csetnik volt. Az egész város.

A kertvárosban egy öreg orosz emigránst lőttek agyon abban a pillanatban, amikor elhagyta háza küszöbét. Őt is csetniknek nézték.

Egyik gazdag zsidó kereskedő házában a kakastolas csendőrök csetnikek után kutattak. Az egyik csendőr a háztulajdonost maga előtt hajtotta. Felmentek a padlásra. A csetnik nincs sehol.

— Mi ez a nagy láda itt? — kérdezte a csendőr.

— Víztartály.

— Emelje le a tetejét!

Megtörtént. A csendőre bekukkantott a víztartályba:

— Itt, ebben a ládában egy ember van! — kiáltotta, — ide bújt a csetnik!... — és fegyverével a tartályba lőtt.

A saját fejét látta meg a víz tükrében. Ijedtében saját magát is csetniknek nézte.

Húsvét vasárnapján egész napon át záporként hullottak városunk utcáira a fegyvergolyók. „A csetnikeket” a helyszínen lőtték agyon kihallgatás nélkül, a kommunista-gyanúsakat börtönökbe, a szláv nacionalistákat internáló táborokba szállították.

A nagy lövöldözés közben eszembe jutott volt osztálytársam, Markovics Milos ügyvéd. A kora délutáni órákban kerestem fel lakását. A kiskapu nyitva volt. Összejártam a lakást, senkit sem találtam. Mindenütt nagy rendetlenség, a bútorok össze-visszadobálva, mintha valaki most hurcolkodott volna ide. Benyitottam a kis udvari szobába: Milos egy kis asztal mellett egy szál gyertya világánál ült és — sakkozott. A szoba teljesen be volt sötétítve. Milos sakktáblája fölé könyökölt, kezében cigaretta füstölt. Az egész összeroppant ember füstölgő romra emlékeztetett. Belépésemet észre sem vette.

— Milos... — szólítottam meg csendesen, — mit csinálsz? ...

Összezezzent. Szörnyen izgatottnak látszott. Szavak után kapkodott, mint ahogy a szárazra került hal kapkod levegő után. Tátogatta száját, de hangtalanul. Vele szemben üres szék állott, úgy lehet ez volt mindennapos partnerének helye. Könyvből sakkozott.

Nagynehezen magához tért és elmondotta, hogy pár perccel ezelőtt még kakastollasok jártak nála. Csetniket kerestek. Valaki besúgta nekik, hogy a házban szerbek laknak.

— Mit csinál maga itt? — rivallt rá az őrmester.

— Sakkozom — felelte az ügyvéd és remegve állott fel.

— Hol van a *másik* ember, akivel sakkozott? — kiáltott rá a csendőr, — itt van a helye...

— Magam sakkoztam.

— Nahát ilyet ne mondjon nekem egy bűdös vad-rác! — ordította az őrmester. — Azt hiszi, hogy bugris paraszttal van dolga, aki nem tudja, hogy a sakkot ketten játsszák? ... Hol van az a másik? Adja elő azt a csetniket, amíg szép szóval mondom. Hova bujtatta a másikat?

— Mondom, hogy magam sakkoztam, könyvből... De ha maga jobban tudja, keresse meg a másikat — mondta Milos lemondó hangon.

A csendőrök átkutatták, felforgatták az egész lakást, pincét, padlást, de a „másik embert”, a csetniket, sehol sem találták.

Milost másnapra beidézték kihallgatásra. Éktelen káromkodással hagyták el a lakást a csendőrök.

Milos könyörgő pillantást vetett rám, mint aki a megváltót látja bennem, reszkető kézzel törölte le ki-gyöngyözött homlokát, kopasz fejét és fájdalmas hangon mondta:

— Ez az ezeréves kultúra...

... Húsvét vasárnapján délután sokan rándultak ki a tópartra. A strand előtt, a hurokvágányon kanyarodott a villamos. A kanyarnál fiatal honvédtiszt állott őrt vagy száz géppuskás katonával. A villamoskocsiból egy részeg ember ugrott ki és elkiáltotta magát: —

— Ott vannak a csetnikek a villamoson.

A katonák azonnal géppuskatűz alá fogták a villamost. A kocsivezető azonnal meghalt. Szívlövést kapott. Holtan rogyott össze egy tekintélyes magyar kereskedő felesége is. Igen sok utas megsebesült. A részeg ember közben odébb állott.

A városban is folyt az ártatlanok vére. Elég volt egy ujjmutatás. A börtönök, internáló táborok megteltek.

Egy magyar parasztember jegyezte meg:

— Nem ezek a magyarok mentek ki innen tizen-nyolcban...

Az újmagyarok programja rövidesen kibontakozott: harácsolás, a haladó, szabad szellem letörése, a zsidók üldözése.

Szinte napok alatt lepte el a volt Bácskát a kalandorok sáska-hada. Rövid időn belül minden zsíros állást betöltöttek, a város vezetését „ejtőernyős” tiszt urak vetették át. Katonai parancsnokság irányította a város köz-igazgatását, polgári életét. Minden állásba megbízható, anyaországi konjunkturalovagokat ültettek. Még a kór-

házi orvosi vezető állásokra is idegenből hoztak embereket. A városi tisztifőorvos is „ejtőernyős” orvos volt. Kurzusvitézek voltak ezek. Minden fontos, irányító, jövedelmező állást a megbízható álmagyarok töltötték be.

A sárgaház tele volt letartóztatott, gyanús baloldali „elemekkel”, akikből szörnyű középkori kínzásokkal igyekeztek kicsikarni a vallomásokat. Dolgoztak a besúgók, az ágensek, nagyban folyt a „tisztogató” munka.

Lassanként megkezdődött a zsidó-üzletek fosztogatása is. Egy szép napon a legnagyobb zsidó-áruház főnökét bevitték a sárgaházba. Az üzletembert annyira összeverték, hogy mozogni is alig tudott, pedig ezt az embert nem szélsőséges elvei miatt verték össze. A pénzét akarták belőle kirázní. Pár napig kínozták, azután aránylag elég olcsó áron bocsájtották szabadon. A feltétel ez volt: a kereskedő másnap reggel pont kilenckor álljon a szomszédos szűcsüzlet kirakata elé és a háta mögött, újságpapírba csomagolt ötvenezer pengőt tartson a kezében. A kereskedőnek addig kellett állnia a csomaggal a kirakat előtt, amíg valaki el nem veszi tőle. A csomag átvétele után még egy negyed óráig nem volt szabad hátrafordulnia. Az esetről senkinek sem szabad beszélnie, még kevésbé ajánlatos — jelentést tennie. Mondanom sem kell, hogy a csomagot egyik kínzója vette át.

A történet az amerikai gangszterfilmekre emlékeztet.

Alig pár nap múlt el, behívták a sárgaházba a nagy áruház másik főnökét is. Ez már látta a testvérbátyja összevert talpát és tagjait, ijedten szökött a szöllők közé, napokig bújdosott és csak akkor jött elő, amikor a rendőrség emberei biztosították a családot, hogy nem kell tartania testi fenyegetéstől. Jelentkezett a sárgaházban. Rövid üzleti tárgyalás után a társfőnököt szabadlábra helyezték. A rendőrség feltétele az volt, hogy ezentúl a sárgaház nyomozói szabadon vásárolhattak az áruházban. Ez meg is történt. A rendőrség emberei hónapokon át szorgalmasan vásároltak az áruházban gondosan kiválogatott holmikat. Az áruház feladata volt, hogy a megadott póstai címre továbbítsa az összerekvirált árut. Persze fizetésről szó

sem volt. A csomagok legnagyobb részét az anyaországba küldték a gangszterek hozzátartozóinak címére.

Mindennapos látogató volt a zsidó és szláv üzletekben a monoklis ipari és kereskedelmi diktátor, aki vagyont érő teksztanyagokat, holmikat „vásárolt” össze és küldette fel lakására. Ha a kereskedő említette a fizetséget, a monoklis hazafi internálással fenyegette meg az ijedt eladót. Ugyanez megtörtént olyan kereskedővel is, aki óvatosságból kitette a kirakatba a táblácskát: „Keresztény üzlet”.

Az éhes gangszterek a bankokat sem hagyták — szűzen. Itt is erőszakot tettek. Rendszerint Pestről jöttek ezek a vállalkozó szellemű, mindenre elszánt urak, ragadozók. A régi banktisztviselőktől megkövetelték az alázatos hódolatot, a mély meghajlást. Minden jelentés „alázatos tisztelettel” kezdődött és végződött. A pesti bankszakértők nagykegyesen megengedték, hogy a „leigazolt balkáni tisztviselők” is dolgozzanak. Jutalmuk — vállveregetés volt. Az új igazgatónak hatalmas részesedés jutott, amelyből bőségesen kaptak az anyaországi cinkosok is.

Minden „füvet” lelegettek, közben oda mondták a régi banktisztviselőknak:

— El a csőröket a dús füvektől...

Közben teljes gőzzel folyt a megszállott területeken a származáskutatás. Mindenki az ősök keresztleveleit hajszolta, hogy igazolásra kéznél legyenek. Munka helyett ezzel foglalkoztak a hivatalnokok. Össze-vissza utaztak, északról-keletre, délről-északra, keletről-nyugatra. A nagymamák kereszt- és házasságlevelei után. Ez a hajsza foglalta le az emberek figyelmét. Az ejtőernyősöknek erre már nem volt szükségük, ők már leigazoltan jöttek le a délvidékre. A tűzharcosok és vitézjelöltek külön törték magukat a mindent megváltó keresztlevelek után.

Egy intelligens, árja hivatalnok mosolyogva jegyezte meg:

— Attól tartok, hogy mire mindenki beszerzi az ősök keresztlevelét, — nem lesz rá szükség...

A sárgaház börtönei megteltek. Egyre több és több „gyanús” baloldali harcost hajszoltak fel a titkos ágens-
sek. Hírek igen gyéren szivárogtak ki a titokzatos ház-
ból, szörnyűködve hallottuk, hogy egyik-másik gyanúsi-
tottat halálra kínozták a rendőrség. És a félholtra vert ha-
ladó szellemű ifjakat végül is katonai bíróság elé állították.
A katonai bíróság formális „tárgyalása” után hama-
rosan megtudtuk a tragikus ítéletet: tizennégy férfit és
egy nőt halálra ítélték.

A halálraítéltek egyike doktor Singer, kiváló kollé-
gám volt. Singer doktor, becéző nevén Dóci, Prágában vé-
gezte az orvosi egyetemet. Már egyetemi évei alatt kap-
csolatot tartott fenn a prágai marxista-leninista csopor-
tokkal. Itthon, a legnagyobb politikai üldöztetések alatt is
összeköttetésben állott a munkásmozgalmakkal. A régi
jugoszláv rendőr és csendőrhajza mellett is állandóan
segítette munkanélküli elvtársait, buzdította a csüggedő-
ket. A tizenöt martír között ő állott hozzám legközelebb.
S mi tudtuk, hogy semmit sem tehetünk megmentése ér-
dekében. A katonai és polgári nyomozók őt tartották a
mozgalom irányítójának. Szörnyű veréseket mértek rá a
pribékek. Válogatott eszközökkel kínozták, amit a külön-
ben is gyenge fizikumú orvos nehezen tudott elviselni.
Teste, főleg alsó végtagjai tele voltak vérző fekélyekkel.
Mindkét talpán nagy nyitott sebek tátongtak. A nagy vér-
veszteség következtében szinte haldokolva szállították be
a városi közkórházba, ahol az éjszakai vakbélműtéteiről
híres kövér sebész „vette ápolásba”. A sebész akkor már
teljesen eladta magát a kurzusnak és javában úszott a
fasiszta árral. A kötél általi kivégzés napját kitűzték. A
törvények értelmében haldokló, több sebből vérző embert
nem szabad kivégezni. Először ki kell gyógyítani, az-
tán lehet végrehajtani rajta az ítéletet. Ez a törvény vo-
natkozott a többi elítéltre is. Ezzel hónapokkal el lehe-
tett volna odázni a kivégzést. Addig sok minden történ-
hetett volna. A katonai törvényszék tehát a törvények ér-
telmében kikérte a kórházi kurzus-sebész véleményét. A
kórházi sebész véleménye szerint doktor Singer Adolf
egészségi állapota teljesen „megfelelő”, a kivégzésnek

nincs semmi akadály. Singer doktor félig eszméletlenül került a vesztőhelyre. A bitófa alá nem saját lábán ment, hanem odavitték, hurcolták. Tizenhárom társa bátran nézett szembe a halállal, de legbátrabb volt a tizenötödik, a fiatal lány, Lola, akit csak a hóhér kötele némított el.

A tömegkivégzést követő napon találkoztam egy földimmel, színmagyar törvényszéki bíróval. Egymásra néztünk, mint aki a másik szeméből akarja kiolvasni a gondolatot. Egyet gondoltunk: a tizenöt martírra. Aztán azokra, akik ilyen kegyetlenkedésekkel magyarkodnak.

A bíróból kitört:

— Szégyellem, hogy ezek is — magyarok!...



A fosztogatás fokozott iramban folyt tovább. Szolgálatba lépett az új állomásfőnök is, aki már másnap ezzel a kérdéssel fordult a pénztárnokhoz:

— Mit kap itt az állomásfőnök egy megrakott vagon után?

A vasúti üzletvezetőséghez helyezett leigazolt újmagyarok között feltűnő sok volt a „doktor”. Ezek affektált, előkelő nyafogással, raccsoló beszéddel lenézték a „balkáni” régi vasutasokat, ellenben ha anyaországi följobbvalóval beszéltek telefonon, a készülék mellett is hajlongtak, bokáztak és minden második szavuk ez volt: — „alázatos tisztelettel, főnök úr.”

A forgalmi tiszt, — pesti strici — már az első napon parasztnak titulálta a fékezőket. Így szólt ki a portásnak:

— Küldjön be egy parasztot az irodába...

A szláv vasutasok szabotálása megkezdődött. Tömegesen jelentettek beteget. Tele volt az ambulancia. Az orvosok nem tudtak megbirkózni a nagy tömeggel, előkerültek a fiókból a „sárga lapok”, amelyek a nyugdíjaztatáshoz vezető első lépést jelentették.

A város egyik legnépszerűbb vasutasa „Domnule”, szabadszája és származása miatt hamarosan internáló táborba került, ahonnan csak nagy nehézségek árán szaba-

dult ki. Kiszabadulása után az állomásfőnök maga elé citálta Domnulét és magából kikelve leckéztette:

— Mi nagyon jól tudjuk, hogy maga ellenünk dolgozik és nyíltan hirdeti, hogy mi csak rövid vendégszerelésre jöttünk le ide. Utoljára figyelmeztetem, vegye tudomásul: többé nem lesz ezerkilencszáztizennyolc!

Domnule széles mosollyal válaszolta:

— Főnök úrnak igaza van: többé nem lesz ezerkilencszáztizennyolc.

A ravasz Domnule persze úgy értette, hogy a naptárban nem jön vissza többé a tizennyolcas évszám.

Domnulét a vasúti orvosi ambulanciára osztották be tisztviselőnek. Éppen akkor érkezett az állomásra néhány láda tifusz- és kolera elleni oltóanyag. Elegáns, monoklis pesti orvos hozta le az óriási ládákat. Ez az előkelő úr kizárólag azért jött le a magyar fővárosból, hogy beoltsa a helyi ötezer főnyi vasutast. Az orvosnak öt pengő járt minden oltás után, napidíj és a költségek megtérítése. Ezeket az oltásokat tehát a „csetnik” balkáni orvosokra nem bízhatták.

Napok múltak el, de az oltásra ötven vasutas sem jelentkezett. A műhelyek, a fűtőház alkalmazottai túntőleg távol maradtak. Azt mondták: kaptak ők már előzőleg elég oltást. Nem kérnek belőle.

Domnule feladata lett volna az ötezer vasutas felhajtása. A pesti orvos is szorgalmazta az oltásokat, hogy mentől hamarabb felvegye az érte járó huszonötezer pengő honoráriumot. Ez akkoriban tekintélyes összegnek számított. Az oltásra szánt áldozatok azonban távol maradtak, „meglógtak”.

— Valóságos balkáni állapotokat találtam itt... — mérgelődött a tétlenségre ítélt pesti orvos, — fegyelmetlen bandák ezek, csetnikek, nem pedig vasutasok.

Domnule egyet gondolt és az oltóanyagokat kiöntötte a kanálisba, az ötezer vasutast tartalmazó listát pedig átnyújtotta a türelmetlenkedő orvosnak:

— Főorvos úr, ön visszautazhat Pestre, itt vannak az aláírt és lepecsételt iratok arról, hogy beoltott ötezer vasutast.

— De hiszen én nem oltottam be ötvenet sem... az is mind anyaországi volt.

— Ön beoltott ötezer embert, — mondta erélyesen Domnule, — visszamehet Pestre és nyugodtan felveheti a huszonötezer pengőt.

— De hiszen én nem oltottam ennyit...

— Dehogy nem, csak elfelejtette.

— És a szérummal mi lett?

— Tessék megnézni a ládákat — ott vannak az üres üvegek.

Az orvos elutazott, a pénzt hiány nélkül felvette, Domnule „felsőbb helyről” — dicséretben részesült.

— — Valamikor mindenki lenézte a tollas zsidót. Még maguk a zsidók is. Utolsó mesterség volt ez: csontot, rongyot, tollat, bűzös állati bőrt gyűjteni. Lenézett foglalkozás volt, de igen jövedelmező. A tollas-zsidó egyetemre járatta gyerekeit. Persze: a milliós városok lakói szeretik a finom tollpárnát, a pehely-dunyhát, meg a finom, óriási diványpárnákat. A nagy metropolisokba a tollat a falu zsidói szállították. Békeidőben a falusi tollaszsidó felesége „nagysága” volt, — cselédet tartott. Az ura, aki a hátán cipelte a piszkos tollaszsákot faluról-falura — nagyságos úr volt. Hasonlóan lenézett mesterség volt az ócskavaskereskedés is. Ez is zsidó kézben volt.

Most, az újmagyarok bejövetele után, sürgősen kivették a zsidók kezéből ezt a kitűnő üzletet és berendezéssel, gépekkel, felszereléssel együtt átadták a saját, megbízható, leigazolt ejtőernyősnek. Városunkban jogi diplomával és árja nagyszülőkkel rendelkező igazi úriember, kaszinó-tag, tartalékos tiszt vette át a tollaszsidók üzemet. Az ócskavasas is diplomával rendelkező kurzista úriember lett, aki bizonyára az anyaországban nem kaphatott különb elhelyezkedést. Egyik ilyen árja ócskavasas olyan jól keresett, hogy a kertvárosban a második üzleti évben emeletes villát építtetett magának. Az ócskavasas a végén egy ócska mótoron ellógott, a villa és berendezése itt maradt.

Keresett itt minden ejtőernyős. Szívták a nép vérért. Amikor jól teleszívták magukat, odébb állottak. Egy volt

repülőkapitány ládaszámra zsarolta össze a perzsaszőnye-
geket, drága holmikat és teherautókon küldötte a zsa-
k-mányt az — „anyaországba”. Rendőrkapitányok besúgó-
segítségével zsaroltak ki pénzt a jobbmódú kereskedőktől.
Mindenki keresni akart, valóságos pengő-hajsza fejlő-
dött ki.

Rövidesen új üzleti alkalom nyílt: a zsidóktól be-
szedték a rádiókészülékeket. Zsidónak nem szabad rádiót
hallgatni, nehogy véletlenségből meghallja az angol és
amerikai rádió jelentését: a békekötés feltétele a német
militarizmus teljes letörése, Hitler hadseregének feltétel
nélküli kapitulációja.

Ugyanakkor Hitler teljesen berekedt a sok szónok-
lástól. Egyik rádióüzenet a másikat követte:

— Kapituláció? ... — recsegte Hitler a mikrofonba.
— Ilyen szó nincs a mi szótárunkban ... Feltétel nélküli
megadás: Soha! Soha ...!

Bíztunk a német katonai erők tervszerű szétforgá-
csolásában, bíztunk az amerikai és angol repülők sike-
reiben, és nem utolsó sorban: bíztunk a Tito vezérlete alatt
küzdő jugoszláv partizánok egyre növekvő sikereiben.
Széltében-hosszában találgatták az emberek a megszáll-
tolt területeken: ki ez a titokzatos hadvezér, mi a valódi
neve? Azt is tudtuk róla, hogy a fasiszta megszállók óriási
vérdíjat tűztek ki fejére és rendkívüli erőfeszítéssel tö-
rekedtek arra, hogy a partizánok vezérét élve elfogják.
Szélsőbaloldali és jobboldali politikát hirdető emberek
egyaránt örültek Tito sikereinek és a hős vezér partizán-
jai példátlan kitartással és önfeláldozással közeledtek
észak felé.



A kör egyre szűkült. Kimondották: áruló az, aki zsi-
dóval szóba áll vagy barátkozik. Ennek nyomban meg
volt az eredménye: volt jóbarátok nem ismertek egymás-
ra az utcán. Karriert csak az csinált, aki nyíltan, a nyíl-
vánosság előtt — zsidózott, nyíltan csatlakozott a kur-
zushoz. Egyik sebész kollégám az OTI, betegsegélyző ren-
delőjében egy szép napon az osztályán elkezdett zsidózni.
Ápolónői figyelmeztették, hogy ez a hang a munkásbizto-

sítónál eddig ismeretlen volt. A sovány sebész erre még hangosabban zsidózott. Felcsapott ő is kurzuslovagnak. Később megtudtuk, hogy megpályázta a kórház sebészeti osztályát. Mit tesz a magyarok istene? A kórház sebészeti osztályát a kövér sebész kolléga kapta meg, mire a mi sovány kollégánk visszakapcsolt és újból — zsidóbarát lett.

A magyar nép fasiszta vezetői rövidesen megkapták jutalmukat: az egész országot, persze Bácskát is, megszállták a német katonák. A mi városunkba délről vonultak be ponton hidakkal, élelmiszerekkel telt teherkocsikkal, krumplival teletömött mozgókonyhákkal és néhány ódon, ijesztő ágyúval. Csak éppen katonaságot nem láttunk a fölényesen tüntető bevonulásnál. Ellenállásnak természetesen nyoma sem volt.

Egymást követték az események. A németek diktáltak, a magyar hatóságok szolgál-módra engedelmeskedtek, fejet hajtottak.

Rendelet jelent meg a sárgacsillag viseléséről, amit pár hónap múltán, Hitler recept szerint — a zsidóság gettóba való elkülönítése követett. A zsidókat nem tekintették magyar állampolgároknak, hanem idegen elemeknek. Terelték őket, mint az állatokat, kultúrebereket zsúfoltak össze primitív kamrákban, tömeglakásokban, pincékben. Tiltakozás nem történt, mindenki azt hitte: ennek így kell lennie, ezen nem lehet változtatni. A következő állomás Bácsalmás volt, ahova csak hátizsákot vihetett magával a megbélyegzett zsidó. A gettóban hagyott rengeteg értékes holmira turulista és egyéb „megbízható” örök vigyáztak, akik azonban megengedték a szabad rablást. Asszonyok egy röpke negyedórás szerelmeskedésért válogathattak a drága holmik között, de jutott a zsákmányból a testvérnek, rokonnak, komának, sőt a szomszédoknak is. Akik élelmesekek voltak, azok perzsabundát szereztek a gettóból, a későn jövőeknek meg kellett elégedniük válogatott fehérműkkel, ruhafélékkel is.

A bácsalmási gyűjtőtáborból hamarosan megindultak a szerelvények a németországi megsemmisítő lágerek felé.

Elveszett a vagyon, vele veszett az élet is. Az élet, amit a kultúra zászlóvivői, a művelt németek, olyan hi-

degvérrel vettek el millióktól és millióktól, zsidóktól, kereszténytől egyaránt. A megsemmisítő légerek, a gáz-krematóriumok, a németek örök szégyene maradnak.



Igyekezzünk kijutni a politika labirintusaiból és ves-sünk pillantást a frontok felé. Tito partizánjai gigantikus küzdelmekben verték vissza a németek és usztrasák egyre megújuló, gondosan előkészített támadásait. Az offenzí-vák leverése után szinte lépésről-lépésre szabadították fel az elnyomás alatt sínylődő testvéreket. Tito hőstetteiről a rádiók útján vettünk tudomást. Tudtuk, hogy a hős hadvezér fegyverrel a kezében harcolta ki népe számára a szabadságot a legnehezebb körülmények között. Tud-tuk, hogy a felszabadító harcok mérhetetlen áldozatokat követeltek, olyanokat, amelyekhez hasonlót eddig nem is-mert a történelem.

Angol és amerikai repülők rendszeresen bombázták a német ipari központokat és végre is sikerült megbéni-taniok a fejlett ellenséges hadiipart. Az orosz masszák kelet felől hengerelték le a fasiszta, német hadsereget.

A mi békés városunk is kapott ízelítőt a bombázá-sokból. Ezüstös csillogású amerikai repülők bennünket is meglátogattak és nem sajnálták tőlünk az ötszáz kilós bombákat sem. A mi ódon viskóinknak elég lett volna az ötkilós bomba is. Feleslegesek voltak azok a drága sző-nyegbombázások. Romba döntöttek néhány száz házat, megöltek háromszáz embert, nagyrészt nőket, gyermeke-ket és aggokat, de az okozott kár tízszer kisebb volt, mint a pusztító bombák értéke. Az amerikai repülők bizonyá-ra a vasúti pályatestet célozták meg a magasból. Nahát szégyelhetik magukat: igen rosszul céloztak. Még egy regruta bombázónak sem szabad két kilométerrel elté-veszteni a célt.

Az újmagyarok persze kitanították a népet — légvé-delemre. Le is vizsgáztatták őket. A nép azonban az igazi vizsgát a valódi légitámadásnál tette le: mindenki, aki csak tehette — kimenekült a szöllők közé. Ez már nem is népvándorlás, hanem a város lakosságának mezei fu-

tóversenye volt. Természetesen a menekülők élén az ejtő-ernyősök autóit, teherautóit és magánfogatait láttuk.

A bombázás alatt érdekes megfigyeléseket tettem: a leghangosabb „légő szakértők” állandóan a menekülők élén állottak. A nők közül a látszólag legbátrabbak, a leggyávábban viselkedtek. Különös, hogy az úgynevezett idegbetegek, vagy mondjuk így: nyilvántartott idegesek, a légiriadó és bombázások alatt feltűnő nyugodtan viselkedtek. Megfigyeltem, hogy a súlyos neuraszténiás egyénekre szinte megnyugtatólag hatott a légiriadó és a sok sikongó, ijedt, félőrült között ők valahogy nyugodtan viselkedtek. A bombázás észtbontó perceit nagyszerűen vészték át az idegesek. Nem ismerték fel az életveszélyt? Vagy: perverz módon élvezték mások megzavarodottságát?

Mintha csak ezt mondták volna:

— Ahá! ... — most rátok került a sor. Most mutassátok meg, hogy erős idegekkel rendelkeztek.

Egyik ilyen neurótikus, ideges páciensem a bombázás alatt is nyugodtan dolgozott hivatalában. Esküdözött égre-földre, hogy még csak izgalmat sem érzett, egészen jól érezte magát. Ezt kérdezte tőlem:

— Mitől féltem volna? A haláltól? Attól nem kell félni.

A bombázások meglazították az addig szorosan fogott kötelékeket. A fegyelem mindenütt megingott. A rendőrség ügynökei sem dolgoztak már olyan ambícióval, mindenki mentette a bőrét. A sárgaház hivatalai sokszor kongottak az ürességtől, a nagyszájú hősök csendesebb vidékekre lógtak el. Az üres előszobákban egyenruhás altiszték ásítottak. A bombázások során a „gyanús” egyének beidézését sem vették már olyan szigorúan. Megszűntek az éjszakai razziák is.

Ezekben a zavaros időkben felkerestem régi barátomat és évtársamat, a rokkant bakteriológust. Kollégám már tudta: ha megjelenek nála, mindig nagy események vetik előre árnyékukat. Beszélni akartam vele, kíváncsi voltam okos, meggondolt véleményére.

Ott dolgozott laboratóriumában, mikroszkópja fölé hajolt, olyan volt, mint a nyugalmat jelképező bronzszo-

bor. Egyedül ült laboratóriumában. Úgyesen dolgozott tudós kollégám megmaradt balkezeivel, jobbkarját az olasz fronton hagyta a derék, kötelességtudó orvos. Arcát is eltorzította a gránátszilánk, amely egyik szemének világát kioltotta. Együtt kezdtük a tanulmányokat, egy napon avattak bennünket doktorrá. Most az élet utolsó állomásán, nagy események küszöbén újra találkoztunk. Egyedül maradt lakásában, minden hozzátartozóját elvitték a bácsalmási halál-transzportokkal. Milyen szomorú dolog: százszázalékos hadirokkantsága most az életét mentette meg a legnagyobb tiszti kitüntetés, a vaskoronarend tulajdonosának. Szerencsének nevezem azt, hogy kollégámat hadirokkantsága és kitüntetése mentesítette a zsidótörvény rendelkezései alól? A magyar törvények értelmében kivételezett volt. Az ilyen embert minden jó érzésű polgárnak meg kell becsülnie és tiszteletben tartania. Még a nyilasoknak is.

Mentes volt a sárgacsillag viselésétől. Akkor sem viselte a sárga bélyeget, amikor az újmagyar polgármesternél tiltakozott a zsidókórház eltulajdonítása miatt. Ő volt a zsidókórház igazgatója. „Ha zsidónak nem szabad érintkeznie árja személyekkel, akkor éppen a zsidókórház a legalkalmasabb a zsidók izolálására” — jelentette ki a polgármester előtt. Tiltakozása süket fülekre talált. A kórház elrekvirálása után rövidesen Bácsalmásra terelték a város zsidó-vallású polgárait.

És ezt a bátor kiállású, kivételezett hadirokkant orvost is elhurcolták otthonából.

Először egy csendőraltiszttel gyűlt meg a baja. A csendőr leigazoltatta, arccal a fal felé állította az orvost:

— Fel a kezekkel, zsidó!

A rokkant orvos felemelte a bal karját.

— Emeld fel a másikat is, bűdös zsidó!

Az orvos hallgatott. Némán állt felemelt félkarjával, arccal a fal felé fordulva.

— Fel a kezekkel, mert beléd ereszttem a golyót! — recsegett az őrmester hangja és vékony szuronyával az orvos jobbkarjába szúrt. A szurony csak az üres kabátujjat találta el.

— Hol van a jobbkarod, te zsidó!

— Az olasz fronton hagytam...

A csendőr megborzadt és nagyokat káromkodva, megszégyenülten hagyta magára az öreg hadirokkant orvost.

Rövidesen német katonák jöttek érte. Hetyke fiatal tiszttal vezette őket.

A német tiszttal csak annyit kérdezett az orvostól:

— Maga zsidó? ... —

— Igen.

Még az éjjel elhurcolták Bácsalmásra a többi áldozat közé. Nem használt itt írás, protestálás, törvényre való hivatkozás.

A német volt az úr, aki parancsolt.

A magyar rendőrség — szolgai módon végrehajtotta a parancsot.

Pusztulásra volt ítélve a százszázalékos hadirokkant orvos. De vele pusztulásra volt ítélve az az állam is, amely nem tudott érvényt szerezni törvényeinek.

ÁLMAGYAROK VÉGNAPJAI

Egyik szép koratavaszi napon lakásom előtt sétálgattam. Elveztem a bágyadt, erőtlen napsütést.

Megszólított egy régi ismerősöm:

— Milyen jó színben van! — mondotta elragadtatással. — Maga nem öregszik.

Öt perc múlva egy másik ismerősöm adta tudtomra véleményét:

— Milyen rossz színben van, nagyon rosszul néz ki... Talán beteg? És hogy megöregedett...

Így váltakozik az emberek véleménye — percenként. Ahány ember, annyi vélemény.

Elgondolom: bizonyára voltak emberek, akik az újmagyarok rövid vendégszereplésétől el voltak ragadtatva. A zsidók tragikus kipusztítását isteni végzetnek, büntetésnek tekintették. Talán akadt olyan ember is, aki a zsabályai és újvidéki tömeges mészárlást és rablást is természetesnek, jogosnak, helyénvalónak tartotta. Azt a tömeggyilkosságot, amelynek kiagyalása és végrehajtása még a hitleri hóhérprofesszorokat is túlszárnyalta. Az ártatlanul kivégzett áldozatok ezreit a késői megbánás sem támasztja fel. Az sem vigasztal bennünket, hogy a főbűnösök azóta már elvették méltó büntetésüket.

Őszinte, egyenes ember voltam egész életemben. Amit gondoltam: ki is mondtam. Sok ellenséget szereztem ezzel, de több — barátot. Már előre válaszolok annak a nagy magyarnak, aki gondolatban felém szégezné a kérdést:

— Hát a három és fél éves vendéguralom alatt a Hitler majmoló újmagyarok semmi jót sem műveltek, csak rosszat?

Legyünk őszinték: jót is csináltak.

Felépítettek néhány Oncsa-házat, a sokgyermekes családok részére. Atalakították a mi öreg állomásunk épületét. Több helyen kijavították az országutakat. Bőségesen elláttak bennünket Horthy-képekkel. Ebből nem volt hiány. Kaptunk állandó magyar színházat, kaptunk pesti vendégszereplőket, többek közt Kiss Ferencet és Páger Antal is.

Megkezdte áldásos működését nálunk a „Zöld-kereszt”, amely intézmény a magyar szociális gondoskodás és ellátás — csúcsa volt. Egyenruhába öltözött bájos, fiatal gondozó nővérekék látogatták sorra a szegény, sokgyermekes családokat. Valljuk be: a gondolat igen szép volt. De milyen volt a végrehajtás?

Egy alkalommal fültanúja voltam a zöldkeresztes nővér „gondozó” működésének. A zöldkeresztes gondozónő a küszöbön állott és felvette a családra vonatkozó adatokat. Hat élő gyerek. A legkisebb még szopós, az apa munkanélküli. Sötét, földes, kis szobába szorult a család.

A nővérke: Jó asszony, a gyermekét szappannal és meleg vízzel kell fürdetnie. Fürdés után tiszta fehér gyolcs lepedővel kell megszáritania.

A jó asszony: Nem adna lelke szappant?

A nővérke: Arról magának kell gondoskodnia. Figyelmeztetem, hogy az ingecskéket húsz percig ki kell főzni, utána alaposan kivasalni.

A jó asszony: Nincs fám drága kisasszonykám...

A nővérke: Ha nincs, szerezzen be... Ez a maga gondja.

A jó asszony: Hogyan szerezzem és honnan, ha nincs pénzem. Maguk nem adnak segítséget?

A nővérke: A Zöld-kereszt csak tanácsokat ad, a beszerzés a maga gondja.

Így történt szóról-szóra. A drága nővérke máris továbbent, mint egy földre szállott, szőke, zöld angyal. Át-

ment a másik utcába, hogy ott is osztogassa jótékony — tanácsait.

Az ilyen zöld tanácsoknak nincs semmi értelmük. Életemben egyszer voltam tanácsadó „zöldkeresztes bácsi”, akkor sem hallgattak rám.

Egy nősülés előtt álló fiatalember kikérte tanácsomat. A kérdés az volt, nőül vegye-e Mariskát vagy sem. Mi a tanácsom azok után, hogy Mariska már több ízben állott kezelésem alatt „vakbélgyulladással”. Tudtam, hogy Mariskának leányfejével eddig már három abortusza volt, három különböző férfitől. Azt tanácsoltam tehát a fiúnak: ne vegye nőül Mariskát. Két hét múlva oltár előtt esküdtek meg. A menyasszony feje tele volt mirtusszal, olyan fehér volt, mint egy behavazott háztető. Ez a fiatalember nem adott hitelt szavamnak. A házasság nem volt boldog, a férj rövidesen odébb állott.

Az igazsághoz híven azt is meg kell írnom: mi történt Domnulével?

Jobb sorsra érdemes, élelmes emberemet az újmagyarok — munkaszolgálatra hívták be. A zsidók munkaszolgálatra halálos ítéletnek számított, a megbízhatatlanok efajta behívása pedig büntetés volt, amely igen sokszor a kiszemelt áldozat életébe került.

Domnule behívója Szentesre szólott. A kiváló vasúttas előbb itthon mozgatta meg a nehezen mozgatható köveket, kísérletezett néhány „driblivel”, de nem használt semmi. Az állomásfőnök sem tudott rajta segíteni. Domnule szomorúan vágta zsebre az állomás hivatalos kerek pecsétjét és nekivágott az útnak. Két szerb csatlakozott a szomorú menethez. Ezek is megbízhatatlanok voltak.

Most átadom a szót Domnulének. Mesélje el személyesen emlékezetes szentesi kalandját. Addig rövid pihenőt tartok.

— Megérkeztünk Szentesre, — kezdte elbeszélését Domnule. — Nagyon sok írnok, katonatiszt, civil dolgozott a katonai parancsnokságon. Nagyobb volt ott a forgalom, mint a mi hazai pályaudvarunkon. A folyosón leültettem két szerencsétlen társamat, magam pedig megfigyelő körütra indultam a széles folyosókon. A véletlen elébem gör-

dített egy hasas, öregebb tartalékos tisztet. Gondoltam: megszólítom, ez nem olyan vad. Elmondtam neki, mi járatban vagyok. Kérdeztem: tud-e illetékes személyt, akivel lehet „okosan” beszélni. Rám nézett, elnevette magát. — Milyen nemzetiségű maga? — kérdezte. Mondom: román. Hüvelykujjával egy kis ajtóra mutatott. Bementem a szobába, ahol egy kopott, száraz civil dolgozott. A nyitott ajtón át benéztem a szomszéd szobába, ahol húszan is pisz-mogtak különböző kartonokkal. Behívómat, amelyben ezer pengő lapult, átadtam a száraz embernek. A vadember mindjárt megszélidült. Eltüntette a pénzt és részvétellel kérdezte:

— Milyen beosztása van az állomáson?

— Távirdász vagyok, — mondtam nagy komolyan.

— Tud erről pecsétes írást adni?

— Akár mindjárt... — és már rohantam is két szomorú társammal a szomszéd kocsmába, ahol kiállítottam az okmányokat arról, hogy vasúti távirdászok vagyunk. Persze előkerült a zsebből a nagy kerek pecsét is és már kész is volt a „hivatalos” írás. Visszarohantunk a katonai irodába. Átadtam az írást. Az én emberem gondosan olvasta át az okmányt és méltatlankodva kiáltott fel, hogy a szomszéd szobában is meghallják a hivatalnokok:

— Ez mégis csak botrány, hogy behívnak nélkülözhetetlen vasúti távirdászt is! Uram, ön mehet haza, fel van mentve a munkaszolgálat alól.

— De van itt a folyosón még két távirdászom... — súgtam a száraz ember szőrös fülébe és máris behívtam két társamat. — A behívók mellé tett ezer pengők náluk sem maradtak hatástalanok. Mind a hárman felmentést kaptunk. Az első vonattal hazautaztunk. Megjegyzem: sohasem voltam távirdász, társaim közül az egyik kiskapó, a másik hivatalnok volt. Azóta sem jártam Szentesen, de ma sem kíváncsi vagyok oda.

Még egy történettel tartozom. Valódi ejtőernyős történet ez abból az időből, amikor a zsidók felvarrták ruhájukra a megkülönböztető sárgacsillagot.

Az egyik bankvezér, — a kurzus lelkes oszlopa, — ünnepi vacsorán hirtelen rosszul lett. Halszálla akadt a

torkán. A vacsorán jelen lévő egyik fiatal orvos azonnal nekiállt és igyekezett a szálkát eltávolítani. Kísérlete sikertelennek bizonyult: a száлка mind mélyebbre ékelődött. A kurzus hivatalos gégésze Pesten volt. Nem maradt más hátra: az antiszemita bankvezér sárga-csillagot viselő gégeorvost hívatott ki lakására. Az orvos ügyesen eltávolította a gége közelébe csúszott halszálkát.

A sikeres beavatkozás után a bankvezér ragyogó arcú szorongatta az orvos kezét és megkérdezte:

— Mennyit fizessenek önnek, doktor úr?

— Fizesse a felét annak, amit magában akkor gondolt, amikor a száлка még a torkában volt, — válaszolta mosolyogva a gégész.

— Nincs nekem annyi pénzem — nevetett fel a bankár.

Végülis valami szívességi szolgálatban egyeztek ki, amit az orvos kért és ami számára elérhetetlennek látszott.

Nekem is volt egy ejtőernyős bankigazgató páciensem. Jelentéktelen ideges zavarai miatt kezeltem. Idegcsillapítókat írtam neki. A recept átnyújtásakor meggyeztem:

— Végre egy tősgyökeres magyar! Milyen szép neve van: Szentgyörgyi.

— Magyarosított név ez, — mondotta a bankár — öt éve viselem, családi nevem Landherrsberg. Most kérényeztem, hogy visszakapjam ősi családi nevemet... Tudja, a jövőre gondolok...

— — A maga nemében páratlan, megrázó kőrtörténet kívánczik ki belőlem, amely az ideg- és elmekórtan körébe tartozik.

Megírom úgy, ahogy történt.

Pár héttel az álmagyarok elmenekülése előtt megjelent rendelőmben egy huszonhároméves fiatalember. A jónövésű, jóképű, iskolázott fiút már gyermekkorá óta ismertem. Családjához is régi barátság fűzött. Idegcsillapítót kért a fiú, — mint mondotta: „nem bírok az idegeimmel, hónapok óta álmatlanságban szenvedek.”

Csodálkozással hallgattam: sportember, szolid fiatal-
ember. Nem iszik, nem dohányzik. Itt a nemi élet körül
kell keresni a rendellenességet.

Biztatásomra vallani kezdett:

— Fél évvel ezelőtt megismerkedtem egy anyaországi
rendőrségi hivatalnok feleségével — mondotta a fiú, és
hangja remegett. — Az asszony szép, testes, erős nő, ti-
zenhat évvel idősebb nálamnál. Megtetszettem neki. Hí-
vott a lakására. Nem mentem, féltem az urától, aki bika-
erős ember volt és állandóan pisztollyal járt. Az asszony
egyre csalt magához: látogassam meg, amikor az ura nincs
otthon. Nekem is tetszett a jóképű nő és ajánlottam, hogy
ha szerelmeskedni akar velem, menjünk együtt a fürdőbe.
Ajánlatomat az asszony nem fogadta el. Másnap este —
szokásos korzósétám alkalmával — elkapott a férj és az
utcán karon fogott: — Mi az — mondotta gúnyos hangon —
te elcsábítottad a feleségemet? Fürdőbe csalogod? Most azon-
nal eljössz hozzánk, vár a feleségem. — És magával
vitt. Gondoltam magamban, most már minden mindegy,
lesz, ami lesz... Otthon mosolygós arccal, ígész, áttetsző
pongyolában várt rám az asszony és tárt karokkal foga-
dott. Ott az ura előtt éhes szájjal összecsókol, szinte mart,
égetett a csókja. — Ne félj semmit, öcsém, — biztatott
nevetve a hatalmastermetű férfi. — Most bátran csókol-
hatod, ölelheted a feleségemet... No ne légy már úgy
megijedve. Itt van egy pohár bor, ez felvillanyoz. A fele-
ségem megkívánt téged és én mint jó férj, teljesíteni kí-
vánságát. Mi ezt így szoktuk... Így ni... szépen vetköz-
zél le egészen otthonosan és feküdjél az asszonnyal az
ágyba... És most szabadon ölelkezhetek...

— Az asszony forró csókokkal hálmozott el. A szerel-
meskedés megtörtént ott a férj szemeláttára.

Itt a fiatalember szünetet tartott, arca hol kipirult,
hol meg sápadt, sárga lett, mint a citrom. Remegett a
keze. Szája kiszáradt, ajkát harapdálta. Sírás környé-
kezte.

— Talán el sem hiszi nekem, de bevallom: a szerel-
meskedési aktusnál a férj is segédkezett. Szörnyen izga-
tottnak látszott. Alig várta, hogy kimásszak az ágyból,

átvette helyemet és állati hévvel esett neki az asszonynak... Csókolta, vadul harapta és olyan hangokat hallattott, hogy most is megborzadok, ha rá gondolok. Rövid álmomból ez az állati üvöltés riaszt fel... És ez a viszony már fél esztendő óta tart így... Ha az asszony megkíván, a férj értem jön és magával cipel... És ez elég gyakran megtörténik. Nem bírom tovább. Nem bírom idegekkel.

Rövid lélekzet-szünet után:

— Az asszony bevallotta nekem nemrég, hogy ez a szörnyű szerelmi játék kölcsönös. Az ember is hoz haza magával idegen nőt... A szerelmeskedés a törvényes feleség szemeláttára történik minden esetben. A férj szerelmeskedésénél a feleség asszisztált. — Már arra gondoltam, hogy megszököm hazulról, vagy golyót röptek koponyámba... Egyelőre idegcsillapítót kérek... most már nem bírom tovább...

A fiú meggyógyult — idegcsillapító nélkül. A perverz házaspár az elsők között menekült vissza az anyaországba, — két tehergépkocsi összelopkodott bútortalakkal megterhelten.



Negyvennégy szeptember elején, hat héttel a felszabadulás előtt lecsapott a „bomba” a mi kis visszavonultan élő családunkba. A lecsapódást a városi kézbesítő váratlan megjelenése okozta. Éppen légiriadó volt, mindenki fejvesztve rohant az utcán, amikor a kövér kézbesítő markomba nyomott egy félíves — behívót. Mialatt reszkető kézzel aláírtam az elem nyujtott papírszeletet, a kézbesítő ilyenkor vigasztalt:

— Még két bunyevác kollégája és az orosz orvos is kapott ugyanilyen behívót...

Ez a váratlan behívó „bombaként” hatott rám. Alaposan megnéztem a névre szóló gépírást: Az orvosi munkaerők felhasználásának Kormánybiztosa. (Igy: nagy Kával). Száma: 2625-1944. augusztus 23. Budapest. A Kormánybiztos úr (nagy Kával) felszólít, hogy negyvennyolc órában belül jelentkezsem Gömör és Kishont-vármegye alispánjánál — Rimaszombatban. Pont az alispánnál. Nem

mondom: ha legalább a főispánnál kellett volna jelentkez-
nem, azonnal csomagolok és máris utazom az első vonattal.
Itt hagyom családomat, mindent. De hogy én a volt ká-
undká főorvos egy alispánnál jelentkezsem? Soha! Meg
vagyok sértve... Alispán?... Mi vagyok én? Alorvos?
No és nézzük, mi áll alább: „A munkáért járó térítést havi
310 pengőben állapítom meg. Díjazás előre esedékes”. No
ez már valami. Megfelel az OTI-tól kapott fizetésemnek.

De valahogy ez a megye nem tetszik nekem: Gömör-
és Kishont... Gömörre eszembe jut a csömör és egy Gö-
möri nevű ismerősömnek göndör haja. Kishont? — talán
kis hant? Sírhint? Kis sírhant? Ebből sem kérek. Nekem
direkt nagy hant kell, ingyen, dízsírhely, lehetőleg ter-
mészkő emlékoszloppal. És akkor se Gömörben, hanem itt-
hon az én szülővárosomban, száraz helyen, pormentes le-
vegőn szép kilátással. No és mi az a Rimaszombat? Nem
rajongtam a légi riadó alatt sem a Rimáért, sem a Szom-
batért.

Feleségem kikapta kezemből a minisztérium behívó-
ját és csak az utolsó sorokat olvasta hangosan: „... e ren-
delkezés megszégése, vagy kijátszása a 9300-1939. M. E.
számú rendelet 25. §-ának megfelelően esik büntetés alá.”
— A Kormánybiztos. (nagy K!) Persze feleségem elkez-
dett sírni.

— Mit sírsz? — kérdeztem idegesen.

— Én nem maradok itt egyedül... Ha elutazol, én
is veled megyek.

— Utazik a fene! — kiáltottam dühösen. — Vagy ta-
lán *egyedül* akarsz elutazni: Pénteken Rimaszombatba?
Mert én nem utazom...

Nem tagadom: egész testemet átjárta az izzadság. Ar-
cómról nem győztem törölni a verejtéket. Olyan érzésem
volt, mintha most léptem volna ki a gőzfürdő száraz kam-
rájából. Folyton ez járt az eszemben: Az alispánnál kell
jelentkezni negyvennyolc órán belül. Sürgősen keres-
nek községi orvost. Talán már vár is rám az alispán...

Rohantam a városházára. Fel egyenesen a tisztifő-
orvosi hivatalba, a vitéz főorvoshoz. Hátha ő tud segíteni

rajtam és bizonyítványt ad, hogy — nélkülözhetetlen vagyok.

Berontottam a tiszti-főorvos, vitéz doktor Rakásh Szerencsétlenség, szobájába. A csendes, igénytelen, kappanhangú paragrafus-ember áttanulmányozta az iratot, már mint a belügyminiszteri behívót és mint az áment a templomban mondta ki véleményét:

— Belügyminiszteri rendelet, szabályos pecséttel, aláírással. Ez áthelyezés. Mikor utazik?

— Azonnal! — kiáltottam lelkesen — csak valahogy le ne késsem a vonatot... — és elrohantam.

A főorvoshoz beosztott hivatalnok, a bunyevác Márkó azt hitte, hogy — megbolondultam. Nagyon csodálkozott, hogy még el sem búcsúztam tőle.

Feleségem már az utcasarkon várt piros, cigányalmákra emlékeztető kisírt, dagadt szemekkel. A szomszéd ejtőernyős kolléga felesége éppen vigasztalta:

— Édesem, — mondta kenetteljes hangon, — ne izgassa magát, a sors rendelésébe bele kell törődnie.

— Nos, mi újság? Beszélj! — fordult hozzám feleségem.

— Utazom azonnal... Gömör és Kishont... Rimaszombat, alispán! Hív a haza!...

Újabb síró kitörés.

— Édesem, — vigasztalta kitartóan feleségemet az ejtőernyős doktorné, — ne izgassa magát, a sors rendelésébe bele kell törődnie...

Ott hagytuk az utcán a jószívű, vigasztaló hölgyet. Felmentünk a lakásba feleségemmel.

— Utazunk? — kérdezte szípgova életem párja.

— Egy frászt a kormánybiztos nyakába...

És már másnap megkezdődött a lógás — Rimával ellenkező irányba. Mondhatnám, iskolalógás volt ez „á la Szibéria”. Így lógtam a fehérektől is, nehogy Távolkelet Szibériába hurcoljanak. Az itthoni könnyebb volt. Nagy segítségemre voltak a légiriadók, a rend lassú, de biztos

felbomlása. Egy ilyen légiriadó alkalmával elloptam a tisztifőorvos pecsétjét az íróasztalról és hamis bizonyítványokat állítottam ki nevemre. Gondoltam: hátha leigazoltatnak. Volt háromféle igazoló írásom is.

Bujkálással múlt el több mint négy hét.

— — Jován Mikity-Spartacus és partizánjai már a városban cirkáltak, amikor fölmentem a tisztifőorvosi hivatalba.

A főorvos és a városi orvosok lázasan csomagoltak.

Márkó, az irodai tisztviselő, kitörő örömmel üdvözölt. Azt hitte, hogy már régen elutaztam.

Vitéz Rakásh tétovázva mondta nekem kappanhangján:

— Ön még nem utazott el? — és zavartan köhécselt.

— Éppen ma éjjel utazom! — mondtam élénken. — Már becsomagoltam.

Nem válaszolt semmit, valamit morgott.

Márkó vakmerő, kihívó hangon szólt át hozzám a szomszéd szobából:

— Képzelve, doktor úr... ezek még mindig itt vannak, nem szöktek el...

Csitítottam Márkót. A fülébe súgtam:

— A rendőrségnek még itt vannak az emberei, vigyázzon a szájára.

— Nem vigyázok! — vágott vissza Márkó. — Már alig várom, hogy eltűnjenek ezek innen...

Hazamentem.

Feleségem az ablaknál könyökölt. Arcáról leolvastam: kissé nyugodtabb, de még nem érezte magát teljes biztonságban.

Ebben a percben jelent meg ablakunk alatt a szomszéd ejtőernyős doktorné felpakoltan, kisírt szemekkel. Szemei vörösek voltak és dagadtak, mint egy kisebbfajta jonathán-alma. Féleszü inasa utána cipelte óriási bőröndjeit. Az állomásra mentek. Menekültek vissza az anyaországba. A kisírt szemű asszony szomorúan bólongatott fejével.

Feleségem részvétteljes, komoly hangon szólt le neki az ablakból:

— Édesem, ne izgassa magát, a sors rendelésébe bele kell törődnie...

— — Kelet felől az orosz henger lassan közeledett. Néhány nap múltán megszállták a várost derék partizánjaink.

Vezérük a bátor, legendás hős: Jovan Mikity volt.

FELSZABADULÁS

A honvédség visszavonulása lázas ütemben fejeződött be. A kaszárnyák üresen tátongtak. A Petőfi-utcai katonai parancsnokság raktárait pánikszerűen ürítették ki. Sietős volt az elutazás. A pályaudvaron hideg mozdonyok vesztegeltek az árván hagyott szerelvények között. Az anyaországi vasútasok legnagyobb része családotól elutazott.

Jován Mikity partizánjai előjöttek rejtékhelyükről. Számuk egyre nőtt, működésbe léptek. . .

A város nyugati részén, a Baja felé vezető köves úton már napok óta éjjel-nappal dübörögtek a járművek, autók és traktorok: német katonák vonultak itt végeláthatatlan oszlopokban a Duna irányába. Velök vándoroltak ki a németajkú jugoszláv állampolgárok, Volksdeutsche-k, családostól, sátoros kocsiba felpakoltan. Hangos kulturbundisták, S. S. katonák hozzátartozói vándoroltak észak-nyugati irányban Hitler országa felé. Bíztak a Führerben, bíztak abban is, hogy az emigráció nem tart sokáig és a „csodafegyverek” bevetésével hamarosan mint győzők térhetnek vissza szülőföldjükre. Szomorúan, szótlánul haladt a kolónia a kíváncsi közönség sorfala között, olyan volt mint egy csendes temetési menet. Lehajtott fővel, szégyenteljes arccal meneteltek a kocsik mellett a letört katonák, férfiak és nők. Öregek és gyerekek a cigánysátrakban ültek a kocsikban. A szibériai száműzött családok vonulása hasonlított ehhez a menethez. . .

— — Október tizenkettő hajnalán a felfegyverezett partizánok birtokba vették a város legnagyobb részét.

Először a postát és távirát szállták meg, azután került sor a városházára és a vasútállomásra. Jovan Mikity mindig elől járt. Megtudta, hogy az állomáson van még néhány Horthy-katona és tiszt. Vakmerőségének áldozata lett. Egyedül ment be az ellenséges parancsnoki irodába, hogy megadásra szólítsa a tisztet. A szekrényben elbújt Horthy-tiszt több pisztolylövést adott le rá. A hős partizánvezér nem érthette meg vágyainak beteljesedését, a felszabadulást, haslövés következtében hősi halált halt.

Ugyanaznap délutánján jelentek meg a város periferiáin az első orosz lovas járőrök is, amelyek hamarosan fölverték az összeköttetést a partizánokkal.

A határon túl már Szálasiék kerültek uralomra. A menekültek szörnyű meséket adhattak le odaát. Így magyarázható, hogy elmaradt a Halason koncentrált páncélos erők ellentámadása. És ez volt a szerencsénk, mert a várost nyolc napon át igen gyenge fegyveres erők biztosították.

A felszabadulás első napjaiban azt a megbízást kaptam a városparancsnokságtól, vegyem át a Vöröskereszt itt felejtett raktárát. Ezt úgy látszik a nagy sietségben itt hagyták. A gazdag raktár átvétele megtörtént. A rengeteg ott talált „Simphoniát”, dohányárut a partizánok között osztottuk szét, a fehéreneműk, takarók, ágyneműk a kórházaknak jutottak. Ugyancsak a hadikórházak kapták meg a zsidóktól elrabolt rengeteg márkás porcellán edényt is.

Járványos betegségek kísérték a harcok útját. A katonai parancsnokságtól utasítást kaptam: sürgősen járványkórházat kell szerveznem. Az orosz hadsereg átvonulása is igen sok járványos bajt hozott városunkba.

Rövid idő alatt rideg, hideg falak között kétszázötvenágyas katonai járványkórházat varázsoltam elő ágyakkal, fehéreneművel, konyhával együtt. Igen sok akadályt, közzönyt, hiányt kellett leküzdenem. Valóságos harcot kellett vívnom minden berendezési tárgyért, mialatt tőlünk nyugatra szakadatlanul dörögtek az ágyúk. Még ápoló személyzetem sem volt, amikor megjelentek a betegek. Első úfuszos betegem egy sebesült partizán volt, akit német

katonai egyenruhában hoztak hozzám. A derékszíj csatján ez a felírás állott: „Gott mit uns!

A betegek száma már megközelítette a húszat, amikor önkéntes ápolónők és medikusok jöttek segítségemre. Végre munkába lépett a várva-várt — szakácsnő is. Járványkórházam mellett fürdő és fertőtlenítő-intézet működött. Lassanként a konyha is megkapta a fölszerelést. Nagy szó volt akkor mindent a semmiből előteremteni. A betegek kifogástalan fehér ágyakban feküdtek. Ha nem volt vaságy, megfelelt a puhafából készült fehér, faágy is.

Az orosz betegek száma is egyre nőtt. Őket is rám bízta. Kissé fegyelmetlenek voltak ezek az orosz betegek, olykor illetlenkedtek a csinosabb ápolónőkkel. Úgy vettem észre: otthon nem igen tanították őket illemre. Sok galibát okozott az is, hogy katonai járványkórházam többszomszédságában egy kocsmá volt, ahol válogatott, jó italokat mértek.

Kórházam létszáma úgyszólván napról-napra nőtt, egyre hozták a frontokról a fertőző betegeket, akiknek nagyrésze sebesült is volt. Az ágyúörgés nyugat felől egyre erősödött. Rémhírek keringtek a városban: a németek ellentámadást készítenek elő, vissza akarják foglalni az elveszett területeket. A hírt bizonyára azok terjesztették, akik szerették volna viszontlátni a németeket és Szálasi hordáit.

A tartós őszi esőzéseket felváltották a fagyok. Leesett az első hó, de a sár hamarosan bemocskolta a vidék fehér ábrázatát.

A partizán-egységek a városban és környékén tisztogató munkát végeztek, a városunk ifjaiból toborozott nyolcadik Partizán Brigádöt bevetették a dunamenti harcokba.

Az orosz csapatok hosszú ostrom után elfoglalták Budát, majd Pest középületeire is felkerültek a sarló-kalapácsos vörös zászlók. Budapest bevételét után az oroszok ötszáz magyar hadifoglyot hoztak magukkal városunkba, akiket a palicsi-úti tüzérlaktanyában helyeztek el. Eredetileg közmunkákra hozták ezeket az embereket, azonban a foglyok között kitört a kiütéses tifuszbajjárvány, amely rövidesen több mint száz áldozatot követelt. A rosszul élel-

mezett, legyengült foglyok nem tudtak ellenállni az orvul támadó betegségnek.

Már kétszázon felül járt a megbetegedések száma, amikor az orosz katonai parancsnokság a tifuszos hadifoglyokat egyszerűen áttette az én kórházamba. Feljebbvalóim tiltakozást jelentettek be ez ellen, az oroszok azonban már aznap éjjel teherautókon megkezdték a magyar hadifoglyok átszállítását.

Kétszázhusz pesti hadifoglyot vettem át. Éjjel-nappal dolgozott a kórház minden alkalmazottja. A teherautók a félholt embereket, megmerevedett hullákat is átszállították kórházamba. Nem jutott minden betegnek ágy, a haldokló kiütéses tifuszosokat külön szobában helyeztük el a padlóra hintett szalmán. Néhány órával elhelyezésük után őt hadifogoly kiszervezett. A nevüket sem tudtuk. Annyit megállapítottam, hogy ezek a „hadifoglyok” sohasem voltak katonák, hanem a pesti utcákon összefogdosott civilek. A tifuszosok közül többen eszméletnél voltak. Ezeknél gyorsan felvettük az adatokat.

— Micsoda maga civilben? — kérdeztem egy magas, hosszúhajú fiatalembert.

— A pesti rádió zenekarának vagyok a karmestere. . .

— Volt valamikor katona?

— Sohasem.

— Hogy került ide?

— Az utcán tartóztattak le az orosz katonák.

— Es maga kicsoda? — kérdeztem egy sovány, be-esett, borostás arcú, fekete kis embertől.

— Gimnáziumi matematika-tanár.

— Katona volt?

— Civil vagyok.

— Es maga ott a sarokban? Mi a foglalkozása?

— Református lelkész. . .

Volt köztük munkás, utcaseprő, miniszteri hivatalnok, villamos kalauz, sofőr, pincér, ügynök, sőt színész is. Csak éppen katona nem akadt köztük egy sem. Ellenben jelentkezett a transzportban néhány földim is, akik szerencsétlenségükre a transzporthoz csatlakoztak, hogy

így gyorsabban és biztosabban érjenek haza. Kettő meg is halt közülök.

Derék ápolónőim közül három megkapta a kiütéses tifuszt. A segítségemre küldött medikusok száma hétre rúgott. Orvos-kollegáim közül egy sem jött segítségemre. Érthető okokból távol tartották magukat a tifuszos kórház-tól. Egyik orvos-főnököm egyetlenegyszer jelent meg a kórházban, akkor is csak az irodát látogatta meg és kifogásolta, hogy a szekrény tetején por van, nem takarították elég gondosan. Ugyanakkor a halottak száma elérte már az ötvenet. Valamennyi magyar hadifogoly volt.

Nagy baj volt az élelmezés körül. Háromszáz beteget kellett élelemmel ellátnom. Segítségemre jött a nép. Mindössze néhány ismerősömnek szóltam, akik fellármázták a környéket, mozgósítottak minden embert, úgyhogy rövidesen valóságos élelmiszer karavánok indultak meg kórházam felé. Kézi kocsikon, szekereken, talicskákon hozták a környék lakói az élelmet betegeim részére. Amikor a városban nagy volt a kenyérhiány, betegeimet fehér kaláccsal láttam el. Az élelmiszerekből a partizánoknak, orosz katonáknak és hadifoglyoknak — egyformán jutott.

A hadifoglyok őrzésére egy kisebb orosz katonai különítmény táborozott a kórház személyzeti épületében. Parancsnokuk egy kis, tömzsi, zömök őrmester volt. Ez a revolveres őrmester kifogást emelt az ellen, hogy a hadifogoly betegek is kapnak a nép szeretetadományaiból. Persze megmagyaráztam neki, hogy kórházamban nincsenek nemzetiségek, hanem — betegek, akik között mint orvos nem teszek különbséget.

Heves szóvita támadt köztünk, amelynek során az őrmester pisztolyára csapkodott. Végül is kijelentette, hogy majd megmutatja: úgy lesz, ahogy ő parancsolja. Gyakran emlegette a komendant gorodat és sűrűn ismételte ezt a szót: uvigitye! Majd meglátja.

— A partizán kórháznak én vagyok a parancsnoka, — mondtam határozott hangon, — az én utasításomra történik minden, a felelősség is engem terhel. A kapott élelmiszerből a jövőben is minden beteg egyformán részesül. Az őrmester rohant a telefonhoz és vagy félóráig telefo-

nált valahová. Azalatt végeztem dolgomat, azaz végeztem volna, de egyre ez járt az eszemben: — ezek az oroszok mindenképpen végrehajtják akaratukat. Nem tudom, nem követtem-e el vaskos hibát.

Ez pont délben történt. Lassanként elfelejtettem az egész affért.

Délután négy órakor újból nekiláttam a kórházi betegek látogatásának. Előbb a partizánokat és orosz katonákat vettem sorra, akik külön épületben voltak. Utasításokat adtam medikusaimnak, az ápoló személyzetnek és a gyógyszerészeknek.

A fertőtlenítő altiszt jelentette, hogy egy fegyveres orosz katona keres. Automata fegyver van a vállán, papírszelet a kezében. Azt mondta, hogy az orosz komandóra kell engem vinnie. Megmutatta nekem is a cédulát: a nevet olvastam rajta. Orosz írás volt.

— Maga az a doktor? — kérdezte.

— Én. Mit akar?

— Velem fog jönni. Poigjomtye.

— Hová?

— Majd meglátja.

Előjött az én mokány őrmesterem is. Néhány szót váltott a két orosz.

— Velem jön! Nye mogu zsdáty! Szkaré! — sürgetett a katona.

Mit is csináltam volna? Ellenállás lehetetlen. Fegyvertelenek voltunk. Medikusaim sápadtan néztek egymásra. Az egyik megszólalt:

— Kár volt ujjat húzni ezekkel...

A másik:

— A kórház vezetője saját felelősségére intézkedett. Utóvégre nem ők parancsolnak nekünk. Van nekünk parancsnokságunk.

A harmadik medikus:

— Látod, hogy mégis parancsolnak.

Odajött a fertőtlenítő altiszt is:

— Majd befogatok. Ne menjen gyalog a doktor úr, mégis csak feltűnő.

Ebbe az orosz is beleegyezett. Ha van kocsí, annál jobb.

Odasúgtam az egyik medikusnak:

— A kocsis tudja hova megyünk, jegyezze fel a címet és még ma értesítsd a feleségemet, ha nem engednek haza.

Kocsiba ültünk az „avtomátos” orosz katonával. Bementünk a városba. Az orosz katona egy földszintes ház előtt megállította a kocsit. Palmoticseva ulica 10. Oda-szóltam a kocsisnak: jegyezze fel a címet és jelentse a többieknek. A kocsí visszafordult.

Bementünk az udvarba.

Az orosz katona bekopogott az irodába:

— Várni kell, a tisztek nincsenek itt. Podozsdjitye zdjesz.

Vagy félórát vártam. Az udvaron át vagy kétszer ide-oda járt a háztulajdonos, ismert vajkereskedő. Rám sem nézett, nem fogadta köszönésemet. Amikor harmadszor ment át az udvaron, hangosan rászóltam magyarául:

— Milyen parancsnokság ez?

Nem válaszolt. Tovább ment, mint aki süket.

A katona melletttem ült a lépcsőn és szorgalmasan szívta mahorka cigarettáját.

Fiatal szerb lány jött be, kereste a tiszteket.

— Mit akar tőlük? — kérdeztem.

— Utazási engedélyt kérek.

— Utazási engedélyt? — gondoltam. — Mégiscsak valami magasabb parancsnokság ez.

Az őr pár percre eltávozott. Ezt a rövid időt használta fel a vajkereskedő, hogy mellémlépjen. A fülembé súgta, hol vagyok.

Szegény feleségemre gondoltam. Úgy lehet, hogy hiába vár haza. Hát mindegy, most már beleestem. A négyéves orosz fogság nem volt elég, hogy megtanuljam, hogy nem lehet velők kikezdeni. Sok mindenem mentem már át életemben, de akkor fiatalabb voltam. . . . Több mint húsz évvel fiatalabb. Pár perc alatt végigéltem egész életemet, a harctéri veszedelmeket, az orosz fogságot, sok mindent. . . . Ki fog segítségemre jönni? Ennek így kellett történnie. . . .

Egyórai várás után megjelent két fiatal tiszt. Az egyik elintézte a lány utazási kérvényét, a másiknak — erős, testes, szőke tiszt volt — átadott hűséges őrzőm, az „avtomátos” katona.

A szőke tiszt udvariasan bevezetett irodájába. Leültetett íróasztala elé, ő meg velem szemben foglalt helyet. Most már teljesen nyugodt voltam, mindenre elszántan ültem helyemen. A nyakamon végigcsorgott a verejték. Szájam kiszáradt, nyálam tapadós lett. Ma már nem tudom, az izgalomtól-e vagy a sok cigarettától.

A tiszt — világoskék volt a hajtokája — barátságosan nézett rám, ártatlan kék szemével, mint egy földre szállott angyal. Biztatva kérdezte ki egész nacionálémat.

A születésemtől kezdve el kellett mondanom egész származásomat teljesen részletesen. Hol végeztem iskoláimat, az orvosi egyetemet, hol tanultam meg oroszul, milyen körülmények között élek, hol dolgozom. A családi viszonyaimról is részletesen kikérdezett. Tíz percig tartott a kihallgatás. Minden bement adatot pontosan feljegyzett az előtte fekvő ívre. Aztán felállott és váratlanul megkérdezte: van-e birtokomban szulfanilamid orvosságos tabletta.

Majd lefordultam a székről:

— Hát ezért hívatott?

— Ezért, kizárólag ezért. Szükségem van a tablettákra és nem tudom másként beszerezni. A patikákból kifogyott.

Megkönnyebültem. Kértem, hogy jöjjön el a lakásomra, majd átadom az egész készletet, vagy húsz tablettát.

Másnap el is jött és eloszlatta a félreértést. Valami „jóakaróm” bementa neki címemet. A tiszt a katonát küldte értem, hogy keressen fel, de nem azért, hogy erőszakosan elővezessen. A katona a kórházban talált rám és mint jó katona túlerélyesen hajtotta végre a tiszttől kapott parancsot. Nem mondta neki senki sem, hogy mint rabot vezessen elő és őrizzen.

Még ma is megfejtethetlen rejtély előttem: miért kellett a tisztnak fölvennie egész életem történetét,

ha ő valóban csak a tablettákat akarta tőlem megkapni? Talán izgalomban akart tartani? Ez a tiszt azok közé tartozott, aki mikor átvette az akkor ritkaságszámba menő tablettákat, nem mondta azt, hogy: — Köszönöm addig is...

Az orosz katonák különben hol nagyon kedvesek voltak, hol pedig barátságtalanok és illetlenek. Nálam is laktak katonák. Az egyik csillogó fiatal tüzér élénken érdeklődött feleségemnél, hogy vajjon hány éves. Feleségem húsz évvel többet mondott be neki. A fiatal katona a fejét csóválta és csalódottan mondta:

— Itt minden nő olyan fiatal kinézésű és mégis öreg...

A szomszédunkban tisztek voltak elszállásolva egy bunyevác családnál. Három tiszt lakott náluk. A háziak a legnagyobb elragadtatás hangján nyilatkoztak orosz vendégeikről.

— Csupa finom, művelt ember, rendkívül udvariasan viselkednek és ami fő: vigyáznak a bútörökre...

— És szép emberek, — mondta elragadtatással az öreg májkó, — fess, szép, erős urak...

Két hétig tartott ez az elragadtatás. A harmadik héten a tisztek borhoz jutottak és egy kissé mélyebben néztek a kancsók fenekére. Olyan ricsajt csináltak, hogy azt a tizedik szomszéd is meghallotta. Azzal kezdték a mulatozást, hogy pisztolyukkal célba vették az üres borosüvegeket. Persze a bútorozott szobában. Aztán sorra következtek a szentképek, a szenteket ábrázoló szobrok, a bútörök díszei, tükrök, csecsebecsék, végül a csillárokra került a sor. A mulató tisztek végül a májkót táncoltatták meg, de úgy, hogy a lába mellé lőttek. A légnyomástól a széles szoknya felbillent a magasba, közben a májkónak táncolnia kellett. Persze a család véleménye nyomban megváltozott és ezentúl már nem dicsérték a ritka finom embereket, akik másnap csodálkozással nézték a vandál pusztítást.

Nem volt tüzelőfám. Egyik orosz tiszt jött hozzám valamilyen bajjal. Rendbe hoztam. Észrevette, hogy hideg a rendelőm. Még aznap küldött egy teherautó akácfát. Az orosz katonák nem fogadtak el tőlem még egy cigarettát sem. Bizonyára ilyen utasítást kaptak. Tisztelegtek és odébb álltak.

Egyik ismerősöm, — idősebb kisasszony, — ugyancsak el volt ragadtatva lakójától. Fínom, zeneértő fiatal katona volt, kitűnően játszott harmonikán és balalajkán. Egy ízben megkérte a házikisasszonyt, hogy játsszék neki néhány magyar nótát. A házikisasszony leült a zongora mellé és eljátszotta kedvenc magyar nótáit. A hallgató nótákat nagy áhítattal énekelte saját zongorakiséréteivel. Az érzéssel eljátszott nótáknál a szemét is lehúnyta. Egyenruhás, csinos, fiatal, rubaskás vendége lelkesen megtapsolta szép játékáért. Még aznap tovább vonult csapattesztével nyugati irányban. A házikisasszonynak nagyon megtetszett a fiatal katona és sok szeretettel, fájdalmas szívvel búcsúzott tőle.

Még azon este megkérdezte édes anyjától a házikisasszony:

- Mama kérem, nem látta a karórám?
- Nem láttam. Miért kérded?
- Nem találom sehol.
- Keresd ott, ahová tetted...
- Úgy emlékszem, hogy amikor ma ebéd után zongoráztam, ide tettem a zongora kottatartójára...
- Nem esett a húrok közé?
- Már mindenütt néztem... Mintha a föld nyelte volna el.
- Talán csak nem?...
- Ugyan, mama, mire gondol maga?... Az ki van zárva... Ilyen finom fiatalember és milyen zenekedvelő...
- Hát akkor keresd meg...
- A karóra eltűnt, máig sem került elő.



Oriási feladat zúdult a dolgozókra: a romokat újjáépíteni, a megrongált gyárat üzembe helyezni. Nem kisebb feladat várt az orvosokra: hiba nélkül ellátni a hadikórházakat, a szociális biztosítót, civilkórházat és az állami rendelőket. A maroknyi megmaradt idősebb orvos alaposan kivette részét a rendkívüli munkából. Bizony nem ritkán éjjel-nappal dolgoztak. Pihenőjük alig akadt. Munkájukban lelkes önkéntes ápolónők és fiatal mediku-

sok segédkeztek. Rövid időközökben utánpótlást is kaptunk: a munkaszolgálatból betegen visszatért kollégák segítettek segítségünkre. Még lábadozók voltak, maguk is gyógykezelésre szorultak, mégis betegen — munkába állottak.

Szinte csontvázzá lefogyva, egyenként tértek haza a deportáltak. A legtöbbje még végtagjaiban érezte a kiütéses tifusz zsibbasztó bénultságát. Felkeresték a régi, családi otthont, ahol idegen, közömbös arcok meredtek rájuk. Egy sem akadt közöttük, akinek nem lett volna vesztesége. — Nem tért vissza... — hangzott a szomorú hír és a hazatért száműzött lemondással vette tudomásul, hogy — magára maradt.

Az egészségügy, a szociális biztosító újjászervezése a nagy gyógyszer és anyagihiány mellett gyors ütemben folyt. A gyógyszerterek nagy része üresen tátongott. Az anyag- és élelmiszerhiány minden téren megmutatkozott. A lakosság megnyugvással viselte a gyáripari termékek hiányosságát. Mindenki segített magán úgy, ahogy tudott. A nép maga állította elő primitív eszközökkel a mindennapi élethez szükséges cikkeket.

A közigazgatás a katonai hatóságok kezében volt még. A termelés lassan megindult, a gyárak munkásai hatalmas lendülettel feküdtek az újjáépítés munkájába. Nagy feladat volt a harcoló hadsereg ellátása mellett a dolgozókról is gondoskodni. A frontok még állottak. A nagyobb városokban és községekben hadikórházak várták a sebesült és beteg partizánokat, akiknek ellátása és gondozása a legnagyobb körültekintéssel, figyelemmel történt.

Negyvenöt májusa meghozta a világraszóló várva várt eseményt: a fasiszták az összes vonalakon feltétel nélkül kapituláltak. Tébolyodott vezérük, Hitler Adolf a — halálba menekült.



Lassanként elvonult városunkból az orosz katonaság is. A kivonulás utolsó napjaiban hajmeresztő „rémdráma” történt egyik idős hölgyismerősöm lakásán.

A kétszobás utcai lakásban öt idősebb hölgy lakott, a hatodik fiatalabb hivatalnoknő, de már ő is harmincon felüli hajadonnak számított.

Ez a hölgytársaság hónapok óta szinte rettegett az erőszakos idegen katonáktól. Esténként összebújtak és talán nem is volt más témájuk, mint a nőkkel szemben elkövetett erőszak. Mindegyiknek volt raktáron egy ilyen rémes története. Persze esténként alaposan bezárkóztak, beszegezték az ablaktáblákat és összebújtak...

Az elvonuló idegen katonák szekerei dübörögtek a ház előtt. Már tíz óra felé járt az idő: dehogy is tudtak volna a felizgatott nők — elaludni...

Egyszerre csak megszólalt az utcai villanycsengő és tartósan, szünet nélkül élesen berregett.

— Sötétséget!... — adta ki a parancsot a vezénylő özvegyasszony.

Lecsavarták a villanyt. Lélekzetüket visszatartva, heves szívdobogással ültek a hölgyek a szobában. Arra persze egyikük sem gondolt, hogy megnézzék: ki nyomja olyan kitartóan a csengő gombját... Kitartóan? Ki lehet más, mint... Jaj, rossz rágondolni... Biztosan valamelyik ittas, elvonuló orosz katona... Rettenetes... Kitartóan tartja ujját a csengő gombján, a csengő éles hangja szinte a velőig hat... Erőszakos... Hajmeresztő Pánikszerű félelem tört ki a védtelen nők között. Az egyik özvegyasszony sírógörcsöt kapott, a legidősebb hölgy formálisan elájult.

És a csengő egyre élesen szólt.

Éjfél felé járt az idő, a ház előtt vitt az utam. Beteghez mentem. Az ismeret házból kihallatszott az állandó csengetés. Bezörgetem az ablakon. Senki sem jelentkezett. Kiáltózasomra végre kinyílt az ablak. A fiatal nő szólt ki:

— Ki csenget a kapunál már több mint egy órája? Már majd megőrülünk...

— Nincs itt senki — válaszoltam.

Rövidesen megállapítottam, hogy a csengő gombja beakadt, innen eredt a szakadatlan berregés.

Persze első segélyben részesítettem a társaságot. Valóságos csatateret találtam a szobában. Csak nagynehezen lehetett a halálra ijedt öreg hölgyeket megnyugtatnom.

Hja — ez a háború...



A felszabadulás után az apró-cseprő ipari cikkekben nagy hiány volt. Ebből az átmeneti időkből mentem át az alábbi különös történetet.



Ibolya, a szép, szőke, karcsú műtősnő mondta el nekem. Gazdájáról, a Nagy Sebészről mesélt, aki akkor már országos híré művésze volt az operáló késnek. Az atlétatermetű, dúshajú sebész híres volt műteteiről, de még híresebb — gorombaságairól. Csupaideg, vérmes, a végletekig pedáns, akkurátus ember volt. Külföldön tanult, kitűnő sebészi iskolát végzett. A felajánlott tanári katedrát udvariasan háritotta el. Azt mondta: Nem az ő felborzolt idegeinek való.

A sebészeti osztály ügyeletes szobájában ültünk Ibolyával. Még csak az első feketénél tartottunk. Érzéki, hússos ajkai között szinte olvadt a parázsló cigaretta. Finom, hosszú ujjával a hamutartón babrált.

— Azt bizonyára tudja, — kezdte elbeszélését a műtősnő, — hogy a felszabadulás óta „Csinos”-főorvos mellett dolgozom. Azért hívjuk Csinosnak, mert az öreg még ma is túlzottan ügyel a kifogástalan öltözködésre, megjelenésre, a vasalt ruhákra. Rendkívül pedáns, rátartí, aki nem tűr a ruháján egy porszemet sem, még kevésbbé gyűrődést. Ruhái különleges tartókon katonás rendben sorakoznak szekrényében. Büszkén mutogatta barátainak békebeli angol szövétű télikabátját, amelyre különös gonddal vigyázott. Talán még féltőbb gonddal, mint hisztériás japán pincijére. „Csinos” főorvos a végletekig szeszélyes és goromba. Dehát az igazi sebész a személyzetén át vezeti le idegességét. Már megszoktuk. Állom gorombaságait, sokszor nem is hallom, csak nyugodtan dolgozom. Talán nem is menne úgy a munka, ha nem gorombáskodnék. Megszokás az egész.

A műtősnő itt nagyot sóhajtott. Elgondolkozva simogatta ujjával finom ívelésű orrát. Így folytatta:

— Csinos sebészfőorvost nem kell bemutatnom. Már túl van a hatvanon, de mozgékonyságával, friss erejével a fiatalokat is sokszor túlszárnyalta. Kerek, síma arca mindig piros volt, mint az újszülötté. Ha meg dühösködött, ami gyakran megesett, úgy lángolt a feje, mint a kertben a vörös üveggyó.

Közbeszóltam:

— Köszönöm... Elég a leírásból, hisz ismerjük az örökifjú, elegáns, atlétatermetű sebészfőorvost. Halljuk a történetet...

— Hideg téli reggel, — folytatta elbeszélését Ibolya, — kegyetlen csipős időben a szokottnál is korábban jött az öreg az osztályba. Egy igen nehéz új és érdekes műtét izgatta. A huszonhetes. Pontosan emlékszem: ez volt a második ilyen műtétje. Az első, egy fiatalasszony, elpatkolt, bár a műtét bravúrosan sikerült. Bizonyára hallott már arról a nagy operációról, amikor a sebész a mellkas mögött a vékonybélből formál új nyelőcsövet és ezzel az éhhaláltól menti meg a beteget. Szörnyű, mészáros munka. Ez a derék huszonhetes bácsi évekkal ezelőtt pálinka helyett zsírszódát hajtott fel. A szegény napszámos nyelőcsőve egyre szűkült, végül is teljesen elzáródott. A foodadék sem ment le. A műtét pompásan sikerült.

A műtősnő újabb cigarettára gyujtott, azután így folytatta:

— Pontosan emlékszem erre a téli reggelre. Neves dátum volt: születésem napja. Negyvenhét, január tíz... Megjött az öreg Csinos. Vörös arca szokatlanul vértelen. Sárgászöld foltok tarkították bőrét. Nyakába bő verejték csorgott... Mi ez? Itt valami történt, valami nagy dolog. Feltűnő, hogy az öreg nem káromkodik, mint szokott... Hallgat, szuszog. A megoperált huszonhetes betegről referáltam: a beteg kitűnően érzi magát, láztalan, állandóan éhes, még éjjel is enni kér. Az új nyelőcső pompásan működik. Észreveszem: az öreg nem figyel. Hallgat. Párnás kezével legyint, mintha legyet hajtana.

— Ez az ember beteg, — gondoltam. — Olyan, mint aki meghibbant. Szólítottam a segédorvost: „Mi történhetett?”. A fejét csóválta, szólni sem mert. Bejött a kis doktor, a praktikáns: az öreg nem fogadta köszönését. Egyre csak a télikabátját nézte, simogatta, alkát harapdálta és olyan mozgást végzett szájával, mint amikor valaki beszél és eszik egyidőben. Összesúgtunk háta mögött: Ugyan mi történhetett ezzel a féltett télikabáttal? Az első segédorvos végre kinyögte: „A huszonhetes pompás állapotban van, már alig lehet ágyban tartani”... Csend, merev, kínos csend. — „Rosszul érzi magát, Primáriusz?” — Semmi válasz...

Az egyik ápolónő bedugta borzas fejét az ajtórésein. Intek neki, hogy csak — kifelé. Megértette. Ijedt szemekkel, komikus arcfintorral húzta be az ajtót.

— Odaúgtam a kis doktornak: „Gyorsan rajzolja meg a naptárt”. Ezt az öreg megkövetelte, amióta nem kaptunk nyomtatott asztali naptárt. Szépen, tussal kirajzolta a dátumot: — *1947 január 10.* Elhelyeztük a naptárt az íróasztalon. Legalább nem kötekedik, ha látja a helyén... De rá sem nézett a naptárra, ehelyett egy ugrással a télikabátra vetette magát. Megragadta a kabát szárnyát és egyre rázta, rázta:

— Ide nézzenek!... — kiáltotta rekedten. — Ide nézzenek!... Elvesztettem a télikabátom gombját...

Megkönnyebbülten állottuk körül a kabátot. A nevetés kitörőben volt.

— Tessék, leszakadt... — folytatta izgatottan és reszkető kezére fektette télikabátját, mint valami ritka anatómiai preparátumot. — Rettenetes! Az embernek megáll az esze... Ide nézzenek! A legfinomabb bivalyszarv-gomb volt. Elvesztettem!

Valóban az elegáns sötétszürke, kitűnő szabású télikabát alsó gombja hiányzott. Helyén fekete cérnacsonk meredezett. Kitért belőlünk is:

— Rémes... szörnyűség.

— Borzasztó eset...

— Micsoda balszerencse, pech!... — bökte ki végül a kis doktor és máris szolgálatkészen ugrott a telefonhoz

és végigtelefonálta az összes szabóüzletet, áruházat. Egybehangzó válasz ez volt: az egész városban nincs még hasonló gomb sem, ne is keressék. Talán a fővárosban, de nem biztatnak... A sebész lakását is átkutatták, a gombnak nyoma veszett.

— Az autóbusz-állomáson még megvolt, — szólalt meg újból az öreg, erőltetett nyugalommal. — Ez biztos! Erre a fejemet teszem. A zsúfolt kocsi perrónján álltam... melegem volt, kigomboltam kabátomat. Ördögbe is! Itt még megvolt a-gomb! Ez faktum!

— Bizonyára megtetszett a ritka szép bivalyszarvgomb egy kölyöknek és lemetszette. — vette át a kisdoktor a szót — és nyomban ajánlkozott, hogy a föld alól is előkeríti a gombot... Maid ő megmutatja... Az autóbusz-on a talált tárgyak között... az úton és addig nem nyugszik, amíg meg nem leli a gombot. És már rohant, száguldott, mótoron, bérkocsin, gyalog, napokig, de a nyomozás teliesen eredménytelen maradt. Hiába, mi is vele szenvedtünk, mert nemhogy bivalyszarvgombot, de még csak közönséges fagombot sem kaptunk. Pedig minden követ megmozgattunk. Az öreg idegessége napról-napra nőtt: valósággal búskomor lett a pedáns ember. Semmi sem volt neki jó, senki sem dolgozott kedvére. A kés életlen, a csipesz nem zár, a tű tompa és törékeny, a selyem szakad, a tűfogók berozsdásodtak. Volt ott ricsaj! Dühösen csapkodta a földhöz a műszereket, a gorombaságok csakúgy röpködtek a levegőben, mint tóparton a szúnyogok. És a csipkedés is egyre fokozódott... Már betéve tudtuk: bivalyszarvgomb, a közepén kékes-fehér erezéssel... Bivalyról álmodtam nyugtalan éjszakáimon. Azelőtt sejtelenem sem volt, hogy bivalyszarvból készítik a legfinomabb felöltőgombokat... Még ma is mosolyognom kell, ha eszembe jut a látvány: az öreg sebész nyitva hordta a télikabátját a legnagyobb fagyban is, vagy kesztyűs kezével takargatta a gombhiányt. Kerülte az embereket. Boldogtalan volt.

— A nagy nyelöcsöműtét valóban sikerült, a huszonhetes meggyógyult, erőre kapott, az élet pírja megjelent fakó arcán. Távozása előtt engedélyt kért, hogy köszöne-

tét fejezze ki élete megmentőjének, a sebészfőorvosnak. Ez a „gombkatasztrófa” hetedik napján történt. Az engedélyt persze megkapta abban a reményben, hogy ez a hálálkodás talán kissé felvidítja a kedélybeteg főorvost. A huszonhetes útra készen, ragyogó arccal, agyonviselt télikabátjában lépett az íróasztal mellé. A sebész valami kefelenyomatot olvasott. Nagy, nehéz, vörös fejét kezére támasztotta. A beteg remegő hangon mondott köszönetet a maga és családja nevében. Választékos szavakkal köszönte meg, hogy a sebész visszaadta munkaképességét, életét.

— Ha sok pénzem volna, — mondotta emelt hangon, — a felét odaadnám életem megmentőjének.

Itt az öreg felnézett írásából.

— ... vagy az egészét is, — dadogta ijedten a beteg, — de hát szegény, négy családos napszámos ember vagyok...

— Nini, maga az? ... — mondotta szórakozottan az öreg. — Szóval megy haza. Hm ... Itt hagy bennünket ... Lássuk csak ...

Kényszeredett mosolya hirtelen megmerevedett. Vörös homlokán apró, fénylő verejtékgyöngyök jelentek meg. Egy szempillantás alatt olyan lett az arca, mint az érett paradicsom.

— Jöjjön közelebb! ... — kiáltott az ijedt betegre. — Még közelebb! Nem érti? ... Még közelebb! ... Maga marha, ne féljen! ...

Szemei majd kiugrottak. Teljes erővel megragadta a kopott, elviselt, rongyos, télikabátot:

— Hol vette maga ezt a felöltőt? — és a keze reszketett.

— Hol? — nyögte a szegény ember.

— Igen: hol? ...

— Hát a viseltes piacon, tíz évvel ezelőtt, harmadkézből... Szegény napszámos embernek jobbra nem telik...

— Ne fecsegen... Mutassa... jöjjön közelebb. Az istenfáját, ne féljen, nem harapom le azt a krumpli orrát...

— Hát finom kabát lehetett ez valamikor... finom úr viselte.

A sebész arca hirtelen felderült. Ilyen ragyogó pirosnak még nem láttam... Olyan volt a feje, mint egy ki-gyulladt vörös lámpás.

—A gomb!... A gomb!... Megvan! — kiáltotta lel-kesen. — Itt van a markomban...

Rövid tanácskozás után megállapítottuk, hogy való-ban ugyanaz a bivalyszarvgomb, a középén kékes-fehér erezés. A nagyság is pontosan megfelelt... Csodálatos vé-letlen. Közben szegény beteg egyik lábáról a másikra ti-pegett, zavartan tekintgetett körül, szentül meg volt győ-ződve, hogy a híres sebész megzavarodott. Húzódott vol-na kifelé, de az öreg kezében szorongatta a gombot.

— Én nem loptam a kabátot.

— Ember! Ki mondta, hogy lopott?...

— Szegény vagyok és különben is...

— Hagyja a fenébe a kotyogását... Ember! Itt egé-szen másról van most szó.

— Igenis kérem... és bocsánatot kérek...

— Én kérek bocsánatot, ha esetleg megsértettem... Ide figyeljen...

— Figyelek, kérem... én szegény, napszámosember vagyok....

A sebész nagyot fújt és derűsen mondta:

— Az előbb azt mondotta, hogy hajlandó fele vagyó-náról lemondani. fizetség fejében... már mint az operá-cióért...

— Igenis kérem, főorvos úr, az egész vagyonomról volt szó...

— Hány gomb van ezen a vacak, rongyos kabáton?

— Csak egy... egyetlen gomb... az utolsó...

— Hát ezzel az utolsó gombbal fizessen ki engemet, ha már olyan hálás az életéért... Ez legyen a honorári-um, kedves barátom...

— Bocsánat, ne tessék csúfot üzni a szegényből...

— Adja, vagy nem adja?!... — harsogott a főorvos hangja.

Intettem fejemmel, hogy csak adja oda. A kisdok-tor a beteg fülébe súgott valamit, aztán egyet lökött raj-

ta. A huszonhetes nagyot kurjantott. Hirtelen elővette bicskáját és biztos mozdulattal lemet szette a gombot.

— Tessék!... — mondotta nagylelkűen és egy darab szövetet is lekanyarított...

Ez történt ezerkilencszáznegyvenhét telén.

— — — — —
— — — — —
Szocialista államunk a lehető legnehezebb körülmények között indult fejlődésnek. Nem volt barátunk, mindenki vesztünkre spekulált. Ipari és gazdasági bojkott vette körül országunkat, amelyet a felszabadító háború, a bombázás és a hároméves megszállás amúgy is koldúsá tett.

A múlt és jelen összehasonlításánál három kimagasló csúcseredményre mutatok rá: a hadsereg, a gyáripar és az egészségügy, illetve a szociális ellátás megszervezése.

Az első kettőről mondják el véleményüket a szakértők.

Engedje meg az olvasó, hogy rámutassak a szakmám-ba vágó újításokra.

A forradalmi reformok között a legnagyobb tétel a munkások, a dolgozók öregségi nyugdíja, a megrokkantak ellátása, a biztosított évi szabadság. A nyaraltatási akcióknál előtérben áll a szegénysorsú, gyengén fejlett, beteg gyermekek tengerparti és hegyvidéki üdülése. Egyre újabb és újabb tüdőbeteg-gondozók, szülőotthonok, trahoma-álmások, gyermek-diszpanzerek, gondozók nyitják meg kapuit az arra rászorulók előtt. A dolgozó nő számára biztosítottak három hónapos szülési szabadságot. Lényeges változást látunk a munkásbiztosító orvosi rendelőinek minőségi munkája körül.

Mindez külön kötetbe kívánczik, mint ahogy külön fejezet illeti a kulturális téren elért haladószellemű újításokat is.

Magyarlakta vidékeken a magyar gyermek anyanyelvén tanul.

Nemzetiségi kérdés nálunk — ismeretlen fogalom. Az állami hivatalban senki sem mordul rád:

— Beszélj államnyelven!

Mindenki természetesnek, helyénvalónak tartja, hogy a mi vidékünkön ugyanannyi újság, könyv, nyomtatvány jelenik meg magyar, mint szláv nyelven.

— — Mialatt e sorokat írtam, észrevétlenül, — mint egy kismacska — belopózott mellém unokám, a négyéves Alexandra... Rövid pár napra érkezett vendégségbe apjával a kislány. Hangtalanul jött be dolgozószobámba, ahonnan pedig szigorúan ki volt tiltva. Tágra nyílt, égő, fekete szemével a kézírathalmazra bámult. Magamhoz szorítottam törékeny testét, ajkammal megérintettem ragyogó, fekete, síma haját... Eszembe villantak azok a szavak, amiket egyetlen unokám apjához intéztem, Szibériában, születése első percében:

„... testedet ne tépje szét gránát, agyad ne loccsanjon ki bombarobbanásra...”

Te kis pleni-ivadék... most gondolatban hozzád intézem e szavakat.

Könnycseppek fátyolozták el látásomat, szemüvegem homályos lett, összefolytak előttem a betűk...

— Mit csinálsz, nagyapa? ... — kérdezte kis unokám és rámnézett ragyogó szemével.

— Írok.

— Mit írsz?

— Könyvet.

— Kinek írod?

— Néniknek és bácsiknak... no meg persze neked, kis Szanja... Igen... neked írom, ha nagy leszel, elolvasod... A tiéd lesz a könyv...

A kislány egy szempillantásig gondolkozott, azután hirtelen mozdulattal kikapta kezemből a ceruzát:

— Eleget írtál már, nagyapa... most rajzoljál nekem...

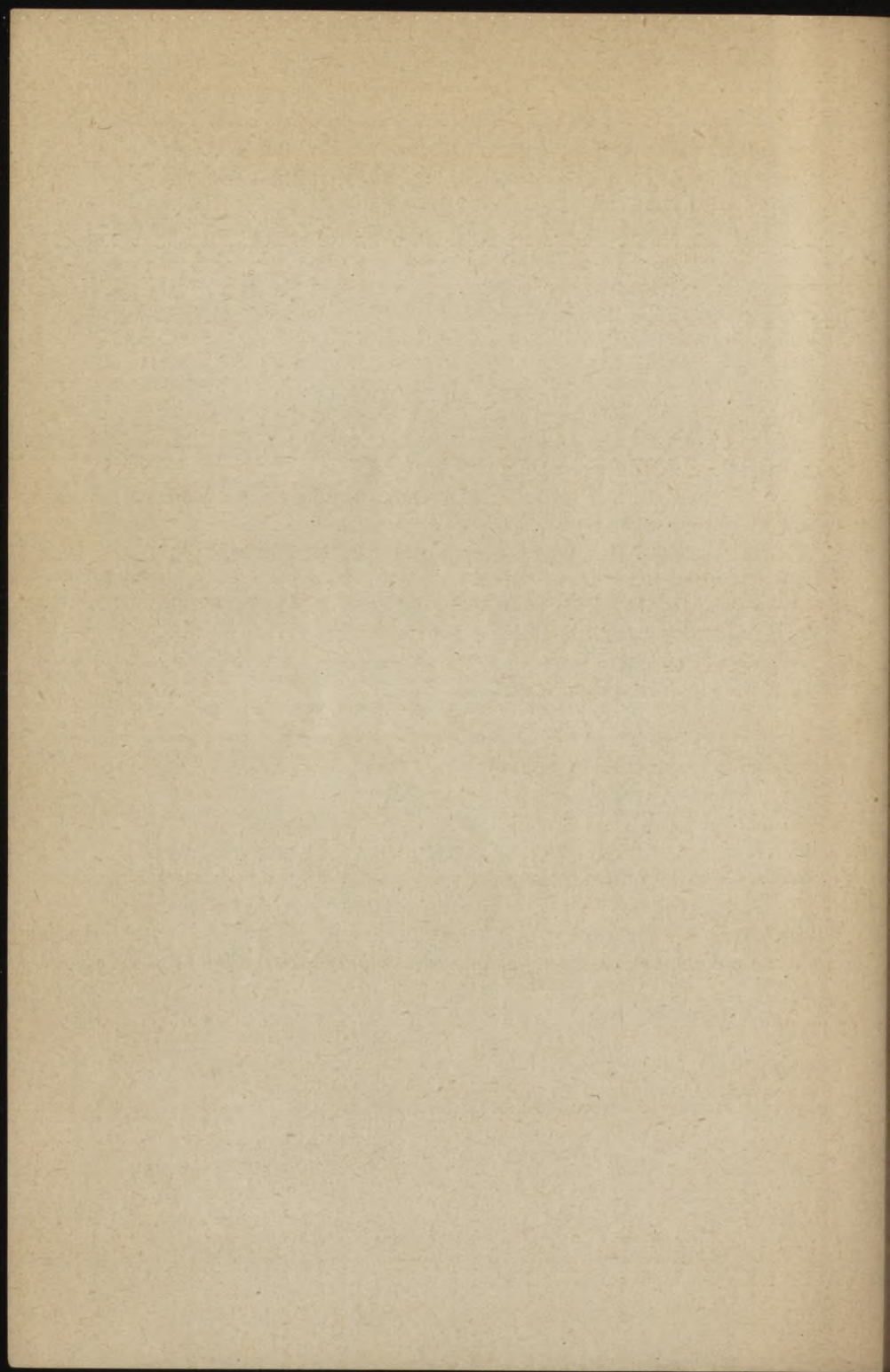
— Mit rajzoljak?

— A vasorrú bábát... Azután mesélj...

— Mit meséljek?...

— Mesélj a Piroskáról és a farkasról...

Vége



UTÓSZÓ

Minden valamirevaló, rendes író, előszót ír művéhez. Az író az előszóban játszik a szavakkal, szinte artista munkát végez: felhívja az olvasó figyelmét művére. Szinte ébresztő ez az olvasó feltörekvő közönye, álmosága ellen.

Itt az utószóban felhívom az olvasó figyelmét, hogy — nem vagyok rendes író, inkább rendetlen. A láng, amit adtam, csak — gyertyaláng, nem reflektorfény.

Emlékezzünk csak: amikor sötét szobában ülünk, nincs villany, milyen üdítő, megnyugtató a szerény gyertyaláng...

Elmosódott kép elevenedik meg bennem. Egy nemzetközi orvoskongresszus emlékkönyvében lapozgattam. Hindu orvos jegyezte fel ezeket a sorokat:

„Az orvos élete olyan, mint a gyertyaláng: világít, de közben önmagát emészti el.”

Ez a mondás kísértett hónapok óta, mialatt — napi nyolcórás orvosi munkám mellett — életregényemen dolgoztam. A ceruza elkopott, a gyertyának csak a csonkja maradt...

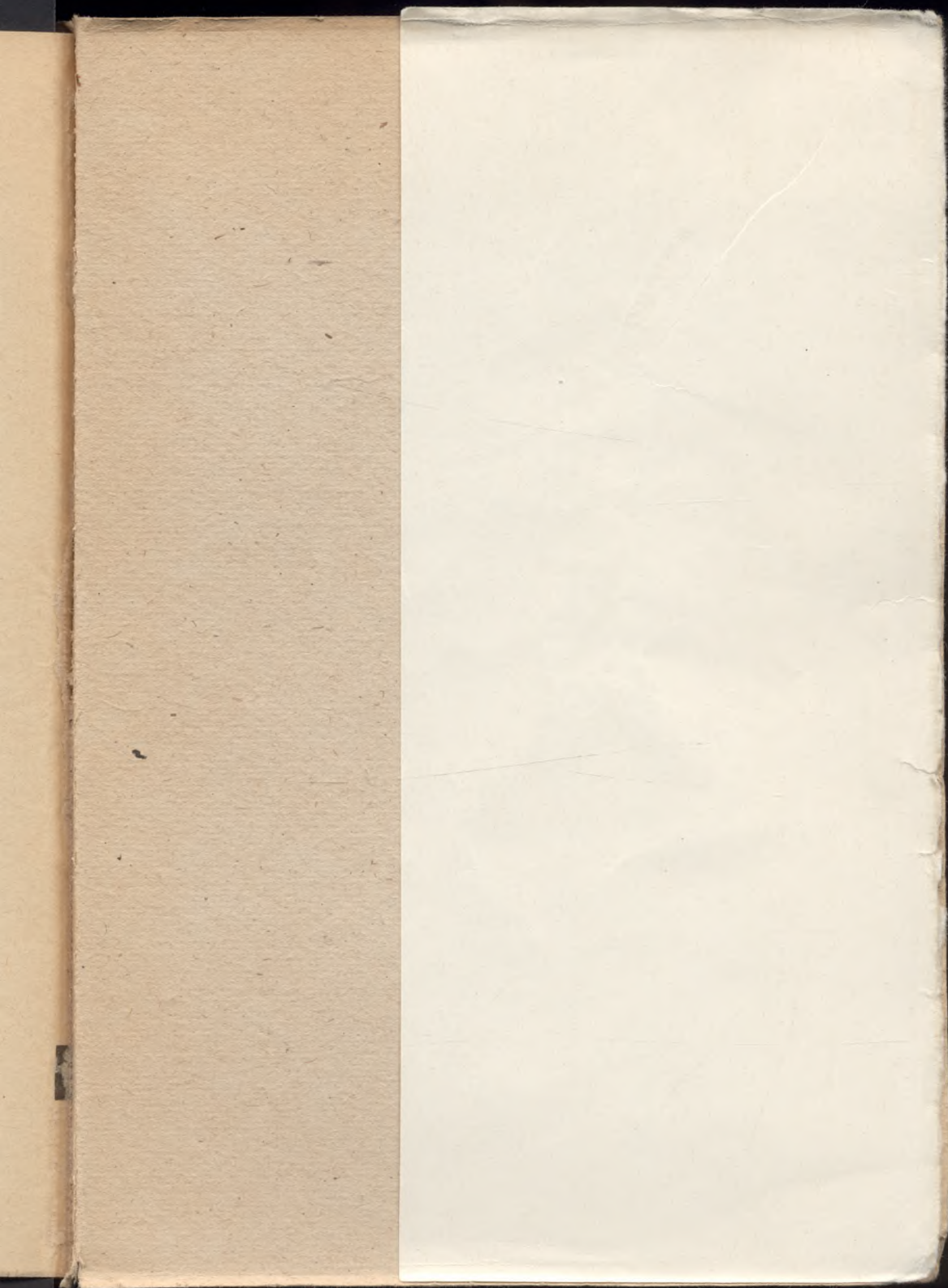
Köszönöm az olvasónak, hogy türelmesen elkísért kalandos életem során.

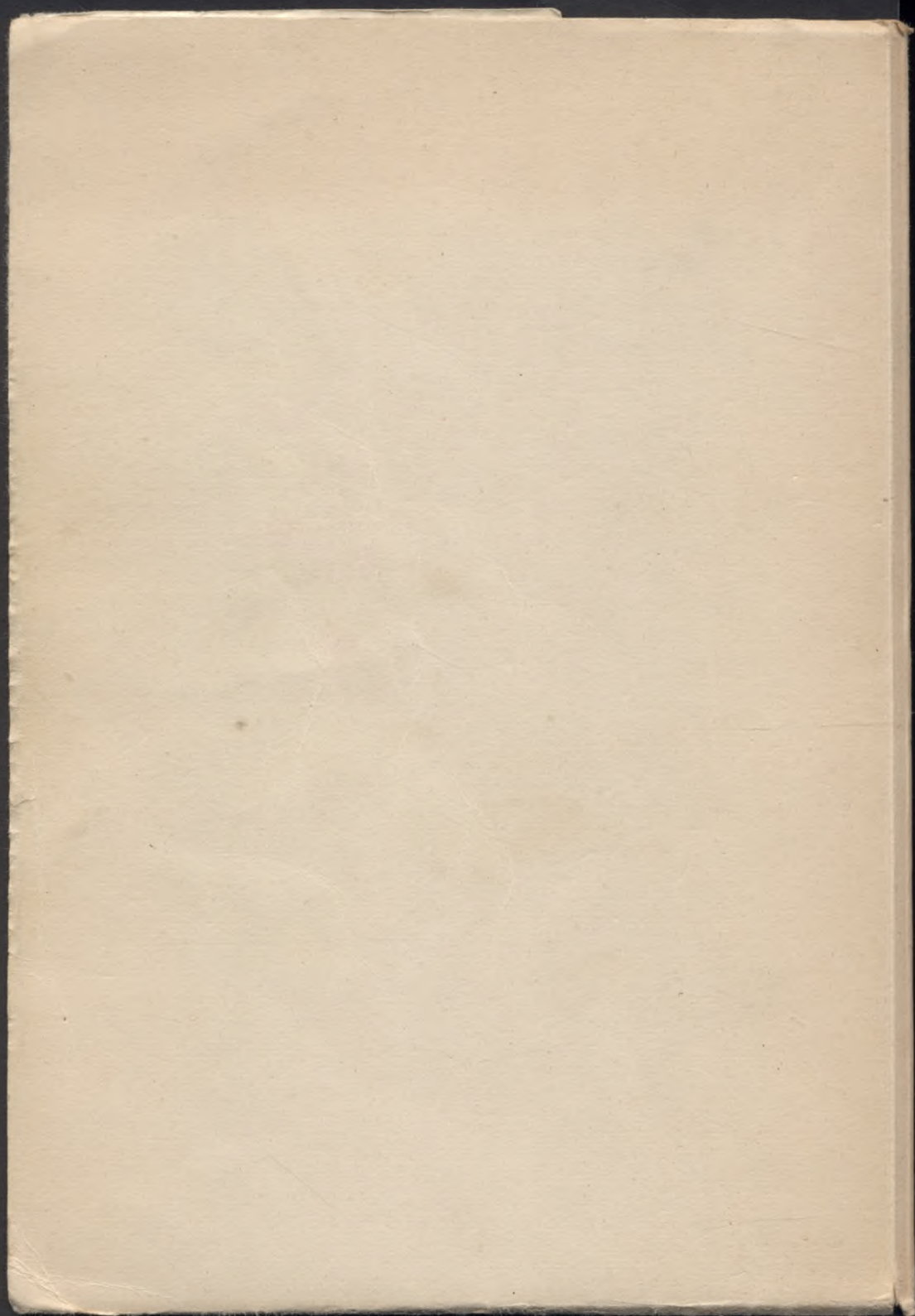
Hálásan köszönöm szíves figyelmét, érdeklődését.

— Köszönöm addig is...



A fedőlap
SZTOJNICS MIRKO
munkája





MUNK ARTUR: Köszönöm addig is...

